നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

മജ്ഝിമനികായേ

ഉപരിപണ്ണാസ-അട്ഠകഥാ

൧. ദേവദഹവഗ്ഗോ

൧. ദേവദഹസുത്തവണ്ണനാ

൧. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ദേവദഹസുത്തം. തത്ഥ **ദേവദഹം നാമാ**തി ദേവാ വുച്ചന്തി രാജാനോ, തത്ഥ ച സക്യരാജൂനം മങ്ഗലപോക്ഖരണീ അഹോസി പാസാദികാ ആരക്ഖസമ്പന്നാ, സാ ദേവാനം ദഹത്താ ''ദേവദഹ''ന്തി പഞ്ഞായിത്ഥ. തദുപാദായ സോപി നിഗമോ ദേവദഹന്ത്വേവ സങ്ഖം ഗതോ. ഭഗവാ തം നിഗമം നിസ്സായ ലുമ്ബിനിവനേ വിഹരതി. **സബ്ബം തം പുബ്ബേകതഹേതൂ**തി പുബ്ബേ കതകമ്മപച്ചയാ. ഇമിനാ കമ്മവേദനഞ്ച കിരിയവേദനഞ്ച പടിക്ഖിപിത്വാ ഏകം വിപാകവേദനമേവ സമ്പടിച്ഛന്തീതി ദസ്സേതി. **ഏവം വാദിനോ, ഭിക്ഖവേ, നിഗണ്ഠാ**തി ഇമിനാ പുബ്ബേ അനിയമേത്വാ വുത്തം നിയമേത്വാ ദസ്സേതി.

അഹുവമ്ഹേവ മയന്തി ഇദം ഭഗവാ തേസം അജാനനഭാവം ജാനന്തോവ കേവലം കലിസാസനം ആരോപേതുകാമോ പുച്ഛതി. യേ ഹി ''മയം അഹുവമ്ഹാ''തിപി ന ജാനന്തി, തേ കഥം കമ്മസ്സ കതഭാവം വാ അകതഭാവം വാ ജാനിസ്സന്തി. ഉത്തരിപുച്ഛായപി ഏസേവ നയോ.

൨. **ഏവം സന്തേ**തി ചൂളദുക്ഖക്ഖന്ധേ (മ॰ നി॰ ൧.൧൭൯-൧൮൦) മഹാനിഗണ്ഠസ്സ വചനേ സച്ചേ സന്തേതി അത്ഥോ, ഇധ പന ഏത്തകസ്സ ഠാനസ്സ തുമ്ഹാകം അജാനനഭാവേ സന്തേതി അത്ഥോ. **ന കല്ല**ന്തി ന യുത്തം.

൩. **ഗാള്ഹൂപലേപനേനാ**തി ബഹലൂപലേപനേന, പുനപ്പുനം വിസരഞ്ജിതേന, ന പന ഖലിയാ ലിത്തേന വിയ. **ഏസനിയാ**തി ഏസനിസലാകായ അന്തമസോ നന്തകവട്ടിയാപി. **ഏസേയ്യാ**തി ഗമ്ഭീരം വാ ഉത്താനം വാതി വീമംസേയ്യ. **അഗദങ്ഗാര**ന്തി ഝാമഹരീതകസ്സ വാ ആമലകസ്സ വാ ചുണ്ണം. **ഓദഹേയ്യാ**തി പക്ഖിപേയ്യ. **അരോഗോ**തിആദി മാഗണ്ഡിയസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൨൧൩) വുത്തമേവ.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം, സല്ലേന വിദ്ധസ്സ ഹി വിദ്ധകാലേ വേദനായ പാകടകാലോ വിയ ഇമേസം ''മയം പുബ്ബേ അഹുവമ്ഹാ വാ നോ വാ, പാപകമ്മം അകരമ്ഹാ വാ നോ വാ, ഏവരൂപം വാ പാപം കരമ്ഹാ''തി ജാനനകാലോ സിയാ. വണമുഖസ്സ പരികന്തനാദീസു ചതൂസു കാലേസു വേദനായ പാകടകാലോ വിയ ''ഏത്തകം വാ നോ ദുക്ഖം നിജ്ജിണ്ണം, ഏത്തകേ വാ നിജ്ജിണ്ണേ സബ്ബമേവ ദുക്ഖം നിജ്ജിണ്ണം ഭവിസ്സതി, സുദ്ധന്തേ പതിട്ഠിതാ നാമ ഭവിസ്സാമാ''തി ജാനനകാലോ സിയാ. അപരഭാഗേ ഫാസുഭാവജാനനകാലോ വിയ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ

അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാനായ കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപസമ്പദായ ജാനനകാലോ സിയാ. ഏവമേത്ഥ ഏകായ ഉപമായ തയോ അത്ഥാ, ചതൂഹി ഉപമാഹി ഏകോ അത്ഥോ പരിദീപിതോ.

൪. ഇമേ പന തതോ ഏകമ്പി ന ജാനന്തി, വിരജ്ഝിത്വാ ഗതേ സല്ലേ അവിദ്ധോവ "വിദ്ധോസി മയാ"തി പച്ചത്ഥികസ്സ വചനപ്പമാണേനേവ "വിദ്ധോസ്മീ"തി സഞ്ഞം ഉപ്പാദേത്വാ ദുക്ഖപ്പത്തപുരിസോ വിയ കേവലം മഹാനിഗണ്ഠസ്സ വചനപ്പമാണേന സബ്ബമേതം സദ്ദഹന്താ ഏവം സല്ലോപമായ ഭഗവതാ നിഗ്ഗഹിതാ പച്ചാഹരിതും അസക്കോന്താ യഥാ നാമ ദുബ്ബലോ സുനഖോ മിഗം ഉട്ഠാപേത്വാ സാമികസ്സ അഭിമുഖം കരിത്വാ അത്തനാ ഓസക്കതി, ഏവം മഹാനിഗണ്ഠസ്സ മത്ഥകേ വാദം പക്ഖിപന്താ **നിഗണ്ഠോ, ആവുസോ**തിആദിമാഹംസു.

൫. അഥ നേ ഭഗവാ സാചരിയകേ നിഗ്ഗണ്ഹന്തോ **പഞ്ച ഖോ ഇമേ**തിആദിമാഹ. **തത്രായസ്മന്താന**ന്തി തേസു പഞ്ചസു ധമ്മേസു ആയസ്മന്താനം. **കാ അതീതംസേ സത്ഥരി സദ്ധാ**തി അതീതംസവാദിമ്ഹി സത്ഥരി കാ സദ്ധാ. യാ അതീതവാദം സദ്ദഹന്താനം തുമ്ഹാകം മഹാനിഗണ്ഠസ്സ സദ്ധാ, സാ കതമാ? കിം ഭൂതത്ഥാ അഭൂതത്ഥാ, ഭൂതവിപാകാ അഭൂതവിപാകാതി പുച്ഛതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **സഹധമ്മിക**ന്തി സഹേതുകം സകാരണം. **വാദപടിഹാര**ന്തി പച്ചാഗമനകവാദം. ഏത്താവതാ തേസം "അപനേഥ സദ്ധം, സബ്ബദുബ്ബലാ ഏസാ"തി സദ്ധാഛേദകവാദം നാമ ദസ്സേതി.

൬. **അവിജ്ജാ അഞ്ഞാണാ**തി അവിജ്ജായ അഞ്ഞാണേന. **സമ്മോഹാ**തി സമ്മോഹേന. **വിപച്ചേഥാ**തി വിപരീതതോ സദ്ദഹഥ, വിപല്ലാസഗ്ഗാഹം വാ ഗണ്ഹഥാതി അത്ഥോ.

൭. **ദിട്ഠധമ്മവേദനീയ**ന്തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ വിപാകദായകം. **ഉപക്കമേനാ**തി പയോഗേന. **പധാനേനാ**തി വീരിയേന. **സമ്പരായവേദനീയ**ന്തി ദുതിയേ വാ തതിയേ വാ അത്തഭാവേ വിപാകദായകം. **സുഖവേദനീയ**ന്തി ഇട്ഠാരമ്മണവിപാകദായകം കുസലകമ്മം. വിപരീതം **ദുക്ഖവേദനീയം. പരിപക്കവേദനീയ**ന്തി പരിപക്കേ നിപ്ഫന്നേ അത്തഭാവേ വേദനീയം, ദിട്ഠധമ്മവേദനീയസ്സേവേതം അധിവചനം. **അപരിപക്കവേദനീയ**ന്തി അപരിപക്കേ അത്തഭാവേ വേദനീയം, സമ്പരായവേദനീയസ്സേവേതം അധിവചനം. ഏവം സന്തേപി അയമേത്ഥ വിസേസോ - യം പഠമവയേ കതം പഠമവയേ വാ മജ്ഝിമവയേ വാ പച്ഛിമവയേ വാ വിപാകം ദേതി, മജ്ഝിമവയേ കതം മജ്ഝിമവയേ വാ പച്ഛിമവയേ വാ വിപാകം ദേതി, പച്ഛിമവയേ കതം തത്ഥേവ വിപാകം ദേതി, തം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം നാമ. യം പന സത്തദിവസബ്ഭന്തരേ വിപാകം ദേതി, തം പരിപക്കവേദനീയം നാമ. തം കുസലമ്പി ഹോതി അകുസലമ്പി.

തത്രിമാനി വത്ഥൂനി - **പുണ്ണോ** നാമ കിര ദുഗ്ഗതമനുസ്സോ രാജഗഹേ സുമനസേട്ഠിം നിസ്സായ വസതി. തമേനം ഏകദിവസം നഗരമ്ഹി നക്ഖത്തേ സങ്ഘുട്ഠേ സേട്ഠി ആഹ - "സചേ അജ്ജ കസിസ്സസി, ദ്വേ ച ഗോണേ നങ്ഗലഞ്ച ലഭിസ്സസി. കിം നക്ഖത്തം കീളിസ്സസി, കസിസ്സസീ"തി. കിം മേ നക്ഖത്തേന, കസിസ്സാമീതി? തേന ഹി യേ ഗോണേ ഇച്ഛസി, തേ ഗഹേത്വാ കസാഹീതി. സോ കസിതും ഗതോ. തം ദിവസം സാരിപുത്തത്ഥേരോ നിരോധാ

വുട്ഠായ "കസ്സ സങ്ഗഹം കരോമീ"തി? ആവജ്ജന്തോ പുണ്ണം ദിസ്വാ പത്തചീവരം ആദായ തസ്സ കസനട്ഠാനം ഗതോ. പുണ്ണോ കസിം ഠപേത്വാ ഥേരസ്സ ദന്തകട്ഠം ദത്വാ മുഖോദകം അദാസി. ഥേരോ സരീരം പടിജഗ്ഗിത്വാ കമ്മന്തസ്സ അവിദൂരേ നിസീദി ഭത്താഭിഹാരം ഓലോകേന്തോ. അഥസ്സ ഭരിയം ഭത്തം ആഹരന്തിം ദിസ്വാ അന്തരാമഗ്ഗേയേവ അത്താനം ദസ്സേസി.

സാ സാമികസ്സ ആഹടഭത്തം ഥേരസ്സ പത്തേ പക്ഖിപിത്വാ പുന ഗന്ത്വാ അഞ്ഞം ഭത്തം സമ്പാദേത്വാ ദിവാ അഗമാസി. പുണ്ണോ ഏകവാരം കസിത്വാ നിസീദി. സാപി ഭത്തം ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛന്തീ ആഹ - "സാമി പാതോവ തേ ഭത്തം ആഹരിയിത്ഥ, അന്തരാമഗ്ഗേ പന സാരിപുത്തത്ഥേരം ദിസ്വാ തം തസ്സ ദത്വാ അഞ്ഞം പചിത്വാ ആഹരന്തിയാ മേ ഉസ്സൂരോ ജാതോ, മാ കുജ്ഝി സാമീ"തി. ഭദ്ദകം തേ ഭദ്ദേ കതം, മയാ ഥേരസ്സ പാതോവ ദന്തകട്ഠഞ്ച മുഖോദകഞ്ച ദിന്നം, അമ്ഹാകംയേവാനേന പിണ്ഡപാതോപി പരിഭുത്തോ, അജ്ജ ഥേരേന കതസമണധമ്മസ്സ മയം ഭാഗിനോ ജാതാതി ചിത്തം പസാദേസി. ഏകവാരം കസിതട്ഠാനം സുവണ്ണമേവ അഹോസി. സോ ഭുഞ്ജിത്വാ കസിതട്ഠാനം ഓലോകേന്തോ വിജ്ജോതമാനം ദിസ്വാ ഉട്ഠായ യട്ഠിയാ പഹരിത്വാ രത്തസുവണ്ണഭാവം ജാനിത്വാ "രഞ്ഞോ അകഥേത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും ന സക്കാ"തി ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ തം സബ്ബം സകടേഹി ആഹരാപേത്വാ രാജങ്ഗണേ രാസിം കാരേത്വാ "കസ്സിമസ്മിം നഗരേ ഏത്തകം സുവണ്ണം അത്ഥീ"തി പുച്ഛി. കസ്സചി നത്ഥീതി ച വുത്തേ സേട്ഠിട്ഠാനമസ്സ അദാസി. സോ **പുണ്ണസേട്ഠി** നാമ ജാതോ.

അപരമ്പി വത്ഥു - തസ്മിംയേവ രാജഗഹേ **കാളവേളിയോ** നാമ ദുഗ്ഗതോ അത്ഥി. തസ്സ ഭരിയാ പണ്ണമ്ബിലയാഗും പചി. മഹാകസ്സപത്ഥേരോ നിരോധാ വുട്ഠായ "കസ്സ സങ്ഗഹം കരോമീ"തി ആവജ്ജന്തോ തം ദിസ്വാ ഗന്ത്വാ ഗേഹദ്വാരേ അട്ഠാസി. സാ പത്തം ഗഹേത്വാ സബ്ബം തത്ഥ പക്ഖിപിത്വാ ഥേരസ്സ അദാസി, ഥേരോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥു ഉപനാമേസി. സത്ഥാ അത്തനോ യാപനമത്തം ഗണ്ഹി, സേസം പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം പഹോസി. കാളവളിയോപി തം ഠാനം പത്തോ ചൂളകം ലഭി. മഹാകസ്സപോ സത്ഥാരം കാളവളിയസ്സ വിപാകം പുച്ഛി. സത്ഥാ "ഇതോ സത്തമേ ദിവസേ സേട്ഠിച്ഛത്തം ലഭിസ്സതീ"തി ആഹ. കാളവളിയോ തം കഥം സുത്വാ ഗന്ത്വാ ഭരിയായ ആരോചേസി.

തദാ ച രാജാ നഗരം അനുസഞ്ചരന്തോ ബഹിനഗരേ ജീവസൂലേ നിസിന്നം പുരിസം അദ്ദസ. പുരിസോ രാജാനം ദിസ്വാ ഉച്ചാസദ്ദം അകാസി "തുമ്ഹാകം മേ ഭുഞ്ജനഭത്തം പഹിണഥ ദേവാ"തി. രാജാ "പേസേസ്സാമീ"തി വത്വാ സായമാസഭത്തേ ഉപനീതേ സരിത്വാ "ഇമം ഹരിതും സമത്ഥം ജാനാഥാ"തി ആഹ, നഗരേ സഹസ്സഭണ്ഡികം ചാരേസും. തതിയവാരേ കാളവളിയസ്സ ഭരിയാ അഗ്ഗഹേസി . അഥ നം രഞ്ഞോ ദസ്സേസും, സാ പുരിസവേസം ഗഹേത്വാ പഞ്ചാവുധസന്നദ്ധാ ഭത്തപാതിം ഗഹേത്വാ നഗരാ നിക്ഖമി. ബഹിനഗരേ താലേ അധിവത്ഥോ **ദീഘതാലോ** നാമ യക്ഖോ തം രുക്ഖമൂലേന ഗച്ഛന്തിം ദിസ്വാ "തിട്ഠ തിട്ഠ ഭക്ഖോസി മേ"തി ആഹ. നാഹം തവ ഭക്ഖോ, രാജദൂതോ അഹന്തി. കത്ഥ ഗച്ഛസീതി. ജീവസൂലേ നിസിന്നസ്സ പുരിസസ്സ സന്തികന്തി. മമപി ഏകം സാസനം ഹരിതും സക്ഖിസ്സസീതി. ആമ സക്ഖിസ്സാമീതി. "ദീഘതാലസ്സ ഭരിയാ സുമനദേവരാജധീതാ കാളീ പുത്തം വിജാതാ"തി ആരോചേയ്യാസി. ഇമസ്മിം താലമൂലേ സത്ത നിധികുമ്ഭിയോ

അത്ഥി, താ ത്വം ഗണ്ഹേയ്യാസീതി. സാ ''ദീഘതാലസ്സ ഭരിയാ സുമനദേവരാജധീതാ കാളീ പുത്തം വിജാതാ''തി ഉഗ്ഘോസേന്തീ അഗമാസി.

സുമനദേവോ യക്ഖസമാഗമേ നിസിന്നോ സുത്വാ ''ഏകോ മനുസ്സോ അമ്ഹാകം പിയപവത്തിം ആഹരതി, പക്കോസഥ ന''ന്തി സാസനം സുത്വാ പസന്നോ ''ഇമസ്സ രുക്ഖസ്സ പരിമണ്ഡലച്ഛായായ ഫരണട്ഠാനേ നിധികുമ്ഭിയോ തുയ്ഹം ദമ്മീ''തി ആഹ. ജീവസൂലേ നിസിന്നപുരിസോ ഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ മുഖപുഞ്ഛനകാലേ ഇത്ഥിഫസ്സോതി ഞത്വാ ചൂളായ ഡംസി, സാ അസിനാ അത്തനോ ചൂളം ഛിന്ദിത്വാ രഞ്ഞോ സന്തികംയേവ ഗതാ. രാജാ ഭത്തഭോജിതഭാവോ കഥം ജാനിതബ്ബോതി? ചൂളസഞ്ഞായാതി വത്വാ രഞ്ഞോ ആചിക്ഖിത്വാ തം ധനം ആഹരാപേസി. രാജാ അഞ്ഞസ്സ ഏത്തകം ധനം നാമ അത്ഥീതി. നത്ഥി ദേവാതി. രാജാ തസ്സാ പതിം തസ്മിം നഗരേ ധനസേട്ഠിം അകാസി. **മല്ലികായപി** ദേവിയാ വത്ഥു കഥേതബ്ബം. ഇമാനി താവ **കുസലകമ്മേ വത്ഥൂനി**.

നന്ദമാണവകോ പന ഉപ്പലവണ്ണായ ഥേരിയാ വിപ്പടിപജ്ജി, തസ്സ മഞ്ചതോ ഉട്ഠായ നിക്ഖമിത്വാ ഗച്ഛന്തസ്സ മഹാപഥവീ ഭിജ്ജിത്വാ ഓകാസമദാസി, തത്ഥേവ മഹാനരകം പവിട്ഠോ. **നന്ദോപി** ഗോഘാതകോ പണ്ണാസ വസ്സാനി ഗോഘാതകകമ്മം കത്വാ ഏകദിവസം ഭോജനകാലേ മംസം അലഭന്തോ ഏകസ്സ ജീവമാനകഗോണസ്സ ജിവ്ഹം ഛിന്ദിത്വാ അങ്ഗാരേസു പചാപേത്വാ ഖാദിതും ആരദ്ധോ. അഥസ്സ ജിവ്ഹാ മൂലേ ഛിജ്ജിത്വാ ഭത്തപാതിയംയേവ പതിതാ, സോ വിരവന്തോ കാലം കത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തി. **നന്ദോപി യക്ഖോ** അഞ്ഞേന യക്ഖേന സദ്ധിം ആകാസേന ഗച്ഛന്തോ സാരിപുത്തത്ഥേരം നവോരോപിതേഹി കേസേഹി രത്തിഭാഗേ അബ്ഭോകാസേ നിസിന്നം ദിസ്വാ സീസേ പഹരിതുകാമോ ഇതരസ്സ യക്ഖസ്സ ആരോചേത്വാ തേന വാരിയമാനോപി പഹാരം ദത്വാ ഡയ്ഹാമി ഡയ്ഹാമീതി വിരവന്തോ തസ്മിംയേവ ഠാനേ ഭൂമിം പവിസിത്വാ മഹാനിരയേ നിബ്ബത്തോതി ഇമാനി **അകുസലകമ്മേ വത്ഥൂനി**.

യം പന അന്തമസോ മരണസന്തികേപി കതം കമ്മം ഭവന്തരേ വിപാകം ദേതി, തം സബ്ബം **സമ്പരായവേദനീയം** നാമ. തത്ഥ യോ അപരിഹീനസ്സ ഝാനസ്സ വിപാകോ നിബ്ബത്തിസ്സതി, സോ ഇധ നിബ്ബത്തിതവിപാകോതി വുത്തോ. തസ്സ മൂലഭൂതം കമ്മം നേവ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ന സമ്പരായവേദനീയന്തി, ന വിചാരിതം, കിഞ്ചാപി ന വിചാരിതം, സമ്പരായവേദനീയമേവ പനേതന്തി വേദിതബ്ബം. യോ പഠമമഗ്ഗാദീനം ഭവന്തരേ ഫലസമാപത്തിവിപാകോ, സോ ഇധ നിബ്ബത്തിതഗുണോതേ്വവ വുത്തോ. കിഞ്ചാപി ഏവം വുത്തോ, മഗ്ഗകമ്മം പന **പരിപക്കവേദനീയ**ന്തി വേദിതബ്ബം. മഗ്ഗചേതനായേവ ഹി സബ്ബലഹും ഫലദായികാ അനന്തരഫലത്താതി.

വ്യ. ബഹുവേദനീയന്തി സഞ്ഞാഭവൂപഗം. **അപ്പവേദനീയ**ന്തി അസഞ്ഞാഭവൂപഗം. **സവേദനീയ**ന്തി സവിപാകം കമ്മം. **അവേദനീയ**ന്തി അവിപാകം കമ്മം. **ഏവം സന്തേ**തി ഇമേസം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാദീനം കമ്മാനം ഉപക്കമേന സമ്പരായവേദനീയാദി ഭാവകാരണസ്സ അലാഭേ സതി. **അഫലോ**തി നിപ്ഫലോ നിരത്ഥകോതി. ഏത്താവതാ അനിയ്യാനികസാസനേ പയോഗസ്സ അഫലതം ദസ്സേത്വാ പധാനച്ഛേദകവാദോ നാമ ദസ്സിതോതി വേദിതബ്ബോ. **സഹധമ്മികാ വാദാനുവാദാ**തി പരേഹി വുത്തകാരണേന സകാരണാ ഹുത്വാ

നിഗണ്ഠാനം വാദാ ച അനുവാദാ ച. **ഗാരയ്ഹം ഠാനം ആഗച്ഛന്തീ**തി വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹിതബ്ബം കാരണം ആഗച്ഛന്തി. "വാദാനുപ്പത്താ ഗാരയ്ഹട്ഠാനാ"തിപി പാഠോ. തസ്സത്ഥോ - പരേഹി വുത്തേന കാരണേന സകാരണാ നിഗണ്ഠാനം വാദം അനുപ്പത്താ തം വാദം സോസേന്താ മിലാപേന്താ ദുക്കടകമ്മകാരിനോതിആദയോ ദസ ഗാരയ്ഹട്ഠാനാ ആഗച്ഛന്തി.

൯. സങ്ഗതിഭാവഹേതൂതി നിയതിഭാവകാരണാ. **പാപസങ്ഗതികാ**തി പാപനിയതിനോ. **അഭിജാതിഹേതൂ**തി ഛളഭിജാതിഹേതു.

൧൦. ഏവം നിഗണ്ഠാനം ഉപക്കമസ്സ അഫലതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി നിയ്യാനികസാസനേ ഉപക്കമസ്സ വീരിയസ്സ ച സഫലതം ദസ്സേതും **കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനദ്ധഭൂത**ന്തി അനധിഭൂതം. ദുക്ഖേന അനധിഭൂതോ നാമ മനുസ്സത്തഭാവോ വുച്ചതി, ന തം അദ്ധഭാവേതി നാഭിഭവതീതി അത്ഥോ. തമ്പി നാനപ്പകാരായ ദുക്കരകാരികായ പയോജേന്തോ ദുക്ഖേന അദ്ധഭാവേതി നാമ. യേ പന സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ആരഞ്ഞകാ വാ ഹോന്തി രുക്ഖമൂലികാദയോ വാ, തേ ദുക്ഖേന ന അദ്ധഭാവേന്തി നാമ. നിയ്യാനികസാസനസ്മിഞ്ഹി വീരിയം സമ്മാവായാമോ നാമ ഹോതി.

ഥേരോ പനാഹ - യോ ഇസ്സരകുലേ നിബ്ബത്തോ സത്തവസ്സികോ ഹുത്വാ അലങ്കതപ്പടിയത്തോ പിതുഅങ്കേ നിസിന്നോ ഘരേ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ നിസിന്നേന ഭിക്ഖുസങ്ഘേന അനുമോദനായ കരിയമാനായ തിസ്സോ സമ്പത്തിയോ ദസ്സേത്വാ സച്ചേസു പകാസിതേസു അരഹത്തം പാപുണാതി, മാതാപിതൂഹി വാ "പബ്ബജിസ്സസി താതാ"തി വുത്തോ "ആമ പബ്ബജിസ്സാമീ"തി വത്വാ ന്ഹാപേത്വാ അലങ്കരിത്വാ വിഹാരം നീതോ തചപഞ്ചകം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ നിസിന്നോ കേസേസു ഓഹാരിയമാനേസു ഖുരഗ്ഗേയേവ അരഹത്തം പാപുണാതി, നവപബ്ബജിതോ വാ പന മനോസിലാതേലമക്ഖിതേന സീസേന പുനദിവസേ മാതാപിതൂഹി പേസിതം കാജഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ വിഹാരേ നിസിന്നോവ അരഹത്തം പാപുണാതി, അയം ന ദുക്ഖേന അത്താനം അദ്ധഭാവേതി നാമ. അയം പന ഉക്കട്ഠസക്കാരോ. യോ ദാസികുച്ഛിയം നിബ്ബത്തോ അന്തമസോ രജതമുദ്ദികമ്പി പിളന്ധിത്വാ ഗോരകപിയങ്ഗുമത്തേനാപി സരീരം വിലിമ്പേത്വാ "പബ്ബാജേഥ ന"ന്തി നീതോ ഖുരഗ്ഗേ വാ പുനദിവസേ വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, അയമ്പി ന അനദ്ധഭൂതം അത്താനം ദുക്ഖേന അദ്ധഭാവേതി നാമ.

ധമ്മികം സുഖം നാമ സങ്ഘതോ വാ ഗണതോ വാ ഉപ്പന്നം ചതുപച്ചയസുഖം. **അനധിമുച്ഛിതോ**തി തണ്ഹാമുച്ഛനായ അമുച്ഛിതോ. ധമ്മികഞ്ഹി സുഖം ന പരിച്ചജാമീതി ന തത്ഥ ഗേധോ കാതബ്ബോ. സങ്ഘതോ ഹി ഉപ്പന്നം സലാകഭത്തം വാ വസ്സാവാസികം വാ "ഇദമത്ഥം ഏത"ന്തി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ സങ്ഘമജ്ഝേ ഭിക്ഖൂനം അന്തരേ പരിഭുഞ്ജന്തോ പത്തന്തരേ പദുമം വിയ സീലസമാധിവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലേഹി വഡ്ഢതി. **ഇമസ്സാ**തി പച്ചുപ്പന്നാനം പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം മൂലഭൂതസ്സ. **ദുക്ഖനിദാനസ്സാ**തി തണ്ഹായ. സാ ഹി പഞ്ചക്ഖന്ധദുക്ഖസ്സ നിദാനം. **സങ്ഖാരം പദഹതോ**തി സമ്പയോഗവീരിയം കരോന്തസ്സ. **വിരാഗോ ഹോതീ**തി മഗ്ഗേന വിരാഗോ ഹോതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി "സങ്ഖാരപധാനേന മേ ഇമസ്സ ദുക്ഖനിദാനസ്സ വിരാഗോ ഹോതീ"തി **ഏവം പജാനാതീ**തി ഇമിനാ സുഖാപടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ കഥിതാ. ദുതിയവാരേന തസ്സ സമ്പയോഗവീരിയസ്സ

മജ്ഝത്തതാകാരോ കഥിതോ. **സോ യസ്സ ഹി ഖ്വാസ്സാതി** ഏത്ഥ അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - സോ പുഗ്ഗലോ യസ്സ ദുക്ഖനിദാനസ്സ സങ്ഖാരപധാനേന വിരാഗോ ഹോതി, സങ്ഖാരം തത്ഥ പദഹതി, മഗ്ഗപധാനേന പദഹതി. യസ്സ പന ദുക്ഖനിദാനസ്സ അജ്ഝുപേക്ഖതോ ഉപേക്ഖം ഭാവേന്തസ്സ വിരാഗോ ഹോതി, ഉപേക്ഖം തത്ഥ ഭാവേതി, മഗ്ഗഭാവനായ ഭാവേതി. **തസ്സാതി** തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ.

൧൧. പടിബദ്ധചിത്തോതി ഛന്ദരാഗേന ബദ്ധചിത്തോ. **തിബ്ബച്ഛന്ദോതി** ബഹലച്ഛന്ദോ. **തിബ്ബാപേക്ഖോതി** ബഹലപത്ഥനോ. **സന്തിട്ഠന്തി**ന്തി ഏകതോ തിട്ഠന്തിം. **സഞ്ജഗ്ഘന്തി**ന്തി മഹാഹസിതം ഹസമാനം. **സംഹസന്തി**ന്തി സിതം കുരുമാനം.

ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേതി ഏത്ഥ ഇദം ഓപമ്മവിഭാവനം - ഏകോ ഹി പുരിസോ ഏകിസ്സാ ഇത്ഥിയാ സാരത്തോ ഘാസച്ഛാദനമാലാലങ്കാരാദീനി ദത്വാ ഘരേ വാസേതി. സാ തം അതിചരിത്വാ അഞ്ഞം സേവതി. സോ "നൂന അഹം അസ്സാ അനുരൂപം സക്കാരം ന കരോമീ"തി സക്കാരം വഡ്ഢേസി. സാ ഭിയ്യോസോമത്തായ അതിചരതിയേവ. സോ - "അയം സക്കരിയമാനാപി അതിചരതേവ, ഘരേ മേ വസമാനാ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യ, നീഹരാമി ന"ന്തി പരിസമജ്ഝേ അലംവചനീയം കത്വാ "മാ പുന ഗേഹം പാവിസീ"തി വിസ്സജ്ജേസി. സാ കേനചി ഉപായേന തേന സദ്ധിം സന്ഥവം കാതും അസക്കോന്തീ നടനച്ചകാദീഹി സദ്ധിം വിചരതി. തസ്സ പുരിസസ്സ തം ദിസ്വാ നേവ ഉപ്പജ്ജതി ദോമനസ്സം, സോമനസ്സം പന ഉപ്പജ്ജതി.

തത്ഥ പുരിസസ്സ ഇത്ഥിയാ സാരത്തകാലോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ അത്തഭാവേ ആലയോ. ഘാസച്ഛാദനാദീനി ദത്വാ ഘരേ വസാപനകാലോ വിയ അത്തഭാവസ്സ പടിജഗ്ഗനകാലോ. തസ്സാ അതിചരണകാലോ വിയ ജഗ്ഗിയമാനസ്സേവ അത്തഭാവസ്സ പിത്തപകോപാദീനം വസേന സാബാധതാ. "അത്തനോ അനുരൂപം സക്കാരം അലഭന്തീ അതിചരതീ"തി സല്ലക്ഖേത്വാ സക്കാരവഡ്ഢനം വിയ "ഭേസജ്ജം അലഭന്തോ ഏവം ഹോതീ"തി സല്ലക്ഖേത്വാ ഭേസജ്ജകരണകാലോ. സക്കാരേ വഡ്ഢിതേപി പുന അതിചരണം വിയ പിത്താദീസു ഏകസ്സ ഭേസജ്ജേ കരിയമാനേ സേസാനം പകോപവസേന പുന സാബാധതാ. പരിസമജ്ഝേ അലംവചനീയം കത്വാ ഗേഹാ നിക്കഡ്ഢനം വിയ "ഇദാനി തേ നാഹം ദാസോ ന കമ്മകരോ, അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ തംയേവ ഉപട്ഠഹന്തോ വിചരിം, കോ മേ തയാ അത്ഥോ, ഛിജ്ജ വാ ഭിജ്ജ വാ"തി തസ്മിം അനപേക്ഖതം ആപജ്ജിത്വാ വീരിയം ഥിരം കത്വാ മഗ്ഗേന കിലേസസമുഗ്ഘാതനം. നടനച്ചകാദീഹി നച്ചമാനം വിചരന്തിം ദിസ്വാ യഥാ തസ്സ പുരിസസ്സ ദോമനസ്സം ന ഉപ്പജ്ജതി, സോമനസ്സമേവ ഉപ്പജ്ജതി, ഏവമേവ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ അരഹത്തം പത്തസ്സ പിത്തപകോപാദീനം വസേന ആബാധികം അത്തഭാവം ദിസ്വാ ദോമനസ്സം ന ഉപ്പജ്ജതി, "മുച്ചിസ്സാമി വത ഖന്ധപരിഹാരദുക്ഖതോ"തി സോമനസ്സമേവ ഉപ്പജ്ജതീതി. അയം പന ഉപമാ "പടിബദ്ധചിത്തസ്സ ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, അപ്പടിബദ്ധചിത്തസ്സ നത്ഥേതന്തി ഞത്വാ ഇത്ഥിയാ ഛന്ദരാഗം പജഹതി, ഏവമയം ഭിക്ഖു സങ്ഖാരം വാ പദഹന്തസ്സ ഉപേക്ഖം വാ ഭാവേന്തസ്സ ദുക്ഖനിദാനം പഹീയതി, നോ അഞ്ഞഥാതി ഞത്വാ തദുഭയം സമ്പാദേന്തോ ദുക്ഖനിദാനം പജഹതീ"തി ഏതമത്ഥം വിഭാവേതും ആഗതാതി വേദിതബ്ബാ.

൧൨. **യഥാ സുഖം ഖോ മേ വിഹരതോതി** യേന സുഖേന വിഹരിതും ഇച്ഛാമി തേന, മേ വിഹരതോ. **പദഹതോതി** പേസേന്തസ്സ. ഏത്ഥ ച യസ്സ സുഖാ പടിപദാ അസപ്പായാ, സുഖുമചീവരാനി ധാരേന്തസ്സ പാസാദികേ സേനാസനേ വസന്തസ്സ ചിത്തം വിക്ഖിപതി, ദുക്ഖാ പടിപദാ സപ്പായാ, ഛിന്നഭിന്നാനി ഥൂലചീവരാനി ധാരേന്തസ്സ സുസാനരുക്ഖമൂലാദീസു വസന്തസ്സ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, തം സന്ധായേതം വുത്തം.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം, ഉസുകാരോ വിയ ഹി ജാതിജരാമരണഭീതോ യോഗീ ദട്ഠബ്ബോ, വങ്കകുടിലജിമ്ഹതേജനം വിയ വങ്കകുടിലജിമ്ഹചിത്തം, ദ്വേ അലാതാ വിയ കായികചേതസികവീരിയം, തേജനം ഉജും കരോന്തസ്സ കഞ്ജികതേലം വിയ സദ്ധാ, നമനദണ്ഡകോ വിയ ലോകുത്തരമഗ്ഗോ, ഉസ്സുകാരസ്സ വങ്കകുടിലജിമ്ഹതേജനം കഞ്ജികതേലേന സിനേഹേത്വാ അലാതേസു താപേത്വാ നമനദണ്ഡകേന ഉജുകരണം വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ വങ്കകുടിലജിമ്ഹചിത്തം സദ്ധായ സിനേഹേത്വാ കായികചേതസികവീരിയേന താപേത്വാ ലോകുത്തരമഗ്ഗേന ഉജുകരണം, ഉസുകാരസ്സേവ ഏവം ഉജുകതേന തേജനേന സപത്തം വിജ്ഝിത്വാ സമ്പത്തിഅനുഭവനം വിയ ഇമസ്സ യോഗിനോ തഥാ ഉജുകതേന ചിത്തേന കിലേസഗണം വിജ്ഝിത്വാ പാസാദികേ സേനാസനേ നിരോധവരതലഗതസ്സ ഫലസമാപത്തിസുഖാനുഭവനം ദട്ഠബ്ബം. ഇധ തഥാഗതോ സുഖാപടിപദാഖിപ്പാഭിഞ്ഞഭിക്ഖുനോ, ദുക്ഖാപടിപദാദന്ധാഭിഞ്ഞഭിക്ഖുനോ ച പടിപത്തിയോ കഥിതാ, ഇതരേസം ദ്വിന്നം ന കഥിതാ, താ കഥേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. ഇമാസു വാ ദ്വീസു കഥിതാസു ഇതരാപി കഥിതാവ ഹോന്തി, ആഗമനീയപടിപദാ പന ന കഥിതാ, തം കഥേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. സഹാഗമനീയാപി വാ പടിപദാ കഥിതാവ, അദസ്സിതം പന ഏകം ബുദ്ധുപ്പാദം ദസ്സേത്വാ ഏകസ്സ കുലപുത്തസ്സ നിക്ഖമനദേസനം അരഹത്തേന വിനിവട്ടേസ്സാമീതി ദസ്സേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ദേവദഹസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. പഞ്ചത്തയസുത്തവണ്ണനാ

൨൧. **ഏവം മേ സുതന്തി** പഞ്ചത്തയസുത്തം. തത്ഥ **ഏകേതി** ഏകച്ചേ. **സമണബ്രാഹ്മണാതി** പരിബ്ബജുപഗതഭാവേന സമണാ ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണാ, ലോകേന വാ സമണാതി ച ബ്രാഹ്മണാതി ച ഏവം സമ്മതാ. അപരന്തം കപ്പേത്വാ വികപ്പേത്വാ ഗണ്ഹന്തീതി **അപരന്തകപ്പികാ**. അപരന്തകപ്പോ വാ ഏതേസം അത്ഥീതിപി അപരന്തകപ്പികാ. ഏത്ഥ ച **അന്തോതി** ''സക്കായോ ഖോ, ആവുസോ, ഏകോ അന്തോ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൬.൬൧) വിയ ഇധ കോട്ഠാസോ അധിപ്പേതോ. **കപ്പോതി** തണ്ഹാദിട്ഠിയോ. വുത്തമ്പി ചേതം ''കപ്പോതി ഉദ്ദാനതോ ദ്വേ കപ്പാ തണ്ഹാകപ്പോ ച ദിട്ഠികപ്പോ ചാ''തി. തസ്മാ തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന അനാഗതം ഖന്ധകോട്ഠാസം കപ്പേത്വാ ഠിതാതി അപരന്തകപ്പികാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. തേസം ഏവം അപരന്തം കപ്പേത്വാ ഠിതാനം പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജനവസേന അപരന്തമേവ അനുഗതാ ദിട്ഠീതി **അപരന്താനുദിട്ഠിനോ**. തേ ഏവംദിട്ഠിനോ തം അപരന്തം ആരബ്ഭ

ആഗമ്മ പടിച്ച അഞ്ഞമ്പി ജനം ദിട്ഠിഗതികം കരോന്താ അനേകവിഹിതാനി അധിവുത്തിപദാനി അഭിവദന്തി. **അനേകവിഹിതാനീ**തി അനേകവിധാനി. **അധിവുത്തിപദാനീ**തി അധിവചനപദാനി. അഥ വാ ഭൂതമത്ഥം അധിഭവിത്വാ യഥാസഭാവതോ അഗ്ഗഹേത്വാ വത്തനതോ **അധിവുത്തിയോ**തി ദിട്ഠിയോ വുച്ചന്തി, അധിവുത്തീനം പദാനി **അധിവുത്തിപദാനി,** ദിട്ഠിദീപകാനി വചനാനീതി അത്ഥോ.

സഞ്ഞീതി സഞ്ഞാസമങ്ഗീ. **അരോഗോ**തി നിച്ചോ. **ഇത്ഥേകേ**തി ഇത്ഥം ഏകേ, ഏവമേകേതി അത്ഥോ. ഇമിനാ സോളസ സഞ്ഞീവാദാ കഥിതാ, **അസഞ്ഞീ**തി ഇമിനാ അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ, **നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ**തി ഇമിനാ അട്ഠ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ, **സതോ വാ പന സത്തസ്സാ**തി ഇമിനാ സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ. തത്ഥ **സതോ**തി വിജ്ജമാനസ്സ. **ഉച്ഛേദ**ന്തി ഉപച്ഛേദം. **വിനാസ**ന്തി അദസ്സനം. **വിഭവ**ന്തി ഭവവിഗമം. സബ്ബാനേതാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനേവ. **ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം വാ**തി ഇമിനാ പഞ്ച ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാ കഥിതാ. തത്ഥ **ദിട്ഠധമ്മോ**തി പച്ചക്ഖധമ്മോ വുച്ചതി, തത്ഥ തത്ഥ പടിലദ്ധഅത്തഭാവസ്സേതം അധിവചനം. ദിട്ഠധമ്മേ നിബ്ബാനം ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം, ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ദുക്ഖവൂപസമന്തി അത്ഥോ. **സന്തം വാ**തി സഞ്ഞീതിആദിവസേന തീഹാകാരേഹി സന്തം. **തീണി ഹോന്തീ**തി സഞ്ഞീ അത്താതിആദീനി സന്തഅത്തവസേന ഏകം, ഇതരാനി ദ്വേതി ഏവം തീണി.

൨൨. **രൂപീ വാ**തി കരജരൂപേന വാ കസിണരൂപേന വാ രൂപീ. തത്ഥ ലാഭീ കസിണരൂപം അത്താതി ഗണ്ഹാതി, തക്കീ ഉഭോപി രൂപാനി ഗണ്ഹാതിയേവ. **അരൂപീ**ന്തി അരൂപസമാപത്തിനിമിത്തം വാ, ഠപേത്വാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധം സേസഅരൂപധമ്മേ വാ അത്താതി പഞ്ഞപേന്താ ലാഭിനോപി തക്കികാപി ഏവം പഞ്ഞപേന്തി. തതിയദിട്ഠി പന മിസ്സകഗാഹവസേന പവത്താ, ചതുത്ഥാ തക്കഗാഹേനേവ. ദുതിയചതുക്കേ പഠമദിട്ഠി സമാപന്നകവാരേന കഥിതാ, ദുതിയദിട്ഠി അസമാപന്നകവാരേന, തതിയദിട്ഠി സുപ്പമത്തേന വാ സരാവമത്തേന വാ കസിണപരികമ്മവസേന, ചതുത്ഥദിട്ഠി വിപുലകസിണവസേന കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ.

ഏതം വാ പനേകേസം ഉപാതിവത്തതന്തി സഞ്ഞീതിപദേന സങ്ഖേപതോ വുത്തം സഞ്ഞാസത്തകം അതിക്കന്താനന്തി അത്ഥോ. അപരേ അട്ഠകന്തി വദന്തി. തദുഭയം പരതോ ആവിഭവിസ്സതി. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - കേചി ഹി ഏതാ സത്ത വാ അട്ഠ വാ സഞ്ഞാ സമതിക്കമിതും സക്കോന്തി, കേചി പന ന സക്കോന്തി. തത്ഥ യേ സക്കോന്തി, തേവ ഗഹിതാ. തേസം പന ഏകേസം ഉപാതിവത്തതം അതിക്കമിതും സക്കോന്താനം യഥാപി നാമ ഗങ്ഗം ഉത്തിണ്ണേസു മനുസ്സേസു ഏകോ ദീഘവാപിം ഗന്ത്വാ തിട്ഠേയ്യ, ഏകോ തതോ പരം മഹാഗാമം; ഏവമേവ ഏകേ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം അപ്പമാണം ആനേഞ്ജന്തി വത്വാ തിട്ഠന്തി, ഏകേ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം. തത്ഥ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം താവ ദസ്സേതും **വിഞ്ഞാണകസിണമേകേ**തി വുത്തം. പരതോ "ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനമേകേ"തി വക്ഖതി. **തയിദ**ന്തി തം ഇദം ദിട്ഠിഗതഞ്ച ദിട്ഠിപച്ചയഞ്ച ദിട്ഠാരമ്മണഞ്ച. **തഥാഗതോ അഭിജാനാതീ**തി. ഇമിനാ പച്ചയേന ഇദം നാമ ദസ്സനം ഗഹിതന്തി അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന ജാനാതി.

ഇദാനി തദേവ വിത്ഥാരേന്തോ **യേ ഖോ തേ ഭോന്തോ**തിആദിമാഹ. **യാ വാ പന ഏ്താസം സഞ്ഞാന**ന്തി യാ വാ പന ഏ്താസം "യദി രൂപസഞ്ഞാന"ന്തി ഏ്വം വുത്തസഞ്ഞാനം. **പരിസുദ്ധാ**തി നിരുപക്കിലേസാ. **പരമാ**തി ഉത്തമാ. **അഗ്ഗാ**തി സേട്ഠാ. **അനുത്തരിയാ അക്ഖായതീ**തി അസദിസാ കഥീയതി. **യദി രൂപസഞ്ഞാന**ന്തി ഇമിനാ ചതസ്സോ രൂപാവചരസഞ്ഞാ കഥിതാ. **യദി അരൂപസഞ്ഞാന**ന്തി ഇമിനാ ആകാസാനഞ്ചായതനവിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസഞ്ഞാ. ഇതരേഹി പന ദ്വീഹി പദേഹി സമാപന്നകവാരോ ച അസമാപന്നകവാരോ ച കഥിതോതി ഏ്വമേതാ കോട്ഠാസതോ അട്ഠ, അത്ഥതോ പന സത്ത സഞ്ഞാ ഹോന്തി. സമാപന്നകവാരോ ഹി പുരിമാഹി ഛഹിസങ്ഗഹിതോയേവ. **തയിദം സങ്ഖത**ന്തി തം ഇദം സബ്ബമ്പി സഞ്ഞാഗതം സദ്ധിം ദിട്ഠിഗതേന സങ്ഖതം പച്ചയേഹി സമാഗന്ത്വാ കതം. **ഓളാരിക**ന്തി സങ്ഖതത്താവ ഓളാരികം. **അത്ഥി ഖോ പന സങ്ഖാരാനം നിരോധോ**തി ഏ്തേസം പന സങ്ഖതന്തി വുത്താനം സങ്ഖാരാനം നിരോധസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം നാമ അത്ഥി. **അത്ഥേതന്തി ഇതി വിദിത്വാ**തി തം ഖോ പന നിബ്ബാനം "അത്ഥി ഏ്ത"ന്തി ഏ്വം ജാനിത്വാ. **തസ്സ നിസ്സരണദസ്സാവീ**തി തസ്സ സങ്ഖതസ്സ നിസ്സരണദസ്സീ നിബ്ബാനദസ്സീ. **തഥാഗതോ തദുപാതിവത്തോ**തി തം സങ്ഖതം അതിക്കന്തോ സമതിക്കന്തോതി അത്ഥോ.

൨൩. **തത്രാ**തി തേസു അട്ഠസു അസഞ്ഞീവാദേസു. **രൂപിം വാ**തിആദീനി സഞ്ഞീവാദേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. അയഞ്ച യസ്മാ അസഞ്ഞീവാദോ, തസ്മാ ഇധ ദുതിയചതുക്കം ന വുത്തം. **പടിക്കോസന്തീ**തി പടിബാഹന്തി പടിസേധേന്തി. **സഞ്ഞാ രോഗോ**തിആദീസു ആബാധട്ഠേന **രോഗോ,** സദോസട്ഠേന **ഗണ്ഡോ,** അനുപവിട്ഠട്ഠേന **സല്ലം. ആഗതിം വാ ഗതിം** വാതിആദീസു പടിസന്ധിവസേന **ആഗതിം,** ചുതിവസേന **ഗതിം,** ചവനവസേന **ചുതിം,** ഉപപജ്ജനവസേന **ഉപപത്തിം,** പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജിത്വാ അപരാപരം വഡ്ഢനവസേന **വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം**. കാമഞ്ച ചതുവോകാരഭവേ രൂപം വിനാപി വിഞ്ഞാണസ്സ പവത്തി അത്ഥി, സേസേ പന തയോ ഖന്ധേ വിനാ നത്ഥി. അയം പന പഞ്ഹോ പഞ്ചവോകാരഭവവസേന കഥിതോ. പഞ്ചവോകാരേ ഹി ഏ്തകേ ഖന്ധേ വിനാ വിഞ്ഞാണസ്സ പവത്തി നാമ നത്ഥി. വിതണ്ഡവാദീ പനേത്ഥ "അഞ്ഞത്ര രൂപാതിആദിവചനതോ അരൂപഭവേപി രൂപം, അസഞ്ഞാഭവേ ച വിഞ്ഞാണം അത്ഥി, തഥാ നിരോധസമാപന്നസ്സാ"തി വദതി. സോ വത്തബ്ബോ - ബ്യഞ്ജനച്ഛായായ ചേ അത്ഥം പടിബാഹസി, ആഗതിം വാതിആദിവചനതോ തം വിഞ്ഞാണം പക്ഖിദ്വിപദചതുപ്പദാ വിയ ഉപ്പതിത്വാപി ഗച്ഛതി, പദസാപി ഗച്ഛതി, ഗോവിസാണവല്ലിആദീനി വിയ ച വഡ്ഢതീതി ആപജ്ജതി. യേ ച ഭഗവതാ അനേകസതേസു സുത്തേസു തയോ ഭവാ വുത്താ, തേ അരൂപഭവസ്സ അഭാവാ ദ്വേവ ആപജ്ജന്തി. തസ്മാ മാ ഏ്വം അവച, യഥാ വുത്തമത്ഥം ധാരേഹീതി.

൨൪. **തത്രാ**തി അട്ഠസു നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദേസു ഭുമ്മം. ഇധാപി **രൂപിം വാ**തിആദീനി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. **അസഞ്ഞാ സമ്മോഹോ**തി നിസ്സഞ്ഞഭാവോ നാമേസ സമ്മോഹട്ഠാനം. യോ ഹി കിഞ്ചി ന ജാനാതി, തം അസഞ്ഞീ ഏ്സോതി വദന്തി. **ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതബ്ബസങ്ഖാരമത്തേനാ**തി ദിട്ഠവിഞ്ഞാതബ്ബമത്തേന സുതവിഞ്ഞാതബ്ബമത്തേന മുതവിഞ്ഞാതബ്ബമത്തേന. ഏ്ത്ഥ ച വിജാനാതീതി വിഞ്ഞാതബ്ബം, ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതബ്ബമത്തേന പഞ്ചദ്വാരികസഞ്ഞാപവത്തിമത്തേനാതി അയഞ്ഹി ഏ്ത്ഥ അത്ഥോ.

സങ്ഖാരമത്തേനാതി ഓളാരികസങ്ഖാരപവത്തിമത്തേനാതി അത്ഥോ. **ഏതസ്സ ആയതനസ്സാ**തി ഏതസ്സ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസ്സ . **ഉപസമ്പദ**ന്തി പടിലാഭം. **ബ്യസനം ഹേത**ന്തി വിനാസോ ഹേസ, വുട്ഠാനം ഹേതന്തി അത്ഥോ. പഞ്ചദ്വാരികസഞ്ഞാപവത്തഞ്ഹി ഓളാരികസങ്ഖാരപവത്തം വാ അപ്പവത്തം കത്വാ തം സമാപജ്ജിതബ്ബം. തസ്സ പന പവത്തേന തതോ വുട്ഠാനം ഹോതീതി ദസ്സേതി. **സങ്ഖാരസമാപത്തിപത്തബ്ബമക്ഖായതീ**തി ഓളാരികസങ്ഖാരപവത്തിയാ പത്തബ്ബന്തി ന അക്ഖായതി. **സങ്ഖാരാവസേസസമാപത്തിപത്തബ്ബ**ന്തി സങ്ഖാരാനംയേവ അവസേസാ ഭാവനാവസേന സബ്ബസുഖുമഭാവം പത്താ സങ്ഖാരാ, തേസം പവത്തിയാ ഏതം പത്തബ്ബന്തി അത്ഥോ. ഏവരൂപേസു ഹി സങ്ഖാരേസു പവത്തേസു ഏതം പത്തബ്ബം നാമ ഹോതി. **തയിദ**ന്തി തം ഇദം ഏതം സുഖുമമ്പി സമാനം സങ്ഖതം സങ്ഖതത്താ ച ഓളാരികം.

൨൭. **തത്രാ**തി സത്തസു ഉച്ഛേദവാദേസു ഭുമ്മം. **ഉദ്ധം സര**ന്തി ഉദ്ധം വുച്ചതി അനാഗതസംസാരവാദോ, അനാഗതം സംസാരവാദം സരന്തീതി അത്ഥോ. **ആസത്തിംയേവ അഭിവദന്തി** ലഗ്ഗനകംയേവ വദന്തി. ''ആസത്ത''ന്തിപി പാഠോ, തണ്ഹംയേവ വദന്തീതി അത്ഥോ. **ഇതി പേച്ച ഭവിസ്സാമാ**തി ഏവം പേച്ച ഭവിസ്സാമ. ഖത്തിയാ ഭവിസ്സാമ, ബ്രാഹ്മണാ ഭവിസ്സാമാതി ഏവമേത്ഥ നയോ നേതബ്ബോ. **വാണിജൂപമാ മഞ്ഞേ**തി വാണിജൂപമാ വിയ വാണിജപടിഭാഗാ വാണിജസദിസാ മയ്ഹം ഉപട്ഠഹന്തി. **സക്കായഭയാ**തി സക്കായസ്സ ഭയാ. തേ ഹി യഥേവ ''ചത്താരോ ഖോ, മഹാരാജ, അഭയസ്സ ഭായന്തി. കതമേ ചത്താരോ? ഗണ്ഡുപ്പാദോ ഖോ, മഹാരാജ, ഭയാ പഥവിം ന ഖാദതി 'മാ പഥവീ ഖിയീ'തി, കോന്തോ ഖോ, മഹാരാജ, ഏകപാദേന തിട്ഠതി 'മാ പഥവീ ഓസീദീ'തി, കികീ ഖോ, മഹാരാജ, ഉത്താനാ സേതി 'മാ അമ്ഭാ ഉന്ദ്രിയീ'തി, ബ്രാഹ്മണധമ്മികോ ഖോ, മഹാരാജ, ബ്രഹ്മചരിയം ന ചരതി 'മാ ലോകോ ഉച്ഛിജ്ജീ'തി ഇമേ ചത്താരോ അഭയസ്സ ഭായന്തി, ഏവം സക്കായസ്സ ഭായന്തി''. **സക്കായപരിജേഗുച്ഛാ**തി തമേവ തേഭൂമകസങ്ഖാതം സക്കായം പരിജിഗുച്ഛമാനാ. **സാ ഗദ്ദുലബദ്ധോ**തി ദണ്ഡകേ രജ്ജും പവേസേത്വാ ബദ്ധസുനഖോ. **ഏവമേവിമേ**തി ഏത്ഥ ദള്ഹത്ഥമ്ഭോ വിയ ഖീലോ വിയ ച തേഭൂമകധമ്മസങ്ഖാതോ സക്കായോ ദട്ഠബ്ബോ, സാ വിയ ദിട്ഠിഗതികോ, ദണ്ഡകോ വിയ ദിട്ഠി, രജ്ജു വിയ തണ്ഹാ, ഗദ്ദുലേന ബന്ധിത്വാ ഥമ്ഭേ വാ ഖീലേ വാ ഉപനിബദ്ധസുനഖസ്സ അത്തനോ ധമ്മതായ ഛിന്ദിത്വാ ഗന്തും അസമത്ഥസ്സ അനുപരിധാവനം വിയ ദിട്ഠിഗതികസ്സ ദിട്ഠിദണ്ഡകേ പവേസിതായ തണ്ഹാരജ്ജുയാ ബന്ധിത്വാ സക്കായേ ഉപനിബദ്ധസ്സ അനുപരിധാവനം വേദിതബ്ബം.

൨൮. **ഇമാനേവ പഞ്ചായതനാനീ**തി ഇമാനേവ പഞ്ച കാരണാനി. ഇതി മാതികം ഠപേന്തേനപി പഞ്ചേവ ഠപിതാനി, നിഗമേന്തേനപി പഞ്ചേവ നിഗമിതാനി, ഭാജേന്തേന പന ചത്താരി ഭാജിതാനി. ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം കുഹിം പവിട്ഠന്തി. ഏകത്തനാനത്തവസേന ദ്വീസു പദേസു പവിട്ഠന്തി വേദിതബ്ബം.

൨൯. ഏവഞ്ച ചതുചത്താലീസ അപരന്തകപ്പികേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അട്ഠാരസ പുബ്ബന്തകപ്പികേ ദസ്സേതും **സന്തി, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ അതീതകോട്ഠാസസങ്ഖാതം പുബ്ബന്തം കപ്പേത്വാ വികപ്പേത്വാ ഗണ്ഹന്തീതി **പുബ്ബന്തകപ്പികാ**. പുബ്ബന്തകപ്പോ വാ ഏതേസം അത്ഥീതി പുബ്ബന്തകപ്പികാ. ഏവം സേസമ്പി പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **സസ്സതോ**

അത്താ ച ലോകോ ചാതി രൂപാദീസു അഞ്ഞതരം അത്താതി ച ലോകോതി ച ഗഹേത്വാ സസ്സതോ അമരോ നിച്ചോ ധുവോതി അഭിവദന്തി. യഥാഹ "രൂപം അത്താ ചേവ ലോകോ ച സസ്സതോ ചാതി അത്താനഞ്ച ലോകഞ്ച പഞ്ഞപേന്തീ"തി വിത്ഥാരോ. അസസ്സതാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച പഠമവാദേന ചത്താരോ സസ്സതവാദാ വുത്താ, ദുതിയവാദേന സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ.

നനു ചേതേ ഹേട്ഠാ ആഗതാ, ഇധ കസ്മാ പുന ഗഹിതാതി. ഹേട്ഠാ തത്ഥ തത്ഥ മതോ തത്ഥ തത്ഥേവ ഉച്ഛിജ്ജതീതി ദസ്സനത്ഥം ആഗതാ. ഇധ പന പുബ്ബേനിവാസലാഭീ ദിട്ഠിഗതികോ അതീതം പസ്സതി, ന അനാഗതം, തസ്സ ഏവം ഹോതി "പുബ്ബന്തതോ ആഗതോ അത്താ ഇധേവ ഉച്ഛിജ്ജതി, ഇതോ പരം ന ഗച്ഛതീ"തി ഇമസ്സത്ഥസ്സ ദസ്സനത്ഥം ഗഹിതാ. തതിയവാദേന ചത്താരോ ഏകച്ചസസ്സതവാദാ വുത്താ, ചതുത്ഥവാദേന ചത്താരോ അമരാവിക്ഖേപികാ വുത്താ. **അന്തവാ**തി സപരിയന്തോ പരിച്ഛിന്നോ പരിവടുമോ. അവഡ്ഢിതകസിണസ്സ തം കസിണം അത്താതി ച ലോകോതി ച ഗഹേത്വാ ഏവം ഹോതി. ദുതിയവാദോ വഡ്ഢിതകസിണസ്സ വസേന വുത്തോ, തതിയവാദോ തിരിയം വഡ്ഢേത്വാ ഉദ്ധമധോ അവഡ്ഢിതകസിണസ്സ, ചതുത്ഥവാദോ തക്കിവസേന വുത്തോ. അനന്തരചതുക്കം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

ഏകന്തസുഖീതി നിരന്തരസുഖീ. അയം ദിട്ഠി ലാഭീജാതിസ്സരതക്കീനം വസേന ഉപ്പജ്ജതി. ലാഭിനോ ഹി പുബ്ബേനിവാസഞാണേന ഖത്തിയാദികുലേ ഏകന്തസുഖമേവ അത്തനോ ജാതിം അനുസ്സരന്തസ്സ ഏവം ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതി. തഥാ ജാതിസ്സരസ്സ പച്ചുപ്പന്നം സുഖമനുഭവതോ അതീതാസു സത്തസു ജാതീസു താദിസമേവ അത്തഭാവം അനുസ്സരന്തസ്സ. തക്കിസ്സ പന ഇധ സുഖസമങ്ഗിനോ "അതീതേപാഹം ഏവമേവ അഹോസി"ന്തി തക്കേനേവ ഉപ്പജ്ജതി.

ഏകന്തദുക്ഖീതി അയം ദിട്ഠി ലാഭിനോ നുപ്പജ്ജതി. സോ ഹി ഏകന്തേനേവ ഇധ ഝാനസുഖേന സുഖീ ഹോതി. ഇധ ദുക്ഖേന ഫുട്ഠസ്സ പന ജാതിസ്സരസ്സ തക്കിസ്സേവ ച സാ ഉപ്പജ്ജതി. തതിയാ ഇധ വോകിണ്ണസുഖദുക്ഖാനം സബ്ബേസമ്പി തേസം ഉപ്പജ്ജതി, തഥാ ചതുത്ഥാ ദിട്ഠി. ലാഭിനോ ഹി ഇദാനി ചതുത്ഥജ്ഝാനവസേന അദുക്ഖമസുഖസ്സ, പുബ്ബേ ചതുത്ഥജ്ഝാനികമേവ ബ്രഹ്മലോകം അനുസ്സരന്തസ്സ . ജാതിസ്സരസ്സാപി പച്ചുപ്പന്നേ മജ്ഝത്തസ്സ, അനുസ്സരന്തസ്സാപി മജ്ഝത്തഭൂതട്ഠാനമേവ അനുസ്സരന്തസ്സ, തക്കിനോപി പച്ചുപ്പന്നേ മജ്ഝത്തസ്സ, അതീതേപി ഏവം ഭവിസ്സതീതി തക്കേനേവ ഗണ്ഹന്തസ്സ ഏസാ ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതി. ഏത്താവതാ ചത്താരോ സസ്സതവാദാ, ചത്താരോ ഏകച്ചസസ്സതികാ, ചത്താരോ അന്താനന്തികാ, ചത്താരോ അമരാവിക്ഖേപികാ , ദ്വേ അധിച്ച-സമുപ്പന്നികാതി അട്ഠാരസപി പുബ്ബന്തകപ്പികാ കഥിതാ ഹോന്തി.

൨൨. ഇദാനി ദിട്ഠുദ്ധാരം ഉദ്ധരന്തോ **തത്ര, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പച്ചത്തംയേവ ഞാണ**ന്തി പച്ചക്ഖഞാണം. **പരിസുദ്ധ**ന്തി നിരുപക്കിലേസം. **പരിയോദാത**ന്തി പഭസ്സരം. സബ്ബപദേഹി വിപസ്സനാഞാണംയേവ കഥിതം. സദ്ധാദയോ ഹി പഞ്ച ധമ്മാ ബാഹിരസമയസ്മിമ്പി ഹോന്തി, വിപസ്സനാഞാണം സാസനസ്മിംയേവ. **തത്ഥ ഞാണഭാഗമത്തമേവ പരിയോദപേന്തീ**തി മയമിദം ജാനാമാതി ഏവം തത്ഥ ഞാണകോട്ഠാസം

ഓതാരേന്തിയേവ. **ഉപാദാനമക്ഖായതീ**തി ന തം ഞാണം, മിച്ഛാദസ്സനം നാമേതം, തസ്മാ തദപി തേസം ഭവന്താനം ദിട്ഠുപാദാനം അക്ഖായതീതി അത്ഥോ. അഥാപി തം ജാനനമത്തലക്ഖണത്താ ഞാണഭാഗമത്തമേവ, തഥാപി തസ്സ ദസ്സനസ്സ അനുപാതിവത്തനതോ ഉപാദാനപച്ചയതോ ച ഉപാദാനമേവ. **തദുപാതിവത്തോ**തി തം ദിട്ഠിം അതിക്കന്തോ. എത്താവതാ ചത്താരോ സസ്സതവാദാ, ചത്താരോ ഏകച്ചസസ്സതികാ, ചത്താരോ അന്താനന്തികാ, ചത്താരോ അമരാവിക്ഖേപികാ, ദ്വേ അധിച്ചസമുപ്പന്നികാ, സോളസ സഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ, സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ, പഞ്ച ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാതി ബ്രഹ്മജാലേ ആഗതാ ദ്വാസട്ഠിപി ദിട്ഠിയോ കഥിതാ ഹോന്തി. ബ്രഹ്മജാലേ പന കഥിതേ ഇദം സുത്തം അകഥിതമേവ ഹോതി. കസ്മാ? ഇധ തതോ അതിരേകായ സക്കായദിട്ഠിയാ ആഗതത്താ. ഇമസ്മിം പന കഥിതേ ബ്രഹ്മജാലം കഥിതമേവ ഹോതി.

൩൦. ഇദാനി ഇമാ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ ഉപ്പജ്ജമാനാ സക്കായദിട്ഠിപമുഖേനേവ ഉപ്പജ്ജന്തീതി ദസ്സേതും **ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പടിനിസ്സഗ്ഗാ**തി പരിച്ചാഗേന. **കാമസംയോജനാനം അനധിട്ഠാനാ**തി പഞ്ചകാമഗുണതണ്ഹാനം നിസ്സട്ഠത്താ. **പവിവേകം പീതി**ന്തി സപ്പീതികജ്ഝാനദ്വയപീതിം. **നിരുജ്ഝതീ**തി ഝാനനിരോധേന നിരുജ്ഝതി. സമാപത്തിതോ പന വുട്ഠിതസ്സ നിരുദ്ധാ നാമ ഹോതി. യഥേവ ഹി "അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ നിരോധാ ഉപ്പജ്ജതി നിരാമിസം സുഖം, നിരാമിസസുഖസ്സ നിരോധാ ഉപ്പജ്ജതി അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ"തി ഏത്ഥ ന അയമത്ഥോ ഹോതി - ചതുത്ഥജ്ഝാനനിരോധാ തതിയജ്ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീതി. അയം പനേത്ഥ അത്ഥോ - ചതുത്ഥജ്ഝാനാ വുട്ഠായ തതിയം ഝാനം സമാപജ്ജതി, തതിയജ്ഝാനാ വുട്ഠായ ചതുത്ഥം ഝാനം സമാപജ്ജതീതി, ഏവംസമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. **ഉപ്പജ്ജതി ദോമനസ്സ**ന്തി ഹീനജ്ഝാനപരിയാദാനകദോമനസ്സം. സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതചിത്തസ്സ പന കമ്മനിയഭാവോ കഥിതോ.

പവിവേകാ പീതീതി സാ ഏവ ഝാനദ്വയപീതി. **യം ഛായാ ജഹതീ**തി യം ഠാനം ഛായാ ജഹതി. കിം വുത്തം ഹോതി? യസ്മിം ഠാനേ ഛായാ അത്ഥി, തസ്മിം ആതപോ നത്ഥി. യസ്മിം ആതപോ അത്ഥി, തസ്മിം ഛായാ നത്ഥീതി.

൩൧. നിരാമിസം സുഖന്തി തതിയജ്ഝാനസുഖം.

൩൨. അദുക്ഖമസുഖന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനവേദനം.

൩൩. അനുപാദാനോഹമസ്മീതി നിഗ്ഗഹണോ അഹമസ്മി. **നിബ്ബാനസപ്പായ**ന്തി നിബ്ബാനസ്സ സപ്പായം ഉപകാരഭൂതം . നനു ച മഗ്ഗദസ്സനം നാമ സബ്ബത്ഥ നികന്തിയാ സുക്ഖാപിതായ ഉപ്പജ്ജതി, കഥമേതം നിബ്ബാനസ്സ ഉപകാരപടിപദാ നാമ ജാതന്തി, സബ്ബത്ഥ അനുപാദിയനവസേന അഗ്ഗണ്ഹനവസേന ഉപകാരപടിപദാ നാമ ജാതം. **അഭിവദതീ**തി അഭിമാനേന ഉപവദതി. **പുബ്ബന്താനുദിട്ഠി**ന്തി അട്ഠാരസവിധമ്പി പുബ്ബന്താനുദിട്ഠിം. **അപരന്താനുദിട്ഠി**ന്തി ചതുചത്താരീസവിധമ്പി അപരന്താനുദിട്ഠിം. **ഉപാദാനമക്ഖായതീ**തി അഹമസ്മീതി ഗഹണസ്സ സക്കായദിട്ഠിപരിയാപന്നത്താ ദിട്ഠുപാദാനം അക്ഖായതി.

സന്തിവരപദന്തി വൂപസന്തകിലേസത്താ സന്തം ഉത്തമപദം. **ഛന്നം ഫസ്സായതനാനന്തി** ഭഗവതാ "യത്ഥ ചക്ഖു ച നിരുജ്ഝതി രൂപസഞ്ഞാ ച നിരുജ്ഝതി സോ ആയതനോ വേദിതബ്ബോ"തി ഏത്ഥ ദ്വിന്നം ആയതനാനം പടിക്ഖേപേന നിബ്ബാനം ദസ്സിതം.

> "യത്ഥ ആപോ ച പഥവീ, തേജോ വായോ ന ഗാധതി;
> അതോ സരാ നിവത്തന്തി, ഏത്ഥ വട്ടം ന വത്തതി;
> ഏത്ഥ നാമഞ്ച രൂപഞ്ച, അസേസം ഉപരുജ്ഝതീ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൭)
> -

ഏത്ഥ പന സങ്ഖാരപടിക്ഖേപേന നിബ്ബാനം ദസ്സിതം.

> "കത്ഥ ആപോ ച പഥവീ, തേജോ വായോ ന ഗാധതി;
> കത്ഥ ദീഘഞ്ച രസ്സഞ്ച, അണും ഥൂലം സുഭാസുഭം;
> കത്ഥ നാമഞ്ച രൂപഞ്ച, അസേസം ഉപരുജ്ഝതീ"തി. (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൯൮);

തത്ര വേയ്യാകരണം ഭവതി -

> "വിഞ്ഞാണം അനിദസ്സനം, അനന്തം സബ്ബതോ പഭ"ന്തി -

ഏത്ഥ സങ്ഖാരപടിക്ഖേപേന നിബ്ബാനം ദസ്സിതം. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ഛആയതനപടിക്ഖേപേന ദസ്സിതം. അഞ്ഞത്ഥ ച **അനുപാദാവിമോക്ഖോ**തി നിബ്ബാനമേവ ദസ്സിതം, ഇധ പന അരഹത്തഫലസമാപത്തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

പഞ്ചത്തയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. കിന്തിസുത്തവണ്ണനാ

൩൪. ഏവം മേ സുതന്തി കിന്തിസുത്തം. തത്ഥ **പിസിനാരായന്തി** ഏവംനാമകേ മണ്ഡലപദേസേ. **ബലിഹരണേ**തി തസ്മിം വനസണ്ഡേ ഭൂതാനം ബലിം ആഹരന്തി, തസ്മാ സോ ബലിഹരണന്തി വുത്തോ. **ചീവരഹേതൂ**തി ചീവരകാരണാ, ചീവരം പച്ചാസീസമാനോതി അത്ഥോ. **ഇതിഭവാഭവഹേതൂ**തി ഏവം ഇമം ദേസനാമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥും നിസ്സായ തസ്മിം തസ്മിം ഭവേ സുഖം വേദിസ്സാമീതി ധമ്മം ദേസേതീതി കിം തുമ്ഹാകം ഏവം ഹോതീതി അത്ഥോ.

൩൫. ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാതിആദയോ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ ലോകിയലോകുത്തരാവ കഥിതാ. **തത്ഥാ**തി തേസു സത്തതിംസായ ധമ്മേസു. **സിയംസൂ**തി ഭവേയ്യും. **അഭിധമ്മേ**തി വിസിട്ഠേ ധമ്മേ, ഇമേസു സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മേസൂതി അത്ഥോ. **തത്ര ചേ**തി ഇദമ്പി ബോധിപക്ഖിയധമ്മേസ്വേവ ഭുമ്മം. **അത്ഥതോ ചേവ നാനം ബ്യഞ്ജനതോ ചാ**തി ഏത്ഥ "കായോവ സതിപട്ഠാനം വേദനാവ സതിപട്ഠാന"ന്തി വുത്തേ അത്ഥതോ നാനം ഹോതി , "സതിപട്ഠാനാ"തി വുത്തേ പന ബ്യഞ്ജനതോ നാനം നാമ ഹോതി. **തദമിനാപീ**തി തം തുമ്ഹേ ഇമിനാപി കാരണേന

ജാനാഥാതി അത്ഥഞ്ച ബ്യഞ്ജനഞ്ച സമാനേത്വാ അത്ഥസ്സ ച അഞ്ഞഥാ ഗഹിതഭാവോ ബ്യഞ്ജനസ്സ ച മിച്ഛാ രോപിതഭാവോ ദസ്സേതബ്ബോ. **യോ ധമ്മോ യോ വിനയോ**തി ഏത്ഥ അത്ഥഞ്ച ബ്യഞ്ജനഞ്ച വിഞ്ഞാപനകാരണമേവ ധമ്മോ ച വിനയോ ച.

൩൭. അത്ഥതോ ഹി ഖോ സമേതീതി സതിയേവ സതിപട്ഠാനന്തി ഗഹിതാ. **ബ്യഞ്ജനതോ നാനന്തി** കേവലം ബ്യഞ്ജനമേവ സതിപട്ഠാനോതി വാ സതിപട്ഠാനാതി വാ മിച്ഛാ രോപേഥ. **അപ്പമത്തകം ഖോ**തി സുത്തന്തം പത്വാ ബ്യഞ്ജനം അപ്പമത്തകം നാമ ഹോതി. പരിത്തമത്തം ധനിതം കത്വാ രോപിതേപി ഹി നിബ്ബുതിം പത്തും സക്കാ ഹോതി.

തത്രിദം വത്ഥു - വിജയാരാമവിഹാരവാസീ കിരേകോ ഖീണാസവത്ഥേരോ ദിന്നം ഭിക്ഖൂനം സുത്തം ആഹരിത്വാ കമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ - "സമുദ്ധോ സമുദ്ധോതി, ഭിക്ഖവേ, അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ ഭാസതീ"തി ധനിതം കത്വാ ആഹ. ഏകോ ഭിക്ഖു "സമുദ്ധോ നാമ, ഭന്തേ"തി ആഹ. ആവുസോ, സമുദ്ധോതി വുത്തേപി സമുദ്ദോതി വുത്തേപി മയം ലോണസാഗരമേവ ജാനാമ, തുമ്ഹേ പന നോ അത്ഥഗവേസകാ, ബ്യഞ്ജനഗവേസകാ, ഗച്ഛഥ മഹാവിഹാരേ പഗുണബ്യഞ്ജനാനം ഭിക്ഖൂനം സന്തികേ ബ്യഞ്ജനം സോധാപേഥാതി കമ്മട്ഠാനം അകഥേത്വാവ ഉട്ഠാപേസി. സോ അപരഭാഗേ മഹാവിഹാരേ ഭേരിം പഹരാപേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ചതൂസു മഗ്ഗേസു പഞ്ഹം കഥേത്വാവ പരിനിബ്ബുതോ. ഏവം സുത്തന്തം പത്വാ ബ്യഞ്ജനം അപ്പമത്തകം നാമ ഹോതി.

വിനയം പന പത്വാ നോ അപ്പമത്തകം. സാമണേരപബ്ബജ്ജാപി ഹി ഉഭതോസുദ്ധിതോ വട്ടതി, ഉപസമ്പദാദികമ്മാനിപി സിഥിലാദീനം ധനിതാദികരണമത്തേനേവ കുപ്പന്തി. ഇധ പന സുത്തന്തബ്യഞ്ജനം സന്ധായേതം വുത്തം.

൩൮. അഥ ചതുത്ഥവാരേ വിവാദോ കസ്മാ? സഞ്ഞായ വിവാദോ. "അഹം സതിമേവ സതിപട്ഠാനം വദാമി, അയം 'കായോ സതിപട്ഠാന'ന്തി വദതീ"തി ഹി നേസം സഞ്ഞാ ഹോതി. ബ്യഞ്ജനേപി ഏസേവ നയോ.

൩൯. ന ചോദനായ തരിതബ്ബന്തി ന ചോദനത്ഥായ വേഗായിതബ്ബം. ഏകച്ചോ ഹി പുഗ്ഗലോ "നലാടേ തേ സാസപമത്താ പിളകാ"തി വുത്തോ "മയ്ഹം നലാടേ സാസപമത്തം പിളകം പസ്സസി, അത്തനോ നലാടേ താലപക്കമത്തം മഹാഗണ്ഡം ന പസ്സസീ"തി വദതി. തസ്മാ പുഗ്ഗലോ ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ. **അദള്ഹദിട്ഠീ**തി അനാദാനദിട്ഠീ സുംസുമാരം ഹദയേ പക്ഖിപന്തോ വിയ ദള്ഹം ന ഗണ്ഹാതി.

ഉപഘാതോതി ചണ്ഡഭാവേന വണഘട്ടിതസ്സ വിയ ദുക്ഖുപ്പത്തി. **സുപ്പടിനിസ്സഗ്ഗീ**തി "കിം നാമ അഹം ആപന്നോ, കദാ ആപന്നോ"തി വാ "ത്വം ആപന്നോ, തവ ഉപജ്ഝായോ ആപന്നോ"തി വാ ഏകം ദ്വേ വാരേ വത്വാപി "അസുകം നാമ അസുകദിവസേ നാമ, ഭന്തേ, ആപന്നത്ഥ, സണികം അനുസ്സരഥാ"തി സരിത്വാ താവദേവ വിസ്സജ്ജേതി. **വിഹേസാ**തി ബഹും അത്ഥഞ്ച കാരണഞ്ച ആഹരന്തസ്സ കായചിത്തകിലമഥോ. **സക്കോമീ**തി ഏവരൂപോ ഹി പുഗ്ഗലോ ഓകാസം കാരേത്വാ "ആപത്തിം ആപന്നത്ഥ,

ഭന്തേ’’തി വുത്തോ ‘‘കദാ കിസ്മിം വത്ഥുസ്മി’’ന്തി വത്വാ ‘‘അസുകദിവസേ അസുകസ്മിം വത്ഥുസ്മി’’ന്തി വുത്തേ ‘‘ന സരാമി, ആവുസോ’’തി വദതി, തതോ ‘‘സണികം, ഭന്തേ, സരഥാ’’തി ബഹും വത്വാ സാരിതോ സരിത്വാ വിസ്സജ്ജേതി. തേനാഹ ‘‘സക്കോമീ’’തി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഉപേക്ഖാ നാതിമഞ്ഞിതബ്ബാതി ഉപേക്ഖാ ന അതിക്കമിതബ്ബാ, കത്തബ്ബാ ജനേതബ്ബാതി അത്ഥോ. യോ ഹി ഏവരൂപം പുഗ്ഗലം ഠിതകംയേവ പസ്സാവം കരോന്തം ദിസ്വാപി ‘‘നനു, ആവുസോ, നിസീദിതബ്ബ’’ന്തി വദതി, സോ ഉപേക്ഖം അതിമഞ്ഞതി നാമ.

൪൦. വചീസംഹാരോതി വചനസഞ്ചാരോ. ഇമേഹി കഥിതം അമൂസം അന്തരം പവേസേയ്യ, തുമ്ഹേ ഇമേഹി ഇദഞ്ചിദഞ്ച വുത്താതി അമൂഹി കഥിതം ഇമേസം അന്തരം പവേസേയ്യാതി അത്ഥോ. **ദിട്ഠിപളാസോ**തിആദീഹി ചിത്തസ്സ അനാരാധനിയഭാവോ കഥിതോ. **തം ജാനമാനോ സമാനോ ഗരഹേയ്യാ**തി തം സത്ഥാ ജാനമാനോ സമാനോ നിന്ദേയ്യ അമ്ഹേതി. **ഏതം പനാവുസോ, ധമ്മ**ന്തി ഏതം കലഹഭണ്ഡനധമ്മം.

തഞ്ചേതി തം സഞ്ഞത്തികാരകം ഭിക്ഖും. **ഏവം ബ്യാകരേയ്യാ**തി മയാ ഏതേ സുദ്ധന്തേ പതിട്ഠാപിതാതി അവത്വാ യേന കാരണേന സഞ്ഞത്തി കതാ, തദേവ ദസ്സേന്തോ ഏവം ബ്യാകരേയ്യ. **താഹം ധമ്മം സുത്വാ**തി ഏത്ഥ **ധമ്മോ**തി സാരണീയധമ്മോ അധിപ്പേതോ. **ന ചേവ അത്താന**ന്തിആദീസു ‘‘ബ്രഹ്മലോകപ്പമാണോ ഹേസ അഗ്ഗി ഉട്ഠാസി, കോ ഏതമഞ്ഞത്ര മയാ നിബ്ബാപേതും സമത്ഥോ’’തി ഹി വദന്തോ അത്താനം ഉക്കംസേതി നാമ. ‘‘ഏത്തകാ ജനാ വിചരന്തി, ഓകാസോ ലദ്ധും ന സക്കാ, ഏകോപി ഏത്തകമത്തം നിബ്ബാപേതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥീ’’തി വദമാനോ പരം വമ്ഭേതി നാമ. തദുഭയമ്പേസ ന കരോതി. **ധമ്മോ** പനേത്ഥ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ബ്യാകരണം, തേസം ഭിക്ഖൂനം സഞ്ഞത്തികരണം **അനുധമ്മോ,** തദേവ **ബ്യാകരോതി നാമ. ന ച കോചി സഹധമ്മികോ**തി അഞ്ഞോ ചസ്സ കോചി സഹേതുകോ പരേഹി വുത്തോ വാദോ വാ അനുവാദോ വാ ഗരഹിതബ്ബഭാവം ആഗച്ഛന്തോ നാമ നത്ഥി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

കിന്തിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. സാമഗാമസുത്തവണ്ണനാ

൪൧. ഏവം മേ സുതന്തി സാമഗാമസുത്തം. തത്ഥ **സാമഗാമേ**തി സാമാകാനം ഉസ്സന്നത്താ ഏവംലദ്ധനാമേ ഗാമേ. **അധുനാ കാലങ്കതോ**തി സമ്പതി കാലം കതോ. **ദ്വേധികജാതാ**തി ദ്വേജ്ഝജാതാ ദ്വേഭാഗജാതാ. ഭണ്ഡനാദീസു **ഭണ്ഡനം** പുബ്ബഭാഗകലഹോ, തം ദണ്ഡാദാനാദിവസേന പണ്ണത്തിവീതിക്കമവസേന ച വഡ്ഢിതം **കലഹോ,** ‘‘ന ത്വം ഇമം ധമ്മവിനയം ആജാനാസീ’’തിആദികം വിരുദ്ധവചനം **വിവാദോ. വിതുദന്താ**തി വിതുജ്ജന്താ. **സഹിതം മേ**തി മമ വചനം അത്ഥസംഹിതം. **അധിചിണ്ണം തേ വിപരാവത്ത**ന്തി യം തവ അധിചിണ്ണം ചിരകാലസേവനവസേന പഗുണം, തം മമ വാദം ആഗമ്മ

നിവത്തം. **ആരോപിതോ തേ വാദോ**തി തുയ്ഹം ഉപരി മയാ ദോസോ ആരോപിതോ. **ചര വാദപ്പമോക്ഖായാ**തി ഭത്തപുടം ആദായ തം തം ഉപസങ്കമിത്വാ വാദപ്പമോക്ഖത്ഥായ ഉത്തരി പരിയേസമാനോ ചര. **നിബ്ബേഠേഹി വാ**തി അഥ മയാ ആരോപിതവാദതോ അത്താനം മോചേഹി. **സചേ പഹോസീ**തി സചേ സക്കോസി. **വധോയേവാ**തി മരണമേവ.

നാടപുത്തിയേസൂതി നാടപുത്തസ്സ അന്തേവാസികേസു. **നിബ്ബിന്നരൂപാ**തി ഉക്കണ്ഠിതസഭാവാ, അഭിവാദനാദീനി ന കരോന്തി. **വിരത്തരൂപാ**തി വിഗതപേമാ. **പടിവാനരൂപാ**തി തേസം നിപച്ചകിരിയതോ നിവത്തസഭാവാ. **യഥാ ത**ന്തി യഥാ ച ദുരക്ഖാതാദിസഭാവേ ധമ്മവിനയേ നിബ്ബിന്നവിരത്തപടിവാനരൂപേഹി ഭവിതബ്ബം, തഥേവ ജാതാതി അത്ഥോ. **ദുരക്ഖാതേ**തി ദുക്കഥിതേ. **ദുപ്പവേദിതേ**തി ദുവിഞ്ഞാപിതേ. **അനുപസമസംവത്തനികേ**തി രാഗാദീനം ഉപസമം കാതും അസമത്ഥോ. **ഭിന്നഥൂപേ**തി ഭിന്നപതിട്ഠേ. ഏത്ഥ ഹി നാടപുത്തോവ നേസം പതിട്ഠേന ഥൂപോ, സോ പന ഭിന്നോ മതോ. തേന വുത്തം ''ഭിന്നഥൂപേ''തി. **അപ്പടിസരണേ**തി തസ്സേവ അഭാവേന പടിസരണവിരഹിതേ.

നനു ചായം നാടപുത്തോ നാളന്ദവാസികോ, സോ കസ്മാ പാവായം കാലംകതോതി. സോ കിര ഉപാലിനാ ഗഹപതിനാ പടിവിദ്ധസച്ചേന ദസഹി ഗാഥാഹി ഭാസിതേ ബുദ്ധഗുണേ സുത്വാ ഉണ്ഹം ലോഹിതം ഛഡ്ഡേസി. അഥ നം അഫാസുകം ഗഹേത്വാ പാവം അഗമംസു, സോ തത്ഥ കാലമകാസി. കാലം കുരുമാനോ ച ''മമ ലദ്ധി അനിയ്യാനികാ സാരരഹിതാ, മയം താവ നട്ഠാ, അവസേസജനോ മാ അപായപൂരകോ അഹോസി . സചേ പനാഹം 'മമ സാസനം അനിയ്യാനിക'ന്തി വക്ഖാമി, ന സദ്ദഹിസ്സന്തി. യംനൂനാഹം ദ്വേപി ജനേ ന ഏകനീഹാരേന ഉഗ്ഗണ്ഹാപേയ്യം, തേ മമച്ചയേന അഞ്ഞമഞ്ഞം വിവദിസ്സന്തി. സത്ഥാ തം വിവാദം പടിച്ച ഏകം ധമ്മകഥം കഥേസ്സതി, തതോ തേ സാസനസ്സ മഹന്തഭാവം ജാതിസ്സന്തീ''തി.

അഥ നം ഏകോ അന്തേവാസികോ ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ ''ഭന്തേ, തുമ്ഹേ ദുബ്ബലാ, മയ്ഹം ഇമസ്മിം ധമ്മേ സാരം ആചിക്ഖഥ ആചരിയപ്പമാണ''ന്തി. ആവുസോ, ത്വം മമച്ചയേന സസ്സതന്തി ഗണ്ഹേയ്യാസീതി. അപരോപി തം ഉപസങ്കമി, തം ഉച്ഛേദം ഗണ്ഹാപേസി. ഏവം ദ്വേപി ജനേ ഏകലദ്ധികേ അകത്വാ ബഹൂ നാനാനീഹാരേന ഉഗ്ഗണ്ഹാപേത്വാ കാലമകാസി. തേ തസ്സ സരീരകിച്ചം കത്വാ സന്നിപതിത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം പുച്ഛിംസു ''കസ്സാവുസോ, ആചരിയോ സാരമാചിക്ഖീ''തി? ഏകോ ഉട്ഠഹിത്വാ മയ്ഹന്തി ആഹ. കിം ആചിക്ഖീതി? സസ്സതന്തി. അപരോ തം പടിബാഹിത്വാ മയ്ഹം സാരം ആചിക്ഖീതി ആഹ. ഏവം സബ്ബേ ''മയ്ഹം സാരം ആചിക്ഖി, അഹം ജേട്ഠകോ''തി അഞ്ഞമഞ്ഞം വിവാദം വഡ്ഢേത്വാ അക്കോസേ ചേവ പരിഭാസേ ച ഹത്ഥപാദപഹാരാദീനി ച പവത്തേത്വാ ഏകമഗ്ഗേന ദ്വേ അഗച്ഛന്താ നാനാദിസാസു പക്കമിംസു, ഏകച്ചേ ഗിഹീ അഹേസും.

ഭഗവതോ പന ധരമാനകാലേപി ഭിക്ഖുസങ്ഘേ വിവാദോ ന ഉപ്പജ്ജി. സത്ഥാ ഹി തേസം വിവാദകാരണേ ഉപ്പന്നമത്തേയേവ സയം വാ ഗന്ത്വാ തേ വാ ഭിക്ഖൂ പക്കോസാപേത്വാ ഖന്തി മേത്താ പടിസങ്ഖാ അവിഹിംസാ സാരണീയധമ്മേസു ഏകം കാരണം കഥേത്വാ വിവാദം വൂപസമേതി. ഏവം ധരമാനോപി സങ്ഘസ്സ പതിട്ഠാവ അഹോസി. പരിനിബ്ബായമാനോപി

അവിവാദകാരണം കത്വാവ പരിനിബ്ബായി. ഭഗവതാ ഹി സുത്തേ ദേസിതാ ചത്താരോ മഹാപദേസാ (അം നിം ർ.൧൮൦; ദീം നിം ൨.൧൮൭) യാവജ്ജദിവസാ ഭിക്ഖൂനം പതിട്ഠാ ച അവസ്സയോ ച. തഥാ ഖന്ധകേ ദേസിതാ ചത്താരോ മഹാപദേസാ (മഹാവം ൩൦൫) സുത്തേ വുത്താനി ചത്താരി പഞ്ഹബ്യാകരണാനി (അം നിം ർ.ർ൨) ച. തേനേവാഹ - ''യോ വോ മയാ, ആനന്ദ, ധമ്മോ ച വിനയോ ച ദേസിതോ പഞ്ഞത്തോ, സോ വോ മമച്ചയേന സത്ഥാ''തി (ദീം നിം ൨.൨൧൬).

ർ൨. അഥ ഖോ ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോതി അയം ഥേരോ ധമ്മസേനാപതിസ്സ കനിട്ഠഭാതികോ. തം ഭിക്ഖൂ അനുപസമ്പന്നകാലേ ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോതി സമുദാചരിത്വാ ഥേരകാലേപി തഥേവ സമുദാചരിംസു. തേന വുത്തം ''ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോ''തി. **ഉപസങ്കമീ**തി കസ്മാ ഉപസങ്കമി? നാടപുത്തേ കിര കാലംകതേ ജമ്ബുദീപേ മനുസ്സാ തത്ഥ തത്ഥ കഥം പവത്തയിംസു - ''നിഗണ്ഠോ നാടപുത്തോ ഏകോ സത്ഥാതി പഞ്ഞായിത്ഥ, തസ്സ കാലകിരിയായ സാവകാനം ഏവരൂപോ വിവാദോ ജാതോ, സമണോ പന ഗോതമോ ജമ്ബുദീപേ ചന്ദോ വിയ സൂരിയോ വിയ ച പാകടോയേവ, കീദിസോ നു ഖോ സമണേ ഗോതമേ പരിനിബ്ബുതേ സാവകാനം വിവാദോ ഭവിസ്സതീ''തി. ഥേരോ തം കഥം സുത്വാ ചിന്തേസി - ''ഇമം കഥം ഗഹേത്വാ ദസബലസ്സ ആരോചേസ്സാമി, സത്ഥാ ച ഏതം അത്ഥുപ്പത്തിം കത്വാ ഏകം ദേസനം കഥേസ്സതീ''തി. സോ നിക്ഖമിത്വാ യേന സാമഗാമോ, യേനായസ്മാ ആനന്ദോ തേനുപസങ്കമി. ഉജുമേവ ഭഗവതോ സന്തികം അഗന്ത്വാ യേനസ്സ ഉപജ്ഝായോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ തേനുപസങ്കമീതി അത്ഥോ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - ''ഉപജ്ഝായോ മേ മഹാപഞ്ഞോ, സോ ഇമം സാസനം സത്ഥു ആരോചേസ്സതി, അഥ സത്ഥാ തദനുരൂപം ധമ്മം ദേസേസ്സതീ''തി. **കഥാപാഭത**ന്തി കഥാമൂലം, മൂലഞ്ഹി പാഭതന്തി വുച്ചതി. യഥാഹ -

> ''അപ്പകേനപി മേധാവീ, പാഭതേന വിചക്ഖണോ;
> സമുട്ഠാപേതി അത്താനം, അണും അഗ്ഗിംവ സന്ധമ''ന്തി. (ജാം ൧.൧.ർ);

ദസ്സനായാതി ദസ്സനത്ഥായ. കിം പനിമിനാ ഭഗവാ ന ദിട്ഠപുബ്ബോതി? നോ ന ദിട്ഠപുബ്ബോ, അയഞ്ഹി ആയസ്മാ ദിവാ നവ വാരേ രത്തിം നവ വാരേതി ഏകാഹം അട്ഠാരസ വാരേ ഉപട്ഠാനമേവ ഗച്ഛതി. ദിവസസ്സ പന സതക്ഖത്തും വാ സഹസ്സക്ഖത്തും വാ ഗന്തുകാമോ സമാനോപി ന അകാരണാ ഗച്ഛതി, ഏകം പഞ്ഹുദ്ധാരം ഗഹേത്വാവ ഗച്ഛതി. സോ തംദിവസം തേന ഗന്തുകാമോ ഏവമാഹ.

അഹിതായ ദുക്ഖായ ദേവമനുസ്സാനന്തി ഏകസ്മിം വിഹാരേ സങ്ഘമജ്ഝേ ഉപ്പന്നോ വിവാദോ കഥം ദേവമനുസ്സാനം അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തതി? കോസമ്ബകക്ഖന്ധകേ (മഹാവം ർ൬൭) വിയ ഹി ദ്വീസു ഭിക്ഖൂസു വിവാദം ആപന്നേസു തസ്മിം വിഹാരേ തേസം അന്തേവാസികാ വിവദന്തി, തേസം ഓവാദം ഗണ്ഹന്തോ ഭിക്ഖുനിസങ്ഘോ വിവദതി, തതോ തേസം ഉപട്ഠാകാ വിവദന്തി, അഥ മനുസ്സാനം ആരക്ഖദേവതാ ദ്വേ കോട്ഠാസാ ഹോന്തി. തത്ഥ ധമ്മവാദീനം ആരക്ഖദേവതാ ധമ്മവാദിനിയോ ഹോന്തി, അധമ്മവാദീനം അധമ്മവാദിനിയോ ഹോന്തി. തതോ താസം ആരക്ഖദേവതാനം മിത്താ ഭുമ്മദേവതാ ഭിജ്ജന്തി. ഏവം പരമ്പരായ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ഠപേത്വാ

അരിയസാവകേ സബ്ബേ ദേവമനുസ്സാ ദ്വേ കോട്ഠാസാ ഹോന്തി. ധമ്മവാദീഹി പന അധമ്മവാദിനോവ ബഹുതരാ ഹോന്തി, തതോ യം ബഹൂഹി ഗഹിതം, തം ഗണ്ഹന്തി. ധമ്മം വിസ്സജ്ജേത്വാ ബഹുതരാവ അധമ്മം ഗണ്ഹന്തി. തേ അധമ്മം പൂരേത്വാ വിഹരന്താ അപായേ നിബ്ബത്തന്തി. ഏവം ഏകസ്മിം വിഹാരേ സങ്ഘമജ്ഝേ ഉപ്പന്നോ വിവാദോ ബഹൂനം അഹിതായ ദുക്ഖായ ഹോതി.

൪൩. **അഭിഞ്ഞാ ദേസിതാ**തി മഹാബോധിമൂലേ നിസിന്നേന പച്ചക്ഖം കത്വാ പവേദിതാ. **പതിസ്സയമാനരൂപാ വിഹരന്തീ**തി ഉപനിസ്സായ വിഹരന്തി. **ഭഗവതോ അച്ചയേനാ**തി ഏതരഹി ഭഗവന്തം ജേട്ഠകം കത്വാ സഗാരവാ വിഹരന്തി, തുമ്ഹാകം, ഭന്തേ, ഉഗ്ഗതേജതായ ദുരാസദതായ വിവാദം ജനേതും ന സക്കോന്തി, ഭഗവതോ പന അച്ചയേന വിവാദം ജനേയ്യുന്തി വദതി. യത്ഥ പന തം വിവാദം ജനേയ്യും, തം ദസ്സേന്തോ **അജ്ഝാജീവേ വാ അധിപാതിമോക്ഖേ വാ**തി ആഹ. തത്ഥ **അജ്ഝാജീവേ**തി ആജീവഹേതു ആജീവകാരണാ - "ഭിക്ഖു ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മം ഉല്ലപതി ആപത്തി പാരാജികസ്സാ"തിആദിനാ (പരി॰ ൨൮൭) നയേന പരിവാരേ പഞ്ഞത്താനി ഛ സിക്ഖാപദാനി, താനി ഠപേത്വാ സേസാനി സബ്ബസിക്ഖാപദാനി **അധിപാതിമോക്ഖം** നാമ. **അപ്പമത്തകോ സോ ആനന്ദാ**തി അജ്ഝാജീവം അധിപാതിമോക്ഖഞ്ച ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നവിവാദോ നാമ യസ്മാ പരസ്സ കഥായപി അത്തനോ ധമ്മതായപി സല്ലക്ഖേത്വാ സുപ്പജഹോ ഹോതി, തസ്മാ "അപ്പമത്തകോ"തി വുത്തോ.

തത്രായം നയോ - ഇധേകച്ചോ "ന സക്കാ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മം അനുല്ലപന്തേന കിഞ്ചി ലദ്ധു"ന്തിആദീനി ചിന്തേത്വാ ആജീവഹേതു ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മം വാ ഉല്ലപതി സഞ്ചരിത്തം വാ ആപജ്ജതി, യോ തേ വിഹാരേ വസതി, സോ ഭിക്ഖു അരഹാതിആദിനാ നയേന സാമന്തജപ്പനം വാ കരോതി, അഗിലാനോ വാ അത്തനോ അത്ഥായ പണീതഭോജനാനി വിഞ്ഞാപേത്വാ ഭുഞ്ജതി, ഭിക്ഖുനീ വാ പന താനി വിഞ്ഞാപേത്വാ പാടിദേസനീയം ആപജ്ജതി, യോ കോചി ദുക്കടവത്ഥുകം യംകിഞ്ചി സൂപോദനവിഞ്ഞത്തിമേവ വാ കരോതി, അഞ്ഞതരം വാ പന പണ്ണത്തിവീതിക്കമം കരോന്തോ വിഹരതി, തമേനം സബ്രഹ്മചാരീ ഏവം സഞ്ജാനന്തി - "കിം ഇമസ്സ ഇമിനാ ലാഭേന ലദ്ധേന, യോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ മിച്ഛാജീവേന ജീവികം കപ്പേതി, പണ്ണത്തിവീതിക്കമം കരോതീ"തി. അത്തനോ ധമ്മതായപിസ്സ ഏവം ഹോതി - "കിസ്സ മയ്ഹം ഇമിനാ ലാഭേന, യ്വാഹം ഏവം സ്വാക്ഖാതേ ധമ്മവിനയേ പബ്ബജിത്വാ മിച്ഛാജീവേന ജീവികം കപ്പേമി, പണ്ണത്തിവീതിക്കമം കരോമീ"തി സല്ലക്ഖേത്വാ തതോ ഓരമതി. ഏവം പരസ്സ കഥായപി അത്തനോ ധമ്മതായപി സല്ലക്ഖേത്വാ സുപ്പജഹോ ഹോതി. തേന ഭഗവാ "അപ്പമത്തകോ"തി ആഹ.

മഗ്ഗേ വാ ഹി, ആനന്ദ, പടിപദായ വാതി ലോകുത്തരമഗ്ഗം പത്വാ വിവാദോ നാമ സബ്ബസോ വൂപസമ്മതി, നത്ഥി അധിഗതമഗ്ഗാനം വിവാദോ. പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗം പന പുബ്ബഭാഗപടിപദഞ്ച സന്ധായേതം വുത്തം.

തത്രായം നയോ - ഏവം ഭിക്ഖും മനുസ്സാ ലോകുത്തരധമ്മേ സമ്ഭാവേന്തി. സോ സദ്ധിവിഹാരികാദയോ ആഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ ഠിതേ പുച്ഛതി "കിം ആഗതത്ഥാ"തി. മനസികാതബ്ബകമ്മട്ഠാനം പുച്ഛിതും, ഭന്തേതി. നിസീദഥ,

ഖണേനേവ അരഹത്തം പാപേതും സമത്ഥകമ്മട്ഠാനകഥം ആചിക്ഖിസ്സാമീതി വത്വാ വദതി - ''ഇധ ഭിക്ഖു അത്തനോ വസനട്ഠാനം പവിസിത്വാ നിസിന്നോ മൂലകമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി, തസ്സ തം മനസികരോതോ ഓഭാസോ ഉപ്പജ്ജതി. അയം പഠമമഗ്ഗോ നാമ. സോ ദുതിയം ഓഭാസഞാണം നിബ്ബത്തേതി, ദുതിയമഗ്ഗോ അധിഗതോ ഹോതി, ഏവം തതിയഞ്ച ചതുത്ഥഞ്ച. ഏത്താവതാ മഗ്ഗപ്പത്തോ ചേവ ഫലപ്പത്തോ ച ഹോതീ''തി. അഥ തേ ഭിക്ഖൂ ''അഖീണാസവോ നാമ ഏവം കമ്മട്ഠാനം കഥേതും ന സക്കോതി, അദ്ധായം ഖീണാസവോ''തി നിട്ഠം ഗച്ഛന്തി.

സോ അപരേന സമയേന കാലം കരോതി. സമന്താ ഭിക്ഖാചാരഗാമേഹി മനുസ്സാ ആഗന്ത്വാ പുച്ഛന്തി ''കേനചി, ഭന്തേ, ഥേരോ പഞ്ഹം പുച്ഛിതോ''തി. ഉപാസകാ പുബ്ബേവ ഥേരേന പഞ്ഹോ കഥിതോ അമ്ഹാകന്തി. തേ പുപ്ഫമണ്ഡപം പുപ്ഫകൂടാഗാരം സജ്ജേത്വാ സുവണ്ണേന അക്ഖിപിധാനമുഖപിധാനാദിം കരിത്വാ ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജേത്വാ സത്താഹം സാധുകീളികം കീളേത്വാ ഝാപേത്വാ അട്ഠീനി ആദായ ചേതിയം കരോന്തി. അഞ്ഞേ ആഗന്തുകാ വിഹാരം ആഗന്ത്വാ പാദേ ധോവിത്വാ ''മഹാഥേരം പസ്സിസ്സാമ, കഹം, ആവുസോ, മഹാഥേരോ''തി പുച്ഛന്തി. പരിനിബ്ബുതോ, ഭന്തേതി. ദുക്കരം, ആവുസോ, ഥേരേന കതം മഗ്ഗഫലാനി നിബ്ബത്തേന്തേന, പഞ്ഹം പുച്ഛിത്ഥ, ആവുസോതി. ഭിക്ഖൂനം കമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ ഇമിനാ നിയാമേന കഥേസി, ഭന്തേതി. ന ഏസോ, ആവുസോ, മഗ്ഗോ, വിപസ്സനുപക്കിലേസോ നാമേസ, ന തുമ്ഹേ ജാനിത്ഥ, പുഥുജ്ജനോ, ആവുസോ, ഥേരോതി. തേ കലഹം കരോന്താ ഉട്ഠഹിത്വാ ''സകലവിഹാരേ ഭിക്ഖൂ ച ഭിക്ഖാചാരഗാമേസു മനുസ്സാ ച ന ജാനന്തി, തുമ്ഹേയേവ ജാനാഥ. കതരമഗ്ഗേന തുമ്ഹേ ആഗതാ, കിം വോ വിഹാരദ്വാരേ ചേതിയം ന ദിട്ഠ''ന്തി. ഏവംവാദീനം പന ഭിക്ഖൂനം സതം വാ, ഹോതു സഹസ്സം വാ, യാവ തം ലദ്ധിം നപ്പജഹന്തി, സഗ്ഗോപി മഗ്ഗോപി വാരിതോയേവ.

അപരോപി താദിസോവ കമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ ഏവം കഥേതി - ചിത്തേനേവ തീസു ഉദ്ധനേസു തീണി കപല്ലാനി ആരോപേത്വാ ഹേട്ഠാ അഗ്ഗിം കത്വാ ചിത്തേനേവ അത്തനോ ദ്വത്തിംസാകാരം ഉപ്പാടേത്വാ കപല്ലേസു പക്ഖിപിത്വാ ചിത്തേനേവ ദണ്ഡകേന പരിവത്തേത്വാ പരിവത്തേത്വാ ഭജ്ജിതബ്ബം, യാ ഝായമാനേ ഛാരികാ ഹോതി, സാ മുഖവാതേന പലാസേതബ്ബാ. ഏത്തകേന ധുതപാപോ നാമേസ സമണോ ഹോതി. സേസം പുരിമനയേനേവ വിത്ഥാരേതബ്ബം.

അപരോ ഏവം കഥേതി - ചിത്തേനേവ മഹാചാടിം ഠപേത്വാ മത്ഥും യോജേത്വാ ചിത്തേനേവ അത്തനോ ദ്വത്തിംസാകാരം ഉപ്പാടേത്വാ തത്ഥ പക്ഖിപിത്വാ മത്ഥും ഓതാരേത്വാ മന്ഥിതബ്ബം. മഥിയമാനം വിലീയതി, വിലീനേ ഉപരി ഫേണോ ഉഗ്ഗച്ഛതി. സോ ഫേണോ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബോ. ഏത്താവതാ വോ അമതം പരിഭുത്തം നാമ ഭവിസ്സതി . ഇതോ പരം ''അഥ തേ ഭിക്ഖൂ''തിആദി സബ്ബം പുരിമനയേനേവ വിത്ഥാരേതബ്ബം.

൪൪. ഇദാനി യോ ഏവം വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തസ്സ മൂലം ദസ്സേന്തോ **ഛയിമാനീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഗാരവോ**തി ഗാരവവിരഹിതോ. **അപ്പതിസ്സോ**തി അപ്പതിസ്സയോ അനീചവുത്തി. ഏത്ഥ പന യോ ഭിക്ഖു സത്ഥരി ധരമാനേ തീസു കാലേസു ഉപട്ഠാനം ന യാതി, സത്ഥരി

അനുപാഹനേ ചങ്കമന്തേ സഉപാഹനോ ചങ്കമതി, നീചേ ചങ്കമേ ചങ്കമന്തേ ഉച്ചേ ചങ്കമേ ചങ്കമതി, ഹേട്ഠാ വസന്തേ ഉപരി വസതി, സത്ഥു ദസ്സനട്ഠാനേ ഉഭോ അംസേ പാരുപതി, ഛത്തം ധാരേതി, ഉപാഹനം ധാരേതി, ന്ഹാനതിത്ഥേ ഉച്ചാരം വാ പസ്സാവം വാ കരോതി, പരിനിബ്ബുതേ വാ പന ചേതിയം വന്ദിതും ന ഗച്ഛതി, ചേതിയസ്സ പഞ്ഞായനട്ഠാനേ സത്ഥുദസ്സനട്ഠാനേ വുത്തം സബ്ബം കരോതി, അഞ്ഞേഹി ച ഭിക്ഖൂഹി "കസ്മാ ഏവം കരോസി, ന ഇദം വട്ടതി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ നാമ ലജ്ജിതും വട്ടതീ"തി വുത്തേ "തുണ്ഹീ ഹോതി, കിം ബുദ്ധോ ബുദ്ധോതി വദസീ"തി ഭണതി, അയം **സത്ഥരി അഗാരവോ** നാമ.

യോ പന ധമ്മസ്സവനേ സങ്ഘുട്ഠേ സക്കച്ചം ന ഗച്ഛതി, സക്കച്ചം ധമ്മം ന സുണാതി, നിദ്ദായതി വാ സല്ലപേന്തോ വാ നിസീദതി, സക്കച്ചം ന ഗണ്ഹാതി ന ധാരേതി, "കിം ധമ്മേ അഗാരവം കരോസീ"തി വുത്തേ "തുണ്ഹീ ഹോതി, ധമ്മോ ധമ്മോതി വദസി, കിം ധമ്മോ നാമാ"തി വദതി, അയം **ധമ്മേ അഗാരവോ** നാമ.

യോ പന ഥേരേന ഭിക്ഖുനാ അനജ്ഝിട്ഠോ ധമ്മം ദേസേതി, നിസീദതി പഞ്ഹം കഥേതി, വുഡ്ഢേ ഭിക്ഖൂ ഘട്ടേന്തോ ഗച്ഛതി, തിട്ഠതി നിസീദതി, ദുസ്സപല്ലത്ഥികം വാ ഹത്ഥപല്ലത്ഥികം വാ കരോതി, സങ്ഘമജ്ഝേ ഉഭോ അംസേ പാരുപതി, ഛത്തുപാഹനം ധാരേതി, "ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ലജ്ജിതും വട്ടതീ"തി വുത്തേപി "തുണ്ഹീ ഹോതി, സങ്ഘോ സങ്ഘോതി വദസി, കിം സങ്ഘോ, മിഗസങ്ഘോ അജസങ്ഘോ"തിആദീനി വദതി, അയം **സങ്ഘേ അഗാരവോ** നാമ. ഏകഭിക്ഖുസ്മിമ്പി ഹി അഗാരവേ കതേ സങ്ഘേ കതോയേവ ഹോതി. തിസ്സോ സിക്ഖാ പന അപരിപൂരയമാനോവ **സിക്ഖായ ന പരിപൂരകാരീ** നാമ.

അജ്ഝത്തം വാതി അത്തനി വാ അത്തനോ പരിസായ വാ. **ബാഹിദ്ധാ**തി പരസ്മിം വാ പരസ്സ പരിസായ വാ.

ർന്ദ. ഇദാനി അയം ഛ ഠാനാനി നിസ്സായ ഉപ്പന്നവിവാദോ വഡ്ഢന്തോ യാനി അധികരണാനി പാപുണാതി, താനി ദസ്സേതും **ചത്താരിമാനീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ വൂപസമനത്ഥായ പവത്തമാനേഹി സമഥേഹി അധികാതബ്ബാനീതി **അധികരണാനി**. വിവാദോവ അധികരണം **വിവാദാധികരണം**. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ.

ഇദാനി ഇമാനിപി ചത്താരി അധികരണാനി പത്വാ ഉപരി വഡ്ഢേന്തോ സോ വിവാദോ യേഹി സമഥേഹി വൂപസമ്മതി, തേസം ദസ്സനത്ഥം **സത്ത ഖോ പനിമേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ അധികരണാനി സമേന്തി വൂപസമേന്തീതി **അധികരണസമഥാ. ഉപ്പന്നുപ്പന്നാനന്തി** ഉപ്പന്നാനം ഉപ്പന്നാനം. **അധികരണാനന്തി** ഏതേസം വിവാദാധികരണാദീനം ചതുന്നം. **സമഥായ വൂപസമായാ**തി സമനത്ഥഞ്ചേവ വൂപസമനത്ഥഞ്ച. **സമ്മുഖാവിനയോ ദാതബ്ബോ…പേ…തിണവത്ഥാരകോ**തി ഇമേ സത്ത സമഥാ ദാതബ്ബാ.

തത്രായം വിനിച്ഛയകഥാ - അധികരണേസു താവ ധമ്മോതി വാ അധമ്മോതി വാതി അട്ഠാരസഹി വത്ഥൂഹി വിവദന്താനം ഭിക്ഖൂനം യോ വിവാദോ, ഇദം **വിവാദാധികരണം** നാമ. സീലവിപത്തിയാ വാ

ആചാരദിട്ഠിആജീവവിപത്തിയാ വാ അനുവദന്താനം യോ അനുവാദോ ഉപവദനാ ചേവ ചോദനാ ച, ഇദം **അനുവാദാധികരണം** നാമ. മാതികായം ആഗതാ പഞ്ച വിഭങ്ഗേ ദ്വേതി സത്ത ആപത്തിക്ഖന്ധാ **ആപത്താധികരണം** നാമ. യം സങ്ഘസ്സ അപലോകനാദീനം ചതുന്നം കമ്മാനം കരണം, ഇദം **കിച്ചാധികരണം** നാമ.

തത്ഥ **വിവാദാധികരണം** ദ്വീഹി സമഥേഹി സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേന ച യേഭുയ്യസികായ ച. സമ്മുഖാവിനയേനേവ സമ്മമാനം യസ്മിം വിഹാരേ ഉപ്പന്നം, തസ്മിംയേവ വാ, അഞ്ഞത്ഥ വൂപസമേതും ഗച്ഛന്താനം അന്തരാമഗ്ഗേ വാ, യത്ഥ ഗന്ത്വാ സങ്ഘസ്സ നിയ്യാതിതം, തത്ഥ സങ്ഘേന വാ ഗണേന വാ വൂപസമേതും അസക്കോന്തേ തത്ഥേവ ഉബ്ബാഹികായ സമ്മതപുഗ്ഗലേഹി വാ വിനിച്ഛിതം സമ്മതി. ഏവം സമ്മമാനേ പന തസ്മിം യാ സങ്ഘസമ്മുഖതാ ധമ്മസമ്മുഖതാ, വിനയസമ്മുഖതാ, പുഗ്ഗലസമ്മുഖതാ, അയം **സമ്മുഖാവിനയോ** നാമ.

തത്ഥ ച കാരകസങ്ഘസ്സ സാമഗ്ഗിവസേന സമ്മുഖീഭാവോ സങ്ഘസമ്മുഖതാ. സമേതബ്ബസ്സ വത്ഥുനോ ഭൂതതാ ധമ്മസമ്മുഖതാ. യഥാ തം സമേതബ്ബം, തഥേവ സമനം വിനയസമ്മുഖതാ. യോ ച വിവദതി, യേന ച വിവദതി, തേസം ഉഭിന്നം അത്തപച്ചത്ഥികാനം സമ്മുഖീഭാവോ പുഗ്ഗലസമ്മുഖതാ. ഉബ്ബാഹികായ വൂപസമേ പനേത്ഥ സങ്ഘസമ്മുഖതാ പരിഹായതി. ഏവം താവ സമ്മുഖാവിനയേനേവ സമ്മതി.

സചേ പനേവമ്പി ന സമ്മതി, അഥ നം ഉബ്ബാഹികായ സമ്മതാ ഭിക്ഖൂ ''ന മയം സക്കോമ വൂപസമേതു''ന്തി സങ്ഘസ്സേവ നിയ്യാതേന്തി. തതോ സങ്ഘോ പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം ഭിക്ഖും സലാകഗ്ഗാഹകം സമ്മന്നിത്വാ തേന ഗുള്ഹകവിവടകസകണ്ണജപ്പകേസു തീസു സലാകഗ്ഗാഹേസു അഞ്ഞതരവസേന സലാകം ഗാഹേത്വാ സന്നിപതിതപരിസായ ധമ്മവാദീനം യേഭുയ്യതായ യഥാ തേ ധമ്മവാദിനോ വദന്തി, ഏവം വൂപസന്തം അധികരണം സമ്മുഖാവിനയേന ച യേഭുയ്യസികായ ച വൂപസന്തം ഹോതി. തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയോ വുത്തനയോ ഏവ. യം പന യേഭുയ്യസികായ കമ്മസ്സ കരണം, അയം **യേഭുയ്യസികാ** നാമ. ഏവം വിവാദാധികരണം ദ്വീഹി സമഥേഹി സമ്മതി.

അനുവാദാധികരണം ചതൂഹി സമഥേഹി സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേന ച സതിവിനയേന ച അമൂള്ഹവിനയേന ച തസ്സപാപിയസികായ ച. സമ്മുഖാവിനയേനേവ സമ്മമാനം യോ ച അനുവദതി, യഞ്ച അനുവദതി, തേസം വചനം സുത്വാ, സചേ കാചി ആപത്തി നത്ഥി, ഉഭോ ഖമാപേത്വാ, സചേ അത്ഥി, അയം നാമേത്ഥ ആപത്തീതി ഏവം വിനിച്ഛിതം വൂപസമ്മതി. തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയലക്ഖണം വുത്തനയമേവ.

യദാ പന ഖീണാസവസ്സ ഭിക്ഖുനോ അമൂലികായ സീലവിപത്തിയാ അനുദ്ധംസിതസ്സ സതിവിനയം യാചമാനസ്സ സങ്ഘോ ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന സതിവിനയം ദേതി, തദാ സമ്മുഖാവിനയേന ച സതിവിനയേന ച വൂപസന്തം ഹോതി. ദിന്നേ പന സതിവിനയേ പുന തസ്മിം പുഗ്ഗലേ കസ്സചി അനുവാദോ ന രുഹതി.

യദാ ഉമ്മത്തകോ ഭിക്ഖു ഉമ്മാദവസേന കതേ അസ്സാമണകേ അജ്ഝാചാരേ "സരതായസ്മാ ഏവരൂപിം ആപത്തി"ന്തി ഭിക്ഖൂഹി വുച്ചമാനോ - "ഉമ്മത്തകേന മേ, ആവുസോ, ഏതം കതം, നാഹം തം സരാമീ"തി ഭണന്തോപി ഭിക്ഖൂഹി ചോദിയമാനോവ പുന അചോദനത്ഥായ അമൂള്ഹവിനയം യാചതി, സങ്ഘോ ചസ്സ ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന അമൂള്ഹവിനയം ദേതി, തദാ സമ്മുഖാവിനയേന ച അമൂള്ഹവിനയേന ച വൂപസന്തം ഹോതി. ദിന്നേ പന അമൂള്ഹവിനയേ പുന തസ്മിം പുഗ്ഗലേ കസ്സചി തപ്പച്ചയാ അനുവാദോ ന രുഹതി.

യദാ പന പാരാജികേന വാ പാരാജികസാമന്തേന വാ ചോദിയമാനസ്സ അഞ്ഞേനാഞ്ഞം പടിചരതോ പാപുസ്സന്നതായ പാപിയസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ - "സചായം അച്ഛിന്നമൂലോ ഭവിസ്സതി, സമ്മാ വത്തിത്വാ ഓസാരണം ലഭിസ്സതി, സചേ ഛിന്നമൂലോ, അയമേവസ്സ നാസനാ ഭവിസ്സതീ"തി മഞ്ഞമാനോ സങ്ഘോ ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന തസ്സപാപിയസികം കരോതി, തദാ സമ്മുഖാവിനയേന ച തസ്സ പാപിയസികായ ച വൂപസന്തം ഹോതി. ഏവം അനുവാദാധികരണം ചതൂഹി സമഥേഹി സമ്മതി.

ആപത്താധികരണം തീഹി സമഥേഹി സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേന ച പടിഞ്ഞാതകരണേന ച തിണവത്ഥാരകേന ച. തസ്സ സമ്മുഖാവിനയേനേവ വൂപസമോ നത്ഥി. യദാ പന ഏകസ്സ വാ ഭിക്ഖുനോ സന്തികേ സങ്ഘഗണമജ്ഝേസു വാ ഭിക്ഖു ലഹുകം ആപത്തിം ദേസേതി, തദാ ആപത്താധികരണം സമ്മുഖാവിനയേന ച പടിഞ്ഞാതകരണേന ച വൂപസമ്മതി. തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയോ താവ യോ ച ദേസേതി, യസ്സ ച ദേസേതി, തേസം സമ്മുഖതാ. സേസം വുത്തനയമേവ. പുഗ്ഗലസ്സ ച ഗണസ്സ ച ദേസനാകാലേ സങ്ഘസമ്മുഖതാ പരിഹായതി. യം പനേത്ഥ "അഹം, ഭന്തേ, ഇത്ഥന്നാമം ആപത്തിം ആപന്നോ"തി ച, ആമ "പസ്സാമീ"തി ച പടിഞ്ഞാതായ "ആയതിം സംവരേയ്യാസീ"തി കരണം, തം പടിഞ്ഞാതകരണം നാമ. സങ്ഘാദിസേസേ പരിവാസാദിയാചനാ പടിഞ്ഞാ, പരിവാസാദീനം ദാനം പടിഞ്ഞാതകരണം നാമ.

ദ്വേപക്ഖജാതാ പന ഭണ്ഡനകാരകാ ഭിക്ഖൂ ബഹും അസ്സാമണകം അജ്ഝാചാരം ചരിത്വാ പുന ലജ്ജിധമ്മേ ഉപ്പന്നേ "സചേ മയം ഇമാഹി ആപത്തീഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം കാരേസ്സാമ, സിയാപി തം അധികരണം കക്ഖളത്തായ സംവത്തേയ്യാ"തി അഞ്ഞമഞ്ഞം ആപത്തിയാ കാരാപനേ ദോസം ദിസ്വാ യദാ തിണവത്ഥാരകകമ്മം കരോന്തി, തദാ ആപത്താധികരണം സമ്മുഖാവിനയേന ച തിണവത്ഥാരകേന ച സമ്മതി. തത്ര ഹി യത്തകാ ഹത്ഥപാസുപഗതാ "ന മേ തം ഖമതീ"തി ഏവം ദിട്ഠാവികമ്മം അകത്വാ "ദുക്കടം കമ്മം പുന കാതബ്ബം കമ്മ"ന്തി ന ഉക്കോടേന്തി, നിദ്ദമ്പി ഓക്കന്താ ഹോന്തി, സബ്ബേസമ്പി ഠപേത്വാ ഥുല്ലവജ്ജഞ്ച ഗിഹിപടിസംയുത്തഞ്ച സബ്ബാപത്തിയോ വുട്ഠഹന്തി. ഏവം ആപത്താധികരണം തീഹി സമഥേഹി സമ്മതി. **കിച്ചാധികരണം** ഏകേന സമഥേന സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേനേവ.

ഇമാനി ചത്താരി അധികരണാനി യഥാനുരൂപം ഇമേഹി സത്തഹി സമഥേഹി സമ്മന്തി. തേന വുത്തം "ഉപ്പന്നുപ്പന്നാനം അധികരണാനം സമഥായ വൂപസമായ സമ്മുഖാവിനയോ ദാതബ്ബോ...പേ॰... തിണവത്ഥാരകോ"തി.

അയമേത്ഥ വിനിച്ഛയനയോ, വിത്ഥാരോ പന സമഥക്ഖന്ധകേ (ചൂളവ॰ ൧൮൫) ആഗതോയേവ. വിനിച്ഛയോപിസ്സ **സമന്തപാസാദികായ** വുത്തോ.

൪൭. യോ പനായം ഇമസ്മിം സുത്തേ ''ഇധാനന്ദ, ഭിക്ഖൂ വിവദന്തീ''തിആദികോ വിത്ഥാരോ വുത്തോ, സോ ഏതേന നയേന സങ്ഖേപതോവ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **ധമ്മോ**തിആദീസു സുത്തന്തപരിയായേന താവ ദസ കുസലകമ്മപഥാ **ധമ്മോ,** അകുസലകമ്മപഥാ **അധമ്മോ**. തഥാ ''ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ''തി ഹേട്ഠാ ആഗതാ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ, തയോ സതിപട്ഠാനാ തയോ സമ്മപ്പധാനാ തയോ ഇദ്ധിപാദാ ഛ ഇന്ദ്രിയാനി ഛ ബലാനി അട്ഠ ബോജ്ഝങ്ഗാ നവങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ചാതി, ചത്താരോ ഉപാദാനാ പഞ്ച നീവരണാനീതിആദയോ സങ്കിലിട്ഠധമ്മാ ചാതി അയം അധമ്മോ.

തത്ഥ യംകിഞ്ചി ഏകം അധമ്മകോട്ഠാസം ഗഹേത്വാ ''ഇമം അധമ്മം ധമ്മോതി കരിസ്സാമ, ഏവം അമ്ഹാകം ആചരിയകുലം നിയ്യാനികം ഭവിസ്സതി, മയഞ്ച ലോകേ പാകടാ ഭവിസ്സാമാ''തി തം അധമ്മം ''ധമ്മോ അയ''ന്തി കഥേന്താ ധമ്മോതി വിവദന്തി. തഥേവ ധമ്മകോട്ഠാസേസു ഏകം ഗഹേത്വാ ''അധമ്മോ അയ''ന്തി കഥേന്താ അധമ്മോതി വിവദന്തി.

വിനയപരിയായേന പന ഭൂതേന വത്ഥുനാ ചോദേത്വാ സാരേത്വാ യഥാപടിഞ്ഞായ കാതബ്ബകമ്മം **ധമ്മോ** നാമ, അഭൂതേന പന വത്ഥുനാ അചോദേത്വാ അസാരേത്വാ അപടിഞ്ഞായ കതബ്ബകമ്മം **അധമ്മോ** നാമ. തേസുപി അധമ്മം ''ധമ്മോ അയ''ന്തി കഥേന്താ ധമ്മോതി വിവദന്തി, ''അധമ്മോ അയ''ന്തി കഥേന്താ അധമ്മോതി വിവദന്തി.

സുത്തന്തപരിയായേന പന രാഗവിനയോ ദോസവിനയോ മോഹവിനയോ സംവരോ പഹാനം പടിസങ്ഖാതി അയം **വിനയോ** നാമ, രാഗാദീനം അവിനയോ അസംവരോ അപ്പഹാനം അപ്പടിസങ്ഖാതി അയം **അവിനയോ** നാമ. വിനയപരിയായേന വത്ഥുസമ്പത്തി ഞത്തിസമ്പത്തി അനുസാവനസമ്പത്തി സീമസമ്പതി പരിസസമ്പത്തീതി അയം **വിനയോ** നാമ, വത്ഥുവിപത്തി…പേ॰… പരിസവിപത്തീതി അയം **അവിനയോ** നാമ. തേസുപി യംകിഞ്ചി അവിനയം ''വിനയോ അയ''ന്തി കഥേന്താ വിനയോതി വിവദന്തി, വിനയം അവിനയോതി കഥേന്താ അവിനയോതി വിവദന്തി.

ധമ്മനേത്തി സമനുമജ്ജിതബ്ബാതി ധമ്മരജ്ജു അനുമജ്ജിതബ്ബാ ഞാണേന ഘംസിതബ്ബാ ഉപപരിക്ഖിതബ്ബാ. സാ പനേസാ ധമ്മനേത്തി ''ഇതി ഖോ വച്ഛ ഇമേ ദസ ധമ്മാ അകുസലാ ദസ ധമ്മാ കുസലാ''തി ഏവം മഹാവച്ഛഗോത്തസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൧൯൪) ആഗതാതി വുത്താ. സാ ഏവ വാ ഹോതു, യോ വാ ഇധ ധമ്മോതി ച വിനയോ ച വുത്തോ. **യഥാ തത്ഥ സമേതീ**തി യഥാ തായ ധമ്മനേത്തിയാ സമേതി, ''ധമ്മോ ധമ്മോവ ഹോതി, അധമ്മോ അധമ്മോവ, വിനയോ വിനയോവ ഹോതി, അവിനയോ അവിനയോവ''. **തഥാ ത**ന്തി ഏവം തം അധികരണം വൂപസമേതബ്ബം. **ഏകച്ചാനം അധികരണാന**ന്തി ഇധ വിവാദാധികരണമേവ ദസ്സിതം, സമ്മുഖാവിനയോ പന ന കിസ്മിഞ്ചി അധികരണേ ന ലബ്ഭതി.

൪൭. തം പനേതം യസ്മാ ദ്വീഹി സമഥേഹി സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേന ച യേഭുയ്യസികായ ച, തസ്മാ ഹേട്ഠാ മാതികായ ഠപിതാനുക്കമേന ഇദാനി സതിവിനയസ്സ വാരേ പത്തേപി തം അവത്വാ വിവാദാധികരണയേവ താവ ദുതിയസമഥം ദസ്സേന്തോ **കഥഞ്ചാനന്ദ, യേഭുയ്യസികാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ബഹുതരാ**തി അന്തമസോ ദ്വീഹി തീഹിപി അതിരേകതരാ. സേസമേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൪൯. ഇദാനി ഹേട്ഠാ അവിത്ഥാരിതം സതിവിനയം ആദിം കത്വാ വിത്ഥാരിതാവസേസസമഥേ പടിപാടിയാ വിത്ഥാരേതും **കഥഞ്ചാനന്ദ, സതിവിനയോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പാരാജികസാമന്തേന വാ**തി ദ്വേ സാമന്താനി ഖന്ധസാമന്തഞ്ച ആപത്തിസാമന്തഞ്ച. തത്ഥ പാരാജികാപത്തിക്ഖന്ധോ സങ്ഘാദിസേസാപത്തിക്ഖന്ധോ ഥുല്ലച്ചയ-പാചിത്തിയ-പാടിദേസനീയ-ദുക്കട-ദുബ്ഭാസിതാപത്തിക്ഖന്ധോതി ഏവം പുരിമസ്സ പച്ഛിമഖന്ധം ഖന്ധസാമന്തം നാമ ഹോതി. പഠമപാരാജികസ്സ പന പുബ്ബഭാഗേ ദുക്കടം, സേസാനം ഥുല്ലച്ചയന്തി ഇദം ആപത്തിസാമന്തം നാമ. തത്ഥ ഖന്ധസാമന്തേ പാരാജികസാമന്തം ഗരുകാപത്തി നാമ ഹോതി. **സരതായസ്മാ**തി സരതു ആയസ്മാ. **ഏകച്ചാനം അധികരണാനന്**തി ഇധ അനുവാദാധികരണമേവ ദസ്സിതം.

൫൦. **ഭാസിതപരിക്കന്തന്**തി വാചായ ഭാസിതം കായേന ച പരിക്കന്തം, പരക്കമിത്വാ കതന്തി അത്ഥോ. **ഏകച്ചാനന്**തി ഇധാപി അനുവാദാധികരണമേവ അധിപ്പേതം. പടിഞ്ഞാതകരണേ ''ഏകച്ചാന''ന്തി ആപത്താധികരണം ദസ്സിതം.

൫൨. ദവാതി സഹസാ. **രവാ**തി അഞ്ഞം ഭണിതുകാമേന അഞ്ഞം വുത്തം. **ഏവം ഖോ, ആനന്ദ, തസ്സപാപിയസികാ ഹോതീ**തി തസ്സപുഗ്ഗലസ്സ പാപുസ്സന്നതാ പാപിയസികാ ഹോതി. ഇമിനാ കമ്മസ്സ വത്ഥു ദസ്സിതം. ഏവരൂപസ്സ ഹി പുഗ്ഗലസ്സ കമ്മം കാതബ്ബം. കമ്മേന ഹി അധികരണസ്സ വൂപസമോ ഹോതി, ന പുഗ്ഗലസ്സ പാപുസ്സന്നതായ. ഇധാപി ച അനുവാദാധികരണമേവ അധികരണന്തി വേദിതബ്ബം.

൫൩. **കഥഞ്ചാനന്ദ , തിണവത്ഥാരകോ**തി ഏത്ഥ ഇദം കമ്മം തിണവത്ഥാരകസദിസത്താ തിണവത്ഥാരകോതി വുത്തം. യഥാ ഹി ഗൂഥം വാ മുത്തം വാ ഘട്ടിയമാനം ദുഗ്ഗന്ധതായ ബാധതി, തിണേഹി അവത്ഥരിത്വാ സുപ്പടിച്ഛാദിതസ്സ പനസ്സ സോ ഗന്ധോ ന ബാധതി, ഏവമേവ യം അധികരണം മൂലാനുമൂലം ഗന്ത്വാ വൂപസമിയമാനം കക്ഖളത്തായ വാളത്തായ ഭേദായ സംവത്തതി, തം ഇമിനാ കമ്മേന വൂപസന്തം ഗൂഥം വിയ തിണവത്ഥാരകേന പടിച്ഛന്നം വൂപസന്തം ഹോതീതി ഇദം കമ്മം തിണവത്ഥാരകസദിസത്താ തിണവത്ഥാരകോതി വുത്തം. തസ്സ **ഇധാനന്ദ, ഭിക്ഖൂനം ഭണ്ഡനജാതാനന്**തിആദിവചനേന ആകാരമത്തമേവ ദസ്സിതം, ഖന്ധകേ ആഗതായേവ പനേത്ഥ കമ്മവാചാ പമാണം. **ഠപേത്വാ ഥുല്ലവജ്ജം ഠപേത്വാ ഗിഹിപടിസംയുത്തന്**തി. ഏത്ഥ പന **ഥുല്ലവജ്ജന്**തി ഥൂല്ലവജ്ജം പാരാജികഞ്ചേവ സങ്ഘാദിസേസഞ്ച. **ഗിഹിപടിസംയുത്തന്**തി ഗിഹീനം ഹീനേന ഖുംസനവമ്ഭനധമ്മികപടിസ്സവേസു ആപന്നാ ആപത്തി. **അധികരണാനന്**തി ഇധ ആപത്താധികരണമേവ വേദിതബ്ബം. കിച്ചാധികരണസ്സ പന വസേന ഇധ ന കിഞ്ചി വുത്തം. കിഞ്ചാപി ന വുത്തം, സമ്മുഖാവിനയേനേവ പനസ്സ വൂപസമോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

൫൪. ഛയിമേ , ആനന്ദ, ധമ്മാ സാരണീയാതി ഹേട്ഠാ കലഹവസേന സുത്തം ആരദ്ധം, ഉപരി സാരണീയധമ്മാ ആഗതാ. ഇതി യഥാനുസന്ധിനാവ ദേസനാ ഗതാ ഹോതി. ഹേട്ഠാ കോസമ്ബിയസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൪൯൮-൫൦൦) പന സോതാപത്തിമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി കഥിതാ, ഇമസ്മിം സുത്തേ സോതാപത്തിഫലസമ്മാദിട്ഠി വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. **അണു**ന്തി അപ്പസാവജ്ജം. **ഥൂല**ന്തി മഹാസാവജ്ജം. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സാമഗാമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. സുനക്ഖത്തസുത്തവണ്ണനാ

൫൫. ഏവം മേ സുതന്തി സുനക്ഖത്തസുത്തം. തത്ഥ **അഞ്ഞാ**തി അരഹത്തം. **ബ്യാകതാ**തി ഖീണാ ജാതീതിആദീഹി ചതൂഹി പദേഹി കഥിതാ. **അധിമാനേനാ**തി അപ്പത്തേ പത്തസഞ്ഞിനോ, അനധിഗതേ അധിഗതസഞ്ഞിനോ ഹുത്വാ അധിഗതം അമ്ഹേഹീതി മാനേന ബ്യാകരിംസു.

൫൬. ഏവഞ്ചേത്ഥ സുനക്ഖത്ത തഥാഗതസ്സ ഹോതീതി സുനക്ഖത്ത ഏത്ഥ ഏതേസം ഭിക്ഖൂനം പഞ്ഹബ്യാകരണേ - ''ഇദം ഠാനം ഏതേസം അവിഭൂതം അന്ധകാരം, തേനിമേ അനധിഗതേ അധിഗതസഞ്ഞിനോ, ഹന്ദ നേസം വിസോധേത്വാ പാകടം കത്വാ ധമ്മം ദേസേമീ''തി, ഏവഞ്ച തഥാഗതസ്സ ഹോതി. **അഥ ച പനിധേകച്ചേ...പേ॰... തസ്സപി ഹോതി അഞ്ഞഥത്ത**ന്തി ഭഗവാ പടിപന്നകാനം ധമ്മം ദേസേതി. യത്ഥ പന ഇച്ഛാചാരേ ഠിതാ ഏകച്ചേ മോഘപുരിസാ ഹോന്തി, തത്ര ഭഗവാ പസ്സതി - ''ഇമേ ഇമം പഞ്ഹം ഉഗ്ഗഹേത്വാ അജാനിത്വാവ ജാനന്താ വിയ അപ്പത്തേ പത്തസഞ്ഞിനോ ഹുത്വാ ഗാമനിഗമാദീസു വിസേവമാനാ വിചരിസ്സന്തി, തം നേസം ഭവിസ്സതി ദീഘരത്തം അഹിതായ ദുക്ഖായാ''തി ഏവമസ്സായം ഇച്ഛാചാരേ ഠിതാനം കാരണാ പടിപന്നകാനമ്പി അത്ഥായ ''ധമ്മം ദേസിസ്സാമീ''തി ഉപ്പന്നസ്സ ചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥാഭാവോ ഹോതി. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

൫൭. ലോകാമിസാധിമുത്തോതി വട്ടാമിസ-കാമാമിസ-ലോകാമിസഭൂതേസു പഞ്ചസു കാമഗുണേസു അധിമുത്തോ തന്നിന്നോ തഗ്ഗരുകോ തപ്പബ്ഭാരോ. **തപ്പതിരൂപീ**തി കാമഗുണസഭാഗാ. **ആനേഞ്ജപടിസംയുത്തായാ**തി ആനേഞ്ജസമാപത്തിപടിസംയുത്തായ. **സംസേയ്യാ**തി കഥേയ്യ. **ആനേഞ്ജസംയോജനേന ഹി ഖോ വിസംയുത്തോ**തി ആനേഞ്ജസമാപത്തിസംയോജനേന വിസംസട്ഠോ. **ലോകാമിസാധിമുത്തോ**തി ഏവരൂപോ ഹി ലൂഖചീവരധരോ മത്തികാപത്തം ആദായ അത്തനോ സദിസേഹി കതിപയേഹി സദ്ധിം പച്ചന്തജനപദം ഗച്ഛതി, ഗാമം പിണ്ഡായ പവിട്ഠകാലേ മനുസ്സാ ദിസ്വാ ''മഹാപംസുകൂലികാ ആഗതാ''തി യാഗുഭത്താദീനി സമ്പാദേത്വാ സക്കച്ചം ദാനം ദേന്തി, ഭത്തകിച്ചേ നിട്ഠിതേ അനുമോദനം സുത്വാ - ''സ്വേപി, ഭന്തേ, ഇധേവ പിണ്ഡായ പവിസഥാ''തി വദന്തി. അലം ഉപാസകാ, അജ്ജാപി വോ ബഹൂനം ദിന്നന്തി. തേന ഹി, ഭന്തേ, അന്തോവസ്സം ഇധ വസേയ്യാഥാതി അധിവാസേത്വാ വിഹാരമഗ്ഗം പുച്ഛിത്വാ വിഹാരം ഗച്ഛന്തി. തത്ഥ സേനാസനം ഗഹേത്വാ പത്തചീവരം പടിസാമേന്തി. സായം ഏകോ ആവാസികോ തേ ഭിക്ഖൂ പുച്ഛതി ''കത്ഥ

പിണ്ഡായ ചരിത്ഥാ"തി? അസുകഗാമേതി. ഭിക്ഖാസമ്പന്നാതി? ആമ ഏവരൂപാ നാമ മനുസ്സാനം സദ്ധാ ഹോതി. "അജ്ജേവ നു ഖോ ഏതേ ഏദിസാ, നിച്ചമ്പി ഏദിസാ"തി? സദ്ധാ തേ മനുസ്സാ നിച്ചമ്പി ഏദിസാ, തേ നിസ്സായേവ അയം വിഹാരോ വഡ്ഢതീതി. തതോ തേ പംസുകുലികാ പുനപ്പുനം തേസം വണ്ണം കഥേന്തി , ദിവസാവസേസം കഥേത്വാ രത്തിമ്പി കഥേന്തി. ഏത്താവതാ ഇച്ഛാചാരേ ഠിതസ്സ സീസം നിക്ഖന്തം ഹോതി ഉദരം ഫാലിതം. ഏവം ലോകാമിസാധിമുത്തോ വേദിതബ്ബോ.

൫൯. ഇദാനി ആനേഞ്ജസമാപത്തിലാഭിം അധിമാനികം ദസ്സേന്തോ **ഠാനം ഖോ പനേത**ന്തിആദിമാഹ. **ആനേഞ്ജാധിമുത്തസ്സാ**തി കിലേസസിഞ്ചനവിരഹിതാസു ഹേട്ഠിമാസു ഛസു സമാപത്തീസു അധിമുത്തസ്സ തന്നിന്നസ്സ തഗ്ഗരുനോ തപ്പബ്ഭാരസ്സ. **സേ പവുത്തേ**തി തം പവുത്തം. ഛ സമാപത്തിലാഭിനോ ഹി അധിമാനികസ്സ പഞ്ചകാമഗുണാമിസബന്ധനാ പതിതപണ്ഡുപലാസോ വിയ ഉപട്ഠാതി. തേനേതം വുത്തം.

൬൦. ഇദാനി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തി ലാഭിനോ അധിമാനികസ്സ നിഘംസം ദസ്സേതും **ഠാനം ഖോ പനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദ്വേധാ ഭിന്നാ**തി മജ്ഝേ ഭിന്നാ. **അപ്പടിസന്ധികാ**തി ഖുദ്ദകാ മുട്ഠിപാസാണമത്താ ജതുനാ വാ സിലേസേന വാ അല്ലീയാപേത്വാ പടിസന്ധാതും സക്കാ. മഹന്തം പന കുടാഗാരപ്പമാണം സന്ധായേതം വുത്തം. **സേ ഭിന്നേ**തി തം ഭിന്നം. ഉപരി സമാപത്തിലാഭിനോ ഹി ഹേട്ഠാസമാപത്തി ദ്വേധാഭിന്നാ സേലാ വിയ ഹോതി, തം സമാപജ്ജിസ്സാമീതി ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി. തേനേതം വുത്തം.

൬൧. ഇദാനി നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനലാഭിനോ അധിമാനികസ്സ ച നിഘംസം ദസ്സേന്തോ **ഠാനം ഖോ പനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സേ വന്തേ**തി തം വന്തം. അട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോ ഹി ഹേട്ഠാസമാപത്തിയോ വന്തസദിസാ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി, പുന സമാപജ്ജിസ്സാമീതി ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി. തേനേതം വുത്തം.

൬൨. ഇദാനി ഖീണാസവസ്സ നിഘംസം ദസ്സേന്തോ **ഠാനം ഖോ പനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സേ ഉച്ഛിന്നമൂലേ**തി സോ ഉച്ഛിന്നമൂലോ. ഉപരി സമാപത്തിലാഭിനോ ഹി ഹേട്ഠാസമാപത്തി മൂലച്ഛിന്നതാലോ വിയ ഉപട്ഠാതി, തം സമാപജ്ജിസ്സാമീതി ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി. തേനേതം വുത്തം.

൬൩. ഠാനം ഖോ പനാതി പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. ഹേട്ഠാ ഹി സമാപത്തിലാഭിനോ അധിമാനികസ്സപി ഖീണാസവസ്സപി നിഘംസോ കഥിതോ, സുക്ഖവിപസ്സകസ്സ പന അധിമാനികസ്സപി ഖീണാസവസ്സപി ന കഥിതോ. തേസം ദ്വിന്നമ്പി നിഘംസം ദസ്സേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. തം പന പടിക്ഖിത്തം. സമാപത്തിലാഭിനോ ഹി അധിമാനികസ്സ നിഘംസേ കഥിതേ സുക്ഖവിപസ്സകസ്സപി അധിമാനികസ്സ കഥിതോവ ഹോതി, സമാപത്തിലാഭിനോ ച ഖീണാസവസ്സ കഥിതേ സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവസ്സ കഥിതോവ ഹോതി. ഏതേസം പന ദ്വിന്നം ഭിക്ഖൂനം സപ്പായാസപ്പായം കഥേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി.

തത്ഥ സിയാ - പുഥുജ്ജനസ്സ താവ ആരമ്മണം അസപ്പായം ഹോതു, ഖീണാസവസ്സ കഥം അസപ്പായന്തി. യദഗ്ഗേന പുഥുജ്ജനസ്സ അസപ്പായം, തദഗ്ഗേന

ഖീണാസവസ്സാപി അസപ്പായമേവ. വിസം നാമ ജാനിത്വാ ഖാദിതമ്പി അജാനിത്വാ ഖാദിതമ്പി വിസമേവ. ന ഹി ഖീണാസവേനപി "അഹം ഖീണാസവോ"തി അസംവുതേന ഭവിതബ്ബം. ഖീണാസവേനപി യുത്തപയുത്തേനേവ ഭവിതും വട്ടതി.

൬൪. തത്ഥ **സമണേനാ**തി ബുദ്ധസമണേന. **ഛന്ദരാഗബ്യാപാദേനാ**തി സോ അവിജ്ജാസങ്ഖാതോ വിസദോസോ ഛന്ദരാഗേന ച ബ്യാപാദേന ച രുപ്പതി കുപ്പതി. **അസപ്പായാനീ**തി അവഡ്ഢികരാനി ആരമ്മണാനി. **അനുദ്ധംസേയ്യാ**തി സോസേയ്യ മിലാപേയ്യ. **സഉപാദിസേസ**ന്തി സഗഹണസേസം, ഉപാദിതബ്ബം ഗണ്ഹിതബ്ബം ഇധ ഉപാദീതി വുത്തം. **അനലഞ്ച തേ അന്തരായായാ**തി ജീവിതന്തരായം തേ കാതും അസമത്ഥം. **രജോസൂക**ന്തി രജോ ച വീഹിസുകാദി ച സൂകം. **അസു ച വിസദോസോ**തി സോ ച വിസദോസോ. **തദുഭയേനാ**തി യാ സാ അസപ്പായകിരിയാ ച യോ വിസദോസോ ച, തേന ഉഭയേന. **പുഥുത്ത**ന്തി മഹന്തഭാവം.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ സഉപാദാനസല്ലുദ്ധാരോ വിയ അപ്പഹീനോ അവിജ്ജാവിസദോസോ ദട്ഠബ്ബോ, അസപ്പായകിരിയായ ഠിതഭാവോ വിയ ഛസു ദ്വാരേസു അസംവുതകാലോ, തദുഭയേന വണേ പുഥുത്തം ഗതേ മരണം വിയ സിക്ഖം പച്ചക്ഖായ ഹീനായാവത്തനം, മരണമത്തം ദുക്ഖം വിയ അഞ്ഞതരായ ഗരുകായ സംകിലിട്ഠായ ആപത്തിയാ ആപജ്ജനം ദട്ഠബ്ബം. സുക്കപക്ഖേപി ഇമിനാവ നയേന ഓപമ്മസംസന്ദനം വേദിതബ്ബം.

൬൯. **സതിയായേതം അധിവചന**ന്തി ഏത്ഥ സതി പഞ്ഞാഗതികാ. ലോകികായ പഞ്ഞായ ലോകികാ ഹോതി, ലോകുത്തരായ ലോകുത്തരാ. **അരിയായേതം പഞ്ഞായാ**തി പരിസുദ്ധായ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ.

ഇദാനി ഖീണാസവസ്സ ബലം ദസ്സേന്തോ **സോ വതാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സംവുതകാരീ**തി പിഹിതകാരീ. **ഇതി വിദിത്വാ നിരുപധീ**തി ഏവം ജാനിത്വാ കിലേസുപധിപഹാനാ നിരുപധി ഹോതി, നിരുപാദാനോതി അത്ഥോ. **ഉപധിസങ്ഖയേ വിമുത്തോ**തി ഉപധീനം സങ്ഖയഭൂതേ നിബ്ബാനേ ആരമ്മണതോ വിമുത്തോ. **ഉപധിസ്മി**ന്തി കാമുപധിസ്മിം. **കായം ഉപസംഹരിസ്സതീ**തി കായം അല്ലീയാപേസ്സതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - തണ്ഹക്ഖയേ നിബ്ബാനേ ആരമ്മണതോ വിമുത്തോ ഖീണാസവോ പഞ്ച കാമഗുണേ സേവിതും, കായം വാ ഉപസംഹരിസ്സതി ചിത്തം വാ ഉപ്പാദേസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സുനക്ഖത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ആനേഞ്ജസപ്പായസുത്തവണ്ണനാ

൬൬. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ആനേഞ്ജസപ്പായസുത്തം. തത്ഥ **അനിച്ചാ**തി ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന അനിച്ചാ. **കാമാ**തി വത്ഥുകാമാപി കിലേസകാമാപി. **തുച്ഛാ**തി നിച്ചസാരധുവസാരഅത്തസാരവിരഹിതത്താ രിത്താ, ന പന നത്ഥീതി ഗഹേതബ്ബാ. ന ഹി തുച്ഛമുട്ഠീതി വുത്തേ മുട്ഠി നാമ നത്ഥീതി വുത്തം

ഹോതി. യസ്സ പന അബ്ഭന്തരേ കിഞ്ചി നത്ഥി, സോ വുച്ചതി തുച്ഛോ. **മുസാ**തി നാസനകാ. **മോസധമ്മാ**തി നസ്സനസഭാവാ, ഖേത്തം വിയ വത്ഥു വിയ ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം വിയ ച ന പഞ്ഞായിത്ഥ, കതിപാഹേനേവ സുപിനകേ ദിട്ഠാ വിയ നസ്സന്തി ന പഞ്ഞായന്തി. തേന വുത്തം "മോസധമ്മാ"തി, **മായാകതമേത**ന്തി യഥാ മായായ ഉദകം മണീതി കത്വാ ദസ്സിതം, ബദരിപണ്ണം കഹാപണോതി കത്വാ ദസ്സിതം, അഞ്ഞം വാ പന ഏവരൂപം ദസ്സനൂപചാരേ ഠിതസ്സേവ തഥാ പഞ്ഞായതി, ഉപചാരാതിക്കമതോ പട്ഠായ പാകതികമേവ പഞ്ഞായതി. ഏവം കാമാപി ഇത്തരപച്ചുപട്ഠാനട്ഠേന "മായാകത"ന്തി വുത്താ. യഥാ ച മായാകാരോ ഉദകാദീനി മണിആദീനം വസേന ദസ്സേന്തോ വഞ്ചേതി, ഏവം കാമാപി അനിച്ചാദീനി നിച്ചാദിസഭാവം ദസ്സേന്താ വഞ്ചേന്തീതി വഞ്ചനകട്ഠേനപി "മായാകത"ന്തി വുത്താ. **ബാലലാപന**ന്തി മയ്ഹം പുത്തോ, മയ്ഹം ധീതാ, മയ്ഹം ഹിരഞ്ഞം മയ്ഹം സുവണ്ണന്തി ഏവം ബാലാനം ലാപനതോ ബാലലാപനം. **ദിട്ഠധമ്മികാ കാമാ**തി മാനുസകാ പഞ്ച കാമഗുണാ. **സമ്പരായികാ**തി തേ ഠപേത്വാ അവസേസാ. **ദിട്ഠധമ്മികാ. കാമസഞ്ഞാ**തി മാനുസകേ കാമേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. **ഉഭയമേതം മാരധേയ്യ**ന്തി ഏതേ കാമാ ച കാമസഞ്ഞാ ച ഉഭയമ്പി മാരധേയ്യം. യേഹി ഉഭയമേതം ഗഹിതം, തേസഞ്ഹി ഉപരി മാരോ വസം വത്തേതി. തം സന്ധായ "ഉഭയമേതം മാരധേയ്യ"ന്തി വുത്തം.

മാരസ്സേസ വിസയോതിആദീസുപി യഥാ ചോളസ്സ വിസയോ ചോളവിസയോ, പണ്ഡസ്സ വിസയോ പണ്ഡവിസയോ, സംവരാനം വിസയോ സംവരവിസയോതി പവത്തനട്ഠാനം വിസയോതി വുച്ചതി, ഏവം യേഹി ഏതേ കാമാ ഗഹിതാ, തേസം ഉപരി മാരോ വസം വത്തേതി. തം സന്ധായ **മാരസ്സേസ വിസയോ**തി വുത്തം. പഞ്ച പന കാമഗുണേ നിവാപബീജം വിയ വിപ്പകിരന്തോ മാരോ ഗച്ഛതി. യേഹി പന തേ ഗഹിതാ, തേസം ഉപരി മാരോ വസം വത്തേതി. തം സന്ധായ **മാരസ്സേസ നിവാപോ**തി വുത്തം. യഥാ ച യത്ഥ ഹത്ഥിആദയോ വസം വത്തേന്തി, സോ ഹത്ഥിഗോചരോ അസ്സഗോചരോ അജഗോചരോതി വുച്ചതി, ഏവം യേഹി ഏതേ കാമാ ഗഹിതാ, തേസു മാരോ വസം വത്തേതി. തം സന്ധായ **മാരസ്സേസ ഗോചരോ**തി വുത്തം.

ഏത്ഥാതി ഏതേസു കാമേസു. **മാനസാ**തി ചിത്തസമ്ഭൂതാ. തത്ഥ സിയാ - ദുവിധേ താവ കാമേ ആരബ്ഭ അഭിജ്ഝാനലക്ഖണാ അഭിജ്ഝാ, കരണുത്തരിയലക്ഖണോ സാരമ്ഭോ ച ഉപ്പജ്ജതു, ബ്യാപാദോ കഥം ഉപ്പജ്ജതീതി? മമായിതേ വത്ഥുസ്മിം അച്ഛിന്നേപി സോചന്തി, അച്ഛിജ്ജന്തേപി സോചന്തി, അച്ഛിന്നസങ്കിനോപി സോചന്തി, യോ ഏവരൂപോ ചിത്തസ്സ ആഘാതോതി ഏവം ഉപ്പജ്ജതി. **തേവ അരിയസാവകസ്സാ**തി തേ അരിയസാവകസ്സ. വകാരോ ആഗമസന്ധിമത്തം ഹോതി. **ഇധ മനുസിക്ഖതോ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ സിക്ഖന്തസ്സ തേ തയോപി കിലേസാ അന്തരായകരാ ഹോന്തി. **അഭിഭുയ്യ ലോക**ന്തി കാമലോകം അഭിഭവിത്വാ. **അധിട്ഠായ മനസാ**തി ഝാനാരമ്മണചിത്തേന അധിട്ഠഹിത്വാ. **അപരിത്ത**ന്തി കാമാവചരചിത്തം പരിത്തം നാമ, തസ്സ പടിക്ഖേപേന മഹഗ്ഗതം അപരിത്തം നാമ. **പമാണ**ന്തിപി കാമാവചരമേവ, രൂപാവചരം അരൂപാവചരം **അപ്പമാണം. സുഭാവിത**ന്തി പന ഏതം കാമാവചരാദീനം നാമം ന ഹോതി, ലോകുത്തരസ്സേവേതം നാമം. തസ്മാ ഏതസ്സ വസേന അപരിത്തം അപ്പമാണം സുഭാവിതന്തി സബ്ബം ലോകുത്തരമേവ വട്ടതി.

തബ്ബഹുലവിഹാരിനോതി കാമപടിബാഹനേന തമേവ പടിപദം ബഹുലം കത്വാ വിഹരന്തസ്സ. **ആയതനേ ചിത്തം പസീദതീ**തി കാരണേ ചിത്തം പസീദതി. കിം പനേത്ഥ കാരണം? അരഹത്തം വാ, അരഹത്തസ്സ വിപസ്സനം വാ, ചതുത്ഥജ്ഝാനം വാ, ചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ ഉപചാരം വാ. **സമ്പസാദേ സതീ**തി ഏത്ഥ ദുവിധോ സമ്പസാദോ അധിമോക്ഖസമ്പസാദോ ച പടിലാഭസമ്പസാദോ ച. അരഹത്തസ്സ ഹി വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ വിഹരതോ മഹാഭൂതാദീസു ഉപട്ഠഹന്തേസു യേനിമേ നീഹാരേന മഹാഭൂതാ ഉപട്ഠഹന്തി, ഉപാദാരൂപാ ഉപട്ഠഹന്തി നാമരൂപാ ഉപട്ഠഹന്തി, പച്ചയാ സബ്ബഥാ ഉപട്ഠഹന്തി, ലക്ഖണാരമ്മണാ വിപസ്സനാ ഉപട്ഠഹതി, അജ്ജേവ അരഹത്തം ഗണ്ഹിസ്സാമീതി അപ്പടിലദ്ധേയേവ ആസാ സന്തിട്ഠതി, അധിമോക്ഖം പടിലഭതി. തതിയജ്ഝാനം വാ പാദകം കത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനത്ഥായ കസിണപരികമ്മം കരോന്തസ്സ നീവരണവിക്ഖമ്ഭനാദീനി സമനുപസ്സതോ യേനിമേ നീഹാരേന നീവരണാ വിക്ഖമ്ഭന്തി, കിലേസാ സന്നിസീദന്തി, സതി സന്തിട്ഠതി, സങ്ഖാരഗതം വാ വിഭൂതം പാകടം ഹുത്വാ ദിബ്ബചക്ഖുകസ്സ പരലോകോ വിയ ഉപട്ഠാതി , ചിത്തുപ്പാദോ ലേപപിണ്ഡേ ലഗ്ഗമാനോ വിയ ഉപചാരേന സമാധിയതി, അജ്ജേവ ചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേസ്സാമീതി അപടിലദ്ധേയേവ ആസാ സന്തിട്ഠതി, അധിമോക്ഖം പടിലഭതി . അയം **അധിമോക്ഖസമ്പസാദോ** നാമ. തസ്മിം സമ്പസാദേ സതി. യോ പന അരഹത്തം വാ പടിലഭതി ചതുത്ഥജ്ഝാനം വാ, തസ്സ ചിത്തം വിപ്പസന്നം ഹോതിയേവ. ഇധ പന ''ആയതനേ ചിത്തം പസീദതീ''തി വചനതോ അരഹത്തവിപസ്സനായ ചേവ ചതുത്ഥജ്ഝാനൂപചാരസ്സ ച പടിലാഭോ **പടിലാഭസമ്പസാദോ**തി വേദിതബ്ബോ. വിപസ്സനാ ഹി പഞ്ഞായ അധിമുച്ചനസ്സ കാരണം, ഉപചാരം ആനേഞ്ജസമാപത്തിയാ.

ഏതരഹി വാ ആനേഞ്ജം സമാപജ്ജതി. പഞ്ഞായ വാ അധിമുച്ചതീതി ഏത്ഥ ഏതരഹി വാ പഞ്ഞായ അധിമുച്ചതി, ആനേഞ്ജം വാ സമാപജ്ജതീതി ഏവം പദപരിവത്തനം കത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇദഞ്ഹി വുത്തം ഹോതി - തസ്മിം സമ്പസാദേ സതി ഏതരഹി വാ പഞ്ഞായ അധിമുച്ചതി, അരഹത്തം സച്ഛികരോതീതി അത്ഥോ. തം അനഭിസമ്ഭുണന്തോ ആനേഞ്ജം വാ സമാപജ്ജതി, അഥ വാ **പഞ്ഞായ വാ അധിമുച്ചതീ**തി അരഹത്തമഗ്ഗം ഭാവേതി, തം അനഭിസമ്ഭുണന്തോ ആനേഞ്ജം വാ സമാപജ്ജതി. അരഹത്തമഗ്ഗം ഭാവേതും അസക്കോന്തോ ഏതരഹി ചതുസച്ചം വാ സച്ഛികരോതി. തം അനഭിസമ്ഭുണന്തോ ആനേഞ്ജം വാ സമാപജ്ജതീതി.

തത്രായം നയോ - ഇധ ഭിക്ഖു തതിയജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ കസിണപരികമ്മം കരോതി. തസ്സ നീവരണാ വിക്ഖമ്ഭന്തി, സതി സന്തിട്ഠതി, ഉപചാരേന ചിത്തം സമാധിയതി. സോ രൂപാരൂപം പരിഗണ്ഹാതി, പച്ചയം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, ലക്ഖണാരമ്മണികം വിപസ്സനം വവത്ഥപേതി, തസ്സ ഏവം ഹോതി - ''ഉപചാരേന മേ ഝാനം വിസേസഭാഗിയം ഭവേയ്യ, തിട്ഠതു വിസേസഭാഗിയതാ, നിബ്ബേധഭാഗിയം നം കരിസ്സാമീ''തി വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം സച്ഛികരോതി. ഏത്തകേനസ്സ കിച്ചം കതം നാമ ഹോതി. അരഹത്തം സച്ഛികാതും അസക്കോന്തോ പന തതോ ഓസക്കിതമാനസോ അന്തരാ ന തിട്ഠതി, ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജതിയേവ. യഥാ കിം? യഥാ പുരിസോ ''വനമഹിംസം ഘാതേസ്സാമീ''തി സത്തിം ഗഹേത്വാ അനുബന്ധന്തോ സചേ തം ഘാതേതി, സകലഗാമവാസിനോ

തോസേസ്സതി, അസക്കോന്തോ പന അന്തരാമഗ്ഗേ സസഗോധാദയോ ഖുദ്ദകമിഗേ ഘാതേത്വാ കാജം പൂരേത്വാ ഏതിയേവ.

തത്ഥ പുരിസസ്സ സത്തിം ഗഹേത്വാ വനമഹിംസാനുബന്ധനം വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ തതിയജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ പരികമ്മകരണം, വനമഹിംസഘാതനം വിയ - "നീവരണവിക്ഖമ്ഭനാദീനി സമനുപസ്സതോ വിസേസഭാഗിയം ഭവേയ്യ, തിട്ഠതു വിസേസഭാഗിയതാ, നിബ്ബേധഭാഗിയം നം കരിസ്സാമീ"തി വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തസ്സ സച്ഛികരണം, മഹിംസം ഘാതേതും അസക്കോന്തസ്സ അന്തരാമഗ്ഗേ സസഗോധാദയോ ഖുദ്ദകമിഗേ ഘാതേത്വാ കാജം പൂരേത്വാ ഗമനം വിയ അരഹത്തം സച്ഛികാതും അസക്കോന്തസ്സ, തതോ ഓസക്കിത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാപജ്ജനം വേദിതബ്ബം. മഗ്ഗഭാവനാ ചതുസച്ചസച്ഛികിരിയായോജനാസുപി ഏസേവ നയോ.

ഇദാനി അരഹത്തം സച്ഛികാതും അസക്കോന്തസ്സ നിബ്ബത്തട്ഠാനം ദസ്സേന്തോ **കായസ്സ ഭേദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യ**ന്തി യേന കാരണേന തം സംവത്തനികം വിഞ്ഞാണം അസ്സ ആനേഞ്ജൂപഗം, തം കാരണം വിജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച **തംസംവത്തനിക**ന്തി തസ്സ ഭിക്ഖുനോ സംവത്തനികം. യേന വിപാകവിഞ്ഞാണേന സോ ഭിക്ഖു സംവത്തതി നിബ്ബത്തതി, തം വിഞ്ഞാണം. **ആനേഞ്ജൂപഗ**ന്തി കുസലാനേഞ്ജസഭാവൂപഗതം അസ്സ, താദിസമേവ ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. കേചി കുസലവിഞ്ഞാണം വദന്തി. യം തസ്സ ഭിക്ഖുനോ സംവത്തനികം ഉപപത്തിഹേതുഭൂതം കുസലവിഞ്ഞാണം ആനേഞ്ജൂപഗതം അസ്സ, വിപാകകാലേപി തന്നാമകമേവ അസ്സാതി അത്ഥോ. സോ പനായമത്ഥോ - "പുഞ്ഞം ചേ സങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതി, പുഞ്ഞൂപഗം ഹോതി വിഞ്ഞാണം. അപുഞ്ഞം ചേ സങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖാരോതി, അപുഞ്ഞുപഗം ഹോതി വിഞ്ഞാണം. ആനേഞ്ജം ചേ സങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതി, ആനേഞ്ജൂപഗം ഹോതി വിഞ്ഞാണ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൫൧) ഇമിനാ നയേന വേദിതബ്ബോ. **ആനേഞ്ജസപ്പായാ**തി ആനേഞ്ജസ്സ ചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ സപ്പായാ. ന കേവലഞ്ച സാ ആനേഞ്ജസ്സേവ, ഉപരി അരഹത്തസ്സാപി സപ്പായാവ ഉപകാരഭൂതായേവാതി വേദിതബ്ബാ. ഇതി ഇമസ്മിം പഠമകആനേഞ്ജേ സമാധിവസേന ഓസക്കനാ കഥിതാ.

൬൭. ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീതി ചതുത്ഥജ്ഝാനം പത്വാ ഏവം പടിസഞ്ചിക്ഖതി. അയഞ്ഹി ഭിക്ഖു ഹേട്ഠിമേന ഭിക്ഖുനാ പഞ്ഞവന്തതരോ തസ്സ ച ഭിക്ഖുനോ അത്തനോ ചാതി ദ്വിന്നമ്പി കമ്മട്ഠാനം ഏകതോ കത്വാ സമ്മസതി. **തബ്ബഹുലവിഹാരിനോ**തി രൂപപടിബാഹനേന തമേവ പടിപദം ബഹുലം കത്വാ വിഹരന്തസ്സ. **ആനേഞ്ജം സമാപജ്ജതീ**തി ആകാസാനഞ്ചായതനാനേഞ്ജം സമാപജ്ജതി. സേസം പുരിമസദിസമേവ. യഥാ ച ഇധ, ഏവം സബ്ബത്ഥ വിസേസമത്തമേവ പന വക്ഖാമ. ഇതി ഇമസ്മിം ദുതിയആനേഞ്ജേ വിപസ്സനാവസേന ഓസക്കനാ കഥിതാ, "യംകിഞ്ചി രൂപ"ന്തി ഏവം വിപസ്സനാമഗ്ഗം ദസ്സേന്തേന കഥിതാതി അത്ഥോ.

ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീതി ആകാസാനഞ്ചായതനം പത്വാ ഏവം പടിസഞ്ചിക്ഖതി. അയഞ്ഹി ഹേട്ഠാ ദ്വീഹി ഭിക്ഖൂഹി പഞ്ഞവന്തതരോ തേസഞ്ച ഭിക്ഖൂനം അത്തനോ ചാതി തിണ്ണമ്പി കമ്മട്ഠാനം ഏകതോ കത്വാ സമ്മസതി. **ഉഭയമേതം അനിച്ച**ന്തി ഏത്ഥ അട്ഠ ഏകേകകോട്ഠാസാ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികവസേന പന സങ്ഖിപിത്വാ ഉഭയന്തി വുത്തം. **നാലം**

അഭിനന്ദിതുന്തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന അഭിനന്ദിതും ന യുത്തം. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **തബ്ബഹുലവിഹാരിനോതി** കാമപടിബാഹനേന ച രൂപപടിബാഹനേന ച തമേവ പടിപദം ബഹുലം കത്വാ വിഹരന്തസ്സ. **ആനേഞ്ജം സമാപജ്ജതീതി** വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനാനേഞ്ജം സമാപജ്ജതി. ഇമസ്മിം തതിയആനേഞ്ജേ വിപസ്സനാവസേന ഓസക്കനാ കഥിതാ.

൬൮. **ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീതി** വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം പത്വാ ഏവം പടിസഞ്ചിക്ഖതി. അയഞ്ഹി ഹേട്ഠാ തീഹി ഭിക്ഖൂഹി പഞ്ഞവന്തതരോ തേസഞ്ച ഭിക്ഖൂനം അത്തനോ ചാതി ചതുന്നമ്പി കമ്മട്ഠാനം ഏകതോ കത്വാ സമ്മസതി. **യത്ഥേതാ അപരിസേസാ നിരുജ്ഝന്തീതി** യം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം പത്വാ ഏതാ ഹേട്ഠാ വുത്താ സബ്ബസഞ്ഞാ നിരുജ്ഝന്തി. **ഏതം സന്തം ഏതം പണീതന്തി** ഏതം അങ്ഗസന്തതായ ആരമ്മണസന്തതായ ച **സന്തം,** അതപ്പകട്ഠേന **പണീതം. തബ്ബഹുലവിഹാരിനോതി** താസം സഞ്ഞാനം പടിബാഹനേന തമേവ പടിപദം ബഹുലം കത്വാ വിഹരന്തസ്സ. ഇമസ്മിം പഠമാകിഞ്ചഞ്ഞായതനേ സമാധിവസേന ഓസക്കനാ കഥിതാ.

ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീതി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനമേവ പത്വാ ഏവം പടിസഞ്ചിക്ഖതി. അയഞ്ഹി ഹേട്ഠാ ചതൂഹി ഭിക്ഖൂഹി പഞ്ഞവന്തതരോ തേസഞ്ച ഭിക്ഖൂനം അത്തനോ ചാതി പഞ്ചന്നമ്പി കമ്മട്ഠാനം ഏകതോ കത്വാ സമ്മസതി. **അത്തേന വാ അത്തനിയേന വാതി** അഹം മമാതി ഗഹേതബ്ബേന സുഞ്ഞം തുച്ഛം രിത്തം. ഏവമേത്ഥ ദ്വികോടികാ സുഞ്ഞതാ ദസ്സിതാ. **തബ്ബഹുലവിഹാരിനോതി** ഹേട്ഠാ വുത്തപടിപദഞ്ച ഇമഞ്ച സുഞ്ഞതപടിപദം ബഹുലം കത്വാ വിഹരന്തസ്സ. ഇമസ്മിം ദുതിയാകിഞ്ചഞ്ഞായതനേ വിപസ്സനാവസേന ഓസക്കനാ കഥിതാ.

൭൦. **ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീതി** വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനമേവ പത്വാ ഏവം പടിസഞ്ചിക്ഖതി. അയഞ്ഹി ഹേട്ഠാ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖൂഹി പഞ്ഞവന്തതരോ തേസഞ്ച ഭിക്ഖൂനം അത്തനോ ചാതി ഛന്നമ്പി കമ്മട്ഠാനം ഏകതോ കത്വാ സമ്മസതി. **നാഹം ക്വചനി കസ്സചി കിഞ്ചനതസ്മിം, ന ച മമ ക്വചനി കിസ്മിഞ്ചി കിഞ്ചനം നത്ഥീതി** ഏത്ഥ പന ചതുകോടികാ സുഞ്ഞതാ കഥിതാ. കഥം? അയഞ്ഹി **നാഹം ക്വചനീതി** ക്വചി അത്താനം ന പസ്സതി, **കസ്സചി കിഞ്ചനതസ്മിന്തി** അത്തനോ അത്താനം കസ്സചി പരസ്സ കിഞ്ചനഭാവേ ഉപനേതബ്ബം ന പസ്സതി, അത്തനോ ഭാതിട്ഠാനേ ഭാതരം സഹായട്ഠാനേ സഹായം പരിക്ഖാരട്ഠാനേ വാ പരിക്ഖാരം മഞ്ഞിത്വാ ഉപഗന്ത്വാ ഉപനേതബ്ബം ന പസ്സതീതി അത്ഥോ. **ന ച മമ ക്വചനീതി** ഏത്ഥ മമ - സദ്ദം താവ ഠപേത്വാ ന ച ക്വചനി പരസ്സ ച അത്താനം ക്വചി ന പസ്സതീതി അയമത്ഥോ. ഇദാനി മമ - സദ്ദം ആഹരിത്വാ **മമ കിസ്മിഞ്ചി കിഞ്ചനം നത്ഥീതി** സോ പരസ്സ അത്താ മമ കിസ്മിഞ്ചി കിഞ്ചനഭാവേ അത്ഥീതി ന പസ്സതി. അത്തനോ ഭാതിട്ഠാനേ ഭാതരം സഹായട്ഠാനേ സഹായം പരിക്ഖാരട്ഠാനേ വാ പരിക്ഖാരന്തി കിസ്മിഞ്ചി ഠാനേ പരസ്സ അത്താനം ഇമിനാ കിഞ്ചനഭാവേന ഉപനേതബ്ബം ന പസ്സതീതി അത്ഥോ. ഏവമയം യസ്മാ നേവ കത്ഥചി അത്താനം പസ്സതി, ന തം പരസ്സ കിഞ്ചനഭാവേ ഉപനേതബ്ബം പസ്സതി, ന പരസ്സ അത്താനം പസ്സതി, ന പരസ്സ അത്താനം അത്തനോ കിഞ്ചനഭാവേ ഉപനേതബ്ബം പസ്സതി, തസ്മാ അയം സുഞ്ഞതാ ചതുകോടികാതി വേദിതബ്ബാ. **തബ്ബഹുലവിഹാരിനോതി** ഹേട്ഠാ വുത്തപ്പടിപദം ഇമം ചതുകോടിസുഞ്ഞതഞ്ച

ബഹുലം കത്വാ വിഹരന്തസ്സ. ഇമസ്മിം തതിയാകിഞ്ചഞ്ഞായതനേപി വിപസ്സനാവസേനേവ ഓസക്കനാ കഥിതാ.

ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീതി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം പത്വാ ഏവം പടിസഞ്ചിക്ഖതി. അയഞ്ഹി ഹേട്ഠാ ഛഹി ഭിക്ഖൂഹി പഞ്ഞവന്തതരോ തേസഞ്ച ഭിക്ഖൂനം അത്തനോ ചാതി സത്തന്നമ്പി കമ്മട്ഠാനം ഏകതോ കത്വാ സമ്മസതി. **യത്ഥേതാ അപരിസേസാ നിരുജ്ഝന്തീ**തി യം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം പത്വാ ഏത്ഥ ഏതാ ഹേട്ഠാ വുത്താ സബ്ബസഞ്ഞാ നിരുജ്ഝന്തി. **തബ്ബഹുലവിഹാരിനോ**തി താസം സഞ്ഞാനം പടിബാഹനേന തമേവ പടിപദം ബഹുലം കത്വാ വിഹരന്തസ്സ. ഇമസ്മിം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനേ സമാധിവസേന ഓസക്കനാ കഥിതാ.

൭൫. **നോ ചസ്സ നോ ച മേ സിയാ**തി സചേ മയ്ഹം പുബ്ബേ പഞ്ചവിധം കമ്മവട്ടം ന ആയൂഹിതം അസ്സ, യം മേ ഇദം ഏതരഹി ഏവം പഞ്ചവിധം വിപാകവട്ടം ഏതം മേ ന സിയാ നപ്പവത്തേയ്യാതി അത്ഥോ. **ന ഭവിസ്സതീ**തി സചേ ഏതരഹി പഞ്ചവിധം കമ്മവട്ടം ആയൂഹിതം ന ഭവിസ്സതി. **ന മേ ഭവിസ്സതീ**തി തസ്മിം അസതി അനാഗതേ മേ പഞ്ചവിധം വിപാകവട്ടം ന ഭവിസ്സതി. **യദത്ഥി യം ഭൂതം തം പജഹാമീ**തി യം അത്ഥി യം ഭൂതം ഏതരഹി ഖന്ധപഞ്ചകം, തം പജഹാമി. **ഏവം ഉപേക്ഖം പടിലഭതീ**തി സോ ഭിക്ഖു ഏവം വിപസ്സനുപേക്ഖം ലഭതീതി അത്ഥോ.

പരിനിബ്ബായേയ്യ നു ഖോ സോ, ഭന്തേ, ഭിക്ഖു ന വാ പരിനിബ്ബായേയ്യാതി കിം പുച്ഛാമീതി പുച്ഛതി, തതിയജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ ഠിതസ്സ അരഹത്തമ്പി ഓസക്കനാപി പടിപദാപി പടിസന്ധിപി കഥിതാ, തഥാ ചതുത്ഥജ്ഝാനാദീനി പാദകാനി കത്വാ ഠിതാനം, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം പാദകം കത്വാ ഠിതസ്സ ന കിഞ്ചി കഥിതം, തം പുച്ഛാമീതി പുച്ഛതി. **അപേത്ഥാ**തി അപി ഏത്ഥ. **സോ തം ഉപേക്ഖം അഭിനന്ദതീ**തി സോ തം വിപസ്സനുപേക്ഖം തണ്ഹാദിട്ഠിഅഭിനന്ദനാഹി അഭിനന്ദതി. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **തന്നിസ്സിതം ഹോതി വിഞ്ഞാണ**ന്തി വിഞ്ഞാണം വിപസ്സനാനിസ്സിതം ഹോതി. **തദുപാദാന**ന്തി യം നികന്തിവിഞ്ഞാണം, തം തസ്സ ഉപാദാനം നാമ ഗഹണം നാമ ഹോതി. **സഉപാദാനോ**തി സഗഹണോ. **ന പരിനിബ്ബായതീ**തി വിപസ്സനായ സാലയോ ഭിക്ഖു മമ സാസനേ ന പരിനിബ്ബായതി. യോ പന വിഹാരപരിവേണഉപട്ഠാകാദീസു സാലയോ, തസ്മിം വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി ദസ്സേതി. **കഹം പനാ**തി? കത്ഥ പന? **ഉപാദിയമാനോ ഉപാദിയതീ**തി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹമാനോ ഗണ്ഹാതി. **ഉപാദാനസേട്ഠം കിര സോ, ഭന്തേ**തി, ഭന്തേ, സോ കിര ഭിക്ഖു ഗഹേതബ്ബട്ഠാനം സേട്ഠം ഉത്തമം ഭവം ഉപാദിയതി, സേട്ഠഭവേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹാതീതി അത്ഥോ. ഇമിനാ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ പടിസന്ധി കഥിതാ. ഇദാനിസ്സ അരഹത്തം കഥേതും **ഇധാനന്ദാ**തിആദിമാഹ.

൭൬. **നിസ്സായ നിസ്സായാ**തി തം തം സമാപത്തിം നിസ്സായ. **ഓഘസ്സ നിത്ഥരണാ അക്ഖാതാ**തി ഓഘതരണം കഥിതം, തതിയജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ ഠിതഭിക്ഖുനോ ഓഘനിത്ഥരണാ കഥിതാ…പേ… നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം പാദകം കത്വാ ഠിതഭിക്ഖുനോ ഓഘനിത്ഥരണാ കഥിതാതി വദതി.

കതമോ പന, ഭന്തേ, അരിയോ വിമോക്ഖോതി ഇധ കിം പുച്ഛതി? സമാപത്തിം താവ പദട്ഠാനം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം

ഗണ്ഹന്തോ ഭിക്ഖു നാവം വാ ഉളുമ്പാദീനി വാ നിസ്സായ മഹോഘം തരിത്വാ പാരം ഗച്ഛന്തോ വിയ ന കിലമതി. സുക്ഖവിപസ്സകോ പന പകിണ്ണകസങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ അരഹത്തം ഗണ്ഹന്തോ ബാഹുബലേന സോതം ഛിന്ദിത്വാ പാരം ഗച്ഛന്തോ വിയ കിലമതി. ഇതി ഇമസ്സ സുക്ഖവിപസ്സകസ്സ അരഹത്തം പുച്ഛാമീതി പുച്ഛതി. **അരിയസാവകോതി** സുക്ഖവിപസ്സകോ അരിയസാവകോ. അയഞ്ഹി ഹേട്ഠാ അട്ഠഹി ഭിക്ഖൂഹി പഞ്ഞവന്തതരോ തേസഞ്ച ഭിക്ഖൂനം അത്തനോ ചാതി നവന്നമ്പി കമ്മട്ഠാനം ഏകതോ കത്വാ സമ്മസതി. **ഏസ സക്കായോ യാവതാ സക്കായോതി** യത്തകോ തേഭൂമകവട്ടസങ്ഖാതോ സക്കായോ നാമ അത്ഥി, സബ്ബോപി സോ ഏസ സക്കായോ, ന ഇതോ പരം സക്കായോ അത്ഥീതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി.

ഏതം അമതം യദിദം അനുപാദാ ചിത്തസ്സ വിമോക്ഖോതി യോ പനേസ ചിത്തസ്സ അനുപാദാവിമോക്ഖോ നാമ, ഏതം അമതം ഏതം സന്തം ഏതം പണീതന്തി പടിസഞ്ചിക്ഖതി. അഞ്ഞത്ഥ ച ''അനുപാദാ ചിത്തസ്സ വിമോക്ഖോ''തി നിബ്ബാനം വുച്ചതി. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ സുക്ഖവിപസ്സകസ്സ അരഹത്തം കഥിതം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവ.

കേവലം പന ഇമസ്മിം സുത്തേ സത്തസു ഠാനേസു ഓസക്കനാ കഥിതാ, അട്ഠസു ഠാനേസു പടിസന്ധി, നവസു ഠാനേസു അരഹത്തം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം. കഥം? തതിയം ഝാനം താവ പാദകം കത്വാ ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഓസക്കനാ കഥിതാ, പടിസന്ധി കഥിതാ, അരഹത്തം കഥിതം, തഥാ ചതുത്ഥജ്ഝാനം, തഥാ ആകാസാനഞ്ചായതനം. വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം പന പദട്ഠാനം കത്വാ ഠിതാനം തിണ്ണം ഭിക്ഖൂനം ഓസക്കനാ കഥിതാ, പടിസന്ധി കഥിതാ, അരഹത്തം കഥിതം. തഥാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം പാദകം കത്വാ ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ. നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം പാദകം കത്വാ ഠിതസ്സ പന ഓസക്കനാ നത്ഥി, പടിസന്ധി പന അരഹത്തഞ്ച കഥിതം. സുക്ഖവിപസ്സകസ്സ അരഹത്തമേവ കഥിതന്തി. ഏവം സത്തസു ഠാനേസു ഓസക്കനാ കഥിതാ, അട്ഠസു ഠാനേസു പടിസന്ധി, നവസു ഠാനേസു അരഹത്തം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം. ഇമഞ്ച പന സത്തസു ഠാനേസു ഓസക്കനം അട്ഠസു പടിസന്ധിം നവസു അരഹത്തം സമോധാനേത്വാ കഥേന്തേന ഇമം ആനേഞ്ജസപ്പായസുത്തം സുകഥിതം നാമ ഹോതീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ആനേഞ്ജസപ്പായസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഗണകമോഗ്ഗല്ലാനസുത്തവണ്ണനാ

൭൪. ഏവം മേ സുതന്തി ഗണകമോഗ്ഗല്ലാനസുത്തം. തത്ഥ **യാവ പച്ഛിമസോപാനകളേവരാതി** യാവ പഠമസോപാനഫലകാ ഏകദിവസേനേവ സത്തഭൂമികോ പാസാദോ ന സക്കാ കാതും, വത്ഥും സോധേത്വാ ഥമ്ഭുസ്സാപനതോ പട്ഠായ പന യാവ ചിത്തകമ്മകരണാ അനുപുബ്ബകിരിയാ ചേത്ഥ പഞ്ഞായതീതി ദസ്സേതി. **യദിദം അജ്ഝേനേതി** തയോപി വേദാ ന സക്കാ ഏകദിവസേനേവ അധീയിതും, ഏതേസം അജ്ഝേനേപി പന അനുപുബ്ബകിരിയാവ പഞ്ഞായതീതി ദസ്സേതി. **ഇസ്സത്ഥേതി** ആവുധവിജ്ജായപി ഏകദിവസേനേവ വാലവേധി നാമ ന സക്കാ കാതും,

ഠാനസമ്പാദനമുട്ഠികരണാദീഹി പന ഏത്ഥാപി അനുപുബ്ബകിരിയാ പഞ്ഞായതീതി ദസ്സേതി. **സങ്ഖാനേതി** ഗണനായ. തത്ഥ അനുപുബ്ബകിരിയം അത്തനാവ ദസ്സേന്തോ **ഏവം ഗണാപേമാ**തിആദിമാഹ.

൭൭. **സേയ്യഥാപി ബ്രാഹ്മണാ**തി ഇധ ഭഗവാ യസ്മാ ബാഹിരസമയേ യഥാ യഥാ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി, തഥാ തഥാ കേരാടികാ ഹോന്തി, തസ്മാ അത്തനോ സാസനം ബാഹിരസമയേന അനുപമേത്വാ ഭദ്രഅസ്സാജാനീയേന ഉപമേന്തോ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. ഭദ്രോ ഹി അസ്സാജാനീയോ യസ്മിം കാരണേ ദമിതോ ഹോതി, തം ജീവിതഹേതുപി നാതിക്കമതി. ഏവമേവ സാസനേ സമ്മാപടിപന്നോ കുലപുത്തോ സീലവേലം നാതിക്കമതി. **മുഖാധാനേ**തി മുഖട്ഠപനേ.

൭൮. **സതിസമ്പജഞ്ഞായ ചാ**തി സതിസമ്പജഞ്ഞാഹി സമങ്ഗിഭാവത്ഥായ . ദ്വേ ഹി ഖീണാസവാ സതതവിഹാരീ ച നോസതതവിഹാരീ ച. തത്ഥ **സതതവിഹാരീ** യംകിഞ്ചി കമ്മം കത്വാപി ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജിതും സക്കോതി, നോ **സതതവിഹാരീ** പന അപ്പമത്തകേപി കിച്ചേ കിച്ചപ്പസുതോ ഹുത്വാ ഫലസമാപത്തിം അപ്പേതും ന സക്കോതി.

തത്രിദം വത്ഥു - ഏകോ കിര ഖീണാസവത്ഥേരോ ഖീണാസവസാമണേരം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞവാസം ഗതോ, തത്ഥ മഹാഥേരസ്സ സേനാസനം പത്തം, സാമണേരസ്സ ന പാപുണാതി, തം വിതക്കേന്തോ ഥേരോ ഏകദിവസമ്പി ഫലസമാപത്തിം അപ്പേതും നാസക്ഖി. സാമണേരോ പന തേമാസം ഫലസമാപത്തിരതിയാ വീതിനാമേത്വാ "സപ്പായോ , ഭന്തേ, അരഞ്ഞവാസോ ജാതോ"തി ഥേരം പുച്ഛി. ഥേരോ "ന ജാതോ, ആവുസോ"തി ആഹ. ഇതി യോ ഏവരൂപോ ഖീണാസവോ, സോ ഇമേ ധമ്മേ ആദിതോ പട്ഠായ ആവജ്ജിത്വാവ സമാപജ്ജിതും സക്ഖിസ്സതീതി ദസ്സേന്തോ "സതിസമ്പജഞ്ഞായ ചാ"തി ആഹ.

൭൯. **യേമേ, ഭോ ഗോതമാ**തി തഥാഗതേ കിര കഥയന്തേവ ബ്രാഹ്മണസ്സ "ഇമേ പുഗ്ഗലാ ന ആരാധേന്തി, ഇമേ ആരാധേന്തീ"തി നയോ ഉദപാദി, തം ദസ്സേന്തോ ഏവം വത്തുമാരദ്ധോ.

പരമജ്ജധമ്മേസൂതി അജ്ജധമ്മാ നാമ ഛസത്ഥാരധമ്മാ, തേസു ഗോതമവാദോവ, പരമോ ഉത്തമോതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഗണകമോഗ്ഗല്ലാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഗോപകമോഗ്ഗല്ലാനസുത്തവണ്ണനാ

൭൯. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ഗോപകമോഗ്ഗല്ലാനസുത്തം. തത്ഥ **അചിരപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതീ**തി ഭഗവതി അചിരപരിനിബ്ബുതേ, ധാതുഭാജനീയം കത്വാ ധമ്മസങ്ഗീതിം കാതും രാജഗഹം ആഗതകാലേ . **രഞ്ഞോ പജ്ജോതസ്സ ആസങ്കമാനോ**തി ചണ്ഡപജ്ജോതോ നാമേസ രാജാ ബിമ്ബിസാരമഹാരാജസ്സ സഹായോ അഹോസി, ജീവകം പേസേത്വാ ഭേസജ്ജകാരിതകാലതോ പട്ഠായ

പന ദള്ഹമിത്തോവ ജാതോ, സോ “അജാതസത്തുനാ ദേവദത്തസ്സ വചനം ഗഹേത്വാ പിതാ ഘാതിതോ”തി സുത്വാ “മമ പിയമിത്തം ഘാതേത്വാ ഏസ രജ്ജം കരിസ്സാമീതി മഞ്ഞതി, മയ്ഹം സഹായസ്സ സഹായാനം അത്ഥികഭാവം ജാനാപേസ്സാമീ”തി പരിസതി വാചം അഭാസി. തം സുത്വാ തസ്സ ആസങ്കാ ഉപ്പന്നാ. തേന വുത്തം “രഞ്ഞോ പജ്ജോതസ്സ ആസങ്കമാനോ”തി. **കമ്മന്തോ**തി ബഹിനഗരേ നഗരപടിസങ്ഖാരാപനത്ഥായ കമ്മന്തട്ഠാനം.

ഉപസങ്കമീതി മയം ധമ്മവിനയസങ്ഗീതിം കാരേസ്സാമാതി വിചരാമ, അയഞ്ച മഹേസക്ഖോ രാജവല്ലഭോ സങ്ഗഹേ കതേ വേളുവനസ്സ ആരക്ഖം കരേയ്യാതി മഞ്ഞമാനോ ഉപസങ്കമി. **തേഹി ധമ്മേഹീ**തി തേഹി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണധമ്മേഹി. **സബ്ബേന സബ്ബ**ന്തി സബ്ബാകാരേന സബ്ബം. **സബ്ബഥാ സബ്ബ**ന്തി സബ്ബകോട്ഠാസേഹി സബ്ബം. കിം പുച്ഛാമീതി പുച്ഛതി? ഛ ഹി സത്ഥാരോ പഠമതരം അപ്പഞ്ഞാതകുലേഹി നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിതാ, തേ തഥാഗതേ ധരമാനേയേവ കാലംകതാ, സാവകാപി നേസം അപ്പഞ്ഞാതകുലേഹേവ പബ്ബജിതാ. തേ തേസം അച്ചയേന മഹാവിവാദം അകംസു. സമണോ പന ഗോതമോ മഹാകുലാ പബ്ബജിതോ, തസ്സ അച്ചയേന സാവകാനം മഹാവിവാദോ ഭവിസ്സതീതി അയം കഥാ സകലജമ്ബുദീപം പത്ഥരമാനാ ഉദപാദി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ ച ധരന്തേ ഭിക്ഖൂനം വിവാദോ നാഹോസി. യോപി അഹോസി, സോപി തത്ഥേവ വൂപസമിതോ. പരിനിബ്ബുതകാലേ പനസ്സ - “അട്ഠസട്ഠിയോജനസതസഹസ്സുബ്ബേധം സിനേരും അപവാഹിതും സമത്ഥസ്സ വാതസ്സ പുരതോ പുരാണപണ്ണം കിം ഠസ്സതി, ദസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പത്തസ്സ സത്ഥു അലജ്ജമാനോ മച്ചുരാജാ കസ്സ ലജ്ജിസ്സതീ”തി മഹാസംവേഗം ജനേത്വാ ഭിയ്യോസോമത്തായ ഭിക്ഖൂ സമഗ്ഗാ ജാതാ അതിവിയ ഉപസന്തുപസന്താ, കിം നു ഖോ ഏതന്തി ഇദം പുച്ഛാമീതി പുച്ഛതി. **അനുസഞ്ഞായമാനോ**തി അനുസഞ്ജായമാനോ, കതാകതം ജനന്തോതി അത്ഥോ. അനുവിചരമാനോ വാ.

൭൦. അത്ഥി നു ഖോതി അയമ്പി ഹേട്ഠിമപുച്ഛമേവ പുച്ഛതി. **അപ്പടിസരണേ**തി അപ്പടിസരണേ ധമ്മവിനയേ. **കോ ഹേതു സാമഗ്ഗിയാ**തി തുമ്ഹാകം സമഗ്ഗഭാവസ്സ കോ ഹേതു കോ പച്ചയോ. **ധമ്മപ്പടിസരണാ**തി ധമ്മോ അമ്ഹാകം പടിസരണം, ധമ്മോ അവസ്സയോതി ദീപേതി.

൭൧. പവത്തതീതി പഗുണം ഹുത്വാ ആഗച്ഛതി. **ആപത്തി ഹോതി വീതിക്കമോ**തി ഉഭയമേതം ബുദ്ധസ്സ ആണാതിക്കമനമേവ. **യഥാധമ്മം യഥാനുസിട്ഠം കാരേമാ**തി യഥാ ധമ്മോ ച അനുസിട്ഠി ച ഠിതാ, ഏവം കാരേമാതി അത്ഥോ.

ന കിര നോ ഭവന്തോ കാരേന്തി ധമ്മോ നോ കാരേതീതി പദദ്വയേപി നോ കാരോ നിപാതമത്തം. ഏവം സന്തേ ന കിര ഭവന്തോ കാരേന്തി, ധമ്മോവ കാരേതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

൭൨. തഗ്ഘാതി ഏകംസേ നിപാതോ. **കഹം പന ഭവം ആനന്ദോ**തി കിം ഥേരസ്സ വേളുവനേ വസനഭാവം ന ജാനാതീതി? ജാനാതി. വേളുവനസ്സ പന അനേന ആരക്ഖാ ദിന്നാ, തസ്മാ അത്താനം ഉക്കംസാപേതുകാമോ പുച്ഛതി. കസ്മാ പന തേന തത്ഥ ആരക്ഖാ ദിന്നാ? സോ കിര ഏകദിവസം മഹാകച്ചായനത്ഥേരം ഗിജ്ഝകൂടാ ഓതരന്തം ദിസ്വാ - “മക്കടോ വിയ

ഏസോ''തി ആഹ. ഭഗവാ തം കഥം സുത്വാ - ''സചേ ഖമാപേതി, ഇച്ചേതം കുസലം. നോ ചേ ഖമാപേതി, ഇമസ്മിം വേളുവനേ ഗോനങ്ഗലമക്കടോ ഭവിസ്സതീ''തി ആഹ. സോ തം കഥം സുത്വാ - ''സമണസ്സ ഗോതമസ്സ കഥായ ദ്വേധാഭാവോ നാമ നത്ഥി, പച്ഛാ മേ മക്കടഭൂതകാലേ ഗോചരട്ഠാനം ഭവിസ്സതീ''തി വേളുവനേ നാനാവിധേ രുക്ഖേ രോപേത്വാ ആരക്ഖം അദാസി. അപരഭാഗേ കാലം കത്വാ മക്കടോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. ''വസ്സകാരാ''തി വുത്തേ ആഗന്ത്വാ സമീപേ അട്ഠാസി. **തഗ്ഘാ**തി സബ്ബവാരേസു ഏകംസവചനേയേവ നിപാതോ. **തഗ്ഘ, ഭോ ആനന്ദാ**തി ഏവം ഥേരേന പരിസമജ്ഝേ അത്തനോ ഉക്കംസിതഭാവം ഞത്വാ അഹമ്പി ഥേരം ഉക്കംസിസ്സാമീതി ഏവമാഹ.

൮൪. **ന ച ഖോ, ബ്രാഹ്മണാ**തി ഥേരോ കിര ചിന്തേസി ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന വണ്ണിതജ്ഝാനമ്പി അത്ഥി, അവണ്ണിതജ്ഝാനമ്പി അത്ഥി, അയം പന ബ്രാഹ്മണോ സബ്ബമേവ വണ്ണേതീതി പഞ്ഹം വിസംവാദേതി, ന ഖോ പന സക്കാ ഇമസ്സ മുഖം ഉല്ലോകേതും ന പിണ്ഡപാതം രക്ഖിതും, പഞ്ഹം ഉജും കത്വാ കഥേസ്സാമീ''തി ഇദം വത്തും ആരദ്ധം. **അന്തരം കരിത്വാ**തി അബ്ഭന്തരം കരിത്വാ. **ഏവരൂപം ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, സോ ഭഗവാ ഝാനം വണ്ണേസീ**തി ഇധ സബ്ബസങ്ഗാഹകജ്ഝാനം നാമ കഥിതം.

യം നോ മയന്തി അയം കിര ബ്രാഹ്മണോ വസ്സകാരബ്രാഹ്മണം ഉസൂയതി, തേന പുച്ഛിതപഞ്ഹസ്സ അകഥനം പച്ചാസീസമാനോ കഥിതഭാവം ഞത്വാ ''വസ്സകാരേന പുച്ഛിതം പഞ്ഹം പുനപ്പുനം തസ്സ നാമം ഗണ്ഹന്തോ വിത്ഥാരേത്വാ കഥേസി, മയാ പുച്ഛിതപഞ്ഹം പന യട്ഠികോടിയാ ഉപ്പീളേന്തോ വിയ ഏകദേസമേവ കഥേസീ''തി അനത്തമനോ അഹോസി, തസ്മാ ഏവമാഹ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഗോപകമോഗ്ഗല്ലാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. മഹാപുണ്ണമസുത്തവണ്ണനാ

൮൫. **ഏവം മേ സുത**ന്തി മഹാപുണ്ണമസുത്തം. തത്ഥ **തദഹൂ**തി തസ്മിം അഹു, തസ്മിം ദിവസേതി അത്ഥോ. ഉപവസന്തി ഏത്ഥാതി **ഉപോസഥോ**. ഉപവസന്തീതി സീലേന വാ അനസനേന വാ ഉപേതാ ഹുത്വാ വസന്തീതി അത്ഥോ. അയം പനേത്ഥ അത്ഥുദ്ധാരോ - ''ആയാമ, ആവുസോ, കപ്പിന, ഉപോസഥം ഗമിസ്സാമാ''തിആദീസു ഹി പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ ഉപോസഥോ. ''അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതോ ഖോ വിസാഖേ ഉപോസഥോ ഉപവുത്ഥോ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൮.൪൩) സീലം. ''സുദ്ധസ്സ വേ സദാ ഫഗ്ഗു, സുദ്ധസ്സുപോസഥോ സദാ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൭൯) ഉപവാസോ. ''ഉപോസഥോ നാമ നാഗരാജാ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൬) പഞ്ഞത്തി. ''ന, ഭിക്ഖവേ, തദഹുപോസഥേ സഭിക്ഖുകാ ആവാസാ''തിആദീസു (മഹാവ॰ ൧൮൧) ഉപവസിതബ്ബദിവസോ. ഇധാപി സോയേവ അധിപ്പേതോ . സോ പനേസ അട്ഠമീചാതുദ്ദസീപന്നരസീഭേദേന തിവിധോ. തസ്മാ സേസദ്വയനിവാരണത്ഥം **പന്നരസേ**തി വുത്തം. തേന വുത്തം ''ഉപവസന്തി ഏത്ഥാതി ഉപോസഥോ''തി. മാസപുണ്ണതായ പുണ്ണാ സംപുണ്ണാതി **പുണ്ണാ. മാ**-ഇതി ചന്ദോ വുച്ചതി, സോ

ഏത്ഥ പുണ്ണോതി **പുണ്ണമാ**. ഏവം പുണ്ണായ പുണ്ണമായാതി ഇമസ്മിം പദദ്വയേ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ദേസന്തി കാരണം. **തേന ഹി ത്വം ഭിക്ഖു സകേ ആസനേ നിസീദിത്വാ പുച്ഛാതി** കസ്മാ ഭഗവാ ഠിതസ്സ അകഥേത്വാ നിസീദാപേസീതി. അയം കിര ഭിക്ഖു സട്ഠിമത്താനം പധാനിയഭിക്ഖൂനം സങ്ഘത്ഥേരോ സട്ഠി ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വസതി, തേ തസ്സ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഘടേന്തി വായമന്തി. മഹാഭൂതാനി പരിഗ്ഗണ്ഹന്തി ഉപാദാരൂപാനി, നാമരൂപപച്ചയലക്ഖണാരമ്മണികവിപസ്സനം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തി. അഥ നേ ആചരിയുപട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ നിസിന്നേ ഥേരോ മഹാഭൂതപരിഗ്ഗഹാദീനി പുച്ഛതി. തേ സബ്ബം കഥേന്തി, മഗ്ഗഫലപഞ്ഹം പുച്ഛിതാ പന കഥേതും ന സക്കോന്തി. അഥ ഥേരോ ചിന്തേസി - ''മമ സന്തികേ ഏതേസം ഓവാദസ്സ പരിഹാനി നത്ഥി, ഇമേ ച ആരദ്ധവീരിയാ വിഹരന്തി. കുക്കുടസ്സ പാനീയപിവനകാലമത്തമ്പി നേസം പമാദകിരിയാ നത്ഥി. ഏവം സന്തേപി മഗ്ഗഫലാനി നിബ്ബത്തേതും ന സക്കോന്തി. അഹം ഇമേസം അജ്ഝാസയം ന ജാനാമി, ബുദ്ധവേനേയ്യാ ഏതേ ഭവിസ്സന്തി , ഗഹേത്വാ നേ സത്ഥു സന്തികം ഗച്ഛാമി, അഥ നേസം സത്ഥാ ചരിയവസേന ധമ്മം ദേസേസ്സതീ''തി, തേ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ സത്ഥു സന്തികം ആഗതോ.

സത്ഥാപി സായന്ഹസമയേ ആനന്ദത്ഥേരേന ഉപനീതം ഉദകം ആദായ സരീരം ഉതും ഗണ്ഹാപേത്വാ മിഗാരമാതുപാസാദപരിവേണേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദി, ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി നം പരിവാരേത്വാ നിസീദി.

തസ്മിം സമയേ സൂരിയോ അത്ഥങ്ഗമേതി, ചന്ദോ ഉഗ്ഗച്ഛതി, മജ്ഝട്ഠാനേ ച ഭഗവാ നിസിന്നോ. ചന്ദസ്സ പഭാ നത്ഥി, സൂരിയസ്സ പഭാ നത്ഥി, ചന്ദിമസൂരിയാനം പഭം മക്ഖേത്വാ ഛബ്ബണ്ണാ യമകബുദ്ധരസ്മിയോ വിജ്ജോതമാനാ പുഞ്ജാ പുഞ്ജാ ഹുത്വാ ദിസാവിദിസാസു ധാവന്തീതി സബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന വിത്ഥാരേതബ്ബം. വണ്ണഭൂമി നാമേസാ, ധമ്മകഥികസ്സേവേത്ഥ ഥാമോ പമാണം, യത്തകം സക്കോതി, തത്തകം കഥേതബ്ബം. ദുക്കഥിതന്തി ന വത്തബ്ബം. ഏവം സന്നിസിന്നായ പരിസായ ഥേരോ ഉട്ഠഹിത്വാ സത്ഥാരം പഞ്ഹസ്സ ഓകാസം കാരേസി. തതോ ഭഗവാ - ''സചേ ഇമസ്മിം ഠിതകേ പുച്ഛന്തേ 'ആചരിയോ നോ ഉട്ഠിതോ'തി സേസഭിക്ഖൂ ഉട്ഠഹിസ്സന്തി, ഏവം തഥാഗതേ അഗാരവോ കതോ ഭവിസ്സതി. അഥ നിസിന്നാവ പുച്ഛിസ്സന്തി, ആചരിയേ അഗാരവോ കതോ ഭവിസ്സതി, ഏകഗ്ഗാ ഹുത്വാ ധമ്മദേസനം പടിച്ഛിതും ന സക്കുണിസ്സന്തി. ആചരിയേ പന നിസിന്നേ തേപി നിസീദിസ്സന്തി. തതോ ഏകഗ്ഗാ ധമ്മദേസനം പടിച്ഛിതും സക്കുണിസ്സന്തീ''തി ഇമിനാ കാരണേന ഭഗവാ ഠിതസ്സ അകഥേത്വാ നിസീദാപേതീതി.

ഇമേ നു ഖോ, ഭന്തേതി വിമതിപുച്ഛാ വിയ കഥിതാ. ഥേരോ പന പഞ്ചക്ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അരഹത്തം പത്തോ മഹാഖീണാസവോ, നത്ഥി ഏതസ്സ വിമതി. ജാനന്തേനപി പന അജാനന്തേന വിയ ഹുത്വാ പുച്ഛിതും വട്ടതി. സചേ ഹി ജാനന്തോ വിയ പുച്ഛതി, ''ജാനാതി അയ''ന്തി തസ്സ തസ്സ വിസ്സജ്ജേന്തോ ഏകദേസമേവ കഥേതി. അജാനന്തേന വിയ പുച്ഛിതേ പന കഥേന്തോ ഇതോ ച ഏത്തോ ച കാരണം ആഹരിത്വാ പാകടം കത്വാ കഥേതി. കോചി പന അജാനന്തോപി ജാനന്തോ വിയ പുച്ഛതി. ഥേരോ

ഏവരൂപം വചനം കിം കരിസ്സതി, ജാനന്തോയേവ പന അജാനന്തോ വിയ പുച്ഛതീതി വേദിതബ്ബോ.

ഛന്ദമൂലകാതി തണ്ഹാമൂലകാ. **ഏവംരൂപോ സിയ**ന്തി സചേ ഓദാതോ ഹോതുകാമോ, ഹരിതാലവണ്ണോ വാ മനോസിലാവണ്ണോ വാ സിയന്തി പത്ഥേതി . സചേ കാളോ ഹോതുകാമോ, നീലുപ്പലവണ്ണോ വാ അഞ്ജനവണ്ണോ വാ അതസീപുപ്ഫവണ്ണോ വാ സിയന്തി പത്ഥേതി. **ഏവംവേദനോ**തി കുസലവേദനോ വാ സുഖവേദനോ വാ സിയന്തി പത്ഥേതി. സഞ്ഞാദീസുപി ഏസേവ നയോ. യസ്മാ പന അതീതേ പത്ഥനാ നാമ നത്ഥി, പത്ഥേന്തേനാപി ച ന സക്കാ തം ലദ്ധും, പച്ചുപ്പന്നേപി ന ഹോതി, ന ഹി ഓദാതോ കാളഭാവം പത്ഥേത്വാ പച്ചുപ്പന്നേ കാളോ ഹോതി, ന കാളോ വാ ഓദാതോ, ദീഘോ വാ രസ്സോ, രസ്സോ വാ ദീഘോ, ദാനം പന ദത്വാ സീലം വാ സമാദിയിത്വാ ''അനാഗതേ ഖത്തിയോ വാ ഹോമി ബ്രാഹ്മണോ വാ''തി പത്ഥേന്തസ്സ പത്ഥനാ സമിജ്ഝതി. തസ്മാ അനാഗതമേവ ഗഹിതം.

ഖന്ധാധിവചനന്തി ഖന്ധാനം ഖന്ധപണ്ണത്തി കിത്തകേന ഹോതീതി പുച്ഛതി.

മഹാഭൂതാ ഹേതൂതി ''തയോ കുസലഹേതൂ''തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൦൫൯) ഹി ഹേതുഹേതു വുത്തോ. അവിജ്ജാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദീനം സാധാരണത്താ സാധാരണഹേതു. കുസലാകുസലം അത്തനോ അത്തനോ വിപാകദാനേ ഉത്തമഹേതു. ഇധ പച്ചയഹേതു അധിപ്പേതോ. തത്ഥ പഥവീധാതു മഹാഭൂതം ഇതരേസം തിണ്ണം ഭൂതാനം ഉപാദാരൂപസ്സ ച പഞ്ഞാപനായ ദസ്സനത്ഥായ ഹേതു ചേവ പച്ചയോ ച. ഏവം സേസേസുപി യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

ഫസ്സോതി ''ഫുട്ഠോ, ഭിക്ഖവേ, വേദേതി, ഫുട്ഠോ സഞ്ജാനാതി, ഫുട്ഠോ ചേതേതീ''തി (സം॰ നി॰ ൪.൯൩) വചനതോ ഫസ്സോ തിണ്ണം ഖന്ധാനം പഞ്ഞാപനായ ഹേതു ചേവ പച്ചയോ ച. **വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധസ്സാ**തി ഏത്ഥ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണേന താവ സദ്ധിം ഗബ്ഭസേയ്യകാനം ഉപരിമപരിച്ഛേദേന സമതിംസ രൂപാനി സമ്പയുത്താ ച തയോ ഖന്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തം നാമരൂപം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ പഞ്ഞാപനായ ഹേതു ചേവ പച്ചയോ ച. ചക്ഖുദ്വാരേ ചക്ഖുപസാദോ ചേവ രൂപാരമ്മണഞ്ച രൂപം, സമ്പയുത്താ തയോ ഖന്ധാ നാമം. തം നാമരൂപം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ പഞ്ഞാപനായ ഹേതു ചേവ പച്ചയോ ച. ഏസേവ നയോ സേസവിഞ്ഞാണേസു.

൮൭. കഥം പന, ഭന്തേതി ഇദം കിത്തകേന നു ഖോതി വട്ടം പുച്ഛന്തോ ഏവമാഹ. **സക്കായദിട്ഠി ന ഹോതീ**തി ഇദം വിവട്ടം പുച്ഛന്തോ ഏവമാഹ.

൮൮. അയം രൂപേ അസ്സാദോതി ഇമിനാ പരിഞ്ഞാപടിവേധോ ചേവ ദുക്ഖസച്ചഞ്ച കഥിതം. **അയം രൂപേ ആദീനവോ**തി ഇമിനാ പഹാനപടിവേധോ ചേവ സമുദയസച്ചഞ്ച. **ഇദം രൂപേ നിസ്സരണ**ന്തി ഇമിനാ സച്ഛികിരിയാപടിവേധോ ചേവ നിരോധസച്ചഞ്ച. യേ ഇമേസു തീസു ഠാനേസു സമ്മാദിട്ഠിആദയോ ധമ്മാ, അയം ഭാവനാപടിവേധോ മഗ്ഗസച്ചം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

൮൯. ബഹിദ്ധാതി പരസ്സ സവിഞ്ഞാണകേ കായേ. **സബ്ബനിമിത്തേസൂ**തി ഇമിനാ പന അനിന്ദ്രിയബദ്ധമ്പി സങ്ഗണ്ഹാതി. ''സവിഞ്ഞാണകേ കായേ''തി

വചനേന വാ അത്തനോ ച പരസ്സ ച കായോ ഗഹിതോവ, ബഹിദ്ധാ ച സബ്ബനിമിത്തഗ്ഗഹണേന അനിന്ദ്രിയബദ്ധം ഗണ്ഹാതി.

൯൦. **അനത്തകതാനീ**തി അനത്തനി ഠത്വാ കതാനി. **കമത്താനം ഫുസിസ്സന്തീ**തി കതരസ്മിം അത്തനി ഠത്വാ വിപാകം ദസ്സേന്തീതി സസ്സതദസ്സനം ഓക്കമന്തോ ഏവമാഹ. **തണ്ഹാധിപതേയ്യേനാ**തി തണ്ഹാജേട്ഠകേന. **തത്ര തത്രാ**തി തേസു തേസു ധമ്മേസു. **സട്ഠിമത്താനന്തി** ഇമേ ഭിക്ഖൂ പകതികമ്മട്ഠാനം ജഹിത്വാ അഞ്ഞം നവകമ്മട്ഠാനം സമ്മസന്താ പല്ലങ്കം അഭിന്ദിത്വാ തസ്മിംയേവ ആസനേ അരഹത്തം പാപുണിംസു. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാപുണ്ണമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ചൂളപുണ്ണമസുത്തവണ്ണനാ

൯൧. **ഏവം മേ സുതന്തി** ചൂളപുണ്ണമസുത്തം. തത്ഥ **തുണ്ഹീഭൂതം തുണ്ഹീഭൂതന്തി** യം യം ദിസം അനുവിലോകേതി, തത്ഥ തത്ഥ തുണ്ഹീഭൂതമേവ. **അനുവിലോകേത്വാ**തി പഞ്ചപസാദപടിമണ്ഡിതാനി അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ തതോ തതോ വിലോകേത്വാ അന്തമസോ ഹത്ഥകുക്കുച്ചപാദകുക്കുച്ചാനമ്പി അഭാവം ദിസ്വാ. **അസപ്പുരിസോ**തി പാപപുരിസോ. **നോ ഹേതം, ഭന്തേ**തി യസ്മാ അന്ധോ അന്ധം വിയ സോ തം ജാനിതും ന സക്കോതി, തസ്മാ ഏവമാഹംസു. ഏതേനേവ നയേന ഇതോ പരേസുപി വാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അസ്സദ്ധസമന്നാഗതോ**തി പാപധമ്മസമന്നാഗതോ. **അസപ്പുരിസഭത്തീ**തി അസപ്പുരിസസേവനോ. **അസപ്പുരിസചിന്തീ**തി അസപ്പുരിസചിന്തായ ചിന്തകോ. **അസപ്പുരിസമന്തീ**തി അസപ്പുരിസമന്തനം മന്തേതാ. **അസപ്പുരിസവാചോ**തി അസപ്പുരിസവാചം ഭാസിതാ. **അസപ്പുരിസകമ്മന്തോ**തി അസപ്പുരിസകമ്മാനം കത്താ. **അസപ്പുരിസദിട്ഠീ**തി അസപ്പുരിസദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോ. **അസപ്പുരിസദാനന്തി** അസപ്പുരിസേഹി ദാതബ്ബം ദാനം. **ത്യാസ്സ മിത്താ**തി തേ അസ്സ മിത്താ. **അത്തബ്യാബാധായപി ചേതേതീ**തി പാണം ഹനിസ്സാമി, അദിന്നം ആദിയിസ്സാമി, മിച്ഛാ ചരിസ്സാമി, ദസ അകുസലകമ്മപഥേ സമാദായ വത്തിസ്സാമീതി ഏവം അത്തനോ ദുക്ഖത്ഥായ ചിന്തേതി. **പരബ്യാബാധായാ**തി യഥാ അസുകോ അസുകം പാണം ഹന്തി, അസുകസ്സ സന്തകം അദിന്നം ആദിയതി, ദസ അകുസലകമ്മപഥേ സമാദായ വത്തതി, ഏവം നം ആണാപേസ്സാമീതി ഏവം പരസ്സ ദുക്ഖത്ഥായ ചിന്തേതി. **ഉഭയബ്യാബാധായാ**തി അഹം അസുകഞ്ച അസുകഞ്ച ഗഹേത്വാ ദസ അകുസലകമ്മപഥേ സമാദായ വത്തിസ്സാമീതി ഏവം ഉഭയദുക്ഖത്ഥായ ചിന്തേതീതി.

അത്തബ്യാബാധായപി മന്തേതീതിആദീസു അഹം ദസ അകുസലകമ്മപഥേ സമാദായ വത്തിസ്സാമീതി മന്തേന്തോ അത്തബ്യാബാധായ മന്തേതി നാമ. അസുകം ദസ അകുസലകമ്മപഥേ സമാദപേസ്സാമീതി മന്തേന്തോ പരബ്യാബാധായ മന്തേതി നാമ. അഞ്ഞേന സദ്ധിം - ‘‘മയം ഉഭോപി ഏകതോ ഹുത്വാ ദസ അകുസലകമ്മപഥേ സമാദായ വത്തിസ്സാമാ’’തി മന്തേന്തോ ഉഭയബ്യാബാധായ മന്തേതി നാമ.

അസക്കച്ചം ദാനം ദേതീതി ദേയ്യധമ്മമ്പി പുഗ്ഗലമ്പി ന സക്കരോതി. ദേയ്യധമ്മം ന സക്കരോതി നാമ ഉത്തണ്ഡുലാദിദോസസമന്നാഗതം ആഹാരം ദേതി, ന പസന്നം കരോതി. പുഗ്ഗലം ന സക്കരോതി നാമ നിസീദനട്ഠാനം അസമ്മജ്ജിത്വാ യത്ഥ വാ തത്ഥ വാ നിസീദാപേത്വാ യം വാ തം വാ ആധാരകം ഠപേത്വാ ദാനം ദേതി. **അസഹത്ഥാ**തി അത്തനോ ഹത്ഥേന, ന ദേതി, ദാസകമ്മകാരാദീഹി ദാപേതി. **അചിത്തികത്വാ**തി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന ദേയ്യധമ്മേപി പുഗ്ഗലേപി ന ചിത്തീകാരം കത്വാ ദേതി. **അപവിദ്ധ**ന്തി ഛഡ്ഡേതുകാമോ ഹുത്വാ വമ്മികേ ഉരഗം പക്ഖിപന്തോ വിയ ദേതി. **അനാഗമനദിട്ഠികോ**തി നോ ഫലപാടികങ്ഖീ ഹുത്വാ ദേതി.

തത്ഥ ഉപപജ്ജതീതി ന ദാനം ദത്വാ നിരയേ ഉപപജ്ജതി. യം പന തേന പാപലദ്ധികായ മിച്ഛാദസ്സനം ഗഹിതം, തായ മിച്ഛാദിട്ഠിയാ നിരയേ ഉപപജ്ജതി. സുക്കപക്ഖോ വുത്തപടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബോ. **ദേവമഹത്തതാ**തി ഛകാമാവചരദേവാ. **മനുസ്സമഹത്തതാ**തി തിണ്ണം കുലാനം സമ്പത്തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഇദം പന സുത്തം സുദ്ധവട്ടവസേനേവ കഥിതന്തി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളപുണ്ണമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഠമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. അനുപദവഗ്ഗോ

൧. അനുപദസുത്തവണ്ണനാ

൯൩. ഏവം മേ സുതന്തി അനുപദസുത്തം. തത്ഥ **ഏതദവോചാ**തി ഏതം (പടി॰ മ॰ ൩.൪) ''പണ്ഡിതോ''തിആദിനാ നയേന ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ഗുണകഥം അവോച. കസ്മാ? അവസേസത്ഥേരേസു ഹി മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരസ്സ ഇദ്ധിമാതി ഗുണോ പാകടോ, മഹാകസ്സപസ്സ ധുതവാദോതി, അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ ദിബ്ബചക്ഖുകോതി, ഉപാലിത്ഥേരസ്സ വിനയധരോതി, രേവതത്ഥേരസ്സ ഝായീ ഝാനാഭിരതോതി, ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ബഹുസ്സുതോതി. ഏവം തേസം തേസം ഥേരാനം തേ തേ ഗുണാ പാകടാ, സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ പന അപാകടാ. കസ്മാ? പഞ്ഞവതോ ഹി ഗുണാ ന സക്കാ അകഥിതാ ജാനിതും. ഇതി ഭഗവാ ''സാരിപുത്തസ്സ ഗുണേ കഥേസ്സാമീ''തി സഭാഗപരിസായ സന്നിപാതം ആഗമേസി. വിസഭാഗപുഗ്ഗലാനഞ്ഹി സന്തികേ വണ്ണം കഥേതും ന വട്ടതി, തേ വണ്ണേ കഥിയമാനേ അവണ്ണമേവ കഥേന്തി. ഇമസ്മിം പന ദിവസേ ഥേരസ്സ സഭാഗപരിസാ സന്നിപതി, തസ്സാ സന്നിപതിതഭാവം ദിസ്വാ സത്ഥാ വണ്ണം കഥേന്തോ ഇമം ദേസനം ആരഭി.

തത്ഥ **പണ്ഡിതോ**തി ധാതുകുസലതാ ആയതനകുസലതാ പടിച്ചസമുപ്പാദകുസലതാ ഠാനാട്ഠാനകുസലതാതി ഇമേഹി ചതൂഹി കാരണേഹി പണ്ഡിതോ. **മഹാപഞ്ഞോ**തിആദീസു മഹാപഞ്ഞാദീഹി സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ.

തത്രിദം മഹാപഞ്ഞാദീനം നാനത്തം - തത്ഥ കതമാ **മഹാപഞ്ഞാ**? മഹന്തേ സീലക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ സമാധിക്ഖന്ധേ, പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ, വിമുത്തിക്ഖന്ധേ, വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്താനി ഠാനാട്ഠാനാനി, മഹന്താ വിഹാരസമാപത്തിയോ , മഹന്താനി അരിയസച്ചാനി, മഹന്തേ സതിപട്ഠാനേ, സമ്മപ്പധാനേ, ഇദ്ധിപാദേ, മഹന്താനി ഇന്ദ്രിയാനി, ബലാനി, ബോജ്ഝങ്ഗാനി, മഹന്തേ അരിയമഗ്ഗേ, മഹന്താനി സാമഞ്ഞഫലാനി, മഹന്താ അഭിഞ്ഞായോ, മഹന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ.

കതമാ **പുഥുപഞ്ഞാ,** പുഥു നാനാഖന്ധേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ. പുഥു നാനാധാതൂസു, പുഥു നാനാആയതനേസു, പുഥു നാനാഅത്ഥേസു, പുഥു നാനാപടിച്ചസമുപ്പാദേസു, പുഥു നാനാസുഞ്ഞതമനുപലബ്ഭേസു, പുഥു നാനാഅത്ഥേസു, ധമ്മേസു, നിരുത്തീസു, പടിഭാനേസു, പുഥു നാനാസീലക്ഖന്ധേസു, പുഥു നാനാസമാധി-പഞ്ഞാ-വിമുത്തി-വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേസു, പുഥു നാനാഠാനാട്ഠാനേസു, പുഥു നാനാവിഹാരസമാപത്തീസു, പുഥു നാനാഅരിയസച്ചേസു, പുഥു നാനാസതിപട്ഠാനേസു, സമ്മപ്പധാനേസു, ഇദ്ധിപാദേസു, ഇന്ദ്രിയേസു, ബലേസു, ബോജ്ഝങ്ഗേസു, പുഥു നാനാഅരിയമഗ്ഗേസു, സാമഞ്ഞഫലേസു, അഭിഞ്ഞാസു, പുഥു നാനാജനസാധാരണേ ധമ്മേ സമതിക്കമ്മ പരമത്ഥേ നിബ്ബാനേ ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ.

കതമാ **ഹാസപഞ്ഞാ,** ഇധേകച്ചോ ഹാസബഹുലോ വേദബഹുലോ തുട്ഠിബഹുലോ പാമോജ്ജബഹുലോ സീലം പരിപൂരേതി, ഇന്ദ്രിയസംവരം പരിപൂരേതി, ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതം, ജാഗരിയാനുയോഗം, സീലക്ഖന്ധം, സമാധിക്ഖന്ധം, പഞ്ഞാക്ഖന്ധം, വിമുത്തിക്ഖന്ധം, വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധം പരിപൂരേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. ഹാസബഹുലോ പാമോജ്ജബഹുലോ ഠാനാട്ഠാനം പടിവിജ്ഝതി, ഹാസബഹുലോ വിഹാരസമാപത്തിയോ പരിപൂരേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ, ഹാസബഹുലോ അരിയസച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി. സതിപട്ഠാനേ, സമ്മപ്പധാനേ, ഇദ്ധിപാദേ, ഇന്ദ്രിയാനി, ബലാനി, ബോജ്ഝങ്ഗാനി, അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ, ഹാസബഹുലോ സാമഞ്ഞഫലാനി സച്ഛികരോതി, അഭിഞ്ഞായോ പടിവിജ്ഝതീതി ഹാസപഞ്ഞാ, ഹാസബഹുലോ വേദതുട്ഠിപാമോജ്ജബഹുലോ പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീതി ഹാസപഞ്ഞാ.

കതമാ **ജവനപഞ്ഞാ,** യംകിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം...പേ॰... യം ദൂരേ സന്തികേ വാ, സബ്ബം രൂപം അനിച്ചതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. ദുക്ഖതോ ഖിപ്പം... അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. യാ കാചി വേദനാ...പേ॰... യംകിഞ്ചി വിഞ്ഞാണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം...പേ॰... സബ്ബം വിഞ്ഞാണം അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. ചക്ഖു...പേ॰... ജരാമരണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം ഖയട്ഠേന, ദുക്ഖം ഭയട്ഠേന, അനത്താ അസാരകട്ഠേനാതി തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ വിഭാവയിത്വാ വിഭൂതം കത്വാ രൂപനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. വേദനാ, സഞ്ഞാ, സങ്ഖാരാ, വിഞ്ഞാണം , ചക്ഖു...പേ॰... ജരാമരണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം ഖയട്ഠേന...പേ॰... വിഭൂതം കത്വാ ജരാമരണനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം...പേ॰... വിഞ്ഞാണം. ചക്ഖു...പേ॰... ജരാമരണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം സങ്ഖതം പടിച്ചസമുപ്പന്നം ഖയധമ്മം വയധമ്മം വിരാഗധമ്മം നിരോധധമ്മന്തി തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ വിഭാവയിത്വാ വിഭൂതം കത്വാ ജരാമരണനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ.

കതമാ **തിക്ഖപഞ്ഞാ,** ഖിപ്പം കിലേസേ ഛിന്ദതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ. ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതി, ഉപ്പന്നം ബ്യാപാദവിതക്കം, ഉപ്പന്നം വിഹിംസാവിതക്കം, ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ, ഉപ്പന്നം രാഗം, ദോസം, മോഹം, കോധം, ഉപനാഹം, മക്ഖം, പളാസം, ഇസ്സം, മച്ഛരിയം, മായം, സാഠേയ്യം, ഥമ്ഭം, സാരമ്ഭം, മാനം, അതിമാനം, മദം, പമാദം, സബ്ബേ കിലേസേ, സബ്ബേ ദുച്ചരിതേ, സബ്ബേ അഭിസങ്ഖാരേ, സബ്ബേ ഭവഗാമികമ്മേ നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ. ഏകസ്മിം ആസനേ ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗാ, ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി, ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദായോ, ഛ ച അഭിഞ്ഞായോ അധിഗതാ ഹോന്തി സച്ഛികതാ പസ്സിതാ പഞ്ഞായാതി തിക്ഖപഞ്ഞാ.

കതമാ **നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ,** ഇധേകച്ചോ സബ്ബസങ്ഖാരേസു ഉബ്ബേഗബഹുലോ ഹോതി ഉത്താസബഹുലോ ഉക്കണ്ഠനബഹുലോ അരതിബഹുലോ

അനഭിരതിബഹുലോ ബഹിമുഖോ ന രമതി സബ്ബസങ്ഖാരേസു, അനിബ്ബിദ്ധപുബ്ബം അപ്പദാലിതപുബ്ബം ലോഭക്ഖന്ധം നിബ്ബിജ്ഝതി പദാലേതീതി നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ. അനിബ്ബിദ്ധപുബ്ബം അപ്പദാലിതപുബ്ബം ദോസക്ഖന്ധം, മോഹക്ഖന്ധം, കോധം, ഉപനാഹം...പേ॰... സബ്ബേ ഭവഗാമികമ്മേ നിബ്ബിജ്ഝതി പദാലേതീതി നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ.

അനുപദധമ്മവിപസ്സനന്തി സമാപത്തിവസേന വാ ഝാനങ്ഗവസേന വാ അനുപടിപാടിയാ ധമ്മവിപസ്സനം വിപസ്സതി, ഏവം വിപസ്സന്തോ അദ്ധമാസേന അരഹത്തം പത്തോ. മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ പന സത്തഹി ദിവസേഹി. ഏവം സന്തേപി സാരിപുത്തത്ഥേരോ മഹാപഞ്ഞവന്തതരോ. മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ ഹി സാവകാനം സമ്മസനചാരം യട്ഠികോടിയാ ഉപ്പീളേന്തോ വിയ ഏകദേസമേവ സമ്മസന്തോ സത്ത ദിവസേ വായമിത്വാ അരഹത്തം പത്തോ. സാരിപുത്തത്ഥേരോ ഠപേത്വാ ബുദ്ധാനം പച്ചേകബുദ്ധാനഞ്ച സമ്മസനചാരം സാവകാനം സമ്മസനചാരം നിപ്പദേസം സമ്മസി. ഏവം സമ്മസന്തോ അദ്ധമാസം വായമി. അരഹത്തഞ്ച കിര പത്വാ അഞ്ഞാസി - ''ഠപേത്വാ ബുദ്ധേ ച പച്ചേകബുദ്ധേ ച അഞ്ഞോ സാവകോ നാമ പഞ്ഞായ മയാ പത്തബ്ബം പത്തും സമത്ഥോ നാമ ന ഭവിസ്സതീ''തി. യഥാ ഹി പുരിസോ വേളുയട്ഠിം ഗണ്ഹിസ്സാമീതി മഹാജടം വേളും ദിസ്വാ ജടം ഛിന്ദന്തസ്സ പപഞ്ചോ ഭവിസ്സതീതി അന്തരേന ഹത്ഥം പവേസേത്വാ സമ്പത്തമേവ യട്ഠിം മൂലേ ച അഗ്ഗേ ച ഛിന്ദിത്വാ ആദായ പക്കമേയ്യ, സോ കിഞ്ചാപി പഠമതരം ഗച്ഛതി, യട്ഠിം പന സാരം വാ ഉജും വാ ന ലഭതി. അപരോ ച തഥാരൂപമേവ വേളും ദിസ്വാ ''സചേ സമ്പത്തം യട്ഠിം ഗണ്ഹിസ്സാമി, സാരം വാ ഉജും വാ ന ലഭിസ്സാമീ''തി കച്ഛം ബന്ധിത്വാ മഹന്തേന സത്ഥേന വേളുജടം ഛിന്ദിത്വാ സാരാ ചേവ ഉജൂ ച യട്ഠിയോ ഉച്ചിനിത്വാ ആദായ പക്കമേയ്യ. അയം കിഞ്ചാപി പച്ഛാ ഗച്ഛതി, യട്ഠിയോ പന സാരാ ചേവ ഉജൂ ച ലഭതി. ഏവംസമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം ഇമേസം ദ്വിന്നം ഥേരാനം പധാനം.

ഏവം പന അദ്ധമാസം വായമിത്വാ ധമ്മസേനാപതി സാരിപുത്തത്ഥേരോ സൂകരഖതലേണദ്വാരേ ഭാഗിനേയ്യസ്സ ദീഘനഖപരിബ്ബാജകസ്സ വേദനാപരിഗ്ഗഹസുത്തന്തേ ദേസിയമാനേ ദസബലം ബീജയമാനോ ഠിതോ ദേസനാനുസാരേന ഞാണം പേസേത്വാ പബ്ബജിതദിവസതോ പന്നരസമേ ദിവസേ സാവകപാരമിഞാണസ്സ മത്ഥകം പത്വാ സത്തസട്ഠി ഞാണാനി പടിവിജ്ഝിത്വാ സോളസവിധം പഞ്ഞം അനുപ്പത്തോ.

തത്രിദം, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തസ്സ അനുപദധമ്മവിപസ്സനായാതി യാ അനുപദധമ്മവിപസ്സനം വിപസ്സതീതി അനുപദധമ്മവിപസ്സനാ വുത്താ, തത്ര അനുപദധമ്മവിപസ്സനായ സാരിപുത്തസ്സ ഇദം ഹോതി. ഇദാനി വത്തബ്ബം തം തം വിപസ്സനാകോട്ഠാസം സന്ധായേതം വുത്തം.

൯൪. പഠമേ ഝാനേതി യേ പഠമേ ഝാനേ അന്തോസമാപത്തിയം ധമ്മാ. **ത്യാസ്സാ**തി തേ അസ്സ. **അനുപദവവത്ഥിതാ ഹോന്തീ**തി അനുപടിപാടിയാ വവത്ഥിതാ പരിച്ഛിന്നാ ഞാതാ വിദിതാ ഹോന്തി. കഥം? ഥേരോ ഹി തേ ധമ്മേ ഓലോകേന്തോ അഭിനിരോപനലക്ഖണോ വിതക്കോ വത്തതീതി ജാനാതി. തഥാ അനുമജ്ജനലക്ഖണോ വിചാരോ, ഫരണലക്ഖണാ പീതി, സാതലക്ഖണം സുഖം, അവിക്ഖേപലക്ഖണാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ,

ഫുസനലക്ഖണോ ഫസ്സോ വേദയിതലക്ഖണാ വേദനാ, സഞ്ജാനനലക്ഖണാ സഞ്ഞാ, ചേതയിതലക്ഖണാ ചേതനാ, വിജാനനലക്ഖണം വിഞ്ഞാണം, കത്തുകമ്യതാലക്ഖണോ ഛന്ദോ, അധിമോക്ഖലക്ഖണോ അധിമോക്ഖോ, പഗ്ഗാഹലക്ഖണം വീരിയം ഉപട്ഠാനലക്ഖണാ സതി, മജ്ഝത്തലക്ഖണാ ഉപേക്ഖാ, അനുനയമനസികാരലക്ഖണോ മനസികാരോ വത്തതീതി ജാനാതി. ഏവം ജാനം അഭിനിരോപനട്ഠേന വിതക്കം സഭാവതോ വവത്ഥപേതി...പേ... അനുനയമനസികാരണട്ഠേന മനസികാരം സഭാവഭാവതോ വവത്ഥപേതി. തേന വുത്തം "ത്യാസ്സ ധമ്മാ അനുപദവവത്ഥിതാ ഹോന്തീ"തി.

വിദിതാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി ഉപ്പജ്ജമാനാ വിദിതാ പാകടാവ ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി. **വിദിതാ ഉപട്ഠഹന്തീ**തി തിട്ഠമാനാപി വിദിതാ പാകടാവ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി. **വിദിതാ അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തീ**തി നിരുജ്ഝമാനാപി വിദിതാ പാകടാവ ഹുത്വാ നിരുജ്ഝന്തി. ഏത്ഥ പന തംഞാണതാ ചേവ ഞാണബഹുതാ ച മോചേതബ്ബാ. യഥാ ഹി തേനേവ അങ്ഗുലഗ്ഗേന തം അങ്ഗുലഗ്ഗം ന സക്കാ ഫുസിതും, ഏവമേവ തേനേവ ചിത്തേന തസ്സ ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദോ വാ ഠിതി വാ ഭങ്ഗോ വാ ന സക്കാ ജാനിതുന്തി. ഏവം താവ തംഞാണതാ മോചേതബ്ബാ. യദി പന ദ്വേ ചിത്താനി ഏകതോ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, ഏകേന ചിത്തേന ഏകസ്സ ഉപ്പാദോ വാ ഠിതി വാ ഭങ്ഗോ വാ സക്കാ ഭവേയ്യ ജാനിതും. ദ്വേ പന ഫസ്സാ വാ വേദനാ വാ സഞ്ഞാ വാ ചേതനാ വാ ചിത്താനി വാ ഏകതോ ഉപ്പജ്ജനകാനി നാമ നത്ഥി, ഏകേകമേവ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഞാണബഹുതാ മോചേതബ്ബാ. ഏവം സന്തേ കഥം? മഹാഥേരസ്സ അന്തോസമാപത്തിയം സോളസ ധമ്മാ വിദിതാ പാകടാ ഹോന്തീതി. വത്ഥാരമ്മണാനം പരിഗ്ഗഹിതതായ. ഥേരേന ഹി വത്ഥു ചേവ ആരമ്മണഞ്ച പരിഗ്ഗഹിതം, തേനസ്സ തേസം ധമ്മാനം ഉപ്പാദം ആവജ്ജന്തസ്സ ഉപ്പാദോ പാകടോ ഹോതി, ഠാനം ആവജ്ജന്തസ്സ ഠാനം പാകടം ഹോതി, ഭേദം ആവജ്ജന്തസ്സ ഭേദോ പാകടോ ഹോതി. തേന വുത്തം "വിദിതാ ഉപ്പജ്ജന്തി വിദിതാ ഉപട്ഠഹന്തി വിദിതാ അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തീ"തി. **അഹുത്വാ സമ്ഭോന്തീ**തി ഇമിനാ ഉദയം പസ്സതി. **ഹുത്വാ പടിവേന്തീ**തി ഇമിനാ വയം പസ്സതി.

അനുപായോതി രാഗവസേന അനുപഗമനോ ഹുത്വാ. **അനപായോ**തി പടിഘവസേന അനപഗതോ. **അനിസ്സിതോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിനിസ്സയേഹി അനിസ്സിതോ. **അപ്പടിബദ്ധോ**തി ഛന്ദരാഗേന അബദ്ധോ. **വിപ്പമുത്തോ**തി കാമരാഗതോ വിപ്പമുത്തോ. **വിസംയുത്തോ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി സബ്ബകിലേസേഹി വാ വിസംയുത്തോ. **വിമരിയാദീകതേന**ാതി നിമ്മരിയാദീകതേന. **ചേതസാ**തി ഏവംവിധേന ചിത്തേന വിഹരതി.

തത്ഥ ദ്വേ മരിയാദാ കിലേസമരിയാദാ ച ആരമ്മണമരിയാദാ ച. സചേ ഹിസ്സ അന്തോസമാപത്തിയം പവത്തേ സോളസ ധമ്മേ ആരബ്ഭ രാഗാദയോ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, കിലേസമരിയാദാ തേന കതാ ഭവേയ്യ, തേസു പനസ്സ ഏകോപി ന ഉപ്പന്നോതി കിലേസമരിയാദാ നത്ഥി. സചേ പനസ്സ അന്തോസമാപത്തിയം പവത്തേ സോളസ ധമ്മേ ആവജ്ജന്തസ്സ ഏകച്ചേ ആപാഥം നാഗച്ഛേയ്യും. ഏവമസ്സ ആരമ്മണമരിയാദാ ഭവേയ്യും. തേ പനസ്സ സോളസ ധമ്മേ ആവജ്ജന്തസ്സ ആപാഥം അനാഗതധമ്മോ നാമ നത്ഥീതി ആരമ്മണമരിയാദാപി നത്ഥി.

അപരാപി ദ്വേ മരിയാദാ വിക്ഖമ്ഭനമരിയാദാ ച സമുച്ഛേദമരിയാദാ ച. താസു സമുച്ഛേദമരിയാദാ ഉപരി ആഗമിസ്സതി, ഇമസ്മിം പന ഠാനേ വിക്ഖമ്ഭനമരിയാദാ അധിപ്പേതാ. തസ്സ വിക്ഖമ്ഭിതപച്ചനീകത്താ നത്ഥീതി വിമരിയാദികതേന ചേതസാ വിഹരതി.

ഉത്തരി നിസ്സരണന്തി ഇതോ ഉത്തരി നിസ്സരണം. അഞ്ഞേസു ച സുത്തേസു "ഉത്തരി നിസ്സരണ"ന്തി നിബ്ബാനം വുത്തം, ഇധ പന അനന്തരോ വിസേസോ അധിപ്പേതോതി വേദിതബ്ബോ. **തബ്ബഹുലീകാരാ**തി തസ്സ പജാനനസ്സ ബഹുലീകരണേന. **അത്ഥിത്വേവസ്സ ഹോതീ**തി തസ്സ ഥേരസ്സ അത്ഥീതിയേവ ദള്ഹതരം ഹോതി. ഇമിനാ നയേന സേസവാരേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ദുതിയവാരേ പന സമ്പസാദനട്ഠേന **സമ്പസാദോ**. സഭാവതോ വവത്ഥപേതി.

ചതുത്ഥവാരേ **ഉപേക്ഖാ**തി സുഖട്ഠാനേ വേദനുപേക്ഖാവ. **പസ്സദ്ധത്താ ചേതസോ അനാഭോഗോ**തി യോ സോ "യദേവ തത്ഥ സുഖ"ന്തി ചേതസോ ആഭോഗോ, ഏതേനേതം ഓളാരികമക്ഖായതീതി ഏവം പസ്സദ്ധത്താ ചേതസോ അനാഭോഗോ വുത്തോ, തസ്സ അഭാവാതി അത്ഥോ. **സതിപാരിസുദ്ധീ**തി പരിസുദ്ധാസതിയേവ. **ഉപേക്ഖാപി** പാരിസുദ്ധിഉപേക്ഖാ.

൯൮. **സതോ വുട്ഠഹതീ**തി സതിയാ സമന്നാഗതോ ഞാണേന സമ്പജാനോ ഹുത്വാ വുട്ഠാതി. **തേ ധമ്മേ സമനുപസ്സതീ**തി യസ്മാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനേ ബുദ്ധാനംയേവ അനുപദധമ്മവിപസ്സനാ ഹോതി, ന സാവകാനം, തസ്മാ ഏത്ഥ കലാപവിപസ്സനം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ.

പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തീതി മഗ്ഗപഞ്ഞായ ചത്താരി സച്ചാനി ദിസ്വാ ചത്താരോ ആസവാ ഖീണാ ഹോന്തി. സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ സമഥവിപസ്സനം യുഗനദ്ധം ആഹരിത്വാ അരഹത്തം പത്തവാരോപി അത്ഥി, നിരോധസമാപത്തിസമാപന്നവാരോപി. അരഹത്തം പത്തവാരോ ഇധ ഗഹിതോ, നിരോധം പന ചിണ്ണവസിതായ അപരാപരം സമാപജ്ജിസ്സതീതി വദന്തി.

തത്ഥസ്സ യസ്മിം കാലേ നിരോധസമാപത്തി സീസം ഹോതി, നിരോധസ്സ വാരോ ആഗച്ഛതി, ഫലസമാപത്തി ഗൂള്ഹാ ഹോതി. യസ്മിം കാലേ ഫലസമാപത്തി സീസം ഹോതി, ഫലസമാപത്തിയാ വാരോ ആഗച്ഛതി, നിരോധസമാപത്തി ഗൂള്ഹാ ഹോതി. ജമ്ബുദീപവാസിനോ ഥേരാ പന വദന്തി "സാരിപുത്തത്ഥേരോ സമഥവിപസ്സനം യുഗനദ്ധം ആഹരിത്വാ അനാഗാമിഫലം സച്ഛികത്വാ നിരോധം സമാപജ്ജി, നിരോധാ വുട്ഠായ അരഹത്തം പത്തോ"തി. **തേ ധമ്മേ**തി അന്തോസമാപത്തിയം പവത്തേ തിസമുട്ഠാനികരൂപധമ്മേ, ഹേട്ഠാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിയം പവത്തധമ്മേ വാ. തേപി ഹി ഇമസ്മിം വാരേ വിപസ്സിതബ്ബധമ്മാവ, തസ്മാ തേ വാ വിപസ്സതീതി ദസ്സേതും ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

൯൭. **വസിപ്പത്തോ**തി ചിണ്ണവസിതം പത്തോ. **പാരമിപ്പത്തോ**തി നിപ്ഫത്തിം പത്തോ. **ഓരസോ**തിആദീസു ഥേരോ ഭഗവതോ ഉരേ നിബ്ബത്തസദ്ദം സുത്വാ ജാതോതി **ഓരസോ,** മുഖേന പഭാവിതം സദ്ദം സുത്വാ ജാതോതി **മുഖതോ ജാതോ,** ധമ്മേന പന ജാതത്താ നിമ്മിതത്താ **ധമ്മജോ ധമ്മനിമ്മിതോ,**

ധമ്മദായസ്സ ആദിയനതോ **ധമ്മദായാദോ,** ആമിസദായസ്സ അനാദിയനതോ **നോ ആമിസദായാദോ**തി വേദിതബ്ബോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

അനുപദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഛബ്ബിസോധനസുത്തവണ്ണനാ

൯൮. ഏവം മേ സുതന്തി ഛബ്ബിസോധനസുത്തം. തത്ഥ **ഖീണാ ജാതീ**തിആദീസു ഏകേനാപി പദേന അഞ്ഞാ ബ്യാകതാവ ഹോതി, ദ്വീഹിപി. ഇധ പന ചതൂഹി പദേഹി അഞ്ഞബ്യാകരണം ആഗതം. **ദിട്ഠേ ദിട്ഠവാദിതാ**തിആദീസു യായ ചേതനായ ദിട്ഠേ ദിട്ഠം മേതി വദതി, സാ ദിട്ഠേ ദിട്ഠവാദിതാ നാമ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **അയമനുധമ്മോ**തി അയം സഭാവോ. **അഭിനന്ദിതബ്ബ**ന്തി ന കേവലം അഭിനന്ദിതബ്ബം, പരിനിബ്ബുതസ്സ പനസ്സ സബ്ബോപി ഖീണാസവസ്സ സക്കാരോ കാതബ്ബോ. **ഉത്തരിം പഞ്ഹോ**തി സചേ പനസ്സ വേയ്യാകരണേന അസന്തുട്ഠാ ഹോഥ, ഉത്തരിമ്പി അയം പഞ്ഹോ പുച്ഛിതബ്ബോതി ദസ്സേതി. ഇതോ പരേസുപി തീസു വാരേസു അയമേവ നയോ.

൯൯. **അബല**ന്തി ദുബ്ബലം. **വിരാഗുന**ന്തി വിഗച്ഛനസഭാവം. **അനസ്സാസിക**ന്തി അസ്സാസവിരഹിതം. **ഉപായൂപാദാനാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠീനമേതം അധിവചനം. തണ്ഹാദിട്ഠിയോ ഹി തേഭൂമകധമ്മേ ഉപേന്തീതി **ഉപായാ,** ഉപാദിയന്തീതി **ഉപാദാനാ. ചേതസോ അധിട്ഠാനാഭിനിവേസാനുസയാ**തിപി താസംയേവ നാമം. ചിത്തഞ്ഹി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി സക്കായധമ്മേസു തിട്ഠതി അധിതിട്ഠതീതി തണ്ഹാദിട്ഠിയോ **ചേതസോ അധിട്ഠാനാ,** താഹി തം അഭിനിവിസതീതി **അഭിനിവേസാ,** താഹിയേവ തം അനുസേതീതി **അനുസയാ**തി വുച്ചന്തി. **ഖയാ വിരാഗാ**തിആദീസു ഖയേന വിരാഗേനാതി അത്ഥോ. സബ്ബാനി ചേതാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനേവ.

൧൦൦. **പഥവീധാതൂ**തി പതിട്ഠാനധാതു. **ആപോധാതൂ**തി ആബന്ധനധാതു. **തേജോധാതൂ**തി പരിപാചനധാതു. **വായോധാതൂ**തി വിത്ഥമ്ഭനധാതു. **ആകാസധാതൂ**തി അസമ്ഫുട്ഠധാതു. **വിഞ്ഞാണധാതൂ**തി വിജാനനധാതു. **ന അനത്തതോ ഉപഗച്ഛി**ന്തി അഹം അത്താതി അത്തകോട്ഠാസേന ന ഉപഗമിം. **ന ച പഥവീധാതുനിസ്സിത**ന്തി പഥവീധാതുനിസ്സിതാ സേസധാതുയോ ച ഉപാദാരൂപഞ്ച അരൂപക്ഖന്ധാ ച. തേപി ഹി നിസ്സിതവത്ഥുരൂപാനം പഥവീധാതുനിസ്സിതത്താ ഏകേന പരിയായേന പഥവീധാതുനിസ്സിതാവ. തസ്മാ "ന ച പഥവീധാതുനിസ്സിത"ന്തി വദന്തോ സേസരൂപാരൂപധമ്മേപി അത്തതോ ന ഉപഗച്ഛിന്തി വദതി. ആകാസധാതുനിസ്സിതപദേ പന അവിനിബ്ഭോഗവസേന സബ്ബമ്പി ഭൂതുപാദാരൂപം **ആകാസധാതുനിസ്സിതം** നാമ , തഥാ തംനിസ്സിതരൂപവത്ഥുകാ അരൂപക്ഖന്ധാ. ഏവം ഇധാപി രൂപാരൂപം ഗഹിതമേവ ഹോതി. വിഞ്ഞാണധാതുനിസ്സിതപദേ പന സഹജാതാ തയോ ഖന്ധാ ചിത്തസമുട്ഠാനരൂപഞ്ച **വിഞ്ഞാണധാതുനിസ്സിത**ന്തി രൂപാരൂപം ഗഹിതമേവ ഹോതി.

൧൦൧. **രൂപേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞാതബ്ബേസു ധമ്മേസൂ**തി ഏത്ഥ യം അതീതേ ചക്ഖുദ്വാരസ്സ ആപാഥം ആഗന്ത്വാ നിരുദ്ധം, യഞ്ച അനാഗതേ ആപാഥം ആഗന്ത്വാ നിരുജ്ഝിസ്സതി, യമ്പി ഏതരഹി ആഗന്ത്വാ നിരുദ്ധം, തം സബ്ബം രൂപം നാമ. യം പന അതീതേപി ആപാഥം അനാഗന്ത്വാ നിരുദ്ധം, അനാഗതേപി അനാഗന്ത്വാ നിരുജ്ഝിസ്സതി, ഏതരഹിപി അനാഗന്ത്വാ നിരുദ്ധം, തം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞാതബ്ബധമ്മേസു സങ്ഗഹിതന്തി വുത്തേ തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരോ ആഹ - “ഇമസ്മിം ഠാനേ ദ്വിധാ കരോഥ, ഉപരി ഛന്ദോവാരേ കിന്തി കരിസ്സഥ, നയിദം ലബ്ഭതീ”തി. തസ്മാ തീസു കാലേസു ആപാഥം ആഗതം വാ അനാഗതം വാ സബ്ബമ്പി തം രൂപമേവ, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ പന തയോ ഖന്ധാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞാതബ്ബധമ്മാതി വേദിതബ്ബാ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ “ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന സദ്ധിം വിഞ്ഞാതബ്ബേസു ധമ്മേസൂ”തി. **ഛന്ദോ**തി തണ്ഹാഛന്ദോ. **രാഗോ**തി സ്വേവ രജ്ജനവസേന രാഗോ. **നന്ദീ**തി സ്വേവ അഭിനന്ദനവസേന നന്ദീ. **തണ്ഹാ**തി സ്വേവ തണ്ഹായനവസേന തണ്ഹാ. സേസദ്വാരേസുപി ഏസേവ നയോ.

൧൦൨. **അഹങ്കാരമമങ്കാരമാനാനുസയാ**തി ഏത്ഥ അഹങ്കാരോ മാനോ, മമങ്കാരോ തണ്ഹാ, സ്വേവ മാനാനുസയോ. **ആസവാനം ഖയഞാണായാ**തി ഇദം പുബ്ബേനിവാസം ദിബ്ബചക്ഖുഞ്ച അവത്വാ കസ്മാ വുത്തം? ഭിക്ഖൂ ലോകിയധമ്മം ന പുച്ഛന്തി, ലോകുത്തരമേവ പുച്ഛന്തി, തസ്മാ പുച്ഛിതപഞ്ഹംയേവ കഥേന്തോ ഏവമാഹ. ഏകവിസ്സജ്ജിതസുത്തം നാമേതം, ഛബ്ബിസോധനന്തിപിസ്സ നാമം. ഏത്ഥ ഹി ചത്താരോ വോഹാരാ പഞ്ച ഖന്ധാ ഛ ധാതുയോ ഛ അജ്ഝത്തികബാഹിരാനി ആയതനാനി അത്തനോ സവിഞ്ഞാണകകായോ പരേസം സവിഞ്ഞാണകകായോതി ഇമേ ഛ കോട്ഠാസാ വിസുദ്ധാ, തസ്മാ “ഛബ്ബിസോധനിയ”ന്തി വുത്തം. **പരസമുദ്ദവാസിത്ഥേരാ** പന അത്തനോ ച പരസ്സ ച വിഞ്ഞാണകകായം ഏകമേവ കത്വാ ചതൂഹി ആഹാരേഹി സദ്ധിന്തി ഛ കോട്ഠാസേ വദന്തി.

ഇമേ പന ഛ കോട്ഠാസാ “കിം തേ അധിഗതം, കിന്തി തേ അധിഗതം, കദാ തേ അധിഗതം, കത്ഥ തേ അധിഗതം, കതമേ തേ കിലേസാ പഹീനാ, കതമേസം ത്വം ധമ്മാനം ലാഭീ”തി (പാരാ॰ ൧൯൮) ഏവം വിനയനിദ്ദേസപരിയായേന സോധേതബ്ബാ.

ഏത്ഥ ഹി **കിം തേ അധിഗത**ന്തി അധിഗമപുച്ഛാ, ഝാനവിമോക്ഖാദീസു സോതാപത്തിമഗ്ഗാദീസു വാ കിം തയാ അധിഗതം. **കിന്തി തേ അധിഗത**ന്തി ഉപായപുച്ഛാ. അയഞ്ഹി ഏത്ഥാധിപ്പായോ - കിം തയാ അനിച്ചലക്ഖണം ധുരം കത്വാ അധിഗതം, ദുക്ഖാനത്തലക്ഖണേസു അഞ്ഞതരം വാ, കിം വാ സമാധിവസേന അഭിനിവിസിത്വാ , ഉദാഹു വിപസ്സനാവസേന, തഥാ കിം രൂപേ അഭിനിവിസിത്വാ, ഉദാഹു അരൂപേ, കിം വാ അജ്ഝത്തം അഭിനിവിസിത്വാ, ഉദാഹു ബഹിദ്ധാതി. **കദാ തേ അധിഗത**ന്തി കാലപുച്ഛാ, പുബ്ബണ്ഹമജ്ഝന്ഹികാദീസു കതരസ്മിം കാലേതി വുത്തം ഹോതി.

കത്ഥ തേ അധിഗതന്തി ഓകാസപുച്ഛാ, കിസ്മിം ഓകാസേ, കിം രത്തിട്ഠാനേ ദിവാട്ഠാനേ രുക്ഖമൂലേ മണ്ഡപേ കതരസ്മിം വാ വിഹാരേതി വുത്തം ഹോതി. **കതമേ തേ കിലേസാ പഹീനാ**തി പഹീനകിലേസേ പുച്ഛതി, കതരമഗ്ഗവജ്ഝാ തവ കിലേസാ പഹീനാതി വുത്തം ഹോതി.

കതമേസം ത്വം ധമ്മാനം ലാഭീതി പടിലദ്ധധമ്മപുച്ഛാ, പഠമമഗ്ഗാദീസു കതമേസം ത്വം ധമ്മാനം ലാഭീതി വുത്തം ഹോതി.

തസ്മാ ഇദാനി ചേപി കോചി ഭിക്ഖു ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാധിഗമം ബ്യാകരേയ്യ, ന സോ എത്താവതാവ സക്കാതബ്ബോ. ഇമേസു പന ഛസു ഠാനേസു സോധനത്ഥം വത്തബ്ബോ "കിം തേ അധിഗതം, കിം ഝാനം ഉദാഹു വിമോക്ഖാദീസു അഞ്ഞതര"ന്തി? യോ ഹി യേന അധിഗതോ ധമ്മോ, സോ തസ്സ പാകടോ ഹോതി. സചേ "ഇദം നാമ മേ അധിഗത"ന്തി വദതി, തതോ "കിന്തി തേ അധിഗത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബോ. അനിച്ചലക്ഖണാദീസു കിം ധുരം കത്വാ, അട്ഠതിംസായ വാ ആരമ്മണേസു രൂപാരൂപഅജ്ഝത്തബഹിദ്ധാദിഭേദേസു വാ ധമ്മേസു കേന മുഖേന അഭിനിവിസിത്വാതി? യോ ഹി യസ്സാഭിനിവേസോ, സോ തസ്സ പാകടോ ഹോതി.

സചേ പന "അയം നാമ മേ അഭിനിവേസോ, എവം മയാ അധിഗത"ന്തി വദതി, തതോ "കദാ തേ അധിഗത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബോ, "കിം പുബ്ബണ്ഹേ, ഉദാഹു മജ്ഝന്ഹികാദീസു അഞ്ഞതരസ്മിം കാലേ"തി ? സബ്ബേസഞ്ഹി അത്തനാ അധിഗതകാലോ പാകടോ ഹോതി. സചേ "അമുകസ്മിം നാമ മേ കാലേ അധിഗത"ന്തി വദതി, തതോ "കത്ഥ തേ അധിഗത"ന്തി പുച്ഛിതബ്ബോ, "കിം ദിവാട്ഠാനേ, ഉദാഹു രത്തിട്ഠാനാദീസു അഞ്ഞതരസ്മിം ഓകാസേ"തി? സബ്ബേസഞ്ഹി അത്തനാ അധിഗതോകാസോ പാകടോ ഹോതി. സചേ "അമുകസ്മിം നാമ മേ ഓകാസേ അധിഗത"ന്തി വദതി, തതോ "കതമേ തേ കിലേസാ പഹീനാ"തി പുച്ഛിതബ്ബോ, "കിം പഠമമഗ്ഗവജ്ഝാ, ഉദാഹു ദുതിയാദിമഗ്ഗവജ്ഝാ"തി? സബ്ബേസഞ്ഹി അത്തനാ അധിഗതമഗ്ഗേന പഹീനകിലേസാ പാകടാ ഹോന്തി.

സചേ "ഇമേ നാമ മേ കിലേസാ പഹീനാ"തി വദതി, തതോ "കതമേസം ത്വം ധമ്മാനം ലാഭീ"തി പുച്ഛിതബ്ബോ, "കിം സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ, ഉദാഹു സകദാഗാമിമഗ്ഗാദീസു അഞ്ഞതരസ്സാ"തി? സബ്ബേസഞ്ഹി അത്തനാ അധിഗതധമ്മോ പാകടോ ഹോതി. സചേ "ഇമേസം നാമാഹം ധമ്മാനം ലാഭീ"തി വദതി, എത്താവതാപിസ്സ വചനം ന സദ്ധാതബ്ബം. ബഹുസ്സുതാ ഹി ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാകുസലാ ഭിക്ഖൂ ഇമാനി ഛ ഠാനാനി സോധേതും സക്കോന്തി. ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ആഗമനപടിപദാ സോധേതബ്ബാ, യദി ആഗമനപടിപദാ ന സുജ്ഝതി, "ഇമായ പടിപദായ ലോകുത്തരധമ്മാ നാമ ന ലബ്ഭന്തീ"തി അപനേതബ്ബോ.

യദി പനസ്സ ആഗമനപടിപദാ സുജ്ഝതി, "ദീഘരത്തം തീസു സിക്ഖാസു അപ്പമത്തോ ജാഗരിയമനുയുത്തോ ചതൂസു പച്ചയേസു അലഗ്ഗോ ആകാസേ പാണിസമേന ചേതസാ വിഹരതീ"തി പഞ്ഞായതി, തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ബ്യാകരണം പടിപദായ സദ്ധിം സംസന്ദതി സമേതി. "സേയ്യഥാപി നാമ ഗങ്ഗോദകം യമുനോദകേന സദ്ധിം സംസന്ദതി സമേതി, എവമേവ സുപഞ്ഞത്താ തേന ഭഗവതാ സാവകാനം നിബ്ബാനഗാമിനീ പടിപദാ സംസന്ദതി സമേതി നിബ്ബാനഞ്ച പടിപദാ ചാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൯൬) വുത്തസദിസം ഹോതി.

അപിച ഖോ ഏത്തകേനാപി സക്കാരോ ന കാതബ്ബോ. കസ്മാ? ഏകച്ചസ്സ ഹി പുഥുജ്ജനസ്സാപി സതോ ഖീണാസവപടിപത്തിസദിസാ പടിപദാ ഹോതി. തസ്മാ സോ ഭിക്ഖു തേഹി തേഹി ഉപായേഹി ഉത്താസേതബ്ബോ. ഖീണാസവസ്സ നാമ അസനിയാപി മത്ഥകേ പതമാനായ ഭയം വാ ഛമ്ഭിതത്തം വാ ലോമഹംസോ വാ ന ഹോതി, പുഥുജ്ജനസ്സ അപ്പമത്തകേനാപി ഹോതി.

തത്രിമാനി വത്ഥൂനി - ദീഘഭാണകഅഭയത്ഥേരോ കിര ഏകം പിണ്ഡപാതികം പരിഗ്ഗഹേതും അസക്കോന്തോ ദഹരസ്സ സഞ്ഞം അദാസി. സോ തം ന്ഹായമാനം കല്യാണീനദീമുഖദ്വാരേ നിമുജ്ജിത്വാ പാദേ അഗ്ഗഹേസി. പിണ്ഡപാതികോ കുമ്ഭീലോതി സഞ്ഞായ മഹാസദ്ദമകാസി, തദാ നം പുഥുജ്ജനോതി സഞ്ജാനിംസു. ചന്ദമുഖതിസ്സരാജകാലേ പന മഹാവിഹാരേ സങ്ഘത്ഥേരോ ഖീണാസവോ ദുബ്ബലചക്ഖുകോ വിഹാരേയേവ അച്ഛി. രാജാ ഥേരം പരിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീതി ഭിക്ഖൂസു ഭിക്ഖാചാരം ഗതേസു അപ്പസദ്ദോ ഉപസങ്കമിത്വാ സപ്പോ വിയ പാദേ അഗ്ഗഹേസി. ഥേരോ സിലാഥമ്ഭോ വിയ നിച്ചലോ ഹുത്വാ കോ ഏത്ഥാതി ആഹ ? അഹം, ഭന്തേ, തിസ്സോതി. സുഗന്ധം വായസി നോ തിസ്സാതി? ഏവം ഖീണാസവസ്സ ഭയം നാമ നത്ഥീതി.

ഏകച്ചോ പന പുഥുജ്ജനോപി അതിസൂരോ ഹോതി നിബ്ഭയോ. സോ രഞ്ജനീയേന ആരമ്മണേന പരിഗ്ഗണ്ഹിതബ്ബോ. വസഭരാജാപി ഹി ഏകം ഥേരം പരിഗ്ഗണ്ഹമാനോ ഘരേ നിസീദാപേത്വാ തസ്സ സന്തികേ ബദരസാളവം മദ്ദമാനോ നിസീദി. മഹാഥേരസ്സ ഖേളോ ചലി, തതോ ഥേരസ്സ പുഥുജ്ജനഭാവോ ആവിഭൂതോ. ഖീണാസവസ്സ ഹി രസതണ്ഹാ നാമ സുപ്പഹീനാ, ദിബ്ബേസുപി രസേസു നികന്തി നാമ ന ഹോതി. തസ്മാ ഇമേഹി ഉപായേഹി പരിഗ്ഗഹേത്വാ സചസ്സ ഭയം വാ ഛമ്ഭിതത്തം വാ ലോമഹംസോ വാ രസതണ്ഹാ വാ ഉപ്പജ്ജതി, ന ത്വം അരഹാതി അപനേതബ്ബോ. സചേ പന അഭീരൂ അച്ഛമ്ഭീ അനുത്രാസീ ഹുത്വാ സീഹോ വിയ നിസീദതി, ദിബ്ബാരമ്മണേപി നികന്തിം ന ജനേതി. അയം ഭിക്ഖു സമ്പന്നവേയ്യാകരണോ സമന്താ രാജരാജമഹാമത്താദീഹി പേസിതം സക്കാരം അരഹതീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഛബ്ബിസോധനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. സപ്പുരിസധമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൮. ഏവം മേ സുതന്തി സപ്പുരിസധമ്മസുത്തം. തത്ഥ **സപ്പുരിസധമ്മ**ന്തി സപ്പുരിസാനം ധമ്മം. **അസപ്പുരിസധമ്മ**ന്തി പാപപുരിസാനം ധമ്മം. ഏവം മാതികം ഠപേത്വാപി പുന യഥാ നാമ മഗ്ഗകുസലോ പുരിസോ വാമം മുഞ്ചിത്വാ ദക്ഖിണം ഗണ്ഹാതി. പഠമം മുഞ്ചിതബ്ബം കഥേതി, ഏവം പഹാതബ്ബം ധമ്മം പഠമം ദേസേന്തോ **കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, അസപ്പുരിസധമ്മോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉച്ചാകുലാ**തി ഖത്തിയകുലാ വാ ബ്രാഹ്മണകുലാ വാ. ഏതദേവ ഹി കുലദ്വയം ''ഉച്ചാകുല''ന്തി വുച്ചതി. **സോ തത്ഥ പുജ്ജോ**തി സോ ഭിക്ഖു തേസു ഭിക്ഖൂസു പൂജാരഹോ. **അന്തരം കരിത്വാ**തി അബ്ഭന്തരം കത്വാ.

മഹാകുലാതി ഖത്തിയകുലാ വാ ബ്രാഹ്മണകുലാ വാ വേസ്സകുലാ വാ. ഇദമേവ ഹി കുലത്തയം "മഹാകുല"ന്തി വുച്ചതി. **മഹാഭോഗകുലാ**തി മഹന്തേഹി ഭോഗേഹി സമന്നാഗതാ കുലാ. **ഉളാരഭോഗകുലാ**തി ഉളാരേഹി പണീതേഹി ഭോഗേഹി സമ്പന്നകുലാ. ഇമസ്മിം പദദ്വയേ ചത്താരിപി കുലാനി ലബ്ഭന്തി. യത്ഥ കത്ഥചി കുലേ ജാതോ ഹി പുഞ്ഞബലേഹി മഹാഭോഗോപി ഉളാരഭോഗോപി ഹോതിയേവ.

൭൦. **യസസ്സീ**തി പരിവാരസമ്പന്നോ. **അപ്പഞ്ഞാതാ**തി രത്തിം ഖിത്തസരാ വിയ സങ്ഘമജ്ഝാദീസു ന പഞ്ഞായന്തി. **അപ്പേസക്ഖാ**തി അപ്പപരിവാരാ.

൭൩. **ആരഞ്ഞികോ**തി സമാദിന്നആരഞ്ഞികധുതങ്ഗോ. സേസധുതങ്ഗേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇമസ്മിഞ്ച സുത്തേ പാളിയം നവേവ ധുതങ്ഗാനി ആഗതാനി, വിത്ഥാരേന പനേതാനി തേരസ ഹോന്തി. തേസു യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബം സബ്ബാകാരേന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ധുതങ്ഗനിദ്ദേസേ വുത്തമേവ.

൭൪. **അതമ്മയതാ**തി തമ്മയതാ വുച്ചതി തണ്ഹാ, നിത്തണ്ഹാതി അത്ഥോ. **അതമ്മയതഞ്ഞേവ അന്തരം കരിത്വാ**തി നിത്തണ്ഹതംയേവ കാരണം കത്വാ അബ്ഭന്തരം വാ കത്വാ, ചിത്തേ ഉപ്പാദേത്വാതി അത്ഥോ.

നിരോധവാരേ യസ്മാ അനാഗാമിഖീണാസവാവ തം സമാപത്തിം സമാപജ്ജന്തി, പുഥുജ്ജനസ്സ സാ നത്ഥി, തസ്മാ അസപ്പുരിസവാരോ പരിഹീനോ. **ന കഞ്ചി മഞ്ഞതീ**തി കഞ്ചി പുഗ്ഗലം തീഹി മഞ്ഞനാഹി ന മഞ്ഞതി. **ന കുഹിഞ്ചി മഞ്ഞതീ**തി കിസ്മിഞ്ചി ഓകാസേ ന മഞ്ഞതി. **ന കേനചി മഞ്ഞതീ**തി കേനചി വത്ഥുനാപി തം പുഗ്ഗലം ന മഞ്ഞതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സപ്പുരിസധമ്മസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബസുത്തവണ്ണനാ

൭൯. **ഏവം മേ സുത**ന്തി സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബസുത്തം. തത്ഥ **തഞ്ച അഞ്ഞമഞ്ഞം കായസമാചാര**ന്തി അഞ്ഞം സേവിതബ്ബം കായസമാചാരം, അഞ്ഞം അസേവിതബ്ബം വദാമി, സേവിതബ്ബമേവ കേനചി പരിയായേന അസേവിതബ്ബന്തി, അസേവിതബ്ബം വാ സേവിതബ്ബന്തി ച ന വദാമീതി അത്ഥോ. വചീസമാചാരാദീസു ഏസേവ നയോ. ഇതി ഭഗവാ സത്തഹി പദേഹി മാതികം ഠപേത്വാ വിത്ഥാരതോ അവിഭജിത്വാവ ദേസനം നിട്ഠാപേസി. കസ്മാ? സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ഓകാസകരണത്ഥം.

൮൮. **മനോസമാചാരേ** മിച്ഛാദിട്ഠിസമ്മാദിട്ഠിയോ ദിട്ഠിപടിലാഭവസേന വിസും അങ്ഗം ഹുത്വാ ഠിതാതി ന ഗഹിതാ.

൮൯. **ചിത്തുപ്പാദേ** അകമ്മപഥപ്പത്താ അഭിജ്ഝാദയോ വേദിതബ്ബാ.

൯൦. സഞ്ഞാപടിലാഭവാരേ **അഭിജ്ഝാസഹഗതായ സഞ്ഞായാ**തിആദീനി കാമസഞ്ഞാദീനം ദസ്സനത്ഥം വുത്താനി.

൧൧൭. **സബ്യാബജ്ഝ**ന്തി സദുക്ഖം. **അപരിനിട്ഠിതഭാവായാ**തി ഭവാനം അപരിനിട്ഠിതഭാവായ. ഏത്ഥ ച സബ്യാബജ്ഝത്തഭാവാ നാമ ചത്താരോ ഹോന്തി. പുഥുജ്ജനോപി ഹി യോ തേനത്തഭാവേന ഭവം പരിനിട്ഠാപേതും ന സക്കോതി, തസ്സ പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ അകുസലാ ധമ്മാ വഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ ച പരിഹായന്തി, സദുക്ഖമേവ അത്തഭാവം അഭിനിബ്ബത്തേതി നാമ. തഥാ സോതാപന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമിനോ. പുഥുജ്ജനാദയോ താവ ഹോന്തു, അനാഗാമീ കഥം സബ്യാബജ്ഝം അത്തഭാവം അഭിനിബ്ബത്തേതി, കഥഞ്ചസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തീതി. അനാഗാമീപി ഹി സുദ്ധാവാസേ നിബ്ബത്തോ ഉയ്യാനവിമാനകപ്പരുക്ഖേ ഓലോകേത്വാ "അഹോ സുഖം അഹോ സുഖ"ന്തി ഉദാനം ഉദാനേതി, അനാഗാമിനോ ഭവലോഭോ ഭവതണ്ഹാ അപ്പഹീനാവ ഹോന്തി, തസ്സ അപ്പഹീനതണ്ഹതായ അകുസലാ വഡ്ഢന്തി നാമ, കുസലാ പരിഹായന്തി നാമ, സദുക്ഖമേവ അത്തഭാവം അഭിനിബ്ബത്തേതി, അപരിനിട്ഠിതഭവോയേവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

അബ്യാബജ്ഝന്തി അദുക്ഖം. അയമ്പി ചതുന്നം ജനാനം വസേന വേദിതബ്ബോ. യോ ഹി പുഥുജ്ജനോപി തേനത്തഭാവേന ഭവം പരിനിട്ഠാപേതും സക്കോതി, പുന പടിസന്ധിം ന ഗണ്ഹാതി, തസ്സ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ പട്ഠായ അകുസലാ പരിഹായന്തി, കുസലായേവ വഡ്ഢന്തി, അദുക്ഖമേവ അത്തഭാവം നിബ്ബത്തേതി, പരിനിട്ഠിതഭവോയേവ നാമ ഹോതി. തഥാ സോതാപന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമിനോ. സോതാപന്നാദയോ താവ ഹോന്തു, പുഥുജ്ജനോ കഥം അബ്യാബജ്ഝഅത്തഭാവം നിബ്ബത്തേതി, കഥഞ്ചസ്സ അകുസലപരിഹാനിആദീനി ഹോന്തീതി. പുഥുജ്ജനോപി പച്ഛിമഭവികോ തേനത്തഭാവേന ഭവം പരിനിട്ഠാപേതും സമത്ഥോ ഹോതി. തസ്സ അങ്ഗുലിമാലസ്സ വിയ ഏകേനൂനപാണസഹസ്സം ഘാതേന്തസ്സാപി അത്തഭാവോ അബ്യാബജ്ഝോയേവ നാമ, ഭവം പരിനിട്ഠാപേതിയേവ നാമ. അകുസലമേവ ഹായതി, വിപസ്സനമേവ ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേതി നാമ.

൧൧൮. **ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യ**ന്തിആദീസു യസ്മാ ഏകച്ചസ്സ തസ്മിംയേവ രൂപേ രാഗാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, അഭിനന്ദതി അസ്സാദേതി, അഭിനന്ദന്തോ അസ്സാദേന്തോ അനയബ്യസനം പാപുണാതി, ഏകച്ചസ്സ നുപ്പജ്ജന്തി, നിബ്ബിന്ദതി വിരജ്ജതി, നിബ്ബിന്ദന്തോ വിരജ്ജന്തോ നിബ്ബുതിം പാപുണാതി, തസ്മാ "തഞ്ച അഞ്ഞമഞ്ഞ"ന്തി ന വുത്തം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

ഏവം വിത്ഥാരേന അത്ഥം ആജാനേയ്യുന്തി ഏത്ഥ കേ ഭഗവതോ ഇമസ്സ ഭാസിതസ്സ അത്ഥം ആജാനന്തി, കേ ന ആജാനന്തീതി? യേ താവ ഇമസ്സ സുത്തസ്സ പാളിഞ്ച അട്ഠകഥഞ്ച ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ തക്കരാ ന ഹോന്തി, യഥാവുത്തം അനുലോമപടിപദം ന പടിപജ്ജന്തി, തേ ന ആജാനന്തി നാമ. യേ പന തക്കരാ ഹോന്തി, യഥാവുത്തം അനുലോമപടിപദം പടിപജ്ജന്തി, തേ ആജാനന്തി നാമ. ഏവം സന്തേപി സപടിസന്ധികാനം താവ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഹോതു, അപ്പടിസന്ധികാനം കഥം ഹോതീതി. അപ്പടിസന്ധികാ അനുപാദാനാ വിയ ജാതവേദാ പരിനിബ്ബായന്തി, കപ്പസതസഹസ്സാനമ്പി അച്ചയേന തേസം പുന ദുക്ഖം നാമ നത്ഥി. ഇതി ഏകംസേന തേസംയേവ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഹോതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

੫. ബഹുധാതുകസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൪. ഏവം മേ സുതന്തി ബഹുധാതുകസുത്തം. തത്ഥ **ഭയാനീ**തിആദീസു **ഭയ**ന്തി ചിത്തുത്രാസോ. **ഉപദ്ദവോ**തി അനേകഗ്ഗതാകാരോ. **ഉപസഗ്ഗോ**തി ഉപസട്ഠാകാരോ തത്ഥ തത്ഥ ലഗ്ഗനാകാരോ. തേസം ഏവം നാനത്തം വേദിതബ്ബം - പബ്ബതാദിവിസമനിസ്സിതാ ചോരാ ജനപദവാസീനം പേസേന്തി ''മയം അസുകദിവസേ നാമ തുമ്ഹാകം ഗാമം പഹരിസ്സാമാ''തി. തം പവത്തിം സുതകാലതോ പട്ഠായ ഭയം സന്താസം ആപജ്ജന്തി. അയം ചിത്തുത്രാസോ നാമ. ''ഇധ നോ ചോരാ കുപിതാ അനത്ഥമ്പി ആവഹേയ്യു''ന്തി ഹത്ഥസാരം ഗഹേത്വാ ദ്വിപദചതുപ്പദേഹി സദ്ധിം അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഭൂമിയം നിപജ്ജന്തി, ഡംസമകസാദീഹി ഖജ്ജമാനാ ഗുമ്ബന്തരാനി പവിസന്തി, ഖാണുകണ്ടകേ മദ്ദന്തി. തേസം ഏവം വിചരന്താനം വിക്ഖിത്തഭാവോ അനേകഗ്ഗതാകാരോ നാമ. തതോ ചോരേസു യഥാവുത്തേ ദിവസേ അനാഗച്ഛന്തേസു ''തുച്ഛകസാസനം തം ഭവിസ്സതി, ഗാമം പവിസിസ്സാമാ''തി സപരിക്ഖാരാ ഗാമം പവിസന്തി, അഥ തേസം പവിട്ഠഭാവം ഞത്വാ ഗാമം പരിവാരേത്വാ ദ്വാരേ അഗ്ഗിം ദത്വാ മനുസ്സേ ഘാതേത്വാ ചോരാ സബ്ബം വിഭവം വിലുമ്പേത്വാ ഗച്ഛന്തി. തേസു ഘാതിതാവസേസാ അഗ്ഗിം നിബ്ബാപേത്വാ കോട്ഠച്ഛായഭിത്തിച്ഛായാദീസു തത്ഥ തത്ഥ ലഗ്ഗിത്വാ നിസീദന്തി നട്ഠം അനുസോചമാനാ. അയം ഉപസട്ഠാകാരോ ലഗ്ഗനാകാരോ നാമ.

നളാഗാരാതി നളേഹി പരിച്ഛന്നാ അഗാരാ, സേസസമ്ഭാരാ പനേത്ഥ രുക്ഖമയാ ഹോന്തി. തിണാഗാരേപി ഏസേവ നയോ. **ബാലതോ ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി ബാലമേവ നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജന്തി. ബാലോ ഹി അപണ്ഡിതപുരിസോ രജ്ജം വാ ഉപരജ്ജം വാ അഞ്ഞം വാ പന മഹന്തം ഠാനം പത്ഥേന്തോ കതിപയേ അത്തനാ സദിസേ വിധവാപുത്തേ മഹാധുത്തേ ഗഹേത്വാ ''ഏഥ അഹം തുമ്ഹേ ഇസ്സരേ കരിസ്സാമീ''തി പബ്ബതഗഹനാദീനി നിസ്സായ അന്തന്തേ ഗാമേ പഹരന്തോ ദാമരികഭാവം ജാനാപേത്വാ അനുപുബ്ബേന നിഗമേപി ജനപദേപി പഹരതി, മനുസ്സാ ഗേഹാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ഖേമന്തട്ഠാനം പത്ഥയമാനാ പക്കമന്തി, തേ നിസ്സായ വസന്താ ഭിക്ഖൂപി ഭിക്ഖുനിയോപി അത്തനോ അത്തനോ വസനട്ഠാനാനി പഹായ പക്കമന്തി. ഗതഗതട്ഠാനേ ഭിക്ഖാപി സേനാസനമ്പി ദുല്ലഭം ഹോതി. ഏവം ചതുന്നം പരിസാനം ഭയം ആഗതമേവ ഹോതി. പബ്ബജിതേസുപി ദ്വേ ബാലാ ഭിക്ഖൂ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിവാദം പട്ഠപേത്വാ ചോദനം ആരഭന്തി . ഇതി കോസമ്ബിവാസികാനം വിയ മഹാകലഹോ ഉപ്പജ്ജതി, ചതുന്നം പരിസാനം ഭയം ആഗതമേവ ഹോതീതി ഏവം യാനി കാനിചി ഭയാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, സബ്ബാനി താനി ബാലതോ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വേദിതബ്ബാനി.

ഏതദവോചാതി ഭഗവതാ ധമ്മദേസനാ മത്ഥകം അപാപേത്വാവ നിട്ഠാപിതാ. യംനൂനാഹം ദസബലം പുച്ഛിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേനേവസ്സ ദേസനായ പാരിപൂരിം കരേയ്യന്തി ചിന്തേത്വാ ഏതം ''കിത്താവതാ നു ഖോ, ഭന്തേ''തിആദിവചനം അവോച.

൧൨൭. അട്ഠാരസസു ധാതൂസു അഡ്ഢേകാദസധാതുയോ രൂപപരിഗ്ഗഹോ, അഡ്ഢട്ഠമകധാതുയോ അരൂപപരിഗ്ഗഹോതി രൂപാരൂപപരിഗ്ഗഹോവ കഥിതോ. സബ്ബാപി ഖന്ധവസേന പഞ്ചക്ഖന്ധാ ഹോന്തി. പഞ്ചപി ഖന്ധാ ദുക്ഖസച്ചം, തേസം സമുട്ഠാപികാ തണ്ഹാ സമുദയസച്ചം, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം, നിരോധപജാനനാ പടിപദാ മഗ്ഗസച്ചം. ഇതി ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനം ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിഗ്ഗമനം മത്ഥകം പാപേത്വാ കഥിതം ഹോതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പനേതാ ധാതുയോ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** കഥിതാവ. **ജാനാതി പസ്സതീ**തി സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗോ വുത്തോ.

പഥവീധാതുആദയോ സവിഞ്ഞാണകകായം സുഞ്ഞതോ നിസ്സത്തതോ ദസ്സേതും വുത്താ. താപി പുരിമാഹി അട്ഠാരസഹി ധാതൂഹി പൂരേതബ്ബാ. പൂരേന്തേന വിഞ്ഞാണധാതുതോ നീഹരിത്വാ പൂരേതബ്ബാ. വിഞ്ഞാണധാതു ഹേസാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിവസേന ഛബ്ബിധാ ഹോതി. തത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ പരിഗ്ഗഹിതായ തസ്സാ വത്ഥു ചക്ഖുധാതു, ആരമ്മണം രൂപധാതൂതി ദ്വേ ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹിതാവ ഹോന്തി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ പന പരിഗ്ഗഹിതായ തസ്സാ പുരിമപച്ഛിമവസേന മനോധാതു, ആരമ്മണവസേന ധമ്മധാതൂതി ദ്വേ ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹിതാവ ഹോന്തി. ഇതി ഇമാസു അട്ഠാരസസു ധാതൂസു അഡ്ഢേകാദസധാതുയോ രൂപപരിഗ്ഗഹോതി പുരിമനയേനേവ ഇദമ്പി ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിഗ്ഗമനം മത്ഥകം പാപേത്വാ കഥിതം ഹോതി.

സുഖധാതൂതിആദീസു സുഖഞ്ച തം നിസ്സത്തസുഞ്ഞതട്ഠേന ധാതു ചാതി സുഖധാതു. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. ഏത്ഥ ച പുരിമാ ചതസ്സോ ധാതുയോ സപ്പടിപക്ഖവസേന ഗഹിതാ, പച്ഛിമാ ദ്വേ സരിക്ഖകവസേന. അവിഭൂതഭാവേന ഹി ഉപേക്ഖാധാതു അവിജ്ജാധാതുയാ സരിക്ഖാ. ഏത്ഥ ച സുഖദുക്ഖധാതൂസു പരിഗ്ഗഹിതാസു കായവിഞ്ഞാണധാതു പരിഗ്ഗഹിതാവ ഹോതി, സേസാസു പരിഗ്ഗഹിതാസു മനോവിഞ്ഞാണധാതു പരിഗ്ഗഹിതാവ ഹോതി. ഇമാപി ഛ ധാതുയോ ഹേട്ഠാ അട്ഠാരസഹിയേവ പൂരേതബ്ബാ. പൂരേന്തേന ഉപേക്ഖാധാതുതോ നീഹരിത്വാ പൂരേതബ്ബാ. ഇതി ഇമാസു അട്ഠാരസസു ധാതൂസു അഡ്ഢേകാദസധാതുയോ രൂപപരിഗ്ഗഹോതി പുരിമനയേനേവ ഇദമ്പി ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിഗ്ഗമനം മത്ഥകം പാപേത്വാ കഥിതം ഹോതി.

കാമധാതുആദീനം ദ്വേധാവിതക്കേ (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൬) കാമവിതക്കാദീസു വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അഭിധമ്മേപി "തത്ഥ കതമാ കാമധാതു, കാമപടിസംയുത്തോ തക്കോ വിതക്കോ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൧൮൨) നയേനേവ ഏതാസം വിത്ഥാരോ ആഗതോയേവ. ഇമാപി ഛ ധാതുയോ ഹേട്ഠാ അട്ഠാരസഹിയേവ പൂരേതബ്ബാ. പൂരേന്തേന കാമധാതുതോ നീഹരിത്വാ പൂരേതബ്ബാ. ഇതി ഇമാസു അട്ഠാരസസു ധാതൂസു അഡ്ഢേകാദസധാതുയോ രൂപപരിഗ്ഗഹോതി പുരിമനയേനേവ ഇദമ്പി ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിഗ്ഗമനം മത്ഥകം പാപേത്വാ കഥിതം ഹോതി.

കാമധാതുആദീസു പഞ്ച കാമാവചരക്ഖന്ധാ കാമധാതു നാമ, പഞ്ച രൂപാവചരക്ഖന്ധാ രൂപധാതു നാമ, ചത്താരോ അരൂപാവചരക്ഖന്ധാ അരൂപധാതു നാമ. അഭിധമ്മേ പന "തത്ഥ കതമാ കാമധാതു, ഹേട്ഠതോ

അവീചിനിരയം പരിയന്തം കരിത്വാ''തിആദിനാ (വിഭ॰ ൧൮൮) നയേന ഏതാസം വിത്ഥാരോ ആഗതോയേവ. ഇമാപി തിസ്സോ ധാതുയോ ഹേട്ഠാ അട്ഠാരസഹിയേവ പൂരേതബ്ബാ. പൂരേന്തേന കാമധാതുതോ നീഹരിത്വാ പൂരേതബ്ബാ. ഇതി ഇമാസു അട്ഠാരസസു ധാതൂസു അഡ്ഢേകാദസധാതുയോ രൂപപരിഗ്ഗഹോതി പുരിമനയേനേവ ഇദമ്പി ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിഗ്ഗമനം മത്ഥകം പാപേത്വാ കഥിതം ഹോതി.

സങ്ഖതാതി പച്ചയേഹി സമാഗന്ത്വാ കതാ, പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനമേതം അധിവചനം. ന സങ്ഖതാ **അസങ്ഖതാ**. നിബ്ബാനസ്സേതം അധിവചനം. ഇമാപി ദ്വേ ധാതുയോ ഹേട്ഠാ അട്ഠാരസഹിയേവ പൂരേതബ്ബാ. പൂരേന്തേന സങ്ഖതധാതുതോ നീഹരിത്വാ പൂരേതബ്ബാ. ഇതി ഇമാസു അട്ഠാരസസു ധാതൂസു അഡ്ഢേകാദസധാതുയോ രൂപപരിഗ്ഗഹോതി പുരിമനയേനേവ ഇദമ്പി ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിഗ്ഗമനം മത്ഥകം പാപേത്വാ കഥിതം ഹോതി.

൧൨൬. **അജ്ഝത്തികബാഹിരാനീ**തി അജ്ഝത്തികാനി ച ബാഹിരാനി ച. ഏത്ഥ ഹി ചക്ഖുആദീനി അജ്ഝത്തികാനി ഛ, രൂപാദീനി ബാഹിരാനി ഛ. ഇധാപി **ജാനാതി പസ്സതീ**തി സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗോ കഥിതോ.

ഇമസ്മിം സതി ഇദന്തിആദി മഹാതണ്ഹാസങ്ഖയേ വിത്ഥാരിതമേവ.

൧൨൭. **അട്ഠാന**ന്തി ഹേതുപടിക്ഖേപോ. **അനവകാസോ**തി പച്ചയപടിക്ഖേപോ. ഉഭയേനാപി കാരണമേവ പടിക്ഖിപതി. കാരണഞ്ഹി തദായത്തവുത്തിതായ അത്തനോ ഫലസ്സ ഠാനന്തി ച അവകാസോതി ച വുച്ചതി. **യ**ന്തി യേന കാരണേന. **ദിട്ഠിസമ്പന്നോ**തി മഗ്ഗദിട്ഠിയാ സമ്പന്നോ സോതാപന്നോ അരിയസാവകോ. **കഞ്ചി സങ്ഖാര**ന്തി ചതുഭൂമകേസു സങ്ഖതസങ്ഖാരേസു കഞ്ചി ഏകസങ്ഖാരമ്പി. **നിച്ചതോ ഉപഗച്ഛേയ്യാ**തി നിച്ചോതി ഗണ്ഹേയ്യ. **നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ**തി ഏതം കാരണം നത്ഥി ന ഉപലബ്ഭതി. **യം പുഥുജ്ജനോ**തി യേന കാരണേന പുഥുജ്ജനോ. **ഠാനമേതം വിജ്ജതീ**തി ഏതം കാരണം അത്ഥി. സസ്സതദിട്ഠിയാ ഹി സോ തേഭൂമകേസു സങ്ഖതസങ്ഖാരേസു കഞ്ചി സങ്ഖാരം നിച്ചതോ ഗണ്ഹേയ്യാതി അത്ഥോ. ചതുത്ഥഭൂമകസങ്ഖാരാ പന തേജുസ്സദത്താ ദിവസം സന്തത്തോ അയോഗുളോ വിയ മക്ഖികാനം ദിട്ഠിയാ വാ അഞ്ഞേസം വാ അകുസലാനം ആരമ്മണം ന ഹോന്തി. ഇമിനാ നയേന **കഞ്ചി സങ്ഖാരം സുഖതോ**തിആദീസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സുഖതോ ഉപഗച്ഛേയ്യാതി ''ഏകന്തസുഖീ അത്താ ഹോതി അരോഗോ പരം മരണാ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൧, ൨൨) ഏവം അത്തദിട്ഠിവസേന സുഖതോ ഗാഹം സന്ധായേതം വുത്തം. ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തചിത്തേന പന അരിയസാവകോ പരിളാഹാഭിഭൂതോ പരിളാഹവൂപസമത്ഥം മത്തഹത്ഥിം പരിത്താസിതോ വിയ, ചോക്ഖബ്രാഹ്മണോ വിയ ച ഗൂഥം കഞ്ചി സങ്ഖാരം സുഖതോ ഉപഗച്ഛതി. അത്തവാരേ കസിണാദിപണ്ണത്തിസങ്ഗഹത്ഥം സങ്ഖാരന്തി അവത്വാ കഞ്ചി ധമ്മന്തി വുത്തം. ഇധാപി അരിയസാവകസ്സ ചതുഭൂമകവസേന വേദിതബ്ബോ, പുഥുജ്ജനസ്സ തേഭൂമകവസേന. സബ്ബവാരേസു അരിയസാവകസ്സാപി തേഭൂമകവസേനേവ പരിച്ഛേദോ വട്ടതി. യം യഞ്ഹി പുഥുജ്ജനോ ഗണ്ഹാതി, തതോ തതോ അരിയസാവകോ ഗാഹം വിനിവേഠേതി. പുഥുജ്ജനോ ഹി യം യം നിച്ചം സുഖം അത്താതി ഗണ്ഹാതി,

തം തം അരിയസാവകോ അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി ഗണ്ഹന്തോ തം ഗാഹം വിനിവേഠേതി.

൧൨൮. **മാതരന്തി**ആദീസു ജനികാവ മാതാ, ജനകോ പിതാ, മനുസ്സഭൂതോവ ഖീണാസവോ അരഹാതി അധിപ്പേതോ. കിം പന അരിയസാവകോ അഞ്ഞം ജീവിതാ വോരോപേയ്യാതി? ഏതമ്പി അട്ഠാനം. സചേപി ഹി ഭവന്തരഗതം അരിയസാവകം അത്തനോ അരിയഭാവം അജാനന്തമ്പി കോചി ഏവം വദേയ്യ "ഇമം കുന്ഥകിപില്ലികം ജീവിതാ വോരോപേത്വാ സകലചക്കവാളഗബ്ഭേ ചക്കവത്തിരജ്ജം പടിപജ്ജാഹീ"തി , നേവ സോ തം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ. അഥാപി നം ഏവം വദേയ്യ "സചേ ഇമം ന ഘാതേസ്സസി, സീസം തേ ഛിന്ദിസ്സാമാ"തി. സീസമേവസ്സ ഛിന്ദേയ്യ, ന ച സോ തം ഘാതേയ്യ. പുഥുജ്ജനഭാവസ്സ പന മഹാസാവജ്ജഭാവദസ്സനത്ഥം അരിയസാവകസ്സ ച ബലദീപനത്ഥമ്പേതം വുത്തം. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - സാവജ്ജോ പുഥുജ്ജനഭാവോ, യത്ര ഹി നാമ പുഥുജ്ജനോ മാതുഘാതാദീനിപി ആനന്തരിയാനി കരിസ്സതി. മഹാബലോ ച അരിയസാവകോ, യോ ഏതാനി കമ്മാനി ന കരോതീതി.

ദുട്ഠചിത്തോതി വധകചിത്തേന പദുട്ഠചിത്തോ. **ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യാ**തി ജീവമാനകസരീരേ ഖുദ്ദകമക്ഖികായ പിവനമത്തമ്പി ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യ. **സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യാ**തി സമാനസംവാസകം സമാനസീമായ ഠിതം പഞ്ചഹി കാരണേഹി സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യ. വുത്തഞ്ഹേതം "പഞ്ചഹുപാലി ആകാരേഹി സങ്ഘോ ഭിജ്ജതി. കമ്മേന ഉദ്ദേസേന വോഹരന്തോ അനുസ്സാവനേന സലാകഗ്ഗാഹേനാ"തി (പരി॰ ൪൫൮).

തത്ഥ **കമ്മേനാ**തി അപലോകനാദീസു ചതൂസു കമ്മേസു അഞ്ഞതരേന കമ്മേന. **ഉദ്ദേസേനാ**തി പഞ്ചസു പാതിമോക്ഖുദ്ദേസേസു അഞ്ഞതരേന ഉദ്ദേസേന. **വോഹരന്തോ**തി കഥയന്തോ, താഹി താഹി ഉപ്പത്തീഹി അധമ്മം ധമ്മോതിആദീനി അട്ഠാരസ ഭേദകരവത്ഥൂനി ദീപേന്തോ. **അനുസ്സാവനേനാ**തി നനു തുമ്ഹേ ജാനാഥ മയ്ഹം ഉച്ചാകുലാ പബ്ബജിതഭാവം ബഹുസ്സുതഭാവഞ്ച, മാദിസോ നാമ ഉദ്ധമ്മം ഉബ്ബിനയം സത്ഥുസാസനം ഗാഹേയ്യാതി ചിത്തമ്പി ഉപ്പാദേതും തുമ്ഹാകം യുത്തം, കിം മയ്ഹം അവീചി നീലുപ്പലവനം വിയ സീതലോ, കിം അഹം അപായതോ ന ഭായാമീതിആദിനാ നയേന കണ്ണമൂലേ വചീഭേദം കത്വാ അനുസ്സാവനേന. **സലാകഗ്ഗാഹേനാ**തി ഏവം അനുസ്സാവേത്വാ തേസം ചിത്തം ഉപത്ഥമ്ഭേത്വാ അനിവത്തിധമ്മേ കത്വാ "ഗണ്ഹഥ ഇമം സലാക"ന്തി സലാകഗ്ഗാഹേന.

ഏത്ഥ ച കമ്മമേവ ഉദ്ദേസോ വാ പമാണം, വോഹാരാനുസ്സാവനസലാകഗ്ഗാഹാ പന പുബ്ബഭാഗാ. അട്ഠാരസവത്ഥുദീപനവസേന ഹി വോഹരന്തേന തത്ഥ രുചിജനനത്ഥം അനുസ്സാവേത്വാ സലാകായ ഗാഹിതായപി അഭിന്നോവ ഹോതി സങ്ഘോ. യദാ പന ഏവം ചത്താരോ വാ അതിരേകാ വാ സലാകം ഗാഹേത്വാ ആവേണികം കമ്മം വാ ഉദ്ദേസം വാ കരോന്തി, തദാ സങ്ഘോ ഭിന്നോ നാമ ഹോതി. ഏവം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. ഏത്താവതാ മാതുഘാതാദീനി പഞ്ച ആനന്തരിയകമ്മാനി ദസ്സിതാനി ഹോന്തി, യാനി പുഥുജ്ജനോ കരോതി, ന അരിയസാവകോ, തേസം ആവിഭാവത്ഥം -

കമ്മതോ ദ്വാരതോ ചേവ, കപ്പട്ഠിതിയതോ തഥാ;
പാകസാധാരണാദീഹി, വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **കമ്മതോ** താവ - ഏത്ഥ ഹി മനുസ്സഭൂതസ്സേവ മനുസ്സഭൂതം മാതരം വാ പിതരം വാ അപി പരിവത്തലിങ്ഗം ജീവിതാ വോരോപേന്തസ്സ കമ്മം ആനന്തരിയം ഹോതി, തസ്സ വിപാകം പടിബാഹിസ്സാമീതി സകലചക്കവാളം മഹാചേതിയപ്പമാണേഹി കഞ്ചനഥൂപേഹി പൂരേത്വാപി സകലചക്കവാളം പൂരേത്വാ നിസിന്നഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാപി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സങ്ഘാടികണ്ണം അമുഞ്ചന്തോ വിചരിത്വാപി കായസ്സ ഭേദാ നിരയമേവ ഉപപജ്ജതി. യോ പന സയം മനുസ്സഭൂതോ തിരച്ഛാനഭൂതം മാതരം വാ പിതരം വാ, സയം വാ തിരച്ഛാനഭൂതോ മനുസ്സഭൂതം, തിരച്ഛാനോയേവ വാ തിരച്ഛാനഭൂതം ജീവിതാ വോരോപേതി, തസ്സ കമ്മം ആനന്തരിയം ന ഹോതി, ഭാരിയം പന ഹോതി, ആനന്തരിയം ആഹച്ചേവ തിട്ഠതി. മനുസ്സജാതികാനം പന വസേന അയം പഞ്ഹോ കഥിതോ.

തത്ഥ ഏളകചതുക്കം സങ്ഗാമചതുക്കം ചോരചതുക്കഞ്ച കഥേതബ്ബം. ഏളകം മാരേമീതി അഭിസന്ധിനാപി ഹി ഏളകട്ഠാനേ ഠിതം മനുസ്സോ മനുസ്സഭൂതം മാതരം വാ പിതരം വാ മാരേന്തോ ആനന്തരിയം ഫുസതി. ഏളകാഭിസന്ധിനാ പന മാതാപിതാഅഭിസന്ധിനാ വാ ഏളകം മാരേന്തോ ആനന്തരിയം ന ഫുസതി. മാതാപിതാഅഭിസന്ധിനാ മാതാപിതരോ മാരേന്തോ ഫുസതേവ. ഏസേവ നയോ ഇതരസ്മിമ്പി ചതുക്കദ്വയേ. യഥാ ച മാതാപിതൂസു, ഏവം അരഹന്തേപി ഏതാനി ചതുക്കാനി വേദിതബ്ബാനി.

മനുസ്സഅരഹന്തമേവ മാരേത്വാ ആനന്തരിയം ഫുസതി, ന യക്ഖഭൂതം. കമ്മം പന ഭാരിയം, ആനന്തരിയസദിസമേവ. മനുസ്സഅരഹന്തസ്സ ച പുഥുജ്ജനകാലേയേവ സത്ഥപ്പഹാരേ വാ വിസേ വാ ദിന്നേപി യദി സോ അരഹത്തം പത്വാ തേനേവ മരതി, അരഹന്തഘാതോ ഹോതിയേവ. യം പന പുഥുജ്ജനകാലേ ദിന്നം ദാനം അരഹത്തം പത്വാ പരിഭുഞ്ജതി, പുഥുജ്ജനസ്സേവ ദിന്നം ഹോതി. സേസഅരിയപുഗ്ഗലേ മാരേന്തസ്സ ആനന്തരിയം നത്ഥി. കമ്മം പന ഭാരിയം, ആനന്തരിയസദിസമേവ.

ലോഹിതുപ്പാദേ തഥാഗതസ്സ അഭേജ്ജകായതായ പരൂപക്കമേന ചമ്മച്ഛേദം കത്വാ ലോഹിതപഗ്ഘരണം നാമ നത്ഥി. സരീരസ്സ പന അന്തോയേവ ഏകസ്മിംയേവ ഠാനേ ലോഹിതം സമോസരതി. ദേവദത്തേന പവിദ്ധസിലതോ ഭിജ്ജിത്വാ ഗതാ സകലികാപി തഥാഗതസ്സ പാദന്തം പഹരി, ഫരസുനാ പഹടോ വിയ പാദോ അന്തോലോഹിതോയേവ അഹോസി. തഥാ കരോന്തസ്സ ആനന്തരിയം ഹോതി. ജീവകോ പന തഥാഗതസ്സ രുചിയാ സത്ഥകേന ചമ്മം ഛിന്ദിത്വാ തമ്ഹാ ഠാനാ ദുട്ഠലോഹിതം നീഹരിത്വാ ഫാസുമകാസി, തഥാ കരോന്തസ്സ പുഞ്ഞകമ്മമേവ ഹോതി.

അഥ യേ ച പരിനിബ്ബുതേ തഥാഗതേ ചേതിയം ഭിന്ദന്തി, ബോധിം ഛിന്ദന്തി ധാതുമ്ഹി ഉപക്കമന്തി, തേസം കിം ഹോതീതി? ഭാരിയം കമ്മം ഹോതി ആനന്തരിയസദിസം. സധാതുകം പന ഥൂപം വാ പടിമം വാ ബാധമാനം ബോധിസാഖം ഛിന്ദിതും വട്ടതി. സചേപി തത്ഥ നിലീനാ സകുണാ ചേതിയേ വച്ചം പാതേന്തി, ഛിന്ദിതും വട്ടതിയേവ. പരിഭോഗചേതിയതോ ഹി സരീരചേതിയം മഹന്തതരം. ചേതിയവത്ഥും ഭിന്ദിത്വാ ഗച്ഛന്തം ബോധിമൂലമ്പി

ഛിന്ദിത്വാ ഹരിതും വട്ടതി. യാ പന ബോധിസാഖാ ബോധിഘരം ബാധതി, തം ഗേഹരക്ഖണത്ഥം ഛിന്ദിതും ന ലഭതി, ബോധിഅത്ഥഞ്ഹി ഗേഹം, ന ഗേഹത്ഥായ ബോധി. ആസനഘരേപി ഏസേവ നയോ. യസ്മിം പന ആസനഘരേ ധാതു നിഹിതാ ഹോതി, തസ്സ രക്ഖണത്ഥായ ബോധിസാഖം ഛിന്ദിതും വട്ടതി. ബോധിജഗ്ഗനത്ഥം ഓജോഹരണസാഖം വാ പൂതിട്ഠാനം വാ ഛിന്ദിതും വട്ടതിയേവ, ഭഗവതോ സരീരപടിജഗ്ഗനേ വിയ പുഞ്ഞമ്പി ഹോതി.

സങ്ഘഭേദേ സീമട്ഠകസങ്ഘേ അസന്നിപതിതേ വിസും പരിസം ഗഹേത്വാ കതവോഹാരാനുസ്സാവന-സലാകഗ്ഗാഹസ്സ കമ്മം വാ കരോന്തസ്സ, ഉദ്ദേസം വാ ഉദ്ദിസന്തസ്സ ഭേദോ ച ഹോതി ആനന്തരിയകമ്മഞ്ച. സമഗ്ഗസഞ്ഞായ പന വട്ടതീതി കമ്മം കരോന്തസ്സ ഭേദോവ ഹോതി, ന ആനന്തരിയകമ്മം, തഥാ നവതോ ഊനപരിസായം. സബ്ബന്തിമേന പരിച്ഛേദേന നവന്നം ജനാനം യോ സങ്ഘം ഭിന്ദതി , തസ്സ ആനന്തരിയകമ്മം ഹോതി. അനുവത്തകാനം അധമ്മവാദീനം മഹാസാവജ്ജകമ്മം. ധമ്മവാദിനോ പന അനവജ്ജാ.

തത്ഥ നവന്നമേവ സങ്ഘഭേദേ ഇദം സുത്തം - ''ഏകതോ ഉപാലി ചത്താരോ ഹോന്തി, ഏകതോ ചത്താരോ, നവമോ അനുസ്സാവേതി, സലാകം ഗാഹേതി 'അയം ധമ്മോ അയം വിനയോ ഇദം സത്ഥുസാസനം, ഇദം ഗണ്ഹഥ, ഇമം രോചേഥാ'തി, ഏവം ഖോ, ഉപാലി, സങ്ഘരാജി ചേവ ഹോതി സങ്ഘഭേദോ ച. നവന്നം വാ, ഉപാലി, അതിരേകനവന്നം വാ സങ്ഘരാജി ചേവ ഹോതി സങ്ഘഭേദോ ചാ''തി (ചൂളവ॰ ൩൫൧). ഏതേസു പന പഞ്ചസു സങ്ഘഭേദോ വചീകമ്മം, സേസാനി കായകമ്മാനീതി. ഏവം കമ്മതോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

ദ്വാരതോതി സബ്ബാനേവ ചേതാനി കായദ്വാരതോപി വചീദ്വാരതോപി സമുട്ഠഹന്തി. പുരിമാനി പനേത്ഥ ചത്താരി ആണത്തികവിജ്ജാമയപയോഗവസേന വചീദ്വാരതോ സമുട്ഠഹിത്വാപി കായദ്വാരമേവ പൂരേന്തി, സങ്ഘഭേദോ ഹത്ഥമുദ്ദായ ഭേദം കരോന്തസ്സ കായദ്വാരതോ സമുട്ഠഹിത്വാപി വചീദ്വാരമേവ പൂരേതീതി. ഏവമേത്ഥ ദ്വാരതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

കപ്പട്ഠിതിയതോതി സങ്ഘഭേദോയേവ ചേത്ഥ കപ്പട്ഠിതിയോ. സണ്ഠഹന്തേ ഹി കപ്പേ കപ്പവേമജ്ഝേ വാ സങ്ഘഭേദം കത്വാ കപ്പവിനാസേയേവ മുച്ചതി. സചേപി ഹി സ്വേവ കപ്പോ വിനസ്സിസ്സതീതി അജ്ജ സങ്ഘഭേദം കരോതി, സ്വേവ മുച്ചതി, ഏകദിവസമേവ നിരയേ പച്ചതി. ഏവം കരണം പന നത്ഥി. സേസാനി ചത്താരി കമ്മാനി ആനന്തരിയാനേവ ഹോന്തി, ന കപ്പട്ഠിതിയാനീതി ഏവമേത്ഥ കപ്പട്ഠിതിയതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

പാകതോതി യേന ച പഞ്ചപേ'താനി കമ്മാനി കതാനി ഹോന്തി, തസ്സ സങ്ഘഭേദോയേവ പടിസന്ധിവസേന വിപച്ചതി, സേസാനി ''അഹോസികമ്മം, നാഹോസി കമ്മവിപാകോ''തി ഏവമാദീസു സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി. സങ്ഘസ്സ ഭേദാഭാവേ ലോഹിതുപ്പാദോ, തദഭാവേ അരഹന്തഘാതോ, തദഭാവേ ച സചേ പിതാ സീലവാ ഹോതി, മാതാ ദുസ്സീലാ, നോ വാ തഥാ സീലവതീ, പിതുഘാതോ പടിസന്ധിവസേന വിപച്ചതി. സചേ മാതാപിതുഘാതോ, ദ്വീസുപി സീലേന വാ ദുസ്സീലേന വാ സമാനേസു മാതുഘാതോവ പടിസന്ധിവസേന

വിപച്ചതി . മാതാ ഹി ദുക്കരകാരിനീ ബഹൂപകാരാ ച പുത്താനന്തി ഏവമേത്ഥ പാകതോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

സാധാരണാദീഹീതി പുരിമാനി ചത്താരി സബ്ബേസമ്പി ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം സാധാരണാനി. സങ്ഘഭേദോ പന "ന ഖോ, ഉപാലി ഭിക്ഖുനീ, സങ്ഘം ഭിന്ദതി, ന സിക്ഖമാനാ, ന സാമണേരോ, ന സാമണേരീ, ന ഉപാസകോ, ന ഉപാസികാ സങ്ഘം ഭിന്ദതി, ഭിക്ഖു ഖോ, ഉപാലി, പകതത്തോ സമാനസംവാസകോ സമാനസീമായം ഠിതോ സങ്ഘം ഭിന്ദതീ"തി (ചൂളവ॰ ൩൫൧) വചനതോ വുത്തപ്പകാരസ്സ ഭിക്ഖുനോവ ഹോതി, ന അഞ്ഞസ്സ, തസ്മാ അസാധാരണോ. ആദിസദ്ദേന സബ്ബേപി തേ ദുക്ഖവേദനാസഹഗതാ ദോസമോഹസമ്പയുത്താ ചാതി ഏവമേത്ഥ സാധാരണാദീഹിപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

അഞ്ഞം സത്ഥാരന്തി "അയം മേ സത്ഥാ സത്ഥുകിച്ചം കാതും അസമത്ഥോ"തി ഭവന്തരേപി അഞ്ഞം തിത്ഥകരം "അയം മേ സത്ഥാ"തി ഏവം ഗണ്ഹേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീതി അത്ഥോ.

൨൭൭. **ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ**തി ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ. **തീണി** ഹി **ഖേത്താനി** ജാതിഖേത്തം ആണാഖേത്തം വിസയഖേത്തം. തത്ഥ **ജാതിഖേത്തം** നാമ ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു. സാ ഹി തഥാഗതസ്സ മാതുകുച്ഛിഓക്കമനകാലേ നിക്ഖമനകാലേ സമ്ബോധികാലേ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ ആയുസങ്ഖാരോസ്സജ്ജനേ പരിനിബ്ബാനേ ച കമ്പതി. കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളം പന **ആണാഖേത്തം** നാമ. ആടാനാടിയമോരപരിത്തധജഗ്ഗപരിത്തരതനപരിത്താദീനഞ്ഹി ഏത്ഥ ആണാ വത്തതി. **വിസയഖേത്തസ്സ** പന പരിമാണം നത്ഥി. ബുദ്ധാനഞ്ഹി "യാവതകം ഞാണം താവതകം നേയ്യം, യാവതകം നേയ്യം താവതകം ഞാണം, ഞാണപരിയന്തികം നേയ്യം നേയ്യപരിയന്തികം ഞാണ"ന്തി (പടി॰ മ॰ ൩.൫) വചനതോ അവിസയോ നാമ നത്ഥി.

ഇമേസു പന തീസു ഖേത്തേസു ഠപേത്വാ ഇമം ചക്കവാളം അഞ്ഞസ്മിം ചക്കവാളേ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി സുത്തം നത്ഥി, ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി പന അത്ഥി. **തീണി പിടകാനി** വിനയപിടകം സുത്തന്തപിടകം അഭിധമ്മപിടകം, **തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോ** മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ സങ്ഗീതി, യസത്ഥേരസ്സ സങ്ഗീതി, മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരസ്സ സങ്ഗീതീതി. ഇമാ തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോ ആരുള്ഹേ തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ ഇമം ചക്കവാളം മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞത്ഥ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി സുത്തം നത്ഥി, ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി പന അത്ഥി.

അപുബ്ബം അചരിമന്തി അപുരേ അപച്ഛാ. ഏകതോ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, പുരേ വാ പച്ഛാ വാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ ഹി ബോധിപല്ലങ്കേ ബോധിം അപ്പത്വാ ന ഉട്ഠഹിസ്സാമീതി നിസിന്നകാലതോ പട്ഠായ യാവ മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണം, താവ പുബ്ബേതി ന വേദിതബ്ബം. ബോധിസത്തസ്സ ഹി പടിസന്ധിഗ്ഗഹണേന ദസസഹസ്സചക്കവാളകമ്പനേനേവ ഖേത്തപരിഗ്ഗഹോ കതോ, അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി നിവാരിതാവ ഹോതി. പരിനിബ്ബാനകാലതോ പട്ഠായ യാവ സാസപമത്താ ധാതു തിട്ഠതി, താവ പച്ഛാതി ന വേദിതബ്ബം. ധാതൂസു ഹി ഠിതാസു ബുദ്ധാ ഠിതാവ ഹോന്തി.

തസ്മാ ഏത്ഥന്തരേ അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി നിവാരിതാവ ഹോതി. ധാതുപരിനിബ്ബാനേ പന ജാതേ അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി ന നിവാരിതാ.

തീണി ഹി അന്തരധാനാനി നാമ പരിയത്തിഅന്തരധാനം, പടിവേധഅന്തരധാനം, പടിപത്തിഅന്തരധാനന്തി. തത്ഥ **പരിയത്തീ**തി തീണി പിടകാനി. **പടിവേധോ**തി സച്ചപടിവേധോ. **പടിപത്തീ**തി പടിപദാ. തത്ഥ പടിവേധോ ച പടിപത്തി ച ഹോതിപി ന ഹോതിപി. ഏകസ്മിഞ്ഹി കാലേ പടിവേധധരാ ഭിക്ഖൂ ബഹൂ ഹോന്തി, ഏസോ ഭിക്ഖു പുഥുജ്ജനോതി അങ്ഗുലിം പസാരേത്വാ ദസ്സേതബ്ബോ ഹോതി. ഇമസ്മിംയേവ ദീപേ ഏകവാരേ പുഥുജ്ജനഭിക്ഖു നാമ നാഹോസി. പടിപത്തിപൂരികാപി കദാചി ബഹൂ ഹോന്തി കദാചി അപ്പാ. ഇതി പടിവേധോ ച പടിപത്തി ച ഹോതിപി ന ഹോതിപി, സാസനട്ഠിതിയാ പന **പരിയത്തി പമാണം**.

പണ്ഡിതോ ഹി തേപിടകം സുത്വാ ദ്വേപി പൂരേതി. യഥാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ആളാരസ്സ സന്തികേ പഞ്ചാഭിഞ്ഞാ സത്ത ച സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിയാ പരികമ്മം പുച്ഛി, സോ ന ജാനാമീതി ആഹ. തതോ ഉദകസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ അധിഗതം വിസേസം സംസന്ദേത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസ്സ പരികമ്മം പുച്ഛി, സോ ആചിക്ഖി, തസ്സ വചനസമനന്തരമേവ മഹാസത്തോ തം സമ്പാദേസി, ഏവമേവ പഞ്ഞവാ ഭിക്ഖു പരിയത്തിം സുത്വാ ദ്വേപി പൂരേതി. തസ്മാ പരിയത്തിയാ ഠിതായ സാസനം ഠിതം ഹോതി.

യദാ പന സാ അന്തരധായതി, തദാ പഠമം **അഭിധമ്മപിടകം** നസ്സതി. തത്ഥ പട്ഠാനം സബ്ബപഠമം അന്തരധായതി, അനുക്കമേന പച്ഛാ ധമ്മസങ്ഗഹോ, തസ്മിം അന്തരഹിതേ ഇതരേസു ദ്വീസു പിടകേസു ഠിതേസു സാസനം ഠിതമേവ ഹോതി. തത്ഥ സുത്തന്തപിടകേ അന്തരധായമാനേ പഠമം അങ്ഗുത്തരനികായോ ഏകാദസകതോ പട്ഠായ യാവ ഏകകാ അന്തരധായതി, തദനന്തരം സംയുത്തനികായോ ചക്കപേയ്യാലതോ പട്ഠായ യാവ ഓഘതരണാ അന്തരധായതി, തദനന്തരം മജ്ഝിമനികായോ ഇന്ദ്രിയഭാവനതോ പട്ഠായ യാവ മൂലപരിയായാ അന്തരധായതി, തദനന്തരം ദീഘനികായോ ദസുത്തരതോ പട്ഠായ യാവ ബ്രഹ്മജാലാ അന്തരധായതി. ഏകിസ്സാപി ദ്വിന്നമ്പി ഗാഥാനം പുച്ഛാ അദ്ധാനം ഗച്ഛതി, സാസനം ധാരേതും ന സക്കോതി സഭിയപുച്ഛാ (സു॰ നി॰ സഭിയസുത്തം) വിയ ആളവകപുച്ഛാ (സു॰ നി॰ ആളവകസുത്തം; സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬) വിയ ച. ഏതാ കിര കസ്സപബുദ്ധകാലികാ അന്തരാ സാസനം ധാരേതും നാസക്ഖിംസു.

ദ്വീസു പന പിടകേസു അന്തരഹിതേസുപി വിനയപിടകേ ഠിതേ സാസനം തിട്ഠതി, പരിവാരഖന്ധകേസു അന്തരഹിതേസു ഉഭതോവിഭങ്ഗേ ഠിതേ ഠിതമേവ ഹോതി. ഉഭതോവിഭങ്ഗേ അന്തരഹിതേ മാതികായ ഠിതായപി ഠിതമേവ ഹോതി. മാതികായ അന്തരഹിതായ പാതിമോക്ഖപബ്ബജ്ജഉപസമ്പദാസു ഠിതാസു സാസനം തിട്ഠതി. ലിങ്ഗമദ്ധാനം ഗച്ഛതി, സേതവത്ഥസമണവംസോ പന കസ്സപബുദ്ധകാലതോ പട്ഠായ സാസനം ധാരേതും നാസക്ഖി. പച്ഛിമകസ്സ പന സച്ചപടിവേധതോ പച്ഛിമകസ്സ സീലഭേദതോ ച പട്ഠായ സാസനം ഓസക്കിതം നാമ ഹോതി. തതോ പട്ഠായ അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി ന വാരിതാതി.

തീണി പരിനിബ്ബാനാനി നാമ കിലേസപരിനിബ്ബാനം ഖന്ധപരിനിബ്ബാനം ധാതുപരിനിബ്ബാനന്തി. തത്ഥ കിലേസപരിനിബ്ബാനം ബോധിപല്ലങ്കേ അഹോസി, ഖന്ധപരിനിബ്ബാനം കുസിനാരായം, ധാതുപരിനിബ്ബാനം അനാഗതേ ഭവിസ്സതി. സാസനസ്സ കിര ഓസക്കനകാലേ ഇമസ്മിം തമ്ബപണ്ണിദീപേ ധാതുയോ സന്നിപതിത്വാ മഹാചേതിയം ഗമിസ്സന്തി, മഹാചേതിയതോ നാഗദീപേ രാജായതനചേതിയം, തതോ മഹാബോധിപല്ലങ്കം ഗമിസ്സന്തി, നാഗഭവനതോപി ദേവലോകതോപി ബ്രഹ്മലോകതോപി ധാതുയോ മഹാബോധിപല്ലങ്കമേവ ഗമിസ്സന്തി. സാസപമത്താപി ധാതു അന്തരാ ന നസ്സിസ്സതി. സബ്ബാ ധാതുയോ മഹാബോധിപല്ലങ്കേ രാസിഭൂതാ സുവണ്ണക്ഖന്ധോ വിയ ഏകഗ്ഘനാ ഹുത്വാ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ വിസ്സജ്ജേസ്സന്തി, താ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിസ്സന്തി.

തതോ ദസസഹസ്സചക്കവാളേ ദേവതാ യോ സന്നിപതിത്വാ ''അജ്ജ സത്ഥാ പരിനിബ്ബായതി, അജ്ജ സാസനം ഓസക്കതി, പച്ഛിമദസ്സനം ദാനി ഇദം അമ്ഹാക''ന്തി ദസബലസ്സ പരിനിബ്ബുതദിവസതോ മഹന്തതരം കാരുഞ്ഞം കരിസ്സന്തി. ഠപേത്വാ അനാഗാമിഖീണാസവേ അവസേസാ സകഭാവേന സണ്ഠാതും ന സക്ഖിസ്സന്തി. ധാതൂസു തേജോധാതു ഉട്ഠഹിത്വാ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ഉഗ്ഗച്ഛിസ്സതി, സാസപമത്തായപി ധാതുയാ സതി ഏകജാലാവ ഭവിസ്സതി, ധാതൂസു പരിയാദാനം ഗതാസു പച്ഛിജ്ജിസ്സതി. ഏവം മഹന്തം ആനുഭാവം ദസ്സേത്വാ ധാതൂസു അന്തരഹിതാസു സാസനം അന്തരഹിതം നാമ ഹോതി. യാവ ഏവം ന അനന്തരധായതി, താവ അചരിമം നാമ ഹോതി. ഏവം അപുബ്ബം അചരിമം ഉപ്പജ്ജേയ്യുന്തി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി.

കസ്മാ പന അപുബ്ബം അചരിമം ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി. അനച്ഛരിയത്താ. ബുദ്ധാ ഹി അച്ഛരിയമനുസ്സാ. യഥാഹ - ''ഏകപുഗ്ഗലോ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതി അച്ഛരിയമനുസ്സോ, കതമോ ഏകപുഗ്ഗലോ, തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൧൭൧-൧൭൪).

യദി ച ദ്വേ വാ ചത്താരോ വാ അട്ഠ വാ സോളസ വാ ഏകതോ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, ന അച്ഛരിയാ ഭവേയ്യും. ഏകസ്മിഞ്ഹി വിഹാരേ ദ്വിന്നം ചേതിയാനമ്പി ലാഭസക്കാരോ ഉളാരോ ന ഹോതി ഭിക്ഖൂപി ബഹുതായ ന അച്ഛരിയാ ജാതാ, ഏവം ബുദ്ധാപി ഭവേയ്യും. തസ്മാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി.

ദേസനായ ച വിസേസാഭാവതോ. യഞ്ഹി സതിപട്ഠാനാദിഭേദം ധമ്മം ഏകോ ദേസേതി, അഞ്ഞേന ഉപ്പജ്ജിത്വാപി സോവ ദേസേതബ്ബോ സിയാ. തതോ ന അച്ഛരിയോ സിയാ, ഏകസ്മിം പന ധമ്മം ദേസേന്തേ ദേസനാപി അച്ഛരിയാ ഹോതി.

വിവാദാഭാവതോ ച. ബഹൂസു ച ബുദ്ധേസു ഉപ്പജ്ജന്തേസു ബഹൂനം ആചരിയാനം അന്തേവാസികാ വിയ ''അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ പാസാദികോ, അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ മധുരസ്സരോ ലാഭീ പുഞ്ഞവാ''തി വിവദേയ്യും, തസ്മാപി ഏവം ന ഉപ്പജ്ജന്തി. അപിചേതം കാരണം മിലിന്ദരഞ്ഞാ പുട്ഠേന നാഗസേനത്ഥേരേന വിത്ഥാരിതമേവ. വുത്തഞ്ഹി (മി॰ പ॰ ൫.൧.൧) -

''തഥ, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭാസിതമ്പേതം ഭഗവതാ 'അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വേ അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ അപുബ്ബം അചരിമം ഉപ്പജ്ജേയ്യും, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ'തി.

ദേസേന്താ ച, ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേപി തഥാഗതാ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേ ദേസേന്തി, കഥയമാനാ ച ചത്താരി അരിയസച്ചാനി കഥേന്തി, സിക്ഖാപേന്താ ച തീസു സിക്ഖാസു സിക്ഖാപേന്തി, അനുസാസമാനാ ച അപ്പമാദപടിപത്തിയം അനുസാസന്തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേസമ്പി തഥാഗതാനം ഏകാ ദേസനാ ഏകാ കഥാ ഏകാ സിക്ഖാ ഏകാ അനുസിട്ഠി, കേന കാരണേന ദ്വേ തഥാഗതാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി? ഏകേനപി താവ ബുദ്ധുപ്പാദേന അയം ലോകോ ഓഭാസജാതോ. യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഭവേയ്യ, ദ്വിന്നം പഭായ അയം ലോകോ ഭിയ്യോസോമത്തായ ഓഭാസജാതോ ഭവേയ്യ. ഓവദമാനാ ച ദ്വേ തഥാഗതാ സുഖം ഓവദേയ്യും, അനുസാസമാനാ ച സുഖം അനുസാസേയ്യും, തത്ഥ മേ കാരണം ബ്രൂഹി, യഥാഹം നിസ്സംസയോ ഭവേയ്യന്തി.

അയം മഹാരാജ ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ, ഏകസ്സേവ തഥാഗതസ്സ ഗുണം ധാരേതി, യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, നായം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ധാരേയ്യ, ചലേയ്യ കമ്പേയ്യ നമേയ്യ ഓനമേയ്യ വിനമേയ്യ വികിരേയ്യ വിധമേയ്യ വിദ്ധംസേയ്യ, ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ.

യഥാ, മഹാരാജ, നാവാ ഏകപുരിസസന്ധാരണീ ഭവേയ്യ. ഏകസ്മിം പുരിസേ അഭിരൂള്ഹേ സാ നാവാ സമുപാദികാ ഭവേയ്യ. അഥ ദുതിയോ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ താദിസോ ആയുനാ വണ്ണേന വയേന പമാണേന കിസഥൂലേന സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗേന, സോ തം നാവം അഭിരൂഹേയ്യ. അപിനു സാ മഹാരാജ, നാവാ ദ്വിന്നമ്പി ധാരേയ്യാതി? ന ഹി, ഭന്തേ, ചലേയ്യ കമ്പേയ്യ നമേയ്യ ഓനമേയ്യ വിനമേയ്യ വികിരേയ്യ വിധമേയ്യ വിദ്ധംസേയ്യ, ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ, ഓസീദേയ്യ ഉദകേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അയം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ, ഏകസ്സേവ തഥാഗതസ്സ ഗുണം ധാരേതി, യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, നായം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ധാരേയ്യ, ചലേയ്യ...പേ॰... ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ.

യഥാ വാ പന മഹാരാജ പുരിസോ യാവദത്ഥം ഭോജനം ഭുഞ്ജേയ്യ ഛാദേന്തം യാവകണ്ഠമഭിപൂരയിത്വാ, സോ ധാതോ പീണിതോ പരിപുണ്ണോ നിരന്തരോ തന്ദികതോ അനോനമിതദണ്ഡജാതോ പുനദേവ തത്തകം ഭോജനം ഭുഞ്ജേയ്യ, അപിനു ഖോ, മഹാരാജ, പുരിസോ സുഖിതോ ഭവേയ്യാതി? ന ഹി, ഭന്തേ, സകിം ഭുത്തോവ മരേയ്യാതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അയം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ ...പേ॰... ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യാതി.

കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അതിധമ്മഭാരേന പഥവീ ചലതീതി? ഇധ, മഹാരാജ, ദ്വേ സകടാ രതനപരിപൂരിതാ ഭവേയ്യും യാവ മുഖസമാ. ഏകസ്മാ സകടതോ രതനം ഗഹേത്വാ ഏകസ്മിം സകടേ ആകിരേയ്യും, അപിനു ഖോ തം, മഹാരാജ, സകടം ദ്വിന്നമ്പി സകടാനം രതനം ധാരേയ്യാതി? ന ഹി, ഭന്തേ, നാഭിപി തസ്സ ഫലേയ്യ, അരാപി തസ്സ ഭിജ്ജേയ്യും, നേമിപി തസ്സ ഓപതേയ്യ, അക്ഖോപി തസ്സ ഭിജ്ജേയ്യാതി. കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, അതിരതനഭാരേന സകടം ഭിജ്ജതീതി? ആമ, ഭന്തേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അതിധമ്മഭാരേന പഥവീ ചലതീതി.

അപിച മഹാരാജ ഇമം കാരണം ബുദ്ധബലപരിദീപനായ ഓസാരിതം, അഞ്ഞമ്പി തത്ഥ അഭിരൂപം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന ദ്വേ

സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ എകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി. യദി, മഹാരാജ, ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ എകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തേസം പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ - "തുമ്ഹാകം ബുദ്ധോ അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ"തി ഉഭതോപക്ഖജാതാ ഭവേയ്യും. യഥാ, മഹാരാജ, ദ്വിന്നം ബലവാമച്ചാനം പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ 'തുമ്ഹാകം അമച്ചോ അമ്ഹാകം അമച്ചോ'തി ഉഭതോപക്ഖജാതാ ഹോന്തി, എവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യദി, ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ എകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തേസം പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ 'തുമ്ഹാകം ബുദ്ധോ അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ'തി ഉഭതോപക്ഖജാതാ ഭവേയ്യും. ഇദം താവ, മഹാരാജ, എകം കാരണം, യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ എകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി.

അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ എകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി. യദി, മഹാരാജ, ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ എകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, അഗ്ഗോ ബുദ്ധോതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ ഭവേയ്യ. ജേട്ഠോ ബുദ്ധോതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ ഭവേയ്യ. സേട്ഠോ ബുദ്ധോതി, വിസിട്ഠോ ബുദ്ധോതി, ഉത്തമോ ബുദ്ധോതി, പവരോ ബുദ്ധോതി, അസമോ ബുദ്ധോതി, അസമസമോ ബുദ്ധോതി, അപ്പടിസമോ ബുദ്ധോതി, അപ്പടിഭാഗോ ബുദ്ധോതി, അപ്പടിപുഗ്ഗലോ ബുദ്ധോതി യം വചനം , തം മിച്ഛാ ഭവേയ്യ. ഇദമ്പി ഖോ ത്വം, മഹാരാജ , കാരണം അത്ഥതോ സമ്പടിച്ഛ, യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ എകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി.

അപിച ഖോ മഹാരാജ ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം സഭാവപകതി എസാ, യം എകോയേവ ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതി. കസ്മാ കാരണാ? മഹന്തതായ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധഗുണാനം. അഞ്ഞമ്പി മഹാരാജ യം ലോകേ മഹന്തം, തം എകംയേവ ഹോതി. പഥവീ, മഹാരാജ, മഹന്തീ, സാ എകായേവ. സാഗരോ മഹന്തോ, സോ എകോയേവ. സിനേരു ഗിരിരാജാ മഹന്തോ, സോ എകോയേവ. ആകാസോ മഹന്തോ, സോ എകോയേവ. സക്കോ മഹന്തോ, സോ എകോയേവ. മാരോ മഹന്തോ, സോ എകോയേവ. ബ്രഹ്മാ മഹന്തോ, സോ എകോയേവ. തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ മഹന്തോ, സോ എകോയേവ ലോകസ്മിം. യത്ഥ തേ ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ അഞ്ഞസ്സ ഓകാസോ ന ഹോതി. തസ്മാ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ എകോയേവ ലോകസ്മിം ഉപ്പജ്ജതീതി. സുകഥിതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ ഓപമ്മേഹി കാരണേഹീ"തി.

എകിസ്സാ ലോകധാതുയാതി എകസ്മിം ചക്കവാളേ. ഹേട്ഠാ ഇമിനാവ പദേന ദസചക്കവാളസഹസ്സാനി ഗഹിതാനി താനിപി, എകചക്കവാളേനേവ പരിച്ഛിന്ദിതും വട്ടന്തി. ബുദ്ധാ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനാ ഇമസ്മിംയേവ ചക്കവാളേ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പജ്ജനട്ഠാനേ പന വാരിതേ ഇതോ അഞ്ഞേസു ചക്കവാളേസു നുപ്പജ്ജന്തീതി വാരിതമേവ ഹോതി.

അപുബ്ബം അചരിമന്തി എത്ഥ ചക്കരതനപാതുഭാവതോ പുബ്ബേ പുബ്ബം, തസ്സേവ അന്തരധാനതോ പച്ഛാ ചരിമം. തത്ഥ ദ്വിധാ ചക്കരതനസ്സ അന്തരധാനം ഹോതി, ചക്കവത്തിനോ കാലംകിരിയതോ വാ പബ്ബജ്ജായ വാ. അന്തരധായമാനഞ്ച പന തം കാലംകിരിയതോ വാ പബ്ബജ്ജതോ വാ സത്തമേ ദിവസേ അന്തരധായതി, തതോ പരം ചക്കവത്തിനോ പാതുഭാവോ അവാരിതോ.

കസ്മാ പന ഏകചക്കവാളേ ദ്വേ ചക്കവത്തിനോ നുപ്പജ്ജന്തീതി . വിവാദുപച്ഛേദതോ അച്ഛരിയഭാവതോ ചക്കരതനസ്സ മഹാനുഭാവതോ ച. ദ്വീസു ഹി ഉപ്പജ്ജന്തേസു "അമ്ഹാകം രാജാ മഹന്തോ അമ്ഹാകം രാജാ മഹന്തോ"തി വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ. ഏകസ്മിം ദീപേ ചക്കവത്തീതി ച ഏകസ്മിം ദീപേ ചക്കവത്തീതി ച അനച്ഛരിയാ ഭവേയ്യും . യോ ചായം ചക്കരതനസ്സ ദ്വിസഹസ്സദീപപരിവാരേസു ചതൂസു മഹാദീപേസു ഇസ്സരിയാനുപ്പദാനസമത്ഥോ മഹാനുഭാവോ, സോ പരിഹായേഥ. ഇതി വിവാദുപച്ഛേദതോ അച്ഛരിയഭാവതോ ചക്കരതനസ്സ മഹാനുഭാവതോ ച ന ഏകചക്കവാളേ ദ്വേ ഉപ്പജ്ജന്തി.

൫൩. **യം ഇത്ഥീ അസ്സ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ**തി ഏത്ഥ തിട്ഠതു താവ സബ്ബഞ്ഞുഗുണേ നിബ്ബത്തേത്വാ ലോകുത്താരണസമത്ഥോ ബുദ്ധഭാവോ, പണിധാനമത്തമ്പി ഇത്ഥിയാ ന സമ്പജ്ജതി.

> മനുസ്സത്തം ലിങ്ഗസമ്പത്തി, ഹേതു സത്ഥാരദസ്സനം;
> പബ്ബജ്ജാ ഗുണസമ്പത്തി, അധികാരോ ച ഛന്ദതാ;
> അട്ഠധമ്മസമോധാനാ, അഭിനീഹാരോ സമിജ്ഝതീതി. (ബു॰ വം॰ ൨.൫൯) -

ഇമാനി ഹി പണിധാനസമ്പത്തികാരണാനി. ഇതി പണിധാനമ്പി സമ്പാദേതും അസമത്ഥായ ഇത്ഥിയാ കുതോ ബുദ്ധഭാവോതി "അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ യം ഇത്ഥീ അസ്സ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി വുത്തം. സബ്ബാകാരപരിപൂരോ ച പുഞ്ഞുസ്സയോ സബ്ബാകാരപരിപൂരമേവ അത്തഭാവം നിബ്ബത്തേതീതി പുരിസോവ അരഹം ഹോതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ.

യം ഇത്ഥീ രാജാ അസ്സ ചക്കവത്തീതിആദീസുപി യസ്മാ ഇത്ഥിയാ കോസോഹിതവത്ഥഗുയ്ഹതാദീനം അഭാവേന ലക്ഖണാനി ന പരിപൂരേന്തി, ഇത്ഥിരതനാഭാവേന സത്തരതനസമങ്ഗിതാ ന സമ്പജ്ജതി, സബ്ബമനുസ്സേഹി ച അധികോ അത്തഭാവോ ന ഹോതി, തസ്മാ "അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ യം ഇത്ഥീ രാജാ അസ്സ ചക്കവത്തീ"തി വുത്തം. യസ്മാ ച സക്കത്താദീനി തീണി ഠാനാനി ഉത്തമാനി, ഇത്ഥിലിങ്ഗഞ്ച ഹീനം, തസ്മാ തസ്സാ സക്കത്താദീനിപി പടിസിദ്ധാനി.

നനു ച യഥാ ഇത്ഥിലിങ്ഗം, ഏവം പുരിസലിങ്ഗമ്പി ബ്രഹ്മലോകേ നത്ഥി? തസ്മാ "യം പുരിസോ ബ്രഹ്മത്തം കരേയ്യ, ഠാനമേതം വിജ്ജതീ"തിപി ന വത്തബ്ബം സിയാതി. നോ ന വത്തബ്ബം. കസ്മാ? ഇധ പുരിസസ്സ തത്ഥ നിബ്ബത്തനതോ. ബ്രഹ്മത്തന്തി ഹി മഹാബ്രഹ്മത്തം അധിപ്പേതം. ഇത്ഥീ ച ഇധ ഝാനം ഭാവേത്വാ കാലം കത്വാ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതി, ന മഹാബ്രഹ്മാനം, പുരിസോ പന തത്ഥ ന ഉപ്പജ്ജതീതി ന വത്തബ്ബോ. സമാനേപി ചേത്ഥ ഉഭയലിങ്ഗാഭാവേ പുരിസസണ്ഠാനാവ ബ്രഹ്മാനോ, ന ഇത്ഥിസണ്ഠാനാ, തസ്മാ സുവുത്തമേവേതം.

൫൪. **കായദുച്ചരിതസ്സാ**തിആദീസു യഥാ നിമ്ബബീജകോസാതകീബീജാദീനി മധുരഫലം ന നിബ്ബത്തേന്തി, അസാതം അമധുരമേവ നിബ്ബത്തേന്തി, ഏവം കായദുച്ചരിതാദീനി മധുരവിപാകം ന നിബ്ബത്തേന്തി, അമധുരമേവ വിപാകം നിബ്ബത്തേന്തി. യഥാ ച ഉച്ഛുബീജസാലിബീജാദീനി മധുരം സാദുരസമേവ ഫലം

നിബ്ബത്തേന്തി, ന അസാതം കടുകം, ഏവം കായസുചരിതാദീനി മധുരമേവ വിപാകം നിബ്ബത്തേന്തി, ന അമധുരം. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ‘‘യാദിസം വപതേ ബീജം, താദിസം ഹരതേ ഫലം;
> കല്യാണകാരീ കല്യാണം, പാപകാരീ ച പാപക’’ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൫൬);

തസ്മാ ‘‘അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ യം കായദുച്ചരിതസ്സാ’’തിആദി വുത്തം.

കായദുച്ചരിതസമങ്ഗീതിആദീസു **സമങ്ഗീ**തി പഞ്ചവിധാ സമങ്ഗിതാ ആയൂഹനസമങ്ഗിതാ ചേതനാസമങ്ഗിതാ കമ്മസമങ്ഗിതാ വിപാകസമങ്ഗിതാ, ഉപട്ഠാനസമങ്ഗിതാതി. തത്ഥ കുസലാകുസലകമ്മായൂഹനക്ഖണേ **ആയൂഹനസമങ്ഗിതാ**തി വുച്ചതി. തഥാ **ചേതനാസമങ്ഗിതാ**. യാവ പന അരഹത്തം ന പാപുണന്തി, താവ സബ്ബേപി സത്താ പുബ്ബേ ഉപചിതം വിപാകാരഹം കമ്മം സന്ധായ ‘‘കമ്മസമങ്ഗിനോ’’തി വുച്ചന്തി, ഏസാ **കമ്മസമങ്ഗിതാ. വിപാകസമങ്ഗിതാ** വിപാകക്ഖണേയേവ വേദിതബ്ബാ. യാവ പന സത്താ അരഹത്തം ന പാപുണന്തി, താവ നേസം തതോ തതോ ചവിത്വാ നിരയേ താവ ഉപ്പജ്ജമാനാനം അഗ്ഗിജാലലോഹകുമ്ഭിആദീഹി ഉപട്ഠാനാകാരേഹി നിരയോ, ഗബ്ഭസേയ്യകത്തം ആപജ്ജമാനാനം മാതുകുച്ഛി, ദേവേസു ഉപ്പജ്ജമാനാനം കപ്പരുക്ഖവിമാനാദീഹി ഉപട്ഠാനാകാരേഹി ദേവലോകോതി ഏവം ഉപ്പത്തിനിമിത്തം ഉപട്ഠാതി, ഇതി നേസം ഇമിനാ ഉപ്പത്തിനിമിത്തഉപട്ഠാനേന അപരിമുത്തതാ **ഉപട്ഠാനസമങ്ഗിതാ** നാമ. സാ ചലതി സേസാ നിച്ചലാ. നിരയേ ഹി ഉപട്ഠിതേപി ദേവലോകോ ഉപട്ഠാതി, ദേവലോകേ ഉപട്ഠിതേപി നിരയോ ഉപട്ഠാതി, മനുസ്സലോകേ ഉപട്ഠിതേപി തിരച്ഛാനയോനി ഉപട്ഠാതി, തിരച്ഛാനയോനിയാ ച ഉപട്ഠിതായപി മനുസ്സലോകോ ഉപട്ഠാതിയേവ.

തത്രിദം വത്ഥു - സോണഗിരിപാദേ കിര അചേലവിഹാരേ സോണത്ഥേരോ നാമ ഏകോ ധമ്മകഥികോ, തസ്സ പിതാ സുനഖജീവികോ അഹോസി. ഥേരോ തം പടിബാഹന്തോപി സംവരേ ഠപേതും അസക്കോന്തോ ‘‘മാ നസ്സി ജരകോ’’തി മഹല്ലകകാലേ അകാമകം പബ്ബാജേസി. തസ്സ ഗിലാനസേയ്യായ നിപന്നസ്സ നിരയോ ഉപട്ഠാതി, സോണഗിരിപാദതോ മഹന്താ മഹന്താ സുനഖാ ആഗന്ത്വാ ഖാദിതുകാമാ വിയ സമ്പരിവാരേസും. സോ മഹാഭയഭീതോ - ‘‘വാരേഹി, താത സോണ, വാരേഹി, താത സോണാ’’തി ആഹ. കിം മഹാഥേരാതി. ന പസ്സസി താതാതി തം പവത്തിം ആചിക്ഖി. സോണത്ഥേരോ - ‘‘കഥഞ്ഹി നാമ മാദിസസ്സ പിതാ നിരയേ നിബ്ബത്തിസ്സതി, പതിട്ഠാ’സ്സ ഭവിസ്സാമീ’’തി സാമണേരേഹി നാനാപുപ്ഫാനി ആഹരാപേത്വാ ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണേസു തലസന്ഥരണപൂജം ആസനപൂജഞ്ച കാരേത്വാ പിതരം മഞ്ചേന ചേതിയങ്ഗണം ആഹരിത്വാ മഞ്ചേ നിസീദാപേത്വാ - ‘‘അയം മഹാഥേര-പൂജാ തുമ്ഹാകം അത്ഥായ കതാ ‘അയം മേ ഭഗവാ ദുഗ്ഗതപണ്ണാകാരോ’തി വത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ ചിത്തം പസാദേഹീ’’തി ആഹ. സോ മഹാഥേരോ പൂജം ദിസ്വാ തഥാ കരോന്തോ ചിത്തം പസാദേസി, താവദേവസ്സ ദേവലോകോ ഉപട്ഠാസി, നന്ദനവന-ചിത്തലതാവന-മിസ്സകവന-ഫാരുസകവനവിമാനാനി ചേവ നാടകാനി ച പരിവാരേത്വാ ഠിതാനി വിയ അഹേസും. സോ ‘‘അപേഥ അപേഥ സോണാ’’തി ആഹ. കിമിദം ഥേരാതി?

ഏതാ തേ, താത, മാതരോ ആഗച്ഛന്തീതി . ഥേരോ "സഗ്ഗോ ഉപട്ഠിതോ മഹാഥേരസ്സാ"തി ചിന്തേസി. ഏവം ഉപട്ഠാനസമങ്ഗിതാ ചലതീതി വേദിതബ്ബാ. ഏതാസു സമങ്ഗിതാസു ഇധ ആയൂഹനചേതനാകമ്മസമങ്ഗിതാവസേന കായദുച്ചരിതസമങ്ഗീതിആദി വുത്തം.

൧൩൨. **ഏവം വുത്തേ ആയസ്മാ ആനന്ദോ**തി "ഏവം ഭഗവതാ ഇമസ്മിം സുത്തേ വുത്തേ ഥേരോ ആദിതോ പട്ഠായ സബ്ബസുത്തം സമന്നാഹരിത്വാ ഏവം സസ്സിരികം കത്വാ ദേസിതസുത്തസ്സ നാമ ഭഗവതാ നാമം ന ഗഹിതം. ഹന്ദസ്സ നാമം ഗണ്ഹാപേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ ഭഗവന്തം ഏതദവോച.

തസ്മാ തിഹ ത്വന്തിആദീസു അയം അത്ഥയോജനാ -

ആനന്ദ, യസ്മാ ഇമസ്മിം ധമ്മപരിയായേ "അട്ഠാരസ ഖോ ഇമാ, ആനന്ദ, ധാതുയോ, ഛ ഇമാ, ആനന്ദ, ധാതുയോ"തി ഏവം ബഹുധാതുയോ വിഭത്താ, തസ്മാ തിഹ ത്വം ഇമം ധമ്മപരിയായം **ബഹുധാതുകോ**തിപി നം ധാരേഹി. യസ്മാ പനേത്ഥ ധാതുആയതനപടിച്ചസമുപ്പാദട്ഠാനാട്ഠാനവസേന ചത്താരോ പരിവട്ടാ കഥിതാ , തസ്മാ **ചതുപരിവട്ടോ**തിപി നം ധാരേഹി. യസ്മാ ച ആദാസം ഓലോകേന്തസ്സ മുഖനിമിത്തം വിയ ഇമം ധമ്മപരിയായം ഓലോകേന്തസ്സ ഏതേ ധാതുആദയോ അത്ഥാ പാകടാ ഹോന്തി, തസ്മാ **ധമ്മാദാസോ**തിപി നം ധാരേഹി. യസ്മാ ച യഥാ നാമ പരസേനമദ്ദനാ യോധാ സങ്ഗാമതൂരിയം പഗ്ഗഹേത്വാ പരസേനം പവിസിത്വാ സപത്തേ മദ്ദിത്വാ അത്തനോ ജയം ഗണ്ഹന്തി, ഏവമേവ കിലേസസേനമദ്ദനാ യോഗിനോ ഇധ വുത്തവസേന വിപസ്സനം പഗ്ഗഹേത്വാ കിലേസേ മദ്ദിത്വാ അത്തനോ അരഹത്തജയം ഗണ്ഹന്തി, തസ്മാ **അമതദുന്ദുഭീ**തിപി നം ധാരേഹി. യസ്മാ ച യഥാ സങ്ഗാമയോധാ പഞ്ചാവുധം ഗഹേത്വാ പരസേനം വിദ്ധംസേത്വാ ജയം ഗണ്ഹന്തി, ഏവം യോഗിനോപി ഇധ വുത്തം വിപസ്സനാവുധം ഗഹേത്വാ കിലേസസേനം വിദ്ധംസേത്വാ അരഹത്തജയം ഗണ്ഹന്തി. തസ്മാ **അനുത്തരോ സങ്ഗാമവിജയോ**തിപി നം ധാരേഹീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ബഹുധാതുകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ഇസിഗിലിസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൩. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ഇസിഗിലിസുത്തം. തത്ഥ **അഞ്ഞാവ സമഞ്ഞാ അഹോസീ**തി ഇസിഗിലിസ്സ ഇസിഗിലീതി സമഞ്ഞായ ഉപ്പന്നകാലേ വേഭാരോ ന വേഭാരോതി പഞ്ഞായിത്ഥ, അഞ്ഞായേവസ്സ സമഞ്ഞാ അഹോസി. **അഞ്ഞാ പഞ്ഞത്തീ**തി ഇദം പുരിമപദസ്സേവ വേവചനം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

തദാ കിര ഭഗവാ സായന്ഹസമയേ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമിത്വാ യസ്മിം ഠാനേ നിസിന്നാനം പഞ്ച പബ്ബതാ പഞ്ഞായന്തി, തത്ഥ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ നിസീദിത്വാ ഇമേ പഞ്ച പബ്ബതേ പടിപാടിയാ ആചിക്ഖി. തത്ഥ ന ഭഗവതോ പബ്ബതേഹി അത്ഥോ അത്ഥി, ഇതി ഇമേസു പന പബ്ബതേസു പടിപാടിയാ കഥിയമാനേസു ഇസിഗിലിസ്സ ഇസിഗിലിഭാവോ കഥേതബ്ബോ ഹോതി. തസ്മിം കഥിയമാനേ പദുമവതിയാ പുത്താനം

പഞ്ചസതാനം പച്ചേകബുദ്ധാനം നാമാനി ചേവ പദുമവതിയാ ച പത്ഥനാ കഥേതബ്ബാ ഭവിസ്സതീതി ഭഗവാ ഇമം പഞ്ച പബ്ബതപടിപാടിം ആചിക്ഖി.

പവിസന്താ ദിസ്സന്തി പവിട്ഠാ ന ദിസ്സന്തീതി യഥാഫാസുകട്ഠാനേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കതഭത്തകിച്ചാ ആഗന്ത്വാ ചേതിയഗബ്ഭേ യമകമഹാദ്വാരം വിവരന്താ വിയ തം പബ്ബതം ദ്വേധാ കത്വാ അന്തോ പവിസിത്വാ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനാനി മാപേത്വാ തത്ഥ വസിംസു, തസ്മാ ഏവമാഹ. **ഇമേ ഇസീ**തി ഇമേ പച്ചേകബുദ്ധഇസീ.

കദാ പന തേ തത്ഥ വസിംസു? അതീതേ കിര അനുപ്പന്നേ തഥാഗതേ ബാരാണസിം ഉപനിസ്സായ ഏകസ്മിം ഗാമകേ ഏകാ കുലധീതാ ഖേത്തം രക്ഖമാനാ ഏകസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ പഞ്ചഹി ലാജാസതേഹി സദ്ധിം ഏകം പദുമപുപ്ഫം ദത്വാ പഞ്ച പുത്തസതാനി പത്ഥേസി. തസ്മിംയേവ ച ഖണേ പഞ്ചസതാ മിഗലുദ്ദകാ മധുരമംസം ദത്വാ "ഏതിസ്സാ പുത്താ ഭവേയ്യാമാ"തി പത്ഥയിംസു. സാ യാവതായുകം ഠത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്താ, തതോ ചുതാ ജാതസ്സരേ പദുമഗബ്ഭേ നിബ്ബത്തി. തമേകോ താപസോ ദിസ്വാ പടിജഗ്ഗി, തസ്സാ വിചരന്തിയാവ പാദുദ്ധാരേ പാദുദ്ധാരേ ഭൂമിതോ പദുമാനി ഉട്ഠഹന്തി. ഏകോ വനചരകോ ദിസ്വാ ബാരാണസിരഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ നം ആഹരാപേത്വാ അഗ്ഗമഹേസിം അകാസി, തസ്സാ ഗബ്ഭോ സണ്ഠാസി. മഹാപദുമകുമാരോ മാതുകുച്ഛിയം വസി, സേസാ ഗബ്ഭമലം നിസ്സാ നിബ്ബത്താ. വയപ്പത്താ ഉയ്യാനേ പദുമസ്സരേ കീളന്താ ഏകേകസ്മിം പദുമേ നിസീദിത്വാ ഖയവയം പട്ഠപേത്വാ പച്ചേകബോധിഞാണം നിബ്ബത്തയിംസു. അയം തേസം ബ്യാകരണഗാഥാ അഹോസി -

> "സരോരുഹം പദുമപലാസപത്തജം, സുപുപ്ഫിതം ഭമരഗണാനുചിണ്ണം;
> അനിച്ചതായുപഗതം വിദിത്വാ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തസ്മിം കാലേ തേ തത്ഥ വസിംസു, തദാ ചസ്സ പബ്ബതസ്സ ഇസിഗിലീതി സമഞ്ഞാ ഉദപാദി.

൧൧൭. **യേ സത്തസാരാ**തി അരിട്ഠോ ഉപരിട്ഠോ തഗരസിഖീ യസസ്സീ സുദസ്സനോ പിയദസ്സീ ഗന്ധാരോ പിണ്ഡോലോ ഉപാസഭോ നീതോ തഥോ സുതവാ ഭാവിതത്തോതി തേരസന്നം പച്ചേകബുദ്ധാനം നാമാനി വത്വാ ഇദാനി തേസഞ്ച അഞ്ഞേസഞ്ച ഗാഥാബന്ധേന നാമാനി ആചിക്ഖന്തോ **യേ സത്തസാരാ**തിആദിമാഹ . തത്ഥ **സത്തസാരാ**തി സത്താനം സാരഭൂതാ. **അനീഘാ**തി നിദ്ദുക്ഖാ. **നിരാസാ**തി നിത്തണ്ഹാ.

ദ്വേ ജാലിനോതി ചൂളജാലി മഹാജാലീതി ദ്വേ ജാലിനാമകാ. **സന്തചിത്തോ**തി ഇദമ്പി ഏകസ്സ നാമമേവ. **പസ്സി ജഹി ഉപധിദുക്ഖമൂല**ന്തി ഏത്ഥ പസ്സി നാമ സോ പച്ചേകബുദ്ധോ, ദുക്ഖസ്സ പന മൂലം ഉപധിം ജഹീതി അയമസ്സ ഥുതി. **അപരാജിതോ**തിപി ഏകസ്സ നാമമേവ.

സത്ഥാ പവത്താ സരഭങ്ഗോ ലോമഹംസോ ഉച്ചങ്ഗമായോതി ഇമേ പഞ്ച ജനാ. **അസിതോ അനാസവോ മനോമയോ**തി ഇമേപി തയോ ജനാ. **മാനച്ഛിദോ ച ബന്ധുമാ**തി ബന്ധുമാ നാമ ഏകോ, മാനസ്സ പന ഛിന്നത്താ മാനച്ഛിദോതി വുത്തോ. **തദാധിമുത്തോ**തിപി നാമമേവ.

കേതുമ്ഭരാഗോ ച മാതങ്ഗോ അരിയോതി ഇമേ തയോ ജനാ. **അഥച്ചുതോ**തി അഥ അച്ചുതോ. **അച്ചുതഗാമബ്യാമങ്കോ**തി ഇമേ ദ്വേ ജനാ. **ഖേമാഭിരതോ ച സോരതോ**തി ഇമേ ദ്വേയേവ.

സയ്ഹോ അനോമനിക്കമോതി സയ്ഹോ നാമ സോ ബുദ്ധോ, അനോമവീരിയത്താ പന അനോമനിക്കമോതി വുത്തോ. **ആനന്ദോ നന്ദോ ഉപനന്ദോ ദ്വാദസാ**തി ചത്താരോ ആനന്ദാ, ചത്താരോ നന്ദാ ചത്താരോ ഉപനന്ദാതി ഏവം ദ്വാദസ. **ഭാരദ്വാജോ അന്തിമദേഹധാരീ**തി ഭാരദ്വാജോ നാമ സോ ബുദ്ധോ. **അന്തിമദേഹധാരീ**തി ഥുതി.

തണ്ഹച്ഛിദോതി സിഖരിസ്സായം ഥുതി. **വീതരാഗോ**തി മങ്ഗലസ്സ ഥുതി. **ഉസഭച്ഛിദാ ജാലിനിം ദുക്ഖമൂല**ന്തി ഉസഭോ നാമ സോ ബുദ്ധോ ദുക്ഖമൂലഭൂതം ജാലിനിം അച്ഛിദാതി അത്ഥോ. **സന്തം പദം അജ്ഝഗമോപനീതോ**തി ഉപനീതോ നാമ സോ ബുദ്ധോ സന്തം പദം അജ്ഝഗമാ. **വീതരാഗോ**തിപി ഏകസ്സ നാമമേവ. **സുവിമുത്തചിത്തോ**തി അയം കണ്ഹസ്സ ഥുതി.

ഏതേ ച അഞ്ഞേ ചാതി ഏതേ പാളിയം ആഗതാ ച പാളിയം അനാഗതാ അഞ്ഞേ ച ഏതേസം ഏകനാമകായേവ. ഇമേസു ഹി പഞ്ചസു പച്ചേകബുദ്ധസതേസു ദ്വേപി തയോപി ദസപി ദ്വാദസപി ആനന്ദാദയോ വിയ ഏകനാമകാ അഹേസും. ഇതി പാളിയം ആഗതനാമേഹേവ സബ്ബേസം നാമാനി വുത്താനി ഹോന്തീതി ഇതോ പരം വിസും വിസും അവത്വാ "ഏതേ ച അഞ്ഞേ ചാ"തി ആഹ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഇസിഗിലിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. മഹാചത്താരീസകസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൬. **ഏവം മേ സുത**ന്തി മഹാചത്താരീസകസുത്തം. തത്ഥ **അരിയ**ന്തി നിദ്ദോസം ലോകുത്തരം, നിദ്ദോസഞ്ഹി "അരിയ"ന്തി വുച്ചതി. **സമ്മാസമാധി**ന്തി മഗ്ഗസമാധിം. **സഉപനിസ**ന്തി സപച്ചയം. **സപരിക്ഖാര**ന്തി സപരിവാരം.

പരിക്ഖതാതി പരിവാരിതാ. **സമ്മാദിട്ഠി പുബ്ബങ്ഗമാ ഹോതീ**തി ദ്വിധാ സമ്മാദിട്ഠി പുബ്ബങ്ഗമാ ഹോതി പുരേചാരികാ വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠി ച മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി ച. വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠി തേഭൂമകസങ്ഖാരേ അനിച്ചാദിവസേന പരിവീമംസതി; മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി പന പരിവീമംസനപരിയോസാനേ ഭൂമിലദ്ധം വട്ടം സമുഗ്ഘാടയമാനാ വൂപസമയമാനാ സീതുദകഘടസഹസ്സം മത്ഥകേ ആസിഞ്ചമാനാ വിയ ഉപ്പജ്ജതി. യഥാ ഹി ഖേത്തം കുരുമാനോ കസ്സകോ പഠമം അരഞ്ഞേ രുക്ഖേ ഛിന്ദതി, പച്ഛാ അഗ്ഗിം ദേതി, സോ അഗ്ഗി പഠമം ഛിന്നേ രുക്ഖേ അനവസേസേ ഝാപേതി, ഏവമേവ വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠി പഠമം അനിച്ചാദിവസേന സങ്ഖാരേ വീമംസതി, മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി തായ വീമംസനത്ഥം സങ്ഖാരേ പുന അപ്പവത്തിവസേന സമുഗ്ഘാടയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി, സാ ദുവിധാപി ഇധ അധിപ്പേതാ.

മിച്ഛാദിട്ഠീതി പജാനാതീതി മിച്ഛാദിട്ഠിം അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി ലക്ഖണപടിവേധേന ആരമ്മണതോ പജാനാതി, സമ്മാദിട്ഠിം കിച്ചതോ അസമ്മോഹതോ പജാനാതി. **സാസ്സ ഹോതി സമ്മാദിട്ഠീ**തി സാ ഏവം പജാനനാ അസ്സ സമ്മാദിട്ഠി നാമ ഹോതി.

ദ്വായം വദാമീതി ദ്വയം വദാമി, ദുവിധകോട്ഠാസം വദാമീതി അത്ഥോ. **പുഞ്ഞഭാഗിയാ**തി പുഞ്ഞകോട്ഠാസഭൂതാ. **ഉപധിവേപക്കാ**തി ഉപധിസങ്ഖാതസ്സ വിപാകസ്സ ദായികാ.

പഞ്ഞാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയന്തിആദീസു വിഭജിത്വാ വിഭജിത്വാ അമതദ്വാരം പഞ്ഞപേതി ദസ്സേതീതി **പഞ്ഞാ**. തസ്മിം അത്ഥേ ഇന്ദത്തം കരോതീതി **പഞ്ഞിന്ദ്രിയം**. അവിജ്ജായ ന കമ്പതീതി **പഞ്ഞാബലം**. ബോജ്ഝങ്ഗപ്പത്താ ഹുത്വാ ചതുസച്ചധമ്മേ വിചിനാതീതി **ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. മഗ്ഗസമ്പത്തിയാ പസട്ഠാ സോഭനാ ദിട്ഠീതി **സമ്മാദിട്ഠി**. അരിയമഗ്ഗസ്സ അങ്ഗന്തി **മഗ്ഗങ്ഗം. സോ**തി സോ ഭിക്ഖു. **പഹാനായാ**തി പജഹനത്ഥായ. **ഉപസമ്പദായാ**തി പടിലാഭത്ഥായ. **സമ്മാവായാമോ**തി നിയ്യാനികോ കുസലവായാമോ. **സതോ**തി സതിയാ സമന്നാഗതോ ഹുത്വാ. **അനുപരിധാവന്തി അനുപരിവത്തന്തീ**തി സഹജാതാ ച പുരേജാതാ ച ഹുത്വാ പരിവാരേന്തി. ഏത്ഥ ഹി സമ്മാവായാമോ ച സമ്മാസതി ച ലോകുത്തരസമ്മാദിട്ഠിം സഹജാതാ പരിവാരേന്തി രാജാനം വിയ ഏകരഥേ ഠിതാ അസിഗ്ഗാഹഛത്തഗ്ഗാഹാ. വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠി പന പുരേജാതാ ഹുത്വാ പരിവാരേതി രഥസ്സ പുരതോ പത്തികാദയോ വിയ. ദുതിയപബ്ബതോ പട്ഠായ പന സമ്മാസങ്കപ്പാദീനം തയോപി സഹജാതപരിവാരാവ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

൱൩൭. **മിച്ഛാസങ്കപ്പോതി പജാനാതീ**തി മിച്ഛാസങ്കപ്പം അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി ലക്ഖണപടിവേധേന ആരമ്മണതോ പജാനാതി സമ്മാസങ്കപ്പം കിച്ചതോ അസമ്മോഹതോ പജാനാതി. ഇതോ അപരേസു സമ്മാവാചാദീസുപി ഏവമേവ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. കാമസങ്കപ്പാദയോ ദ്വേധാവിതക്കസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൬) വുത്തായേവ.

തക്കോതിആദീസു തക്കനവസേന **തക്കോ**. സ്വേവ ച ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢേത്വാ **വിതക്കോ**തി വുത്തോ, സ്വേവ സങ്കപ്പനവസേന **സങ്കപ്പോ**. ഏകഗ്ഗോ ഹുത്വാ ആരമ്മണേ അപ്പേതീതി **അപ്പനാ** . ഉപസഗ്ഗേന പന പദം വഡ്ഢേത്വാ **ബ്യപ്പനാ**തി വുത്തം. **ചേതസോ അഭിനിരോപനാ**തി ചിത്തസ്സ അഭിനിരോപനാ. വിതക്കസ്മിഞ്ഹി സതി വിതക്കോ ആരമ്മണേ ചിത്തം അഭിനിരോപേതി വിതക്കേ പന അസതി അത്തനോയേവ ധമ്മതായ ചിത്തം ആരമ്മണം അഭിരുഹതി ജാതിസമ്പന്നോ അഭിഞ്ഞാതപുരിസോ വിയ രാജഗേഹം. അനഭിഞ്ഞാതസ്സ ഹി പടിഹാരേന വാ ദോവാരികേന വാ അത്ഥോ ഹോതി, അഭിഞ്ഞാതം ജാതിസമ്പന്നം സബ്ബേ രാജരാജമഹാമത്താ ജാനന്തീതി അത്തനോവ ധമ്മതായ നിക്ഖമതി ചേവ പവിസതി ച, ഏവംസമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. വാചം സങ്ഖരോതീതി **വചീസങ്ഖാരോ**. ഏത്ഥ ച ലോകിയവിതക്കോ വാചം സങ്ഖരോതി, ന ലോകുത്തരോ. കിഞ്ചാപി ന സങ്ഖരോതി, വചീസങ്ഖാരോത്വേവ ച പനസ്സ നാമം ഹോതി. **സമ്മാസങ്കപ്പം അനുപരിധാവന്തീ**തി ലോകുത്തരസമ്മാസങ്കപ്പം പരിവാരേന്തി. ഏത്ഥ ച തയോപി നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പാദയോ പുബ്ബഭാഗേ നാനാചിത്തേസു ലബ്ഭന്തി,

മഗ്ഗക്ഖണേ പന തിണ്ണമ്പി കാമസങ്കപ്പാദീനഞ്ച പദച്ഛേദം സമുഗ്ഘാതം കരോന്തോ മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനോ ഏകോവ സമ്മാസങ്കപ്പോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പാദിവസേന തീണി നാമാനി ലഭതി. പരതോ സമ്മാവാചാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൧൩൭. മുസാവാദാ വേരമണീതിആദീസു വിരതിപി ചേതനാപി വട്ടതി. **ആരതീ**തിആദീസു വചീദുച്ചരിതേഹി ആരകാ രമതീതി **ആരതി**. വിനാ തേഹി രമതീതി **വിരതി**. തതോ തതോ പടിനിവത്താവ ഹുത്വാ തേഹി വിനാ രമതീതി **പടിവിരതി**. ഉപസഗ്ഗവസേന വാ പദം വഡ്ഢിതം, സബ്ബമിദം ഓരമനഭാവസ്സേവ അധിവചനം. വേരം മണതി വിനാസേതീതി **വേരമണി**. ഇദമ്പി ഓരമനസ്സേവ വേവചനം.

൧൩൮. പാണാതിപാതാ വേരമണീതിആദീസുപി ചേതനാ വിരതീതി ഉഭയമ്പി വട്ടതിയേവ.

൧൪൦. കുഹനാതിആദീസു തിവിധേന കുഹനവത്ഥുനാ ലോകം ഏതായ കുഹയന്തി വിമ്ഹാപയന്തീതി **കുഹനാ**. ലാഭസക്കാരത്ഥികാ ഹുത്വാ ഏതായ ലപന്തീതി **ലപനാ**. നിമിത്തം സീലമേതേസന്തി നേമിത്തികാ, തേസം ഭാവോ **നേമിത്തികതാ**. നിപ്പേസോ സീലമേതേസന്തി നിപ്പേസികാ, തേസം ഭാവോ **നിപ്പേസികതാ**. ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസന്തി മഗ്ഗന്തി പരിയേസന്തീതി ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസനാ, തേസം ഭാവോ **ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസനതാ**. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരേന പനേതാ കുഹനാദികാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** സീലനിദ്ദേസേയേവ പാളിഞ്ച **അട്ഠകഥഞ്ച** ആഹരിത്വാ പകാസിതാ. **മിച്ഛാആജീവസ്സ പഹാനായാ**തി ഏത്ഥ ന കേവലം പാളിയം ആഗതോവ മിച്ഛാആജീവോ, ആജീവഹേതു പന പവത്തിതാ പാണാതിപാതാദയോ സത്തകമ്മപഥചേതനാപി മിച്ഛാആജീവോവ. താസംയേവ സത്തന്നം ചേതനാനം പദപച്ഛേദം സമുഗ്ഘാതം കുരുമാനം മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഉപ്പന്നാ വിരതി സമ്മാആജീവോ നാമ.

൧൪൧. സമ്മാദിട്ഠിസ്സാതി മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിയം ഠിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ. **സമ്മാസങ്കപ്പോ പഹോതീ**തി മഗ്ഗസമ്മാസങ്കപ്പോ പഹോതി, ഫലസമ്മാദിട്ഠിസ്സപി ഫലസമ്മാസങ്കപ്പോ പഹോതീതി ഏവം സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **സമ്മാഞാണസ്സ സമ്മാവിമുത്തീ**തി ഏത്ഥ പന മഗ്ഗസമ്മാസമാധിമ്ഹി ഠിതസ്സ മഗ്ഗപച്ചവേക്ഖണം സമ്മാഞാണം പഹോതി, ഫലസമ്മാസമാധിമ്ഹി ഠിതസ്സ ഫലപച്ചവേക്ഖണം സമ്മാഞാണം പഹോതി. മഗ്ഗപച്ചവേക്ഖണസമ്മാഞാണേ ച ഠിതസ്സ മഗ്ഗസമ്മാവിമുത്തി പഹോതി, ഫലപച്ചവേക്ഖണസമ്മാഞാണേ ഠിതസ്സ ഫലസമ്മാവിമുത്തി പഹോതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച ഠപേത്വാ അട്ഠ ഫലങ്ഗാനി സമ്മാഞാണം പച്ചവേക്ഖണം കത്വാ സമ്മാവിമുത്തിം ഫലം കാതും വട്ടതീതി വുത്തം.

൧൪൨. സമ്മാദിട്ഠിസ്സ , ഭിക്ഖവേ, മിച്ഛാദിട്ഠി നിജ്ജിണ്ണാ ഹോതീതിആദീസു അവസേസനികായഭാണകാ ഫലം കഥിതന്തി വദന്തി, മജ്ഝിമഭാണകാ പന ദസന്നം നിജ്ജരവത്ഥൂനം ആഗതട്ഠാനേ മഗ്ഗോ കഥിതോതി വദന്തി. തത്ഥ ദസ്സനട്ഠേന **സമ്മാദിട്ഠി** വേദിതബ്ബാ, വിദിതകരണട്ഠേന **സമ്മാഞാണം,** തദധിമുത്തട്ഠേന **സമ്മാവിമുത്തി.**

വീസതി കുസലപക്ഖാതി സമ്മാദിട്ഠിആദയോ ദസ, "സമ്മാദിട്ഠിപച്ചയാ ച അനേകേ കുസലാ ധമ്മാ"തിആദിനാ നയേന വുത്താ ദസാതി ഏവം വീസതി കുസലപക്ഖാ ഹോന്തി. **വീസതി അകുസലപക്ഖാ**തി "മിച്ഛാദിട്ഠി നിജ്ജിണ്ണാ ഹോതീ"തിആദിനാ നയേന വുത്താ മിച്ഛാദിട്ഠിആദയോ ദസ, "യേ ച മിച്ഛാദിട്ഠിപച്ചയാ അനേകേ പാപകാ"തിആദിനാ വുത്താ ദസ ചാതി ഏവം വീസതി അകുസലപക്ഖാ വേദിതബ്ബാ. **മഹാചത്താരീസകോ**തി മഹാവിപാകദാനേന മഹന്താനം കുസലപക്ഖികാനഞ്ചേവ അകുസലപക്ഖികാനഞ്ച ചത്താരീസായ ധമ്മാനം പകാസിതത്താ മഹാചത്താരീസകോതി.

ഇമസ്മിഞ്ച പന സുത്തേ പഞ്ച സമ്മാദിട്ഠിയോ കഥിതാ വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠി കമ്മസ്സകതാസമ്മാദിട്ഠി മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി ഫലസമ്മാദിട്ഠി പച്ചവേക്ഖണാസമ്മാദിട്ഠീതി. തത്ഥ "മിച്ഛാദിട്ഠിം മിച്ഛാദിട്ഠീതി പജാനാതീ"തിആദിനാ നയേന വുത്താ വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠി നാമ. "അത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദിനാ നയേന വുത്താ കമ്മസ്സകതാസമ്മാദിട്ഠി നാമ. "സമ്മാദിട്ഠിസ്സ, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാസങ്കപ്പോ പഹോതീ"തി ഏത്ഥ പന മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി ഫലസമ്മാദിട്ഠീതി ദ്വേപി കഥിതാ. "സമ്മാഞാണം പഹോതീ"തി. ഏത്ഥ പന പച്ചവേക്ഖണാസമ്മാദിട്ഠി കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ.

൧൮൬. **സമ്മാദിട്ഠിം ചേ ഭവം ഗരഹതീ**തി മിച്ഛാദിട്ഠി നാമായം സോഭനാതി വദന്തോപി സമ്മാദിട്ഠി നാമായം ന സോഭനാതി വദന്തോപി സമ്മാദിട്ഠിം ഗരഹതി നാമ. **ഓക്കലാ**തി ഓക്കലജനപദവാസിനോ. **വസ്സഭഞ്ഞാ**തി വസ്സോ ച ഭഞ്ഞോ ചാതി ദ്വേ ജനാ. **അഹേതുവാദാ**തി നത്ഥി ഹേതു നത്ഥി പച്ചയോ സത്താനം വിസുദ്ധിയാതി ഏവമാദിവാദിനോ. **അകിരിയവാദാ**തി കരോതോ ന കരീയതി പാപന്തി ഏവം കിരിയപടിക്ഖേപവാദിനോ. **നത്ഥികവാദാ**തി നത്ഥി ദിന്നന്തിആദിവാദിനോ. തേ ഇമേസു തീസുപി ദസ്സനേസു ഓക്കന്തനിയാമാ അഹേസും. കഥം പനേതേസു നിയാമോ ഹോതീതി. യോ ഹി ഏവരൂപം ലദ്ധിം ഗഹേത്വാ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നോ സജ്ഝായതി വീമംസതി, തസ്സ "നത്ഥി ഹേതു നത്ഥി പച്ചയോ കരോതോ ന കരീയതി പാപം, നത്ഥി ദിന്നം, കായസ്സ ഭേദാ ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി തസ്മിം ആരമ്മണേ മിച്ഛാസതി സന്തിട്ഠതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, ജവനാനി ജവന്തി. പഠമജവനേ സതേകിച്ഛോ ഹോതി, തഥാ ദുതിയാദീസു. സത്തമേ ബുദ്ധാനമ്പി അതേകിച്ഛോ അനിവത്തീ അരിട്ഠകണ്ഡകസദിസോ ഹോതി.

തത്ഥ കോചി ഏകം ദസ്സനം ഓക്കമതി, കോചി ദ്വേ, കോചി തീണിപി, നിയതമിച്ഛാദിട്ഠികോവ ഹോതി, പത്തോ സഗ്ഗമഗ്ഗാവരണഞ്ചേവ മോക്ഖമഗ്ഗാവരണഞ്ച. അഭബ്ബോ തസ്സ അത്തഭാവസ്സ അനന്തരം സഗ്ഗമ്പി ഗന്തും, പഗേവ മോക്ഖം, വട്ടഖാണു നാമേസ സത്തോ പഥവീഗോപകോ, യേഭുയ്യേന ഏവരൂപസ്സ ഭവതോ വുട്ഠാനം നത്ഥി. വസ്സഭഞ്ഞാപി ഏദിസാ അഹേസും. **നിന്ദാബ്യാരോസഉപാരമ്ഭഭയാ**തി അത്തനോ നിന്ദാഭയേന ഘട്ടനഭയേന ഉപവാദഭയേന ചാതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാചത്താരീസകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ആനാപാനസ്സതിസുത്തവണ്ണനാ

൧൪൪. ഏവം മേ സുതന്തി ആനാപാനസ്സതിസുത്തം. തത്ഥ **അഞ്ഞേഹി ചാ**തി ഠപേത്വാ പാളിയം ആഗതേ ദസ ഥേരേ അഞ്ഞേഹിപി അഭിഞ്ഞാതേഹി ബഹൂഹി സാവകേഹി സദ്ധിം. തദാ കിര മഹാ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ അഹോസി അപരിച്ഛിന്നഗണനോ.

ഓവദന്തി അനുസാസന്തീതി ആമിസസങ്ഗഹേന ധമ്മസങ്ഗഹേന ചാതി ദ്വീഹി സങ്ഗഹേഹി സങ്ഗണ്ഹിത്വാ കമ്മട്ഠാനോവാദാനുസാസനീഹി ഓവദന്തി ച അനുസാസന്തി ച. **തേ ചാ**തി ചകാരോ ആഗമസന്ധിമത്തം. **ഉളാരം പുബ്ബേനാപരം വിസേസം ജാനന്തീ**തി സീലപരിപൂരണാദിതോ പുബ്ബവിസേസതോ ഉളാരതരം അപരം കസിണപരികമ്മാദിവിസേസം ജാനന്തീതി അത്ഥോ.

൧൪൫. ആരദ്ധോതി തുട്ഠോ. **അപ്പത്തസ്സ പത്തിയാ**തി അപ്പത്തസ്സ അരഹത്തസ്സ പാപുണനത്ഥം. സേസപദദ്വയേപി അയമേവ അത്ഥോ. **കോമുദിം ചാതുമാസിനി**ന്തി പച്ഛിമകത്തികചാതുമാസപുണ്ണമം. സാ ഹി കുമുദാനം അത്ഥിതായ കോമുദീ, ചതുന്നം വസ്സികാനം മാസാനം പരിയോസാനത്താ ചാതുമാസിനീതി വുച്ചതി. **ആഗമേസ്സാമീ**തി ഉദിക്ഖിസ്സാമി, അജ്ജ അപവാരേത്വാ യാവ സാ ആഗച്ഛതി, താവ കത്ഥചി അഗന്ത്വാ ഇധേവ വസിസ്സാമീതി അത്ഥോ. ഇതി ഭിക്ഖൂനം പവാരണസങ്ഗഹം അനുജാനന്തോ ഏവമാഹ.

പവാരണസങ്ഗഹോ നാമ ഞത്തിദുതിയേന കമ്മേന ദിയ്യതി കസ്സ പനേസ ദിയ്യതി, കസ്സ ന ദിയ്യതീതി. അകാരകസ്സ താവ ബാലപുഥുജ്ജനസ്സ ന ദിയ്യതി, തഥാ ആരദ്ധവിപസ്സകസ്സ ചേവ അരിയസാവകസ്സ ച. യസ്സ പന സമഥോ വാ തരുണോ ഹോതി വിപസ്സനാ വാ, തസ്സ ദിയ്യതി. ഭഗവാപി തദാ ഭിക്ഖൂനം ചിത്താചാരം പരിവീമംസന്തോ സമഥവിപസ്സനാനം തരുണഭാവം ഞത്വാ - “മയി അജ്ജ പവാരേന്തേ ദിസാസു വസ്സംവുട്ഠാ ഭിക്ഖൂ ഇധ ഓസരിസ്സന്തി. തതോ ഇമേ ഭിക്ഖൂ വുഡ്ഢതരേഹി ഭിക്ഖൂഹി സേനാസനേ ഗഹിതേ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും ന സക്ഖിസ്സന്തി. സചേപി ചാരികം പക്കമിസ്സാമി, ഇമേസം വസനട്ഠാനം ദുല്ലഭമേവ ഭവിസ്സതി. മയി പന അപവാരേന്തേ ഭിക്ഖൂപി ഇമം സാവത്ഥിം ന ഓസരിസ്സന്തി, അഹമ്പി ചാരികം ന പക്കമിസ്സാമി, ഏവം ഇമേസം ഭിക്ഖൂനം വസനട്ഠാനം അപലിബുദ്ധം ഭവിസ്സതി. തേ അത്തനോ അത്തനോ വസനട്ഠാനേ ഫാസു വിഹരന്താ സമഥവിപസ്സനാ ഥാമജാതാ കത്വാ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും സക്ഖിസ്സന്തീ”തി സോ തംദിവസം അപവാരേത്വാ കത്തികപുണ്ണമായം പവാരേസ്സാമീതി ഭിക്ഖൂനം പവാരണസങ്ഗഹം അനുജാനി. പവാരണസങ്ഗഹസ്മിഞ്ഹി ലദ്ധേ യസ്സ നിസ്സയപടിപന്നസ്സ ആചരിയുപജ്ഝായാ പക്കമന്തി, സോപി “സചേ പതിരൂപോ നിസ്സയദായകോ ആഗമിസ്സതി, തസ്സ സന്തികേ നിസ്സയം ഗണ്ഹിസ്സാമീ”തി യാവ ഗിമ്ഹാനം പച്ഛിമമാസാ വസിതും ലഭതി. സചേപി സട്ഠിവസ്സാ ഭിക്ഖൂ ആഗച്ഛന്തി, തസ്സ സേനാസനം ഗഹേതും ന ലഭന്തി. അയഞ്ച പന പവാരണസങ്ഗഹോ ഏകസ്സ ദിന്നോപി സബ്ബേസം ദിന്നോയേവ ഹോതി.

സാവത്ഥിം ഓസരന്തീതി ഭഗവതാ പവാരണസങ്ഗഹോ ദിന്നോതി സുതസുതട്ഠാനേയേവ യഥാസഭാവേന ഏകം മാസം വസിത്വാ കത്തികപുണ്ണമായ ഉപോസഥം കത്വാ ഓസരന്തേ സന്ധായ ഇദം വുത്തം. **പുബ്ബേനാപര**ന്തി ഇധ തരുണസമഥവിപസ്സനാസു കമ്മം കത്വാ സമഥവിപസ്സനാ ഥാമജാതാ അകംസു, അയം പുബ്ബേ വിസേസോ നാമ. തതോ സമാഹിതേന ചിത്തേന സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ കേചി സോതാപത്തിഫലം...പേ॰... കേചി അരഹത്തം സച്ഛികരിംസു. അയം അപരോ ഉളാരോ വിസേസോ നാമ.

൧൪൬. **അല**ന്തി യുത്തം. **യോജനഗണനാനീ**തി ഏകം യോജനം യോജനമേവ, ദസപി യോജനാനി യോജനാനേവ, തതോ ഉദ്ധം യോജനഗണനാനീതി വുച്ചന്തി. ഇധ പന യോജനസതമ്പി യോജനസഹസ്സമ്പി അധിപ്പേതം. **പുടോസേനാപീ**തി പുടോസം വുച്ചതി പാഥേയ്യം. തം പാഥേയ്യം ഗഹേത്വാപി ഉപസങ്കമിതും യുത്തമേവാതി അത്ഥോ. ''പുടംസേനാ''തിപി പാഠോ, തസ്സത്ഥോ - പുടോ അംസേ അസ്സാതി പുടംസോ, തേന പുടംസേന, അംസേ പാഥേയ്യപുടം വഹന്തേനാപീതി വുത്തം ഹോതി.

൧൪൭. ഇദാനി ഏവരൂപേഹി ചരണേഹി സമന്നാഗതാ ഏത്ഥ ഭിക്ഖൂ അത്ഥീതി ദസ്സേതും **സന്തി, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചതുന്നം സതിപട്ഠാനാന**ന്തിആദീനി തേസം ഭിക്ഖൂനം അഭിനിവിട്ഠകമ്മട്ഠാനദസ്സനത്ഥം വുത്താനി. തത്ഥ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ ലോകിയലോകുത്തരാ കഥിതാ. തത്ര ഹി യേ ഭിക്ഖൂ തസ്മിം ഖണേ മഗ്ഗം ഭാവേന്തി, തേസം ലോകുത്തരാ ഹോന്തി. ആരദ്ധവിപസ്സകാനം ലോകിയാ. **അനിച്ചസഞ്ഞാഭാവനാനുയോഗ**ന്തി ഏത്ഥ സഞ്ഞാസീസേന വിപസ്സനാ കഥിതാ . യസ്മാ പനേത്ഥ ആനാപാനകമ്മട്ഠാനവസേന അഭിനിവിട്ഠാവ ബഹൂ ഭിക്ഖൂ, തസ്മാ സേസകമ്മട്ഠാനാനി സങ്ഖേപേന കഥേത്വാ ആനാപാനകമ്മട്ഠാനം വിത്ഥാരേന കഥേന്തോ **ആനാപാനസ്സതി, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. ഇദം പന ആനാപാനകമ്മട്ഠാനം സബ്ബാകാരേന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വിത്ഥാരിതം, തസ്മാ തത്ഥ വുത്തനയേനേവസ്സ പാളിത്ഥോ ച ഭാവനാനയോ ച വേദിതബ്ബോ.

൧൪൯. **കായഞ്ഞതര**ന്തി പഥവീകായാദീസു ചതൂസു കായേസു അഞ്ഞതരം വദാമി, വായോ കായം വദാമീതി അത്ഥോ. അഥ വാ രൂപായതനം...പേ॰... കബളീകാരോ ആഹാരോതി പഞ്ചവീസതി രൂപകോട്ഠാസാ രൂപകായോ നാമ. തേസു ആനാപാനം ഫോട്ഠബ്ബായതനേ സങ്ഗഹിതത്താ കായഞ്ഞതരം ഹോതി, തസ്മാപി ഏവമാഹ. **തസ്മാതിഹാ**തി യസ്മാ ചതൂസു കായേസു അഞ്ഞതരം വായോകായം, പഞ്ചവീസതിരൂപകോട്ഠാസേ വാ രൂപകായേ അഞ്ഞതരം ആനാപാനം അനുപസ്സതി, തസ്മാ കായേ കായാനുപസ്സീതി അത്ഥോ. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **വേദനാഞ്ഞതര**ന്തി തീസു വേദനാസു അഞ്ഞതരം, സുഖവേദനം സന്ധായേതം വുത്തം. **സാധുകം മനസികാര**ന്തി പീതിപടിസംവേദിതാദിവസേന ഉപ്പന്നം സുന്ദരമനസികാരം. കിം പന മനസികാരോ സുഖവേദനാ ഹോതീതി. ന ഹോതി, ദേസനാസീസം പനേതം. യഥേവ ഹി ''അനിച്ചസഞ്ഞാഭാവനാനുയോഗമനുയുത്താ''തി ഏത്ഥ സഞ്ഞാനാമേന പഞ്ഞാ വുത്താ, ഏവമിധാപി മനസികാരനാമേന വേദനാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. ഏതസ്മിം ചതുക്കേ പഠമപദേ പീതിസീസേന വേദനാ വുത്താ, ദുതിയപദേ സുഖന്തി സരൂപേനേവ വുത്താ. ചിത്തസങ്ഖാരപദദ്വയേ ''സഞ്ഞാ ച വേദനാ ച ചേതസികാ, ഏതേ ധമ്മാ ചിത്തപടിബദ്ധാ

ചിത്തസങ്ഖാരാ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൭൪) വചനതോ "വിതക്കവിചാരേ ഠപേത്വാ സബ്ബേപി ചിത്തസമ്പയുത്തകാ ധമ്മാ ചിത്തസങ്ഖാരേ സങ്ഗഹിതാ"തി വചനതോ ചിത്തസങ്ഖാരനാമേന വേദനാ വുത്താ. തം സബ്ബം മനസികാരനാമേന സങ്ഗഹേത്വാ ഇധ "സാധുകം മനസികാര"ന്തി ആഹ.

ഏവം സന്തേപി യസ്മാ ഏസാ വേദനാ ആരമ്മണം ന ഹോതി, തസ്മാ വേദനാനുപസ്സനാ ന യുജ്ജതീതി. നോ ന യുജ്ജതി, സതിപട്ഠാനവണ്ണനായമ്പി ഹി "തംതംസുഖാദീനം വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേദനാവ വേദയതി, തം പന വേദനാപവത്തിം ഉപാദായ 'അഹം വേദയാമീ'തി വോഹാരമത്തം ഹോതീ"തി വുത്തം . അപിച പീതിപടിസംവേദീതിആദീനം അത്ഥവണ്ണനായമേതസ്സ പരിഹാരോ വുത്തോയേവ. വുത്തഞ്ഹേതം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ -

"ദ്വീഹാകാരേഹി പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി ആരമ്മണതോ ച അസമ്മോഹതോ ച. കഥം ആരമ്മണതോ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി? സപ്പീതികേ ദ്വേ ഝാനേ സമാപജ്ജതി, തസ്സ സമാപത്തിക്ഖണേ ഝാനപടിലാഭേന ആരമ്മണതോ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി ആരമ്മണസ്സ പടിസംവിദിതത്താ. കഥം അസമ്മോഹതോ (പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി)? സപ്പീതികേ ദ്വേ ഝാനേ സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ ഝാനസമ്പയുത്തം പീതിം ഖയതോ വയതോ സമ്മസതി, തസ്സ വിപസ്സനാക്ഖണേ ലക്ഖണപടിവേധാ അസമ്മോഹതോ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി. വുത്തമ്പി ചേതം പടിസമ്ഭിദായം 'ദീഘം അസ്സാസവസേന ചിത്തസ്സ ഏകഗ്ഗതം അവിക്ഖേപം പജാനതോ സതി ഉപട്ഠിതാ ഹോതി, തായ സതിയാ, തേന ഞാണേന സാ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതീ'തി. ഏതേനേവ നയേന അവസേസപദാനിപി അത്ഥതോ വേദിതബ്ബാനീ"തി.

ഇതി യഥേവ ഝാനപടിലാഭേന ആരമ്മണതോ പീതിസുഖചിത്തസങ്ഖാരാ പടിസംവിദിതാ ഹോന്തി, ഏവം ഇമിനാപി ഝാനസമ്പയുത്തേന വേദനാസങ്ഖാതമനസികാരപടിലാഭേന ആരമ്മണതോ വേദനാ പടിസംവിദിതാ ഹോതി. തസ്മാ സുവുത്തമേതം ഹോതി "വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ തസ്മിം സമയേ ഭിക്ഖു വിഹരതീ"തി.

നാഹം, ഭിക്ഖവേ, മുട്ഠസ്സതിസ്സ അസമ്പജാനസ്സാതി ഏത്ഥ അയമധിപ്പായോ - യസ്മാ ചിത്തപടിസംവേദീ അസ്സസിസ്സാമീതിആദിനാ നയേന പവത്തോ ഭിക്ഖു കിഞ്ചാപി അസ്സാസപസ്സാസനിമിത്തം ആരമ്മണം കരോതി, തസ്സ പന ചിത്തസ്സ ആരമ്മണേ സതിഞ്ച സമ്പജഞ്ഞഞ്ച ഉപട്ഠപേത്വാ പവത്തനതോ ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീയേവ നാമേസ ഹോതി. ന ഹി മുട്ഠസ്സതിസ്സ അസമ്പജാനസ്സ ആനാപാനസ്സതിഭാവനാ അത്ഥി. തസ്മാ ആരമ്മണതോ ചിത്തപടിസംവിദിതാദിവസേന ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ തസ്മിം സമയേ ഭിക്ഖു വിഹരതീതി. **സോ യം തം അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാനം പഹാനം, തം പഞ്ഞായ ദിസ്വാ സാധുകം അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ അഭിജ്ഝായ കാമച്ഛന്ദനീവരണം, ദോമനസ്സവസേന ബ്യാപാദനീവരണം ദസ്സിതം. ഇദഞ്ഹി ചതുക്കം വിപസ്സനാവസേനേവ വുത്തം, ധമ്മാനുപസ്സനാ ച നീവരണപബ്ബാദിവസേന ഛബ്ബിധാ ഹോതി, തസ്സാ നീവരണപബ്ബം ആദി, തസ്സപി ഇദം നീവരണദ്വയം ആദി, ഇതി ധമ്മാനുപസ്സനായ ആദിം ദസ്സേതും "അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാന"ന്തി ആഹ. **പഹാന**ന്തി അനിച്ചാനുപസ്സനായ

നിച്ചസഞ്ഞം പജഹതീതി ഏവം പഹാനകരഞാണം അധിപ്പേതം. **തം പഞ്ഞായ ദിസ്വാ**തി തം അനിച്ചവിരാഗനിരോധപടിനിസ്സഗ്ഗാഞാണസങ്ഖാതം പഹാനഞാണം അപരായ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ, തമ്പി അപരായാതി ഏവം വിപസ്സനാപരമ്പരം ദസ്സേതി. **അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതീ**തി യഞ്ച സമഥപടിപന്നം അജ്ഝുപേക്ഖതി, യഞ്ച ഏകതോ ഉപട്ഠാനം അജ്ഝുപേക്ഖതീതി ദ്വിധാ അജ്ഝുപേക്ഖതി നാമ. തത്ഥ സഹജാതാനമ്പി അജ്ഝുപേക്ഖനാ ഹോതി ആരമ്മണസ്സപി അജ്ഝുപേക്ഖനാ, ഇധ ആരമ്മണഅജ്ഝുപേക്ഖനാ അധിപ്പേതാ. **തസ്മാതിഹ, ഭിക്ഖവേ**തി യസ്മാ അനിച്ചാനുപസ്സീ അസ്സസിസ്സാമീതിആദിനാ നയേന പവത്തോ ന കേവലം നീവരണാദിധമ്മേ, അഭിജ്ഝാദോമനസ്സസീസേന പന വുത്താനം ധമ്മാനം പഹാനഞാണമ്പി പഞ്ഞായ ദിസ്വാ അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതി, തസ്മാ ''ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ തസ്മിം സമയേ ഭിക്ഖു വിഹരതീ''തി വേദിതബ്ബോ.

൧൬൦. **പവിചിനതീ**തി അനിച്ചാദിവസേന പവിചിനതി. ഇതരം പദദ്വയം ഏതസ്സേവ വേവചനം. **നിരാമിസാ**തി നിക്കിലേസാ. **പസ്സമ്ഭതീ**തി കായികചേതസികദരഥപടിപ്പസ്സദ്ധിയാ കായോപി ചിത്തമ്പി പസ്സമ്ഭതി. **സമാധിയതീ**തി സമ്മാ ഠപിയതി, അപ്പനാപത്തം വിയ ഹോതി. **അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതീ**തി സഹജാതഅജ്ഝുപേക്ഖനായ അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതി.

ഏവം ചുദ്ദസവിധേന കായപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ തസ്മിം കായേ സതി സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, സതിയാ സമ്പയുത്തം ഞാണം ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, തംസമ്പയുത്തമേവ കായികചേതസികവീരിയം വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, പീതി, പസ്സദ്ധി, ചിത്തേകഗ്ഗതാ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, ഇമേസം ഛന്നം സമ്ബോജ്ഝങ്ഗാനം അനോസക്കനഅനതിവത്തനസങ്ഖാതോ മജ്ഝത്താകാരോ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ. യഥേവ ഹി സമപ്പവത്തേസു അസ്സേസു സാരഥിനോ ''അയം ഓലീയതീ''തി തുദനം വാ, ''അയം അതിധാവതീ''തി ആകഡ്ഢനം വാ നത്ഥി, കേവലം ഏവം പസ്സമാനസ്സ ഠിതാകാരോവ ഹോതി, ഏവമേവ ഇമേസം ഛന്നം സമ്ബോജ്ഝങ്ഗാനം അനോസക്കനഅനതിവത്തനസങ്ഖാതോ മജ്ഝത്താകാരോ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ നാമ ഹോതി. ഏത്താവതാ കിം കഥിതം? ഏകചിത്തക്ഖണികാ നാനാരസലക്ഖണാ വിപസ്സനാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാ നാമ കഥിതാ.

൧൬൨. **വിവേകനിസ്സിത**ന്തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. ഏത്ഥ പന ആനാപാനപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ലോകിയാ ഹോതി, ലോകിയാ ആനാപാനാ ലോകിയസതിപട്ഠാനം പരിപൂരേന്തി, ലോകിയാ സതിപട്ഠാനാ ലോകുത്തരബോജ്ഝങ്ഗേ പരിപൂരേന്തി, ലോകുത്തരാ ബോജ്ഝങ്ഗാ വിജ്ജാവിമുത്തിഫലനിബ്ബാനം പരിപൂരേന്തി. ഇതി ലോകിയസ്സ ആഗതട്ഠാനേ ലോകിയം കഥിതം, ലോകുത്തരസ്സ ആഗതട്ഠാനേ ലോകുത്തരം കഥിതന്തി. ഥേരോ പനാഹ ''അഞ്ഞത്ഥ ഏവം ഹോതി, ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ലോകുത്തരം ഉപരി ആഗതം, ലോകിയാ ആനാപാനാ ലോകിയസതിപട്ഠാനേ പരിപൂരേന്തി, ലോകിയാ സതിപട്ഠാനാ ലോകിയേ ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിപൂരേന്തി, ലോകിയാ ബോജ്ഝങ്ഗാ ലോകുത്തരം

വിജ്ജാവിമുത്തിഫലനിബ്ബാനം പരിപൂരേന്തി, വിജ്ജാവിമുത്തിപദേന ഹി ഇധ വിജ്ജാവിമുത്തിഫലനിബ്ബാനം അധിപ്പേത''ന്തി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ആനാപാനസ്സതിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. കായഗതാസതിസുത്തവണ്ണനാ

൧൫൩-൪. ഏവം മേ സുതന്തി കായഗതാസതിസുത്തം. തത്ഥ **ഗേഹസിതാ**തി പഞ്ചകാമഗുണനിസ്സിതാ. **സരസങ്കപ്പാ**തി ധാവനസങ്കപ്പാ. സരന്തീതി ഹി സരാ, ധാവന്തീതി അത്ഥോ. **അജ്ഝത്തമേവാ**തി ഗോചരജ്ഝത്തസ്മിംയേവ. **കായഗതാസതി**ന്തി കായപരിഗ്ഗാഹികമ്പി കായാരമ്മണമ്പി സതിം. കായപരിഗ്ഗാഹികന്തി വുത്തേ സമഥോ കഥിതോ ഹോതി, കായാരമ്മണന്തി വുത്തേ വിപസ്സനാ. ഉഭയേന സമഥവിപസ്സനാ കഥിതാ ഹോന്തി.

പുന ചപരം...പേ... ഏവമ്പി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കായഗതാസതിം ഭാവേതീതി സതിപട്ഠാനേ ചുദ്ദസവിധേന കായാനുപസ്സനാ കഥിതാ.

൧൫൬. അന്തോഗധാവാസ്സാതി തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഭാവനായ അബ്ഭന്തരഗതാവ ഹോന്തി. **വിജ്ജാഭാഗിയാ**തി ഏത്ഥ സമ്പയോഗവസേന വിജ്ജം ഭജന്തീതി വിജ്ജാഭാഗിയാ. വിജ്ജാഭാഗേ വിജ്ജാകോട്ഠാസേ വത്തന്തീതിപി വിജ്ജാഭാഗിയാ. തത്ഥ വിപസ്സനാഞാണം, മനോമയിദ്ധി, ഛ അഭിഞ്ഞാതി അട്ഠ വിജ്ജാ. പുരിമേന അത്ഥേന താഹി സമ്പയുത്തധമ്മാപി വിജ്ജാഭാഗിയാ. പച്ഛിമേന അത്ഥേന താസു യാ കാചി ഏകാ വിജ്ജാ വിജ്ജാ, സേസാ വിജ്ജാഭാഗിയാതി ഏവം വിജ്ജാപി വിജ്ജായ സമ്പയുത്താ ധമ്മാപി വിജ്ജാഭാഗിയാത്വേവ വേദിതബ്ബാ. **ചേതസാ ഫുടോ**തി ഏത്ഥ ദുവിധം ഫരണം ആപോഫരണഞ്ച, ദിബ്ബചക്ഖുഫരണഞ്ച, തത്ഥ ആപോകസിണം സമാപജ്ജിത്വാ ആപേന ഫരണം ആപോഫരണം നാമ. ഏവം ഫുടേപി മഹാസമുദ്ദേ സബ്ബാ സമുദ്ദങ്ഗമാ കുന്നദിയോ അന്തോഗധാവ ഹോന്തി, ആലോകം പന വഡ്ഢേത്വാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ സകലസമുദ്ദസ്സ ദസ്സനം ദിബ്ബചക്ഖുഫരണം നാമ. ഏവം ഫരണേപി മഹാസമുദ്ദേ സബ്ബാ സമുദ്ദങ്ഗമാ കുന്നദിയോ അന്തോഗധാവ ഹോന്തി.

ഓതാരന്തി വിവരം ഛിദ്ദം. **ആരമ്മണ**ന്തി കിലേസുപ്പത്തിപച്ചയം. **ലഭേഥ ഓതാര**ന്തി ലഭേയ്യ പവേസനം, വിനിവിജ്ഝിത്വാ യാവ പരിയോസാനാ ഗച്ഛേയ്യാതി അത്ഥോ. **നിക്ഖേപന**ന്തി നിക്ഖിപനട്ഠാനം.

൧൫൭. ഏവം അഭാവിതകായഗതാസതിം പുഗ്ഗലം അല്ലമത്തികപുഞ്ജാദീഹി ഉപമേത്വാ ഇദാനി ഭാവിതകായഗതാസതിം സാരഫലകാദീഹി ഉപമേതും **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഗ്ഗളഫലക**ന്തി കവാടം.

൧൫൮. കാകപേയ്യോതി മുഖവട്ടിയം നിസീദിത്വാ കാകേന ഗീവം അനാമേത്വാവ പാതബ്ബോ. **അഭിഞ്ഞാസച്ഛികരണീയസ്സാ**തി അഭിഞ്ഞായ സച്ഛികാതബ്ബസ്സ. **സക്ഖിഭബ്ബതം പാപുണാതീ**തി പച്ചക്ഖഭാവം പാപുണാതി. **സതി സതി ആയതനേ**തി സതിസതി കാരണേ. കിം പനേത്ഥ കാരണന്തി? അഭിഞ്ഞാവ കാരണം. **ആളിബന്ധാ**തി മരിയാദബദ്ധാ.

യാനീകതായാതി യുത്തയാനം വിയ കതായ. **വത്ഥുകതായാ**തി പതിട്ഠാകതായ. **അനുട്ഠിതായാ**തി അനുപ്പവത്തിതായ. **പരിചിതായാ**തി പരിചയകതായ. **സുസമാരദ്ധായാ**തി സുട്ഠു സമാരദ്ധായ സുസമ്പഗ്ഗഹിതായ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

കായഗതാസതിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. സങ്ഖാരുപപത്തിസുത്തവണ്ണനാ

൧൬൦. ഏവം മേ സുതന്തി സങ്ഖാരുപപത്തിസുത്തം. തത്ഥ **സങ്ഖാരുപപത്തി**ന്തി സങ്ഖാരാനംയേവ ഉപപത്തിം, ന സത്തസ്സ, ന പോസസ്സ, പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരേന വാ ഭവൂപഗക്ഖന്ധാനം ഉപപത്തിം.

൧൬൧. സദ്ധായ സമന്നാഗതോതി സദ്ധാദയോ പഞ്ച ധമ്മാ ലോകികാ വട്ടന്തി. **ദഹതീ**തി ഠപേതി. **അധിട്ഠാതീ**തി പതിട്ഠാപേതി. **സങ്ഖാരാ ച വിഹാരാ ചാ**തി സഹ പത്ഥനായ സദ്ധാദയോവ പഞ്ച ധമ്മാ. **തത്രുപപത്തിയാ**തി തസ്മിം ഠാനേ നിബ്ബത്തനത്ഥായ. **അയം മഗ്ഗോ അയം പടിപദാ**തി സഹ പത്ഥനായ പഞ്ച ധമ്മാവ. യസ്സ ഹി പഞ്ച ധമ്മാ അത്ഥി, ന പത്ഥനാ, തസ്സ ഗതി അനിബദ്ധാ. യസ്സ പത്ഥനാ അത്ഥി, ന പഞ്ച ധമ്മാ, തസ്സപി അനിബദ്ധാ. യേസം ഉഭയം അത്ഥി, തേസം ഗതി നിബദ്ധാ. യഥാ ഹി ആകാസേ ഖിത്തദണ്ഡോ അഗ്ഗേന വാ മജ്ഝേന വാ മൂലേന വാ നിപതിസ്സതീതി നിയമോ നത്ഥി, ഏവം സത്താനം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണം അനിയതം. തസ്മാ കുസലം കമ്മം കത്വാ ഏകസ്മിം ഠാനേ പത്ഥനം കാതും വട്ടതി.

൧൬൨. ആമണ്ഡന്തി ആമലകം. യഥാ തം പരിസുദ്ധചക്ഖുസ്സ പുരിസസ്സ സബ്ബസോവ പാകടം ഹോതി, ഏവം തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ സദ്ധിം തത്ഥ നിബ്ബത്തസത്തേഹി സഹസ്സീ ലോകധാതു. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

൧൬൩. സുഭോതി സുന്ദരോ. **ജാതിമാ**തി ആകരസമ്പന്നോ. **സുപരികമ്മകതോ**തി ധോവനാദീഹി സുട്ഠുകതപരികമ്മോ. **പണ്ഡുകമ്ബലേ നിക്ഖിത്തോ**തി രത്തകമ്ബലേ ഠപിതോ.

൧൬൪. സതസഹസ്സോതി ലോകധാതുസതസഹസ്സമ്ഹി ആലോകഫരണബ്രഹ്മാ. **നിക്ഖ**ന്തി നിക്ഖേന കതം പിളന്ധനം, നിക്ഖം നാമ പഞ്ചസുവണ്ണം, ഊനകനിക്ഖേന കതം പസാധനഞ്ഹി ഘട്ടനമജ്ജനക്ഖമം ന ഹോതി, അതിരേകേന കതം ഘട്ടനമജ്ജനം ഖമതി, വണ്ണവന്തം പന ന ഹോതി, ഫരുസധാതുകം ഖായതി. നിക്ഖേന കതം ഘട്ടനമജ്ജനഞ്ചേവ ഖമതി, വണ്ണവന്തഞ്ച ഹോതി. **ജമ്ബോനദ**ന്തി ജമ്ബുനദിയം നിബ്ബത്തം. മഹാജമ്ബുരുക്ഖസ്സ ഹി ഏകേകാ സാഖാ പണ്ണാസ പണ്ണാസ യോജനാനി വഡ്ഢിതാ, താസു മഹന്താ നദിയോ സന്ദന്തി, താസം നദീനം ഉഭയതീരേസു ജമ്ബുപക്കാനം പതിതട്ഠാനേ സുവണ്ണങ്കുരാ ഉട്ഠഹന്തി, തേ നദീജലേന വുയ്ഹമാനാ അനുപുബ്ബേന മഹാസമുദ്ദം പവിസന്തി. തം സന്ധായ ജമ്ബോനദന്തി വുത്തം. **ദക്ഖകമ്മാരപുത്തഉക്കാമുഖസുകുസലസമ്പഹട്ഠ**ന്തി ദക്ഖേന സുകുസലേന കമ്മാരപുത്തേന ഉക്കാമുഖേ പചിത്വാ സമ്പഹട്ഠം.

ഉക്കാമുഖേതി ഉദ്ധനേ. **സമ്പഹട്ഠ**ന്തി ധോതഘട്ടിതമജ്ജിതം. വത്ഥോപമേ (മ॰ നി॰ ൧.൭൫-൭൬) ച ധാതുവിഭങ്ഗേ (മ॰ നി॰ ൩.൩൫൭-൩൬൦) ച പിണ്ഡസോധനം വുത്തം. ഇമസ്മിം സുത്തേ കതഭണ്ഡസോധനം വുത്തം.

യം പന സബ്ബവാരേസു **ഫരിത്വാ അധിമുച്ചിത്വാ**തി വുത്തം, തത്ഥ പഞ്ചവിധം ഫരണം ചേതോഫരണം കസിണഫരണം ദിബ്ബചക്ഖുഫരണം ആലോകഫരണം സരീരഫരണന്തി. തത്ഥ ചേതോഫരണം നാമ ലോകധാതുസഹസ്സേ സത്താനം ചിത്തജാനനം. കസിണഫരണം നാമ ലോകധാതുസഹസ്സേ കസിണപത്ഥരണം. ദിബ്ബചക്ഖുഫരണം നാമ ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ സഹസ്സലോകധാതുദസ്സനം. ആലോകഫരണമ്പി ഏതദേവ. സരീരഫരണം നാമ ലോകധാതുസഹസ്സേ സരീരപഭായ പത്ഥരണം. സബ്ബത്ഥ ഇമാനി പഞ്ച ഫരണാനി അവിനാസേന്തേന കഥേതബ്ബാനി.

തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരോ പനാഹ - ''മണിഓപമ്മേ കസിണഫരണം വിയ നിക്ഖോപമ്മേ സരീരഫരണം വിയ ദിസ്സതീ''തി. തസ്സ വാദം വിയ അട്ഠകഥാ നാമ നത്ഥീതി പടിക്ഖിത്വാ സരീരഫരണം ന സബ്ബകാലികം, ചത്താരിമാനി ഫരണാനി അവിനാസേത്വാവ കഥേതബ്ബാനി വുത്തം. **അധിമുച്ചതീ**തി പദം ഫരണപദസ്സേവ വേവചനം, അഥ വാ **ഫരതീ**തി പത്ഥരതി. **അധിമുച്ചതീ**തി ജാനാതി.

൧൬൯. **ആഭാ**തിആദീസു ആഭാദയോ നാമ പാടിയേക്കാ ദേവാ നത്ഥി, തയോ പരിത്താഭാദയോ ദേവാ ആഭാ നാമ, പരിത്താസുഭാദയോ ച. സുഭകിണ്ഹാദയോ ച സുഭാ നാമ. വേഹപ്ഫലാദിവാരാ പാകടായേവ.

ഇമേ താവ പഞ്ച ധമ്മേ ഭാവേത്വാ കാമാവചരേസു നിബ്ബത്തതു. ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തം പന ആസവക്ഖയഞ്ച കഥം പാപുണാതീതി? ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ സീലം, സോ ഇമസ്മിം സീലേ പതിട്ഠായ കസിണപരികമ്മം കത്വാ താ താ സമാപത്തിയോ ഭാവേത്വാ രൂപീബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തതി, അരൂപജ്ഝാനാനി നിബ്ബത്തേത്വാ അരൂപീബ്രഹ്മലോകേ, സമാപത്തിപദട്ഠാനം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അനാഗാമിഫലം സച്ഛികത്വാ പഞ്ചസു സുദ്ധാവാസേസു നിബ്ബത്തതി. ഉപരിമഗ്ഗം ഭാവേത്വാ ആസവക്ഖയം പാപുണാതീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സങ്ഖാരുപപത്തിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സുഞ്ഞതവഗ്ഗോ

൧. ചൂളസുഞ്ഞതസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൬. ഏവം മേ സുതന്തി ചൂളസുഞ്ഞതസുത്തം. തത്ഥ **ഏകമിദ**ന്തി ഥേരോ കിര ഭഗവതോ വത്തം കത്വാ അത്തനോ ദിവാട്ഠാനം ഗന്ത്വാ കാലപരിച്ഛേദം കത്വാ നിബ്ബാനാരമ്മണം സുഞ്ഞതാഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസിന്നോ യഥാപരിച്ഛേദേന വുട്ഠാസി. അഥസ്സ സങ്ഖാരാ സുഞ്ഞതോ ഉപട്ഠഹിംസു. സോ സുഞ്ഞതാകഥം സോതുകാമോ ജാതോ. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - ''ന ഖോ പന സക്കാ ധുരേന ധുരം പഹരന്തേന വിയ ഗന്ത്വാ 'സുഞ്ഞതാകഥം മേ, ഭന്തേ, കഥേഥാ'തി ഭഗവന്തം വത്തും, ഹന്ദാഹം യം മേ ഭഗവാ നഗരകം ഉപനിസ്സായ വിഹരന്തോ ഏകം കഥം കഥേസി, തം സാരേമി, ഏവം മേ ഭഗവാ സുഞ്ഞതാകഥം കഥേസ്സതീ''തി ദസബലം സാരേന്തോ **ഏകമിദ**ന്തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ഇദ**ന്തി നിപാതമത്തമേവ. **കച്ചിമേതം, ഭന്തേ**തി ഥേരോ ഏകപദേ ഠത്വാ സട്ഠിപദസഹസ്സാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ ധാരേതും സമത്ഥോ, കിം സോ ''സുഞ്ഞതാവിഹാരേനാ''തി ഏകം പദം ധാരേതും ന സക്ഖിസ്സതി, സോതുകാമേന പന ജാനന്തേന വിയ പുച്ഛിതും ന വട്ടതി, പാകടം കത്വാ വിത്ഥാരിയമാനം സുഞ്ഞതാകഥം സോതുകാമോ അജാനന്തോ വിയ ഏവമാഹ. ഏകോ അജാനന്തോപി ജാനന്തോ വിയ ഹോതി, ഥേരോ ഏവരൂപം കോഹഞ്ഞം കിം കരിസ്സതി, അത്തനോ ജാനനട്ഠാനേപി ഭഗവതോ അപചിതിം ദസ്സേത്വാ ''കച്ചിമേത''ന്തിആദിമാഹ.

പുബ്ബേപീതി പഠമബോധിയം നഗരകം ഉപനിസ്സായ വിഹരണകാലേപി. **ഏതരഹിപീ**തി ഇദാനിപി. ഏവം പന വത്വാ ചിന്തേസി - ''ആനന്ദോ സുഞ്ഞതാകഥം സോതുകാമോ, ഏകോ പന സോതും സക്കോതി, ന ഉഗ്ഗഹേതും, ഏകോ സോതുമ്പി ഉഗ്ഗഹേതുമ്പി സക്കോതി, ന കഥേതും, ആനന്ദോ പന സോതുമ്പി സക്കോതി ഉഗ്ഗഹേതുമ്പി കഥേതുമ്പി, (കഥേമിസ്സ) സുഞ്ഞതാകഥ''ന്തി. ഇതി തം കഥേന്തോ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുഞ്ഞോ ഹത്ഥിഗവാസ്സവളവേനാ**തി തത്ഥ കട്ഠരൂപപോത്ഥകരൂപചിത്തരൂപവസേന കതാ ഹത്ഥിആദയോ അത്ഥി, വേസ്സവണമന്ധാതാദീനം ഠിതട്ഠാനേ ചിത്തകമ്മവസേന കതമ്പി, രതനപരിക്ഖതാനം വാതപാനദ്വാരബന്ധമഞ്ചപീഠാദീനം വസേന സണ്ഠിതമ്പി, ജിണ്ണപടിസങ്ഖരണത്ഥം ഠപിതമ്പി ജാതരൂപരജതം അത്ഥി, കട്ഠരൂപാദിവസേന കതാ ധമ്മസവനപഞ്ഹപുച്ഛനാദിവസേന ആഗച്ഛന്താ ച ഇത്ഥിപുരിസാപി അത്ഥി, തസ്മാ ന സോ തേഹി സുഞ്ഞോ. ഇന്ദ്രിയബദ്ധാനം സവിഞ്ഞാണകാനം ഹത്ഥിആദീനം, ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബസ്സ ജാതരൂപരജതസ്സ, നിബദ്ധവാസം വസന്താനം ഇത്ഥിപുരിസാനഞ്ച അഭാവം സന്ധായേതം വുത്തം.

ഭിക്ഖുസങ്ഘം പടിച്ചാതി ഭിക്ഖൂസു ഹി പിണ്ഡായ പവിട്ഠേസുപി വിഹാരഭത്തം സാദിയന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി ചേവ ഗിലാനഗിലാനുപട്ഠാകഉദ്ദേസചീവരകമ്മപസുതാദീഹി ച ഭിക്ഖൂഹി സോ അസുഞ്ഞോവ ഹോതി, ഇതി നിച്ചമ്പി ഭിക്ഖൂനം അത്ഥിതായ ഏവമാഹ. **ഏകത്ത**ന്തി ഏകഭാവം, ഏകം അസുഞ്ഞതം അത്ഥീതി അത്ഥോ. ഏകോ അസുഞ്ഞഭാവോ അത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി. **അമനസികരിത്വാ**തി ചിത്തേ

അകത്വാ അനാവജ്ജിത്വാ അപച്ചവേക്ഖിത്വാ. **ഗാമസഞ്ഞ**ന്തി ഗാമോതി പവത്തവസേന വാ കിലേസവസേന വാ ഉപ്പന്നം ഗാമസഞ്ഞം. മനുസ്സസഞ്ഞായപി ഏസേവ നയോ. **അരഞ്ഞസഞ്ഞം പടിച്ച മനസി കരോതി ഏകത്ത**ന്തി ഇദം അരഞ്ഞം, അയം രുക്ഖോ, അയം പബ്ബതോ, അയം നീലോഭാസോ വനസണ്ഡോതി ഏവം ഏകം അരഞ്ഞംയേവ പടിച്ച അരഞ്ഞസഞ്ഞം മനസി കരോതി. **പക്ഖന്ദതീ**തി ഓതരതി. **അധിമുച്ചതീ**തി ഏവന്തി അധിമുച്ചതി. **യേ അസ്സു ദരഥാ**തി യേ ച പവത്തദരഥാ വാ കിലേസദരഥാ വാ ഗാമസഞ്ഞം പടിച്ച ഭവേയ്യും, തേ ഇധ അരഞ്ഞസഞ്ഞായ ന സന്തി. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. **അത്ഥി ചേവായ**ന്തി അയം പന ഏകം അരഞ്ഞസഞ്ഞം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജമാനാ പവത്തദരഥമത്താ അത്ഥി.

യഞ്ഹി ഖോ തത്ഥ ന ഹോതീതി യം മിഗാരമാതുപാസാദേ ഹത്ഥിആദയോ വിയ ഇമിസ്സാ അരഞ്ഞസഞ്ഞായ ഗാമസഞ്ഞാമനുസ്സസഞ്ഞാവസേന ഉപ്പജ്ജമാനം പവത്തദരഥകിലേസദരഥജാതം, തം ന ഹോതി. **യം പന തത്ഥ അവസിട്ഠ**ന്തി യം മിഗാരമാതുപാസാദേ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ വിയ തത്ഥ അരഞ്ഞസഞ്ഞായ പവത്തദരഥമത്തം അവസിട്ഠം ഹോതി. **തം സന്തമിദം അത്ഥീതി പജാനാതീ**തി തം വിജ്ജമാനമേവ "അത്ഥി ഇദ"ന്തി പജാനാതി, **സുഞ്ഞതാവക്കന്തീ**തി സുഞ്ഞതാനിബ്ബത്തി.

൧൭൭. അമനസികരിത്വാ മനുസ്സസഞ്ഞന്തി ഇധ ഗാമസഞ്ഞം ന ഗണ്ഹാതി. കസ്മാ? ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "മനുസ്സസഞ്ഞായ ഗാമസഞ്ഞം നിവത്തേത്വാ, അരഞ്ഞസഞ്ഞായ മനുസ്സസഞ്ഞം, പഥവീസഞ്ഞായ അരഞ്ഞസഞ്ഞം, ആകാസാനഞ്ചായതനസഞ്ഞായ പഥവീസഞ്ഞം…പേ॰… നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസഞ്ഞായ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞം , വിപസ്സനായ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസഞ്ഞം, മഗ്ഗേന വിപസ്സനം നിവത്തേത്വാ അനുപുബ്ബേന അച്ചന്തസുഞ്ഞതം നാമ ദസ്സേസ്സാമീ"തി. തസ്മാ ഏവം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **പഥവീസഞ്ഞ**ന്തി കസ്മാ അരഞ്ഞസഞ്ഞം പഹായ പഥവീസഞ്ഞം മനസി കരോതി? അരഞ്ഞസഞ്ഞായ വിസേസാനധിഗമനതോ. യഥാ ഹി പുരിസസ്സ രമണീയം ഖേത്തട്ഠാനം ദിസ്വാ - "ഇധ വുത്താ സാലിആദയോ സുട്ഠു സമ്പജ്ജിസ്സന്തി, മഹാലാഭം ലഭിസ്സാമീ"തി സത്തക്ഖത്തുമ്പി ഖേത്തട്ഠാനം ഓലോകേന്തസ്സ സാലിആദയോ ന സമ്പജ്ജന്തേവ, സചേ പന തം ഠാനം വിഹതഖാണുകകണ്ടകം കത്വാ കസിത്വാ വപതി, ഏവം സന്തേ സമ്പജ്ജന്തി, ഏവമേവ - "ഇദം അരഞ്ഞം, അയം രുക്ഖോ, അയം പബ്ബതോ, അയം നീലോഭാസോ വനസണ്ഡോ"തി സചേപി സത്തക്ഖത്തും അരഞ്ഞസഞ്ഞം മനസി കരോതി, നേവൂപചാരം ന സമാധിം പാപുണാതി, പഥവീസഞ്ഞായ പനസ്സ ധുവസേവനം കമ്മട്ഠാനം പഥവീകസിണം പരികമ്മം കത്വാ ഝാനാനി നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനപദട്ഠാനമ്പി വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ സക്കാ അരഹത്തം പാപുണിതും. തസ്മാ അരഞ്ഞസഞ്ഞം പഹായ പഥവീസഞ്ഞം മനസി കരോതി. **പടിച്ചാ**തി പടിച്ച സമ്ഭൂതം.

ഇദാനി യസ്മിം പഥവീകസിണേ സോ പഥവീസഞ്ഞീ ഹോതി, തസ്സ ഓപമ്മദസ്സനത്ഥം **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ഉസഭസ്സ ഏതന്തി **ആസഭം**. അഞ്ഞേസം പന ഗുന്നം ഗണ്ഡാപി ഹോന്തി പഹാരാപി. തേസഞ്ഹി ചമ്മം പസാരിയമാനം നിബ്ബലികം ന ഹോതി, ഉസഭസ്സ ലക്ഖണസമ്പന്നതായ തേ ദോസാ നത്ഥി. തസ്മാ തസ്സ ചമ്മം ഗഹിതം. **സങ്കുസതേനാ**തി ഖിലസതേന.

സുവിഹതന്തി പസാരേത്വാ സുട്ഠു വിഹതം. ഊനകസതസങ്കുവിഹതഞ്ഹി നിബ്ബലികം ന ഹോതി, സങ്കുസതേന വിഹതം ഭേരിതലം വിയ നിബ്ബലികം ഹോതി. തസ്മാ ഏവമാഹ. **ഉക്കൂലവിക്കൂല**ന്തി ഉച്ചനീചം ഥലട്ഠാനം നിന്നട്ഠാനം. **നദീവിദുഗ്ഗ**ന്തി നദിയോ ചേവ ദുഗ്ഗമട്ഠാനഞ്ച. **പഥവീസഞ്ഞം പടിച്ച മനസി കരോതി ഏകത്ത**ന്തി കസിണപഥവിയംയേവ പടിച്ച സമ്ഭൂതം ഏകം സഞ്ഞം മനസി കരോതി. **ദരഥമത്താ**തി ഇതോ പട്ഠായ സബ്ബവാരേസു പവത്തദരഥവസേന ദരഥമത്താ വേദിതബ്ബാ.

൧൮൭. **അനിമിത്തം ചേതോസമാധി**ന്തി വിപസ്സനാചിത്തസമാധിം. സോ ഹി നിച്ചനിമിത്താദിവിരഹിതോ അനിമിത്തോതി വുച്ചതി. **ഇമമേവ കായ**ന്തി വിപസ്സനായ വത്ഥും ദസ്സേതി. തത്ഥ **ഇമമേവാ**തി ഇമം ഏവ ചതുമഹാഭൂതികം. **സളായതനിക**ന്തി സളായതനപടിസംയുത്തം. **ജീവിതപച്ചയാ**തി യാവ ജീവിതിന്ദ്രിയാനം പവത്തി, താവ ജീവിതപച്ചയാ പവത്തദരഥമത്താ അത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി.

൧൮൮. പുന **അനിമിത്ത**ന്തി വിപസ്സനായ പടിവിപസ്സനം ദസ്സേതും വുത്തം. **കാമാസവം പടിച്ചാ**തി കാമാസവം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനപവത്തദരഥാ ഇധ ന സന്തി, അരിയമഗ്ഗേ ചേവ അരിയഫലേ ച നത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി. **ഇമമേവ കായ**ന്തി ഇമം ഉപാദിസേസദരഥദസ്സനത്ഥം വുത്തം. ഇതി മനുസ്സസഞ്ഞായ ഗാമസഞ്ഞം നിവത്തേത്വാ...പേ॰... മഗ്ഗേന വിപസ്സനം നിവത്തേത്വാ അനുപുബ്ബേന അച്ചന്തസുഞ്ഞതാ നാമ ദസ്സിതാ ഹോതി.

൧൮൯. **പരിസുദ്ധ**ന്തി നിരുപക്കിലേസം. **അനുത്തര**ന്തി ഉത്തരവിരഹിതം സബ്ബസേട്ഠം. **സുഞ്ഞത**ന്തി സുഞ്ഞതഫലസമാപത്തിം. **തസ്മാ**തി യസ്മാ അതീതേപി, ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകസങ്ഖാതാ സമണബ്രാഹ്മണാ. അനാഗതേപി, ഏതരഹിപി ബുദ്ധബുദ്ധസാവകസങ്ഖാതാ സമണബ്രാഹ്മണാ ഇമംയേവ പരിസുദ്ധം പരമം അനുത്തരം സുഞ്ഞതം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിംസു വിഹരിസ്സന്തി വിഹരന്തി ച, തസ്മാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളസുഞ്ഞതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. മഹാസുഞ്ഞതസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൦. **ഏവം മേ സുത**ന്തി മഹാസുഞ്ഞതസുത്തം. തത്ഥ **കാളഖേമകസ്സാ**തി ഛവിവണ്ണേന സോ കാളോ, ഖേമകോതി പനസ്സ നാമം. **വിഹാരോ**തി തസ്മിംയേവ നിഗ്രോധാരാമേ ഏകസ്മിം പദേസേ പാകാരേന പരിക്ഖിപിത്വാ ദ്വാരകോട്ഠകം മാപേത്വാ ഹംസവട്ടകാദിസേനാസനാനി ചേവ മണ്ഡലമാളഭോജനസാലാദീനി ച പതിട്ഠപേത്വാ കതോ വിഹാരോ. **സമ്ബഹുലാനി സേനാസനാനീ**തി മഞ്ചോ പീഠം ഭിസിബിമ്ബോഹനം തട്ടികാ ചമ്മഖണ്ഡോ തിണസന്ഥാരോ പണ്ണസന്ഥാരോ പലാലസന്ഥാരോതിആദീനി പഞ്ഞത്താനി ഹോന്തി, മഞ്ചേന മഞ്ചം...പേ॰... പലാലസന്ഥാരേനേവ പലാലസന്ഥാരം ആഹച്ച ഠപിതാനി, ഗണഭിക്ഖൂനം വസനട്ഠാനസദിസം അഹോസി.

സമ്ബഹുലാ നു ഖോതി ഭഗവതോ ബോധിപല്ലങ്കേയേവ സബ്ബകിലേസാനം സമുഗ്ഘാടിതത്താ സംസയോ നാമ നത്ഥി, വിതക്കപുബ്ബഭാഗാ പുച്ഛാ, വിതക്കപുബ്ബഭാഗേ ചായം നുകാരോ നിപാതമത്തോ. പാടിമത്ഥകം ഗച്ഛന്തേ അവിനിച്ഛിതോ നാമ ന ഹോതി. ഇതോ കിര പുബ്ബേ ഭഗവതാ ദസ ദ്വാദസ ഭിക്ഖൂ ഏകട്ഠാനേ വസന്താ ന ദിട്ഠപുബ്ബാ.

അഥസ്സ ഏതദഹോസി - ഗണവാസോ നാമായം വട്ടേ ആചിണ്ണസമാചിണ്ണോ നദീഓതിണ്ണഉദകസദിസോ,
നിരയതിരച്ഛാനയോനിപേത്തിവിസയാസുരകായേസുപി, മനുസ്സലോക-ദേവലോകബ്രഹ്മലോകേസുപി ഗണവാസോവ ആചിണ്ണോ. ദസയോജനസഹസ്സോ ഹി **നിരയോ** തിപുചുണ്ണഭരിതാ നാളി വിയ സത്തേഹി നിരന്തരോ, പഞ്ചവിധബന്ധനകമ്മകാരണകരണട്ഠാനേ സത്താനം പമാണം വാ പരിച്ഛേദോ വാ നത്ഥി, തഥാ വാസീഹി തച്ഛനാദിഠാനേസു, ഇതി ഗണഭൂതാവ പച്ചന്തി. **തിരച്ഛാനയോനിയം** ഏകസ്മിം വമ്മികേ ഉപസികാനം പമാണം വാ പരിച്ഛേദോ വാ നത്ഥി, തഥാ ഏകേകബിലാദീസുപി കിപില്ലികാദീനം. തിരച്ഛാനയോനിയമ്പി ഗണവാസോവ. **പേതനഗരാനി** ച ഗാവുതികാനി അഡ്ഢയോജനികാനിപി പേതഭരിതാനി ഹോന്തി. ഏവം പേത്തിവിസയേപി ഗണവാസോവ. **അസുരഭവനം** ദസയോജനസഹസ്സം കണ്ണേ പക്ഖിത്തസൂചിയാ കണ്ണബിലം വിയ ഹോതി. ഇതി അസുരകായേപി ഗണവാസോവ. **മനുസ്സലോകേ** സാവത്ഥിയം സത്തപണ്ണാസ കുലസതസഹസ്സാനി, രാജഗഹേ അന്തോ ച ബഹി ച അട്ഠാരസ മനുസ്സകോടിയോ വസിംസു. ഏവം അഞ്ഞേസുപി ഠാനേസൂതി മനുസ്സലോകേപി ഗണവാസോവ. **ഭുമ്മദേവതാ** ആദിം കത്വാ ദേവലോകബ്രഹ്മലോകേസുപി ഗണവാസോവ. ഏകേകസ്സ ഹി ദേവപുത്തസ്സ അഡ്ഢതിയാ നാടകകോടിയോ ഹോന്തി, നവപി കോടിയോ ഹോന്തി, ഏകട്ഠാനേ ദസസഹസ്സാപി ബ്രഹ്മാനോ വസന്തി.

തതോ ചിന്തേസി - "മയാ സതസഹസ്സകപ്പാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ഗണവാസവിദ്ധംസനത്ഥം ദസ പാരമിയോ പൂരിതാ, ഇമേ ച ഭിക്ഖൂ ഇതോ പട്ഠായേവ ഗണം ബന്ധിത്വാ ഗണാഭിരതാ ജാതാ അനനുച്ഛവികം കരോന്തീ"തി. സോ ധമ്മസംവേഗം ഉപ്പാദേത്വാ പുന ചിന്തേസി - "സചേ 'ഏകട്ഠാനേ ദ്വീഹി ഭിക്ഖൂഹി ന വസിതബ്ബ'ന്തി സക്കാ ഭവേയ്യ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേതും, സിക്ഖാപദം പഞ്ഞാപേയ്യം, ന ഖോ പനേതം സക്കാ. ഹന്ദാഹം മഹാസുഞ്ഞതാപടിപത്തിം നാമ സുത്തന്തം ദേസേമി, യം സിക്ഖാകാമാനം കുലപുത്താനം സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തി വിയ നഗരദ്വാരേ നിക്ഖിത്തസബ്ബകായികആദാസോ വിയ ച ഭവിസ്സതി. തതോ യഥാ നാമേകസ്മിം ആദാസേ ഖത്തിയാദയോ അത്തനോ വജ്ജം ദിസ്വാ തം പഹായ അനവജ്ജാ ഹോന്തി, ഏവമേവം മയി പരിനിബ്ബുതേപി പഞ്ചവസ്സസഹസ്സാനി ഇമം സുത്തം ആവജ്ജിത്വാ ഗണം വിനോദേത്വാ ഏകീഭാവാഭിരതാ കുലപുത്താ വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തം കരിസ്സന്തീ"തി. ഭഗവതോ ച മനോരഥം പൂരേന്താ വിയ ഇമം സുത്തം ആവജ്ജിത്വാ ഗണം വിനോദേത്വാ വട്ടദുക്ഖം ഖേപേത്വാ പരിനിബ്ബുതാ കുലപുത്താ ഗണനപഥം വീതിവത്താ. വാലികപിട്ഠിവിഹാരേപി ഹി ആഭിധമ്മികഅഭയത്ഥേരോ നാമ വസ്സൂപനായികസമയേ സമ്ബഹുലേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ഇമം സുത്തം സജ്ഝായിത്വാ "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഏവം കാരേതി, മയം കിം കരോമാ"തി ആഹ. തേ സബ്ബേപി അന്തോവസ്സേ ഗണം

വിനോദേത്വാ ഏകീഭാവാഭിരതാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. ഗണഭേദനം നാമ ഇദം സുത്തന്തി.

ഏവമ്മേ. **ഘടായാ**തി ഏവംനാമകസ്സ സക്കസ്സ. **വിഹാരേ**തി അയമ്പി വിഹാരോ നിഗ്രോധാരാമസ്സേവ ഏകദേസേ കാളഖേമകസ്സ വിഹാരോ വിയ കതോതി വേദിതബ്ബോ. **ചീവരകമ്മ**ന്തി ജിണ്ണമലിനാനം അഗ്ഗളട്ഠാനുപ്പാദനധോവനാദീഹി കതപരിഭണ്ഡമ്പി, ചീവരത്ഥായ ഉപ്പന്നവത്ഥാനം വിചാരണസിബ്ബനാദീഹി അകതം സംവിധാനമ്പി വട്ടതി, ഇധ പന അകതം സംവിധാനം അധിപ്പേതം. മനുസ്സാ ഹി ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ചീവരസാടകേ അദംസു. തസ്മാ ഥേരോ സമ്ബഹുലേ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ തത്ഥ ചീവരകമ്മം അകാസി. തേപി ഭിക്ഖൂ പാതോവ സൂചിപാസകസ്സ പഞ്ഞായനകാലതോ പട്ഠായ നിസിന്നാ അപഞ്ഞായനകാലേ ഉട്ഠഹന്തി. സൂചികമ്മേ നിട്ഠിതേയേവ സേനാസനാനി സംവിദഹിസ്സാമാതി ന സംവിദഹിംസു. **ചീവരകാരസമയോ നോ**തി ഥേരോ കിര ചിന്തേസി - ''അദ്ധാ ഏതേഹി ഭിക്ഖൂഹി ന പടിസാമിതാനി സേനാസനാനി, ഭഗവതാ ച ദിട്ഠാനി ഭവിസ്സന്തി. ഇതി അനത്തമനോ സത്ഥാ സുട്ഠു നിഗ്ഗഹേതുകാമോ, ഇമേസം ഭിക്ഖൂനം ഉപത്ഥമ്ഭോ ഭവിസ്സാമീ''തി; തസ്മാ ഏവമാഹ. അയം പനേത്ഥ അധിപ്പായോ - ''ന, ഭന്തേ, ഇമേ ഭിക്ഖൂ കമ്മാരാമാ ഏവ, ചീവരകിച്ചവസേന പന ഏവം വസന്തീ''തി.

ന ഖോ, ആനന്ദാതി, ആനന്ദ, കമ്മസമയോ വാ ഹോതു അകമ്മസമയോ വാ, ചീവരകാരസമയോ വാ ഹോതു അചീവരകാരസമയോ വാ, അഥ ഖോ സങ്ഗണികാരാമോ ഭിക്ഖു ന സോഭതിയേവ. മാ ത്വം അനുപത്ഥമ്ഭട്ഠാനേ ഉപത്ഥമ്ഭോ അഹോസീതി. തത്ഥ **സങ്ഗണികാ**തി സകപരിസസമോധാനം. **ഗണോ**തി നാനാജനസമോധാനം. ഇതി സങ്ഗണികാരാമോ വാ ഹോതു ഗണാരാമോ വാ, സബ്ബഥാപി ഗണബാഹുല്ലാഭിരതോ ഗണബന്ധനബദ്ധോ ഭിക്ഖു ന സോഭതി. പച്ഛാഭത്തേ പന ദിവാട്ഠാനം സമ്മജ്ജിത്വാ സുധോതഹത്ഥപാദോ മൂലകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഏകാരാമതമനുയുത്തോ ഭിക്ഖു ബുദ്ധസാസനേ സോഭതി. **നേക്ഖമ്മസുഖ**ന്തി കാമതോ നിക്ഖന്തസ്സ സുഖം. **പവിവേകസുഖമ്പി** കാമപവിവേകസുഖമേവ. രാഗാദീനം പന വൂപസമത്ഥായ സംവത്തതീതി **ഉപസമസുഖം**. മഗ്ഗസമ്ബോധത്ഥായ സംവത്തതീതി **സമ്ബോധിസുഖം.** **നികാമലാഭീ**തി കാമലാഭീ ഇച്ഛിതലാഭീ. **അകിച്ഛലാഭീ**തി അദുക്ഖലാഭീ. **അകസിരലാഭീ**തി വിപുലലാഭീ.

സാമായികന്തി അപ്പിതപ്പിതസമയേ കിലേസേഹി വിമുത്തം. **കന്ത**ന്തി മനാപം. **ചേതോവിമുത്തി**ന്തി രൂപാരൂപാവചരചിത്തവിമുത്തിം. വുത്തഞ്ഹേതം - ''ചത്താരി ച ഝാനാനി ചതസ്സോ ച അരൂപസമാപത്തിയോ, അയം സാമായികോ വിമോക്ഖോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൨൧൩). **അസാമായിക**ന്തി ന സമയവസേന കിലേസേഹി വിമുത്തം, അഥ ഖോ അച്ചന്തവിമുത്തം ലോകുത്തരം വുത്തം. വുത്തഞ്ഹേതം - ''ചത്താരോ ച അരിയമഗ്ഗാ ചത്താരി ച സാമഞ്ഞഫലാനി, അയം അസാമായികോ വിമോക്ഖോ''തി. **അകുപ്പ**ന്തി കിലേസേഹി അകോപേതബ്ബം.

ഏത്താവതാ കിം കഥിതം ഹോതി? സങ്ഗണികാരാമോ ഭിക്ഖു ഗണബന്ധനബദ്ധോ നേവ ലോകിയഗുണം, ന ച ലോകുത്തരഗുണം നിബ്ബത്തേതും സക്കോതി, ഗണം വിനോദേത്വാ പന ഏകാഭിരതോ സക്കോതി.

തഥാ ഹി വിപസ്സീ ബോധിസത്തോ ചതുരാസീതിയാ പബ്ബജിതസഹസ്സേഹി പരിവുതോ സത്ത വസ്സാനി വിചരന്തോ സബ്ബഞ്ഞുഗുണം നിബ്ബത്തേതും നാസക്ഖി, ഗണം വിനോദേത്വാ സത്തദിവസേ ഏകീഭാവാഭിരതോ ബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ സബ്ബഞ്ഞുഗുണം നിബ്ബത്തേസി. അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ പഞ്ചവഗ്ഗിയേഹി സദ്ധിം ഛബ്ബസ്സാനി വിചരന്തോ സബ്ബഞ്ഞുഗുണം നിബ്ബത്തേതും നാസക്ഖി, തേസു പക്കന്തേസു ഏകീഭാവാഭിരതോ ബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ സബ്ബഞ്ഞുഗുണം നിബ്ബത്തേസി.

ഏവം സങ്ഗണികാരാമസ്സ ഗുണാധിഗമാഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദോസുപ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ **നാഹം ആനന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **രൂപ**ന്തി സരീരം. **യത്ഥ രത്തസ്സാ**തി യസ്മിം രൂപേ രാഗവസേന രത്തസ്സ. **ന ഉപ്പജ്ജേയ്യു**ന്തി യസ്മിം രൂപേ രത്തസ്സ ന ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തം രൂപം ന സമനുപസ്സാമി, അഥ ഖോ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാനം ദസബലസാവകത്തുപഗമനസങ്ഖാതേന അഞ്ഞഥാഭാവേന സഞ്ചയസ്സ വിയ, ഉപാലിഗഹപതിനോ അഞ്ഞഥാഭാവേന നാടപുത്തസ്സ വിയ, പിയജാതികസുത്തേ സേട്ഠിആദീനം വിയ ച ഉപ്പജ്ജന്തിയേവ.

൧൮൭. **അയം ഖോ പനാനന്ദാ**തി കോ അനുസന്ധി? സചേ ഹി കോചി ദുബ്ബുദ്ധീ നവപബ്ബജിതോ വദേയ്യ - ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഖേത്തം പവിട്ഠാ ഗാവിയോ വിയ അമ്ഹേയേവ ഗണതോ നീഹരതി, ഏകീഭാവേ നിയോജേതി, സയം പന രാജരാജമഹാമത്താദീഹി പരിവുതോ വിഹരതീ''തി, തസ്സ വചനോകാസുപച്ഛേദനത്ഥം - ''ചക്കവാളപരിയന്തായ പരിസായ മജ്ഝേ നിസിന്നോപി തഥാഗതോ ഏകകോവാ''തി ദസ്സേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **സബ്ബനിമിത്താന**ന്തി രൂപാദീനം സങ്ഖനിമിത്താനം. **അജ്ഝത്ത**ന്തി വിസയജ്ഝത്തം. **സുഞ്ഞത**ന്തി സുഞ്ഞതഫലസമാപത്തിം. **തത്ര ചേ**തി ഉപയോഗത്ഥേ ഭുമ്മം, തം ചേതി വുത്തം ഹോതി. പുന **തത്രാ**തി തസ്മിം പരിസമജ്ഝേ ഠിതോ. **വിവേകനിന്നേനാ**തി നിബ്ബാനനിന്നേന. **ബ്യന്തീഭൂതേനാ**തി ആസവട്ഠാനീയധമ്മേഹി വിഗതന്തേന നിസ്സടേന വിസംയുത്തേന. **ഉയ്യോജനികപടിസംയുത്ത**ന്തി ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേതി ഏവം ഉയ്യോജനികേന വചനേന പടിസംയുത്തം.

കായ പന വേലായ ഭഗവാ ഏവം കഥേതി? പച്ഛാഭത്തകിച്ചവേലായ, വാ പുരിമയാമകിച്ചവേലായ വാ. ഭഗവാ ഹി പച്ഛാഭത്തേ ഗന്ധകുടിയം സീഹസേയ്യം കപ്പേത്വാ വുട്ഠായ ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസീദതി. തസ്മിം സമയേ ധമ്മസ്സവനത്ഥായ പരിസാ സന്നിപതന്തി. അഥ ഭഗവാ കാലം വിദിത്വാ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമിത്വാ ബുദ്ധാസനവരഗതോ ധമ്മം ദേസേത്വാ ഭേസജ്ജതേലപാകം ഗണ്ഹന്തോ വിയ കാലം അനതിക്കമിത്വാ വിവേകനിന്നേന ചിത്തേന പരിസം ഉയ്യോജേതി . പുരിമയാമേപി ''അഭിക്കന്താ ഖോ വാസേട്ഠാ രത്തി, യസ്സ ദാനി കാലം മഞ്ഞഥാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൩൯) ഏവം ഉയ്യോജേതി . ബുദ്ധാനഞ്ഹി ബോധിപത്തിതോ പട്ഠായ ദ്വേ പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനിപി നിബ്ബാനനിന്നാനേവ. **തസ്മാതിഹാനന്ദാ**തി യസ്മാ സുഞ്ഞതാവിഹാരോ സന്തോ പണീതോ, തസ്മാ.

൧൮൮. **അജ്ഝത്തമേവാ**തി ഗോചരജ്ഝത്തമേവ. **അജ്ഝത്തം സുഞ്ഞത**ന്തി ഇധ നിയകജ്ഝത്തം, അത്തനോ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു നിസ്സിതന്തി അത്ഥോ. **സമ്പജാനോ ഹോതീ**തി കമ്മട്ഠാനസ്സ അസമ്പജ്ജനഭാവജാനനേന സമ്പജാനോ.

ബഹിദ്ധാതി പരസ്സ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു. **അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ**തി കാലേന അജ്ഝത്തം കാലേന ബഹിദ്ധാ . **ആനേഞ്ജ**ന്തി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ ഭവിസ്സാമാതി ആനേഞ്ജം അരൂപസമാപത്തിം മനസി കരോതി.

തസ്മിംയേവ പുരിമസ്മിന്തി പാദകജ്ഝാനം സന്ധായ വുത്തം. അപഗുണപാദകജ്ഝാനതോ വുട്ഠിതസ്സ ഹി അജ്ഝത്തം സുഞ്ഞതം മനസികരോതോ തത്ഥ ചിത്തം ന പക്ഖന്ദതി. തതോ ''പരസ്സ സന്താനേ നു ഖോ കഥ''ന്തി ബഹിദ്ധാ മനസി കരോതി, തത്ഥപി ന പക്ഖന്ദതി. തതോ - ''കാലേന അത്തനോ സന്താനേ, കാലേന പരസ്സ സന്താനേ നു ഖോ കഥ''ന്തി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ മനസി കരോതി, തത്ഥപി ന പക്ഖന്ദതി. തതോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ ഹോതുകാമോ ''അരൂപസമാപത്തിയം നു ഖോ കഥ''ന്തി ആനേഞ്ജം മനസി കരോതി, തത്ഥപി ന പക്ഖന്ദതി. ഇദാനി - ''ന മേ ചിത്തം പക്ഖന്ദതീതി വിസ്സട്ഠവീരിയേന ഉപട്ഠാകാദീനം പച്ഛതോ ന ചരിതബ്ബം, പാദകജ്ഝാനമേവ പന സാധുകം പുനപ്പുനം മനസികാതബ്ബം. ഏവമസ്സ രുക്ഖേ ഛിന്ദതോ ഫരസുമ്ഹി അവഹന്തേ പുന നിസിതം കാരേത്വാ ഛിന്ദന്തസ്സ ഛിജ്ജേസു ഫരസു വിയ കമ്മട്ഠാനേ മനസികാരോ വഹതീ''തി ദസ്സേതും **തസ്മിംയേവാ**തിആദിമാഹ. ഇദാനിസ്സ ഏവം പടിപന്നസ്സ യം യം മനസി കരോതി, തത്ഥ തത്ഥ മനസികാരോ സമ്പജ്ജതീതി ദസ്സേന്തോ **പക്ഖന്ദതീ**തി ആഹ.

൧൮൭. **ഇമിനാ വിഹാരേനാ**തി ഇമിനാ സമഥവിപസ്സനാവിഹാരേന. **ഇതിഹ തത്ഥ സമ്പജാനോ**തി ഇതി ചങ്കമന്തോപി തസ്മിം കമ്മട്ഠാനേ സമ്പജ്ജമാനേ ''സമ്പജ്ജതി മേ കമ്മട്ഠാന''ന്തി ജാനനേന സമ്പജാനോ ഹോതി. **സയതീ**തി നിപജ്ജതി. ഏത്ഥ കഞ്ചി കാലം ചങ്കമിത്വാ - ''ഇദാനി ഏത്തകം കാലം ചങ്കമിതും സക്ഖിസ്സാമീ''തി ഞത്വാ ഇരിയാപഥം അഹാപേത്വാ ഠാതബ്ബം. ഏസ നയോ സബ്ബവാരേസു . **ന കഥേസ്സാമീതി, ഇതിഹ തത്ഥാ**തി ഏവം ന കഥേസ്സാമീതി ജാനനേന തത്ഥ സമ്പജാനകാരീ ഹോതി.

പുന ദുതിയവാരേ **ഏവരൂപിം കഥം കഥേസ്സാമീ**തി ജാനനേന സമ്പജാനകാരീ ഹോതി, ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ സമഥവിപസ്സനാ തരുണാവ, താസം അനുരക്ഖണത്ഥം -

> ''ആവാസോ ഗോചരോ ഭസ്സം, പുഗ്ഗലോ അഥ ഭോജനം;
> ഉതു ഇരിയാപഥോ ചേവ, സപ്പായോ സേവിതബ്ബകോ''തി.

സത്ത സപ്പായാനി ഇച്ഛിതബ്ബാനി. തേസം ദസ്സനത്ഥമിദം വുത്തം. വിതക്കവാരേസു അവിതക്കനസ്സ ച വിതക്കനസ്സ ച ജാനനേന സമ്പജാനതാ വേദിതബ്ബാ.

൧൮൮. ഇതി വിതക്കപഹാനേന ദ്വേ മഗ്ഗേ കഥേത്വാ ഇദാനി തതിയമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനം ആചിക്ഖന്തോ **പഞ്ച ഖോ ഇമേ, ആനന്ദ, കാമഗുണാ**തിആദിമാഹ. **ആയതനേ**തി തേസുയേവ കാമഗുണേസു കിസ്മിഞ്ചിദേവ കിലേസുപ്പത്തികാരണേ. **സമുദാചാരോ**തി സമുദാചരണതോ അപ്പഹീനകിലേസോ. **ഏവം സന്ത**ന്തി ഏവം വിജ്ജമാനമേവ. **സമ്പജാനോ**തി കമ്മട്ഠാനസ്സ അസമ്പത്തിജാനനേന സമ്പജാനോ. ദുതിയവാരേ **ഏവം സന്തമേത**ന്തി ഏവം സന്തേ ഏതം. **സമ്പജാനോ**തി കമ്മട്ഠാനസമ്പത്തിജാനനേന

സമ്പജാനോ. അയഞ്ഹി “പഹീനോ നു ഖോ മേ പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ഛന്ദരാഗോ നോ”തി പച്ചവേക്ഖമാനോ അപഹീനഭാവം ഞത്വാ വീരിയം പഗ്ഗഹേത്വാ തം അനാഗാമിമഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാടേതി, തതോ മഗ്ഗാനന്തരം ഫലം, ഫലതോ വുട്ഠായ പച്ചവേക്ഖമാനോ പഹീനഭാവം ജാനാതി, തസ്സ ജാനനേന “സമ്പജാനോ ഹോതീ”തി വുത്തം.

൧൯൧. ഇദാനി അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനം ആചിക്ഖന്തോ **പഞ്ച ഖോ ഇമേ, ആനന്ദ, ഉപാദാനക്ഖന്ധാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സോ പഹീയതീ**തി രൂപേ അസ്മീതി മാനോ അസ്മീതി ഛന്ദോ അസ്മീതി അനുസയോ പഹീയതി. തഥാ വേദനാദീസു സമ്പജാനതാ വുത്തനായേനേവ വേദിതബ്ബാ.

ഇമേ ഖോ തേ, ആനന്ദ, ധമ്മാതി ഹേട്ഠാ കഥിതേ സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലധമ്മേ സന്ധായാഹ. **കുസലായതികാ**തി കുസലതോ ആഗതാ. കുസലാ ഹി കുസലാപി ഹോന്തി കുസലായതികാപി, സേയ്യഥിദം, പഠമജ്ഝാനം കുസലം, ദുതിയജ്ഝാനം കുസലഞ്ചേവ കുസലായതികഞ്ച…പേ॰… ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം കുസലം, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം കുസലഞ്ചേവ കുസലായതികഞ്ച, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം കുസലം, സോതാപത്തിമഗ്ഗോ കുസലോ ചേവ കുസലായതികോ ച…പേ॰… അനാഗാമിമഗ്ഗോ കുസലോ, അരഹത്തമഗ്ഗോ കുസലോ ചേവ കുസലായതികോ ച. തഥാ പഠമജ്ഝാനം കുസലം, തംസമ്പയുത്തകാ ധമ്മാ കുസലാ ചേവ കുസലായതികാ ച…പേ॰… അരഹത്തമഗ്ഗോ കുസലോ, തംസമ്പയുത്തകാ ധമ്മാ കുസലാ ചേവ കുസലായതികാ ച.

അരിയാതി നിക്കിലേസാ വിസുദ്ധാ. **ലോകുത്തരാ**തി ലോകേ ഉത്തരാ വിസിട്ഠാ. **അനവക്കന്താ പാപിമതാ**തി പാപിമന്തേന മാരേന അനോക്കന്താ. വിപസ്സനാപാദകാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ അപ്പേത്വാ നിസിന്നസ്സ ഹി ഭിക്ഖുനോ ചിത്തം മാരോ ന പസ്സതി, “ഇദം നാമ ആരമ്മണം നിസ്സായ സംവത്തതീ”തി ജാതിതും ന സക്കോതി. തസ്മാ “അനവക്കന്താ”തി വുത്തം.

തം കിം മഞ്ഞസീതി ഇദം കസ്മാ ആഹ? ഗണേപി ഏകോ ആനിസംസോ അത്ഥി, തം ദസ്സേതും ഇദമാഹ. **അനുബന്ധിതു**ന്തി അനുഗച്ഛിതും പരിചരിതും.

ന ഖോ, ആനന്ദാതി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി ഭഗവതാ - “സുതാവുധോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ അകുസലം പജഹതി, കുസലം ഭാവേതി, സാവജ്ജം പജഹതി, അനവജ്ജം ഭാവേതി, സുദ്ധം അത്താനം പരിഹരതീ”തി (അ॰ നി॰ ൭.൬൭) ബഹുസ്സുതോ പഞ്ചാവുധസമ്പന്നോ യോധോ വിയ കതോ. യസ്മാ പന സോ സുതപരിയത്തിം ഉഗ്ഗഹേത്വാപി തദനുച്ഛവികം അനുലോമപടിപദം ന പടിപജ്ജതി, ന തസ്സ തം ആവുധം ഹോതി. യോ പടിപജ്ജതി, തസ്സേവ ഹോതി. തസ്മാ ഏതദത്ഥം അനുബന്ധിതും നാരഹതീതി ദസ്സേന്തോ **ന ഖോ, ആനന്ദാ**തി ആഹ.

ഇദാനി യദത്ഥം അനുബന്ധിതബ്ബോ, തം ദസ്സേതും **യാ ച ഖോ**തിആദിമാഹ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ തീസു ഠാനേസു ദസ കഥാവത്ഥൂനി ആഗതാനി. “ഇതി ഏവരൂപം കഥം കഥേസ്സാമീ”തി സപ്പായാസപ്പായവസേന ആഗതാനി, “യദിദം സുത്തം ഗേയ്യ”ന്തി ഏത്ഥ സുതപരിയത്തിവസേന ആഗതാനി, ഇമസ്മിം ഠാനേ

പരിപൂരണവസേന ആഗതാനി. തസ്മാ ഇമസ്മിം സുത്തേ ദസ കഥാവത്ഥൂനി കഥേന്തേന ഇമസ്മിം ഠാനേ ഠത്വാ കഥേതബ്ബാനി.

ഇദാനി യസ്മാ ഏകച്ചസ്സ ഏകകസ്സ വിഹരതോപി അത്ഥോ ന സമ്പജ്ജതി, തസ്മാ തം സന്ധായ ഏകീഭാവേ ആദീനവം ദസ്സേന്തോ **ഏവം സന്തേ ഖോ, ആനന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏവം സന്തേ**തി ഏവം ഏകീഭാവേ സന്തേ.

൧൯൩. സത്ഥാതി ബാഹിരകോ തിത്ഥകരസത്ഥാ. **അന്വാവത്തന്തീ**തി അനുആവത്തന്തി ഉപസങ്കമന്തി. **മുച്ഛം കാമയതീ**തി മുച്ഛനതണ്ഹം പത്ഥേതി, പവത്തേതീതി അത്ഥോ. **ആചരിയൂപദ്ദവേനാ**തി അബ്ഭന്തരേ ഉപ്പന്നേന കിലേസൂപദ്ദവേന ആചരിയസ്സുപദ്ദവോ. സേസുപദ്ദവേസുപി ഏസേവ നയോ. **അവധിംസു നന്തി** മാരയിംസു നം. ഏതേന ഹി ഗുണമരണം കഥിതം.

വിനിപാതായാതി സുട്ഠു നിപതനായ. കസ്മാ പന ബ്രഹ്മചാരുപദ്ദവോവ - ''ദുക്ഖവിപാകതരോ ച കടുകവിപാകതരോ ച വിനിപാതായ ച സംവത്തതീ''തി വുത്തോതി. ബാഹിരപബ്ബജ്ജാ ഹി അപ്പലാഭാ, തത്ഥ മഹന്തോ നിബ്ബത്തേതബ്ബഗുണോ നത്ഥി, അട്ഠസമാപത്തിപഞ്ചാഭിഞ്ഞാമത്തകമേവ ഹോതി. ഇതി യഥാ ഗദ്രഭപിട്ഠിതോ പതിതസ്സ മഹന്തം ദുക്ഖം ന ഹോതി, സരീരസ്സ പംസുമക്ഖനമത്തമേവ ഹോതി, ഏവം ബാഹിരസമയേ ലോകിയഗുണമത്തതോവ പരിഹായതി, തേന പുരിമം ഉപദ്ദവദ്വയം ന ഏവം വുത്തം. സാസനേ പന പബ്ബജ്ജാ മഹാലാഭാ, തത്ഥ ചത്താരോ മഗ്ഗാ ചത്താരി ഫലാനി നിബ്ബാനന്തി മഹന്താ അധിഗന്തബ്ബഗുണാ. ഇതി യഥാ ഉഭതോ സുജാതോ ഖത്തിയകുമാരോ ഹത്ഥിക്ഖന്ധവരഗതോ നഗരം അനുസഞ്ചരന്തോ ഹത്ഥിക്ഖന്ധതോ പതിതോ മഹാദുക്ഖം നിഗച്ഛതി, ഏവം സാസനതോ പരിഹായമാനോ നവഹി ലോകുത്തരഗുണേഹി പരിഹായതി. തേനായം ബ്രഹ്മചാരുപദ്ദവോ ഏവം വുത്തോ.

൧൯൪. തസ്മാതി യസ്മാ സേസുപദ്ദവേഹി ബ്രഹ്മചാരുപദ്ദവോ ദുക്ഖവിപാകതരോ, യസ്മാ വാ സപത്തപടിപത്തിം വീതിക്കമന്തോ ദീഘരത്തം അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തതി, മിത്തപടിപത്തി ഹിതായ, തസ്മാ. ഏവം ഉപരിമേനപി ഹേട്ഠിമേനപി അത്ഥേന യോജേതബ്ബം. **മിത്തവതായാ**തി മിത്തപടിപത്തിയാ. **സപത്തവതായാ**തി വേരപടിപത്തിയാ.

വോക്കമ്മ ച സത്ഥുസാസനാതി ദുക്കടദുബ്ഭാസിതമത്തമ്പി ഹി സഞ്ചിച്ച വീതിക്കമന്തോ വോക്കമ്മ വത്തതി നാമ. തദേവ അവീതിക്കമന്തോ ന വോക്കമ്മ വത്തതി നാമ.

ന വോ അഹം, ആനന്ദ, തഥാ പരക്കമിസ്സാമീതി അഹം തുമ്ഹേസു തഥാ ന പടിപജ്ജിസ്സാമി. **ആമകേ**തി അപക്കേ. **ആമകമത്തേ**തി ആമകേ നാതിസുക്ഖേ ഭാജനേ. കുമ്ഭകാരോ ഹി ആമകം നാതിസുക്ഖം അപക്കം ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി സണ്ഹികം ഗണ്ഹാതി ''മാ ഭിജ്ജതൂ''തി. ഇതി യഥാ കുമ്ഭകാരോ തത്ഥ പടിപജ്ജതി, നാഹം തുമ്ഹേസു തഥാ പടിപജ്ജിസ്സാമി. **നിഗ്ഗയ്ഹ നിഗ്ഗയ്ഹാ**തി സകിം ഓവദിത്വാ തുണ്ഹീ ന ഭവിസ്സാമി, നിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ നിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ പുനപ്പുനം ഓവദിസ്സാമി അനുസാസിസ്സാമി. **പവയ്ഹ പവയ്ഹാ**തി ദോസേ പവാഹേത്വാ പവാഹേത്വാ. യഥാ പക്കഭാജനേസു കുമ്ഭകാരോ ഭിന്നഛിന്നജജ്ജരാനി പവാഹേത്വാ ഏകതോ കത്വാ

സുപക്കാനേവ ആകോടേത്വാ ആകോടേത്വാ ഗണ്ഹാതി, ഏവമേവ അഹമ്പി പവാഹേത്വാ പവാഹേത്വാ പുനപ്പുനം ഓവദിസ്സാമി അനുസാസിസ്സാമി. **യോ സാരോ സോ ഠസ്സതീ**തി ഏവം വോ മയാ ഓവദിയമാനാനം യോ മഗ്ഗഫലസാരോ, സോ ഠസ്സതി. അപിച ലോകിയഗുണാപി ഇധ സാരോത്വേവ അധിപ്പേതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാസുഞ്ഞതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. അച്ഛരിയഅബ്ഭുതസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൭. ഏവം മേ സുതന്തി അച്ഛരിയഅബ്ഭുതസുത്തം. തത്ഥ **യത്ര ഹി നാമാ**തി അച്ഛരിയത്ഥേ നിപാതോ. യോ നാമ തഥാഗതോതി അത്ഥോ. **ഛിന്നപപഞ്ചേ**തി എത്ഥ പപഞ്ചാ നാമ തണ്ഹാ മാനോ ദിട്ഠീതി ഇമേ തയോ കിലേസാ. **ഛിന്നവടുമേ**തി എത്ഥ **വടുമ**ന്തി കുസലാകുസലകമ്മവട്ടം വുച്ചതി. **പരിയാദിന്നവട്ടേ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **സബ്ബദുക്ഖവീതിവത്തേ**തി സബ്ബം വിപാകവട്ടസങ്ഖാതം ദുക്ഖം വീതിവത്തേ. **അനുസ്സരിസ്സതീ**തി ഇദം യത്രാതി നിപാതവസേന അനാഗതവചനം, അത്ഥോ പനേത്ഥ അതീതവസേന വേദിതബ്ബോ. ഭഗവാ ഹി തേ ബുദ്ധേ അനുസ്സരി, ന ഇദാനി അനുസ്സരിസ്സതി. **ഏവംജച്ചാ**തി വിപസ്സീആദയോ ഖത്തിയജച്ചാ, കകുസന്ധാദയോ ബ്രാഹ്മണജച്ചാതി. **ഏവംഗോത്താ**തി വിപസ്സീആദയോ കോണ്ഡഞ്ഞഗോത്താ, കകുസന്ധാദയോ കസ്സപഗോത്താതി. **ഏവംസീലാ**തി ലോകിയലോകുത്തരസീലേന ഏവംസീലാ. **ഏവംധമ്മാ**തി എത്ഥ സമാധിപക്ഖാ ധമ്മാ അധിപ്പേതാ . ലോകിയലോകുത്തരേന സമാധിനാ ഏവംസമാധിനോതി അത്ഥോ. **ഏവംപഞ്ഞാ**തി ലോകിയലോകുത്തരപഞ്ഞായ ഏവംപഞ്ഞാ. **ഏവംവിഹാരീ**തി എത്ഥ പന ഹേട്ഠാ സമാധിപക്ഖാനം ധമ്മാനം ഗഹിതത്താ വിഹാരോ ഗഹിതോവ, പുന കസ്മാ ഗഹിതമേവ ഗണ്ഹാതീതി ചേ, ന ഇദം ഗഹിതമേവ. ഇദഞ്ഹി നിരോധസമാപത്തിദീപനത്ഥം, തസ്മാ ഏവംനിരോധസമാപത്തിവിഹാരീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

ഏവംവിമുത്താതി എത്ഥ വിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തി തദങ്ഗവിമുത്തി സമുച്ഛേദവിമുത്തി പടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തി നിസ്സരണവിമുത്തീതി പഞ്ചവിധാ വിമുത്തിയോ. തത്ഥ അട്ഠ സമാപത്തിയോ സയം വിക്ഖമ്ഭിതേഹി നീവരണാദീഹി വിമുത്തത്താ **വിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തീ**തി സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി. അനിച്ചാനുപസ്സനാദികാ സത്ത അനുപസ്സനാ സയം തസ്സ തസ്സ പച്ചനീകങ്ഗവസേന പരിച്ചത്താഹി നിച്ചസഞ്ഞാദീഹി വിമുത്തത്താ **തദങ്ഗവിമുത്തീ**തി സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി. ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗാ സയം സമുച്ഛിന്നേഹി കിലേസേഹി വിമുത്തത്താ **സമുച്ഛേദവിമുത്തീ**തി സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി. ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി മഗ്ഗാനുഭാവേന കിലേസാനം പടിപ്പസ്സദ്ധന്തേ ഉപ്പന്നത്താ **പടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തീ**തി സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി. നിബ്ബാനം സബ്ബകിലേസേഹി നിസ്സടത്താ അപഗതത്താ ദൂരേ ഠിതത്താ **നിസ്സരണവിമുത്തീ**തി സങ്ഖം ഗതം. ഇതി ഇമാസം പഞ്ചന്നം വിമുത്തീനം വസേന ഏവംവിമുത്താതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൧൯൯. തസ്മാതിഹാതി യസ്മാ ത്വം "തഥാഗതാ അച്ഛരിയാ"തി വദസി, തസ്മാ തം ഭിയ്യോസോ മത്തായ പടിഭന്തു തഥാഗതസ്സ അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതധമ്മാതി. **സതോ സമ്പജാനോ**തി എത്ഥ ദ്വേസമ്പജഞ്ഞാനി മനുസ്സലോകേ ദേവലോകേ ച. തത്ഥ വേസ്സന്തരജാതകേ ബ്രാഹ്മണസ്സ ദ്വേ പുത്തേ ദത്വാ പുനദിവസേ സക്കസ്സ ദേവിം ദത്വാ സക്കേന പസീദിത്വാ ദിന്നേ അട്ഠ വരേ ഗണ്ഹന്തോ -

> "ഇതോ വിമുച്ചമാനാഹം, സഗ്ഗഗാമീ വിസേസഗൂ;
> അനിവത്തീ തതോ അസ്സം, അട്ഠമേതം വരം വരേ"തി. (ജാ॰ ൨.൨൨.൨൩൦൦) -

എവം തുസിതഭവനേ മേ പടിസന്ധി ഹോതൂതി വരം അഗ്ഗഹേസി, തതോ പട്ഠായ തുസിതഭവനേ ഉപ്പജ്ജിസ്സാമീതി ജാനാതി, ഇദം മനുസ്സലോകേ സമ്പജഞ്ഞം. വേസ്സന്തരത്തഭാവതോ പന ചുതോ പുന തുസിതഭവനേ നിബ്ബത്തിത്വാ നിബ്ബത്തോസ്മീതി അഞ്ഞാസി, ഇദം ദേവലോകേ സമ്പജഞ്ഞം.

കിം പന സേസദേവതാ ന ജാനന്തീതി? നോ ന ജാനന്തി. താ പന ഉയ്യാനവിമാനകപ്പരുക്ഖേ ഓലോകേത്വാ ദേവനാടകേഹി തൂരിയസദ്ദേന പബോധിതാ "മാരിസ അയം ദേവലോകോ തുമ്ഹേ ഇധ നിബ്ബത്താ"തി സാരിതാ ജാനന്തി. ബോധിസത്തോ പഠമജവനവാരേ ന ജാനാതി, ദുതിയജവനതോ പട്ഠായ ജാനാതി. ഇച്ചസ്സ അഞ്ഞേഹി അസാധാരണജാനനം ഹോതി.

അട്ഠാസീതി എത്ഥ കിഞ്ചാപി അഞ്ഞേപി ദേവാ തത്ഥ ഠിതാ ഠിതമ്ഹാതി ജാനന്തി, തേ പന ഛസു ദ്വാരേസു ബലവതാ ഇട്ഠാരമ്മണേന അഭിഭുയ്യമാനാ സതിം വിസ്സജ്ജേത്വാ അത്തനോ ഭുത്തപീതഭാവമ്പി അജാനന്താ ആഹാരൂപച്ഛേദേന കാലം കരോന്തി. ബോധിസത്തസ്സ കിം തഥാരൂപം ആരമ്മണം നത്ഥീതി? നോ നത്ഥി. സോ ഹി സേസദേവേ ദസഹി ഠാനേഹി അധിഗ്ഗണ്ഹാതി, ആരമ്മണേന പന അത്താനം മദ്ദിതും ന ദേതി, തം ആരമ്മണം അഭിഭവിത്വാ തിട്ഠതി. തേന വുത്തം - "സതോ സമ്പജാനോ, ആനന്ദ, ബോധിസത്തോ തുസിതേ കായേ അട്ഠാസീ"തി.

൨൦൦. യാവതായുകന്തി സേസത്തഭാവേസു കിം യാവതായുകം ന തിട്ഠതീതി? ആമ ന തിട്ഠതി. അഞ്ഞദാ ഹി ദീഘായുകദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ തത്ഥ പാരമിയോ ന സക്കാ പൂരേതുന്തി അക്ഖീനി നിമീലേത്വാ അധിമുത്തികാലംകിരിയം നാമ കത്വാ മനുസ്സലോകേ നിബ്ബത്തതി . അയം കാലങ്കിരിയാ അഞ്ഞേസം ന ഹോതി. തദാ പന അദിന്നദാനം നാമ നത്ഥി, അരക്ഖിതസീലം നാമ നത്ഥി, സബ്ബപാരമീനം പൂരിതത്താ യാവതായുകം അട്ഠാസി.

സതോ സമ്പജാനോ തുസിതാ കായാ ചവിത്വാ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമതീതി എവം താവ സബ്ബപാരമിയോ പൂരേത്വാ തദാ ബോധിസത്തോ യാവതായുകം അട്ഠാസി. ദേവതാനം പന - "മനുസ്സഗണനാവസേന ഇദാനി സത്തഹി ദിവസേഹി ചുതി ഭവിസ്സതീ"തി പഞ്ച പുബ്ബനിമിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി - മാലാ മിലായന്തി, വത്ഥാനി കിലിസ്സന്തി, കച്ഛേഹി സേദാ മുച്ചന്തി, കായേ ദുബ്ബണ്ണിയം ഓക്കമതി, ദേവോ ദേവാസനേ ന സണ്ഠാതി.

തത്ഥ **മാലാ**തി പടിസന്ധിഗ്ഗഹണദിവസേ പിളന്ധനമാലാ. താ കിര സട്ഠിസതസഹസ്സാധികാ സത്തപണ്ണാസ-വസ്സകോടിയോ അമിലായിത്വാ തദാ മിലായന്തി. **വത്ഥേസു**പി ഏസേവ നയോ. ഏത്തകം പന കാലം ദേവാനം നേവ സീതം ന ഉണ്ഹം ഹോതി, തസ്മിം കാലേ സരീരതോ ബിന്ദുബിന്ദുവസേന **സേദാ** മുച്ചന്തി. ഏത്തകഞ്ച കാലം തേസം സരീരേ ഖണ്ഡിച്ചപാലിച്ചാദിവസേന **വിവണ്ണതാ** ന പഞ്ഞായതി, ദേവധീതാ സോളസവസ്സുദ്ദേസികാ വിയ, ദേവപുത്താ വീസതിവസ്സുദ്ദേസികാ വിയ ഖായന്തി. മരണകാലേ പന നേസം കിലന്തരൂപോ അത്തഭാവോ ഹോതി. ഏത്തകഞ്ച നേസം കാലം ദേവലോകേ **ഉക്കണ്ഠിതാ** നാമ നത്ഥി, മരണകാലേ പന നിസ്സസന്തി വിജമ്ഭന്തി, സകേ ആസനേ നാഭിരമന്തി.

ഇമാനി പന പുബ്ബനിമിത്താനി, യഥാ ലോകേ മഹാപുഞ്ഞാനം രാജരാജമഹാമത്താദീനംയേവ ഉക്കാപാതഭൂമിചാലചന്ദഗ്ഗാഹാദീനി നിമിത്താനി പഞ്ഞായന്തി, ന സബ്ബേസം, ഏവമേവ മഹേസക്ഖാനം ദേവതാനംയേവ പഞ്ഞായന്തി, ന സബ്ബേസം. യഥാ ച മനുസ്സേസു പുബ്ബനിമിത്താനി നക്ഖത്തപാഠകാദയോവ ജാനന്തി, ന സബ്ബേ, ഏവമേവ താനിപി സബ്ബേ ദേവാ ന ജാനന്തി, പണ്ഡിതാ ഏവ പന ജാനന്തി. തത്ഥ യേ ച മന്ദേന കുസലകമ്മേന നിബ്ബത്താ ദേവപുത്താ, തേ തേസു ഉപ്പന്നേസു - "ഇദാനി കോ ജാനാതി, കുഹിം നിബ്ബത്തിസ്സാമാ"തി ഭായന്തി. യേ മഹാപുഞ്ഞാ, തേ - "അമ്ഹേഹി ദിന്നം ദാനം രക്ഖിതം സീലം ഭാവിതം ഭാവനം ആഗമ്മ ഉപരിദേവലോകേസു സമ്പത്തിം അനുഭവിസ്സാമാ"തി ന ഭായന്തി. ബോധിസത്തോപി താനി പുബ്ബനിമിത്താനി ദിസ്വാ "ഇദാനി അനന്തരേ അത്തഭാവേ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമീ"തി ന ഭായി. അഥസ്സ തേസു നിമിത്തേസു പാതുഭൂതേസു ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാ സന്നിപതിത്വാ - "മാരിസ തുമ്ഹേഹി ദസ പാരമിയോ പൂരേന്തേഹി ന സക്കസമ്പത്തിം ന മാരബ്രഹ്മചക്കവത്തിസമ്പത്തിം പത്ഥേന്തേഹി പൂരിതാ, ലോകനിത്ഥരണത്ഥായ പന ബുദ്ധത്തം പത്ഥയമാനേഹി പൂരിതാ. സോ വോ ഇദാനി കാലോ മാരിസ ബുദ്ധത്തായ, സമയോ മാരിസ ബുദ്ധത്തായാ"തി യാചന്തി.

അഥ മഹാസത്തോ ദേവതാനം പടിഞ്ഞം അദത്വാവ കാലദീപദേസകുലജനേത്തിആയുപരിച്ഛേദവസേന **പഞ്ചമഹാവിലോകനം** നാമ വിലോകേസി. തത്ഥ "കാലോ നു ഖോ, ന കാലോ"തി പഠമം കാലം വിലോകേസി. തത്ഥ വസ്സസതസഹസ്സതോ ഉദ്ധം വഡ്ഢിതആയുകാലോ കാലോ നാമ ന ഹോതി. കസ്മാ? തദാ ഹി സത്താനം ജാതിജരാമരണാനി ന പഞ്ഞായന്തി, ബുദ്ധാനഞ്ച ധമ്മദേസനാ നാമ തിലക്ഖണമുത്താ നത്ഥി, തേസം അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി കഥേന്താനം "കിം നാമേതം കഥേന്തീ"തി നേവ സോതും ന സദ്ധാതും മഞ്ഞന്തി, തതോ അഭിസമയോ ന ഹോതി, തസ്മിം അസതി അനിയ്യാനികം സാസനം ഹോതി. തസ്മാ സോ അകാലോ. വസ്സസതതോ ഊനആയുകാലോപി കാലോ നാമ ന ഹോതി. കസ്മാ? തദാ ഹി സത്താ ഉസ്സന്നകിലേസാ ഹോന്തി, ഉസ്സന്നകിലേസാനഞ്ച ദിന്നോവാദോ ഓവാദട്ഠാനേ ന തിട്ഠതി. ഉദകേ ദണ്ഡരാജി വിയ ഖിപ്പം വിഗച്ഛതി. തസ്മാ സോപി അകാലോ. സതസഹസ്സതോ പന പട്ഠായ ഹേട്ഠാ വസ്സസതതോ പട്ഠായ ഉദ്ധം ആയുകാലോ കാലോ നാമ. തദാ ച വസ്സസതകാലോ ഹോതി. അഥ മഹാസത്തോ "നിബ്ബത്തിതബ്ബകാലോ"തി **കാലം** പസ്സി.

തതോ **ദീപം** വിലോകേന്തോ സപരിവാരേ ചത്താരോ ദീപേ ഓലോകേത്വാ - ‘‘തീസു ദീപേസു ബുദ്ധാ ന നിബ്ബത്തന്തി, ജമ്ബുദീപേയേവ നിബ്ബത്തന്തീ’’തി ദീപം പസ്സി.

തതോ - ‘‘ജമ്ബുദീപോ നാമ മഹാ, ദസയോജനസഹസ്സപരിമാണോ, കതരസ്മിം നു ഖോ പദേസേ ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തന്തീ’’തി **ദേസം** വിലോകേന്തോ മജ്ഝിമദേസം പസ്സി. മജ്ഝിമദേസോ നാമ ‘‘പുരത്ഥിമായ ദിസായ ഗജങ്ഗലം നാമ നിഗമോ’’തിആദിനാ നയേന വിനയേ (മഹാവ॰ ൨൫൯) വുത്തോവ. സോ പന ആയാമതോ തീണി യോജനസതാനി. വിത്ഥാരതോ അഡ്ഢതിയാനി, പരിക്ഖേപതോ നവയോജനസതാനീതി. ഏതസ്മിഞ്ഹി പദേസേ ചത്താരി അട്ഠ സോളസ വാ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി, കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി, കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ പച്ചേകബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏകം അസങ്ഖ്യേയ്യം, കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാദയോ മഹാസാവകാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ചതുന്നം മഹാദീപാനം ദ്വിസഹസ്സാനം പരിത്തദീപാനഞ്ച ഇസ്സരിയാധിപച്ചകാരകചക്കവത്തിരാജാനോ ഉപ്പജ്ജന്തി, അഞ്ഞേ ച മഹേസക്ഖാ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണഗഹപതിമഹാസാലാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഇദഞ്ചേത്ഥ കപിലവത്ഥു നാമ നഗരം, തത്ഥ മയാ നിബ്ബത്തിതബ്ബന്തി നിട്ഠമഗമാസി.

തതോ **കുലം** വിലോകേന്തോ - ‘‘ബുദ്ധാ നാമ ലോകസമ്മതേ കുലേ നിബ്ബത്തന്തി, ഇദാനി ച ഖത്തിയകുലം ലോകസമ്മതം, തത്ഥ നിബ്ബത്തിസ്സാമി, സുദ്ധോദനോ നാമ രാജാ മേ പിതാ ഭവിസ്സതീ’’തി കുലം പസ്സി.

തതോ **മാതരം** വിലോകേന്തോ - ‘‘ബുദ്ധമാതാ നാമ ലോലാ സുരാധുത്താ ന ഹോതി, കപ്പസതസഹസ്സം പൂരിതപാരമീ ജാതിതോ പട്ഠായ അഖണ്ഡപഞ്ചസീലാ ഹോതി, അയഞ്ച മഹാമായാ നാമ ദേവീ ഏദിസാ. അയം മേ മാതാ ഭവിസ്സതി. കിത്തകം പനസ്സാ ആയൂ’’തി ആവജ്ജന്തോ - ‘‘ദസന്നം മാസാനം ഉപരി സത്ത ദിവസാനീ’’തി പസ്സി.

ഇതി ഇമം **പഞ്ചമഹാവിലോകനം** വിലോകേത്വാ - ‘‘കാലോ മേ മാരിസാ ബുദ്ധഭാവായാ’’തി ദേവതാനം സങ്ഗഹം കരോന്തോ പടിഞ്ഞം ദത്വാ ‘‘ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ’’തി താ ദേവതാ ഉയ്യോജേത്വാ തുസിതദേവതാഹി പരിവുതോ തുസിതപുരേ നന്ദനവനം പാവിസി. സബ്ബദേവലോകേസു ഹി നന്ദനവനം അത്ഥിയേവ. തത്ഥ നം ദേവതാ - ‘‘ഇതോ ചുതോ സുഗതിം ഗച്ഛ, ഇതോ ചുതോ സുഗതിം ഗച്ഛാ’’തി പുബ്ബേകതകുസലകമ്മോകാസം സാരയമാനാ വിചരന്തി. സോ ഏവം ദേവതാഹി കുസലം സാരയമാനാഹി പരിവുതോ തത്ഥ വിചരന്തോവ ചവി.

ഏവം ചുതോ ചവാമീതി പജാനാതി, ചുതിചിത്തം ന ജാനാതി. പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാപി പടിസന്ധിചിത്തം ന ജാനാതി, ഇമസ്മിം മേ ഠാനേ പടിസന്ധി ഗഹിതാതി ഏവം പന ജാനാതി. കേചി പന ഥേരാ ‘‘ആവജ്ജനപരിയായോ നാമ ലദ്ധും വട്ടതി, ദുതിയതതിയചിത്തവാരേയേവ ജാനിസ്സതീ’’തി വദന്തി. തിപിടകമഹാസീവത്ഥേരോ പനാഹ - ‘‘മഹാസത്താനം പടിസന്ധി ന അഞ്ഞേസം പടിസന്ധിസദിസാ, കോടിപ്പത്തം തേസം സതിസമ്പജഞ്ഞം. യസ്മാ പന തേനേവ ചിത്തേന തം ചിത്തം ഞാതും ന സക്കാ, തസ്മാ ചുതിചിത്തം

ന ജാനാതി. ചുതിക്ഖണേപി ചവാമീതി പജാനാതി, പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാപി പടിസന്ധിചിത്തം ന ജാനാതി, അസുകസ്മിം ഠാനേ പടിസന്ധി ഗഹിതാതി പജാനാതി, തസ്മിം കാലേ ദസസഹസ്സീ കമ്പതീ"തി. ഏവം സതോ സമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമന്തോ പന ഏകൂനവീസതിയാ പടിസന്ധിചിത്തേസു മേത്താപുബ്ബഭാഗസ്സ സോമനസ്സ-സഹഗത-ഞാണസമ്പയുത്ത-അസങ്ഖാരിക-കുസലചിത്തസ്സ സദിസമഹാവിപാകചിത്തേന പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. മഹാസീവത്ഥേരോ പന "ഉപേക്ഖാസഹഗതേനാ"തി ആഹ.

പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്തോ പന ആസാള്ഹീപുണ്ണമായം ഉത്തരാസാള്ഹനക്ഖത്തേന അഗ്ഗഹേസി. തദാ കിര മഹാമായാ പുരേ പുണ്ണമായ സത്തമദിവസതോ പട്ഠായ വിഗതസുരാപാനം മാലാഗന്ധവിഭൂസനസമ്പന്നം നക്ഖത്തകീളം അനുഭവമാനാ സത്തമേ ദിവസേ പാതോ വുട്ഠായ ഗന്ധോദകേന ന്ഹായിത്വാ സബ്ബാലങ്കാരവിഭൂസിതാ വരഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ സിരീഗബ്ഭം പവിസിത്വാ സിരീസയനേ നിപന്നാ നിദ്ദം ഓക്കമമാനാ ഇദം സുപിനം അദ്ദസ - "ചത്താരോ കിര നം മഹാരാജാനോ സയനേനേവ സദ്ധിം ഉക്ഖിപിത്വാ അനോതത്തദഹം നേത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠംസു. അഥ നേസം ദേവിയോ ആഗന്ത്വാ മനുസ്സമലഹരണത്ഥം ന്ഹാപേത്വാ ദിബ്ബവത്ഥം നിവാസേത്വാ ഗന്ധേഹി വിലിമ്പേത്വാ ദിബ്ബപുപ്ഫാനി പിളന്ധിത്വാ തതോ അവിദൂരേ രജതപബ്ബതോ, തസ്സ അന്തോ കനകവിമാനം അത്ഥി, തസ്മിം പാചീനതോ സീസം കത്വാ നിപജ്ജാപേസും. അഥ ബോധിസത്തോ സേതവരവാരണോ ഹുത്വാ തതോ അവിദൂരേ ഏകോ സുവണ്ണപബ്ബതോ, തത്ഥ ചരിത്വാ തതോ ഓരുയ്ഹ രജതപബ്ബതം അഭിരുഹിത്വാ ഉത്തരദിസതോ ആഗമ്മ കനകവിമാനം പവിസിത്വാ മാതരം പദക്ഖിണം കത്വാ ദക്ഖിണപസ്സം ഫാലേത്വാ കുച്ഛിം പവിട്ഠസദിസോ അഹോസി.

അഥ പബുദ്ധാ ദേവീ തം സുപിനം രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ പഭാതായ രത്തിയാ ചതുസട്ഠിമത്തേ ബ്രാഹ്മണപാമോക്ഖേ പക്കോസാപേത്വാ ഹരിതൂപലിത്തായ ലാജാദീഹി കതമങ്ഗലസക്കാരായ ഭൂമിയാ മഹാരഹാനി ആസനാനി പഞ്ഞാപേത്വാ തത്ഥ നിസിന്നാനം ബ്രാഹ്മണാനം സപ്പിമധുസക്കരാഭിസങ്ഖാരസ്സ വരപായാസസ്സ സുവണ്ണരജതപാതിയോ പൂരേത്വാ സുവണ്ണരജതപാതീതിഹേവ പടികുജ്ജിത്വാ അദാസി, അഞ്ഞേഹി ച അഹതവത്ഥകപിലഗാവീദാനാദീഹി തേ സന്തപ്പേസി. അഥ നേസം സബ്ബകാമസന്തപ്പിതാനം സുപിനം ആരോചാപേത്വാ - "കിം ഭവിസ്സതീ"തി പുച്ഛി. ബ്രാഹ്മണാ ആഹംസു - "മാ ചിന്തയി മഹാരാജ, ദേവിയാ തേ കുച്ഛിമ്ഹി ഗബ്ഭോ പതിട്ഠിതോ, സോ ച ഖോ പുരിസഗബ്ഭോ, ന ഇത്ഥിഗബ്ഭോ, പുത്തോ തേ ഭവിസ്സതി. സോ സചേ അഗാരം അജ്ഝാവസിസ്സതി, രാജാ ഭവിസ്സതി ചക്കവത്തീ. സചേ അഗാരാ നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിസ്സതി, ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി ലോകേ വിവട്ടച്ഛദോ"തി. ഏവം സതോ സമ്പജാനോ ബോധിസത്തോ തുസിതകായാ ചവിത്വാ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമതി.

തത്ഥ **സതോ സമ്പജാനോതി** ഇമിനാ ചതുത്ഥായ ഗബ്ഭാവക്കന്തിയാ ഓക്കമതീതി ദസ്സേതി. ചതസ്സോ ഹി ഗബ്ഭാവക്കന്തിയോ.

"ചതസ്സോ ഇമാ, ഭന്തേ, ഗബ്ഭാവക്കന്തിയോ. ഇധ, ഭന്തേ, ഏകച്ചോ അസമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമതി, അസമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിസ്മിം ഠാതി,

അസമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിമ്ഹാ നിക്ഖമതി, അയം പഠമാ ഗബ്ഭാവക്കന്തി.

പുന ചപരം, ഭന്തേ, ഇധേകച്ചോ സമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമതി, അസമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിസ്മിം ഠാതി, അസമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിമ്ഹാ നിക്ഖമതി, അയം ദുതിയാ ഗബ്ഭാവക്കന്തി.

പുന ചപരം, ഭന്തേ, ഇധേകച്ചോ സമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമതി, സമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിസ്മിം ഠാതി, അസമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിമ്ഹാ നിക്ഖമതി, അയം തതിയാ ഗബ്ഭാവക്കന്തി.

പുന ചപരം, ഭന്തേ, ഇധേകച്ചോ സമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമതി, സമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിസ്മിം ഠാതി, സമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിമ്ഹാ നിക്ഖമതി, അയം ചതുത്ഥാ ഗബ്ഭാവക്കന്തീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൪൭).

ഏതാസു പഠമാ ലോകിയമനുസ്സാനം ഹോതി, ദുതിയാ അസീതിമഹാസാവകാനം, തതിയാ ദ്വിന്നം അഗ്ഗസാവകാനം പച്ചേകബോധിസത്താനഞ്ച. തേ കിര കമ്മജവാതേഹി ഉദ്ധംപാദാ അധോസിരാ അനേകസതപോരിസേ പപാതേ വിയ യോനിമുഖേ താളച്ഛിഗ്ഗലേന ഹത്ഥീ വിയ അതിവിയ സമ്ബാധേന യോനിമുഖേന നിക്ഖമമാനാ അനന്തം ദുക്ഖം പാപുണന്തി. തേന നേസം "മയം നിക്ഖമാമാ"തി സമ്പജാനതാ ന ഹോതി. ചതുത്ഥാ സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താനം. തേ ഹി മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്താപി ജാനന്തി, തത്ഥ വസന്താപി ജാനന്തി. നിക്ഖമനകാലേപി നേസം കമ്മജവാതാ ഉദ്ധംപാദേ അധോസിരേ കത്വാ ഖിപിതും ന സക്കോന്തി, ദ്വേ ഹത്ഥേ പസാരേത്വാ അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ഠിതകാവ നിക്ഖമന്തി.

൨൦൧. **മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമതീ**തി ഏത്ഥ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കന്തോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഓക്കന്തേ ഹി തസ്മിം ഏവം ഹോതി, ന ഓക്കമമാനേ. **അപ്പമാണോ**തി ബുദ്ധപ്പമാണോ, വിപുലോതി അത്ഥോ. **ഉളാരോ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **ദേവാനുഭാവ**ന്തി ഏത്ഥ ദേവാനം അയമാനുഭാവോ - നിവത്ഥവത്ഥസ്സ പഭാ ദ്വാദസ യോജനാനി ഫരതി, തഥാ സരീരസ്സ, തഥാ അലങ്കാരസ്സ, തഥാ വിമാനസ്സ, തം അതിക്കമിത്വാതി അത്ഥോ.

ലോകന്തരികാതി തിണ്ണം തിണ്ണം ചക്കവാളാനം അന്തരാ ഏകേകോ ലോകന്തരികാ ഹോതി, തിണ്ണം സകടചക്കാനം പത്താനം വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഹച്ച ഠപിതാനം മജ്ഝേ ഓകാസോ വിയ. സോ പന ലോകന്തരികനിരയോ പരിമാണതോ അട്ഠയോജനസഹസ്സോ ഹോതി. **അഘാ**തി നിച്ചവിവടാ. **അസംവുതാ**തി ഹേട്ഠാപി അപ്പതിട്ഠാ. **അന്ധകാരാ**തി തമഭൂതാ. **അന്ധകാരതിമിസാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണുപ്പത്തിനിവാരണതോ അന്ധഭാവകരണതിമിസേന സമന്നാഗതാ. തത്ഥ കിര ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ന ജായതി. **ഏവംമഹിദ്ധികാ**തി ചന്ദിമസൂരിയാ കിര ഏകപ്പഹാരേനേവ തീസു ദീപേസു പഞ്ഞായന്തി, ഏവംമഹിദ്ധികാ. ഏകേകായ ദിസായ നവനവയോജനസതസഹസ്സാനി അന്ധകാരം വിധമിത്വാ ആലോകം ദസ്സേന്തി, ഏവം മഹാനുഭാവാ. **ആഭായ നാനുഭോന്തീ**തി അത്തനോ പഭായ നപ്പഹോന്തി. തേ കിര ചക്കവാളപബ്ബതസ്സ വേമജ്ഝേന ചരന്തി, ചക്കവാളപബ്ബതഞ്ച അതിക്കമ്മ ലോകന്തരികനിരയോ, തസ്മാ തേ തത്ഥ ആഭായ നപ്പഹോന്തി.

യേപി തത്ഥ സത്താതി യേപി തസ്മിം ലോകന്തരമഹാനിരയേ സത്താ ഉപപന്നാ. കിം പന കമ്മം കത്വാ തേ തത്ഥ ഉപ്പജ്ജന്തീതി? ഭാരിയം ദാരുണം മാതാപിതൂനം ധമ്മികസമണബ്രാഹ്മണാനഞ്ച ഉപരി അപരാധം അഞ്ഞഞ്ച ദിവസേ ദിവസേ പാണവധാദിസാഹസികകമ്മം കത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി തമ്ബപണ്ണിദീപേ അഭയചോരനാഗചോരാദയോ വിയ. തേസം അത്തഭാവോ തിഗാവുതികോ ഹോതി, വഗ്ഗുലീനം വിയ ദീഘനഖാ ഹോന്തി. തേ രുക്ഖേ വഗ്ഗുലിയോ വിയ നഖേഹി ചക്കവാളപാദേ ലഗ്ഗന്തി. യദാ പന സംസപ്പന്താ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഹത്ഥപാസം ഗതാ ഹോന്തി, അഥ "ഭക്ഖോ നോ ലദ്ധോ"തി മഞ്ഞമാനാ തത്ഥ വാവടാ വിപരിവത്തിത്വാ ലോകസന്ധാരകഉദകേ പതന്തി. വാതേ പഹരന്തേ മധുകഫലാനി വിയ ഛിജ്ജിത്വാ ഉദകേ പതന്തി. പതിതമത്താ ച അച്ചന്തഖാരേ ഉദകേ പിട്ഠപിണ്ഡി വിയ വിലീയന്തി.

അഞ്ഞേപി കിര ഭോ സന്തി സത്താതി - "യഥാ മയം മഹാദുക്ഖം അനുഭവാമ, ഏവം അഞ്ഞേപി കിര സത്താ ഇദം ദുക്ഖം അനുഭവന്താ ഇധൂപപന്നാ"തി തം ദിവസം പസ്സന്തി. അയം പന ഓഭാസോ ഏകയാഗുപാനമത്തമ്പി ന തിട്ഠതി, യാവതാ നിദ്ദായിത്വാ പബുദ്ധോ ആരമ്മണം വിഭാവേതി, തത്തകം കാലം ഹോതി. ദീഘഭാണകാ പന "അച്ഛരാസങ്ഘാടമത്തമേവ വിജ്ജുഭാസോ വിയ നിച്ഛരിത്വാ കിം ഇദന്തി ഭണന്താനംയേവ അന്തരധായതീ"തി വദന്തി. **സങ്കമ്പതീ**തി സമന്തതോ കമ്പതി. ഇതരദ്വയം പുരിമപദസ്സേവ വേവചനം. പുന **അപ്പമാണോ ചാ**തിആദി നിഗമനത്ഥം വുത്തം.

൨൦൭. ചത്താരോ ദേവപുത്താ ചതുദ്ദിസം ആരക്ഖായ ഉപഗച്ഛന്തീതി ഏത്ഥ **ചത്താരോ**തി ചതുന്നം മഹാരാജൂനം വസേന വുത്തം, ദസസഹസ്സചക്കവാളേ പന ചത്താരോ ചത്താരോ കത്വാ ചത്താലീസദസസഹസ്സാ ഹോന്തി. തത്ഥ ഇമസ്മിം ചക്കവാളേ മഹാരാജാനോ ഖഗ്ഗഹത്ഥാ ആഗന്ത്വാ ബോധിസത്തസ്സ ആരക്ഖണത്ഥായ ഉപഗന്ത്വാ സിരീഗബ്ഭം പവിട്ഠാ, ഇതരേ ഗബ്ഭദ്വാരതോ പട്ഠായ അവരുദ്ധപംസുപിസാചകാദിയക്ഖഗണേ പടിക്കമാപേത്വാ യാവ ചക്കവാളാ ആരക്ഖം ഗണ്ഹിംസു.

കിമത്ഥം പനായം രക്ഖാ ആഗതാ? നനു പടിസന്ധിക്ഖണേ കലലകാലതോ പട്ഠായ സചേപി കോടിസതസഹസ്സാ മാരാ കോടിസതസഹസ്സം സിനേരും ഉക്ഖിപിത്വാ ബോധിസത്തസ്സ വാ ബോധിസത്തമാതുയാ വാ അന്തരായകരണത്ഥം ആഗച്ഛേയ്യും, സബ്ബേ അന്തരാവ അന്തരധായേയ്യും. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ രുഹിരുപ്പാദവത്ഥുസ്മിം - "അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം പരൂപക്കമേന തഥാഗതം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ. അനുപക്കമേന, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതാ പരിനിബ്ബായന്തി. ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, യഥാവിഹാരം, അരക്ഖിയാ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതാ"തി (ചൂളവ॰ ൩൪൧). ഏവമേതം, ന പരൂപക്കമേന തേസം ജീവിതന്തരായോ അത്ഥി. സന്തി ഖോ പന അമനുസ്സാ വിരൂപാ ദുദ്ദസികാ, ഭേരവരൂപാ പക്ഖിനോ, യേസം രൂപം ദിസ്വാ സദ്ദം വാ സുത്വാ ബോധിസത്തമാതു ഭയം വാ സന്താസോ വാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തേസം നിവാരണത്ഥായ രക്ഖം അഗ്ഗഹേസും. അപിച ഖോ ബോധിസത്തസ്സ പുഞ്ഞതേജേന സഞ്ജാതഗാരവാ അത്തനോ ഗാരവചോദിതാപി തേ ഏവമകംസു.

കിം പന തേ അന്തോഗബ്ഭം പവിസിത്വാ ഠിതാ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ ബോധിസത്തമാതുയാ അത്താനം ദസ്സേന്തി ന ദസ്സേന്തീതി? നഹാനമണ്ഡനഭോജനാദിസരീരകിച്ചകാലേ ന ദസ്സേന്തി, സിരീഗബ്ഭം പവിസിത്വാ വരസയനേ നിപന്നകാലേ പന ദസ്സേന്തി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി അമനുസ്സദസ്സനം നാമ മനുസ്സാനം സപ്പടിഭയം ഹോതി, ബോധിസത്തമാതാ പന അത്തനോ ചേവ പുത്തസ്സ ച പുഞ്ഞാനുഭാവേന തേ ദിസ്വാ ന ഭായതി, പകതിഅന്തേപുരപാലകേസു വിയ അസ്സാ തേസു ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

൨൦൩. പകതിയാ സീലവതീതി സഭാവേനേവ സീലസമ്പന്നാ. അനുപ്പന്നേ കിര ബുദ്ധേ മനുസ്സാ താപസപരിബ്ബാജകാനം സന്തികേ വന്ദിത്വാ ഉക്കുടികം നിസീദിത്വാ സീലം ഗണ്ഹന്തി, ബോധിസത്തമാതാപി കാലദേവിലസ്സ ഇസിനോ സന്തികേ ഗണ്ഹാതി. ബോധിസത്തേ പന കുച്ഛിഗതേ അഞ്ഞസ്സ പാദമൂലേ നിസീദിതും നാമ ന സക്കാ, സമാസനേ നിസീദിത്വാ ഗഹിതസീലമ്പി അവഞ്ഞാ കാരണമത്തം ഹോതി. തസ്മാ സയമേവ സീലം അഗ്ഗഹേസീതി വുത്തം ഹോതി.

പുരിസേസൂതി ബോധിസത്തസ്സ പിതരം ആദിം കത്വാ കേസുചി മനുസ്സേസു പുരിസാധിപ്പായചിത്തം നുപ്പജ്ജതി. തഞ്ച ഖോ ബോധിസത്തേ ഗാരവേന, ന പഹീനകിലേസതായ. ബോധിസത്തമാതു രൂപം പന സുകുസലാപി സിപ്പികാ പോത്ഥകമ്മാദീസുപി കാതും ന സക്കോന്തി, തം ദിസ്വാ പുരിസസ്സ രാഗോ നുപ്പജ്ജതീതി ന സക്കാ വത്തും. സചേ പന തം രത്തചിത്തോ ഉപസങ്കമിതുകാമോ ഹോതി, പാദാ ന വഹന്തി, ദിബ്ബസങ്ഖലികാ വിയ ബജ്ഝന്തി. തസ്മാ ''അനതിക്കമനീയാ''തിആദി വുത്തം.

പഞ്ചന്നം കാമഗുണാനന്തി പുബ്ബേ ''കാമഗുണൂപസംഹിത''ന്തി പുരിസാധിപ്പായവസേന വത്ഥുപടിക്ഖേപോ കഥിതോ, ഇധ ആരമ്മണപ്പടിലാഭോ ദസ്സിതോ. തദാ കിര ''ദേവിയാ ഏവരൂപോ പുത്തോ കുച്ഛിസ്മിം ഉപ്പന്നോ''തി, സുത്വാ സമന്തതോ രാജാനോ മഹഗ്ഘആഭരണതൂരിയാദിവസേന പഞ്ചദ്വാരാരമ്മണവത്ഥുഭൂതം പണ്ണാകാരം പേസേന്തി, ബോധിസത്തസ്സ ച ബോധിസത്തമാതുയാ ച കതകമ്മസ്സ ഉസ്സന്നത്താ ലാഭസക്കാരസ്സ പമാണപരിച്ഛേദോ നാമ നത്ഥി.

൨൦൪. അകിലന്തകായാതി യഥാ അഞ്ഞാ ഇത്ഥിയോ ഗബ്ഭഭാരേന കിലമന്തി, ഹത്ഥപാദാ ഉദ്ധുമാതകാദീനി പാപുണന്തി, ന ഏവം തസ്സാ കോചി കിലമഥോ അഹോസി. **തിരോകുച്ഛിഗത**ന്തി അന്തോകുച്ഛിഗതം. കലലാദികാലം അതിക്കമിത്വാ സഞ്ജാതഅങ്ഗപച്ചങ്ഗം അഹീനിന്ദ്രിയഭാവം ഉപഗതംയേവ പസ്സതി. കിമത്ഥം പസ്സതി? സുഖവാസത്ഥം. യഥേവ ഹി മാതാ പുത്തേന സദ്ധിം നിസിന്നാ വാ നിപന്നാ വാ ''ഹത്ഥം വാ പാദം വാ ഓലമ്ബന്തം ഉക്ഖിപിത്വാ സണ്ഠപേസ്സാമീ''തി സുഖവാസത്ഥം പുത്തം ഓലോകേതി, ഏവം ബോധിസത്തമാതാപി യം തം മാതു ഉട്ഠാനഗമനപരിവത്തനനിസജ്ജാദീസു ഉണ്ഹസീതലോണികതിത്തകകടുകാഹാരഅജ്ഝോഹരണകാലേസു ച ഗബ്ഭസ്സ ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, അത്ഥി നു ഖോ മേ തം പുത്തസ്സാതി സുഖവാസത്ഥം ബോധിസത്തം ഓലോകയമാനാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസിന്നം ബോധിസത്തം പസ്സതി. യഥാ ഹി അഞ്ഞേ അന്തോകുച്ഛിഗതാ പക്കാസയം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ആമാസയം ഉക്ഖിപിത്വാ ഉദരപടലം പിട്ഠിതോ കത്വാ പിട്ഠികണ്ടകം നിസ്സായ ഉക്കുടികാ ദ്വീസു മുട്ഠീസു ഹനുകം ഠപേത്വാ ദേവേ വസ്സന്തേ

രുക്ഖസുസിരേ മക്കടാ വിയ നിസീദന്തി, ന ഏവം ബോധിസത്തോ. ബോധിസത്തോ പന പിട്ഠികണ്ടകം പിട്ഠിതോ കത്വാ ധമ്മാസനേ ധമ്മകഥികോ വിയ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ പുരത്ഥാഭിമുഖോ നിസീദതി. പുബ്ബേ കതകമ്മം പനസ്സാ വത്ഥും സോധേതി, സുദ്ധേ വത്ഥുമ്ഹി സുഖുമച്ഛവിലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി . അഥ നം കുച്ഛിഗതം തചോ പടിച്ഛാദേതും ന സക്കോതി, ഓലോകേന്തിയാ ബഹി ഠിതോ വിയ പഞ്ഞായതി. തമത്ഥം ഉപമായ വിഭാവേന്തോ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. ബോധിസത്തോ പന അന്തോകുച്ഛിഗതോ മാതരം ന പസ്സതി. ന ഹി അന്തോകുച്ഛിയം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി.

൨൦. കാലം കരോതീതി ന വിജാതഭാവപച്ചയാ, ആയുപരിക്ഖയേനേവ. ബോധിസത്തേന വസിതട്ഠാനഞ്ഹി ചേതിയകുടിസദിസം ഹോതി അഞ്ഞേസം അപരിഭോഗം, ന ച സക്കാ ബോധിസത്തമാതരം അപനേത്വാ അഞ്ഞം അഗ്ഗമഹേസിട്ഠാനേ ഠപേതുന്തി തത്തകംയേവ ബോധിസത്തമാതു ആയുപ്പമാണം ഹോതി, തസ്മാ തദാ കാലം കരോതി. കതരസ്മിം പന വയേ കാലം കരോതീതി? മജ്ഝിമവയേ. പഠമവയസ്മിഞ്ഹി സത്താനം അത്തഭാവേ ഛന്ദരാഗോ ബലവാ ഹോതി, തേന തദാ സഞ്ജാതഗബ്ഭാ ഇത്ഥീ തം ഗബ്ഭം അനുരക്ഖിതും ന സക്കോന്തി, ഗബ്ഭോ ബഹ്വാബാധോ ഹോതി. മജ്ഝിമവയസ്സ പന ദ്വേ കോട്ഠാസേ അതിക്കമ്മ തതിയകോട്ഠാസേ വത്ഥും വിസദം ഹോതി, വിസദേ വത്ഥുമ്ഹി നിബ്ബത്താ ദാരകാ അരോഗാ ഹോന്തി. തസ്മാ ബോധിസത്തമാതാപി പഠമവയേ സമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാ മജ്ഝിമവയസ്സ തതിയകോട്ഠാസേ വിജായിത്വാ കാലം കരോതി.

നവ വാ ദസ വാതി ഏത്ഥ വാ-സദ്ദേന വികപ്പനവസേന സത്ത വാ അട്ഠ വാ ഏകാദസ വാ ദ്വാദസ വാതി ഏവമാദീനമ്പി സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ സത്തമാസജാതോ ജീവതി, സീതുണ്ഹക്ഖമോ പന ന ഹോതി. അട്ഠമാസജാതോ ന ജീവതി, സേസാ ജീവന്തി.

ഠിതാവാതി ഠിതാവ ഹുത്വാ. മഹാമായാപി ദേവീ ഉപവിജഞ്ഞാ ഞാതികുലഘരം ഗമിസ്സാമീതി രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ കപിലവത്ഥുതോ ദേവദഹനഗരഗാമിമഗ്ഗം അലങ്കാരാപേത്വാ ദേവിം സുവണ്ണസിവികായ നിസീദാപേസി. സകലനഗരവാസിനോ സക്യാ പരിവാരേത്വാ ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജയമാനാ ദേവിം ഗഹേത്വാ പായിംസു. സാ ദേവദഹനഗരസ്സ അവിദൂരേ ലുമ്ബിനിസാലവനുയ്യാനം ദിസ്വാ ഉയ്യാനവിചരണത്ഥായ ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ രഞ്ഞോ സഞ്ഞം അദാസി. രാജാ ഉയ്യാനം പടിജഗ്ഗാപേത്വാ ആരക്ഖം സംവിദഹാപേസി. ദേവിയാ ഉയ്യാനം പവിട്ഠമത്തായ കായദുബ്ബല്യം അഹോസി, അഥസ്സാ മങ്ഗലസാലമൂലേ സിരീസയനം പഞ്ഞാപേത്വാ സാണിയാ പരിക്ഖിപിംസു. സാ അന്തോസാണിം പവിസിത്വാ സാലസാഖം ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ അട്ഠാസി. അഥസ്സാ താവദേവ ഗബ്ഭവുട്ഠാനം അഹോസി.

ദേവാ നം പഠമം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തീതി ഖീണാസവാ സുദ്ധാവാസബ്രഹ്മാനോ പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി. കഥം? സൂതിവേസം ഗണ്ഹിത്വാതി ഏകേ. തം പന പടിക്ഖിപിത്വാ ഇദം വുത്തം - തദാ ബോധിസത്തമാതാ സുവണ്ണഖചിതം വത്ഥം നിവാസേത്വാ മച്ഛക്ഖിസദിസം ദുകൂലപടം യാവ പാദന്താവ പാരുപിത്വാ അട്ഠാസി. അഥസ്സാ സല്ലഹുകം ഗബ്ഭവുട്ഠാനം അഹോസി ധമ്മകരണതോ ഉദകനിക്ഖമനസദിസം. അഥ തേ പകതിബ്രഹ്മവേസേനേവ

ഉപസങ്കമിത്വാ പഠമം സുവണ്ണജാലേന പടിഗ്ഗഹേസും. തേസം ഹത്ഥതോ മനുസ്സാ ദുകൂലചുമ്ബടകേന പടിഗ്ഗഹേസും. തേന വുത്തം - "ദേവാ നം പഠമം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി പച്ഛാ മനുസ്സാ"തി.

൨൦൬. **ചത്താരോ നം ദേവപുത്താ**തി ചത്താരോ മഹാരാജാനോ. **പടിഗ്ഗഹേത്വാ**തി അജിനപ്പവേണിയാ പടിഗ്ഗഹേത്വാ. **മഹേസക്ഖോ**തി മഹാതേജോ മഹായസോ ലക്ഖണസമ്പന്നോതി അത്ഥോ.

വിസദോവ നിക്ഖമതീതി യഥാ അഞ്ഞേ സത്താ യോനിമഗ്ഗേ ലഗ്ഗന്താ ഭഗ്ഗവിഭഗ്ഗാ നിക്ഖമന്തി, ന ഏവം നിക്ഖമതി, അലഗ്ഗോ ഹുത്വാ നിക്ഖമതീതി അത്ഥോ. **ഉദേനാ**തി ഉദകേന. **കേനചി അസുചിനാ**തി യഥാ അഞ്ഞേ സത്താ കമ്മജവാതേഹി ഉദ്ധംപാദാ അധോസിരാ യോനിമഗ്ഗേ പക്ഖിത്താ സതപോരിസനരകപപാതം പതന്താ വിയ താളച്ഛിദ്ദേന നിക്കഡ്ഢിയമാനാ ഹത്ഥീ വിയ മഹാദുക്ഖം അനുഭവന്താ നാനാഅസുചിമക്ഖിതാവ നിക്ഖമന്തി, ന ഏവം ബോധിസത്തോ. ബോധിസത്തഞ്ഹി കമ്മജവാതാ ഉദ്ധംപാദം അധോസിരം കാതും ന സക്കോന്തി. സോ ധമ്മാസനതോ ഓതരന്തോ ധമ്മകഥികോ വിയ നിസ്സേണിതോ ഓതരന്തോ പുരിസോ വിയ ച ദ്വേ ഹത്ഥേ ച പാദേ ച പസാരേത്വാ ഠിതകോവ മാതുകുച്ഛിസമ്ഭവേന കേനചി അസുചിനാ അമക്ഖിതോവ നിക്ഖമതി.

ഉദകസ്സ ധാരാതി ഉദകവട്ടിയോ. താസു സീതാ സുവണ്ണകടാഹേ പതതി, ഉണ്ഹാ രജതകടാഹേ. ഇദഞ്ച പഥവീതലേ കേനചി അസുചിനാ അസമ്മിസ്സം തേസം പാനീയപരിഭോജനീയഉദകഞ്ചേവ അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം കീളനഉദകഞ്ച ദസ്സേതും വുത്തം. അഞ്ഞസ്സ പന സുവണ്ണരജതഘടേഹി ആഹരിയമാനഉദകസ്സ ചേവ ഹംസവട്ടകാദിപോക്ഖരണിഗതസ്സ ച ഉദകസ്സ പരിച്ഛേദോ നത്ഥി.

൨൦൭. **സമ്പതിജാതോ**തി മുഹുത്തജാതോ. പാളിയം പന മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തമത്തോ വിയ ദസ്സിതോ, ന പന ഏവം ദട്ഠബ്ബം. നിക്ഖന്തമത്തഞ്ഹി തം പഠമം ബ്രഹ്മാനോ സുവണ്ണജാലേന പടിഗ്ഗണ്ഹിംസു, തേസം ഹത്ഥതോ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ മങ്ഗലസമ്മതായ സുഖസമ്ഫസ്സായ അജിനപ്പവേണിയാ, തേസം ഹത്ഥതോ മനുസ്സാ ദുകൂലചുമ്ബടകേന, മനുസ്സാനം ഹത്ഥതോ മുച്ചിത്വാ പഥവിയം പതിട്ഠിതോ.

സേതമ്ഹി ഛത്തേ അനുധാരിയമാനേതി ദിബ്ബസേതച്ഛത്തേ അനുധാരിയമാനേ. ഏത്ഥ ച ഛത്തസ്സ പരിവാരാനി ഖഗ്ഗാദീനി പഞ്ച രാജകകുധഭണ്ഡാനിപി ആഗതാനേവ. പാളിയം പന രാജഗമനേ രാജാ വിയ ഛത്തമേവ വുത്തം. തേസു ഛത്തമേവ പഞ്ഞായതി, ന ഛത്തഗ്ഗാഹകാ. തഥാ ഖഗ്ഗ-താലവണ്ട-മോരഹത്ഥക-വാളബീജനി-ഉണ്ഹീസമത്തായേവ പഞ്ഞായന്തി, ന തേസം ഗാഹകാ. സബ്ബാനി കിര താനി അദിസ്സമാനരൂപാ ദേവതാ ഗണ്ഹിംസു. വുത്തമ്പി ചേതം -

> "അനേകസാഖഞ്ച സഹസ്സമണ്ഡലം,
> ഛത്തം മരൂ ധാരയുമന്തലിക്ഖേ;
> സുവണ്ണദണ്ഡാ വിപതന്തി ചാമരാ,
> ന ദിസ്സരേ ചാമരഛത്തഗാഹകാ"തി. (സു॰ നി॰ ൬൯൩);

സബ്ബാ ച ദിസാതി ഇദം സത്തപദവീതിഹാരൂപരി ഠിതസ്സ വിയ സബ്ബദിസാനുവിലോകനം വുത്തം, ന ഖോ പനേവം ദട്ഠബ്ബം. മഹാസത്തോ ഹി മനുസ്സാനം ഹത്ഥതോ മുച്ചിത്വാ പുരത്ഥിമദിസം ഓലോകേസി, അനേകചക്കവാളസഹസ്സാനി ഏകങ്ഗണാനി അഹേസും. തത്ഥ ദേവമനുസ്സാ ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജയമാനാ - "മഹാപുരിസ ഇധ തുമ്ഹേഹി സദിസോപി നത്ഥി, കുതോ ഉത്തരിതരോ"തി ആഹംസു. ഏവം ചതസ്സോ ദിസാ, ചതസ്സോ അനുദിസാ, ഹേട്ഠാ, ഉപരീതി ദസപി ദിസാ അനുവിലോകേത്വാ അത്തനാ സദിസം അദിസ്വാ അയം ഉത്തരാ ദിസാതി സത്തപദവീതിഹാരേന അഗമാസീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ആസഭി**ന്തി ഉത്തമം. **അഗ്ഗോ**തി ഗുണേഹി സബ്ബപഠമോ. ഇതരാനി ദ്വേ പദാനി ഏതസ്സേവ വേവചനാനി. **അയമന്തിമാ ജാതി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ**തി പദദ്വയേന ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ പത്തബ്ബം അരഹത്തം ബ്യാകാസി.

ഏത്ഥ ച സമേഹി പാദേഹി പഥവിയം പതിട്ഠാനം ചതുഇദ്ധിപാദപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ഉത്തരാഭിമുഖഭാവോ മഹാജനം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ അഭിഭവിത്വാ ഗമനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം , സത്തപദഗമനം സത്തബോജ്ഝങ്ഗരതനപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ദിബ്ബസേതച്ഛത്തധാരണം വിമുത്തിച്ഛത്തപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, പഞ്ചരാജകകുധഭണ്ഡാനി പഞ്ചഹി വിമുത്തീഹി വിമുച്ചനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ദിസാനുവിലോകനം അനാവരണഞാണപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ആസഭീവാചാഭാസനം അപ്പടിവത്തിയധമ്മചക്കപ്പവത്തനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. "അയമന്തിമാ ജാതീ"തി സീഹനാദോ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബാനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഇമേ വാരാ പാളിയം ആഗതാ, സമ്ബഹുലവാരോ പന ആഗതോ, ആഹരിത്വാ ദീപേതബ്ബോ.

മഹാപുരിസസ്സ ഹി ജാതദിവസേ ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പി. ദസസഹസ്സിലോകധാതുമ്ഹി ദേവതാ ഏകചക്കവാളേ സന്നിപതിംസു. പഠമം ദേവാ പടിഗ്ഗഹിംസു, പച്ഛാ മനുസ്സാ. തന്തിബദ്ധാ വീണാ ചമ്മബദ്ധാ ഭേരിയോ ച കേനചി അവാദിതാ സയമേവ വജ്ജിംസു, മനുസ്സാനം അന്ദുബന്ധനാദീനി ഖണ്ഡാഖണ്ഡം ഭിജ്ജിംസു. സബ്ബരോഗാ അമ്ബിലേന ധോതതമ്ബമലം വിയ വിഗച്ഛിംസു, ജച്ചന്ധാ രൂപാനി പസ്സിംസു. ജച്ചബധിരാ സദ്ദം സുണിംസു, പീഠസപ്പീ ജവനസമ്പന്നാ അഹേസും, ജാതിജളാനമ്പി ഏളമൂഗാനം സതി പതിട്ഠാസി, വിദേസേ പക്ഖന്ദനാവാ സുപട്ടനം പാപുണിംസു, ആകാസട്ഠകഭൂമട്ഠകരതനാനി സകതേജോഭാസിതാനി അഹേസും, വേരിനോ മേത്തചിത്തം പടിലഭിംസു, അവീചിമ്ഹി അഗ്ഗി നിബ്ബായി. ലോകന്തരേ ആലോകോ ഉദപാദി, നദീസു ജലം ന പവത്തി, മഹാസമുദ്ദേസു മധുരസദിസം ഉദകം അഹോസി, വാതോ ന വായി, ആകാസപബ്ബതരുക്ഖഗതാ സകുണാ ഭസ്സിത്വാ പഥവീഗതാ അഹേസും, ചന്ദോ അതിരോചി, സൂരിയോ ന ഉണ്ഹോ ന സീതലോ നിമ്മലോ ഉതുസമ്പന്നോ അഹോസി, ദേവതാ അത്തനോ അത്തനോ വിമാനദ്വാരേ ഠത്വാ അപ്ഫോടനസേളനചേലുക്ഖേപാദീഹി മഹാകീളം കീളിംസു, ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘോ വസ്സി, മഹാജനം നേവ ഖുദാ ന പിപാസാ പീളേസി, ദ്വാരകവാടാനി സയമേവ വിവരിംസു, പുപ്ഫൂപഗഫലൂപഗാ രുക്ഖാ പുപ്ഫഫലാനി ഗണ്ഹിംസു, ദസസഹസ്സിലോകധാതു ഏകദ്ധജമാലാ അഹോസീതി.

തത്രാപിസ്സ ദസസഹസ്സിലോകധാതുകമ്പോ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ദേവതാനം ഏകചക്കവാളേ സന്നിപാതോ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനകാലേ ഏകപ്പഹാരേന സന്നിപതിത്വാ ധമ്മപടിഗ്ഗണ്ഹനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, പഠമം ദേവതാനം പടിഗ്ഗഹണം ചതുന്നം രൂപാവചരജ്ഝാനാനം പടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. പച്ഛാ മനുസ്സാനം പടിഗ്ഗഹണം ചതുന്നം അരൂപജ്ഝാനാനം പടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, തന്തിബദ്ധവീണാനം സയം വജ്ജനം അനുപുബ്ബവിഹാരപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ചമ്മബദ്ധഭേരീനം വജ്ജനം മഹതിയാ ധമ്മഭേരിയാ അനുസ്സാവനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, അന്ദുബന്ധനാദീനം ഛേദോ അസ്മിമാനസമുച്ഛേദസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, സബ്ബരോഗവിഗമോ സബ്ബകിലേസവിഗമസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ജച്ചന്ധാനം രൂപദസ്സനം ദിബ്ബചക്ഖുപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ജച്ചബധിരാനം സദ്ദസ്സവനം ദിബ്ബസോതധാതുപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം , പീഠസപ്പീനം ജവനസമ്പദാ ചതുഇദ്ധിപാദാധിഗമസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ജളാനം സതിപതിട്ഠാനം ചതുസതിപട്ഠാനപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, വിദേസപക്ഖന്ദനാവാനം സുപട്ടനസമ്പാപുണനം ചതുപടിസമ്ഭിദാധിഗമസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, രതനാനം സകതേജോഭാസിതത്തം യം ലോകസ്സ ധമ്മോഭാസം ദസ്സേസ്സതി തസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം.

വേരീനം മേത്തചിത്തപടിലാഭോ ചതുബ്രഹ്മവിഹാരപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, അവീചിമ്ഹി അഗ്ഗിനിബ്ബാനം ഏകാദസഅഗ്ഗിനിബ്ബാനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ലോകന്തരാലോകോ അവിജ്ജന്ധകാരം വിധമിത്വാ ഞാണാലോകദസ്സനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, മഹാസമുദ്ദസ്സ മധുരതാ നിബ്ബാനരസേന ഏകരസഭാവസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, വാതസ്സ അവായനം ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതഭിന്ദനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, സകുണാനം പഥവീഗമനം മഹാജനസ്സ ഓവാദം സുത്വാ പാണേഹി സരണഗമനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ചന്ദസ്സ അതിവിരോചനം ബഹുജനകന്തതായ പുബ്ബനിമിത്തം, സൂരിയസ്സ ഉണ്ഹസീതവിവജ്ജനഉതുസുഖതാ കായികചേതസികസുഖുപ്പത്തിയാ പുബ്ബനിമിത്തം, ദേവതാനം വിമാനദ്വാരേസു അപ്ഫോടനാദീഹി കീളനം ബുദ്ധഭാവം പത്വാ ഉദാനം ഉദാനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘവസ്സനം മഹതോ ധമ്മമേഘവസ്സനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ഖുദാപീളനസ്സ അഭാവോ കായഗതാസതിഅമതപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, പിപാസാപീളനസ്സ അഭാവോ വിമുത്തിസുഖേന സുഖിതഭാവസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ദ്വാരകവാടാനം സയമേവ വിവരണം അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗദ്വാരവിവരണസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, രുക്ഖാനം പുപ്ഫഫലഗഹണം വിമുത്തിപുപ്ഫേഹി പുപ്ഫിതസ്സ ച സാമഞ്ഞഫലഭാരഭരിതഭാവസ്സ ച പുബ്ബനിമിത്തം, ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ ഏകദ്ധജമാലതാ അരിയദ്ധജമാലാമാലിതായ പുബ്ബനിമിത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അയം സമ്ബഹുലവാരോ നാമ.

ഏത്ഥ പഞ്ഹേ പുച്ഛന്തി - "യദാ മഹാപുരിസോ പഥവിയം പതിട്ഠഹിത്വാ ഉത്തരാഭിമുഖോ ഗന്ത്വാ ആസഭിം വാചം ഭാസതി, തദാ കിം പഥവിയാ ഗതോ , ഉദാഹു ആകാസേന? ദിസ്സമാനോ ഗതോ, ഉദാഹു അദിസ്സമാനോ? അചേലകോ ഗതോ, ഉദാഹു അലങ്കതപ്പടിയത്തോ? ദഹരോ ഹുത്വാ ഗതോ, ഉദാഹു മഹല്ലകോ? പച്ഛാപി കിം താദിസോവ അഹോസി, ഉദാഹു പുന ബാലദാരകോ"തി? അയം പന പഞ്ഹോ ഹേട്ഠാ

ലോഹപാസാദേ സങ്ഘസന്നിപാതേ തിപിടകചൂളാഭയഥേരേന വിസ്സജ്ജിതോവ. ഥേരോ കിരേത്ഥ നിയതി പുബ്ബേകതകമ്മ-ഇസ്സരനിമ്മാനവാദവസേന തം തം ബഹും വത്വാ അവസാനേ ഏവം ബ്യാകാസി - "മഹാപുരിസോ പഥവിയം ഗതോ, മഹാജനസ്സ പന ആകാസേ ഗച്ഛന്തോ വിയ അഹോസി. ദിസ്സമാനോ ഗതോ, മഹാജനസ്സ പന അദിസ്സമാനോ വിയ അഹോസി. അചേലകോ ഗതോ, മഹാജനസ്സ പന അലങ്കതപ്പടിയത്തോവ ഉപട്ഠാസി. ദഹരോവ ഗതോ, മഹാജനസ്സ പന സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ വിയ അഹോസി. പച്ഛാ പന ബാലദാരകോവ അഹോസി, ന താദിസോ"തി. ഏവം വുത്തേ പരിസാ ചസ്സ "ബുദ്ധേന വിയ ഹുത്വാ ഭോ ഥേരേന പഞ്ഹോ കഥിതോ"തി അത്തമനാ അഹോസി. ലോകന്തരികവാരോ വുത്തനയോ ഏവ.

വിദിതാതി പാകടാ ഹുത്വാ. യഥാ ഹി സാവകാ നഹാനമുഖധോവനഖാദനപിവനാദികാലേ അനോകാസഗതേ അതീതസങ്ഖാരേ നിപ്പദേസേ സമ്മസിതും ന സക്കോന്തി, ഓകാസപത്തയേവ സമ്മസന്തി, ന ഏവം ബുദ്ധാ. ബുദ്ധാ ഹി സത്തദിവസബ്ഭന്തരേ വവത്ഥിതസങ്ഖാരേ ആദിതോ പട്ഠായ സമ്മസിത്വാ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാവ വിസ്സജ്ജേന്തി, തേസം അവിപസ്സിതധമ്മോ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ "വിദിതാ"തി ആഹ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

അച്ഛരിയഅബ്ഭുതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ബാകുലസുത്തവണ്ണനാ

൨൦൯. ഏവം മേ സുതന്തി ബാകുലസുത്തം. തത്ഥ **ബാകുലോ**തി യഥാ ദ്വാവീസതി ദ്വത്തിംസാതിആദിമ്ഹി വത്തബ്ബേ ബാവീസതി ബാത്തിംസാതിആദീനി വുച്ചന്തി, ഏവമേവ ദ്വികുലോതി വത്തബ്ബേ ബാകുലോതി വുത്തം. തസ്സ ഹി ഥേരസ്സ ദ്വേ കുലാനി അഹേസും. സോ കിര ദേവലോകോ ചവിത്വാ കോസമ്ബിനഗരേ നാമ മഹാസേട്ഠികുലേ നിബ്ബത്തോ, തമേനം പഞ്ചമേ ദിവസേ സീസം ന്ഹാപേത്വാ ഗങ്ഗാകീളം അകംസു. ധാതിയാ ദാരകം ഉദകേ നിമുജ്ജനുമ്മുജ്ജനവസേന കീളാപേന്തിയാ ഏകോ മച്ഛോ ദാരകം ദിസ്വാ "ഭക്ഖോ മേ അയ"ന്തി മഞ്ഞമാനോ മുഖം വിവരിത്വാ ഉപഗതോ. ധാതി ദാരകം ഛഡ്ഡേത്വാ പലാതാ. മച്ഛോ തം ഗിലി. പുഞ്ഞവാ സത്തോ ദുക്ഖം ന പാപുണി, സയനഗബ്ഭം പവിസിത്വാ നിപന്നോ വിയ അഹോസി. മച്ഛോ ദാരകസ്സ തേജേന തത്തകപല്ലം ഗിലിത്വാ ദയ്ഹമാനോ വിയ വേഗേന തിംസയോജനമഗ്ഗം ഗന്ത്വാ ബാരാണസിനഗരവാസിനോ മച്ഛബന്ധസ്സ ജാലം പാവിസി, മഹാമച്ഛാ നാമ ജാലബദ്ധാ പഹരിയമാനാ മരന്തി. അയം പന ദാരകസ്സ തേജേന ജാലതോ നീഹടമത്തോവ മതോ. മച്ഛബന്ധാ ച മഹന്തം മച്ഛം ലഭിത്വാ ഫാലേത്വാ വിക്കിണന്തി. തം പന ദാരകസ്സ ആനുഭാവേന അഫാലേത്വാ സകലമേവ കാജേന ഹരിത്വാ സഹസ്സേന ദേമാതി വദന്താ നഗരേ വിചരിംസു. കോചി ന ഗണ്ഹാതി.

തസ്മിം പന നഗരേ അപുത്തകം അസീതികോടിവിഭവം സേട്ഠികുലം അത്ഥി, തസ്സ ദ്വാരമൂലം പത്വാ "കിം ഗഹേത്വാ ഠിതാ"തി വുത്താ കഹാപണന്തി ആഹംസു. തേഹി കഹാപണം ദത്വാ ഗഹിതോ.

സേട്ഠിഭരിയാപി അഞ്ഞേസു ദിവസേസു മച്ഛേ ന കേലായതി, തം ദിവസം പന മച്ഛം ഫലകേ ഠപേത്വാ സയമേവ ഫാലേസി. മച്ഛഞ്ച നാമ കുച്ഛിതോ ഫാലേന്തി, സാ പന പിട്ഠിതോ ഫാലേന്തീ മച്ഛകുച്ഛിയം സുവണ്ണവണ്ണം ദാരകം ദിസ്വാ - "മച്ഛകുച്ഛിയം മേ പുത്തോ ലദ്ധോ"തി നാദം നദിത്വാ ദാരകം ആദായ സാമികസ്സ സന്തികം അഗമാസി. സേട്ഠി താവദേവ ഭേരിം ചരാപേത്വാ ദാരകം ആദായ രഞ്ഞോ സന്തികം ഗന്ത്വാ - "മച്ഛകുച്ഛിയം മേ ദേവ ദാരകോ ലദ്ധോ, കിം കരോമീ"തി ആഹ. പുഞ്ഞവാ എസ, യോ മച്ഛകുച്ഛിയം അരോഗോ വസി, പോസേഹി നന്തി.

അസ്സോസി ഖോ ഇതരം കുലം - "ബാരാണസിയം കിര ഏകം സേട്ഠികുലം മച്ഛകുച്ഛിയം ദാരകം ലഭതീ"തി, തേ തത്ഥ അഗമംസു. അഥസ്സ മാതാ ദാരകം അലങ്കരിത്വാ കീളാപിയമാനം ദിസ്വാവ "മനാപോ വതായം ദാരകോ"തി ഗന്ത്വാ പവത്തിം ആചിക്ഖി. ഇതരാ മയ്ഹം പുത്തോതിആദിമാഹ. കഹം തേ ലദ്ധോതി? മച്ഛകുച്ഛിയന്തി. നോ തുയ്ഹം പുത്തോ, മയ്ഹം പുത്തോതി. കഹം തേ ലദ്ധോതി? മയാ ദസമാസേ കുച്ഛിയാ ധാരിതോ, അഥ നം നദിയാ കീളാപിയമാനം മച്ഛോ ഗിലീതി. തുയ്ഹം പുത്തോ അഞ്ഞേന മച്ഛേന ഗിലിതോ ഭവിസ്സതി, അയം പന മയാ മച്ഛകുച്ഛിയം ലദ്ധോതി, ഉഭോപി രാജകുലം അഗമംസു. രാജാ ആഹ - "അയം ദസ മാസേ കുച്ഛിയാ ധാരിതത്താ അമാതാ കാതും ന സക്കാ, മച്ഛം ഗണ്ഹന്താപി വക്കയകനാദീനി ബഹി കത്വാ ഗണ്ഹന്താ നാമ നത്ഥീതി മച്ഛകുച്ഛിയം ലദ്ധത്താ അയമ്പി അമാതാ കാതും ന സക്കാ, ദാരകോ ഉഭിന്നമ്പി കുലാനം ദായാദോ ഹോതു, ഉഭോപി നം ജഗ്ഗഥാ"തി ഉഭോപി ജഗ്ഗിംസു.

വിഞ്ഞുതം പത്തസ്സ ദ്വീസുപി നഗരേസു പാസാദം കാരേത്വാ നാടകാനി പച്ചുപട്ഠാപേസും. ഏകേകസ്മിം നഗരേ ചത്താരോ ചത്താരോ മാസേ വസതി, ഏകസ്മിം നഗരേ ചത്താരോ മാസേ വുട്ഠസ്സ സങ്ഘാടനാവായ മണ്ഡപം കാരേത്വാ തത്ഥ നം സദ്ധിം നാടകാഹി ആരോപേന്തി. സോ സമ്പത്തിം അനുഭവമാനോ ഇതരം നഗരം ഗച്ഛതി. തംനഗരവാസിനോ നാടകാനി ഉപഡ്ഢമഗ്ഗം അഗമംസു. തേ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ തം പരിവാരേത്വാ അത്തനോ പാസാദം നയന്തി. ഇതരാനി നാടകാനി നിവത്തിത്വാ അത്തനോ നഗരമേവ ഗച്ഛന്തി. തത്ഥ ചത്താരോ മാസേ വസിത്വാ തേനേവ നിയാമേന പുന ഇതരം നഗരം ഗച്ഛതി. ഏവമസ്സ സമ്പത്തിം അനുഭവന്തസ്സ അസീതി വസ്സാനി പരിപുണ്ണാനി.

അഥ ഭഗവാ ചാരികം ചരമാനോ ബാരാണസിം പത്തോ. സോ ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിതോ. പബ്ബജിത്വാ സത്താഹമേവ പുഥുജ്ജനോ അഹോസി, അട്ഠമേ പന സോ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണീതി ഏവമസ്സ ദ്വേ കുലാനി അഹേസും. തസ്മാ **ബാകുലോ**തി സങ്ഖം അഗമാസീതി.

പുരാണഗിഹിസഹായോതി പുബ്ബേ ഗിഹികാലേ സഹായോ. അയമ്പി ദീഘായുകോവ ഥേരം പബ്ബജിതം പസ്സിതും ഗച്ഛന്തോ അസീതിമേ വസ്സേ ഗതോ. **മേഥുനോ ധമ്മോ**തി ബാലോ നഗ്ഗസമണകോ ബാലപുച്ഛം പുച്ഛതി, ന സാസനവചനം, ഇദാനി ഥേരേന ദിന്നനയേ ഠിതോ **ഇമേഹി പന തേ**തി പുച്ഛി.

൨൧൦. യംപായസ്മാതിആദീനി പദാനി സബ്ബവാരേസു ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരേഹി നിയമേത്വാ ഠപിതാനി. തത്ഥ സഞ്ഞാ ഉപ്പന്നമത്താവ, വിതക്കോ കമ്മപഥഭേദകോതി . ഥേരോ പനാഹ - ‘‘കസ്മാ വിസും കരോഥ, ഉഭയമ്പേതം കമ്മപഥഭേദകമേവാ’’തി.

൨൧൧. ഗഹപതിചീവരന്തി വസ്സാവാസികം ചീവരം. **സത്ഥേനാതി** പിപ്ഫലകേന. **സൂചിയാ**തി സൂചിം ഗഹേത്വാ സിബ്ബിതഭാവം ന സരാമീതി അത്ഥോ. **കഥിനേ ചീവരന്തി** കഥിനചീവരം, കഥിനചീവരമ്പി ഹി വസ്സാവാസികഗതികമേവ. തസ്മാ തത്ഥ ‘‘സിബ്ബിതാ നാഭിജാനാമീ’’തി ആഹ.

ഏത്തകം പനസ്സ കാലം ഗഹപതിചീവരം അസാദിയന്തസ്സ ഛിന്ദനസിബ്ബനാദീനി അകരോന്തസ്സ കുതോ ചീവരം ഉപ്പജ്ജതീതി. ദ്വീഹി നഗരേഹി. ഥേരോ ഹി മഹായസസ്സീ, തസ്സ പുത്തധീതരോ നത്തപനത്തകാ സുഖുമസാടകേഹി ചീവരാനി കാരേത്വാ രജാപേത്വാ സമുഗ്ഗേ പക്ഖിപിത്വാ പഹിണന്തി. ഥേരസ്സ ന്ഹാനകാലേ ന്ഹാനകോട്ഠകേ ഠപേന്തി. ഥേരോ താനി നിവാസേതി ചേവ പാരുപതി ച, പുരാണചീവരാനി സമ്പത്തപബ്ബജിതാനം ദേതി. ഥേരോ താനി നിവാസേത്വാ ച പാരുപിത്വാ ച നവകമ്മം ന കരോതി, കിഞ്ചി ആയൂഹനകമ്മം നത്ഥി. ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ അപ്പേത്വാ നിസീദതി. ചതൂസു മാസേസു പത്തേസു ലോമകിലിട്ഠാനി ഹോന്തി, അഥസ്സ പുന തേനേവ നിയാമേന പഹിണിത്വാ ദേന്തി. അഡ്ഢമാസേ അഡ്ഢമാസേ പരിവത്തതീതിപി വദന്തിയേവ.

അനച്ഛരിയഞ്ചേതം ഥേരസ്സ മഹാപുഞ്ഞസ്സ മഹാഭിഞ്ഞസ്സ സതസഹസ്സകപ്പേ പൂരിതപാരമിസ്സ, അസോകധമ്മരഞ്ഞോ കുലൂപകോ നിഗ്രോധത്ഥേരോ ദിവസസ്സ നിക്ഖത്തും ചീവരം പരിവത്തേസി. തസ്സ ഹി തിചീവരം ഹത്ഥിക്ഖന്ധേ ഠപേത്വാ പഞ്ചഹി ച ഗന്ധസമുഗ്ഗസതേഹി പഞ്ചഹി ച മാലാസമുഗ്ഗസതേഹി സദ്ധിം പാതോവ ആഹരിയിത്ഥ, തഥാ ദിവാ ചേവ സായഞ്ച. രാജാ കിര ദിവസസ്സ നിക്ഖത്തും സാടകേ പരിവത്തേന്തോ ‘‘ഥേരസ്സ ചീവരം നീത’’ന്തി പുച്ഛിത്വാ ‘‘ആമ നീത’’ന്തി സുത്വാവ പരിവത്തേസി. ഥേരോപി ന ഭണ്ഡികം ബന്ധിത്വാ ഠപേസി, സമ്പത്തസബ്രഹ്മചാരീനം അദാസി. തദാ കിര ജമ്ബുദീപേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ യേഭുയ്യേന നിഗ്രോധസ്സേവ സന്തകം ചീവരം അഹോസി.

അഹോ വത മം കോചി നിമന്തേയ്യാതി കിം പന ചിത്തസ്സ അനുപ്പാദനം ഭാരിയം, ഉപ്പന്നസ്സ പഹാനന്തി. ചിത്തം നാമ ലഹുകപരിവത്തം, തസ്മാ അനുപ്പാദനം ഭാരിയം , ഉപ്പന്നസ്സ പഹാനമ്പി ഭാരിയമേവ . **അന്തരഘരേ**തി മഹാസകുലുദായിസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൨൬൭) ഇന്ദഖീലതോ പട്ഠായ അന്തരഘരം നാമ ഇധ നിമ്ബോദകപതനട്ഠാനം അധിപ്പേതം. കുതോ പനസ്സ ഭിക്ഖാ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി. ഥേരോ ദ്വീസു നഗരേസു അഭിഞ്ഞാതോ, ഗേഹദ്വാരം ആഗതസ്സേവസ്സ പത്തം ഗഹേത്വാ നാനാരസഭോജനസ്സ പൂരേത്വാ ദേന്തി. സോ ലദ്ധട്ഠാനതോ നിവത്തതി, ഭത്തകിച്ചകരണട്ഠാനം പനസ്സ നിബദ്ധമേവ അഹോസി. **അനുബ്യഞ്ജനസോ**തി ഥേരേന കിര രൂപേ നിമിത്തം ഗഹേത്വാ മാതുഗാമോ ന ഓലോകിതപുബ്ബോ. **മാതുഗാമസ്സ ധമ്മ**ന്തി മാതുഗാമസ്സ ഛപ്പഞ്ചവാചാഹി ധമ്മം ദേസേതും വട്ടതി, പഞ്ഹം പുട്ഠേന ഗാഥാസഹസ്സമ്പി വത്തും വട്ടതിയേവ. ഥേരോ പന കപ്പിയമേവ ന അകാസി. യേഭുയ്യേന ഹി കുലൂപകഥേരാനമേതം കമ്മം ഹോതി. **ഭിക്ഖുനുപസ്സയ**ന്തി ഭിക്ഖുനിഉപസ്സയം. തം പന ഗിലാനപുച്ഛകേന ഗന്തും വട്ടതി, ഥേരോ പന കപ്പിയമേവ ന

അകാസി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ചുണ്ണേനാ**തി കോസമ്ബചുണ്ണാദിനാ. **ഗത്തപരികമ്മേ**തി സരീരസമ്ബാഹനകമ്മേ. **വിചാരിതാ**തി പയോജയിതാ. **ഗദ്ദൂഹനമത്ത**ന്തി ഗാവിം ഥനേ ഗഹേത്വാ ഏകം ഖീരബിന്ദും ദൂഹനകാലമത്തമ്പി.

കേന പന കാരണേന ഥേരോ നിരാബാധോ അഹോസി. പദുമുത്തരേ കിര ഭഗവതി സതസഹസ്സഭിക്ഖുപരിവാരേ ചാരികം ചരമാനേ ഹിമവതി വിസരുക്ഖാ പുപ്ഫിംസു. ഭിക്ഖുസതസഹസ്സാനമ്പി തിണപുപ്ഫകരോഗോ ഉപ്പജ്ജതി. ഥേരോ തസ്മിം സമയേ ഇദ്ധിമാ താപസോ ഹോതി, സോ ആകാസേന ഗച്ഛന്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ദിസ്വാ ഓതരിത്വാ രോഗം പുച്ഛിത്വാ ഹിമവന്തതോ ഓസധം ആഹരിത്വാ അദാസി. ഉപസിങ്ഘനമത്തേനേവ രോഗോ വൂപസമി. കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേപി പഠമവപ്പദിവസേ വപ്പം ഠപേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പരിഭോഗം അഗ്ഗിസാലഞ്ചേവ വച്ചകുടിഞ്ച കാരേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഭേസജ്ജവത്തം നിബന്ധി, ഇമിനാ കമ്മേന നിരാബാധോ അഹോസി. ഉക്കട്ഠനേസജ്ജികോ പനേസ ഉക്കട്ഠാരഞ്ഞകോ ച തസ്മാ "നാഭിജാനാമി അപസ്സേനകം അപസ്സയിതാ"തിആദിമാഹ.

സരണോതി സകിലേസോ. **അഞ്ഞാ ഉദപാദീ**തി അനുപസമ്പന്നസ്സ അഞ്ഞം ബ്യാകാതും ന വട്ടതി. ഥേരോ കസ്മാ ബ്യാകാസി? ന ഥേരോ അഹം അരഹാതി ആഹ, അഞ്ഞാ ഉദപാദീതി പനാഹ. അപിച ഥേരോ അരഹാതി പാകടോ, തസ്മാ ഏവമാഹ.

൨൧൨. **പബ്ബജ്ജ**ന്തി ഥേരോ സയം നേവ പബ്ബാജേസി, ന ഉപസമ്പാദേസി അഞ്ഞേഹി പന ഭിക്ഖൂഹി ഏവം കാരാപേസി. **അവാപുരണം ആദായാ**തി കുഞ്ചികം ഗഹേത്വാ.

നിസിന്നകോവ പരിനിബ്ബായീതി അഹം ധരമാനോപി ന അഞ്ഞസ്സ ഭിക്ഖുസ്സ ഭാരോ അഹോസിം, പരിനിബ്ബുതസ്സാപി മേ സരീരം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പലിബോധോ മാ അഹോസീതി തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ പരിനിബ്ബായി. സരീരതോ ജാലാ ഉട്ഠഹി, ഛവിമംസലോഹിതം സപ്പി വിയ ഝായമാനം പരിക്ഖയം ഗതം, സുമനമകുലസദിസാ ധാതുയോവ അവസേസിംസു. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ. ഇദം പന സുത്തം ദുതിയസങ്ഗഹേ സങ്ഗീതന്തി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ബാകുലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ദന്തഭൂമിസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൩. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ദന്തഭൂമിസുത്തം. തത്ഥ **അരഞ്ഞകുടികായ**ന്തി തസ്സേവ വേളുവനസ്സ ഏകസ്മിം വിവിത്തട്ഠാനേ പധാനകമ്മികാനം ഭിക്ഖൂനം അത്ഥായ കതസേനാസനേ. **രാജകുമാരോ**തി ബിമ്ബിസാരസ്സ പുത്തോ ഓരസകോ.

ഫുസേയ്യാതി ലഭേയ്യ. **ഏകഗ്ഗത**ന്തി ഏവം പടിപന്നോ സമാപത്തിം നാമ ലഭതി, ഝാനം നാമ ലഭതീതി ഇദം മയാ സുതന്തി വദതി. **കിലമഥോ**തി

കായകിലമഥോ. **വിഹേസാതി** സ്വേവ കിലമഥോ വുത്തോ. **യഥാസകേ തിട്ഠേയ്യാസീ**തി അത്തനോ അജാനനകോട്ഠാസേയേവ തിട്ഠേയ്യാസീതി.

൨൧൮. ദേസേസീതി ചിത്തേകഗ്ഗതം നാമ ഏവം ലഭതി, സമാപത്തിം ഏവം നിബ്ബത്തേതീതി അപ്പനാഉപചാരം പാപേത്വാ ഏകകസിണപരികമ്മം കഥേസി. **പവേദേത്വാ**തി പകാസേത്വാ.

നേക്ഖമ്മേന ഞാതബ്ബന്തി കാമതോ നിസ്സടഗുണേന ഞാതബ്ബം. കാമതോ നിസ്സടഗുണേ ഠിതേന പുഗ്ഗലേന ഏകഗ്ഗം നാമ ജാനിതബ്ബന്തി അധിപ്പായേനേതം വുത്തം . സേസാനി തസ്സേവ വേവചനാനി. **കാമേ പരിഭുഞ്ജന്തോ**തി ദുവിധേപി കാമേ ഭുഞ്ജമാനോ.

൨൧൯. ഹത്ഥിദമ്മാ വാ അസ്സദമ്മാ വാ ഗോദമ്മാ വാതി ഏത്ഥ അദന്തഹത്ഥിദമ്മാദയോ വിയ ചിത്തേകഗ്ഗരഹിതാ പുഗ്ഗലാ ദട്ഠബ്ബാ. ദന്തഹത്ഥിആദയോ വിയ ചിത്തേകഗ്ഗസമ്പന്നാ. യഥാ അദന്തഹത്ഥിദമ്മാദയോ കൂടാകാരം അകത്വാ ധുരം അഛഡ്ഡേത്വാ ദന്തഗമനം വാ ഗന്തും, ദന്തേഹി വാ പത്തബ്ബം ഭൂമിം പാപുണിതും ന സക്കോന്തി, ഏവമേവ ചിത്തേകഗ്ഗരഹിതാ സമ്പന്നചിത്തേകഗ്ഗേഹി നിബ്ബത്തിതഗുണം വാ നിബ്ബത്തേതും പത്തഭൂമിം വാ പാപുണിതും ന സക്കോന്തി.

൨൨൦. ഹത്ഥവിലങ്ഘകേനാതി ഹത്ഥേന ഹത്ഥം ഗഹേത്വാ.

ദട്ഠേയ്യന്തി പസ്സിതബ്ബയുത്തകം. **ആവുതോ**തി ആവരിതോ. **നിവുതോ**തി നിവാരിതോ. **ഓഫുടോ**തി ഓനദ്ധോ.

൨൨൨. നാഗവനികന്തി ഹത്ഥിപദോപമേ (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൮ ആദയോ) നാഗവനചരകോ പുരിസോ "നാഗവനികോ"തി വുത്തോ, ഇധ ഹത്ഥിസിക്ഖായ കുസലോ ഹത്ഥിം ഗഹേതും സമത്ഥോ. **അതിപസ്സിത്വാ**തി ദിസ്വാ. **ഏത്ഥഗേധാ**തി ഏതസ്മിം പവത്തഗേധാ. **സരസങ്കപ്പാന**ന്തി ധാവനസങ്കപ്പാനം. **മനുസ്സകന്തേസു സീലേസു സമാദപനായാ**തി ഏത്ഥ യദാ നാഗോ ഇത്ഥിപുരിസേഹി കുമാരകുമാരികാഹി സോണ്ഡാദീസു ഗഹേത്വാ ഉപകേളയമാനോ വികാരം ന കരോതി സുഖായതി, തദാനേന മനുസ്സകന്താനി സീലാനി സമാദിന്നാനി നാമ ഹോന്തി.

പേമനീയാതി താത രാജാ തേ പസന്നോ മങ്ഗലഹത്ഥിട്ഠാനേവ ഠപേസ്സതി, രാജാരഹാനി ഭോജനാദീനി ലഭിസ്സസീതി ഏവരൂപീ നാഗേഹി പിയാപിതബ്ബാ കഥാ. **സുസ്സൂസതീ**തി തം പേമനീയകഥം സോതുകാമോ ഹോതി. **തിണഘാസോദക**ന്തി തിണഘാസഞ്ചേവ ഉദകഞ്ച, **തിണഘാസ**ന്തി ഘാസിതബ്ബം തിണം, ഖാദിതബ്ബന്തി അത്ഥോ.

പണവോതി ഡിണ്ഡിമോ. **സബ്ബവങ്കദോസനിഹിതനിന്നീതകസാവോ**തി നിഹിതസബ്ബവങ്കദോസോ ചേവ അപനീതകസാവോ ച. **അങ്ഗന്തേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ**തി അങ്ഗസമോ ഹോതി.

൨൨൫. ഗേഹസിതസീലാനന്തി പഞ്ചകാമഗുണനിസ്സിതസീലാനം. **ഞായസ്സാ**തി അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗസ്സ.

൨൨൨. **അദന്തമരണം മഹല്ലകോ രഞ്ഞോ നാഗോ കാലങ്കതോതി** രഞ്ഞോ മഹല്ലകോ നാഗോ അദന്തമരണം മതോ കാലം കതോ ഹോതി, അദന്തമരണം കാലംകിരിയം നാമ കരിയതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. സേസം ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ദന്തഭൂമിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഭൂമിജസുത്തവണ്ണനാ

൨൨൩. **ഏവം മേ സുതന്തി** ഭൂമിജസുത്തം. തത്ഥ **ഭൂമിജോതി** അയം ഥേരോ ജയസേനരാജകുമാരസ്സ മാതുലോ. **ആസഞ്ച അനാസഞ്ചാതി** കാലേന ആസം കാലേന അനാസം. **സകേന ഥാലിപാകേനാതി** പകതിപവത്തായ ഭിക്ഖായ അത്തനോ നിട്ഠിതഭത്തതോപി ഭത്തേന പരിവിസി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഭൂമിജസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. അനുരുദ്ധസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൦. **ഏവം മേ സുതന്തി** അനുരുദ്ധസുത്തം. തത്ഥ **ഏവമാഹംസൂതി** തസ്സ ഉപാസകസ്സ അഫാസുകകാലോ അഹോസി, തദാ ഉപസങ്കമിത്വാ ഏവമാഹംസു. **അപണ്ണകന്തി** അവിരാധിതം. **ഏകത്ഥാതി** അപ്പമാണാതി വാ മഹഗ്ഗതാതി വാ ഝാനമേവ ചിത്തേകഗ്ഗതായേവ ഏവം വുച്ചതീതി ഇമം സന്ധായ ഏവമാഹ.

൨൩൧. **യാവതാ ഏകം രുക്ഖമൂലം മഹഗ്ഗതന്തി ഫരിത്വാ അധിമുച്ചിത്വാ വിഹരതീതി** ഏകരുക്ഖമൂലപമാണട്ഠാനം കസിണനിമിത്തേന ഓത്ഥരിത്വാ തസ്മിം കസിണനിമിത്തേ മഹഗ്ഗതജ്ഝാനം ഫരിത്വാ അധിമുച്ചിത്വാ വിഹരതി. മഹഗ്ഗതന്തി പനസ്സ ആഭോഗോ നത്ഥി, കേവലം മഹഗ്ഗതജ്ഝാനപവത്തിവസേന പനേതം വുത്തം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ഇമിനാ ഖോ ഏതം ഗഹപതി പരിയായേനാതി** ഇമിനാ കാരണേന. ഏത്ഥ ഹി അപ്പമാണാതി വുത്താനം ബ്രഹ്മവിഹാരാനം നിമിത്തം ന വഡ്ഢതി, ഉഗ്ഘാടനം ന ജായതി, താനി ഝാനാനി അഭിഞ്ഞാനം വാ നിരോധസ്സ വാ പാദകാനി ന ഹോന്തി, വിപസ്സനാപാദകാനി പന വട്ടപാദകാനി ഭവോക്കമനാനി ച ഹോന്തി. ''മഹഗ്ഗതാ''തി വുത്താനം പന കസിണജ്ഝാനാനം നിമിത്തം വഡ്ഢതി, ഉഗ്ഘാടനം ജായതി, സമതിക്കമാ ഹോന്തി, അഭിഞ്ഞാപാദകാനി നിരോധപാദകാനി വട്ടപാദകാനി ഭവോക്കമനാനി ച ഹോന്തി. ഏവമിമേ ധമ്മാ നാനത്ഥാ, അപ്പമാണാ മഹഗ്ഗതാതി ഏവം നാനാബ്യഞ്ജനാ ച.

൨൩൨. ഇദാനി മഹഗ്ഗതസമാപത്തിതോ നീഹരിത്വാ ഭവൂപപത്തികാരണം ദസ്സേന്തോ **ചതസ്സോ ഖോ ഇമാതി**ആദിമാഹ. **പരിത്താഭാതി** ഫരിത്വാ ജാനന്തസ്സ അയമാഭോഗോ അത്ഥി, പരിത്താഭേസു പന ദേവേസു നിബ്ബത്തികാരണം ഝാനം ഭാവേന്തോ ഏവം വുത്തോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. പരിത്താഭാ സിയാ സംകിലിട്ഠാഭാ ഹോന്തി സിയാ പരിസുദ്ധാഭാ, അപ്പമാണാഭാ സിയാ

സംകിലിട്ഠാഭാ ഹോന്തി സിയാ പരിസുദ്ധാഭാ. കഥം? സുപ്പമത്തേ വാ സരാവമത്തേ വാ കസിണപരികമ്മം കത്വാ സമാപത്തിം നിബ്ബത്തേത്വാ പഞ്ചഹാകാരേഹി ആചിണ്ണവസിഭാവോ പച്ചനീകധമ്മാനം സുട്ഠു അപരിസോധിതത്താ ദുബ്ബലമേവ സമാപത്തിം വളഞ്ജിത്വാ അപ്പഗുണജ്ഝാനേ ഠിതോ കാലം കത്വാ പരിത്താഭേസു നിബ്ബത്തതി, വണ്ണോ പനസ്സ പരിത്തോ ചേവ ഹോതി സംകിലിട്ഠോ ച. പഞ്ചഹി പനാകാരേഹി ആചിണ്ണവസിഭാവോ പച്ചനീകധമ്മാനം സുട്ഠു പരിസോധിതത്താ സുവിസുദ്ധം സമാപത്തിം വളഞ്ജിത്വാ പഗുണജ്ഝാനേ ഠിതോ കാലം കത്വാ പരിത്താഭേസു നിബ്ബത്തതി, വണ്ണോ പനസ്സ പരിത്തോ ചേവ ഹോതി പരിസുദ്ധോ ച. ഏവം പരിത്താഭാ സിയാ സംകിലിട്ഠാഭാ ഹോന്തി സിയാ പരിസുദ്ധാഭാ. കസിണേ പന വിപുലപരികമ്മം കത്വാ സമാപത്തിം നിബ്ബത്തേത്വാ പഞ്ചഹാകാരേഹി ആചിണ്ണവസിഭാവോതി സബ്ബം പുരിമസദിസമേവ വേദിതബ്ബം. ഏവം അപ്പമാണാഭാ സിയാ സംകിലിട്ഠാഭാ ഹോന്തി സിയാ പരിസുദ്ധാഭാതി.

വണ്ണനാനത്തന്തി സരീരവണ്ണസ്സ നാനത്തം. **നോ ച ആഭാനാനത്ത**ന്തി ആലോകേ നാനത്തം ന പഞ്ഞായതി. **അച്ചിനാനത്ത**ന്തി ദീഘരസ്സഅണുഥൂലവസേന അച്ചിയാ നാനത്തം.

യത്ഥ യത്ഥാതി ഉയ്യാനവിമാനകപ്പരുക്ഖനദീതീരപോക്ഖരണീതീരേസു യത്ഥ യത്ഥ. **അഭിനിവിസന്തീ**തി വസന്തി. **അഭിരമന്തീ**തി രമന്തി ന ഉക്കണ്ഠന്തി. **കാജേനാ**തി യാഗുഭത്തതേലഫാണിതമച്ഛമംസകാജേസു യേന കേനചി കാജേന. ''കാചേനാതി''പി പാഠോ, അയമേവ അത്ഥോ. **പിടകേനാ**തി പച്ഛിയാ. **തത്ഥ തത്ഥേവാ**തി സപ്പിമധുഫാണിതാദീനം സുലഭട്ഠാനതോ ലോണപൂതിമച്ഛാദീനം ഉസ്സന്നട്ഠാനം നീതാ ''പുബ്ബേ അമ്ഹാകം വസനട്ഠാനം ഫാസുകം, തത്ഥ സുഖം വസിമ്ഹാ, ഇധ ലോണം വാ നോ ബാധതി പൂതിമച്ഛഗന്ധോ വാ സീസരോഗം ഉപ്പാദേതീ''തി ഏവം ചിത്തം അനുപ്പാദേത്വാ തത്ഥ തത്ഥേവ രമന്തി.

൨൩൮. ആഭാതി ആഭാസമ്പന്നാ. **തദങ്ഗേനാ**തി തസ്സാ ഭവൂപപത്തിയാ അങ്ഗേന, ഭവൂപപത്തികാരണേനാതി അത്ഥോ. ഇദാനി തം കാരണം പുച്ഛന്തോ **കോ നു ഖോ, ഭന്തേ**തിആദിമാഹ.

കായദുട്ഠുല്ലന്തി കായാലസിയഭാവോ. **ഝായതോ**തി ജലതോ.

൨൩൯. ദീഘരത്തം ഖോ മേതി ഥേരോ കിര പാരമിയോ പൂരേന്തോ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ സമാപത്തിം നിബ്ബത്തേത്വാ നിരന്തരം തീണി അത്തഭാവസതാനി ബ്രഹ്മലോകേ പടിലഭി, തം സന്ധായേതം ആഹ. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''അവോകിണ്ണം തീണി സതം, യം പബ്ബജിം ഇസിപബ്ബജ്ജം;
> അസങ്ഖതം ഗവേസന്തോ, പുബ്ബേ സഞ്ചരിതം മമ''ന്തി.

സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

അനുരുദ്ധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

៧. ഉപക്കിലേസസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൬. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ഉപക്കിലേസസുത്തം. തത്ഥ **ഏതദവോചാ**തി നേവ ഭേദാധിപ്പായേന ന പിയകമ്യതായ, അഥ ഖ്വാസ്സ ഏതദഹോസി - "ഇമേ ഭിക്ഖൂ മമ വചനം ഗഹേത്വാ ന ഓരമിസ്സന്തി, ബുദ്ധാ ച നാമ ഹിതാനുകമ്പകാ, അദ്ധാ നേസം ഭഗവാ ഏകം കാരണം കഥേസ്സതി, തം സുത്വാ ഏതേ ഓരമിസ്സന്തി, തതോ തേസം ഫാസുവിഹാരോ ഭവിസ്സതീ"തി. തസ്മാ ഏതം "ഇധ, ഭന്തേ"തിആദിവചനമവോച. **മാ ഭണ്ഡന**ന്തിആദീസു "അകത്ഥാ"തി പാഠസേസം ഗഹേത്വാ "മാ ഭണ്ഡനം അകത്ഥാ"തി ഏവം അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **അഞ്ഞതരോ**തി സോ കിര ഭിക്ഖു ഭഗവതോ അത്ഥകാമോ, അയം കിരസ്സ അധിപ്പായോ - "ഇമേ ഭിക്ഖൂ കോധാഭിഭൂതാ സത്ഥു വചനം ന ഗണ്ഹന്തി, മാ ഭഗവാ ഏതേ ഓവദന്തോ കിലമീ"തി, തസ്മാ ഏവമാഹ.

പിണ്ഡായ പാവിസീതി ന കേവലം പാവിസി, യേനപി ജനേന ന ദിട്ഠോ, സോ മം പസ്സതൂതിപി അധിട്ഠാസി. കിമത്ഥം അധിട്ഠാസീതി? തേസം ഭിക്ഖൂനം ദമനത്ഥം. ഭഗവാ ഹി തദാ പിണ്ഡപാതപ്പടിക്കന്തോ "പുഥുസദ്ദോ സമജനോ"തിആദിഗാഥാ ഭാസിത്വാ കോസമ്ബിതോ ബാലകലോണകാരഗാമം ഗതോ. തതോ പാചീനവംസദായം, തതോ പാലിലേയ്യകവനസണ്ഡം ഗന്ത്വാ പാലിലേയ്യഹത്ഥിനാഗേന ഉപട്ഠഹിയമാനോ തേമാസം വസി. നഗരവാസിനോപി - "സത്ഥാ വിഹാരം ഗതോ, ഗച്ഛാമ ധമ്മസ്സവനായാ"തി ഗന്ധപുപ്ഫഹത്ഥാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ "കഹം, ഭന്തേ, സത്ഥാ"തി പുച്ഛിംസു. "കഹം തുമ്ഹേ സത്ഥാരം ദക്ഖഥ, സത്ഥാ 'ഇമേ ഭിക്ഖൂ സമഗ്ഗേ കരിസ്സാമീ'തി ആഗതോ, സമഗ്ഗേ കാതും അസക്കോന്തോ നിക്ഖമിത്വാ ഗതോ"തി. "മയം സതമ്പി സഹസ്സമ്പി ദത്വാ സത്ഥാരം ആനേതും ന സക്കോമ, സോ നോ അയാചിതോ സയമേവ ആഗതോ, മയം ഇമേ ഭിക്ഖൂ നിസ്സായ സത്ഥു സമ്മുഖാ ധമ്മകഥം സോതും ന ലഭിമ്ഹാ. ഇമേ സത്ഥാരം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിതാ, തസ്മിമ്പി സാമഗ്ഗിം കരോന്തേ സമഗ്ഗാ ന ജാതാ, കസ്സാഞ്ഞസ്സ വചനം കരിസ്സന്തി. അലം ന ഇമേസം ഭിക്ഖാ ദാതബ്ബാ"തി സകലനഗരേ ദണ്ഡം ഠപയിംസു. തേ പുനദിവസേ സകലനഗരം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കടച്ഛുമത്തമ്പി ഭിക്ഖം അലഭിത്വാ വിഹാരം ആഗമംസു. ഉപാസകാപി തേ പുന ആഹംസു - "യാവ സത്ഥാരം ന ഖമാപേഥ, താവ വോ തമേവ ദണ്ഡകമ്മ"ന്തി. തേ "സത്ഥാരം ഖമാപേസ്സാമാ"തി ഭഗവതി സാവത്ഥിയം അനുപ്പത്തേ തത്ഥ അഗമംസു. സത്ഥാ തേസം അട്ഠാരസ ഭേദകരവത്ഥൂനി ദേസേസീതി അയമേത്ഥ പാളിമുത്തകകഥാ.

൨൩൭. ഇദാനി **പുഥുസദ്ദോ**തിആദിഗാഥാസു പുഥു മഹാസദ്ദോ അസ്സാതി **പുഥുസദ്ദോ. സമജനോ**തി സമാനോ ഏകസദിസോ ജനോ, സബ്ബോവായം ഭണ്ഡനകാരകജനോ സമന്തതോ സദ്ദനിച്ഛരണേന പുഥുസദ്ദോ ചേവ സദിസോ ചാതി വുത്തം ഹോതി. **ന ബാലോ കോചി മഞ്ഞഥാ**തി തത്ര കോചി ഏകോപി അഹം ബാലോതി ന മഞ്ഞതി, സബ്ബേപി പണ്ഡിതമാനിനോയേവ. **നാഞ്ഞം ഭിയ്യോ അമഞ്ഞരു**ന്തി കോചി ഏകോപി അഹം ബാലോതി ന ച മഞ്ഞി, ഭിയ്യോ ച സങ്ഘസ്മിം ഭിജ്ജമാനേ അഞ്ഞമ്പി ഏകം "മയ്ഹം കാരണാ സങ്ഘോ ഭിജ്ജതീ"തി ഇദം കാരണം ന മഞ്ഞീതി അത്ഥോ.

പരിമുട്ഠാതി മുട്ഠസ്സതിനോ. **വാചാഗോചരഭാണിനോ**തി രാകാരസ്സ രസ്സാദേസോ കതോ; വാചാഗോചരാവ , ന സതിപട്ഠാനഗോചരാ, ഭാണിനോ

ച, കഥം ഭാണിനോ? **യാവിച്ഛന്തി മുഖായാമം,** യാവ മുഖം പസാരേതും ഇച്ഛന്തി, താവ പസാരേത്വാ ഭാണിനോ, ഏകോപി സങ്ഘഗാരവേന മുഖസങ്കോചനം ന കരോതീതി അത്ഥോ. **യേന നീതാ**തി യേന കലഹേന ഇമം നില്ലജ്ജഭാവം നീതാ. **ന തം വിദൂ** ന തം ജാനന്തി "ഏവം സാദീനവോ അയ"ന്തി.

യേ ച തം ഉപനയ്ഹന്തീതി തം അക്കോച്ഛി മന്തിആദികം ആകാരം യേ ഉപനയ്ഹന്തി. **സനന്തനോ**തി പോരാണോ.

പരേതി പണ്ഡിതേ ഠപേത്വാ തതോ അഞ്ഞേ ഭണ്ഡനകാരകാ പരേ നാമ. തേ എത്ഥ സങ്ഘമജ്ഝേ കലഹം കരോന്താ "മയം യമാമസേ ഉപയമാമ നസ്സാമ സതതം സമിതം മച്ചുസന്തികം ഗച്ഛാമാ"തി ന ജാനന്തി. **യേ ച തത്ഥ വിജാനന്തീ**തി യേ ച തത്ഥ പണ്ഡിതാ "മയം മച്ചുനോ സമീപം ഗച്ഛാമാ"തി വിജാനന്തി. **തതോ സമ്മന്തി മേധഗാ**തി ഏവഞ്ഹി തേ ജാനന്താ യോനിസോമനസികാരം ഉപ്പാദേത്വാ മേധഗാനം കലഹാനം വൂപസമായ പടിപജ്ജന്തി.

അട്ഠിച്ഛിന്നാതി അയം ഗാഥാ ജാതകേ (ജാ॰ ൧.൯.൧൬) ആഗതാ, ബ്രഹ്മദത്തഞ്ച ദീഘാവുകുമാരഞ്ച സന്ധായ വുത്താ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - തേസമ്പി തഥാ പവത്തവേരാനം ഹോതി സങ്ഗതി, കസ്മാ തുമ്ഹാകം ന ഹോതി, യേസം വോ നേവ മാതാപിതൂനം അട്ഠീനി ഛിന്നാനി, ന പാണാ ഹടാ ന ഗവാസ്സധനാനി ഹടാനീതി.

സചേ ലഭേഥാതിആദിഗാഥാ പണ്ഡിതസഹായസ്സ ച ബാലസഹായസ്സ ച വണ്ണാവണ്ണദീപനത്ഥം വുത്താ. **അഭിഭുയ്യ സബ്ബാനി പരിസ്സയാനീ**തി പാകടപരിസ്സയേ ച പടിച്ഛന്നപരിസ്സയേ ച അഭിഭവിത്വാ തേന സദ്ധിം അത്തമനോ സതിമാ ചരേയ്യാതി.

രാജാവ രട്ഠം വിജിതന്തി യഥാ അത്തനോ വിജിതരട്ഠം മഹാജനകരാജാ ച അരിന്ദമമഹാരാജാ ച പഹായ ഏകകാ വിചരിംസു, ഏവം വിചരേയ്യാതി അത്ഥോ. **മാതങ്ഗരഞ്ഞേവ നാഗോ**തി മാതങ്ഗോ അരഞ്ഞേ നാഗോവ. **മാതങ്ഗോ**തി ഹത്ഥി വുച്ചതി. **നാഗോ**തി മഹന്താധിവചനമേതം. യഥാ ഹി മാതുപോസകോ മാതങ്ഗനാഗോ അരഞ്ഞേ ഏകോ ചരി, ന ച പാപാനി അകാസി, യഥാ ച പാലിലേയ്യകോ, ഏവം ഏകോ ചരേ, ന ച പാപാനി കയിരാതി വുത്തം ഹോതി.

൨൩൨. **ബാലകലോണകാരഗാമോ**തി ഉപാലിഗഹപതിസ്സ ഭോഗഗാമോ. **തേനുപസങ്കമീ**തി കസ്മാ ഉപസങ്കമി? ഗണേ കിരസ്സ ആദീനവം ദിസ്വാ ഏകവിഹാരിം ഭിക്ഖും പസ്സിതുകാമതാ ഉദപാദി, തസ്മാ സീതാദീഹി പീളിതോ ഉണ്ഹാദീനി പത്ഥയമാനോ വിയ ഉപസങ്കമി. **ധമ്മിയാ കഥായാ**തി ഏകീഭാവേ ആനിസംസപ്പടിസംയുത്തായ. യേന പാചീനവംസദായോ, തത്ഥ കസ്മാ ഉപസങ്കമി? കലഹകാരകേ കിരസ്സ ദിട്ഠാദീനവത്താ സമഗ്ഗവാസിനോ ഭിക്ഖൂ പസ്സിതുകാമതാ ഉദപാദി, തസ്മാ സീതാദീഹി പീളിതോ ഉണ്ഹാദീനി പത്ഥയമാനോ വിയ തത്ഥ ഉപസങ്കമി. **ആയസ്മാ ച അനുരുദ്ധോ**തിആദി വുത്തനയമേവ.

൨൩൪. **അത്ഥി പന വോ**തി പച്ഛിമപുച്ഛായ ലോകുത്തരധമ്മം പുച്ഛേയ്യ. സോ പന ഥേരാനം നത്ഥി, തസ്മാ തം പുച്ഛിതും ന യുത്തന്തി പരികമ്മോഭാസം

പുച്ഛതി. **ഓഭാസഞ്ചേവ സഞ്ജാനാമാ**തി പരികമ്മോഭാസം സഞ്ജാനാമ. **ദസ്സനഞ്ച രൂപാനന്തി** ദിബ്ബചക്ഖുനാ രൂപദസ്സനഞ്ച സഞ്ജാനാമ. **തഞ്ച നിമിത്തം നപ്പടിവിജ്ഝാമാ**തി തഞ്ച കാരണം ന ജാനാമ, യേന നോ ഓഭാസോ ച രൂപദസ്സനഞ്ച അന്തരധായതി.

തം ഖോ പന വോ അനുരുദ്ധാ നിമിത്തം പടിവിജ്ഝിതബ്ബന്തി തം വോ കാരണം ജാനിതബ്ബം. **അഹമ്പി സുദ**ന്തി അനുരുദ്ധാ തുമ്ഹേ കിം ന ആളുലേസ്സന്തി, അഹമ്പി ഇമേഹി ഏകാദസഹി ഉപക്കിലേസേഹി ആളുലിതപുബ്ബോതി ദസ്സേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. **വിചികിച്ഛാ ഖോ മേ**തിആദീസു മഹാസത്തസ്സ ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ നാനാവിധാനി രൂപാനി ദിസ്വാ “ഇദം ഖോ കി”ന്തി വിചികിച്ഛാ ഉദപാദി. **സമാധി ചവീ**തി പരികമ്മസമാധി ചവി. **ഓഭാസോ**തി പരികമ്മോഭാസോപി അന്തരധായി, ദിബ്ബചക്ഖുനാപി രൂപം ന പസ്സി. **അമനസികാരോ**തി രൂപാനി പസ്സതോ വിചികിച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി, ഇദാനി കിഞ്ചി ന മനസികരിസ്സാമീതി അമനസികാരോ ഉദപാദി.

ഥിനമിദ്ധന്തി കിഞ്ചി അമനസികരോന്തസ്സ ഥിനമിദ്ധം ഉദപാദി.

ഛമ്ഭിതത്തന്തി ഹിമവന്താഭിമുഖം ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ദാനവരക്ഖസഅജഗരാദയോ അദ്ദസ, അഥസ്സ ഛമ്ഭിതത്തം ഉദപാദി.

ഉപ്പിലന്തി “മയാ ദിട്ഠഭയം പകതിയാ ഓലോകിയമാനം നത്ഥി. അദിട്ഠേ കിം നാമ ഭയ”ന്തി ചിന്തയതോ ഉപ്പിലാവിതത്തം ഉദപാദി. **സകിദേവാ**തി ഏകപയോഗേനേവ പഞ്ച നിധികുമ്ഭിയോപി പസ്സേയ്യ.

ദുട്ഠുല്ലന്തി മയാ വീരിയം ഗാള്ഹം പഗ്ഗഹിതം, തേന മേ ഉപ്പിലം ഉപ്പന്നന്തി വീരിയം സിഥിലമകാസി, തതോ കായദരഥോ കായദുട്ഠുല്ലം കായാലസിയം ഉദപാദി.

അച്ചാരദ്ധവീരിയന്തി മമ വീരിയം സിഥിലം കരോതോ ദുട്ഠുല്ലം ഉപ്പന്നന്തി പുന വീരിയം പഗ്ഗണ്ഹതോ അച്ചാരദ്ധവീരിയം ഉദപാദി. **പതമേയ്യാ**തി മരേയ്യ.

അതിലീനവീരിയന്തി മമ വീരിയം പഗ്ഗണ്ഹതോ ഏവം ജാതന്തി പുന വീരിയം സിഥിലം കരോതോ അതിലീനവീരിയം ഉദപാദി.

അഭിജപ്പാതി ദേവലോകാഭിമുഖം ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ദേവസങ്ഘം പസ്സതോ തണ്ഹാ ഉദപാദി.

നാനത്തസഞ്ഞാതി മയ്ഹം ഏകജാതികം രൂപം മനസികരോന്തസ്സ അഭിജപ്പാ ഉപ്പന്നാ, നാനാവിധരൂപം മനസി കരിസ്സാമീതി കാലേന ദേവലോകാഭിമുഖം കാലേന മനുസ്സലോകാഭിമുഖം വഡ്ഢേത്വാ നാനാവിധാനി രൂപാനി മനസികരോതോ നാനത്തസഞ്ഞാ ഉദപാദി.

അതിനിജ്ഝായിതത്തന്തി മയ്ഹം നാനാവിധാനി രൂപാനി മനസികരോന്തസ്സ നാനത്തസഞ്ഞാ ഉദപാദി, ഇട്ഠം വാ അനിട്ഠം വാ ഏകജാതികമേവ മനസി കരിസ്സാമീതി തഥാ മനസികരോതോ അതിനിജ്ഝായിതത്തം രൂപാനം ഉദപാദി.

൨൪൩. **ഓഭാസനിമിത്തം മനസി കരോമീ**തി പരികമ്മോഭാസമേവ മനസി കരോമി. **ന ച രൂപാനി പസ്സാമീ**തി ദിബ്ബചക്ഖുനാ രൂപാനി ന പസ്സാമി. **രൂപനിമിത്തം മനസി കരോമീ**തി ദിബ്ബചക്ഖുനാ വിസയരൂപമേവ മനസി കരോമി.

പരിത്തഞ്ചേവ ഓഭാസന്തി പരിത്തകട്ഠാനേ ഓഭാസം. **പരിത്താനി ച രൂപാനീ**തി പരിത്തകട്ഠാനേ രൂപാനി. വിപരിയായേന ദുതിയവാരോ വേദിതബ്ബോ. **പരിത്തോ സമാധീ**തി പരിത്തകോ പരികമ്മോഭാസോ, ഓഭാസപരിത്തതഞ്ഹി സന്ധായ ഇധ പരികമ്മസമാധി ''പരിത്തോ''തി വുത്തോ. **പരിത്തം മേ തസ്മിം സമയേ**തി തസ്മിം സമയേ ദിബ്ബചക്ഖുപി പരിത്തകം ഹോതി. അപ്പമാണവാരേപി ഏസേവ നയോ.

൨൪൫. **അവിതക്കമ്പി വിചാരമത്ത**ന്തി പഞ്ചകനയേ ദുതിയജ്ഝാനസമാധിം. **അവിതക്കമ്പി അവിചാര**ന്തി ചതുക്കനയേപി പഞ്ചകനയേപി ഝാനത്തയസമാധിം. **സപ്പീതിക**ന്തി ദുകതികജ്ഝാനസമാധിം. **നിപ്പീതിക**ന്തി ദുകജ്ഝാനസമാധിം. **സാതസഹഗത**ന്തി തികചതുക്കജ്ഝാനസമാധിം. **ഉപേക്ഖാസഹഗത**ന്തി ചതുക്കനയേ ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധിം പഞ്ചകനയേ പഞ്ചമജ്ഝാനസമാധിം.

കദാ പന ഭഗവാ ഇമം തിവിധം സമാധിം ഭാവേതി? മഹാബോധിമൂലേ നിസിന്നോ പച്ഛിമയാമേ. ഭഗവതോ ഹി പഠമമഗ്ഗോ പഠമജ്ഝാനികോ അഹോസി, ദുതിയാദയോ ദുതിയതതിയചതുത്ഥജ്ഝാനികാ . പഞ്ചകനയേ പഞ്ചമജ്ഝാനസ്സ മഗ്ഗോ നത്ഥീതി സോ ലോകിയോ അഹോസീതി ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകം സന്ധായേതം വുത്തം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഉപക്കിലേസസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ബാലപണ്ഡിതസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൬. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ബാലപണ്ഡിതസുത്തം. തത്ഥ **ബാലലക്ഖണാനീ**തി ബാലോ അയന്തി ഏതേഹി ലക്ഖിയതി ഞായതീതി ബാലലക്ഖണാനി. താനേവ തസ്സ സഞ്ജാനനകാരണാനീതി **ബാലനിമിത്താനി**. ബാലസ്സ അപദാനാനീതി **ബാലാപദാനാനി** . **ദുച്ചിന്തിതചിന്തീ**തി ചിന്തയന്തോ അഭിജ്ഝാബ്യാപാദമിച്ഛാദസ്സനവസേന ദുച്ചിന്തിതമേവ ചിന്തേതി. **ദുബ്ഭാസിതഭാസീ**തി ഭാസമാനോപി മുസാവാദാദിഭേദം ദുബ്ഭാസിതമേവ ഭാസതി. **ദുക്കടകമ്മകാരീ**തി കരോന്തോപി പാണാതിപാതാദിവസേന ദുക്കടകമ്മമേവ കരോതി. **തത്ര ചേ**തി യത്ഥ നിസിന്നോ, തസ്സം പരിസതി. **തജ്ജം തസ്സാരുപ്പ**ന്തി തജ്ജാതികം തദനുച്ഛവികം, പഞ്ചന്നം വേരാനം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികആദീനവപ്പടിസംയുത്തന്തി അധിപ്പായോ. **തത്രാ**തി തായ കഥായ കച്ഛമാനായ. **ബാല**ന്തിആദീനി സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനം.

൨൪൭. **ഓലമ്ബന്തീ**തി ഉപട്ഠഹന്തി. സേസപദദ്വയം തസ്സേവ വേവചനം, ഓലമ്ബനാദിആകാരേന ഹി താനി ഉപട്ഠഹന്തി, തസ്മാ ഏവം വുത്തം.

പഥവിയാ ഓലമ്ബന്തീതി പഥവിതലേ പത്ഥരന്തി. സേസപദദ്വയം തസ്സേവ വേവചനം. പത്ഥരണാകാരോയേവ ഹേസ. **തത്ര, ഭിക്ഖവേ, ബാലസ്സാ**തി തസ്മിം ഉപട്ഠാനാകാരേ ആപാഥഗതേ ബാലസ്സ ഏവം ഹോതി.

൨൪൮. ഏതദവോചാതി അനുസന്ധികുസലോ ഭിക്ഖു "നിരയസ്സ ഉപമാ കാതും ന സക്കാ"തി ന ഭഗവാ വദതി, "ന സുകരാ"തി പന വദതി, ന സുകരം പന സക്കാ ഹോതി കാതും, ഹന്ദാഹം ദസബലം ഉപമം കാരാപേമീതി ചിന്തേത്വാ ഏതം "സക്കാ, ഭന്തേ"തി വചനം അവോച. **ഹനേയ്യു**ന്തി വിനിവിജ്ഝിത്വാ ഗമനവസേന യഥാ ഏകസ്മിം ഠാനേ ദ്വേ പഹാരാ നിപതന്തി, ഏവം ഹനേയ്യും. തേനസ്സ ദ്വേ വണമുഖസതാനി ഹോന്തി. ഇതോ ഉത്തരിപി ഏസേവ നയോ.

൨൪൯. പാണിമത്തന്തി അന്തോമുട്ഠിയം ഠപനമത്തം. **സങ്ഖമ്പി ന ഉപേതീ**തി ഗണനമത്തമ്പി ന ഗച്ഛതി. **കലഭാഗമ്പീ**തി സതിമം കലം സഹസ്സിമം കലം സതസഹസ്സിമം വാ കലം ഉപഗച്ഛതീതിപി വത്തബ്ബതം ന ഉപേതി. **ഉപനിധമ്പീ**തി ഉപനിക്ഖേപനമത്തമ്പി ന ഉപേതി, ഓലോകേന്തസ്സ ഓലോകിതമത്തമ്പി നത്ഥി. **തത്തം അയോഖില**ന്തി തിഗാവുതം അത്തഭാവം സമ്പജ്ജലിതായ ലോഹപഥവിയാ ഉത്താനകം നിപജ്ജാപേത്വാ തസ്സ ദക്ഖിണഹത്ഥേ താലപ്പമാണം അയസൂലം പവേസേന്തി, തഥാ വാമഹത്ഥാദീസു. യഥാ ച ഉത്താനകം നിപജ്ജാപേത്വാ, ഏവം ഉരേനപി ദക്ഖിണപസ്സേനപി വാമപസ്സേനപി നിപജ്ജാപേത്വാ തം കമ്മകാരണം കരോന്തിയേവ. **സംവേസേത്വാ**തി സമ്പജ്ജലിതായ ലോഹപഥവിയാ തിഗാവുതം അത്തഭാവം നിപജ്ജാപേത്വാ. **കുഠാരീഹീ**തി മഹതീഹി ഗേഹസ്സ ഏകപക്ഖഛദനമത്താഹി കുഠാരീഹി തച്ഛന്തി. ലോഹിതം നദീ ഹുത്വാ സന്ദതി, ലോഹപഥവിതോ ജാലാ ഉട്ഠഹിത്വാ തച്ഛിതട്ഠാനം ഗണ്ഹന്തി. മഹാദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, തച്ഛന്താ പന സുത്താഹതം കരിത്വാ ദാരു വിയ അട്ഠംസമ്പി ഛളംസമ്പി കരോന്തി. **വാസീഹീ**തി മഹാസുപ്പപമാണാഹി വാസീഹി. താഹി തച്ഛന്താ തചതോ യാവ അട്ഠീനി സണികം തച്ഛന്തി, തച്ഛിതം തച്ഛിതം പടിപാകതികം ഹോതി. **രഥേ യോജേത്വാ**തി സദ്ധിം യുഗയോത്തപഞ്ചരചക്കകുബ്ബരപാചനേഹി സബ്ബതോ സമ്പജ്ജലിതേ രഥേ യോജേത്വാ. **മഹന്ത**ന്തി മഹാകൂടാഗാരപ്പമാണം. **ആരോപേന്തീ**തി സമ്പജ്ജലിതേഹി അയമുഗ്ഗരേഹി പോഥേന്താ ആരോപേന്തി. **സകിമ്പി ഉദ്ധ**ന്തി സുപക്കുഥിതായ ഉക്ഖലിയാ പക്ഖിത്തതണ്ഡുലാ വിയ ഉദ്ധം അധോ തിരിയഞ്ച ഗച്ഛതി.

ഭാഗസോ മിതോതി ഭാഗേ ഠപേത്വാ ഠപേത്വാ വിഭത്തോ. **പരിയന്തോ**തി പരിക്ഖിത്തോ. **അയസാ**തി ഉപരി അയപട്ടേന ഛാദിതോ.

സമന്താ യോജനസതം ഫരിത്വാ തിട്ഠതീതി ഏവം ഫരിത്വാ തിട്ഠതി, യഥാ സമന്താ യോജനസതേ ഠാനേ ഠത്വാ ഓലോകേന്തസ്സ അക്ഖീനി യമകഗോളകാ വിയ നിക്ഖമന്തി.

ന സുകരാ അക്ഖാനേന പാപുണിതുന്തി നിരയോ നാമ ഏവമ്പി ദുക്ഖോ ഏവമ്പി ദുക്ഖോതി വസ്സസതം വസ്സസഹസ്സം കഥേന്തേനാപി മത്ഥകം പാപേത്വാ കഥേതും ന സുകരാതി അത്ഥോ.

൨൭. **ദന്തുല്ലേഹക**ന്തി ദന്തേഹി ഉല്ലേഹിത്വാ, ലുഞ്ചിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **രസാദോ**തി രസഗേധേന പരിഭുത്തരസോ.

൨൮. **അഞ്ഞമഞ്ഞഖാദികാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞഖാദനം.

ദുബ്ബണ്ണോതി ദുരൂപോ. **ദുദ്ദസികോ**തി ദാരകാനം ഭയാപനത്ഥം കതയക്ഖോ വിയ ദുദ്ദസോ. **ഓകോടിമകോ**തി ലകുണ്ഡകോ പവിട്ഠഗീവോ മഹോദരോ. **കാണോ**തി ഏകക്ഖികാണോ വാ ഉഭയക്ഖികാണോ വാ. **കുണീ**തി ഏകഹത്ഥകുണീ വാ ഉഭയഹത്ഥകുണീ വാ. **പക്ഖഹതോ**തി പീഠസപ്പീ. **സോ കായേനാ**തി ഇദമസ്സ ദുക്ഖാനുപബന്ധദസ്സനത്ഥം ആരദ്ധം.

കലിഗ്ഗഹേനാതി പരാജയേന. **അധിബന്ധം നിഗച്ഛേയ്യാ**തി യസ്മാ ബഹും ജിതോ സബ്ബസാപതേയ്യമ്പിസ്സ നപ്പഹോതി, തസ്മാ അത്തനാപി ബന്ധം നിഗച്ഛേയ്യ. **കേവലാ പരിപൂരാ ബാലഭൂമീ**തി ബാലോ തീണി ദുച്ചരിതാനി പൂരേത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തതി, തത്ഥ പക്കാവസേസേന മനുസ്സത്തം ആഗതോ പഞ്ചസു നീചകുലേസു നിബ്ബത്തിത്വാ പുന തീണി ദുച്ചരിതാനി പൂരേത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തതീതി അയം സകലാ പരിപുണ്ണാ ബാലഭൂമി.

൨൯. **പണ്ഡിതലക്ഖണാനീ**തിആദി വുത്താനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബം. **സുചിന്തിതചിന്തീ**തിആദീനി ചേത്ഥ മനോസുചരിതാദീനം വസേന യോജേതബ്ബാനി.

ചക്കരതനവണ്ണനാ

൩൦. **സീസം ന്ഹാതസ്സാ**തി സീസേന സദ്ധിം ഗന്ധോദകേന ന്ഹാതസ്സ. **ഉപോസഥികസ്സാ**തി സമാദിന്നഉപോസഥങ്ഗസ്സ. **ഉപരിപാസാദവരഗതസ്സാ**തി പാസാദവരസ്സ ഉപരി ഗതസ്സ സുഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ പാസാദവരസ്സ ഉപരി മഹാതലേ സിരീഗബ്ഭം പവിസിത്വാ സീലാനി ആവജ്ജന്തസ്സ. തദാ കിര രാജാ പാതോവ സതസഹസ്സം വിസ്സജ്ജേത്വാ മഹാദാനം ദത്വാ പുനപി സോളസഹി ഗന്ധോദകഘടേഹി സീസം ന്ഹായിത്വാ കതപാതരാസോ സുദ്ധം ഉത്തരാസങ്ഗം ഏകംസം കത്വാ ഉപരിപാസാദസ്സ സിരീസയനേ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസിന്നോ അത്തനോ ദാനമയപുഞ്ഞസമുദയം ആവജ്ജേത്വാ നിസീദതി, അയം സബ്ബചക്കവത്തീനം ധമ്മതാ .

തേസം തം ആവജ്ജന്താനംയേവ വുത്തപ്പകാരപുഞ്ഞകമ്മപച്ചയം ഉതുസമുട്ഠാനം നീലമണിസങ്ഘാടസദിസം പാചീനസമുദ്ദജലതലം ഛിന്ദമാനം വിയ ആകാസം അലങ്കുരുമാനം വിയ ദിബ്ബം ചക്കരതനം പാതുഭവതി. തയിദം ദിബ്ബാനുഭാവയുത്തത്താ **ദിബ്ബ**ന്തി വുത്തം. സഹസ്സം അസ്സ അരാനന്തി **സഹസ്സാരം**. സഹ നേമിയാ സഹ നാഭിയാ ചാതി **സനേമികം സനാഭികം**. സബ്ബേഹി ആകാരേഹി പരിപൂരന്തി **സബ്ബാകാരപരിപൂരം**.

തത്ഥ ചക്കഞ്ച തം രതിജനനട്ഠേന രതനഞ്ചാതി **ചക്കരതനം**. യായ പന തം നാഭിയാ "സനാഭിക"ന്തി വുത്തം, സാ ഇന്ദനീലമണിമയാ ഹോതി. മജ്ഝേ പനസ്സാ രജതമയാ പനാളി, യായ സുദ്ധസിനിദ്ധദന്തപന്തിയാ ഹസമാനം വിയ വിരോചതി. മജ്ഝേ ഛിദ്ദേന വിയ ചന്ദമണ്ഡലേന ഉഭോസുപി ബാഹിരന്തേസു രജതപട്ടേന കതപരിക്ഖേപോ ഹോതി. തേസു പനസ്സാ നാഭിപനാളി

പരിക്ഖേപപട്ടേസു യുത്തട്ഠാനേ പരിച്ഛേദലേഖാ സുവിഭത്താവ ഹുത്വാ പഞ്ഞായന്തി. അയം താവസ്സ നാഭിയാ സബ്ബാകാരപരിപൂരതാ.

യേഹി പന തം അരേഹി "സഹസ്സാര"ന്തി വുത്തം, തേ സത്തരതനമയാ സൂരിയരസ്മിയോ വിയ പഭാസമ്പന്നാ ഹോന്തി. തേസമ്പി ഘടമണികപരിച്ഛേദലേഖാദീനി സുവിഭത്താനേവ പഞ്ഞായന്തി. അയമസ്സ അരാനം സബ്ബാകാരപരിപൂരതാ.

യായ പന തം നേമിയാ സഹ "സനേമിക"ന്തി വുത്തം, സാ ബാലസൂരിയരസ്മികലാപസിരിം അവഹസമാനാ വിയ സുരത്തസുദ്ധസിനിദ്ധപവാളമയാ ഹോതി. സന്ധീസു പനസ്സാ സഞ്ഝാരാഗസസ്സിരികരത്തജമ്ബോനദപട്ടാ വട്ടപരിച്ഛേദലേഖാ ച സുവിഭത്താ പഞ്ഞായന്തി. അയമസ്സ നേമിയാ സബ്ബാകാരപരിപൂരതാ.

നേമിമണ്ഡലപിട്ഠിയം പനസ്സ ദസന്നം ദസന്നം അരാനമന്തരേ ധമനവംസോ വിയ അന്തോസുസിരോ ഛിദ്ദമണ്ഡലചിത്തോ വാതഗാഹീ പവാളദണ്ഡോ ഹോതി, യസ്സ വാതേന പഹരിതസ്സ സുകുസലസമന്നാഹതസ്സ പഞ്ചങ്ഗികതൂരിയസ്സ വിയ സദ്ദോ വഗ്ഗു ച രജനീയോ ച കമനീയോ ച ഹോതി. തസ്സ ഖോ പന പവാളദണ്ഡസ്സ ഉപരി സേതച്ഛത്തം, ഉഭോസു പസ്സേസു സമോസരിതകുസുമദാമപന്തിയോതി ഏവം സമോസരിതകുസുമദാമപന്തിസതദ്വയപരിവാരേന സേതച്ഛത്തസതധാരിനാ പവാളദണ്ഡസതേന സമുപസോഭിതനേമിപരിക്ഖേപസ്സ ദ്വിന്നമ്പി നാഭിപനാളീനം അന്തോ ദ്വേ സീഹമുഖാനി ഹോന്തി, യേഹി താലക്ഖന്ധപ്പമാണാ പുണ്ണചന്ദകിരണകലാപസസ്സിരികാ തരുണരവിസമാനരത്തകമ്ബലഗേണ്ഡുകപരിയന്താ ആകാസഗങ്ഗാഗതിസോഭം അഭിഭവമാനാ വിയ ദ്വേ മുത്തകലാപാ ഓലമ്ബന്തി, യേഹി ചക്കരതനേന സദ്ധിം ആകാസേ സമ്പരിവത്തമാനേഹി തീണി ചക്കാനി ഏകതോ പരിവത്തന്താനി വിയ ഖായന്തി. അയമസ്സ സബ്ബസോ സബ്ബാകാരപരിപൂരതാ.

തം പനേതം ഏവം സബ്ബാകാരപരിപൂരം പകതിയാ സായമാസഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ അത്തനോ അത്തനോ ഘരദ്വാരേ പഞ്ഞത്താസനേസു നിസീദിത്വാ പവത്തകഥാസല്ലാപേസു മനുസ്സേസു വീഥിചതുക്കാദീസു കീളമാനേ ദാരകജനേ നാതിഉച്ചേന നാതിനീചേന വനസണ്ഡമത്ഥകാസന്നേന ആകാസപ്പദേസേന ഉപസോഭയമാനം വിയ രുക്ഖസാഖഗ്ഗാനി, ദ്വാദസയോജനതോ പട്ഠായ സുയ്യമാനേന മധുരസ്സരേന സത്താനം സോതാനി ഓധാപയമാനം യോജനതോ പട്ഠായ നാനപ്പഭാസമുദയസമുജ്ജലേന വണ്ണേന നയനാനി സമാകഡ്ഢന്തം രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ പുഞ്ഞാനുഭാവം ഉഗ്ഘോസയന്തം വിയ രാജധാനിഅഭിമുഖം ആഗച്ഛതി.

അഥ തസ്സ ചക്കരതനസ്സ സദ്ദസ്സവനേനേവ "കുതോ നു ഖോ, കസ്സ നു ഖോ അയം സദ്ദോ"തി ആവജ്ജിതഹദയാനം പുരത്ഥിമദിസം ഓലോകയമാനാനം തേസം മനുസ്സാനം അഞ്ഞതരോ അഞ്ഞതരം ഏവമാഹ - "പസ്സ ഭോ അച്ഛരിയം, അയം പുണ്ണചന്ദോ പുബ്ബേ ഏകോ ഉഗ്ഗച്ഛതി, അജ്ജ പന അത്തദുതിയോ ഉഗ്ഗതോ, ഏതഞ്ഹി രാജഹംസമിഥുനം വിയ പുണ്ണചന്ദമിഥുനം പുബ്ബാപരിയേന ഗഗനതലം അഭിലങ്ഘതീ"തി. തമഞ്ഞോ ആഹ - "കിം കഥേസി സമ്മ കഹം നാമ തയാ ദ്വേ പുണ്ണചന്ദാ ഏകതോ ഉഗ്ഗച്ഛന്താ

ദിട്ഠപുബ്ബാ, നനു ഏസ തപനീയരംസിധാരോ പിഞ്ഛരകിരണോ ദിവാകരോ ഉഗ്ഗതോ"തി. തമഞ്ഞോ സിതം കത്വാ ഏവമാഹ - "കിം ഉമ്മത്തോസി, നനു ഖോ ഇദാനിമേവ ദിവാകരോ അത്ഥങ്ഗതോ, സോ കഥം ഇമം പുണ്ണചന്ദം അനുബന്ധമാനോ ഉഗ്ഗച്ഛിസ്സതി, അദ്ധാ പനേതം അനേകരതനപ്പഭാസമുജ്ജലം ഏകസ്സ പുഞ്ഞവതോ വിമാനം ഭവിസ്സതീ"തി. തേ സബ്ബേപി അപസാദയന്താ അഞ്ഞേ ഏവമാഹംസു - "കിം ബഹും വിപ്പലപഥ, നേവേസ പുണ്ണചന്ദോ, ന സൂരിയോ ന ദേവവിമാനം. ന ഹേതേസം ഏവരൂപാ സിരിസമ്പത്തി അത്ഥി, ചക്കരതനേന പനേതേന ഭവിതബ്ബ"ന്തി.

ഏവം പവത്തസല്ലാപസ്സേവ തസ്സ ജനസ്സ ചന്ദമണ്ഡലം ഓഹായ തം ചക്കരതനം അഭിമുഖം ഹോതി. തതോ തേഹി "കസ്സ നു ഖോ ഇദം നിബ്ബത്ത"ന്തി വുത്തേ ഭവന്തി വത്താരോ - "ന കസ്സചി അഞ്ഞസ്സ, നനു അമ്ഹാകം രാജാ പൂരിതചക്കവത്തിവത്തോ, തസ്സേതം നിബ്ബത്ത"ന്തി. അഥ സോ ച മഹാജനോ, യോ ച അഞ്ഞോ പസ്സതി, സബ്ബോ ചക്കരതനമേവ അനുഗച്ഛതി. തമ്പി ചക്കരതനം രഞ്ഞോയേവ അത്ഥായ അത്തനോ ആഗതഭാവം ഞാപേതുകാമം വിയ സത്തക്ഖത്തും പാകാരമത്ഥകേനേവ നഗരം അനുസംയായിത്വാ രഞ്ഞോ അന്തേപുരം പദക്ഖിണം കത്വാ അന്തേപുരസ്സ ഉത്തരസീഹപഞ്ജരആസന്നേ ഠാനേ യഥാ ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി സുഖേന സക്കാ ഹോതി പൂജേതും, ഏവം അക്ഖാഹതം വിയ തിട്ഠതി.

ഏവം ഠിതസ്സ പനസ്സ വാതപാനച്ഛിദ്ദാദീഹി പവിസിത്വാ നാനാവിരാഗരതനപ്പഭാസമുജ്ജലം അന്തോ പാസാദം അലങ്കുരുമാനം പഭാസമൂഹം ദിസ്വാ ദസ്സനത്ഥായ സഞ്ജാതാഭിലാസോ രാജാ ഹോതി. പരിജനോപിസ്സ പിയവചനപാഭതേന ആഗന്ത്വാ തമത്ഥം നിവേദേതി. അഥ രാജാ ബലവപീതിപാമോജ്ജഫുടസരീരോ പല്ലങ്കം മോചേത്വാ ഉട്ഠായാസനാ സീഹപഞ്ജരസമീപം ഗന്ത്വാ തം ചക്കരതനം ദിസ്വാ "സുതം ഖോ പന മേത"ന്തിആദികം ചിന്തനം ചിന്തേസി. തേന വുത്തം - "ദിസ്വാന രഞ്ഞോ ഖത്തിയസ്സ...പേ॰... അസ്സം നു ഖോ അഹം രാജാ ചക്കവത്തീ"തി. തത്ഥ **സോ ഹോതി രാജാ ചക്കവത്തീ**തി കിത്താവതാ ചക്കവത്തീ ഹോതി? ഏകങ്ഗുലദ്വങ്ഗുലമത്തമ്പി ചക്കരതനേ ആകാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പവത്തേ.

ഇദാനി തസ്സ പവത്താപനത്ഥം യം കാതബ്ബം തം ദസ്സേന്തോ **അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉട്ഠായാസനാ**തി നിസിന്നാസനതോ ഉട്ഠഹിത്വാ ചക്കരതനസമീപം ആഗന്ത്വാ. **ഭിങ്കാരം ഗഹേത്വാ**തി ഹത്ഥിസോണ്ഡസദിസപനാളിം സുവണ്ണഭിങ്കാരം ഉക്ഖിപിത്വാ വാമഹത്ഥേന ഉദകം ഗഹേത്വാ. പവത്തതു ഭവം ചക്കരതനം, അഭിവിജിനാതു ഭവം ചക്കരതനന്തി. **അന്വദേവ രാജാ ചക്കവത്തീ സദ്ധിം ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായാ**തി സബ്ബചക്കവത്തീനഞ്ഹി ഉദകേന അഭിസിഞ്ചിത്വാ "അഭിവിജാനാതു ഭവം ചക്കരതന"ന്തി വചനസമനന്തരമേവ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ ചക്കരതനം പവത്തതി, യസ്സ പവത്തിസമകാലമേവ സോ രാജാ ചക്കവത്തീ നാമ ഹോതി.

പവത്തേ പന ചക്കരതനേ തം അനുബന്ധമാനോവ രാജാ ചക്കവത്തീ യാനവരം ആരുയ്ഹ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി, അഥസ്സ ഛത്തചാമരാദിഹത്ഥോ പരിജനോ ചേവ അന്തേപുരജനോ ച. തതോ നാനപ്പകാരകഞ്ചുകകവചാദിസന്നാഹവിഭൂസിതേന വിവിധാഹരണപ്പഭാസമുജ്ജലിതേന സമുസ്സിതദ്ധജപടാകപടിമണ്ഡിതേന

അത്തനോ അത്തനോ ബലകായേന സദ്ധിം ഉപരാജസേനാപതി പഭൂതയോപി വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ രാജാനമേവ പരിവാരേന്തി. രാജയുത്താ പന ജനസങ്ഗഹത്ഥം നഗരവീഥീസു ഭേരിയോ ചരാപേന്തി "താതാ അമ്ഹാകം രഞ്ഞോ ചക്കരതനം നിബ്ബത്തം, അത്തനോ അത്തനോ വിഭവാനുരൂപേന മണ്ഡിതപ്പസാധിതാ സന്നിപതഥാ"തി. മഹാജനോ പന പകതിയാ ചക്കരതനസദ്ദേനേവ സബ്ബകിച്ചാനി പഹായ ഗന്ധപുപ്ഫാദീനി ആദായ സന്നിപതിതോവ, സോപി സബ്ബോ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ രാജാനമേവ പരിവാരേതി. യസ്സ യസ്സ ഹി രഞ്ഞാ സദ്ധിം ഗന്തുകാമതാ ഉപ്പജ്ജതി, സോ സോ ആകാസഗതോവ ഹോതി. ഏവം ദ്വാദസയോജനായാമവിത്ഥാരാ പരിസാ ഹോതി. തത്ഥ ഏകപുരിസോപി ഛിന്നഭിന്നസരീരോ വാ കിലിട്ഠവത്ഥോ വാ നത്ഥി. സുചിപരിവാരോ ഹി രാജാ ചക്കവത്തീ. ചക്കവത്തിപരിസാ നാമ വിജ്ജാധരപരിസാ വിയ ആകാസേ ഗച്ഛമാനാ ഇന്ദനീലമണിതലേ വിപ്പകിണ്ണരതനസദിസാ ഹോതി. തേന വുത്തം "അന്വദേവ രാജാ ചക്കവത്തീ സദ്ധിം ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായാ"തി.

തമ്പി ചക്കരതനം രുക്ഖഗ്ഗാനം ഉപരൂപരി നാതിഉച്ചേന ഗഗനപദേസേന പവത്തതി, യഥാ രുക്ഖാനം പുപ്ഫഫലപല്ലവേഹി അത്ഥികാ താനി സുഖേന ഗഹേതും സക്കോന്തി, ഭൂമിയം ഠിതാ "ഏസ രാജാ, ഏസ ഉപരാജാ, ഏസ സേനാപതീ"തി സല്ലക്ഖേതും സക്കോന്തി. ഠാനാദീസുപി ഇരിയാപഥേസു യോ യേന ഇച്ഛതി, സോ തേനേവ ഗച്ഛതി. ചിത്തകമ്മാദിസിപ്പപസുതാ ചേത്ഥ അത്തനോ അത്തനോ കിച്ചം കരോന്തായേവ ഗച്ഛന്തി. യഥേവ ഹി ഭൂമിയം, തഥാ നേസം സബ്ബകിച്ചാനി ആകാസേ ഇജ്ഝന്തി. ഏവം ചക്കവത്തിപരിസം ഗഹേത്വാ തം ചക്കരതനം വാമപസ്സേന സിനേരും പഹായ സമുദ്ദസ്സ ഉപരിഭാഗേന അട്ഠയോജനസഹസ്സപ്പമാണം പുബ്ബവിദേഹം ഗച്ഛതി.

തത്ഥ യോ വിനിബ്ബേധേന ദ്വാദസയോജനായ പരിക്ഖേപതോ ഛത്തിംസയോജനപരിസായ സന്നിവേസക്ഖമോ സുലഭാഹാരൂപകരണോ ഛായൂദകസമ്പന്നോ സുചിസമതലോ രമണീയോ ഭൂമിഭാഗോ, തസ്സ ഉപരിഭാഗേ തം ചക്കരതനം ആകാസേ അക്ഖാഹതം വിയ തിട്ഠതി. അഥ തേന സഞ്ഞാണേന സോ മഹാജനോ ഓതരിത്വാ യഥാരുചി ന്ഹാനഭോജനാദീനി സബ്ബകിച്ചാനി കരോന്തോ വാസം കപ്പേതി, തേന വുത്തം "യസ്മിം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, പദേസേ തം ചക്കരതനം പതിട്ഠാതി, തത്ഥ രാജാ ചക്കവത്തീ വാസം ഉപേതി സദ്ധിം ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായാ"തി.

ഏവം വാസം ഉപഗതേ ചക്കവത്തിമ്ഹി യേ തത്ഥ രാജാനോ, തേ "പരചക്കം ആഗത"ന്തി സുത്വാപി ന ബലകായം സന്നിപാതേത്വാ യുദ്ധസജ്ജാ ഹോന്തി. ചക്കരതനസ്സ ഉപ്പത്തിസമനന്തരമേവ നത്ഥി സോ സത്തോ നാമ, യോ പച്ചത്ഥികസഞ്ഞായ രാജാനം ആരബ്ഭ ആവുധം ഉക്ഖിപിതും വിസഹേയ്യ. അയമനുഭാവോ ചക്കരതനസ്സ.

ചക്കാനുഭാവേന ഹി തസ്സ രഞ്ഞോ,
അരീ അസേസാ ദമഥം ഉപേന്തി;
അരിന്ദമം നാമ നരാധിപസ്സ,
തേനേവ തം വുച്ചതി തസ്സ ചക്കം.

തസ്മാ സബ്ബേപി തേ രാജാനോ അത്തനോ അത്തനോ രജ്ജസിരിവിഭവാനുരൂപം പാഭതം ഗഹേത്വാ തം രാജാനം ഉപഗമ്മ ഓനതസിരാ അത്തനോ മോളിയമണിപ്പഭാഭിസേകേനസ്സ പാദപൂജം കരോന്തോ "ഏഹി ഖോ മഹാരാജാ"തിആദീഹി വചനേഹി തസ്സ കിങ്കാരപ്പടിസ്സാവിതം ആപജ്ജന്തി. തേന വുത്തം **യേ ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, പുരത്ഥിമായ...പേ॰... അനുസാസ മഹാരാജാ**തി.

തത്ഥ **സ്വാഗത**ന്തി സുആഗമനം. ഏകസ്മിഞ്ഹി ആഗതേ സോചന്തി, ഗതേ നന്ദന്തി. ഏകസ്മിം ആഗതേ നന്ദന്തി, ഗതേ സോചന്തി. താദിസോ ത്വം ആഗതനന്ദനോ ഗമനസോചനോ, തസ്മാ തവ ആഗമനം സുആഗമനന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏവം വുത്തേ പന ചക്കവത്തീ നാപി "ഏത്തകം നാമ മേ അനുവസ്സം ബലിം ഉപകപ്പേഥാ"തി വദതി, നാപി അഞ്ഞസ്സ ഭോഗം അച്ഛിന്ദിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ദേതി. അത്തനോ പന ധമ്മരാജഭാവസ്സ അനുരൂപായ പഞ്ഞായ പാണാതിപാതാദീനി ഉപപരിക്ഖിത്വാ പേമനീയേന മഞ്ജുനാ സരേന "പസ്സഥ താതാ, പാണാതിപാതോ നാമേസ ആസേവിതോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ നിരയസംവത്തനികോ ഹോതീ"തിആദിനാ നയേന ധമ്മം ദേസേത്വാ "പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ"തിആദികം ഓവാദം ദേതി. തേന വുത്തം **രാജാ ചക്കവത്തീ ഏവമാഹ പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ...പേ॰... യഥാഭുത്തഞ്ച ഭുഞ്ജഥാ**തി.

കിം പന സബ്ബേപി രഞ്ഞോ ഇമം ഓവാദം ഗണ്ഹന്തീതി. ബുദ്ധസ്സപി താവ സബ്ബേ ന ഗണ്ഹന്തി, രഞ്ഞോ കിം ഗണ്ഹിസ്സന്തി. തസ്മാ യേ പണ്ഡിതാ വിഭാവിനോ, തേ ഗണ്ഹന്തി. സബ്ബേ പന അനുയന്താ ഭവന്തി. തസ്മാ "യേ ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ"തിആദിമാഹ.

അഥ തം ചക്കരതനം ഏവം പുബ്ബവിദേഹവാസീനം ഓവാദേ ദിന്നേ കതപാതരാസേ ചക്കവത്തീബലേന വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പുരത്ഥിമം സമുദ്ദം അജ്ഝോഗാഹതി. യഥാ യഥാ ച തം അജ്ഝോഗാഹതി, തഥാ തഥാ അഗദഗന്ധം ഘായിത്വാ സംഖിത്തഫണോ നാഗരാജാ വിയ സംഖിത്തഊമിവിപ്ഫാരം ഹുത്വാ ഓഗച്ഛമാനം മഹാസമുദ്ദസലിലം യോജനമത്തം ഓഗന്ത്വാ അന്തോസമുദ്ദേ വേളുരിയഭിത്തി വിയ തിട്ഠതി. തങ്ഖണഞ്ഞേവ ച തസ്സ രഞ്ഞോ പുഞ്ഞസിരിം ദട്ഠുകാമാനി വിയ മഹാസമുദ്ദതലേ വിപ്പകിണ്ണാനി നാനാരതനാനി തതോ തതോ ആഗന്ത്വാ തം പദേസം പൂരയന്തി. അഥ സാ രാജപരിസാ തം നാനാരതനപരിപൂരം മഹാസമുദ്ദതലം ദിസ്വാ യഥാരുചി ഉച്ഛങ്ഗാദീഹി ആദിയതി, യഥാരുചി ആദിന്നരതനായ പന പരിസായ തം ചക്കരതനം പടിനിവത്തതി. പടിനിവത്തമാനേ ച തസ്മിം പരിസാ അഗ്ഗതോ ഹോതി, മജ്ഝേ രാജാ, അന്തേ ചക്കരതനം. തമ്പി ജലനിധിജലം പലോഭിയമാനമിവ ചക്കരതനസിരിയാ, അസഹമാനമിവ ച തേന വിയോഗം, നേമിമണ്ഡലപരിയന്തം അഭിഹനന്തം നിരന്തരമേവ ഉപഗച്ഛതി.

൨൫൭. ഏവം രാജാ ചക്കവത്തീ പുരത്ഥിമസമുദ്ദപരിയന്തം പുബ്ബവിദേഹം അഭിവിജിനിത്വാ ദക്ഖിണസമുദ്ദപരിയന്തം ജമ്ബുദീപം വിജേതുകാമോ ചക്കരതനദേസിതേന മഗ്ഗേന ദക്ഖിണസമുദ്ദാഭിമുഖോ ഗച്ഛതി. തേന വുത്തം **അഥ ഖോ തം, ഭിക്ഖവേ, ചക്കരതനം പുരത്ഥിമസമുദ്ദം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ പച്ചുത്തരിത്വാ ദക്ഖിണം ദിസം പവത്തതീ**തി. ഏവം പവത്തമാനസ്സ പന തസ്സ

പവത്തനവിധാനം സേനാസന്നിവേസോ പടിരാജഗമനം തേസം അനുസാസനിപ്പദാനം ദക്ഖിണസമുദ്ദം അജ്ഝോഗാഹനം സമുദ്ദസലിലസ്സ ഓഗച്ഛനം രതനാദാനന്തി സബ്ബം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

വിജിനിത്വാ പന തം ദസസഹസ്സയോജനപ്പമാണം ജമ്ബുദീപം ദക്ഖിണസമുദ്ദതോപി പച്ചുത്തരിത്വാ സത്തയോജനസഹസ്സപ്പമാണം അപരഗോയാനം വിജേതും പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ ഗന്ത്വാ തമ്പി സമുദ്ദപരിയന്തം തഥേവ അഭിവിജിനിത്വാ പച്ഛിമസമുദ്ദതോപി പച്ചുത്തരിത്വാ അട്ഠയോജനസഹസ്സപ്പമാണം ഉത്തരകുരും വിജേതും തഥേവ ഗന്ത്വാ തമ്പി സമുദ്ദപരിയന്തം തഥേവ അഭിവിജിയ ഉത്തരസമുദ്ദതോപി പച്ചുത്തരതി.

ഏത്താവതാ രഞ്ഞാ ചക്കവത്തിനാ ചാതുരന്തായ പഥവിയാ ആധിപച്ചം അധിഗതം ഹോതി. സോ ഏവം വിജിതവിജയോ അത്തനോ രജ്ജസിരിസമ്പത്തിദസ്സനത്ഥം സപരിസോ ഉദ്ധം ഗഗനതലം അഭിലങ്ഘിത്വാ സുവികസിതപദുമുപ്പലപുണ്ഡരീകവനവിചിത്തേ ചത്താരോ ജാതസ്സരേ വിയ പഞ്ചസതപഞ്ചസതപരിത്തദീപപരിവാരേ ചത്താരോ മഹാദീപേ ഓലോകേത്വാ ചക്കരതനദേസിതേനേവ മഗ്ഗേന യഥാനുക്കമം അത്തനോ രാജധാനിമേവ പച്ചാഗച്ഛതി. അഥ തം ചക്കരതനം അന്തേപുരദ്വാരം സോഭയമാനം വിയ ഹുത്വാ തിട്ഠതി.

ഏവം പതിട്ഠിതേ പന തസ്മിം ചക്കരതനേ രാജന്തേപുരേ ഉക്കാഹി വാ ദീപികാഹി വാ കിഞ്ചി കരണീയം ന ഹോതി, ചക്കരതനോഭാസോയേവ രത്തിം അന്ധകാരം വിധമതി. യേ ച പന രത്തിം അന്ധകാരത്ഥികാ ഹോന്തി, തേസം അന്ധകാരമേവ ഹോതി. തേന വുത്തം **ദക്ഖിണസമുദ്ദം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ…പേ॰… ഏവരൂപം ചക്കരതനം പാതുഭവതീ**തി.

ഹത്ഥിരതനവണ്ണനാ

൨൪൭. ഏവം പാതുഭൂതചക്കരതനസ്സ പനസ്സ ചക്കവത്തിനോ അമച്ചാ പകതിമങ്ഗലഹത്ഥിട്ഠാനം സുചിഭൂമിഭാഗം കാരേത്വാ ഹരിചന്ദനാദീഹി സുരഭിഗന്ധേഹി ഉപലിമ്പാപേത്വാ ഹേട്ഠാ വിചിത്തവണ്ണസുരഭികുസുമസമാകിണ്ണം ഉപരി സുവണ്ണതാരകാനം അന്തരന്തരാ സമോസരിതമനുഞ്ഞ-കുസുമദാമപ്പടിമണ്ഡിതവിതാനം ദേവവിമാനം വിയ അഭിസങ്ഖരിത്വാ ''ഏവരൂപസ്സ നാമ ദേവ ഹത്ഥിരതനസ്സ ആഗമനം ചിന്തേഥാ''തി വദന്തി. സോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ മഹാദാനം ദത്വാ സീലാനി സമാദായ തം പുഞ്ഞസമ്പത്തിം ആവജ്ജന്തോ നിസീദതി, അഥസ്സ പുഞ്ഞാനുഭാവചോദിതോ ഛദ്ദന്തകുലാ വാ ഉപോസഥകുലാ വാ തം സക്കാരവിസേസം അനുഭവിതുകാമോ തരുണരവിമണ്ഡലാഭിരത്തചരണ-ഗീവമുഖപ്പടിമണ്ഡിതവിസുദ്ധസേതസരീരോ സത്തപ്പതിട്ഠോ സുസണ്ഠിതങ്ഗപച്ചങ്ഗസന്നിവേസോ വികസിതരത്ത-പദുമചാരുപോക്ഖരോ ഇദ്ധിമാ യോഗീ വിയ വേഹാസം ഗമനസമത്ഥോ മനോസിലാചുണ്ണരഞ്ജിതപരിയന്തോ വിയ രജതപബ്ബതോ ഹത്ഥിസേട്ഠോ തസ്മിം പദേസേ പതിട്ഠാതി. സോ ഛദ്ദന്തകുലാ ആഗച്ഛന്തോ സബ്ബകനിട്ഠോ ആഗച്ഛതി, ഉപോസഥകുലാ സബ്ബജേട്ഠോ. പാളിയം പന ''ഉപോസഥോ നാഗരാജാ'' ഇച്ചേവ ആഗച്ഛതി. സ്വായം പൂരിതചക്കവത്തിവത്താനം ചക്കവത്തീനം സുത്തേ വുത്തനയേനേവ ചിന്തയന്താനം ആഗച്ഛതി, ന

ഇതരേസം. സയമേവ പകതിമങ്ഗലഹത്ഥിട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ മങ്ഗലഹത്ഥിം അപനേത്വാ തത്ഥ തിട്ഠതി. തേന വുത്തം **പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... നാഗരാജാ**തി.

ഏവം പാതുഭൂതം പന തം ഹത്ഥിരതനം ദിസ്വാ ഹത്ഥിഗോപകാദയോ ഹട്ഠതുട്ഠാ വേഗേന ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേന്തി. രാജാ തുരിതതുരിതം ആഗന്ത്വാ തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ "ഭദ്ദകം വത ഭോ ഹത്ഥിയാനം, സചേ ദമഥം ഉപേയ്യാ"തി ചിന്തയന്തോ ഹത്ഥം പസാരേതി. അഥ സോ ഘരധേനുവച്ഛകോ വിയ കണ്ണേ ഓലമ്ബേത്വാ സൂരതഭാവം ദസ്സേന്തോ രാജാനം ഉപസങ്കമതി, രാജാ തം അഭിരുഹിതുകാമോ ഹോതി. അഥസ്സ പരിജനാ അധിപ്പായം ഞത്വാ തം ഹത്ഥിരതനം സോവണ്ണദ്ധജം സോവണ്ണാലങ്കാരം ഹേമജാലപടിച്ഛന്നം കത്വാ ഉപനേന്തി. രാജാ തം അനിസീദാപേത്വാവ സത്തരതനമയായ നിസ്സേണിയാ അഭിരുയ്ഹ ആകാസം ഗമനനിന്നചിത്തോ ഹോതി. തസ്സ സഹ ചിത്തുപ്പാദേനേവ സോ ഹത്ഥിരാജാ രാജഹംസോ വിയ ഇന്ദനീലമണിപ്പഭാജാലനീലഗഗനതലം അഭിലങ്ഘതി, തതോ ചക്കചാരികായ വുത്തനയേനേവ സകലരാജപരിസാ. ഇതി സപരിസോ രാജാ അന്തോപാതരാസേയേവ സകലപഥവിം അനുസംയായിത്വാ രാജധാനിം പച്ചാഗച്ഛതി, ഏവം മഹിദ്ധികം ചക്കവത്തിനോ **ഹത്ഥിരതനം** ഹോതി. തേന വുത്തം **ദിസ്വാന രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ...പേ॰... ഏവരൂപം ഹത്ഥിരതനം പാതുഭവതീ**തി.

അസ്സരതനവണ്ണനാ

ഏവം പാതുഭൂതഹത്ഥിരതനസ്സ പന ചക്കവത്തിനോ പരിസാ പകതിമങ്ഗലഅസ്സട്ഠാനം സുചിസമതലം കാരേത്വാ അലങ്കരിത്വാ ച പുരിമനയേനേവ രഞ്ഞോ തസ്സ ആഗമനചിന്തനത്ഥം ഉസ്സാഹം ജനേന്തി. സോ പുരിമനയേനേവ കതദാനസക്കാരോ സമാദിന്നസീലോവ പാസാദതലേ നിസിന്നോ പുഞ്ഞസമ്പത്തിം സമനുസ്സരതി, അഥസ്സ പുഞ്ഞാനുഭാവചോദിതോ സിന്ധവകുലതോ വിജ്ജുല്ലതാവിനദ്ധസരദകാലസേതവലാഹകരാസിസസ്സിരികോ രത്തപാദോ രത്തതുണ്ഡോ ചന്ദപ്പഭാപുഞ്ജസദിസസുദ്ധസിനിദ്ധഘനസങ്ഘാതസരീരോ കാകഗീവാ വിയ ഇന്ദനീലമണി വിയ ച കാളവണ്ണേന സീസേന സമന്നാഗതത്താ **കാളസീസോ** സുട്ഠു കപ്പേത്വാ ഠപിതേഹി വിയ മുഞ്ജസദിസേഹി സണ്ഹവട്ടഉജുഗതിഗതേഹി കേസേഹി സമന്നാഗതത്താ **മുഞ്ജകേസോ വേഹാസങ്ഗമോ** വലാഹകോ നാമ അസ്സരാജാ ആഗന്ത്വാ തസ്മിം ഠാനേ പതിട്ഠാതി. സേസം സബ്ബം ഹത്ഥിരതനേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏവരൂപം **അസ്സരതനം** സന്ധായ ഭഗവാ **പുന ചപര**ന്തിആദിമാഹ.

മണിരതനവണ്ണനാ

ഏവം പാതുഭൂതഅസ്സരതനസ്സ പന രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ ചതുഹത്ഥായാമം സകടനാഭിസമപ്പമാണം ഉഭോസു അന്തേസു കണ്ണികപരിയന്തതോ വിനിഗ്ഗതസുപരിസുദ്ധമുത്താകലാപേഹി ദ്വീഹി കഞ്ചനപദുമേഹി അലങ്കതം ചതുരാസീതിമണിസഹസ്സപരിവാരം താരാഗണപരിവുതസ്സ പുണ്ണചന്ദസ്സ സിരിം പടിപ്ഫരമാനം വിയ വേപുല്ലപബ്ബതതോ **മണിരതനം** ആഗച്ഛതി. തസ്സേവം ആഗതസ്സ മുത്താജാലകേ

ഠപേത്വാ വേളുപരമ്പരായ സട്ഠിഹത്ഥപ്പമാണം ആകാസം ആരോപിതസ്സ രത്തിഭാഗേ സമന്താ യോജനപ്പമാണം ഓകാസം ആഭാ ഫരതി, യായ സബ്ബോ സോ ഓകാസോ അരുണുഗ്ഗമനവേലാ വിയ സഞ്ജാതാലോകോ ഹോതി. തതോ കസ്സകാ കസികമ്മം, വാണിജാ ആപണുഗ്ഘാടനം , തേ തേ ച സിപ്പിനോ തം തം കമ്മന്തം പയോജേന്തി ദിവാതി മഞ്ഞമാനാ. തേന വുത്തം **പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ…പേ॰… മണിരതനം പാതുഭവതീ**തി.

ഇത്ഥിരതനവണ്ണനാ

ഏവം പാതുഭൂതമണിരതനസ്സ പന ചക്കവത്തിസ്സ വിസയസുഖവിസേസകാരണം **ഇത്ഥിരതനം** പാതുഭവതി. മദ്ദരാജകുലതോ വാ ഹിസ്സ അഗ്ഗമഹേസിം ആനേന്തി, ഉത്തരകുരുതോ വാ പുഞ്ഞാനുഭാവേന സയം ആഗച്ഛതി. അവസേസാ പനസ്സാ സമ്പത്തി ''പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ ഇത്ഥിരതനം പാതുഭവതി അഭിരൂപാ ദസ്സനീയാ''തിആദിനാ നയേന പാളിയംയേവ ആഗതാ.

തത്ഥ സണ്ഠാനപാരിപൂരിയാ അധികം രൂപം അസ്സാതി **അഭിരൂപാ**. ദിസ്സമാനാ ച ചക്ഖൂനി പീണയതി, തസ്മാ അഞ്ഞം കിച്ചവിക്ഖേപം ഹിത്വാപി ദട്ഠബ്ബാതി **ദസ്സനീയാ**. ദിസ്സമാനാ ച സോമനസ്സവസേന ചിത്തം പസാദേതീതി **പാസാദികാ. പരമായാ**തി ഏവം പസാദാവഹത്താ ഉത്തമായ. **വണ്ണപോക്ഖരതായാ**തി വണ്ണസുന്ദരതായ. **സമന്നാഗതാ**തി ഉപേതാ. **അഭിരൂപാ** വാ യസ്മാ നാതിദീഘാ നാതിരസ്സാ **ദസ്സനീയാ** യസ്മാ നാതികിസാ നാതിഥൂലാ, **പാസാദികാ** യസ്മാ നാതികാളികാ നച്ചോദാതാ. **പരമായ വണ്ണപോക്ഖരതായ സമന്നാഗതാ** യസ്മാ അതിക്കന്താ മാനുസം വണ്ണം അപ്പത്താ ദിബ്ബവണ്ണം. മനുസ്സാനഞ്ഹി വണ്ണാഭാ ബഹി ന നിച്ഛരതി, ദേവാനം അതിദൂരം നിച്ഛരതി, തസ്സാ പന ദ്വാദസഹത്ഥപ്പമാണം പദേസം സരീരാഭാ ഓഭാസേതി.

നാതിദീഘാദീസു ചസ്സാ പഠമയുഗളേന ആരോഹസമ്പത്തി, ദുതിയയുഗളേന പരിണാഹസമ്പത്തി, തതിയയുഗളേന വണ്ണസമ്പത്തി വുത്താ. ഛഹി വാപി ഏതേഹി കായവിപത്തിയാ അഭാവോ, അതിക്കന്താ മാനുസം വണ്ണന്തി ഇമിനാ കായസമ്പത്തി വുത്താ.

തൂലപിചുനോ വാ കപ്പാസപിചുനോ വാതി സപ്പിമണ്ഡേ പക്ഖിപിത്വാ ഠപിതസ്സ സതവിഹതസ്സ തൂലപിചുനോ വാ സതവിഹതസ്സ കപ്പാസപിചുനോ വാ കായസമ്ഫസ്സോ ഹോതി. **സീതേ**തി രഞ്ഞോ സീതകാലേ. **ഉണ്ഹേ**തി രഞ്ഞോ ഉണ്ഹകാലേ. **ചന്ദനഗന്ധോ**തി നിച്ചകാലമേവ സുപിസിതസ്സ അഭിനവസ്സ ചതുജ്ജാതിസമായോജിതസ്സ ഹരിചന്ദനസ്സ ഗന്ധോ കായതോ വായതി. **ഉപ്പലഗന്ധോ**തി ഹസിതകഥിതകാലേസു മുഖതോ നിക്ഖന്തോ തങ്ഖണം വികസിതസ്സേവ നീലുപ്പലസ്സ അതിസുരഭിഗന്ധോ വായതി.

ഏവം രൂപസമ്ഫസ്സഗന്ധസമ്പത്തിയുത്തായ പനസ്സാ സരീരസമ്പത്തിയാ അനുരൂപം ആചാരം ദസ്സേതും **തം ഖോ പനാ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ രാജാനം ദിസ്വാ നിസിന്നാസനതോ അഗ്ഗിദഡ്ഢാ വിയ പഠമമേവ ഉട്ഠാതീതി **പുബ്ബുട്ഠായിനീ**. തസ്മിം നിസിന്നേ തസ്സ രഞ്ഞോ താലവണ്ടേന ബീജനാദികിച്ചം കത്വാ പച്ഛാ നിപതതി നിസീദതീതി **പച്ഛാനിപാതിനീ**. കിം കരോമി ദേവാതി തസ്സ കിംകാരം പടിസ്സാവേതീതി **കിംകാരപടിസ്സാവിനീ**. രഞ്ഞോ മനാപമേവ

ചരതി കരോതീതി **മനാപചാരിനീ**. യം രഞ്ഞോ പിയം, തദേവ വദതീതി **പിയവാദിനീ**.

ഇദാനി സ്വാസ്സാ ആചാരോ ഭാവസുദ്ധിയാ ഏവ, ന സാഠേയ്യേനാതി ദസ്സേതും **തം ഖോ പനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നോ അതിചരതീ**തി ന അതിക്കമിത്വാ ചരതി, അഞ്ഞം പുരിസം ചിത്തേനപി ന പത്ഥേതീതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ യേ തസ്സാ ആദിമ്ഹി "അഭിരൂപാ"തിആദയോ അന്തേ "പുബ്ബുട്ഠായിനീ"തിആദയോ ഗുണാ വുത്താ, തേ പകതിഗുണാ ഏവ "അതിക്കന്താ മാനുസം വണ്ണ"ന്തിആദയോ പന ചക്കവത്തിനോ പുഞ്ഞം ഉപനിസ്സായ ചക്കരതനപാതുഭാവതോ പട്ഠായ പുരിമകമ്മാനുഭാവേന നിബ്ബത്തന്തീതി വേദിതബ്ബാ. അഭിരൂപതാദികാപി വാ ചക്കരതനപാതുഭാവതോ പട്ഠായ സബ്ബാകാരപാരിപൂരാ ജാതാ. തേനാഹ **ഏവരൂപം ഇത്ഥിരതനം പാതുഭവതീ**തി.

ഗഹപതിരതനവണ്ണനാ

ഏവം പാതുഭൂതഇത്ഥിരതനസ്സ പന രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ ധനകരണീയാനം കിച്ചാനം യഥാസുഖപ്പവത്തനത്ഥം **ഗഹപതിരതനം** പാതുഭവതി. സോ പകതിയാവ മഹാഭോഗോ മഹാഭോഗകുലേ ജാതോ രഞ്ഞോ ധനരാസിവഡ്ഢകോ സേട്ഠി ഗഹപതി ഹോതി, ചക്കരതനാനുഭാവസഹിതം പനസ്സ കമ്മവിപാകജം ദിബ്ബചക്ഖു പാതുഭവതി, യേന അന്തോപഥവിയം യോജനബ്ഭന്തരേ നിധിം പസ്സതി. സോ തം സമ്പത്തിം ദിസ്വാ തുട്ഠഹദയോ ഗന്ത്വാ രാജാനം ധനേന പവാരേത്വാ സബ്ബാനി ധനകരണീയാനി സമ്പാദേതി. തേന വുത്തം **പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... ഏവരൂപം ഗഹപതിരതനം പാതുഭവതീ**തി.

പരിണായകരതനവണ്ണനാ

ഏവം പാതുഭൂതഗഹപതിരതനസ്സ പന രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ സബ്ബകിച്ചസംവിധാനസമത്ഥം **പരിണായകരതനം** പാതുഭവതി. സോ രഞ്ഞോ ജേട്ഠപുത്തോവ ഹോതി . പകതിയാ ഏവ പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ മേധാവീ, രഞ്ഞോ പുഞ്ഞാനുഭാവം നിസ്സായ പനസ്സ അത്തനോ കമ്മാനുഭാവേന പരചിത്തഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. യേന ദ്വാദസയോജനായ രാജപരിസായ ചിത്താചാരം ഞത്വാ രഞ്ഞോ അഹിതേ ഹിതേ ച വവത്ഥപേതും സമത്ഥോ ഹോതി. സോപി തം അത്തനോ ആനുഭാവം ദിസ്വാ തുട്ഠഹദയോ രാജാനം സബ്ബകിച്ചാനുസാസനേന പവാരേതി. തേന വുത്തം **പുന ചപരം...പേ॰... പരിണായകരതനം പാതുഭവതീ**തി. തത്ഥ **ഠപേതബ്ബം ഠപേതു**ന്തി തസ്മിം തസ്മിം ഠാനന്തരേ ഠപേതബ്ബം ഠപേതും.

൨൪൯. **സമവേപാകിനിയാ**തിആദി ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ.

൨൫൦. **കടഗ്ഗഹേനാ**തി ജയഗ്ഗാഹേന. **മഹന്തം ഭോഗക്ഖന്ധ**ന്തി ഏകപ്പഹാരേനേവ ദ്വേ വാ തീണി വാ സതസഹസ്സാനി. **കേവലാ പരിപൂരാ പണ്ഡിതഭൂമീ**തി പണ്ഡിതോ തീണി സുചരിതാനി പൂരേത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതി, തതോ മനുസ്സലോകം ആഗച്ഛന്തോ കുലരൂപഭോഗസമ്പത്തിയം നിബ്ബത്തതി, തത്ഥ

ഠിതോ തീണി ച സുചരിതാനി പൂരേത്വാ പുന സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതീതി അയം സകലാ പരിപുണ്ണാ പണ്ഡിതഭൂമി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ബാലപണ്ഡിതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ദേവദൂതസുത്തവണ്ണനാ

൨൬൧. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ദേവദൂതസുത്തം. തത്ഥ **ദ്വേ അഗാരാ**തിആദി അസ്സപുരസുത്തേ വിത്ഥാരിതമേവ.

൨൬൨. **നിരയം ഉപപന്നാ**തി ഭഗവാ കത്ഥചി നിരയതോ പട്ഠായ ദേസനം ദേവലോകേന ഓസാപേതി, കത്ഥചി ദേവലോകതോ പട്ഠായ നിരയേന ഓസാപേതി. സചേ സഗ്ഗസമ്പത്തിം വിത്ഥാരേത്വാ കഥേതുകാമോ ഹോതി, നിരയദുക്ഖം ഏകദേസതോ കഥേതി, തിരച്ഛാനയോനിദുക്ഖം പേത്തിവിസയദുക്ഖം മനുസ്സലോകസമ്പത്തിം ഏകദേസതോ കഥേതി, സഗ്ഗസമ്പത്തിമേവ വിത്ഥാരേതി. സചേ നിരയദുക്ഖം വിത്ഥാരേത്വാ കഥേതുകാമോ ഹോതി, ദേവലോകമനുസ്സലോകേസു സമ്പത്തിം തിരച്ഛാനയോനിപേത്തിവിസയേസു ച ദുക്ഖം ഏകദേസതോ കഥേതി, നിരയദുക്ഖമേവ വിത്ഥാരേതി. സോ ഇമസ്മിം സുത്തേ നിരയദുക്ഖം വിത്ഥാരേതുകാമോ, തസ്മാ ദേവലോകതോ പട്ഠായ ദേസനം നിരയേന ഓസാപേതി. ദേവലോകമനുസ്സലോകസമ്പത്തിയോ തിരച്ഛാനയോനിപേത്തിവിസയദുക്ഖാനി ച ഏകദേസതോ കഥേത്വാ നിരയദുക്ഖമേവ വിത്ഥാരേന കഥേതും **തമേനം, ഭിക്ഖവേ, നിരയപാലാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ ഏകച്ചേ ഥേരാ "**നിരയപാലാ** നാമ നത്ഥി, യന്തരൂപം വിയ കമ്മമേവ കാരണം കാരേതീ"തി വദന്തി. തേസം തം "അത്ഥി നിരയേ നിരയപാലാതി, ആമന്താ, അത്ഥി ച കാരണികാ"തിആദിനാ നയേന അഭിധമ്മേ (കഥാ॰ ൮൬൬) പടിസേധിതമേവ. യഥാ ഹി മനുസ്സലോകേ കമ്മകാരണകാരകാ അത്ഥി, ഏവമേവ നിരയേ നിരയപാലാ അത്ഥീതി. **യമസ്സ രഞ്ഞോ**തി യമരാജാ നാമ വേമാനികപേതരാജാ, ഏകസ്മിം കാലേ ദിബ്ബവിമാനേ ദിബ്ബകപ്പരുക്ഖദിബ്ബഉയ്യാനദിബ്ബനാടകാദിസമ്പത്തിം അനുഭവതി, ഏകസ്മിം കാലേ കമ്മവിപാകം, ധമ്മികോ രാജാ. ന ചേസ ഏകോവ ഹോതി, ചതൂസു പന ദ്വാരേസു ചത്താരോ ജനാ ഹോന്തി. **നാദ്ദസ**ന്തി അത്തനോ സന്തികേ പേസിതസ്സ കസ്സചി ദേവദൂതസ്സ അഭാവം സന്ധായ ഏവം വദതി. അഥ നം യമോ "നായം ഭാസിതസ്സ അത്ഥം സല്ലക്ഖേതീ"തി ഞത്വാ സല്ലക്ഖാപേതുകാമോ **അമ്ഭോ**തിആദിമാഹ.

ജാതിധമ്മോതി ജാതിസഭാവോ, അപരിമുത്തോ ജാതിയാ, ജാതി നാമ മയ്ഹം അബ്ഭന്തരേയേവ അത്ഥീതി. പരതോ **ജരാധമ്മോ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൨൬൩. **പഠമം ദേവദൂതം സമനുയുഞ്ജിത്വാ**തി ഏത്ഥ ദഹരകുമാരോ അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ "പസ്സഥ, ഭോ, മയ്ഹമ്പി തുമ്ഹാകം വിയ

ഹത്ഥപാദാ അത്ഥി, സകേ പനമ്ഹി മുത്തകരീസേ പലിപന്നോ, അത്തനോ ധമ്മതായ ഉട്ഠഹിത്വാ ന്ഹായിതും ന സക്കോമി, അഹം കിലിട്ഠഗത്തോമ്ഹി, ന്ഹാപേഥ മന്തി വത്തുമ്പി ന സക്കോമി, ജാതിതോമ്ഹി അപരിമുത്തതായ ഏദിസോ ജാതോ. ന ഖോ പനാഹമേവ, തുമ്ഹേപി ജാതിതോ അപരിമുത്താവ. യഥേവ ഹി മയ്ഹം, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി ജാതി ആഗമിസ്സതി, ഇതി തസ്സാ പുരേ ആഗമനാവ കല്യാണം കരോഥാ''തി. തേനേസ ദേവദൂതോ നാമ ജാതോ, വചനത്ഥോ പന മഘദേവസുത്തേ വുത്തോവ.

ദുതിയം ദേവദൂതന്തി ഏത്ഥാപി ജരാജിണ്ണസത്തോ അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ - ''പസ്സഥ, ഭോ, അഹമ്പി തുമ്ഹേ വിയ തരുണോ അഹോസിം ഊരുബലബാഹുബലജവനസമ്പന്നോ, തസ്സ മേ താ ബലജവനസമ്പത്തിയോ അന്തരഹിതാ, വിജ്ജമാനാപി മേ ഹത്ഥപാദാ ഹത്ഥപാദകിച്ചം ന കരോന്തി, ജരായമ്ഹി അപരിമുത്തതായ ഏദിസോ ജാതോ. ന ഖോ പനാഹമേവ, തുമ്ഹേപി ജരായ അപരിമുത്താവ. യഥേവ ഹി മയ്ഹം, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി ജരാ ആഗമിസ്സതി, ഇതി തസ്സാ പുരേ ആഗമനാവ കല്യാണം കരോഥാ''തി. തേനേസ ദേവദൂതോ നാമ ജാതോ.

തതിയം ദേവദൂതന്തി ഏത്ഥാപി ഗിലാനസത്തോ അത്ഥതോ ഏവ വദതി നാമ - ''പസ്സഥ, ഭോ, അഹമ്പി തുമ്ഹേ വിയ നിരോഗോ അഹോസിം, സോമ്ഹി ഏതരഹി ബ്യാധിനാ അഭിഹതോ സകേ മുത്തകരീസേ പലിപന്നോ, ഉട്ഠാതുമ്പി ന സക്കോമി, വിജ്ജമാനാപി മേ ഹത്ഥപാദാ ഹത്ഥപാദകിച്ചം ന കരോന്തി, ബ്യാധിതോമ്ഹി അപരിമുത്തതായ ഏദിസോ ജാതോ. ന ഖോ പനാഹമേവ, തുമ്ഹേപി ബ്യാധിതോ അപരിമുത്താവ. യഥേവ ഹി മയ്ഹം, ഏവം തുമ്ഹാകം ബ്യാധി ആഗമിസ്സതി, ഇതി തസ്സ പുരേ ആഗമനാവ കല്യാണം കരോഥാ''തി. തേനേസ ദേവദൂതോ നാമ ജാതോ.

൨൬൮. ചതുത്ഥം ദേവദൂതന്തി ഏത്ഥ പന കമ്മകാരണാ വാ ദേവദൂതാതി കാതബ്ബാ കമ്മകാരണികാ വാ. തത്ഥ പന കമ്മകാരണപക്ഖേ ബാത്തിംസ താവ കമ്മകാരണാ അത്ഥതോ ഏവം വദന്തി നാമ - ''മയം നിബ്ബത്തമാനാ ന രുക്ഖേ വാ പാസാണേ വാ നിബ്ബത്താമ, തുമ്ഹാദിസാനം സരീരേ നിബ്ബത്താമ, ഇതി അമ്ഹാകം പുരേ നിബ്ബത്തിതോവ കല്യാണം കരോഥാ''തി. തേനേതേ ദേവദൂതാ നാമ ജാതാ. കമ്മകാരണികാപി അത്ഥതോ ഏവം വദന്തി നാമ - ''മയം ദ്വത്തിംസ കമ്മകാരണാ കരോന്താ ന രുക്ഖാദീസു കരോമ, തുമ്ഹാദിസേസു സത്തേസുയേവ കരോമ, ഇതി അമ്ഹാകം തുമ്ഹേസു പുരേ കമ്മകാരണാകരണതോവ കല്യാണം കരോഥാ''തി. തേനേതേപി ദേവദൂതാ നാമ ജാതാ.

൨൬൯. പഞ്ചമം ദേവദൂതന്തി ഏത്ഥ മതകസത്തോ അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ - ''പസ്സഥ ഭോ മം ആമകസുസാനേ ഛഡ്ഡിതം ഉദ്ധുമാതകാദിഭാവം പത്തം, മരണതോമ്ഹി അപരിമുത്തതായ ഏദിസോ ജാതോ. ന ഖോ പനാഹമേവ, തുമ്ഹേപി മരണതോ അപരിമുത്താവ. യഥേവ ഹി മയ്ഹം, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി മരണം ആഗമിസ്സതി, ഇതി തസ്സ പുരേ ആഗമനാവ കല്യാണം കരോഥാ''തി. തേനേസ ദേവദൂതോ നാമ ജാതോ.

ഇമം പന ദേവദൂതാനുയോഗം കോ ലഭതി, കോ ന ലഭതീതി? യേന താവ ബഹും പാപം കതം, സോ ഗന്ത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തതിയേവ. യേന പന

പരിത്തം പാപകമ്മം കതം, സോ ലഭതി. യഥാ ഹി സഭണ്ഡം ചോരം ഗഹേത്വാ കത്തബ്ബമേവ കരോന്തി, ന വിനിച്ഛിനന്തി. അനുവിജ്ജിത്വാ ഗഹിതം പന വിനിച്ഛയട്ഠാനം നയന്തി, സോ വിനിച്ഛയം ലഭതി. ഏവംസമ്പദമേതം. പരിത്തപാപകമ്മോ ഹി അത്തനോ ധമ്മതായപി സരന്തി, സാരിയമാനാപി സരന്തി.

തത്ഥ ദീഘജയന്തദമിളോ നാമ അത്തനോ ധമ്മതായ സരി. സോ കിര ദമിളോ സുമനഗിരിവിഹാരേ ആകാസചേതിയം രത്തപടേന പൂജേസി. അഥ നിരയേ ഉസ്സദസാമന്തേ നിബ്ബത്തോ അഗ്ഗിജാലസദ്ദം സുത്വാവ അത്തനോ പൂജിതപടം അനുസ്സരി, സോ ഗന്ത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തോ. അപരോപി പുത്തസ്സ ദഹരഭിക്ഖുനോ ഖലിസാടകം ദേന്തോ പാദമൂലേ ഠപേസി, മരണകാലമ്ഹി പടപടാതി സദ്ദേ നിമിത്തം ഗണ്ഹി, സോപി ഉസ്സദസാമന്തേ നിബ്ബത്തോ ജാലസദ്ദേന തം സാടകം അനുസ്സരിത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തോ. ഏവം താവ അത്തനോ ധമ്മതായ കുസലം കമ്മം സരിത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതീതി.

അത്തനോ ധമ്മതായ അസരന്തേ പന പഞ്ച ദേവദൂതേ പുച്ഛതി. തത്ഥ കോചി പഠമേന ദേവദൂതേന സരതി, കോചി ദുതിയാദീഹി. യോ പന പഞ്ചഹിപി ന സരതി, തം യമോ രാജാ സയം സാരേതി. ഏകോ കിര അമച്ചോ സുമനപുപ്ഫകുമ്ഭേന മഹാചേതിയം പൂജേത്വാ യമസ്സ പത്തിം അദാസി, തം അകുസലകമ്മേന നിരയേ നിബ്ബത്തം യമസ്സ സന്തികം നയിംസു. തസ്മിം പഞ്ചഹിപി ദേവദൂതേഹി കുസലേ അസരന്തേ യമോ സയം ഓലോകേന്തോ ദിസ്വാ - "നനു ത്വം മഹാചേതിയം സുമനപുപ്ഫകുമ്ഭേന പൂജേത്വാ മയ്ഹം പത്തിം അദാസീ"തി സാരേസി, സോ തസ്മിം കാലേ സരിത്വാ ദേവലോകം ഗതോ. യമോ പന സയം ഓലോകേത്വാപി അപസ്സന്തോ - "മഹാദുക്ഖം നാമ അനുഭവിസ്സതി അയം സത്തോ"തി തുണ്ഹീ ഹോതി.

൨൬൭. **മഹാനിരയേ**തി അവീചിമഹാനിരയമ്ഹി. കിം പനസ്സ പമാണം? അബ്ഭന്തരം ആയാമേന ച വിത്ഥാരേന ച യോജനസതം ഹോതി. ലോഹപഥവീ ലോഹഛദനം ഏകേകാ ച ഭിത്തി നവനവയോജനികാ ഹോതി. പുരത്ഥിമായ ഭിത്തിയാ അച്ചി ഉട്ഠിതാ പച്ഛിമം ഭിത്തിം ഗഹേത്വാ തം വിനിവിജ്ഝിത്വാ പരതോ യോജനസതം ഗച്ഛതി. സേസദിസാസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി ജാലപരിയന്തവസേന ആയാമവിത്ഥാരതോ അട്ഠാരസയോജനാധികാനി തീണി യോജനസതാനി, പരിക്ഖേപതോ പന നവയോജനസതാനി ചതുപണ്ണാസയോജനാനി, സമന്താ പന ഉസ്സദേഹി സദ്ധിം ദസയോജനസഹസ്സം ഹോതി.

൨൬൮. **ഉബ്ഭതം താദിസമേവ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ അക്കന്തപദം യാവ അട്ഠിതോ ദള്ഹം ഉദ്ധരിതുമേവ ന സക്കാ. അയം പനേത്ഥ അത്ഥോ - ഹേട്ഠതോ പട്ഠായ ഡയ്ഹതി, ഉപരിതോ പട്ഠായ ഝായതി, ഇതി അക്കമനകാലേ ഡയ്ഹമാനം പഞ്ഞായതി, ഉദ്ധരണകാലേ താദിസമേവ, തസ്മാ ഏവം വുത്തം. **ബഹുസമ്പത്തോ**തി ബഹൂനി വസ്സസതവസ്സസഹസ്സാനി സമ്പത്തോ.

കസ്മാ പനേസ നരകോ അവീചീതി സങ്ഖം ഗതോതി. വീചി നാമ അന്തരം വുച്ചതി, തത്ഥ ച അഗ്ഗിജാലാനം വാ സത്താനം വാ ദുക്ഖസ്സ വാ അന്തരം നത്ഥി. തസ്മാ സോ അവീചീതി സങ്ഖം ഗതോതി. തസ്സ ഹി

പുരത്ഥിമഭിത്തിതോ ജാലാ ഉട്ഠിതാ സംസിബ്ബമാനാ യോജനസതം ഗന്ത്വാ പച്ഛിമഭിത്തിം വിനിവിജ്ഝിത്വാ പരതോ യോജനസതം ഗച്ഛതി. സേസദിസാസുപി ഏസേവ നയോ.

ഇമേസം ഛന്നം ജാലാനം മജ്ഝേ നിബ്ബത്തോ ദേവദത്തോ, തസ്സ യോജനസതപ്പമാണോ അത്തഭാവോ, ദ്വേ പാദാ യാവ ഗോപ്ഫകാ ലോഹപഥവിം പവിട്ഠാ, ദ്വേ ഹത്ഥാ യാവ മണിബന്ധാ ലോഹഭിത്തിയോ പവിട്ഠാ, സീസം യാവ ഭമുകട്ഠിതോ ലോഹഛദനേ പവിട്ഠം, അധോഭാഗേന ഏകം ലോഹസൂലം പവിസിത്വാ കായം വിനിവിജ്ഝന്തം ഛദനേ പവിട്ഠം, പാചീനഭിത്തിതോ നിക്ഖന്തസൂലം ഹദയം വിനിവിജ്ഝിത്വാ പച്ഛിമഭിത്തിം പവിട്ഠം , ഉത്തരഭിത്തിതോ നിക്ഖന്തസൂലം ഫാസുകാ വിനിവിജ്ഝിത്വാ ദക്ഖിണഭിത്തിം പവിട്ഠം. നിച്ചലേ തഥാഗതമ്ഹി അപരദ്ധത്താ നിച്ചലോവ ഹുത്വാ പച്ചതീതി കമ്മസരിക്ഖതായ ഏദിസോ ജാതോ. ഏവം ജാലാനം നിരന്തരതായ അവീചി നാമ.

അബ്ഭന്തരേ പനസ്സ യോജനസതികേ ഠാനേ നാളിയം കോട്ടേത്വാ പൂരിതപിട്ഠം വിയ സത്താ നിരന്തരാ, ''ഇമസ്മിം ഠാനേ സത്തോ അത്ഥി, ഇമസ്മിം നത്ഥീ''തി ന വത്തബ്ബം, ഗച്ഛന്താനം ഠിതാനം നിസിന്നാനം നിപന്നാനം അന്തോ നത്ഥി, ഗച്ഛന്തേ വാ ഠിതേ വാ നിസിന്നേ വാ നിപന്നേ വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ന ബാധന്തി. ഏവം സത്താനം നിരന്തരതായ അവീചി.

കായദ്വാരേ പന ഛ ഉപേക്ഖാസഹഗതാനി ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏകം ദുക്ഖസഹഗതം. ഏവം സന്തേപി യഥാ ജിവ്ഹഗ്ഗേ ഛ മധുബിന്ദൂനി ഠപേത്വാ ഏകസ്മിം തമ്ബലോഹബിന്ദുമ്ഹി ഠപിതേ അനുദഹനബലവതായ തദേവ പഞ്ഞായതി, ഇതരാനി അബ്ബോഹാരികാനി ഹോന്തി, ഏവം അനുദഹനബലവതായ ദുക്ഖമേവേത്ഥ നിരന്തരം, ഇതരാനി അബ്ബോഹാരികാനീതി. ഏവം ദുക്ഖസ്സ നിരന്തരതായ അവീചി.

൨൬൧. **മഹന്തോ**തി യോജനസതികോ. **സോ തത്ഥ പതതീ**തി ഏകോ പാദോ മഹാനിരയേ ഹോതി, ഏകോ ഗൂഥനിരയേ നിപതതി. **സൂചിമുഖാ**തി സൂചിസദിസമുഖാ, തേ ഹത്ഥിഗീവപ്പമാണാ ഏകദോണികനാവാപ്പമാണാ വാ ഹോന്തി.

കുക്കുലനിരയോതി യോജനസതപ്പമാണോവ അന്തോ കൂടാഗാരമത്തവിതച്ചിതഅങ്ഗാരപുണ്ണോ ആദിത്തഛാരികനിരയോ, യത്ഥ പതിതപതിതാ കുദ്രൂസകരാസിമ്ഹി ഖിത്തഫാലവാസിസിലാദീനി വിയ ഹേട്ഠിമതലമേവ ഗണ്ഹന്തി.

ആരോപേന്തീതി അയദണ്ഡേഹി പോഥേന്താ ആരോപേന്തി. തേസം ആരോഹനകാലേ തേ കണ്ടകാ അധോമുഖാ ഹോന്തി, ഓരോഹനകാലേ ഉദ്ധംമുഖാ.

വാതേരിതാനീതി കമ്മമയേന വാതേന ചലിതാനി. **ഹത്ഥമ്പി ഛിന്ദന്തീ**തി ഫലകേ മംസം വിയ കോട്ടയമാനാനി ഛിന്ദന്തി. സചേ ഉട്ഠായ പലായതി, അയോപാകാരോ സമുട്ഠഹിത്വാ പരിക്ഖിപതി, ഹേട്ഠാ ഖുരധാരാ സമുട്ഠാതി.

ഖാരോദകാ നദീതി വേതരണീ നാമ തമ്ബലോഹനദീ. തത്ഥ അയോമയാനി ഖരവാലിക-പോക്ഖരപത്താനി, ഹേട്ഠാ ഖുരധാരാ ഉഭോസു തീരേസു വേത്തലതാ ച കുസതിണാനി ച. **സോ തത്ഥ ദുക്ഖാ തിബ്ബാ ഖരാ**തി സോ തത്ഥ ഉദ്ധഞ്ച അധോ ച വുയ്ഹമാനോ പോക്ഖരപത്തേസു ഛിജ്ജതി. സിങ്ഘാടകസണ്ഠാനായ ഖരവാലികായ കണ്ടകേഹി വിജ്ഝിയതി, ഖുരധാരാഹി ഫാലിയതി, ഉഭോസു തീരേസു കുസതിണേഹി വിലേഖതി, വേത്തലതാഹി ആകഡ്ഢിയതി, തിക്ഖസത്തീഹി ഫാലിയതി.

൨൭൦. **തത്തേന അയോസങ്കുനാ**തി തേന ജിഗച്ഛിതോമ്ഹീതി വുത്തേ മഹന്തം ലോഹപച്ഛിം ലോഹഗുളാനം പൂരേത്വാ തം ഉപഗച്ഛന്തി, സോ ലോഹഗുളഭാവം ഞത്വാ ദന്തേ സമ്ഫുസേതി, അഥസ്സ തേ തത്തേന അയോസങ്കുനാ മുഖം വിവരന്തി, തമ്ബലോഹധാരേഹി മഹന്തേന ലോഹകടാഹേന തമ്ബലോഹം ഉപനേത്വാ ഏവമേവം കരോന്തി. പുന **മഹാനിരയേ**തി ഏവം പഞ്ചവിധബന്ധനതോ പട്ഠായ യാവ തമ്ബലോഹപാനാ തമ്ബലോഹപാനതോ പട്ഠായ പുന പഞ്ചവിധബന്ധനാദീനി കാരേത്വാ മഹാനിരയേ പക്ഖിപന്തി. തത്ഥ കോചി പഞ്ചവിധബന്ധനേനേവ മുച്ചതി, കോചി ദുതിയേന, കോചി തതിയേന, കോചി തമ്ബലോഹപാനേന മുച്ചതി, കമ്മേ പന അപരിക്ഖീണേ പുന മഹാനിരയേ പക്ഖിപന്തി.

ഇദം പന സുത്തം ഗണ്ഹന്തോ ഏകോ ദഹരഭിക്ഖു, - ''ഭന്തേ, ഏത്തകം ദുക്ഖമനുഭവിതസത്തം പുനപി മഹാനിരയേ പക്ഖിപന്തീ''തി ആഹ. ആമ, ആവുസോ, കമ്മേ അപരിക്ഖീണേ പുനപ്പുനം ഏവം കരോന്തീതി. തിട്ഠതു, ഭന്തേ, ഉദ്ദേസോ, കമ്മട്ഠാനമേവ കഥേഥാതി കമ്മട്ഠാനം കഥാപേത്വാ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ ആഗമ്മ ഉദ്ദേസം അഗ്ഗഹേസി. അഞ്ഞേസമ്പി ഇമസ്മിം പദേസേ ഉദ്ദേസം ഠപേത്വാ അരഹത്തം പത്താനം ഗണനാ നത്ഥി. സബ്ബബുദ്ധാനഞ്ചേതം സുത്തം അവിജഹിതമേവ ഹോതി.

൨൭൧. **ഹീനകായൂപഗാ**തി ഹീനകായം ഉപഗതാ ഹുത്വാ. **ഉപാദാനേ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിഗഹണേ. **ജാതിമരണസമ്ഭവേ**തി ജാതിയാ ച മരണസ്സ ച കാരണഭൂതേ. **അനുപാദാ**തി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി അനുപാദിയിത്വാ. **ജാതിമരണസങ്ഖയേ**തി ജാതിമരണസങ്ഖയസങ്ഖാതേ നിബ്ബാനേ വിമുച്ചന്തി.

ദിട്ഠധമ്മാഭിനിബ്ബുതാതി ദിട്ഠധമ്മേ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ സബ്ബകിലേസനിബ്ബാനേന നിബ്ബുതാ. **സബ്ബദുക്ഖം ഉപച്ചഗു**ന്തി സബ്ബദുക്ഖാതിക്കന്താ നാമ ഹോന്തി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ദേവദൂതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. വിഭങ്ഗവഗ്ഗോ

൧. ഭദ്ദേകരത്തസുത്തവണ്ണനാ

൨൭൨. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ഭദ്ദേകരത്തസുത്തം. തത്ഥ **ഭദ്ദേകരത്തസ്സാ**തി വിപസ്സനാനുയോഗസമന്നാഗതത്താ ഭദ്ദകസ്സ ഏകരത്തസ്സ. **ഉദ്ദേസ**ന്തി മാതികം. **വിഭങ്ഗ**ന്തി വിത്ഥാരഭാജനീയം.

അതീതന്തി അതീതേ പഞ്ചക്ഖന്ധേ. **നാന്വാഗമേയ്യാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി നാനുഗച്ഛേയ്യ. **നപ്പടികങ്ഖേ**തി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ന പത്ഥേയ്യ. **യദതീത**ന്തി ഇദമേത്ഥ കാരണവചനം. യസ്മാ യം അതീതം, തം പഹീനം നിരുദ്ധം അത്ഥങ്ഗതം, തസ്മാ തം പുന നാനുഗച്ഛേയ്യ. യസ്മാ ച യം അനാഗതം, തം അപ്പത്തം അജാതം അനിബ്ബത്തം, തസ്മാ തമ്പി ന പത്ഥേയ്യ.

തത്ഥ തത്ഥാതി പച്ചുപ്പന്നമ്പി ധമ്മം യത്ഥ യത്ഥേവ ഉപ്പന്നോ, തത്ഥ തത്ഥേവ ച നം അനിച്ചാനുപസ്സനാദീഹി സത്തഹി അനുപസ്സനാഹി യോ വിപസ്സതി അരഞ്ഞാദീസു വാ തത്ഥ തത്ഥേവ വിപസ്സതി. **അസംഹീരം അസംകുപ്പ**ന്തി ഇദം വിപസ്സനാപടിവിപസ്സനാദസ്സനത്ഥം വുത്തം. വിപസ്സനാ ഹി രാഗാദീഹി ന സംഹീരതി ന സംകുപ്പതീതി അസംഹീരം അസംകുപ്പം, തം അനുബ്രൂഹയേ വഡ്ഢേയ്യ, പടിവിപസ്സേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ നിബ്ബാനം രാഗാദീഹി ന സംഹീരതി ന സംകുപ്പതീതി അസംഹീരം അസംകുപ്പം. തം **വിദ്വാ** പണ്ഡിതോ ഭിക്ഖു അനുബ്രൂഹയേ, പുനപ്പുനം തദാരമ്മണം തം തം ഫലസമാപത്തിം അപ്പേന്തോ വഡ്ഢേയ്യാതി അത്ഥോ.

തസ്സ പന അനുബ്രൂഹന്തസ്സ അത്ഥായ - **അജ്ജേവ കിച്ചമാതപ്പ**ന്തി കിലേസാനം ആതാപനപരിതാപനേന ആതപ്പന്തി ലദ്ധനാമം വീരിയം അജ്ജേവ കാതബ്ബം. **കോ ജഞ്ഞാ മരണം സുവേ**തി സ്വേ ജീവിതം വാ മരണം വാ കോ ജാനാതി. അജ്ജേവ ദാനം വാ ദസ്സാമി, സീലം വാ രക്ഖിസ്സാമി, അഞ്ഞതരം വാ പന കുസലം കരിസ്സാമീതി ഹി ''അജ്ജ താവ പപഞ്ചോ അത്ഥി, സ്വേ വാ പുനദിവസേ വാ കരിസ്സാമീ''തി ചിത്തം അനുപ്പാദേത്വാ അജ്ജേവ കരിസ്സാമീതി ഏവം വീരിയം കാതബ്ബന്തി ദസ്സേതി. **മഹാസേനേനാ**തി അഗ്ഗിവിസസത്ഥാദീനി അനേകാനി മരണകാരണാനി തസ്സ സേനാ, തായ മഹതിയാ സേനായ വസേന മഹാസേനേന ഏവരൂപേന മച്ചുനാ സദ്ധിം ''കതിപാഹം താവ ആഗമേഹി യാവാഹം ബുദ്ധപൂജാദിം അത്തനോ അവസ്സയകമ്മം കരോമീ''തി . ഏവം മിത്തസന്ഥവാകാരസങ്ഖാതോ വാ, ''ഇദം സതം വാ സഹസ്സം വാ ഗഹേത്വാ കതിപാഹം ആഗമേഹീ''തി ഏവം ലഞ്ജാനുപ്പദാനസങ്ഖാതോ വാ, ''ഇമിനാഹം ബലരാസിനാ പടിബാഹിസ്സാമീ''തി ഏവം ബലരാസിസങ്ഖാതോ വാ സങ്ഗരോ നത്ഥി. **സങ്ഗരോ**തി ഹി മിത്തസന്ഥവാകാരലഞ്ജാനുപ്പദാനബലരാസീനം നാമം, തസ്മാ അയമത്ഥോ വുത്തോ.

അതന്ദിതന്തി അനലസം ഉട്ഠാഹകം. ഏവം പടിപന്നത്താ ഭദ്ദോ ഏകരത്തോ അസ്സാതി **ഭദ്ദേകരത്തോ**. ഇതി തം ഏവം പടിപന്നപുഗ്ഗലം ''ഭദ്ദേകരത്തോ അയ''ന്തി. രാഗാദീനം സന്തതായ **സന്തോ ബുദ്ധമുനി** ആചിക്ഖതി.

൨൭൩. ഏവംരൂപോതിആദീസു കാളോപി സമാനോ ഇന്ദനീലമണിവണ്ണോ അഹോസിന്തി ഏവം മനുഞ്ഞരൂപവസേനേവ ഏവംരൂപോ അഹോസിം. കുസലസുഖസോമനസ്സവേദനാവസേനേവ ഏവംവേദനോ. തംസമ്പയുത്താനംയേവ സഞ്ഞാദീനം വസേന ഏവംസഞ്ഞോ ഏവംസങ്ഖാരോ ഏവംവിഞ്ഞാണോ അഹോസിം അതീതമദ്ധാനന്തി.

തത്ഥ നന്ദിം സമന്വാനേതീതി തേസു രൂപാദീസു തണ്ഹം സമന്വാനേതി അനുപവത്തേതി. ഹീനരൂപാദിവസേന പന ഏവംരൂപോ അഹോസിം...പേ॰... ഏവംവിഞ്ഞാണോ അഹോസിന്തി ന മഞ്ഞതി.

നന്ദിം ന സമന്വാനേതീതി തണ്ഹം വാ തണ്ഹാസമ്പയുത്തദിട്ഠിം വാ നാനുപവത്തയതി.

൨൭൪. ഏവംരൂപോ സിയന്തിആദീസുപി തംമനുഞ്ഞരൂപാദിവസേനേവ തണ്ഹാദിട്ഠിപവത്തസങ്ഖാതാ നന്ദിസമന്വാനയനാവ വേദിതബ്ബാ.

൨൭൫. കഥഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, പച്ചുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു സംഹീരതീതി ഇദം ''പച്ചുപ്പന്നഞ്ച യോ ധമ്മം, തത്ഥ തത്ഥ വിപസ്സതി. അസംഹീരം അസംകുപ്പ''ന്തി ഉദ്ദേസസ്സ നിദ്ദേസത്ഥം വുത്തം. കാമഞ്ചേത്ഥ ''കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, പച്ചുപ്പന്നം ധമ്മം ന വിപസ്സതീ''തിആദി വത്തബ്ബം സിയാ, യസ്മാ പന അസംഹീരാതി ച അസംകുപ്പാതി ച വിപസ്സനാ വുത്താ, തസ്മാ തസ്സാ ഏവ അഭാവഞ്ച ഭാവഞ്ച ദസ്സേതും സംഹീരതീതി മാതികം ഉദ്ധരിത്വാ വിത്ഥാരോ വുത്തോ. തത്ഥ **സംഹീരതീ**തി വിപസ്സനായ അഭാവതോ തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ആകഡ്ഢിയതി. **ന സംഹീരതീ**തി വിപസ്സനായ ഭാവേന തണ്ഹാദിട്ഠീഹി നാകഡ്ഢിയതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഭദ്ദേകരത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ആനന്ദഭദ്ദേകരത്തസുത്തവണ്ണനാ

൨൭൬. ഏവം മേ സുതന്തി ആനന്ദഭദ്ദേകരത്തസുത്തം. തത്ഥ **പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ**തി ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠിതോ. **കോ നു ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തി ജാനന്തോവ കഥാസമുട്ഠാപനത്ഥം പുച്ഛി.

൨൭൭. സാധു സാധൂതി ഥേരസ്സ സാധുകാരമദാസി. **സാധു ഖോ ത്വ**ന്തി പരിമണ്ഡലേഹി പദബ്യഞ്ജനേഹി പരിസുദ്ധേഹി കഥിതത്താ ദേസനം പസംസന്തോ ആഹ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ആനന്ദഭദ്ദേകരത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. മഹാകച്ചാനഭദ്ദേകരത്തസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൯. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാകച്ചാനഭദ്ദേകരത്തസുത്തം. തത്ഥ **തപോദാരാമേതി** തത്തോദകസ്സ രഹദസ്സ വസേന ഏവംലദ്ധനാമേ ആരാമേ. വേഭാരപബ്ബതസ്സ കിര ഹേട്ഠാ ഭുമട്ഠകനാഗാനം പഞ്ചയോജനസതികം നാഗഭവനം ദേവലോകസദിസം മണിമയേന തലേന ആരാമഉയ്യാനേഹി ച സമന്നാഗതം, തത്ഥ നാഗാനം കീളനട്ഠാനേ മഹാഉദകരഹദോ, തതോ തപോദാ നാമ നദീ സന്ദതി കുഥിതാ ഉണ്ഹോദകാ. കസ്മാ പനേസാ ഏദിസാ ജാതാ? രാജഗഹം കിര പരിവാരേത്വാ മഹാ പേതലോകോ, തത്ഥ ദ്വിന്നം മഹാലോഹകുമ്ഭിനിരയാനം അന്തരേന അയം തപോദാ ആഗച്ഛതി, തസ്മാ സാ കുഥിതാ സന്ദതി. വുത്തമ്പി ചേതം - "യതായം, ഭിക്ഖവേ, തപോദാ സന്ദതി, സോ ദഹോ അച്ഛോദകോ സീതോദകോ സാതോദകോ സേതോദകോ സുപ്പതിത്ഥോ രമണീയോ പഹൂതമച്ഛകച്ഛപോ, ചക്കമത്താനി ച പദുമാനി പുപ്ഫന്തി . അപിചായം, ഭിക്ഖവേ, തപോദാ ദ്വിന്നം മഹാനിരയാനം അന്തരികായ ആഗച്ഛതി, തേനായം തപോദാ കുഥിതാ സന്ദതീ"തി (പാരാം ൨൩൧). ഇമസ്സ പന ആരാമസ്സ അഭിസമ്മുഖട്ഠാനേ തതോ മഹാഉദകരഹദോ ജാതോ, തസ്സ നാമവസേനായം വിഹാരോ **തപോദാരാമോതി** വുച്ചതി.

൨൭൦. സമിദ്ധീതി തസ്സ കിര ഥേരസ്സ അത്തഭാവോ സമിദ്ധോ അഭിരൂപോ പാസാദികോ, തസ്മാ സമിദ്ധിത്വേവ സങ്ഖം ഗതോ. **ആദിബ്രഹ്മചരിയകോതി** മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദി പുബ്ബഭാഗപ്പടിപത്തിഭൂതോ. **ഇദം വത്വാന സുഗതോ ഉട്ഠായാസനാതി** മധുപിണ്ഡികസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൧൯൯ ആദയോ) വുത്തനയേനേവ വിത്ഥാരേതബ്ബം.

൨൭൨. ഇതി മേ ചക്ഖുന്തി ഇമസ്മിം കിര സുത്തേ ഭഗവാ ദ്വാദസായതനവസേനേവ മാതികം ഠപേസി. ഥേരോപി "ഭഗവതാ ഹേട്ഠാ ദ്വീസു, ഉപരി ചതുത്ഥേ ചാതി ഇമേസു തീസു സുത്തേസു പഞ്ചക്ഖന്ധവസേന മാതികാ ച വിഭങ്ഗോ ച കതോ, ഇധ പന ദ്വാദസായതനവസേനേവ വിഭജനത്ഥം മാതികാ ഠപിതാ"തി നയം പടിലഭിത്വാ ഏവമാഹ. ഇമം പന നയം ലഭന്തേന ഥേരേന ഭാരിയം കതം, അപദേ പദം ദസ്സിതം, ആകാസേ പദം കതം, തേന നം ഭഗവാ ഇമമേവ സുത്തം സന്ധായ - "ഏതദഗ്ഗം , ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം സംഖിത്തേന ഭാസിതസ്സ വിത്ഥാരേന അത്ഥം വിഭജന്താനം യദിദം മഹാകച്ചാനോ"തി (അം॰ നി॰ ൧.൧൯൭) ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി. ഏത്ഥ പന **ചക്ഖൂതി** ചക്ഖുപസാദോ. **രൂപാതി** ചതുസമുട്ഠാനികരൂപാ. ഇമിനാ നയേന സേസായതനാനിപി വേദിതബ്ബാനി. **വിഞ്ഞാണന്തി** നികന്തിവിഞ്ഞാണം. **തദഭിനന്ദതീതി** തം ചക്ഖുഞ്ചേവ രൂപഞ്ച തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന അഭിനന്ദതി. **അന്വാഗമേതീതി** തണ്ഹാദിട്ഠീഹി അനുഗച്ഛതി.

ഇതി മേ മനോ അഹോസി അതീതമദ്ധാനം ഇതി ധമ്മാതി ഏത്ഥ പന **മനോതി** ഭവങ്ഗചിത്തം. **ധമ്മാതി** തേഭൂമകധമ്മാരമ്മണം.

൨൭൪. പണിദഹതീതി പത്ഥനാവസേന ഠപേസി. **പണിധാനപച്ചയാതി** പത്ഥനാട്ഠപനകാരണാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാകച്ചാനഭദ്ദേകരത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ലോമസകങ്ഗിയഭദ്ദേകരത്തസുത്തവണ്ണനാ

൨൮൬. ഏവം മേ സുതന്തി ലോമസകങ്ഗിയഭദ്ദേകരത്തസുത്തം. തത്ഥ **ലോമസകങ്ഗിയോ**തി അങ്ഗഥേരോ കിര നാമേസ, കായസ്സ പന ഈസകലോമസാകാരതായ ലോമസകങ്ഗിയോതി പാകടോ ജാതോ. **ചന്ദനോ ദേവപുത്തോ**തി കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേ കിരേസ ചന്ദനോ നാമ ഉപാസകോ അഡ്ഢോ മഹദ്ധനോ തീണി രതനാനി ചതൂഹി പച്ചയേഹി പൂജേത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ, പുരിമനാമേന ചന്ദനോ ദേവപുത്തോത്വേവ സങ്ഖം ഗതോ. **പണ്ഡുകമ്ബലസിലായ**ന്തി രത്തകമ്ബലസിലായം. തസ്സാ കിര രത്തകമ്ബലസ്സേവ ജയസുമനപുപ്ഫരാസി വിയ വണ്ണോ, തസ്മാ "പണ്ഡുകമ്ബലസിലാ"തി വുച്ചതി.

കദാ പന തത്ഥ ഭഗവാ വിഹാസീതി? ബോധിപത്തിതോ സത്തമേ സംവച്ഛരേ സാവത്ഥിയം ആസാള്ഹീമാസപുണ്ണമായ ദ്വാദസയോജനായ പരിസായ മജ്ഝേ യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ ഓരുയ്ഹ കണ്ഡമ്ബമൂലേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദിത്വാ ധമ്മദേസനായ മഹാജനം മഹാവിദുഗ്ഗതോ ഉദ്ധരിത്വാ ബുദ്ധാ നാമ യസ്മാ പാടിഹാരിയം കത്വാ മനുസ്സപഥേ ന വസന്തി, തസ്മാ പസ്സമാനസ്സേവ തസ്സ ജനസ്സ പദവീക്കമം കത്വാ താവതിംസഭവനേ പാരിച്ഛത്തകമൂലേ പണ്ഡുകമ്ബലസിലായം വസ്സം ഉപഗതോ, തസ്മിം സമയേ വിഹാസി.

തത്ര ഭഗവാതി തത്ര വിഹരന്തോ ഭഗവാ യേഭുയ്യേന ദസഹി ചക്കവാളസഹസ്സേഹി സന്നിപതിതാഹി ദേവതാഹി പരിവുതോ മാതരം കായസക്ഖിം കത്വാ **അഭിധമ്മപിടകം** കഥേന്തോ ഗമ്ഭീരം നിപുണം തിലക്ഖണാഹതം രൂപാരൂപപരിച്ഛേദകഥം പടിവിജ്ഝിതും അസക്കോന്താനം ദേവാനം സംവേഗജനനത്ഥം അന്തരന്തരാ ഭദ്ദേകരത്തസ്സ ഉദ്ദേസഞ്ച വിഭങ്ഗഞ്ച അഭാസി. തത്രായം ദേവപുത്തോ ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ ഇമാ ഗാഥാ സദ്ധിം വിഭങ്ഗേന ഉഗ്ഗണ്ഹി, ദേവത്തസ്സ പന പമാദാധിട്ഠാനത്താ ദിബ്ബേഹി ആരമ്മണേഹി നിപ്പീളിയമാനോ അനുപുബ്ബേന സുത്തം സമ്മുട്ഠോ ഗാഥാമത്തമേവ ധാരേസി. തേനാഹ "ഏവം ഖോ അഹം ഭിക്ഖു ധാരേമി ഭദ്ദേകരത്തിയോ ഗാഥാ"തി.

ഉഗ്ഗണ്ഹാഹി തന്തിആദീസു തുണ്ഹീഭൂതോ നിസീദിത്വാ സുണന്തോ ഉഗ്ഗണ്ഹാതി നാമ, വാചായ സജ്ഝായം കരോന്തോ പരിയാപുണാതി നാമ, അഞ്ഞേസം വാചേന്തോ ധാരേതി നാമ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ലോമസകങ്ഗിയഭദ്ദേകരത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ചൂളകമ്മവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൨൮൯. ഏവം മേ സുതന്തി ചൂളകമ്മവിഭങ്ഗസുത്തം. തത്ഥ **സുഭോ**തി സോ കിര ദസ്സനീയോ അഹോസി പാസാദികോ, തേനസ്സ അങ്ഗസുഭതായ സുഭോത്വേവ നാമം അകംസു. **മാണവോ**തി പന തം തരുണകാലേ വോഹരിംസു, സോ മഹല്ലകകാലേപി തേനേവ വോഹാരേന വോഹരിയതി.

തോദേയ്യപുത്തോതി തോദേയ്യസ്സ നാമ പസേനദിരഞ്ഞോ പുരോഹിതബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ. സോ കിര സാവത്ഥിയാ അവിദൂരേ തുദിഗാമോ നാമ അത്ഥി, തസ്സ അധിപതിത്താ തോദേയ്യോതി സങ്ഖം ഗതോ. മഹാധനോ പന ഹോതി സത്താസീതികോടിവിഭവോ പരമമച്ഛരീ, "ദദതോ ഭോഗാനം അപരിക്ഖയോ നാമ നത്ഥീ"തി ചിന്തേത്വാ കസ്സചി കിഞ്ചി ന ദേതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

"അഞ്ജനാനം ഖയം ദിസ്വാ, വമ്മികാനഞ്ച സഞ്ചയം;
മധൂനഞ്ച സമാഹാരം, പണ്ഡിതോ ഘരമാവസേ"തി.

ഏവം അദാനമേവ സിക്ഖാപേസി. ധുരവിഹാരേ വസതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ യാഗുഉളുങ്ഗമത്തം വാ ഭത്തകടച്ഛുമത്തം വാ അദത്വാ ധനലോഭേന കാലം കത്വാ തസ്മിംയേവ ഘരേ സുനഖോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ. സുഭോ തം സുനഖം അതിവിയ പിയായതി , അത്തനോ ഭുഞ്ജനകഭത്തംയേവ ഭോജേതി, ഉക്ഖിപിത്വാ വരസയനേ സയാപേതി. അഥ ഭഗവാ ഏകദിവസം പച്ചൂസസമയേ ലോകം വോലോകേന്തോ തം സുനഖം ദിസ്വാ - "തോദേയ്യബ്രാഹ്മണോ ധനലോഭേന അത്തനോവ ഘരേ സുനഖോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ, അജ്ജ മയി സുഭസ്സ ഘരം ഗതേ മം ദിസ്വാ സുനഖോ ഭുക്കാരം കരിസ്സതി, അഥസ്സാഹം ഏകം വചനം വക്ഖാമി, സോ 'ജാനാതി മം സമണോ ഗോതമോ'തി ഗന്ത്വാ ഉദ്ധനട്ഠാനേ നിപജ്ജിസ്സതി. തതോനിദാനം സുഭസ്സ മയാ സദ്ധിം ഏകോ കഥാസല്ലാപോ ഭവിസ്സതി, സോ ധമ്മം സുത്വാ സരണേസു പതിട്ഠഹിസ്സതി, സുനഖോ പന കാലം കത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തിസ്സതീ"തി ഇമം മാണവസ്സ സരണേസു പതിട്ഠാനഭാവം ഞത്വാ ഭഗവാ തം ദിവസം സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ ഏകകോവ ഗാമം പവിസിത്വാ നിക്ഖന്തേ മാണവേ തം ഘരം പിണ്ഡായ പാവിസി.

സുനഖോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ഭുക്കാരം കരോന്തോ ഭഗവതോ സമീപം ഗതോ. തതോ നം ഭഗവാ ഏതദവോച - "തോദേയ്യ ത്വം പുബ്ബേപി മം ഭോ ഭോതി പരിഭവിത്വാ സുനഖോ ജാതോ, ഇദാനിപി ഭുക്കാരം കത്വാ അവീചിം ഗമിസ്സസീ"തി. സുനഖോ തം സുത്വാ - "ജാനാതി മം സമണോ ഗോതമോ"തി വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ ഗീവം ഓനാമേത്വാ ഉദ്ധനന്തരേ ഛാരികായം നിപന്നോ. മനുസ്സാ ഉക്ഖിപിത്വാ സയനേ സയാപേതും നാസക്ഖിംസു. സുഭോ ആഗന്ത്വാ - "കേനായം സുനഖോ സയനാ ഓരോപിതോ"തി ആഹ. മനുസ്സാ ന കേനചീതി വത്വാ തം പവത്തിം ആരോചേസും. മാണവോ സുത്വാ - "മമ പിതാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തോ, തോദേയ്യോ നാമ സുനഖോ നത്ഥി. സമണോ പന ഗോതമോ പിതരം സുനഖം കരോതി, യംകിഞ്ചി ഏസ മുഖാരുള്ഹം ഭാസതീ"തി കുജ്ഝിത്വാ ഭഗവന്തം മുസാവാദേന നിഗ്ഗഹേതുകാമോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ തം പവത്തിം പുച്ഛി.

ഭഗവാപി തസ്സ തഥേവ വത്വാ അവിസംവാദനത്ഥം ആഹ - "അത്ഥി പന തേ മാണവ പിതരാ അനക്ഖാതം ധന"ന്തി . അത്ഥി, ഭോ ഗോതമ, സതസഹസ്സഗ്ഘനികാ സുവണ്ണമാലാ സതസഹസ്സഗ്ഘനികാ സുവണ്ണപാദുകാ സതസഹസ്സഗ്ഘനികാ സുവണ്ണപാതി സതസഹസ്സഞ്ച കഹാപണന്തി. ഗച്ഛ തം സുനഖം അപ്പോദകപായാസം ഭോജാപേത്വാ സയനേ ആരോപേത്വാ ഈസകം നിദ്ദം ഓക്കന്തകാലേ പുച്ഛ, സബ്ബം തേ ആചിക്ഖിസ്സതി. അഥ നം ജാനേയ്യാസി "പിതാ മേ ഏസോ"തി. മാണവോ - "സചേ സച്ചം ഭവിസ്സതി, ധനം ലച്ഛാമി, നോ ചേ, സമണം ഗോതമം മുസാവാദേന നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി ദ്വീഹിപി

കാരണേഹി തുട്ഠോ ഗന്ത്വാ തഥാ അകാസി. സുനഖോ - “ഞാതോമ്ഹി ഇമിനാ”തി രോദിത്വാ ഹും ഹുന്തി കരോന്തോ ധനനിധാനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ പാദേന പഥവിം ഖണിത്വാ സഞ്ഞം അദാസി, മാണവോ ധനം ഗഹേത്വാ - “ഭവപടിച്ഛന്നം നാമ ഏവം സുഖുമം പടിസന്ധിഅന്തരം പാകടം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ, അദ്ധാ ഏസ സബ്ബഞ്ഞൂ”തി ഭഗവതി പസന്നചിത്തോ ചുദ്ദസ പഞ്ഹേ അഭിസങ്ഖരി. അങ്ഗവിജ്ജാപാഠകോ കിരേസ, തേനസ്സ ഏതദഹോസി - “ഇദം ധമ്മപണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ സമണം ഗോതമം പഞ്ഹേ പുച്ഛിസ്സാമീ”തി ദുതിയഗമനേന യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി, തേന പുട്ഠപഞ്ഹേ പന ഭഗവാ ഏകപ്പഹാരേനേവ വിസ്സജ്ജേന്തോ **കമ്മസ്സകാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ കമ്മം ഏതേസം സകം അത്തനോ ഭണ്ഡകന്തി **കമ്മസ്സകാ**. കമ്മസ്സ ദായാദാതി **കമ്മദായാദാ,** കമ്മം ഏതേസം ദായജ്ജം ഭണ്ഡകന്തി അത്ഥോ. കമ്മം ഏതേസം യോനി കാരണന്തി **കമ്മയോനീ**. കമ്മം ഏതേസം ബന്ധൂതി **കമ്മബന്ധൂ,** കമ്മഞാതകാതി അത്ഥോ. കമ്മം ഏതേസം പടിസരണം പതിട്ഠാതി **കമ്മപടിസരണാ. യദിദം ഹീനപ്പണീതതായാ**തി യം ഇദം “ത്വം ഹീനോ ഭവ, ത്വം പണീതോ, ത്വം അപ്പായുകോ, ത്വം ദീഘായുകോ...പേ॰... ത്വം ദുപ്പഞ്ഞോ ഭവ, ത്വം പഞ്ഞവാ”തി ഏവം ഹീനപ്പണീതതായ വിഭജനം, തം ന അഞ്ഞോ കോചി കരോതി, കമ്മമേവ ഏവം സത്തേ വിഭജതീതി അത്ഥോ. ന മാണവോ കഥിതസ്സ അത്ഥം സഞ്ജാനാസി, ഘനദുസ്സപട്ടേനസ്സ മുഖം ബന്ധിത്വാ മധുരം പുരതോ ഠപിതം വിയ അഹോസി. മാനനിസ്സിതോ കിരേസ പണ്ഡിതമാനീ, അത്തനാ സമം ന പസ്സതി. അഥസ്സ “കിം സമണോ ഗോതമോ കഥേതി, യമഹം ജാനാമി, തദേവ കഥേതീതി അയം മാനോ മാ അഹോസീ”തി മാനഭഞ്ജനത്ഥം ഭഗവാ “ആദിതോവ ദുപ്പടിവിജ്ഝം കത്വാ കഥേസ്സാമി, തതോ ‘നാഹം ഭോ ഗോതമ ജാനാമി, വിത്ഥാരേന മേ പാകടം കത്വാ കഥേഥാ’തി മം യാചിസ്സതി, അഥസ്സാഹം യാചിതകാലേ കഥേസ്സാമി, ഏവഞ്ചസ്സ സാത്ഥകം ഭവിസ്സതീ”തി ദുപ്പടിവിജ്ഝം കത്വാ കഥേസി.

ഇദാനി സോ അത്തനോ അപ്പടിവിദ്ധഭാവം പകാസേന്തോ **ന ഖോ അഹ**ന്തിആദിമാഹ.

൨൯൦. സമത്തേനാതി പരിപുണ്ണേന. **സമാദിന്നേനാ**തി ഗഹിതേന പരാമട്ഠേന. **അപ്പായുകസംവത്തനികാ ഏസാ, മാണവ, പടിപദാ യദിദം പാണാതിപാതീ**തി യം ഇദം പാണാതിപാതകമ്മം, ഏസാ അപ്പായുകസംവത്തനികാ പടിപദാതി.

കഥം പനേസാ അപ്പായുകതം കരോതി? ചത്താരി ഹി കമ്മാനി ഉപപീളകം ഉപച്ഛേദകം ജനകം ഉപത്ഥമ്ഭകന്തി. ബലവകമ്മേന ഹി നിബ്ബത്തം പവത്തേ ഉപപീളകം ആഗന്ത്വാ അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ - “സചാഹം പഠമതരം ജാനേയ്യം, ന തേ ഇധ നിബ്ബത്തിതും ദദേയ്യം, ചതൂസുയേവ തം അപായേസു നിബ്ബത്താപേയ്യം. ഹോതു, ത്വം യത്ഥ കത്ഥചി നിബ്ബത്ത, അഹം ഉപപീളകകമ്മം നാമ തം പീളേത്വാ നിരോജം നിയൂസം കസടം കരിസ്സാമീ”തി. തതോ പട്ഠായ തം താദിസം കരോതി. കിം കരോതി? പരിസ്സയം ഉപനേതി, ഭോഗേ വിനാസേതി.

തഥ ദാരകസ്സ മാതുകുച്ഛിയം നിബ്ബത്തകാലതോ പട്ഠായ മാതു അസ്സാദോ വാ സുഖം വാ ന ഹോതി, മാതാപിതൂനം പീളാവ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം പരിസ്സയം ഉപനേതി. ദാരകസ്സ പന മാതുകുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തകാലതോ പട്ഠായ ഗേഹേ ഭോഗാ ഉദകം പത്വാ ലോണം വിയ രാജാദീനം വസേന നസ്സന്തി, കുമ്ഭദോഹനധേനുയോ ഖീരം ന ദേന്തി, സൂരതാ ഗോണാ ചണ്ഡാ ഹോന്തി, കാണാ ഹോന്തി, ഖുജ്ജാ ഹോന്തി, ഗോമണ്ഡലേ രോഗോ പതതി, ദാസാദയോ വചനം ന കരോന്തി, വാപിതം സസ്സം ന ജായതി, ഗേഹഗതം ഗേഹേ, അരഞ്ഞഗതം അരഞ്ഞേ നസ്സതി, അനുപുബ്ബേന ഘാസച്ഛാദനമത്തം ദുല്ലഭം ഹോതി, ഗബ്ഭപരിഹാരോ ന ഹോതി, വിജാതകാലേ മാതുഥഞ്ഞം ഛിജ്ജതി, ദാരകോ പരിഹാരം അലഭന്തോ പീളിതോ നിരോജോ നിയൂസോ കസടോ ഹോതി, ഇദം **ഉപപീളകകമ്മം** നാമ.

ദീഘായുകകമ്മേന പന നിബ്ബത്തസ്സ ഉപച്ഛേദകകമ്മം ആഗന്ത്വാ ആയും ഛിന്ദതി. യഥാ ഹി പുരിസോ അട്ഠുസഭഗമനം കത്വാ സരം ഖിപേയ്യ തമഞ്ഞോ ധനുതോ വിമുത്തമത്തം മുഗ്ഗരേന പഹരിത്വാ തത്ഥേവ പാതേയ്യ, ഏവം ദീഘായുകകമ്മേന നിബ്ബത്തസ്സ ഉപച്ഛേദകകമ്മം ആയും ഛിന്ദതി. കിം കരോതി? ചോരാനം അടവിം പവേസേതി, വാളമച്ഛോദകം ഓതാരേതി, അഞ്ഞതരം വാ പന സപരിസ്സയട്ഠാനം ഉപനേതി, ഇദം **ഉപച്ഛേദകകമ്മം** നാമ, ''ഉപഘാതക''ന്തിപി ഏതസ്സേവ നാമം.

പടിസന്ധിനിബ്ബത്തകം പന കമ്മം **ജനകകമ്മം** നാമ. അപ്പഭോഗകുലാദീസു നിബ്ബത്തസ്സ ഭോഗസമ്പദാദികരണേന ഉപത്ഥമ്ഭകകമ്മം **ഉപത്ഥമ്ഭകകമ്മം** നാമ.

ഇമേസു ചതൂസു പുരിമാനി ദ്വേ അകുസലാനേവ, ജനകം കുസലമ്പി അകുസലമ്പി, ഉപത്ഥമ്ഭകം കുസലമേവ. തത്ഥ പാണാതിപാതകമ്മം ഉപച്ഛേദകകമ്മേന അപ്പായുകസംവത്തനികം ഹോതി. പാണാതിപാതിനാ വാ കതം കുസലകമ്മം ഉളാരം ന ഹോതി, ദീഘായുകപടിസന്ധിം ജനേതും ന സക്കോതി. ഏവം പാണാതിപാതോ അപ്പായുകസംവത്തനികോ ഹോതി. പടിസന്ധിമേവ വാ നിയാമേത്വാ അപ്പായുകം കരോതി, സന്നിട്ഠാനചേതനായ വാ നിരയേ നിബ്ബത്തതി, പുബ്ബാപരചേതനാഹി വുത്തനയേന അപ്പായുകോ ഹോതി.

ദീഘായുകസംവത്തനികാ ഏസാ മാണവ പടിപദാതി ഏത്ഥ പരിത്തകമ്മേനപി നിബ്ബത്തം പവത്തേ ഏതം പാണാതിപാതാ വിരതികമ്മം ആഗന്ത്വാ അത്ഥതോ ഏവം വദതി നാമ - ''സചാഹം പഠമതരം ജാനേയ്യം, ന തേ ഇധ നിബ്ബത്തിതും ദദേയ്യം, ദേവലോകേയേവ തം നിബ്ബത്താപേയ്യം. ഹോതു, ത്വം യത്ഥ കത്ഥചി നിബ്ബത്തി, അഹം ഉപത്ഥമ്ഭകകമ്മം നാമ ഥമ്ഭം തേ കരിസ്സാമീ''തി ഉപത്ഥമ്ഭം കരോതി. കിം കരോതി? പരിസ്സയം നാസേതി, ഭോഗേ ഉപ്പാദേതി.

തത്ഥ ദാരകസ്സ മാതുകുച്ഛിയം നിബ്ബത്തകാലതോ പട്ഠായ മാതാപിതൂനം സുഖമേവ സാതമേവ ഹോതി. യേപി പകതിയാ മനുസ്സാമനുസ്സപരിസ്സയാ ഹോന്തി, തേ സബ്ബേ അപഗച്ഛന്തി. ഏവം പരിസ്സയം നാസേതി. ദാരകസ്സ പന മാതുകുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തകാലതോ പട്ഠായ ഗേഹേ ഭോഗാനം പമാണം ന ഹോതി, നിധികുമ്ഭിയോ പുരതോപി പച്ഛതോപി ഗേഹം പവട്ടമാനാ പവിസന്തി. മാതാപിതരോ പരേഹി ഠപിതധനസ്സാപി സമ്മുഖീഭാവം ഗച്ഛന്തി. ധേനുയോ ബഹുഖീരാ ഹോന്തി, ഗോണാ സുഖസീലാ ഹോന്തി, വപ്പട്ഠാനേ

സസ്സാനി സമ്പജ്ജന്തി. വഡ്ഢിയാ വാ സമ്പയുത്തം, താവകാലികം വാ ദിന്നം ധനം അചോദിതാ സയമേവ ആഹരിത്വാ ദേന്തി, ദാസാദയോ സുവചാ ഹോന്തി, കമ്മന്താ ന പരിഹായന്തി. ദാരകോ ഗബ്ഭതോ പട്ഠായ പരിഹാരം ലഭതി, കോമാരികവേജ്ജാ സന്നിഹിതാവ ഹോന്തി. ഗഹപതികുലേ ജാതോ സേട്ഠിട്ഠാനം, അമച്ചകുലാദീസു ജാതോ സേനാപതിട്ഠാനാദീനി ലഭതി. ഏവം ഭോഗേ ഉപ്പാദേതി. സോ അപരിസ്സയോ സഭോഗോ ചിരം ജീവതീതി. ഏവം അപാണാതിപാതകമ്മം ദീഘായുകസംവത്തനികം ഹോതി.

അപാണാതിപാതിനാ വാ കതം അഞ്ഞമ്പി കുസലം ഉളാരം ഹോതി, ദീഘായുകപടിസന്ധിം ജനേതും സക്കോതി, ഏവമ്പി ദീഘായുകസംവത്തനികം ഹോതി. പടിസന്ധിമേവ വാ നിയാമേത്വാ ദീഘായുകം കരോതി. സന്നിട്ഠാനചേതനായ വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തതി, പുബ്ബാപരചേതനാഹി വുത്തനയേന ദീഘായുകോ ഹോതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബപഞ്ഹവിസ്സജ്ജനേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

വിഹേഠനകമ്മാദീനിപി ഹി പവത്തേ ആഗന്ത്വാ അത്ഥതോ തഥേവ വദമാനാനി വിയ ഉപപീളനേന നിബ്ഭോഗതം ആപാദേത്വാ പടിജഗ്ഗനം അലഭന്തസ്സ രോഗുപ്പാദനാദീഹി വാ, വിഹേഠകാദീഹി കതസ്സ കുസലസ്സ അനുളാരതായ വാ, ആദിതോവ പടിസന്ധിനിയാമനേന വാ, വുത്തനയേനേവ പുബ്ബാപരചേതനാവസേന വാ ബഹ്വാബാധതാദീനി കരോന്തി, അപാണാതിപാതോ വിയ ച അവിഹേഠനാദീനിപി അപ്പാബാധതാദീനീതി.

൨൯൩. ഏത്ഥ പന **ഇസ്സാമനകോ**തി ഇസ്സാസമ്പയുത്തചിത്തോ. **ഉപദുസ്സതീ**തി ഇസ്സാവസേനേവ ഉപക്കോസന്തോ ദുസ്സതി. **ഇസ്സം ബന്ധതീ**തി യവകലാപം ബന്ധന്തോ വിയ യഥാ ന നസ്സതി ഏവം ബന്ധിത്വാ വിയ ഠപേതി. **അപ്പേസക്ഖോ**തി അപ്പപരിവാരോ, രത്തിം ഖിത്തോ വിയ സരോ ന പഞ്ഞായതി, ഉച്ഛിട്ഠഹത്ഥോ നിസീദിത്വാ ഉദകദായകമ്പി ന ലഭതി.

൨൯൪. **ന ദാതാ ഹോതീ**തി മച്ഛരിയവസേന ന ദാതാ ഹോതി. **തേന കമ്മേനാ**തി തേന മച്ഛരിയകമ്മേന.

൨൯൫. **അഭിവാദേതബ്ബ**ന്തി അഭിവാദനാരഹം ബുദ്ധം വാ പച്ചേകബുദ്ധം വാ അരിയസാവകം വാ. **പച്ചുട്ഠാതബ്ബാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇമസ്മിം പന പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനേ ഉപപീളകഉപത്ഥമ്ഭകകമ്മാനി ന ഗഹേതബ്ബാനി. ന ഹി പവത്തേ നീചകുലിനം വാ ഉച്ചാകുലിനം വാ സക്കാ കാതും, പടിസന്ധിമേവ പന നിയാമേത്വാ നീചകുലിയം കമ്മം നീചകുലേ നിബ്ബത്തേതി, ഉച്ചാകുലിയം കമ്മം ഉച്ചാകുലേ.

൨൯൬. **ന പരിപുച്ഛിതാ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ പന അപരിപുച്ഛനേന നിരയേ ന നിബ്ബത്തതി. അപരിപുച്ഛകോ പന ''ഇദം കാതബ്ബം, ഇദം ന കാതബ്ബ''ന്തി ന ജാനാതി, അജാനന്തോ കാതബ്ബം ന കരോതി, അകാതബ്ബം കരോതി. തേന നിരയേ നിബ്ബത്തതി, ഇതരോ സഗ്ഗേ. **ഇതി ഖോ, മാണവ...പേ॰... യദിദം ഹീനപ്പണീതതായാ**തി സത്ഥാ ദേസനം യഥാനുസന്ധിം പാപേസി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളകമ്മവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സുഭസുത്തന്തിപി വുച്ചതി.

൱. മഹാകമ്മവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൰൯൮. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാകമ്മവിഭങ്ഗസുത്തം. തത്ഥ **മോഘ**ന്തി തുച്ഛം അഫലം. **സച്ച**ന്തി തഥം ഭൂതം. ഇദഞ്ച ഏതേന ന സമ്മുഖാ സുതം, ഉപാലിസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൫൬) പന - ''മനോകമ്മം മഹാസാവജ്ജതരം പഞ്ഞപേമി പാപസ്സ കമ്മസ്സ കിരിയായ പാപസ്സ കമ്മസ്സ പവത്തിയാ, നോ തഥാ കായകമ്മം നോ തഥാ വചീകമ്മ''ന്തി ഭഗവതാ വുത്തം അത്ഥി, സാ കഥാ തിത്ഥിയാനം അന്തരേ പാകടാ ജാതാ, തം ഗഹേത്വാ ഏസ വദതി. **അത്ഥി ച സാ സമാപത്തീ**തി ഇദം - ''കഥം നു ഖോ, ഭോ, അഭിസഞ്ഞാനിരോധോ ഹോതീ''തി പോട്ഠപാദസുത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൦൬ ആദയോ) ഉപ്പന്നം അഭിസഞ്ഞാനിരോധകഥം സന്ധായ വദതി. **ന കിഞ്ചി വേദിയതീ**തി ഏകവേദനമ്പി ന വേദിയതി. **അത്ഥി ച ഖോ**തി ഥേരോ നിരോധസമാപത്തിം സന്ധായ അനുജാനാതി. **പരിരക്ഖിതബ്ബ**ന്തി ഗരഹതോ മോചനേന രക്ഖിതബ്ബം. സഞ്ചേതനാ അസ്സ അത്ഥീതി **സഞ്ചേതനികം,** സാഭിസന്ധികം സഞ്ചേതനികകമ്മം കത്വാതി അത്ഥോ. **ദുക്ഖം സോ**തി ഥേരോ ''അകുസലമേവ സന്ധായ പരിബ്ബാജകോ പുച്ഛതീ''തി സഞ്ഞായ ഏവം വദതി.

ദസ്സനമ്പി ഖോ അഹന്തി ഭഗവാ ചതുരങ്ഗേപി അന്ധകാരേ സമന്താ യോജനട്ഠാനേ തിലമത്തമ്പി സങ്ഖാരം മംസചക്ഖുനാവ പസ്സതി, അയഞ്ച പരിബ്ബാജകോ ന ദൂരേ ഗാവുതമത്തബ്ഭന്തരേ വസതി, കസ്മാ ഭഗവാ ഏവമാഹാതി? സമാഗമദസ്സനം സന്ധായേവമാഹ.

൰൯൯. ഉദായീതി ലാലുദായീ. **തം ദുക്ഖസ്മി**ന്തി സബ്ബം തം ദുക്ഖമേവ. ഇതി ഇമം വട്ടദുക്ഖം കിലേസദുക്ഖം സങ്ഖാരദുക്ഖം സന്ധായ ''സചേ ഭാസിതം ഭവേയ്യ ഭഗവാ''തി പുച്ഛതി.

൩൦൦. ഉമ്മങ്ഗന്തി പഞ്ഹാഉമ്മങ്ഗം. **ഉമ്മുജ്ജമാനോ**തി സീസം നീഹരമാനോ. **അയോനിസോ ഉമ്മുജ്ജിസ്സതീ**തി അനുപായേന സീസം നീഹരിസ്സതി. ഇദഞ്ച പന ഭഗവാ ജാനന്തോ നേവ ദിബ്ബചക്ഖുനാ ന ചേതോപരിയഞാണേന ന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ജാനി, അധിപ്പായേനേവ പന അഞ്ഞാസി. കഥേതുസ്സ ഹി അധിപ്പായോ നാമ സുവിജാനോ ഹോതി, കഥേതുകാമോ ഗീവം പഗ്ഗണ്ഹാതി, ഹനുകം ചാലേതി, മുഖമസ്സ ഫന്ദതി, സന്നിസീദിതും ന സക്കോതി. ഭഗവാ തസ്സ തം ആകാരം ദിസ്വാ ''അയം ഉദായീ സന്നിസീദിതും ന സക്കോതി, യം അഭൂതം, തദേവ കഥേസ്സതീ''തി ഓലോകേത്വാവ അഞ്ഞാസി. **ആദിം യേവാ**തിആദിമ്ഹിയേവ. **തിസ്സോ വേദനാ**തി ''കിം സോ വേദിയതീ''തി? പുച്ഛന്തേന ''തിസ്സോ വേദനാ പുച്ഛാമീ''തി ഏവം വവത്ഥപേത്വാവ തിസ്സോ വേദനാ പുച്ഛിതാ. **സുഖവേദനിയ**ന്തി സുഖവേദനായ പച്ചയഭൂതം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

ഏത്ഥ ച കാമാവചരകുസലതോ സോമനസ്സസഹഗതചിത്തസമ്പയുത്താ ചതസ്സോ ചേതനാ, ഹേട്ഠാ തികജ്ഝാനചേതനാതി ഏവം പടിസന്ധിപവത്തേസു സുഖവേദനായ ജനനതോ **സുഖവേദനിയം കമ്മം** നാമ.

കാമാവചരഞ്ചേത്ഥ പടിസന്ധിയംയേവ ഏകന്തേന സുഖം ജനേതി, പവത്തേ ഇട്ഠമജ്ഝത്താരമ്മണേ അദുക്ഖമസുഖമ്പി.

അകുസലചേതനാ പടിസന്ധിപവത്തേസു ദുക്ഖസ്സേവ ജനനതോ **ദുക്ഖവേദനിയം കമ്മം** നാമ. കായദ്വാരേ പവത്തേയേവ ചേതം ഏകന്തേന ദുക്ഖം ജനേതി, അഞ്ഞത്ഥ അദുക്ഖമസുഖമ്പി, സാ പന വേദനാ അനിട്ഠാനിട്ഠമജ്ഝത്തേസുയേവ ആരമ്മണേസു ഉപ്പജ്ജനതോ ദുക്ഖാത്വേവ സങ്ഖം ഗതാ.

കാമാവചരകുസലതോ പന ഉപേക്ഖാസഹഗതചിത്തസമ്പയുത്താ ചതസ്സോ ചേതനാ, രൂപാവചരകുസലതോ ചതുത്ഥജ്ഝാനചേതനാതി ഏവം പടിസന്ധിപവത്തേസു തതിയവേദനായ ജനനതോ **അദുക്ഖമസുഖവേദനിയം കമ്മം** നാമ. ഏത്ഥ ച കാമാവചരം പടിസന്ധിയംയേവ ഏകന്തേന അദുക്ഖമസുഖം ജനേതി, പവത്തേ ഇട്ഠാരമ്മണേ സുഖമ്പി. അപിച സുഖവേദനിയകമ്മം പടിസന്ധിപവത്തിവസേന വട്ടതി, തഥാ അദുക്ഖമസുഖവേദനിയം, ദുക്ഖവേദനിയം പവത്തിവസേനേവ വട്ടതി. ഏതസ്സ പന വസേന സബ്ബം പവത്തിവസേനേവ വട്ടതി.

ഏതസ്സ ഭഗവാതി ഥേരോ തഥാഗതേന മഹാകമ്മവിഭങ്ഗകഥനത്ഥം ആലയോ ദസ്സിതോ, തഥാഗതം യാചിത്വാ മഹാകമ്മവിഭങ്ഗഞാണം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പാകടം കരിസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ അനുസന്ധികുസലതായ ഏവമാഹ. തത്ഥ **മഹാകമ്മവിഭങ്ഗ**ന്തി മഹാകമ്മവിഭജനം. **കതമേ ചത്താരോ…പേ… ഇധാനന്ദ, ഏകച്ചോ പുഗ്ഗലോ…പേ… നിരയം ഉപപജ്ജതീ**തി ഇദം ന മഹാകമ്മവിഭങ്ഗഞാണഭാജനം, മഹാകമ്മവിഭങ്ഗഞാണഭാജനത്ഥായ പന മാതികാട്ഠപനം.

൩൦൪. ഇധാനന്ദ , ഏകച്ചോ സമണോ വാതി പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. ഇദഞ്ഹി ഭഗവാ - ''ദിബ്ബചക്ഖുകാ സമണബ്രാഹ്മണാ ഇദം ആരമ്മണം കത്വാ ഇമം പച്ചയം ലഭിത്വാ ഇദം ദസ്സനം ഗണ്ഹന്തീ''തി പകാസനത്ഥം ആരഭി. തത്ഥ **ആതപ്പ**ന്തിആദീനി പഞ്ചപി വീരിയസ്സേവ നാമാനി. **ചേതോസമാധി**ന്തി ദിബ്ബചക്ഖുസമാധിം. **പസ്സതീ**തി ''സോ സത്തോ കുഹിം നിബ്ബത്തോ''തി ഓലോകേന്തോ പസ്സതി. **യേ അഞ്ഞഥാ**തി യേ ''ദസന്നം കുസലാനം കമ്മപഥാനം പൂരിതത്താ നിരയം ഉപപജ്ജതീ''തി ജാനന്തി, മിച്ഛാ തേസം ഞാണന്തി വദതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **വിദിത**ന്തി പാകടം. **ഥാമസാ**തി ദിട്ഠിഥാമേന. **പരാമാസാ**തി ദിട്ഠിപരാമാസേന. **അഭിനിവിസ്സ വോഹരതീ**തി അധിട്ഠഹിത്വാ ആദിയിത്വാ വോഹരതി.

൩൦൫. തത്രാനന്ദാതി ഇദമ്പി ന മഹാകമ്മവിഭങ്ഗഞാണസ്സ ഭാജനം, അഥ ഖ്വാസ്സ മാതികാട്ഠപനമേവ. ഏത്ഥ പന ഏതേസം ദിബ്ബചക്ഖുകാനം വചനേ ഏത്തകാ അനുഞ്ഞാതാ, ഏത്തകാ അനനുഞ്ഞാതാതി ഇദം ദസ്സിതം. തത്ഥ **തത്രാ**തി തേസു ചതൂസു സമണബ്രാഹ്മണേസു. **ഇദമസ്സാ**തി ഇദം വചനം അസ്സ. **അഞ്ഞഥാ**തി അഞ്ഞേനാകാരേന. ഇതി ഇമേസം സമണബ്രാഹ്മണാനം വാദേ ദ്വീസു ഠാനേസു അനുഞ്ഞാതാ, തീസു അനനുഞ്ഞാതാതി ഏവം സബ്ബത്ഥ അനുഞ്ഞാ നാനുഞ്ഞാ വേദിതബ്ബാ.

൩൦൩. ഏവം ദിബ്ബചക്ഖുകാനം വചനേ അനുഞ്ഞാ ച അനനുഞ്ഞാ ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി മഹാകമ്മവിഭങ്ഗഞാണം വിഭജന്തോ **തത്രാനന്ദ, യ്വായം പുഗ്ഗലോ**തിആദിമാഹ.

പുബ്ബേ വാസ്സ തം കതം ഹോതീതി യം ഇമിനാ ദിബ്ബചക്ഖുകേന കമ്മം കരോന്തോ ദിട്ഠോ, തതോ പുബ്ബേ കതം. പുബ്ബേ കതേനപി ഹി നിരയേ നിബ്ബത്തതി, പച്ഛാ കതേനപി നിബ്ബത്തതി, മരണകാലേ വാ പന - ''ഖന്ദോ സേട്ഠോ സിവോ സേട്ഠോ, പിതാമഹോ സേട്ഠോ, ഇസ്സരാദീഹി വാ ലോകോ വിസട്ഠോ''തിആദിനാ മിച്ഛാദസ്സനേനപി നിബ്ബത്തതേവ. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി യം തത്ഥ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ഹോതി, തസ്സ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ, യം ഉപപജ്ജവേദനീയം, തസ്സ ഉപപജ്ജിത്വാ, യം അപരാപരിയവേദനീയം, തസ്സ അപരസ്മിം പരിയായേ വിപാകം പടിസംവേദേതി.

ഇതി അയം സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ഏകം കമ്മരാസിം ഏകഞ്ച വിപാകരാസിം അദ്දස, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഇമിനാ അദിട്ഠേ തയോ കമ്മരാസീ, ദ്വേ ച വിപാകരാസീ അദ്ദസ. ഇമിനാ പന ദിട്ഠേ അദിട്ഠേ ച ചത്താരോ കമ്മരാസീ തയോ ച വിപാകരാസീ അദ്ദസ. ഇമാനി സത്ത ഠാനാനി ഞാനനഞാണം തഥാഗതസ്സ മഹാകമ്മവിഭങ്ഗഞാണം നാമ. ദുതിയവാരേ ദിബ്ബചക്ഖുകേന കിഞ്ചി ന ദിട്ഠം , തഥാഗതേന പന തയോ കമ്മരാസീ, ദ്വേ ച വിപാകരാസീ ദിട്ഠാതി. ഇമാനിപി പഞ്ച പച്ചത്തട്ഠാനാനി ഞാനനഞാണം തഥാഗതസ്സ മഹാകമ്മവിഭങ്ഗഞാണം നാമ. സേസവാരദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

അഭബ്ബന്തി ഭൂതവിരഹിതം അകുസലം. **അഭബ്ബാഭാസ**ന്തി അഭബ്ബം ആഭാസതി അഭിഭവതി പടിബാഹതീതി അത്ഥോ. ബഹുകസ്മിഞ്ഹി അകുസലകമ്മേ ആയൂഹിതേ ബലവകമ്മം ദുബ്ബലകമ്മസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ അത്തനോ വിപാകസ്സ ഓകാസം കരോതി ഇദം അഭബ്ബഞ്ചേവ അഭബ്ബാഭാസഞ്ച. കുസലം പന ആയൂഹിത്വാ ആസന്നേ അകുസലം കതം ഹോതി, തം കുസലസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ അത്തനോ വിപാകസ്സ ഓകാസം കരോതി, ഇദം അഭബ്ബം ഭബ്ബാഭാസം. ബഹുമ്ഹി കുസലേ ആയൂഹിതേപി ബലവകമ്മം ദുബ്ബലകമ്മസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ അത്തനോ വിപാകസ്സ ഓകാസം കരോതി, ഇദം ഭബ്ബഞ്ചേവ ഭബ്ബാഭാസഞ്ച. അകുസലം പന ആയൂഹിത്വാ ആസന്നേ കുസലം കതം ഹോതി, തം അകുസലസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ അത്തനോ വിപാകസ്സ ഓകാസം കരോതി, ഇദം ഭബ്ബം അഭബ്ബാഭാസം.

അപിച ഉപട്ഠാനാകാരേനപേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇദഞ്ഹി വുത്തം ഹോതി, അഭബ്ബതോ ആഭാസതി ഉപട്ഠാതീതി **അഭബ്ബാഭാസം**. തത്ഥ ''യ്വായം പുഗ്ഗലോ ഇധ പാണാതിപാതീ''തിആദിനാ നയേന ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ വുത്താ, തേസു പഠമസ്സ കമ്മം അഭബ്ബം അഭബ്ബാഭാസം, തഞ്ഹി അകുസലത്താ അഭബ്ബം, തസ്സ ച നിരയേ നിബ്ബത്തത്താ തത്ഥ നിബ്ബത്തികാരണഭൂതം അകുസലം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി. ദുതിയസ്സ കമ്മം അഭബ്ബം ഭബ്ബാഭാസം, തഞ്ഹി അകുസലത്താ അഭബ്ബം. തസ്സ പന സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തത്താ അഞ്ഞതിത്ഥിയാനം സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തികാരണഭൂതം കുസലം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി. ഇതരസ്മിമ്പി കമ്മദ്വയേ ഏസേവ നയോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

മഹാകമ്മവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സളായതനവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൩൦൪. ഏവം മേ സുതന്തി സളായതനവിഭങ്ഗസുത്തം. തത്ഥ **വേദിതബ്ബാനീ**തി സഹവിപസ്സനേന മഗ്ഗേന ജാനിതബ്ബാനി. **മനോപവിചാരാ**തി വിതക്കവിചാരാ. വിതക്കുപ്പാദകഞ്ഹി മനോ ഇധ മനോതി അധിപ്പേതം, മനസ്സ ഉപവിചാരാതി മനോപവിചാരാ. **സത്തപദാ**തി വട്ടവിവട്ടനിസ്സിതാനം സത്താനം പദാ. ഏത്ഥ ഹി അട്ഠാരസ വട്ടപദാ നാമ, അട്ഠാരസ വിവട്ടപദാ നാമ, തേപി സഹവിപസ്സനേന മഗ്ഗേനേവ വേദിതബ്ബാ. **യോഗ്ഗാചരിയാന**ന്തി ഹത്ഥിയോഗ്ഗാദിആചാരസിക്ഖാപകാനം, ദമേതബ്ബദമകാനന്തി അത്ഥോ. സേസം വിഭങ്ഗേയേവ ആവിഭവിസ്സതി. **അയമുദ്ദേസോ**തി ഇദം മാതികാട്ഠപനം.

൩൦൫. ചക്ഖായതനാദീനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാനി. **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ**ന്തി കുസലാകുസലവിപാകതോ ദ്വേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാനി. സേസപസാദവിഞ്ഞാണേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇമാനി പന ദസ ഠപേത്വാ സേസം ഇധ മനോവിഞ്ഞാണം നാമ.

ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോതി ചക്ഖുമ്ഹി സമ്ഫസ്സോ. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തസമ്ഫസ്സസ്സേതം അധിവചനം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം ദിസ്വാ. ഏസേവ നയോ സബ്ബത്ഥ. **സോമനസ്സട്ഠാനിയ**ന്തി സോമനസ്സസ്സ ആരമ്മണവസേന കാരണഭൂതം. **ഉപവിചരതീ**തി തത്ഥ വിചാരപവത്തനേന ഉപവിചരതി, വിതക്കോ തംസമ്പയുത്തോ ചാതി ഇമിനാ നയേന അട്ഠാരസ വിതക്കവിചാരസങ്ഖാതാ മനോപവിചാരാ വേദിതബ്ബാ. **ഛ സോമനസ്സൂപവിചാരാ**തി ഏത്ഥ പന സോമനസ്സേന സദ്ധിം ഉപവിചരന്തീതി സോമനസ്സൂപവിചാരാ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

൩൦൬. ഗേഹസിതാനീതി കാമഗുണനിസ്സിതാനി. **നേക്ഖമ്മസിതാനീ**തി വിപസ്സനാനിസ്സിതാനി. **ഇട്ഠാന**ന്തി പരിയേസിതാനം. **കന്താന**ന്തി കാമിതാനം. **മനോരമാന**ന്തി മനോ ഏതേസു രമതീതി മനോരമാനി, തേസം മനോരമാനം. **ലോകാമിസപടിസംയുത്താന**ന്തി തണ്ഹാപടിസംയുത്താനം. **അതീത**ന്തി പടിലദ്ധം . പച്ചുപ്പന്നം താവ ആരബ്ഭ സോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതു, അതീതേ കഥം ഉപ്പജ്ജതീതി. അതീതേപി - ''യഥാഹം ഏതരഹി ഇട്ഠാരമ്മണം അനുഭവാമി, ഏവം പുബ്ബേപി അനുഭവി''ന്തി അനുസ്സരന്തസ്സ ബലവസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി.

അനിച്ചതന്തി അനിച്ചാകാരം. **വിപരിണാമവിരാഗനിരോധ**ന്തി പകതിവിജഹനേന വിപരിണാമം, വിഗച്ഛനേന വിരാഗം, നിരുജ്ഝനേന നിരോധം. **സമ്മപഞ്ഞായാ**തി വിപസ്സനാപഞ്ഞായ. **ഇദം വുച്ചതി നേക്ഖമ്മസിതം സോമനസ്സ**ന്തി ഇദം രഞ്ഞോ വിയ അത്തനോ സിരിസമ്പത്തിം ഓലോകേന്തസ്സ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നിസിന്നസ്സ സങ്ഖാരാനം ഭേദം പസ്സതോ സങ്ഖാരഗതമ്ഹി തിക്ഖേ സൂരേ വിപസ്സനാഞാണേ വഹന്തേ ഉപ്പന്നസോമനസ്സം ''നേക്ഖമ്മസിതം സോമനസ്സ''ന്തി വുച്ചതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

“സുഞ്ഞാഗാരം പവിട്ഠസ്സ, സന്തചിത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
അമാനുസീ രതീ ഹോതി, സമ്മാ ധമ്മം വിപസ്സതോ.

യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതന്തം വിജാനത”ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൭൩-൩൭൪);

ഇമാനീതി ഇമാനി ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ അനിച്ചാദിവസേന വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നിസിന്നസ്സ ഉപ്പന്നാനി ഛ നേക്ഖമ്മസിതാനി സോമനസ്സാനി.

൩൦൭. **അതീത**ന്തി പച്ചുപ്പന്നം താവ പത്ഥേത്വാ അലഭന്തസ്സ ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതു, അതീതേ കഥം ഉപ്പജ്ജതീതി. അതീതേപി “യഥാഹം ഏതരഹി ഇട്ഠാരമ്മണം പത്ഥേത്വാ ന ലഭാമി, ഏവം പുബ്ബേപി പത്ഥേത്വാ ന ലഭി”ന്തി അനുസ്സരന്തസ്സ ബലവദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി.

അനുത്തരേസു വിമോക്ഖേസൂതി അനുത്തരവിമോക്ഖോ നാമ അരഹത്തം, അരഹത്തേ പത്ഥനം പട്ഠപേന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **ആയതന**ന്തി അരഹത്തായതനം. **പിഹം ഉപട്ഠാപയതോ**തി പത്ഥനം പട്ഠപേന്തസ്സ. തം പനേതം പത്ഥനം പട്ഠപേന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, ഇതി പത്ഥനാമൂലകത്താ “പിഹം ഉപട്ഠാപയതോ”തി വുത്തം. **ഇമാനി ഛ നേക്ഖമ്മസിതാനി ദോമനസ്സാനീ**തി ഇമാനി ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ അരഹത്തേ പിഹം പട്ഠപേത്വാ തദധിഗമായ അനിച്ചാദിവസേന വിപസ്സനം ഉപട്ഠപേത്വാ ഉസ്സുക്കാപേതും അസക്കോന്തസ്സ - “ഇമമ്പി പക്ഖം ഇമമ്പി മാസം ഇമമ്പി സംവച്ഛരം അരഹത്തം പാപുണിതും നാസക്ഖി”ന്തി അനുസോചതോ ഗാമന്തപബ്ഭാരവാസിമഹാസീവത്ഥേരസ്സ വിയ അസ്സുധാരാപവത്തനവസേന ഉപ്പന്നദോമനസ്സാനി ഛ നേക്ഖമ്മസിതദോമനസ്സാനീതി വേദിതബ്ബാനി. വത്ഥു പന **സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ** സക്കപഞ്ഹവണ്ണനായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൬൧) വിത്ഥാരിതം, ഇച്ഛന്തേന തതോ ഗഹേതബ്ബം.

൩൦൮. **ഉപ്പജ്ജതി ഉപേക്ഖാ**തി ഏത്ഥ ഉപേക്ഖാ നാമ അഞ്ഞാണുപേഖാ. **അനോധിജിനസ്സാ**തി കിലേസോധിം ജിനിത്വാ ഠിതത്താ ഖീണാസവോ ഓധിജിനോ നാമ, തസ്മാ അഖീണാസവസ്സാതി അത്ഥോ. **അവിപാകജിനസ്സാ**തി ഏത്ഥാപി ആയതിം വിപാകം ജിനിത്വാ ഠിതത്താ ഖീണാസവോവ വിപാകജിനോ നാമ, തസ്മാ അഖീണാസവസ്സേവാതി അത്ഥോ. **അനാദീനവദസ്സാവിനോ**തിആദീനവതോ ഉപദ്ദവതോ അപസ്സന്തസ്സ. **ഇമാ ഛ ഗേഹസിതാ ഉപേക്ഖാ**തി ഇമാ ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ ഗുളപിണ്ഡകേ നിലീനമക്ഖികാ വിയ രൂപാദീനി അനതിവത്തമാനാ തത്ഥ ലഗ്ഗാ ലഗ്ഗിതാ ഹുത്വാ ഉപ്പന്നാ ഉപേക്ഖാ ഛ ഗേഹസിതാ ഉപേക്ഖാതി വേദിതബ്ബാ.

രൂപം സാ അതിവത്തതീതി രൂപം സാ അനതിക്കമതി, തത്ഥ നികന്തിവസേന ന തിട്ഠതി. **ഇമാ ഛ നേക്ഖമ്മസിതാ ഉപേക്ഖാ**തി ഇമാ ഏവം ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാദിആരമ്മണേ ആപാഥഗതേ ഇട്ഠേ അരജ്ജന്തസ്സ, അനിട്ഠേ അദുസ്സന്തസ്സ, അസമപേക്ഖനേ അസമ്മുയ്ഹന്തസ്സ, ഉപ്പന്നവിപസ്സനാഞാണസമ്പയുത്താ ഛ നേക്ഖമ്മസിതാ ഉപേക്ഖാതി വേദിതബ്ബാ.

൩൦൯. തത്ര ഇദം നിസ്സായ ഇദം പജഹഥാതി തേസു ഛത്തിംസസത്തപദേസു അട്ഠാരസ നിസ്സായ അട്ഠാരസ പജഹഥാതി അത്ഥോ. തേനേവ - ''തത്ര, ഭിക്ഖവേ, യാനി ഛ നേക്ഖമ്മസിതാനീ''തിആദിമാഹ. **നിസ്സായ ആഗമ്മാതി** പവത്തനവസേന നിസ്സായ ചേവ ആഗമ്മ ച. **ഏവമേതേസം സമതിക്കമോ ഹോതീ**തി ഏവം നേക്ഖമ്മസിതാനം പവത്തനേന ഗേഹസിതാനി അതിക്കന്താനി നാമ ഹോന്തി.

ഏവം സരിക്ഖകേനേവ സരിക്ഖകം ജഹാപേത്വാ ഇദാനി ബലവതാ ദുബ്ബലം ജഹാപേന്തോ - ''തത്ര, ഭിക്ഖവേ, യാനി ഛ നേക്ഖമ്മസിതാനി സോമനസ്സാനീ''തിആദിമാഹ. ഏവം നേക്ഖമ്മസിതസോമനസ്സേഹി നേക്ഖമ്മസിതദോമനസ്സാനി , നേക്ഖമ്മസിതഉപേക്ഖാഹി ച നേക്ഖമ്മസിതസോമനസ്സാനി ജഹാപേന്തേന ബലവതാ ദുബ്ബലപ്പഹാനം കഥിതം.

ഏത്ഥ പന ഠത്വാ ഉപേക്ഖാകഥാ വേദിതബ്ബാ - അട്ഠസു ഹി സമാപത്തീസു പഠമാദീനി ച തീണി ഝാനാനി, സുദ്ധസങ്ഖാരേ ച പാദകേ കത്വാ വിപസ്സനം ആരദ്ധാനം ചതുന്നം ഭിക്ഖൂനം പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാ സോമനസ്സസഹഗതാ വാ ഹോതി ഉപേക്ഖാസഹഗതാ വാ, വുട്ഠാനഗാമിനീ പന സോമനസ്സസഹഗതാവ. ചതുത്ഥജ്ഝാനാദീനി പാദകാനി കത്വാ വിപസ്സനം ആരദ്ധാനം പഞ്ചന്നം പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാ പുരിമസദിസാവ. വുട്ഠാനഗാമിനീ പന ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ഹോതി. ഇദം സന്ധായ - ''യാ ഛ നേക്ഖമ്മസിതാ ഉപേക്ഖാ, താ നിസ്സായ താ ആഗമ്മ, യാനി ഛ നേക്ഖമ്മസിതാനി സോമനസ്സാനി, താനി പജഹഥാ''തി വുത്തം. ന കേവലഞ്ച ഏവംപടിപന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ അയം വിപസ്സനായ വേദനാവിസേസോവ ഹോതി, അരിയമഗ്ഗേപി പന ഝാനങ്ഗബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗാനമ്പി വിസേസോ ഹോതി.

കോ പനേതം വിസേസം നിയമേതി? കേചി താവ ഥേരാ വിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനം നിയമേതീതി വദന്തി, കേചി വിപസ്സനായ ആരമ്മണഭൂതാ ഖന്ധാ നിയമേന്തീതി വദന്തി, കേചി പുഗ്ഗലജ്ഝാസയോ നിയമേതീതി വദന്തി. തേസമ്പി വാദേ അയമേവ പുബ്ബഭാഗേ വുട്ഠാനഗാമിനീവിപസ്സനാ നിയമേതീതി വേദിതബ്ബോ. വിനിച്ഛയകഥാ പനേത്ഥ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** സങ്ഖാരുപേക്ഖാനിദ്ദേസേ വുത്താവ.

൩൧൦. നാനത്താതി നാനാ ബഹൂ അനേകപ്പകാരാ. **നാനത്തസിതാതി** നാനാരമ്മണനിസ്സിതാ. **ഏകത്താതി** ഏകാ. **ഏകത്തസിതാതി** ഏകാരമ്മണനിസ്സിതാ. കതമാ പനായം ഉപേക്ഖാതി? ഹേട്ഠാ താവ അഞ്ഞാണുപേക്ഖാ വുത്താ, ഉപരി ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ വക്ഖതി, ഇധ സമഥഉപേക്ഖാ, വിപസ്സനുപേക്ഖാതി ദ്വേ ഉപേക്ഖാ ഗഹിതാ.

തത്ഥ യസ്മാ അഞ്ഞാവ രൂപേസു ഉപേക്ഖാ, അഞ്ഞാവ സദ്ദാദീസു, ന ഹി യാ രൂപേ ഉപേക്ഖാ, സാ സദ്ദാദീസു ഹോതി. രൂപേ ഉപേക്ഖാ ച രൂപമേവ ആരമ്മണം കരോതി , ന സദ്ദാദയോ. രൂപേ ഉപേക്ഖാഭാവഞ്ചേ അഞ്ഞാ സമഥഉപേക്ഖാ പഥവീകസിണം ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജതി, അഞ്ഞാ ആപോകസിണാദീനി. തസ്മാ നാനത്തം നാനത്തസിതം വിഭജന്തോ **അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ഉപേക്ഖാ രൂപേസൂ**തിആദിമാഹ . യസ്മാ പന ദ്വേ വാ തീണി വാ ആകാസാനഞ്ചായതനാനി വാ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനാദീനി വാ നത്ഥി, തസ്മാ

ഏകത്തം ഏകത്തസിതം വിഭജന്തോ **അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ഉപേക്ഖാ ആകാസാനഞ്ചായതനനിസ്സിതാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ ആകാസാനഞ്ചായതനഉപേക്ഖാ സമ്പയുത്തവസേന ആകാസാനഞ്ചായതനനിസ്സിതാ, ആകാസാനഞ്ചായതനഖന്ധേ വിപസ്സന്തസ്സ വിപസ്സനുപേക്ഖാ ആരമ്മണവസേന ആകാസാനഞ്ചായതനനിസ്സിതാ. സേസാസുപി ഏസേവ നയോ.

തം പജഹഥാതി ഏത്ഥ അരൂപാവചരസമാപത്തിഉപേക്ഖായ രൂപാവചരസമാപത്തിഉപേക്ഖം പജഹാപേതി, അരൂപാവചരവിപസ്സനുപേക്ഖായ രൂപാവചരവിപസ്സനുപേക്ഖം.

അതമ്മയതന്തി ഏത്ഥ തമ്മയതാ നാമ തണ്ഹാ, തസ്സാ പരിയാദാനതോ വുട്ഠാനഗാമിനീവിപസ്സനാ അതമ്മയതാതി വുച്ചതി. **തം പജഹഥാ**തി ഇധ വുട്ഠാനഗാമിനീവിപസ്സനായ അരൂപാവചരസമാപത്തിഉപേക്ഖഞ്ച വിപസ്സനുപേക്ഖഞ്ച പജഹാപേതി.

൩൧൧. **യദരിയോ**തി യേ സതിപട്ഠാനേ അരിയോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ സേവതി. തത്ഥ തീസു ഠാനേസു സതിം പട്ഠപേന്തോ സതിപട്ഠാനേ സേവതീതി വേദിതബ്ബോ. **ന സുസ്സൂസന്തീ**തി സദ്ദഹിത്വാ സോതും ന ഇച്ഛന്തി. **ന അഞ്ഞാ**തി ജാനനത്ഥായ ചിത്തം ന ഉപട്ഠപേന്തി. **വോക്കമ്മാ**തി അതിക്കമിത്വാ. **സത്ഥു സാസനാ**തി സത്ഥു ഓവാദം ഗഹേതബ്ബം പൂരേതബ്ബം ന മഞ്ഞന്തീതി അത്ഥോ. **ന ച അത്തമനോ**തി ന സകമനോ. ഏത്ഥ ച ഗേഹസിതദോമനസ്സവസേന അപ്പതീതോ ഹോതീതി ന ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ, അപ്പടിപന്നകേസു പന അത്തമനതാകാരണസ്സ അഭാവേനേതം വുത്തം. **അനവസ്സുതോ**തി പടിഘഅവസ്സവേന അനവസ്സുതോ. **സതോ സമ്പജാനോ**തി സതിയാ ച ഞാണേന ച സമന്നാഗതോ . **ഉപേക്ഖകോ**തി ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ ഉപേക്ഖകോ. **അത്തമനോ**തി ഇധാപി ഗേഹസിതസോമനസ്സവസേന ഉപ്പിലാവിതോതി ന ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ, പടിപന്നകേസു പന അനത്തമനതാകാരണസ്സ അഭാവേനേതം വുത്തം. **അനവസ്സുതോ**തി രാഗാവസ്സവേന അനവസ്സുതോ.

൩൧൨. **സാരിതോ**തി ദമിതോ. **ഏകമേവ ദിസം ധാവതീ**തി അനിവത്തിത്വാ ധാവന്തോ ഏകംയേവ ദിസം ധാവതി, നിവത്തിത്വാ പന അപരം ധാവിതും സക്കോതി. **അട്ഠ ദിസാ വിധാവതീ**തി ഏകപല്ലങ്കേന നിസിന്നോ കായേന അനിവത്തിത്വാവ വിമോക്ഖവസേന ഏകപ്പഹാരേനേവ അട്ഠ ദിസാ വിധാവതി, പുരത്ഥാഭിമുഖോ വാ ദക്ഖിണാദീസു അഞ്ഞതരദിസാഭിമുഖോ വാ നിസീദിത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജതിയേവാതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സളായതനവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഉദ്ദേസവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൩൧൩. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ഉദ്ദേസവിഭങ്ഗസുത്തം. തത്ഥ **ഉദ്ദേസവിഭങ്ഗ**ന്തി ഉദ്ദേസഞ്ച വിഭങ്ഗഞ്ച, മാതികഞ്ച വിഭജനഞ്ചാതി അത്ഥോ. **ഉപപരിക്ഖേയ്യാ**തി

തുലേയ്യ തീരേയ്യ പരിഗ്ഗണ്ഹേയ്യ പരിച്ഛിന്ദേയ്യ. **ബഹിദ്ധാ**തി ബഹിദ്ധാആരമ്മണേസു. **അവിക്ഖിത്തം അവിസട**ന്തി നികന്തിവസേന ആരമ്മണേ തിട്ഠമാനം വിക്ഖിത്തം വിസടം നാമ ഹോതി, തം പടിസേധേന്തോ ഏവമാഹ. **അജ്ഝത്തം അസണ്ഠിത**ന്തി ഗോചരജ്ഝത്തേ നികന്തിവസേന അസണ്ഠിതം. **അനുപാദായ ന പരിതസ്സേയ്യാ**തി അനുപാദിയിത്വാ അഗ്ഗഹേത്വാ തം വിഞ്ഞാണം ന പരിതസ്സേയ്യ. യഥാ വിഞ്ഞാണം ബഹിദ്ധാ അവിക്ഖിത്തം അവിസടം, അജ്ഝത്തം അസണ്ഠിതം അനുപാദായ ന പരിതസ്സേയ്യ, ഏവം ഭിക്ഖു ഉപപരിക്ഖേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **ജാതിജരാമരണദുക്ഖസമുദയസമ്ഭവോ**തി ജാതിജരാമരണസ്സ ചേവ അവസേസസ്സ ച ദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തി ന ഹോതീതി അത്ഥോ.

൩൧൫. **രൂപനിമിത്താനുസാരീ**തി രൂപനിമിത്തം അനുസ്സരതി അനുധാവതീതി രൂപനിമിത്താനുസാരീ.

൩൧൭. **ഏവം ഖോ, ആവുസോ, അജ്ഝത്തം അസണ്ഠിത**ന്തി നികന്തിവസേന അസണ്ഠിതം. നികന്തിവസേന ഹി അതിട്ഠമാനം ഹാനഭാഗിയം ന ഹോതി, വിസേസഭാഗിയമേവ ഹോതി.

൩൨൦. **അനുപാദാ പരിതസ്സനാ**തി സത്ഥാരാ ഖന്ധിയവഗ്ഗേ ''ഉപാദാപരിതസ്സനഞ്ച വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമി അനുപാദാഅപരിതസ്സനഞ്ചാ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൭) ഏവം ഗഹേത്വാ പരിതസ്സനാ, അഗ്ഗഹേത്വാവ അപരിതസ്സനാ ച കഥിതാ, തം മഹാഥേരോ ഉപാദാപരിതസ്സനമേവ അനുപാദാപരിതസ്സനന്തി കത്വാ ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. കഥം പനേസാ അനുപാദാപരിതസ്സനാ ഹോതീതി. ഉപാദാതബ്ബസ്സ അഭാവതോ. യദി ഹി കോചി സങ്ഖാരോ നിച്ചോ വാ ധുവോ വാ അത്താ വാ അത്തനിയോ വാതി ഗഹേതബ്ബയുത്തകോ അഭവിസ്സ, അയം പരിതസ്സനാ ഉപാദാപരിതസ്സനാവ അസ്സ. യസ്മാ പന ഏവം ഉപാദാതബ്ബോ സങ്ഖാരോ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ രൂപം അത്താതിആദിനാ നയേന രൂപാദയോ ഉപാദിന്നാപി അനുപാദിന്നാവ ഹോന്തി. ഏവമേസാ ദിട്ഠിവസേന ഉപാദാപരിതസ്സനാപി സമാനാ അത്ഥതോ അനുപാദാപരിതസ്സനായേവ നാമ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ.

അഞ്ഞഥാ ഹോതീതി പരിവത്തതി പകതിജഹനേന നസ്സതി, **രൂപവിപരിണാമാനുപരിവത്തീ**തി ''മമ രൂപം വിപരിണത''ന്തി വാ, ''യം അഹു, തം വത മേ നത്ഥീ''തി വാ ആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൨) നയേന കമ്മവിഞ്ഞാണം രൂപസ്സ ഭേദാനുപരിവത്തി ഹോതി. **വിപരിണാമാനുപരിവത്തജാ**തി വിപരിണാമസ്സ അനുപരിവത്തനതോ വിപരിണാമാരമ്മണചിത്തതോ ജാതാ. **പരിതസ്സനാ ധമ്മസമുപ്പാദാ**തി തണ്ഹാപരിതസ്സനാ ച അകുസലധമ്മസമുപ്പാദാ ച. **ചിത്തം പരിയാദായ തിട്ഠന്തീ**തി കുസലചിത്തം പരിയാദിയിത്വാ ഗഹേത്വാ ഖേപേത്വാ തിട്ഠന്തി. **ഉത്താസവാ**തി ഭയതാസേനപി സഉത്താസോ തണ്ഹാതാസേനപി സഉത്താസോ. **വിഘാതവാ**തി സവിഘാതോ സദുക്ഖോ. **അപേക്ഖവാ**തി സാലയോ സസിനേഹോ. **ഏവം ഖോ, ആവുസോ, അനുപാദാ പരിതസ്സനാ ഹോതീ**തി ഏവം മണികരണ്ഡകസഞ്ഞായ തുച്ഛകരണ്ഡകം ഗഹേത്വാ തസ്മിം നട്ഠേ പച്ഛാ വിഘാതം ആപജ്ജന്തസ്സ വിയ പച്ഛാ അഗ്ഗഹേത്വാ പരിതസ്സനാ ഹോതി.

൩൨൭. ന ച രൂപവിപരിണാമാനുപരിവത്തീതി ഖീണാസവസ്സ കമ്മവിഞ്ഞാണമേവ നത്ഥി, തസ്മാ രൂപഭേദാനുപരിവത്തി ന ഹോതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഉദ്ദേസവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. അരണവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൩൨൩. ഏവം മേ സുതന്തി അരണവിഭങ്ഗസുത്തം. തത്ഥ **നേവുസ്സാദേയ്യ ന അപസാദേയ്യാ**തി ഗേഹസിതവസേന കഞ്ചി പുഗ്ഗലം നേവ ഉക്ഖിപേയ്യ ന അവക്ഖിപേയ്യ. **ധമ്മമേവ ദേസേയ്യാ**തി സഭാവമേവ കഥേയ്യ. **സുഖവിനിച്ഛയ**ന്തി വിനിച്ഛിതസുഖം. **രഹോ വാദ**ന്തി പരമ്മുഖാ അവണ്ണം, പിസുണവാചന്തി അത്ഥോ. **സമ്മുഖാ ന ഖീണ**ന്തി സമ്മുഖാപി ഖീണം ആകിണ്ണം സംകിലിട്ഠം വാചം ന ഭണേയ്യ. **നാഭിനിവേസേയ്യാ**തി ന അധിട്ഠഹിത്വാ ആദായ വോഹരേയ്യ. **സമഞ്ഞ**ന്തി ലോകസമഞ്ഞം ലോകപണ്ണത്തിം. **നാതിധാവേയ്യാ**തി നാതിക്കമേയ്യ.

൩൨൪. കാമപടിസന്ധിസുഖിനോതി കാമപടിസന്ധിനാ കാമൂപസംഹിതേന സുഖേന സുഖിതസ്സ. **സദുക്ഖോ**തി വിപാകദുക്ഖേന സംകിലേസദുക്ഖേനപി സദുക്ഖോ. **സഉപഘാതോ**തി വിപാകൂപഘാതകിലേസൂപഘാതേഹേവ സഉപഘാതോ. തഥാ **സപരിളാഹോ. മിച്ഛാപടിപദാ**തി അയാഥാവപടിപദാ അകുസലപടിപദാ.

൩൨൫. ഇത്ഥേകേ അപസാദേതീതി ഏവം ഗേഹസിതവസേന ഏകച്ചേ പുഗ്ഗലേ അപസാദേതി. ഉസ്സാദനേപി ഏസേവ നയോ. **ഭവസംയോജന**ന്തി ഭവബന്ധനം, തണ്ഹായേതം നാമം.

സുഭൂതിത്ഥേരോ കിര ഇമം ചതുക്കം നിസ്സായ ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതോ. ഭഗവതോ ഹി ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ പുഗ്ഗലാനം ഉസ്സാദനാഅപസാദനാ പഞ്ഞായന്തി, തഥാ സാരിപുത്തത്ഥേരാദീനം. സുഭൂതിത്ഥേരസ്സ പന ധമ്മദേസനായ "അയം പുഗ്ഗലോ അപ്പടിപന്നകോ അനാരാധകോ"തി വാ, "അയം സീലവാ ഗുണവാ ലജ്ജിപേസലോ ആചാരസമ്പന്നോ"തി വാ നത്ഥി, ധമ്മദേസനായ പനസ്സ "അയം മിച്ഛാപടിപദാ, അയം സമ്മാപടിപദാ"ത്വേവ പഞ്ഞായതി. തസ്മാ ഭഗവാ "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം അരണവിഹാരീനം യദിദം സുഭൂതീ"തി ആഹ.

൩൨൯. കാലഞ്ഞൂ അസ്സാതി അസമ്പത്തേ ച അതിക്കന്തേ ച കാലേ അകഥേത്വാ "ഇദാനി വുച്ചമാനം മഹാജനോ ഗണ്ഹിസ്സതീ"തി യുത്തപത്തകാലം ഞത്വാവ പരമ്മുഖാ അവണ്ണം ഭാസേയ്യ. ഖീണവാദേപി ഏസേവ നയോ.

൩൩൦. ഉപഹഞ്ഞതീതി ഘാതിയതി. **സരോപി ഉപഹഞ്ഞതീ**തി സദ്ദോപി ഭിജ്ജതി. **ആതുരീയതീ**തി ആതുരോ ഹോതി ഗേലഞ്ഞപ്പത്തോ സാബാധോ. **അവിസ്സട്ഠ**ന്തി വിസ്സട്ഠം അപലിബുദ്ധം ന ഹോതി.

൬൬൧. തദേവാതി തംയേവ ഭാജനം. **അഭിനിവിസ്സ വോഹരതീ**തി പത്തന്തി സഞ്ജാനനജനപദം ഗന്ത്വാ ''പത്തം ആഹരഥ ധോവഥാ''തി സുത്വാ ''അന്ധബാലപുഥുജ്ജനോ, നയിദം പത്തം, പാതി നമേസാ, ഏവം വദാഹീ''തി അഭിനിവിസ്സ വോഹരതി. ഏവം സബ്ബപദേഹി യോജേതബ്ബം. **അതിസാരോ**തി അതിധാവനം.

൬൬൨. തഥാ തഥാ വോഹരതി അപരാമസന്തി അമ്ഹാകം ജനപദേ ഭാജനം പാതീതി വുച്ചതി, ഇമേ പന നം പത്തന്തി വദന്തീതി തതോ പട്ഠായ ജനപദവോഹാരം മുഞ്ചിത്വാ പത്തം പത്തന്തേവ അപരാമസന്തോ വോഹരതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

൬൬൬. ഇദാനി മരിയാദഭാജനീയം കരോന്തോ **തത്ര, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സരണോ**തി സരജോ സകിലേസോ. **അരണോ**തി അരജോ നിക്കിലേസോ. **സുഭൂതി ച പന, ഭിക്ഖവേ**തി അയം ഥേരോ ദ്വീസു ഠാനേസു ഏതദഗ്ഗം ആരുള്ഹോ ''**അരണവിഹാരീനം** യദിദം സുഭൂതി, **ദക്ഖിണേയ്യാനം** യദിദം സുഭൂതീ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൦൨).

ധമ്മസേനാപതി കിര വത്ഥും സോധേതി, സുഭൂതിത്ഥേരോ ദക്ഖിണം സോധേതി. തഥാ ഹി ധമ്മസേനാപതി പിണ്ഡായ ചരന്തോ ഗേഹദ്വാരേ ഠിതോ യാവ ഭിക്ഖം ആഹരന്തി, താവ പുബ്ബഭാഗേ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ നിരോധം സമാപജ്ജതി, നിരോധാ വുട്ഠായ ദേയ്യധമ്മം പടിഗ്ഗണ്ഹാതി. സുഭൂതിത്ഥേരോ ച തഥേവ മേത്താഝാനം സമാപജ്ജതി, മേത്താഝാനാ വുട്ഠായ ദേയ്യധമ്മം പടിഗ്ഗണ്ഹാതി. ഏവം പന കാതും സക്കാതി. ആമ സക്കാ, നേവ അച്ഛരിയഞ്ചേതം, യം മഹാഭിഞ്ഞപ്പത്താ സാവകാ ഏവം കരേയ്യും. ഇമസ്മിമ്പി ഹി തമ്ബപണ്ണിദീപേ പോരാണകരാജകാലേ പിങ്ഗലബുദ്ധരക്ഖിതത്ഥേരോ നാമ ഉത്തരഗാമം നിസ്സായ വിഹാസി. തത്ഥ സത്ത കുലസതാനി ഹോന്തി, ഏകമ്പി തം കുലദ്വാരം നത്ഥി, യത്ഥ ഥേരോ സമാപത്തിം ന സമാപജ്ജി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

അരണവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ധാതുവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൬൭൨. ഏവം മേ സുതന്തി ധാതുവിഭങ്ഗസുത്തം. തത്ഥ **ചാരിക**ന്തി തുരിതഗമനചാരികം. **സചേ തേ ഭഗ്ഗവ അഗരൂ**തി സചേ തുയ്ഹം ഭാരിയം അഫാസുകം കിഞ്ചി നത്ഥി. **സചേ സോ അനുജാനാതീ**തി ഭഗ്ഗവസ്സ കിര ഏതദഹോസി - ''പബ്ബജിതാ നാമ നാനാഅജ്ഝാസയാ, ഏകോ ഗണാഭിരതോ ഹോതി, ഏകോ ഏകാഭിരതോ. സചേ സോ ഏകാഭിരതോ ഭവിസ്സതി, 'ആവുസോ, മാ പാവിസി, മയാ സാലാ ലദ്ധാ'തി വക്ഖതി. സചേ അയം ഏകാഭിരതോ ഭവിസ്സതി, 'ആവുസോ, നിക്ഖമ, മയാ സാലാ ലദ്ധാ'തി വക്ഖതി. ഏവം സന്തേ അഹം ഉഭിന്നം വിവാദകാരേതോ നാമ ഭവിസ്സാമി, ദിന്നം നാമ ദിന്നമേവ വട്ടതി, കതം കതമേവാ''തി. തസ്മാ ഏവമാഹ.

കുലപുത്തോതി ജാതികുലപുത്തോപി ആചാരകുലപുത്തോപി. **വാസൂപഗതോ**തി വാസം ഉപഗതോ. കുതോ ആഗന്ത്വാതി? തക്കസീലനഗരതോ.

തത്രായം അനുപുബ്ബികഥാ - മജ്ഝിമപ്പദേസേ കിര രാജഗഹനഗരേ ബിമ്ബിസാരേ രജ്ജം കാരേന്തേ പച്ചന്തേ തക്കസീലനഗരേ പുക്കുസാതി രാജാ രജ്ജം കാരേസി. അഥ തക്കസീലതോ ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ വാണിജാ രാജഗഹം ആഗതാ പണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ രാജാനം അദ്ദസംസു. രാജാ തേ വന്ദിത്വാ ഠിതേ "കത്ഥവാസിനോ തുമ്ഹേ"തി പുച്ഛി. തക്കസീലവാസിനോ ദേവാതി. അഥ നേ രാജാ ജനപദസ്സ ഖേമസുഭിക്ഖതാദീനി നഗരസ്സ ച പവത്തിം പുച്ഛിത്വാ "കോ നാമ തുമ്ഹാകം രാജാ"തി പുച്ഛി. പുക്കുസാതി നാമ ദേവാതി. ധമ്മികോതി? ആമ ദേവ ധമ്മികോ. ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി ജനം സങ്ഗണ്ഹാതി, ലോകസ്സ മാതാപിതിട്ഠാനേ ഠിതോ, അങ്കേ നിപന്നദാരകം വിയ ജനം തോസേതീതി. കതരസ്മിം വയേ വത്തതീതി? അഥസ്സ വയം ആചിക്ഖിംസു. വയേസുപി ബിമ്ബിസാരേന സമവയോ ജാതോ. അഥ തേ രാജാ ആഹ - "താതാ തുമ്ഹാകം രാജാ ധമ്മികോ, വയേന ച മേ സമാനോ, സക്കുണേയ്യാഥ തുമ്ഹാകം രാജാനം മമ മിത്തം കാതു"ന്തി. സക്കോമ ദേവാതി. രാജാ തേസം സുങ്കം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഗേഹഞ്ച ദാപേത്വാ - "ഗച്ഛഥ ഭണ്ഡം വിക്കിണിത്വാ ഗമനകാലേ മം ദിസ്വാ ഗച്ഛേയ്യാഥാ"തി ആഹ. തേ തഥാ കത്വാ ഗമനകാലേ രാജാനം അദ്ദസംസു. "ഗച്ഛഥ തുമ്ഹാകം രാജാനം മമ വചനേന പുനപ്പുനം ആരോഗ്യം പുച്ഛിത്വാ 'രാജാ തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം മിത്തഭാവം ഇച്ഛതീ'തി വദഥാ"തി ആഹ.

തേ സാധൂതി പടിസ്സുണിത്വാ ഗന്ത്വാ ഭണ്ഡം പടിസാമേത്വാ ഭുത്തപാതരാസാ രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിംസു. രാജാ "കഹം ഭണേ തുമ്ഹേ ഏത്തകേ ഇമേ ദിവസേ ന ദിസ്സഥാ"തി പുച്ഛി. തേ സബ്ബം പവത്തിം ആരോചേസും. രാജാ - "സാധു, താതാ, തുമ്ഹേ നിസ്സായ മയാ മജ്ഝിമപ്പദേസേ രാജാ മിത്തോ ലദ്ധോ"തി അത്തമനോ അഹോസി. അപരഭാഗേ രാജഗഹവാസിനോപി വാണിജാ തക്കസീലം അഗമംസു. തേ പണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ ആഗതേ പുക്കുസാതി രാജാ "കുതോ ആഗതത്ഥാ"തി പുച്ഛിത്വാ "രാജഗഹതോ"തി സുത്വാ "മയ്ഹം സഹായസ്സ നഗരതോ ആഗതാ തുമ്ഹേ"തി. ആമ ദേവാതി. ആരോഗ്യം മേ സഹായസ്സാതി ആരോഗ്യം പുച്ഛിത്വാ "അജ്ജ പട്ഠായ യേ മയ്ഹം സഹായസ്സ നഗരതോ ജങ്ഘസത്ഥേന വാ സകടസത്ഥേന വാ വാണിജാ ആഗച്ഛന്തി, സബ്ബേസം മമ വിസയം പവിട്ഠകാലതോ പട്ഠായ വസനഗേഹാനി, രാജകോട്ഠാഗാരതോ നിവാപഞ്ച ദേന്തു, സുങ്കം വിസ്സജ്ജേന്തു, കിഞ്ചി ഉപദ്ദവം മാ കരോന്തൂ"തി ഭേരിം ചരാപേസി. ബിമ്ബിസാരോപി അത്തനോ നഗരേ തഥേവ ഭേരിം ചരാപേസി.

അഥ ബിമ്ബിസാരോ പുക്കുസാതിസ്സ പണ്ണം പഹിണി - "പച്ചന്തദേസേ നാമ മണിമുത്താദീനി രതനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, യം മയ്ഹം സഹായസ്സ രജ്ജേ ദസ്സനീയം വാ സവനീയം വാ രതനം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മേ മാ മച്ഛരായതൂ"തി. പുക്കുസാതിപി - "മജ്ഝിമദേസോ നാമ മഹാജനപദോ, യം തത്ഥ ഏവരൂപം രതനം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മേ സഹായോ മാ മച്ഛരായതൂ"തി പടിപണ്ണം പഹിണി. ഏവം തേ ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ അഞ്ഞമഞ്ഞം അദിസ്വാപി ദള്ഹമിത്താ അഹേസും.

ഏവം തേസം കതികം കത്വാ വസന്താനം പഠമതരം പുക്കുസാതിസ്സ പണ്ണാകാരോ ഉപ്പജ്ജി. രാജാ കിര അട്ഠ പഞ്ചവണ്ണേ അനഗ്ഘകമ്ബലേ ലഭി. സോ - “അതിസുന്ദരാ ഇമേ കമ്ബലാ, അഹം സഹായസ്സ പേസിസ്സാമീ”തി ലാഖാഗുളമത്തേ അട്ഠ സാരകരണ്ഡകേ ലിഖാപേത്വാ തേസു തേ കമ്ബലേ പക്ഖിപിത്വാ ലാഖായ വട്ടാപേത്വാ സേതവത്ഥേന വേഠേത്വാ സമുഗ്ഗേ പക്ഖിപിത്വാ വത്ഥേന വേഠേത്വാ രാജമുദ്ദികായ ലഞ്ഛേത്വാ “മയ്ഹം സഹായസ്സ ദേഥാ”തി അമച്ചേ പേസേസി. സാസനഞ്ച അദാസി - “അയം പണ്ണാകാരോ നഗരമജ്ഝേ അമച്ചാദിപരിവുതേന ദട്ഠബ്ബോ”തി. തേ ഗന്ത്വാ ബിമ്ബിസാരസ്സ അദംസു.

സോ സാസനം സുത്വാ അമച്ചാദയോ സന്നിപതന്തൂതി ഭേരിം ചരാപേത്വാ നഗരമജ്ഝേ അമച്ചാദിപരിവുതോ സേതച്ഛത്തേന ധാരിയമാനേന പല്ലങ്കവരേ നിസിന്നോ ലഞ്ഛനം ഭിന്ദിത്വാ വത്ഥം അപനേത്വാ സമുഗ്ഗം വിവരിത്വാ അന്തോ ഭണ്ഡികം മുഞ്ചിത്വാ ലാഖാഗുളേ ദിസ്വാ “മയ്ഹം സഹായോ പുക്കുസാതി ‘ജുതവിത്തകോ മേ സഹായോ’തി മഞ്ഞമാനോ മഞ്ഞേ ഇമം പണ്ണാകാരം പഹിണീ”തി ഏകം ഗുളം ഗഹേത്വാ ഹത്ഥേന വട്ടേത്വാ തുലയന്തോവ അന്തോ ദുസ്സഭണ്ഡികം അത്ഥീതി അഞ്ഞാസി. അഥ നം പല്ലങ്കപാദേ പഹരിത്വാ താവദേവ ലാഖാ പരിപതി, സോ നഖേന കരണ്ഡകം വിവരിത്വാ അന്തോ കമ്ബലരതനം ദിസ്വാ ഇതരേപി വിവരാപേസി, സബ്ബേപി കമ്ബലാ അഹേസും. അഥ നേ പത്ഥരാപേസി, തേ വണ്ണസമ്പന്നാ ഫസ്സസമ്പന്നാ ദീഘതോ സോളസഹത്ഥാ തിരിയം അട്ഠഹത്ഥാ അഹേസും. മഹാജനോ ദിസ്വാ അങ്ഗുലിയോ പോഠേസി, ചേലുക്ഖേപം അകാസി, - “അമ്ഹാകം രഞ്ഞോ അദിട്ഠസഹായോ പുക്കുസാതി അദിസ്വാവ ഏവരൂപം പണ്ണാകാരം പേസേസി, യുത്തം ഏവരൂപം മിത്തം കാതു”ന്തി അത്തമനോ അഹോസി. രാജാ ഏകമേകം കമ്ബലം അഗ്ഘാപേസി, സബ്ബേ അനഗ്ഘാ അഹേസും. തേസു ചത്താരോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പേസേസി, ചത്താരോ അത്തനോ ഘരേ അകാസി. തതോ ചിന്തേസി - “പച്ഛാ പേസേന്തേന പഠമം പേസിതപണ്ണാകാരതോ അതിരേകം പേസേതും വട്ടതി, സഹായേന ച മേ അനഗ്ഘോ പണ്ണാകാരോ പേസിതോ, കിം നു ഖോ പേസേമീ”തി?

കിം പന രാജഗഹേ തതോ അധികം രതനം നത്ഥീതി? നോ നത്ഥി, മഹാപുഞ്ഞോ രാജാ, അപിച ഖോ പനസ്സ സോതാപന്നകാലതോ പട്ഠായ ഠപേത്വാ തീണി രതനാനി അഞ്ഞം രതനം സോമനസ്സം ജനേതും സമത്ഥം നാമ നത്ഥി . സോ രതനം വിചിനിതും ആരദ്ധോ - രതനം നാമ സവിഞ്ഞാണകം അവിഞ്ഞാണകന്തി ദുവിധം. തത്ഥ അവിഞ്ഞാണകം സുവണ്ണരജതാദി, സവിഞ്ഞാണകം ഇന്ദ്രിയബദ്ധം. അവിഞ്ഞാണകം സവിഞ്ഞാണകസ്സേവ അലങ്കാരാദിവസേന പരിഭോഗം ഹോതി, ഇതി ഇമേസു ദ്വീസു രതനേസു സവിഞ്ഞാണകം സേട്ഠം. സവിഞ്ഞാണകമ്പി ദുവിധം തിരച്ഛാനരതനം മനുസ്സരതനന്തി. തത്ഥ തിരച്ഛാനരതനം ഹത്ഥിഅസ്സരതനം, തമ്പി മനുസ്സാനം ഉപഭോഗത്ഥമേവ നിബ്ബത്തതി , ഇതി ഇമേസുപി ദ്വീസു മനുസ്സരതനം സേട്ഠം. മനുസ്സരതനമ്പി ദുവിധം ഇത്ഥിരതനം പുരിസരതനന്തി. തത്ഥ ചക്കവത്തിനോ രഞ്ഞോ ഉപ്പന്നം ഇത്ഥിരതനമ്പി പുരിസസ്സേവ ഉപഭോഗം. ഇതി ഇമേസുപി ദ്വീസു പുരിസരതനമേവ സേട്ഠം.

പുരിസരതനമ്പി ദുവിധം അഗാരിയരതനം അനഗാരിയരതനഞ്ച. തത്ഥ അഗാരിയരതനേസുപി ചക്കവത്തിരാജാ അജ്ജ പബ്ബജിതസാമണേരം

പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദതി, ഇതി ഇമേസുപി ദ്വീസു അനഗാരിയരതനമേവ സേട്ഠം. അനഗാരിയരതനമ്പി ദുവിധം സേക്ഖരതനഞ്ച അസേക്ഖരതനഞ്ച. തത്ഥ സതസഹസ്സമ്പി സേക്ഖാനം അസേക്ഖസ്സ പദേസം ന പാപുണാതി, ഇതി ഇമേസുപി ദ്വീസു അസേക്ഖരതനമേവ സേട്ഠം. തമ്പി ദുവിധം ബുദ്ധരതനം സാവകരതനന്തി. തത്ഥ സതസഹസ്സമ്പി സാവകരതനാനം ബുദ്ധരതനസ്സ പദേസം ന പാപുണാതി, ഇതി ഇമേസുപി ദ്വീസൂ ബുദ്ധരതനമേവ സേട്ഠം.

ബുദ്ധരതനമ്പി ദുവിധം പച്ചേകബുദ്ധരതനം സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധരതനന്തി. തത്ഥ സതസഹസ്സമ്പി പച്ചേകബുദ്ധാനം സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസ്സ പദേസം ന പാപുണാതി, ഇതി ഇമേസുപി ദ്വീസു സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധരതനംയേവ സേട്ഠം. സദേവകസ്മിഞ്ഹി ലോകേ ബുദ്ധരതനസമം രതനം നാമ നത്ഥി. തസ്മാ അസദിസമേവ രതനം മയ്ഹം സഹായസ്സ പേസേസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ തക്കസീലവാസിനോ പുച്ഛി - "താതാ തുമ്ഹാകം ജനപദേ ബുദ്ധോ ധമ്മോ സങ്ഘോതി ഇമാനി തീണി രതനാനി ദിസ്സന്തീ"തി. ഘോസോപി സോ മഹാരാജ താവ തത്ഥ നത്ഥി, ദസ്സനം പന കുതോതി.

"സുന്ദരം താതാ"തി രാജാ തുട്ഠോ ചിന്തേസി - "സക്കാ ഭവേയ്യ ജനസങ്ഗഹത്ഥായ മയ്ഹം സഹായസ്സ വസനട്ഠാനം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം പേസേതും, ബുദ്ധാ പന പച്ചന്തിമേസു ജനപദേസു ന അരുണം ഉട്ഠപേന്തി. തസ്മാ സത്ഥാരാ ഗന്തും ന സക്കാ. സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാദയോ മഹാസാവകേ പേസേതും സക്കാ ഭവേയ്യ. മയാ പന 'ഥേരാ പച്ചന്തേ വസന്തീ'തി സുത്വാപി മനുസ്സേ പേസേത്വാ തേ അത്തനോ സമീപം ആണാപേത്വാ ഉപട്ഠാതുമേവ യുത്തം. തസ്മാ ന ഥേരേഹിപി സക്കാ ഗന്തും. യേന പനാകാരേന സാസനേ പേസിതേ സത്ഥാ ച മഹാസാവകാ ച ഗതാ വിയ ഹോന്തി, തേനാകാരേന സാസനം പഹിണിസ്സാമീ"തി. ചിന്തേത്വാ ചതുരതനായാമം വിദത്ഥിമത്തപുഥുലം നാതിതനും നാതിബഹലം സുവണ്ണപട്ടം കാരാപേത്വാ "തത്ഥ അജ്ജ അക്ഖരാനി ലിഖിസ്സാമീ"തി. പാതോവ സീസം ന്ഹായിത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ ഭുത്തപാതരാസോ അപനീതഗന്ധമാലാഭരണോ സുവണ്ണസരകേന ജാതിഹിങ്ഗുലികം ആദായ ഹേട്ഠതോ പട്ഠായ ദ്വാരാനി പിദഹന്തോ പാസാദമാരുയ്ഹ പുബ്ബദിസാമുഖം സീഹപഞ്ജരം വിവരിത്വാ ആകാസതലേ നിസീദിത്വാ സുവണ്ണപട്ടേ അക്ഖരാനി ലിഖന്തോ - "ഇധ തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ സുഗതോ ലോകവിദൂ അനുത്തരോ പുരിസദമ്മസാരഥി സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാനം ബുദ്ധോ ഭഗവാ"തി. ബുദ്ധഗുണേ താവ ഏകദേസേന ലിഖി.

തതോ "ഏവം ദസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതഭവനതോ ചവിത്വാ മാതുകുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി , ഏവം ലോകവിവരണം അഹോസി, മാതുകുച്ഛിയം വസമാനേ ഇദം നാമ അഹോസി, അഗാരമജ്ഝേ വസമാനേ ഇദം നാമ അഹോസി, ഏവം മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖന്തോ ഏവം മഹാപധാനം പദഹി. ഏവം ദുക്കരകാരികം കത്വാ മഹാബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ അപരാജിതപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝന്തസ്സ ഏവം ലോകവിവരണം അഹോസി. സദേവകേ ലോകേ അഞ്ഞം ഏവരൂപം രതനം നാമ നത്ഥീതി.

യംകിഞ്ചി വിത്തം ഇധ വാ ഹുരം വാ,

സഗ്ഗേസു വാ യം രതനം പണീതം;
ന നോ സമം അത്ഥി തഥാഗതേന,
ഇദമ്പി ബുദ്ധേ രതനം പണീതം;
ഏതേന സച്ചേന സുവത്ഥി ഹോതൂ''തി. (ഖു॰ പാ॰ ൬.൩; സു॰ നി॰ ൨൨൬) -

ഏവം ഏകദേസേന ബുദ്ധഗുണേപി ലിഖിത്വാ ദുതിയം **ധമ്മരതനം** ഥോമേന്തോ - ''സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ...പേ॰... പച്ചത്തം വേദിതബ്ബോ വിഞ്ഞൂഹീ''തി. ''ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ...പേ॰... അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ''തി. ''സത്ഥാരാ ദേസിതധമ്മോ നാമ ഏവരൂപോ ച ഏവരൂപോ ചാ''തി സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയേ ഏകദേസേന ലിഖിത്വാ -

''യം ബുദ്ധസേട്ഠോ പരിവണ്ണയീ സുചിം,
സമാധിമാനന്തരികഞ്ഞമാഹു;
സമാധിനാ തേന സമോ ന വിജ്ജതി,
ഇദമ്പി ധമ്മേ രതനം പണീതം;
ഏതേന സച്ചേന സുവത്ഥി ഹോതൂ''തി. (ഖു॰ പാ॰ ൬.൫; സു॰ നി॰ ൨൨൮) -

ഏവം ഏകദേസേന ധമ്മഗുണേ ലിഖിത്വാ തതിയം **സങ്ഘരതനം** ഥോമേന്തോ - ''സുപ്പടിപന്നോ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ...പേ॰... പുഞ്ഞക്ഖേത്തം ലോകസ്സാ''തി. ''കുലപുത്താ നാമ സത്ഥു ധമ്മകഥം സുത്വാ ഏവം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജന്തി, കേചി സേതച്ഛത്തം പഹായ പബ്ബജന്തി, കേചി ഉപരജ്ജം, കേചി സേനാപതിട്ഠാനാദീനി പഹായ പബ്ബജന്തി. പബ്ബജിത്വാ ച പന ഇമഞ്ച പടിപത്തിം പൂരേന്തീ''തി ചൂളസീലമജ്ഝിമസീലമഹാസീലാദീനി ഏകദേസേന ലിഖിത്വാ ഛദ്വാരസംവരം സതിസമ്പജഞ്ഞം ചതുപച്ചയസന്തോസം നവവിധം സേനാസനം, നീവരണപ്പഹാനം പരികമ്മം ഝാനാഭിഞ്ഞാ അട്ഠതിംസ കമ്മട്ഠാനാനി യാവ ആസവക്ഖയാ ഏകദേസേന ലിഖി, സോളസവിധം ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനം വിത്ഥാരേനേവ ലിഖിത്വാ ''സത്ഥു സാവകസങ്ഘോ നാമ ഏവരൂപേഹി ച ഗുണേഹി സമന്നാഗതോ.

യേ പുഗ്ഗലാ അട്ഠസതം പസട്ഠാ,
ചത്താരി ഏതാനി യുഗാനി ഹോന്തി;
തേ ദക്ഖിണേയ്യാ സുഗതസ്സ സാവകാ,
ഏതേസു ദിന്നാനി മഹപ്ഫലാനി;
ഇദമ്പി സങ്ഘേ രതനം പണീതം,
ഏതേന സച്ചേന സുവത്ഥി ഹോതൂ''തി. (ഖു॰ പാ॰ ൬.൬; സു॰ നി॰ ൨൨൯) -

ഏവം ഏകദേസേന സങ്ഘഗുണേ ലിഖിത്വാ - ''ഭഗവതോ സാസനം സ്വാക്ഖാതം നിയ്യാനികം, സചേ മയ്ഹം സഹായോ സക്കോതി, നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജതൂ''തി ലിഖിത്വാ സുവണ്ണപട്ടം സംഹരിത്വാ സുഖുമകമ്ബലേന വേഠേത്വാ സാരസമുഗ്ഗേ പക്ഖിപിത്വാ തം സമുഗ്ഗം സുവണ്ണമയേ, സുവണ്ണമയം, രജതമയേ രജതമയം മണിമയേ, മണിമയം പവാളമയേ, പവാളമയം ലോഹിതങ്കമയേ, ലോഹിതങ്കമയം മസാരഗല്ലമയേ, മസാരഗല്ലമയം ഫലികമയേ, ഫലികമയം

ദന്തമയേ, ദന്തമയം സബ്ബരതനമയേ, സബ്ബരതനമയം കിലഞ്ജമയേ, കിലഞ്ജമയം സമുഗ്ഗം സാരകരണ്ഡകേ ഠപേസി.

പുന സാരകരണ്ഡകം സുവണ്ണകരണ്ഡകേതി പുരിമനയേനേവ ഹരിത്വാ സബ്ബരതനമയം കരണ്ഡകം കിലഞ്ജമയേ കരണ്ഡകേ ഠപേസി. തതോ കിലഞ്ജമയം കരണ്ഡകം സാരമയപേളായാതി പുന വുത്തനയേനേവ ഹരിത്വാ സബ്ബരതനമയം പേളം കിലഞ്ജമയപേളായ ഠപേത്വാ ബഹി വത്ഥേന വേഠേത്വാ രാജമുദ്ദികായ ലഞ്ഛേത്വാ അമച്ചേ ആണാപേസി - "മമ ആണാപവത്തിട്ഠാനേ മഗ്ഗം അലങ്കാരാപേഥ മഗ്ഗോ അട്ഠുസഭവിത്ഥതോ ഹോതു, ചതുഉസഭട്ഠാനം സോധിതമത്തകമേവ ഹോതു, മജ്ഝേ ചതുഉസഭം രാജാനുഭാവേന പടിയാദേഥാ"തി. തതോ മങ്ഗലഹത്ഥിം അലങ്കാരാപേത്വാ തസ്സ ഉപരി പല്ലങ്കം പഞ്ഞപേത്വാ സേതച്ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ നഗരവീഥിയോ സിത്തസമ്മട്ഠാ സമുസ്സിതദ്ധജപടാകാ കദലിപുണ്ണഘടഗന്ധധൂമപുപ്ഫാദീഹി സുപ്പടിമണ്ഡിതാ കാരേത്വാ "അത്തനോ അത്തനോ വിസയപ്പദേസേ ഏവരൂപം പൂജം കാരേന്തൂ"തി അന്തരഭോഗികാനം ജവനദൂതേ പേസേത്വാ സയം സബ്ബാലങ്കാരേന അലങ്കരിത്വാ - "സബ്ബതാളാവചരസമ്മിസ്സബലകായപരിവുതോ പണ്ണാകാരം പേസേമീ"തി അത്തനോ വിസയപരിയന്തം ഗന്ത്വാ അമച്ചസ്സ മുഖസാസനം അദാസി - "താത മയ്ഹം സഹായോ പുക്കുസാതി ഇമം പണ്ണാകാരം പടിച്ഛന്തോ ഓരോധമജ്ഝേ അപടിച്ഛിത്വാ പാസാദം ആരുയ്ഹ പടിച്ഛതൂ"തി. ഏവം സാസനം ദത്വാ പച്ചന്തദേസം സത്ഥാ ഗച്ഛതീതി പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ നിവത്തി. അന്തരഭോഗികാ തേനേവ നിയാമേന മഗ്ഗം പടിയാദേത്വാ പണ്ണാകാരം നയിംസു.

പുക്കുസാതിപി അത്തനോ രജ്ജസീമതോ പട്ഠായ തേനേവ നിയാമേന മഗ്ഗം പടിയാദേത്വാ നഗരം അലങ്കാരാപേത്വാ പണ്ണാകാരസ്സ പച്ചുഗ്ഗമനം അകാസി. പണ്ണാകാരോ തക്കസീലം പാപുണന്തോ ഉപോസഥദിവസേ പാപുണി, പണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ ഗതഅമച്ചോപി രഞ്ഞോ വുത്തസാസനം ആരോചേസി. രാജാ തം സുത്വാ പണ്ണാകാരേന സദ്ധിം ആഗതാനം കത്തബ്ബകിച്ചം വിചാരേത്വാ പണ്ണാകാരം ആദായ പാസാദം ആരുയ്ഹ "മാ ഇധ കോചി പവിസതൂ"തി ദ്വാരേ ആരക്ഖം കാരേത്വാ സീഹപഞ്ജരം വിവരിത്വാ പണ്ണാകാരം ഉച്ചാസനേ ഠപേത്വാ സയം നീചാസനേ നിസിന്നോ ലഞ്ഛനം ഭിന്ദിത്വാ നിവാസനം അപനേത്വാ കിലഞ്ജപേളതോ പട്ഠായ അനുപുബ്ബേന വിവരന്തോ സാരമയം സമുഗ്ഗം ദിസ്വാ ചിന്തേസി - "മഹാപരിഹാരോ നായം അഞ്ഞസ്സ രതനസ്സ ഭവിസ്സതി, അദ്ധാ മജ്ഝിമദേസേ സോതബ്ബയുത്തകം രതനം ഉപ്പന്ന"ന്തി. അഥ തം സമുഗ്ഗം വിവരിത്വാ രാജലഞ്ഛനം ഭിന്ദിത്വാ സുഖുമകമ്ബലം ഉഭതോ വിയൂഹിത്വാ സുവണ്ണപട്ടം അദ്ദസ.

സോ തം പസാരേത്വാ - "മനാപാനി വത അക്ഖരാനി സമസീസാനി സമപന്തീനി ചതുരസ്സാനീ"തിആദിതോ പട്ഠായ വാചേതും ആരഭി. തസ്സ - "ഇധ തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ"തി ബുദ്ധഗുണേ വാചേന്തസ്സ ബലവസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജി, നവനവുതിലോമകൂപസഹസ്സാനി ഉദ്ധഗ്ഗലോമാനി അഹേസും. അത്തനോ ഠിതഭാവം വാ നിസിന്നഭാവം വാ ന ജാനാതി. അഥസ്സ - "കപ്പകോടിസതസഹസ്സേഹിപി ഏതം ദുല്ലഭസാസനം സഹായം നിസ്സായ സോതും ലഭാമീ"തി ഭിയ്യോ ബലവപീതി ഉദപാദി. സോ ഹി ഉപരി വാചേതും അസക്കോന്തോ യാവ പീതിവേഗപസ്സദ്ധിയാ നിസീദിത്വാ പരതോ - "സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ"തി ധമ്മഗുണേ ആരഭി. തത്രാപിസ്സ തഥേവ

അഹോസി. സോ പുന യാവ പീതിവേഗപസ്സദ്ധിയാ നിസീദിത്വാ പരതോ "സുപ്പടിപന്നോ"തി സങ്ഘഗുണേ ആരഭി . തത്രാപിസ്സ തഥേവ അഹോസി. അഥ സബ്ബപരിയന്തേ ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനം വാചേത്വാ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനാനി നിബ്ബത്തേസി, സോ ഝാനസുഖേനേവ വീതിനാമേസി. അഞ്ഞോ കോചി ദട്ഠും ന ലഭതി, ഏകോവ ചൂളുപട്ഠാകോ പവിസതി. ഏവം അഡ്ഢമാസമത്തം വീതിനാമേസി.

നാഗരാ രാജങ്ഗണേ സന്നിപതിത്വാ ഉക്കുട്ഠിം അകംസു "പണ്ണാകാരം പടിച്ഛിതദിവസതോ പട്ഠായ ബലദസ്സനം വാ നാടകദസ്സനം വാ നത്ഥി, വിനിച്ഛയദാനം നത്ഥി, രാജാ സഹായേന പഹിതം പണ്ണാകാരം യസ്സിച്ഛതി തസ്സ ദസ്സേതു, രാജാനോ നാമ ഏകച്ചസ്സ പണ്ണാകാരവസേനപി വഞ്ചേത്വാ രജ്ജം അത്തനോ കാതും വായമന്തി. കിം നാമ അമ്ഹാകം രാജാ കരോതീ"തി? രാജാ ഉക്കുട്ഠിസദ്ദം സുത്വാ - "രജ്ജം നു ഖോ ധാരേമി, ഉദാഹു സത്ഥാര"ന്തി ചിന്തേസി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - "രജ്ജകാരിതഅത്തഭാവോ നാമ നേവ ഗണകേന, ന ഗണകമഹാമത്തേന ഗണേതും സക്കോ. സത്ഥുസാസനം ധാരേസ്സാമീ"തി സയനേ ഠപിതം അസിം ഗഹേത്വാ കേസേ ഛിന്ദിത്വാ സീഹപഞ്ജരം വിവരിത്വാ - "ഏതം ഗഹേത്വാ രജ്ജം കാരേഥാ"തി സദ്ധിം ചൂളാമണിനാ കേസകലാപം പരിസമജ്ഝേ പാതേസി, മഹാജനോ തം ഉക്ഖിപിത്വാ - "സഹായകസന്തികാ ലദ്ധപണ്ണാകാരാ നാമ രാജാനോ തുമ്ഹാദിസാ ഹോന്തി ദേവാ"തി ഏകപ്പഹാരേനേവ വിരവി. രഞ്ഞോപി ദ്വങ്ഗുലമത്തം കേസമസ്സു അഹോസി. ബോധിസത്തസ്സ പബ്ബജ്ജാസദിസമേവ കിര ജാതം.

തതോ ചൂളുപട്ഠാകം പേസേത്വാ അന്തരാപണാ ദ്വേ കാസായവത്ഥാനി മത്തികാപത്തഞ്ച ആഹരാപേത്വാ - "യേ ലോകേ അരഹന്തോ, തേ ഉദ്ദിസ്സ മയ്ഹം പബ്ബജ്ജാ"തി സത്ഥാരം ഉദ്ദിസ്സ ഏകം കാസാവം നിവാസേത്വാ ഏകം പാരുപിത്വാ പത്തം വാമഅംസകൂടേ കത്വാ കത്തരദണ്ഡം ഗഹേത്വാ - "സോഭതി നു ഖോ മേ പബ്ബജ്ജാ നോ വാ"തി മഹാതലേ കതിപയവാരേ അപരാപരം ചങ്കമിത്വാ - "സോഭതി മേ പബ്ബജ്ജാ"തി ദ്വാരം വിവരിത്വാ പാസാദാ ഓതരി. ഓതരന്തം പന നം തീസു ദ്വാരേസു ഠിതനാടകാദീനി ദിസ്വാപി ന സഞ്ജാനിംസു. "ഏകോ പച്ചേകബുദ്ധോ അമ്ഹാകം രഞ്ഞോ ധമ്മകഥം കഥേതും ആഗതോ"തി കിര ചിന്തയിംസു. ഉപരിപാസാദം പന ആരുയ്ഹ രഞ്ഞോ ഠിതനിസിന്നട്ഠാനാനി ദിസ്വാ രാജാ ഗതോതി ഞത്വാ സമുദ്ദമജ്ഝേ ഓസീദമാനായ നാവായ ജനോ വിയ ഏകപ്പഹാരേനേവ വിരവിംസു. കുലപുത്തം ഭൂമിതലം ഓതിണ്ണമത്തം അട്ഠാരസസേനിയോ സബ്ബേ നാഗരാ ബലകായാ ച പരിവാരേത്വാ മഹാവിരവം വിരവിംസു. അമച്ചാപി തം ഏതദവോചും - "ദേവ മജ്ഝിമദേസരാജാനോ നാമ ബഹുമായാ, സാസനം പേസേത്വാ ബുദ്ധരതനം നാമ ലോകേ ഉപ്പന്നം വാ നോ വാതി ഞത്വാ ഗമിസ്സഥ , നിവത്തഥ ദേവാ"തി. സദ്ദഹാമഹം മയ്ഹം സഹായകസ്സ, തസ്സ മയാ സദ്ധിം ദ്വേജ്ഝവചനം നാമ നത്ഥി, തിട്ഠഥ തുമ്ഹേതി. തേ അനുഗച്ഛന്തിയേവ.

കുലപുത്തോ കത്തരദണ്ഡേന ലേഖം കത്വാ - "ഇദം രജ്ജം കസ്സാ"തി ആഹ? തുമ്ഹാകം ദേവാതി. യോ ഇമം ലേഖം അന്തരം കരോതി, രാജാണായ കാരേതബ്ബോതി. മഹാജനകജാതകേ ബോധിസത്തേന കതലേഖം സീവലിദേവീ അന്തരം കാതും അവിസഹന്തീ വിവത്തമാനാ അഗമാസി. തസ്സാ ഗതമഗ്ഗേന മഹാജനോ അഗമാസി. തം പന ലേഖം മഹാജനോ അന്തരം കാതും ന

വിസഹി, ലേഖം ഉസ്സീസകം കത്വാ വിവത്തമാനാ വിരവിംസു. കുലപുത്തോ "അയം മേ ഗതട്ഠാനേ ദന്തകട്ഠം വാ മുഖോദകം വാ ദസ്സതീ"തി അന്തമസോ ഏകചേടകമ്പി അഗ്ഗഹേത്വാ പക്കാമി. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി "മമ സത്ഥാ ച മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ ഏകകോവ പബ്ബജിതോ"തി ഏകകോവ അഗമാസി. "സത്ഥു ലജ്ജാമീ"തി ച - "സത്ഥാ കിര മേ പബ്ബജിത്വാ യാനം നാരുള്ഹോ"തി ച അന്തമസോ ഏകപടലികമ്പി ഉപാഹനം നാരുഹി, പണ്ണച്ഛത്തകമ്പി ന ധാരേസി. മഹാജനോ രുക്ഖപാകാരട്ടാലകാദീനി ആരുയ്ഹ ഏസ അമ്ഹാകം രാജാ ഗച്ഛതീതി ഓലോകേസി. കുലപുത്തോ - "ദൂരം ഗന്തബ്ബം, ന സക്കാ ഏകേന മഗ്ഗോ നിത്ഥരിതു"ന്തി ഏകം സത്ഥവാഹം അനുബന്ധി. സുഖുമാലസ്സ കുലപുത്തസ്സ കഠിനതത്തായ പഥവിയാ ഗച്ഛന്തസ്സ പാദതലേസു ഫോടാ ഉട്ഠഹിത്വാ ഭിജ്ജന്തി, ദുക്ഖാ വേദനാ ഉപ്പജ്ജന്തി. സത്ഥവാഹേ ഖന്ധാവാരം ബന്ധിത്വാ നിസിന്നേ കുലപുത്തോ മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ ഏകസ്മിം രുക്ഖമൂലേ നിസീദതി. നിസിന്നട്ഠാനേ പാദപരികമ്മം വാ പിട്ഠിപരികമ്മം വാ കത്താ നാമ നത്ഥി, കുലപുത്തോ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ മഗ്ഗദരഥകിലമഥപരിളാഹം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ ഝാനരതിയാ വീതിനാമേതി.

പുനദിവസേ ഉട്ഠിതേ അരുണേ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ പുന സത്ഥവാഹം അനുബന്ധതി. പാതരാസകാലേ കുലപുത്തസ്സ പത്തം ഗഹേത്വാ ഖാദനീയം ഭോജനീയം പത്തേ പക്ഖിപിത്വാ ദേന്തി. തം ഉത്തണ്ഡുലമ്പി ഹോതി കിലിന്നമ്പി സമസക്ഖരമ്പി അലോണാതിലോണമ്പി, കുലപുത്തോ പവിസനട്ഠാനം പച്ചവേക്ഖിത്വാ അമതം വിയ പരിഭുഞ്ജിത്വാ ഏതേന നിയാമേന അട്ഠഹി ഊനകാനി ദ്വേ യോജനസതാനി ഗതോ. ജേതവനദ്വാരകോട്ഠകസ്സ പന സമീപേന ഗച്ഛന്തോപി - "കഹം സത്ഥാ വസതീ"തി നാപുച്ഛി. കസ്മാ? സത്ഥുഗാരവേന ചേവ രഞ്ഞോ പേസിതസാസനവസേന ച. രഞ്ഞോ ഹി - "ഇധ തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീ"തി സത്ഥാരം രാജഗഹേ ഉപ്പന്നം വിയ കത്വാ സാസനം പേസിതം, തസ്മാ നം അപുച്ഛിത്വാവ പഞ്ചചത്താലീസയോജനമത്തം മഗ്ഗം അതിക്കന്തോ. സോ സൂരിയത്ഥങ്ഗമനവേലായ രാജഗഹം പത്വാ സത്ഥാ കഹം വസതീതി പുച്ഛി. കുതോ നു, ഭന്തേ, ആഗതോതി? ഇതോ ഉത്തരതോതി. സത്ഥാ തുയ്ഹം ആഗതമഗ്ഗേ ഇതോ പഞ്ചചത്താലീസയോജനമത്തേ സാവത്ഥി നാമ അത്ഥി, തത്ഥ വസതീതി. കുലപുത്തോ ചിന്തേസി - "ഇദാനി അകാലോ ന സക്കാ ഗന്തും, അജ്ജ ഇധേവ വസിത്വാ സ്വേ സത്ഥു സന്തികം ഗമിസ്സാമീ"തി. തതോ - "വികാലേ സമ്പത്തപബ്ബജിതാ കഹം വസന്തീ"തി പുച്ഛി. ഇമായ കുമ്ഭകാരസാലായ, ഭന്തേതി. അഥ സോ തം കുമ്ഭകാരം യാചിത്വാ തത്ഥ വാസത്ഥായ പവിസിത്വാ നിസീദി.

ഭഗവാപി തംദിവസം പച്ചൂസകാലേ ലോകം വോലോകേന്തോ പുക്കുസാതിം ദിസ്വാ ചിന്തേസി - "അയം കുലപുത്തോ സഹായേന പേസിതം സാസനമത്തകം വാചേത്വാ അതിരേകതിയോജനസതികം മഹാരജ്ജം പഹായ മം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിത്വാ അട്ഠഹി ഊനകാനി ദ്വേ യോജനസതാനി അതിക്കമ്മ രാജഗഹം പാപുണിസ്സതി, മയി അഗച്ഛന്തേ പന തീണി സാമഞ്ഞഫലാനി അപ്പടിവിജ്ഝിത്വാ ഏകരത്തിവാസേന അനാഥകാലകിരിയം കരിസ്സതി, മയി പന ഗതേ തീണി സാമഞ്ഞഫലാനി പടിവിജ്ഝിസ്സതി. ജനസങ്ഗഹത്ഥായേവ പന മയാ സതസഹസ്സകപ്പാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പാരമിയോ

പൂരിതാ, കരിസ്സാമി തസ്സ സങ്ഗഹ''ന്തി പാതോവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ സാവത്ഥിയം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപ്പടിക്കന്തോ ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ മുഹുത്തം അത്തദരഥകിലമഥം പടിപസ്സമ്ഭേത്വാ - ''കുലപുത്തോ മയി ഗാരവേന ദുക്കരം അകാസി, അതിരേകയോജനസതം രജ്ജം പഹായ അന്തമസോ മുഖധോവനദായകമ്പി ചേടകം അഗ്ഗഹേത്വാ ഏകകോവ നിക്ഖന്തോ''തി സാരിപുത്തമഹാമോഗ്ഗല്ലാനാദീസു കഞ്ചി അനാമന്തേത്വാ സയമേവ അത്തനോ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ഏകകോവ നിക്ഖന്തോ. ഗച്ഛന്തോ ച നേവ ആകാസേ ഉപ്പതി, ന പഥവിം സംഖിപി, - ''കുലപുത്തോ മമ ലജ്ജമാനോ ഹത്ഥിഅസ്സരഥസുവണ്ണസിവികാദീസു ഏകയാനേപി അനിസീദിത്വാ അന്തമസോ ഏകപടലികം ഉപാഹനമ്പി അനാരുയ്ഹ പണ്ണച്ഛത്തകമ്പി അഗ്ഗഹേത്വാ നിക്ഖന്തോ, മയാപി പദസാവ ഗന്തും വട്ടതീ''തി പന ചിന്തേത്വാ പദസാവ അഗമാസി.

സോ അസീതി അനുബ്യഞ്ജനാനി ബ്യാമപ്പഭാ ബാത്തിംസ മഹാപുരിസലക്ഖണാനീതി ഇമം ബുദ്ധസിരിം പടിച്ഛാദേത്വാ വലാഹകപടിച്ഛന്നോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ അഞ്ഞതരഭിക്ഖുവേസേന ഗച്ഛന്തോ ഏകപച്ഛാഭത്തേനേവ പഞ്ചചത്താലീസ യോജനാനി അതിക്കമ്മ സൂരിയത്ഥങ്ഗമലീവേലായ കുലപുത്തേ പവിട്ഠമത്തേയേവ തം കുമ്ഭകാരസാലം പാപുണി. തം സന്ധായ വുത്തം - ''തേന ഖോ പന സമയേന, പുക്കുസാതി, നാമ കുലപുത്തോ ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ സദ്ധായ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതോ, സോ തസ്മിം കുമ്ഭകാരാവേസനേ പഠമം വാസൂപഗതോ ഹോതീ''തി.

ഏവം ഗന്ത്വാപി പന ഭഗവാ - ''അഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ''തി പസയ്ഹ കുമ്ഭകാരസാലം അപവിസിത്വാ ദ്വാരേ ഠിതോവ കുലപുത്തം ഓകാസം കാരേന്തോ **സചേ തേ ഭിക്ഖൂ**തിആദിമാഹ. **ഉരുന്ദ**ന്തി വിവിത്തം അസമ്ബാധം. **വിഹരതായസ്മാ യഥാസുഖ**ന്തി യേന യേന ഇരിയാപഥേന ഫാസു ഹോതി, തേന തേന യഥാസുഖം ആയസ്മാ വിഹരതൂതി ഓകാസം അകാസി. അതിരേകതിയോജനസതഞ്ഹി രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിതോ കുലപുത്തോ പരസ്സ ഛഡ്ഡിതപതിതം കുമ്ഭകാരസാലം കിം അഞ്ഞസ്സ സബ്രഹ്മചാരിനോ മച്ഛരായിസ്സതി. ഏകച്ചേ പന മോഘപുരിസാ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ആവാസമച്ഛരിയാദീഹി അഭിഭൂതാ അത്തനോ വസനട്ഠാനേ മയ്ഹം കുടി മയ്ഹം പരിവേണന്തി അഞ്ഞേസം അവാസായ പരക്കമന്തി. **നിസീദീ**തി അച്ചന്തസുഖുമാലോ ലോകനാഥോ ദേവവിമാനസദിസം ഗന്ധകുടിം പഹായ തത്ഥ തത്ഥ വിപ്പകിണ്ണഛാരികായ ഭിന്നഭാജനതിണപലാസകുക്കുടസൂകരവച്ചാദിസംകിലിട്ഠായ സങ്കാരട്ഠാനസദിസായ കുമ്ഭകാരസാലായ തിണസന്ഥാരം സന്ഥരിത്വാ പംസുകൂലചീവരം പഞ്ഞപേത്വാ ദേവവിമാനസദിസം ദിബ്ബഗന്ധസുഗന്ധം ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ നിസീദന്തോ വിയ നിസീദി.

ഇതി ഭഗവാപി അസമ്ഭിന്നമഹാസമ്മതവംസേ ഉപ്പന്നോ, കുലപുത്തോപി ഖത്തിയഗബ്ഭേ വഡ്ഢിതോ. ഭഗവാപി അഭിനീഹാരസമ്പന്നോ, കുലപുത്തോപി അഭിനീഹാരസമ്പന്നോ. ഭഗവാപി രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിതോ, കുലപുത്തോപി. ഭഗവാപി സുവണ്ണവണ്ണോ, കുലപുത്തോപി. ഭഗവാപി സമാപത്തിലാഭീ, കുലപുത്തോപി. ഇതി ദ്വേപി ഖത്തിയാ ദ്വേപി അഭിനീഹാരസമ്പന്നാ ദ്വേപി

രാജപബ്ബജിതാ ദ്വേപി സുവണ്ണവണ്ണാ ദ്വേപി സമാപത്തിലാഭിനോ കുമ്ഭകാരസാലം പവിസിത്വാ നിസിന്നാതി തേഹി കുമ്ഭകാരസാലാ അതിവിയ സോഭതി, ദ്വീഹി സീഹാദീഹി പവിട്ഠഗുഹാദീഹി ആഹരിത്വാ ദീപേതബ്ബം. തേസു പന ദ്വീസു ഭഗവാ - "സുഖുമാലോ അഹം പരമസുഖുമാലോ ഏകപച്ഛാഭത്തേന പഞ്ചചത്താലീസ യോജനാനി ആഗതോ, മുഹുത്തം താവ സീഹസേയ്യം കപ്പേത്വാ മഗ്ഗദരഥം പടിപസ്സമ്ഭേമീ"തി ചിത്തമ്പി അനുപ്പാദേത്വാ നിസീദന്തോവ ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജി. കുലപുത്തോപി - "ദ്വാനവുതിയോജനസതം ആഗതോമ്ഹി, മുഹുത്തം താവ നിപജ്ജിത്വാ മഗ്ഗദരഥം വിനോദേമീ"തി ചിത്തം അനുപ്പാദേത്വാ നിസീദമാനോവ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജി. ഇദം സന്ധായ **അഥ ഖോ ഭഗവാ ബഹുദേവ രത്തി**ന്തിആദി വുത്തം.

നനു ച ഭഗവാ കുലപുത്തസ്സ ധമ്മം ദേസേസ്സാമീതി ആഗതോ, കസ്മാ ന ദേസേസീതി? കുലപുത്തസ്സ മഗ്ഗദരഥോ അപ്പടിപസ്സദ്ധോ, ന സക്ഖിസ്സതി ധമ്മദേസനം സമ്പടിച്ഛിതും, സോ താവസ്സ പടിപസ്സമ്ഭതൂതി ന ദേസേസി. അപരേ - "രാജഗഹം നാമ ആകിണ്ണമനുസ്സം അവിവിത്തം ദസഹി സദ്ദേഹി, സോ സദ്ദോ ദിയഡ്ഢയാമമത്തേന സന്നിസീദതി, തം ആഗമേന്തോ ന ദേസേസീ"തി വദന്തി. തം അകാരണം, ബ്രഹ്മലോകപ്പമാണമ്പി ഹി സദ്ദം ഭഗവാ അത്തനോ ആനുഭാവേന വൂപസമേതും സക്കോതി, മഗ്ഗദരഥവൂപസമം ആഗമേന്തോയേവ പന ന ദേസേസി.

തത്ഥ **ബഹുദേവ രത്തി**ന്തി ദിയഡ്ഢയാമമത്തം. **ഏതദഹോസീ**തി ഭഗവാ ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ സുവണ്ണവിമാനേ മണിസീഹപഞ്ജരം വിവരന്തോ വിയ പഞ്ചപസാദപ്പടിമണ്ഡിതാനി അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ഓലോകേസി, അഥസ്സ ഹത്ഥകുക്കുച്ചപാദകുക്കുച്ചസീസകമ്പനവിരഹിതം സുനിഖാതഇന്ദഖീലം വിയ നിച്ചലം അവിബ്ഭന്തം സുവണ്ണപടിമം വിയ നിസിന്നം കുലപുത്തം ദിസ്വാ ഏതം - "പാസാദികം ഖോ"തിആദി അഹോസി. തത്ഥ **പാസാദിക**ന്തി പസാദാവഹം. ഭാവനപുംസകം പനേതം, പാസാദികേന ഇരിയാപഥേന ഇരിയതി. യഥാ ഇരിയതോ ഇരിയാപഥോ പാസാദികോ ഹോതി, ഏവം ഇരിയതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. ചതൂസു ഹി ഇരിയാപഥേസു തയോ ഇരിയാപഥാ ന സോഭന്തി. ഗച്ഛന്തസ്സ ഹി ഭിക്ഖുനോ ഹത്ഥാ ചലന്തി, പാദാ ചലന്തി, സീസം ചലതി, ഠിതസ്സ കായോ ഥദ്ധോ ഹോതി, നിപന്നസ്സാപി ഇരിയാപഥോ അമനാപോ ഹോതി, പച്ഛാഭത്തേ പന ദിവാട്ഠാനം സമ്മജ്ജിത്വാ ചമ്മഖണ്ഡം പഞ്ഞപേത്വാ സുധോതഹത്ഥപാദസ്സ ചതുസന്ധികപല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിപന്നസ്സേവ ഇരിയാപഥോ സോഭതി. അയഞ്ച കുലപുത്തോ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം അപ്പേത്വാ നിസീദി. ഇതിസ്സ ഇരിയാപഥേനേവ പസന്നോ ഭഗവാ - "പാസാദികം ഖോ"തി പരിവിതക്കേസി.

യംനൂനാഹം പുച്ഛേയ്യന്തി കസ്മാ പുച്ഛതി? കിം ഭഗവാ അത്താനം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിതഭാവം ന ജാനാതീതി? നോ ന ജാനാതി, അപുച്ഛിതേ പന കഥാ ന പതിട്ഠാതി, അപതിട്ഠിതായ കഥായ കഥാ ന സഞ്ജായതീതി കഥാപതിട്ഠാപനത്ഥം പുച്ഛി.

ദിസ്വാ ച പന ജാനേയ്യാസീതി തഥാഗതം ബുദ്ധസിരിയാ വിരോചന്തം അയം ബുദ്ധോതി സബ്ബേ ജാനന്തി. അനച്ഛരിയമേതം ജാനനം, ബുദ്ധസിരിം പന പടിച്ഛാദേത്വാ അഞ്ഞതരപിണ്ഡപാതികവേസേന ചരന്തോ ദുജ്ജാനോ ഹോതി.

ഇച്ചായസ്മാ, പുക്കുസാതി, “ന ജാനേയ്യ”ന്തി സഭാവമേവ കഥേതി. തഥാ ഹി നം ഏകകുമ്ഭകാരസാലായ നിസിന്നമ്പി ന ജാനാതി.

ഏതദഹോസീതി മഗ്ഗദരഥസ്സ വൂപസമഭാവം ഞത്വാ അഹോസി. **ഏവമാവുസോ**തി കുലപുത്തോ സഹായേന പേസിതം സാസനമത്തം വാചേത്വാ രജ്ജം പഹായ പബ്ബജമാനോ - “ദസബലസ്സ മധുരധമ്മദേസനം സോതും ലഭിസ്സാമീ”തി. പബ്ബജിതോ, പബ്ബജിത്വാ ഏത്തകം അദ്ധാനം ആഗച്ഛന്തോ - “ധമ്മം തേ ഭിക്ഖു ദേസേസ്സാമീ”തി പദമത്തസ്സ വത്താരം നാലത്ഥ, സോ “ധമ്മം തേ ഭിക്ഖു ദേസേസ്സാമീ”തി വുത്തം കിം സക്കച്ചം ന സുണിസ്സതി. പിപാസിതസോണ്ഡോ വിയ ഹി പിപാസിതഹത്ഥീ വിയ ചായം, തസ്മാ സക്കച്ചം സവനം പടിജാനന്തോ “ഏവമാവുസോ”തി ആഹ.

൩൪൩. ഛധാതുരോ അയന്തി ഭഗവാ കുലപുത്തസ്സ പുബ്ബഭാഗപടിപദം അകഥേത്വാ ആദിതോവ അരഹത്തസ്സ പദട്ഠാനഭൂതം അച്ചന്തസുഞ്ഞതം വിപസ്സനാലക്ഖണമേവ ആചിക്ഖിതും ആരദ്ധോ. യസ്സ ഹി പുബ്ബഭാഗപടിപദാ അപരിസുദ്ധാ ഹോതി, തസ്സ പഠമമേവ സീലസംവരം ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതം ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതം ജാഗരിയാനുയോഗം സത്ത സദ്ധമ്മേ ചത്താരി ഝാനാനീതി ഇമം പുബ്ബഭാഗപടിപദം ആചിക്ഖതി. യസ്സ പനേസാ പരിസുദ്ധാ, തസ്സ തം അകഥേത്വാ അരഹത്തസ്സ പദട്ഠാനഭൂതം വിപസ്സനമേവ ആചിക്ഖതി. കുലപുത്തസ്സ ച പുബ്ബഭാഗപടിപദാ പരിസുദ്ധാ. തഥാ ഹി അനേന സാസനം വാചേത്വാ പാസാദവരഗതേനേവ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തിതം, യദസ്സ ദ്വാനവുതിയോജനസതം ആഗച്ഛന്തസ്സ യാനകിച്ചം സാധേസി, സാമണേരസീലമ്പിസ്സ പരിപുണ്ണം. തസ്മാ പുബ്ബഭാഗപടിപദം അകഥേത്വാ അരഹത്തസ്സ പദട്ഠാനഭൂതം അച്ചന്തസുഞ്ഞതം വിപസ്സനാലക്ഖണമേവസ്സ ആചിക്ഖിതും ആരദ്ധോ.

തത്ഥ **ഛധാതുരോ**തി ധാതുയോ വിജ്ജമാനാ, പുരിസോ അവിജ്ജമാനോ. ഭഗവാ ഹി കത്ഥചി വിജ്ജമാനേന അവിജ്ജമാനം ദസ്സേതി, കത്ഥചി അവിജ്ജമാനേന വിജ്ജമാനം, കത്ഥചി വിജ്ജമാനേന വിജ്ജമാനം, കത്ഥചി അവിജ്ജമാനേന അവിജ്ജമാനന്തി സബ്ബാസവേ വുത്തനയേനേവ വിത്ഥാരേതബ്ബം. ഇധ പന വിജ്ജമാനേന അവിജ്ജമാനം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. സചേ ഹി ഭഗവാ പുരിസോതി പണ്ണത്തിം വിസ്സജ്ജേത്വാ ധാതുയോ ഇച്ചേവ വത്വാ ചിത്തം ഉപട്ഠാപേയ്യ, കുലപുത്തോ സന്ദേഹം കരേയ്യ, സമ്മോഹം ആപജ്ജേയ്യ, ദേസനം സമ്പടിച്ഛിതും ന സക്കുണേയ്യ. തസ്മാ തഥാഗതോ അനുപുബ്ബേന പുരിസോതി പണ്ണത്തിം പഹായ “സത്തോതി വാ പുരിസോതി വാ പുഗ്ഗലോതി വാ പണ്ണത്തിമത്തമേവ, പരമത്ഥതോ സത്തോ നാമ നത്ഥി, ധാതുമത്തേയേവ ചിത്തം ഠപാപേത്വാ തീണി ഫലാനി പടിവിജ്ഝാപേസ്സാമീ”തി അനങ്ഗണസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൫൭ ആദയോ) വുത്തഭാസന്തരകുസലോ തായ തായ ഭാസായ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേന്തോ ആചരിയോ വിയ ഏവമാഹ.

തത്ഥ ഛ ധാതുയോ അസ്സാതി **ഛധാതുരോ**. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യം ത്വം പുരിസോതി സഞ്ജാനാസി, സോ ഛധാതുകോ, ന ചേത്ഥ പരമത്ഥതോ പുരിസോ അത്ഥി, പുരിസോതി പന പണ്ണത്തിമത്തമേവാതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **ചതുരാധിട്ഠാനോ**തി ഏത്ഥ അധിട്ഠാനം വുച്ചതി പതിട്ഠാ, ചതുപതിട്ഠാനോതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സ്വായം ഭിക്ഖു പുരിസോ ഛധാതുരോ ഛഫസ്സായതനോ അട്ഠാരസമനോപവിചാരോ, സോ

ഏത്തോവ വിവട്ടിത്വാ ഉത്തമസിദ്ധിഭൂതം അരഹത്തം ഗണ്ഹമാനോ ഇമേസു ചതൂസു ഠാനേസു പതിട്ഠായ ഗണ്ഹാതീതി ചതുരാധിട്ഠാനോതി. **യത്ഥ ഠിതന്തി** യേസു അധിട്ഠാനേസു പതിട്ഠിതം. **മഞ്ഞസ്സ വാ നപ്പവത്തന്തീ**തി മഞ്ഞസ്സ വാ മാനസ്സ വാ നപ്പവത്തന്തി. **മുനി സന്തോതി വുച്ചതീ**തി ഖീണാസവമുനി ഉപസന്തോ നിബ്ബുതോതി വുച്ചതി. **പഞ്ഞം നപ്പമജ്ജേയ്യാ**തി അരഹത്തഫലപഞ്ഞായ പടിവിജ്ഝനത്ഥം ആദിതോവ സമാധിവിപസ്സനാപഞ്ഞം നപ്പമജ്ജേയ്യ. **സച്ചമനുരക്ഖേയ്യാ**തി പരമത്ഥസച്ചസ്സ നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയത്ഥം ആദിതോവ വചീസച്ചം രക്ഖേയ്യ. **ചാഗമനുബ്രൂഹേയ്യാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസപരിച്ചാഗകരണത്ഥം ആദിതോവ കിലേസപരിച്ചാഗം ബ്രൂഹേയ്യ. **സന്തിമേവ സോ സിക്ഖേയ്യാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസവൂപസമനത്ഥം ആദിതോവ കിലേസവൂപസമനം സിക്ഖേയ്യ. ഇതി പഞ്ഞാധിട്ഠാനാദീനം അധിഗമത്ഥായ ഇമാനി സമഥവിപസ്സനാപഞ്ഞാദീനി പുബ്ബഭാഗാധിട്ഠാനാനി വുത്താനി.

൩൫൫. **ഫസ്സായതനന്തി** ഫസ്സസ്സ ആയതനം, ആകരോതി അത്ഥോ. **പഞ്ഞാധിട്ഠാനന്തി**ആദീനി പുബ്ബേ വുത്താനം അരഹത്തഫലപഞ്ഞാദീനം വസേന വേദിതബ്ബാനി.

൩൫൬. ഇദാനി നിക്ഖിത്തമാതികാവസേന ''യത്ഥ ഠിതം മഞ്ഞസ്സ വാ നപ്പവത്തന്തീ''തി വത്തബ്ബം ഭവേയ്യ, അരഹത്തേ പന പത്തേ പുന ''പഞ്ഞം നപ്പമജ്ജേയ്യാ''തിആദീഹി കിച്ചം നത്ഥി. ഇതി ഭഗവാ മാതികം ഉപ്പടിപാടിയാതുകം ഠപേത്വാപി യഥാധമ്മവസേനേവ വിഭങ്ഗം വിഭജന്തോ **പഞ്ഞം നപ്പമജ്ജേയ്യാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ കോ പഞ്ഞം പമജ്ജതി, കോ നപ്പമജ്ജതി? യോ താവ ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാ വേജ്ജകമ്മാദിവസേന ഏകവീസതിവിധായ അനേസനായ ജീവികം കപ്പേന്തോ പബ്ബജ്ജാനുരൂപേന ചിത്തുപ്പാദം ഠപേതും ന സക്കോതി, അയം പഞ്ഞം പമജ്ജതി നാമ. യോ പന സാസനേ പബ്ബജിത്വാ സീലേ പതിട്ഠായ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സപ്പായം ധുതങ്ഗം സമാദായ ചിത്തരുചിതം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിവിത്തം സേനാസനം നിസ്സായ കസിണപരികമ്മം കത്വാ സമാപത്തിം പത്വാ അജ്ജേവ അരഹത്തന്തി വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ വിചരതി, അയം പഞ്ഞം നപ്പമജ്ജതി നാമ. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ധാതുകമ്മട്ഠാനവസേന ഏസ പഞ്ഞായ അപ്പമാദോ വുത്തോ. ധാതുകമ്മട്ഠാനേ പനേത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ ഹത്ഥിപദോപമസുത്താദീസു വുത്തമേവ.

൩൫൭. **അഥാപരം വിഞ്ഞാണംയേവ അവസിസ്സതീ**തി അയമ്പേത്ഥ പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. ഹേട്ഠതോ ഹി രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥിതം, ഇദാനി അരൂപകമ്മട്ഠാനം വേദനാവസേന നിബ്ബത്തേത്വാ ദസ്സേതും അയം ദേസനാ ആരദ്ധാ. യം വാ പനേതം ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ പഥവീധാതുആദീസു ആഗമനിയവിപസ്സനാവസേന കമ്മകാരകവിഞ്ഞാണം, തം വിഞ്ഞാണധാതുവസേന ഭാജേത്വാ ദസ്സേന്തോപി ഇമം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **അവസിസ്സതീ**തി കിമത്ഥായ അവസിസ്സതി? സത്ഥു കഥനത്ഥായ കുലപുത്തസ്സ ച പടിവിജ്ഝനത്ഥായ അവസിസ്സതി. **പരിസുദ്ധന്തി** നിരുപക്കിലേസം. **പരിയോദാതന്തി** പഭസ്സരം. **സുഖന്തിപി വിജാനാതീ**തി സുഖവേദനം വേദയമാനോ സുഖവേദനം വേദയാമീതി പജാനാതി. സേസപദദ്വയേസുപി ഏസേവ നയോ. സചേ പനായം വേദനാകഥാ ഹേട്ഠാ ന കഥിതാ ഭവേയ്യ, ഇധ ഠത്വാ കഥേതും വട്ടേയ്യ. സതിപട്ഠാനേ പനേസാ കഥിതാവാതി തത്ഥ

കഥിതനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **സുഖവേദനിയ**ന്തി ഏവമാദി പച്ചയവസേന ഉദയത്ഥങ്ഗമനദസ്സനത്ഥം വുത്തം. തത്ഥ **സുഖവേദനിയ**ന്തി സുഖവേദനായ പച്ചയഭൂതം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

൩൬൨. ഉപേക്ഖായേവ അവസിസ്സതീതി ഏത്താവതാ ഹി യഥാ നാമ ഛേകേന മണികാരാചരിയേന വജിരസൂചിയാ വിജ്ഝിത്വാ ചമ്മഖണ്ഡേ പാതേത്വാ പാതേത്വാ ദിന്നമുത്തം അന്തേവാസികോ ഗഹേത്വാ ഗഹേത്വാ സുത്തഗതം കരോന്തോ മുത്തോലമ്ബകമുത്തജാലാദീനി കരോതി, ഏവമേവ ഭഗവതാ കഥേത്വാ കഥേത്വാ ദിന്നം കമ്മട്ഠാനം അയം കുലപുത്തോ മനസികരോന്തോ മനസികരോന്തോ പഗുണം അകാസീതി രൂപകമ്മട്ഠാനമ്പിസ്സ അരൂപകമ്മട്ഠാനമ്പി പഗുണം ജാതം, അഥ ഭഗവാ "അഥാപരം ഉപേക്ഖായേവ അവസിസ്സതീ"തി ആഹ.

കിമത്ഥം പന അവസിസ്സതീതി? സത്ഥു കഥനത്ഥം. കുലപുത്തസ്സ പടിവിജ്ഝനത്ഥന്തിപി വദന്തി , തം ന ഗഹേതബ്ബം. കുലപുത്തേന ഹി സഹായസ്സ സാസനം വാചേത്വാ പാസാദതലേ ഠിതേനേവ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തിതം, യദസ്സ ഏത്തകം മഗ്ഗം ആഗച്ഛന്തസ്സ യാനകിച്ചം സാധേതി. സത്ഥു കഥനത്ഥംയേവ അവസിസ്സതി. ഇമസ്മിഞ്ഹി ഠാനേ സത്ഥാ കുലപുത്തസ്സ രൂപാവചരജ്ഝാനേ വണ്ണം കഥേസി. ഇദഞ്ഹി വുത്തം ഹോതി "ഭിക്ഖു പഗുണം തവ ഇദം രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാന"ന്തി. **പരിസുദ്ധാ**തിആദി തസ്സായേവ ഉപേക്ഖായ വണ്ണഭണനം. **ഉക്കം ബന്ധേയ്യാ**തി അങ്ഗാരകപല്ലം സജ്ജേയ്യ. **ആലിമ്പേയ്യാ**തി തത്ഥ അങ്ഗാരേ പക്ഖിപിത്വാ അഗ്ഗിം ദത്വാ നാളികായ ധമേന്തോ അഗ്ഗിം ജാലേയ്യ. **ഉക്കാമുഖേ പക്ഖിപേയ്യാ**തി അങ്ഗാരേ വിയൂഹിത്വാ അങ്ഗാരമത്ഥകേ വാ ഠപേയ്യ, തത്തകേ വാ പക്ഖിപേയ്യ. **നീഹട**ന്തി നീഹടദോസം. **നിന്നീതകസാവ**ന്തി അപനീതകസാവം. **ഏവമേവ ഖോ**തി യഥാ തം സുവണ്ണം ഇച്ഛിതിച്ഛിതായ പിളന്ധനവികതിയാ സംവത്തതി, ഏവമേവ അയം താവ ചതുത്ഥജ്ഝാനുപേക്ഖാ വിപസ്സനാ അഭിഞ്ഞാ നിരോധോ ഭവോക്കന്തീതി ഇമേസു യം ഇച്ഛതി, തസ്സത്ഥായ ഹോതീതി വണ്ണം കഥേസി.

കസ്മാ പന ഭഗവാ ഇമസ്മിം രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനേ നികന്തിപരിയാദാനത്ഥം അവണ്ണം അകഥേത്വാ വണ്ണം കഥേസീതി. കുലപുത്തസ്സ ഹി ചതുത്ഥജ്ഝാനേ നികന്തിപരിയുട്ഠാനം ബലവം. സചേ അവണ്ണം കഥേയ്യ, - "മയ്ഹം പബ്ബജിത്വാ ദ്വാനവുതിയോജനസതം ആഗച്ഛന്തസ്സ ഇമം ചതുത്ഥജ്ഝാനം യാനകിച്ചം സാധേസി, അഹം ഏത്തകം മഗ്ഗം ആഗച്ഛന്തോ ഝാനസുഖേന ഝാനരതിയാ ആഗതോ, ഏവരൂപസ്സ നാമ പണീതധമ്മസ്സ അവണ്ണം കഥേതി, ജാനം നു ഖോ കഥേതി അജാന"ന്തി കുലപുത്തോ സംസയം സമ്മോഹം ആപജ്ജേയ്യ, തസ്മാ ഭഗവാ വണ്ണം കഥേസി.

൩൬൩. തദനുധമ്മന്തി ഏത്ഥ അരൂപാവചരജ്ഝാനം ധമ്മോ നാമ, തം അനുഗതത്താ രൂപാവചരജ്ഝാനം **അനുധമ്മോ**തി വുത്തം. വിപാകജ്ഝാനം വാ ധമ്മോ, കുസലജ്ഝാനം അനുധമ്മോ. **തദുപാദാനാ**തി തഗ്ഗഹണാ. **ചിരം ദീഘമദ്ധാന**ന്തി വീസതികപ്പസഹസ്സാനി. വിപാകവസേന ഹേതം വുത്തം. ഇതോ ഉത്തരിമ്പി ഏസേവ നയോ.

൩൩൨. ഏവം ചതൂഹി വാരേഹി അരൂപാവചരജ്ഝാനസ്സ വണ്ണം കഥേത്വാ ഇദാനി തസ്സേവ ആദീനവം ദസ്സേന്തോ **സോ ഏവം പജാനാതീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സങ്ഖതമേത**ന്തി കിഞ്ചാപി ഏത്ഥ വീസതികപ്പസഹസ്സാനി ആയു അത്ഥി, ഏതം പന സങ്ഖതം പകപ്പിതം ആയൂഹിതം, കരോന്തേന കരീയതി, അനിച്ചം അധുവം അസസ്സതം താവകാലികം, ചവനപരിഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മം, ജാതിയാ അനുഗതം, ജരായ അനുസടം, മരണേന അബ്ഭാഹതം, ദുക്ഖേ പതിട്ഠിതം, അതാണം അലേണം അസരണം അസരണീഭൂതന്തി. വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

ഇദാനി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം ഗണ്ഹന്തോ **സോ നേവ തം അഭിസങ്ഖരോതീ**തിആദിമാഹ. യഥാ ഹി ഛേകോ ഭിസക്കോ വിസവികാരം ദിസ്വാ വമനം കാരേത്വാ വിസം ഠാനതോ ചാവേത്വാ ഉപരി ആരോപേത്വാ ഖന്ധം വാ സീസം വാ ഗഹേതും അദത്വാ വിസം ഓതാരേത്വാ പഥവിയം പാതേയ്യ, ഏവമേവ ഭഗവാ കുലപുത്തസ്സ അരൂപാവചരജ്ഝാനേ വണ്ണം കഥേസി. തം സുത്വാ കുലപുത്തോ രൂപാവചരജ്ഝാനേ നികന്തിം പരിയാദായ അരൂപാവചരജ്ഝാനേ പത്ഥനം ഠപേസി.

ഭഗവാ തം ഞത്വാ തം അസമ്പത്തസ്സ അപ്പടിലദ്ധസ്സേവ ഭിക്ഖുനോ ''അത്ഥേസാ ആകാസാനഞ്ചായതനാദീസു സമ്പത്തി നാമ. തേസഞ്ഹി പഠമബ്രഹ്മലോകേ വീസതികപ്പസഹസ്സാനി ആയു, ദുതിയേ ചത്താലീസം, തതിയേ സട്ഠി, ചതുത്ഥേ ചതുരാസീതി കപ്പസഹസ്സാനി ആയു. തം പന അനിച്ചം അധുവം അസസ്സതം താവകാലികം, ചവനപരിഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മം, ജാതിയാ അനുഗതം, ജരായ അനുസടം, മരണേന അബ്ഭാഹതം, ദുക്ഖേ പതിട്ഠിതം, അതാണം അലേണം അസരണം അസരണീഭൂതം, ഏത്തകം കാലം തത്ഥ സമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാപി പുഥുജ്ജനകാലകിരിയം കത്വാ പുന ചതൂസു അപായേസു പതിതബ്ബ''ന്തി സബ്ബമേതം ആദീനവം ഏകപദേനേവ ''സങ്ഖതമേത''ന്തി കഥേസി. കുലപുത്തോ തം സുത്വാ അരൂപാവചരജ്ഝാനേ നികന്തിം പരിയാദിയി, ഭഗവാ തസ്സ രൂപാവചരാരൂപാവചരേസു നികന്തിയാ പരിയാദിന്നഭാവം ഞത്വാ അരഹത്തനികൂടം ഗണ്ഹന്തോ ''സോ നേവ തം അഭിസങ്ഖരോതീ''തിആദിമാഹ.

യഥാ വാ പനേകോ മഹായോധോ ഏകം രാജാനം ആരാധേത്വാ സതസഹസ്സുട്ഠാനകം ഗാമവരം ലഭേയ്യ, പുന രാജാ തസ്സാനുഭാവം സരിത്വാ - ''മഹാനുഭാവോ യോധോ, അപ്പകം തേന ലദ്ധ''ന്തി - ''നായം താത ഗാമോ തുയ്ഹം അനുച്ഛവികോ, അഞ്ഞം ചതുസതസഹസ്സുട്ഠാനകം ഗണ്ഹാഹീ''തി ദദേയ്യ സോ സാധു ദേവാതി തം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇതരം ഗാമം ഗണ്ഹേയ്യ. രാജാ അസമ്പത്തമേവ ച നം പക്കോസാപേത്വാ - ''കിം തേ തേന, അഹിവാതരോഗോ ഏത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി? അസുകസ്മിം പന ഠാനേ മഹന്തം നഗരം അത്ഥി, തത്ഥ ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ രജ്ജം കാരേഹീ''തി പഹിണേയ്യ, സോ തഥാ കരേയ്യ.

തത്ഥ രാജാ വിയ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ദട്ഠബ്ബോ, മഹായോധോ വിയ പുക്കുസാതി കുലപുത്തോ, പഠമലദ്ധഗാമോ വിയ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം, തം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇതരം ഗാമം ഗണ്ഹാഹീതി വുത്തകാലോ വിയ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനേ നികന്തിപരിയാദാനം കത്വാ ആരുപ്പകഥനം, തം ഗാമം അസമ്പത്തമേവ പക്കോസാപേത്വാ ''കിം തേ തേന, അഹിവാതരോഗോ

ഏത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി? അസുകസ്മിം ഠാനേ നഗരം അത്ഥി, തത്ഥ ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ രജ്ജം കാരേഹീ”തി വുത്തകാലോ വിയ അരൂപേ സങ്ഖതമേതന്തി ആദീനവകഥനേന അപ്പത്താസുയേവ താസു സമാപത്തീസു പത്ഥനം നിവത്ഥാപേത്വാ ഉപരി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനാഗഹണം.

തത്ഥ **നേവ അഭിസങ്ഖരോതീ**തി നായൂഹതി ന രാസിം കരോതി. **ന അഭിസഞ്ചേതയതീ**തി ന കപ്പേതി. **ഭവായ വാ വിഭവായ വാ**തി വുദ്ധിയാ വാ പരിഹാനിയാ വാ, സസ്സതുച്ഛേദവസേനപി യോജേതബ്ബം. **ന കിഞ്ചി ലോകേ ഉപാദിയതീ**തി ലോകേ രൂപാദീസു കിഞ്ചി ഏകധമ്മമ്പി തണ്ഹായ ന ഗണ്ഹാതി, ന പരാമസതി. **നാപരം ഇത്ഥത്തായാതി പജാനാതീ**തി ഭഗവാ അത്തനോ ബുദ്ധവിസയേ ഠത്വാ ദേസനായ അരഹത്തനികൂടം ഗണ്ഹി. കുലപുത്തോ പന അത്തനോ യഥോപനിസ്സയേന തീണി സാമഞ്ഞഫലാനി പടിവിജ്ഝി. യഥാ നാമ രാജാ സുവണ്ണഭാജനേന നാനാരസഭോജനം ഭുഞ്ജന്തോ അത്തനോ പമാണേന പിണ്ഡം വട്ടേത്വാ അങ്കേ നിസിന്നേന രാജകുമാരേന പിണ്ഡമ്ഹി ആലയേ ദസ്സിതേ തം പിണ്ഡം ഉപനാമേയ്യ, കുമാരോ അത്തനോ മുഖപ്പമാണേനേവ കബളം കരേയ്യ, സേസം രാജാ സയം വാ ഭുഞ്ജേയ്യ, പാതിയം വാ പക്ഖിപേയ്യ, ഏവം ധമ്മരാജാ തഥാഗതോ അത്തനോ പമാണേന അരഹത്തനികൂടം ഗണ്ഹന്തോ ദേസനം ദേസേസി, കുലപുത്തോ അത്തനോ യഥോപനിസ്സയേന തീണി സാമഞ്ഞഫലാനി പടിവിജ്ഝി.

ഇതോ പുബ്ബേ പനസ്സ ഖന്ധാ ധാതുയോ ആയതനാനീതി ഏവരൂപം അച്ചന്തസുഞ്ഞതം തിലക്ഖണാഹതം കഥം കഥേന്തസ്സ നേവ കങ്ഖാ, ന വിമതി, നാപി - “ഏവം കിര തം, ഏവം മേ ആചരിയേന വുത്ത”ന്തി ഇതി കിര ന ദന്ധായിതത്തം ന വിത്ഥായിതത്തം അത്ഥി . ഏകച്ചേസു ച കിര ഠാനേസു ബുദ്ധാ അഞ്ഞാതകവേസേന വിചരന്തി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ നു ഖോ ഏസോതി അഹുദേവ സംസയോ, അഹു വിമതി. യതോ അനേന അനാഗാമിഫലം പടിവിദ്ധം, അഥ അയം മേ സത്ഥാതി നിട്ഠം ഗതോ. യദി ഏവം കസ്മാ അച്ചയം ന ദേസേസീതി. ഓകാസാഭാവതോ. ഭഗവാ ഹി യഥാനിക്ഖിത്തായ മാതികായ അച്ഛിന്നധാരം കത്വാ ആകാസഗങ്ഗം ഓതാരേന്തോ വിയ ദേസനം ദേസേസിയേവ.

൩൫൩. സോതി അരഹാ. **അനജ്ഝോസിതാ**തി ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠാപേത്വാ ഗഹേതും ന യുത്ഥാതി പജാനാതി. **അനഭിനന്ദിതാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന അഭിനന്ദിതും ന യുത്താതി പജാനാതി.

൩൫൪. വിസംയുത്തോ നം വേദേതീതി സചേ ഹിസ്സ സുഖവേദനം ആരബ്ഭ രാഗാനുസയോ, ദുക്ഖവേദനം ആരബ്ഭ പടിഘാനുസയോ, ഇതരം ആരബ്ഭ അവിജ്ജാനുസയോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, സംയുത്തോ വേദിയേയ്യ നാമ. അനുപ്പജ്ജനതോ പന വിസംയുത്തോ നം വേദേതി നിസ്സടോ വിപ്പമുത്തോ. **കായപരിയന്തിക**ന്തി കായകോടികം. യാവ കായപവത്താ ഉപ്പജ്ജിത്വാ തതോ പരം അനുപ്പജ്ജനവേദനന്തി അത്ഥോ. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. **അനഭിനന്ദിതാനി സീതീഭവിസ്സന്തീ**തി ദ്വാദസസു ആയതനേസു കിലേസാനം വിസേവനസ്സ നത്ഥിതായ അനഭിനന്ദിതാനി ഹുത്വാ ഇധ ദ്വാദസസുയേവ ആയതനേസു നിരുജ്ഝിസ്സന്തി. കിലേസാ ഹി നിബ്ബാനം ആഗമ്മ നിരുദ്ധാപി യത്ഥ നത്ഥി, തത്ഥ നിരുദ്ധാതി വുച്ചന്തി. സ്വായമത്ഥോ - “ഏത്ഥേസാ തണ്ഹാ നിരുജ്ഝമാനാ നിരുജ്ഝതീ”തി സമുദയപഞ്ഹേന ദീപേതബ്ബോ. തസ്മാ ഭഗവാ

നിബ്ബാനം ആഗമ്മ സീതിഭൂതാനിപി ഇധേവ സീതീഭവിസ്സന്തീതി ആഹ. നനു ച ഇധ വേദയിതാനി വുത്താനി, ന കിലേസാതി. വേദയിതാനിപി കിലേസാഭാവേനേവ സീതീഭവന്തി. ഇതരഥാ നേസം സീതിഭാവോ നാമ നത്ഥീതി സുവുത്തമേതം.

൩൬൫. **ഏവമേവ ഖോതി** എത്ഥ ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - യഥാ ഹി ഏകോ പുരിസോ തേലപദീപസ്സ ഝായതോ തേലേ ഖീണേ തേലം ആസിഞ്ചതി, വട്ടിയാ ഖീണായ വട്ടിം പക്ഖിപതി, ഏവം ദീപസിഖായ അനുപച്ഛേദോവ ഹോതി, ഏവമേവ പുഥുജ്ജനോ ഏകസ്മിം ഭവേ ഠിതോ കുസലാകുസലം കരോതി, സോ തേന സുഗതിയഞ്ച അപായേസു ച നിബ്ബത്തതിയേവ, ഏവം വേദനാനം അനുപച്ഛേദോവ ഹോതി. യഥാ പനേകോ ദീപസിഖായ ഉക്കണ്ഠിതോ - "ഇമം പുരിസം ആഗമ്മ ദീപസിഖാ ന ഉപച്ഛിജ്ജതീ"തി നിലീനോ തസ്സ പുരിസസ്സ സീസം ഛിന്ദേയ്യ, ഏവം വട്ടിയാ ച തേലസ്സ ച അനുപഹാരാ ദീപസിഖാ അനാഹാരാ നിബ്ബായതി, ഏവമേവ വട്ടേ ഉക്കണ്ഠിതോ യോഗാവചരോ അരഹത്തമഗ്ഗേന കുസലാകുസലം സമുച്ഛിന്ദതി, തസ്സ സമുച്ഛിന്നത്താ ഖീണാസവസ്സ ഭിക്ഖുനോ കായസ്സ ഭേദാ പുന വേദയിതാനി ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി.

തസ്മാതി യസ്മാ ആദിമ്ഹി സമാധിവിപസ്സനാപഞ്ഞാഹി അരഹത്തഫലപഞ്ഞാ ഉത്തരിതരാ, തസ്മാ. **ഏവം സമന്നാഗതോതി** ഇമിനാ ഉത്തമേന അരഹത്തഫലപഞ്ഞാധിട്ഠാനേന സമന്നാഗതോ. **സബ്ബദുക്ഖക്ഖയേ ഞാണം** നാമ അരഹത്തമഗ്ഗേ ഞാണം, ഇമസ്മിം പന സുത്തേ അരഹത്തഫലേ ഞാണം അധിപ്പേതം. തേനേവാഹ **തസ്സ സാ വിമുത്തി സച്ചേ ഠിതാ അകുപ്പാ ഹോതീ**തി.

൩൬൬. എത്ഥ ഹി **വിമുത്തീ**തി അരഹത്തഫലവിമുത്തി, **സച്ച**ന്തി പരമത്ഥസച്ചം നിബ്ബാനം. ഇതി അകുപ്പാരമ്മണകരണേന **അകുപ്പാ**തി വുത്താ. **മുസാ**തി വിതഥം. **മോസധമ്മ**ന്തി നസ്സനസഭാവം. **തം സച്ച**ന്തി തം അവിതഥം സഭാവോ. **അമോസധമ്മ**ന്തി അനസ്സനസഭാവം.

തസ്മാതി യസ്മാ ആദിതോ സമഥവിപസ്സനാവസേന വചീസച്ചതോ ദുക്ഖസച്ചസമുദയസച്ചേഹി ച പരമത്ഥസച്ചം നിബ്ബാനമേവ ഉത്തരിതരം, തസ്മാ. **ഏവം സമന്നാഗതോതി** ഇമിനാ ഉത്തമേന പരമത്ഥസച്ചാധിട്ഠാനേന സമന്നാഗതോ.

൩൬൭. **പുബ്ബേ**തി പുഥുജ്ജനകാലേ. **ഉപധീ ഹോന്തീ**തി ഖന്ധൂപധി കിലേസൂപധി അഭിസങ്ഖാരൂപധി പഞ്ചകാമഗുണൂപധീതി ഇമേ ഉപധയോ ഹോന്തി. **സമത്താ സമാദിന്നാ**തി പരിപൂരാ ഗഹിതാ പരമട്ഠാ. **തസ്മാതി** യസ്മാ ആദിതോ സമഥവിപസ്സനാവസേന കിലേസപരിച്ചാഗതോ, സോതാപത്തിമഗ്ഗാദീഹി ച കിലേസപരിച്ചാഗതോ അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ കിലേസപരിച്ചാഗോ ഉത്തരിതരോ, തസ്മാ. **ഏവം സമന്നാഗതോതി** ഇമിനാ ഉത്തമേന ചാഗാധിട്ഠാനേന സമന്നാഗതോ.

൩൬൮. **ആഘാതോ**തിആദീസു ആഘാതകരണവസേന ആഘാതോ, ബ്യാപജ്ജനവസേന **ബ്യാപാദോ,** സമ്പദുസ്സനവസേന **സമ്പദോസോ**തി തീഹി പദേഹി ദോസാകുസലമൂലമേവ വുത്തം. **തസ്മാതി** യസ്മാ ആദിതോ

സമഥവിപസ്സനാവസേന കിലേസവൂപസമതോ, സോതാപത്തിമഗ്ഗാദീഹി കിലേസവൂപസമതോ ച അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ കിലേസവൂപസമോ ഉത്തരിതരോ, തസ്മാ. **ഏവം സമന്നാഗതോ**തി ഇമിനാ ഉത്തമേന ഉപസമാധിട്ഠാനേന സമന്നാഗതോ.

൩൬൫. മഞ്ഞിതമേതന്തി തണ്ഹാമഞ്ഞിതം മാനമഞ്ഞിതം ദിട്ഠിമഞ്ഞിതന്തി തിവിധമ്പി വട്ടതി. **അയമഹമസ്മീ**തി എത്ഥ പന അയമഹന്തി ഏകം തണ്ഹാമഞ്ഞിതമേവ വട്ടതി. **രോഗോ**തിആദീസു ആബാധട്ഠേന **രോഗോ,** അന്തോദോസട്ഠേന **ഗണ്ഡോ,** അനുപവിട്ഠട്ഠേന **സല്ലം. മുനി സന്തോതി വുച്ചതീ**തി ഖീണാസവമുനി സന്തോ നിബ്ബുതോതി വുച്ചതി. **യത്ഥ ഠിത**ന്തി യസ്മിം ഠാനേ ഠിതം. **സംഖിത്തേനാ**തി ബുദ്ധാനം കിര സബ്ബാപി ധമ്മദേസനാ സംഖിത്താവ, വിത്ഥാരദേസനാ നാമ നത്ഥി, സമന്തപട്ഠാനകഥാപി സംഖിത്തായേവ. ഇതി ഭഗവാ ദേസനം യഥാനുസന്ധിം പാപേസി. ഉഗ്ഘാടിതഞ്ഞൂതിആദീസു പന ചതൂസു പുഗ്ഗലേസു പുക്കുസാതി കുലപുത്തോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ, ഇതി വിപഞ്ചിതഞ്ഞുവസേന ഭഗവാ ഇമം ധാതുവിഭങ്ഗസുത്തം കഥേസി.

൩൬൭. ന ഖോ മേ, ഭന്തേ, പരിപുണ്ണം പത്തചീവരന്തി കസ്മാ കുലപുത്തസ്സ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരം ന നിബ്ബത്തന്തി. പുബ്ബേ അട്ഠന്നം പരിക്ഖാരാനം അദിന്നത്താ. കുലപുത്തോ ഹി ദിന്നദാനോ കതാഭിനീഹാരോ, ന ദിന്നത്താതി ന വത്തബ്ബം. ഇദ്ധിമയപത്തചീവരം പന പച്ഛിമഭവികാനംയേവ നിബ്ബത്തതി, അയഞ്ച പുനപടിസന്ധികോ, തസ്മാ ന നിബ്ബത്തന്തി. അഥ ഭഗവാ സയം പരിയേസിത്വാ കസ്മാ ന ഉപസമ്പാദേസീതി. ഓകാസാഭാവതോ. കുലപുത്തസ്സ ആയു പരിക്ഖീണം, സുദ്ധാവാസികോ അനാഗാമീ മഹാബ്രഹ്മാ കുമ്ഭകാരസാലം ആഗന്ത്വാ നിസിന്നോ വിയ അഹോസി. തസ്മാ സയം ന പരിയേസി.

പത്തചീവരപരിയേസനം പക്കാമീതി കായ വേലായ പക്കാമി? ഉട്ഠിതേ അരുണേ. ഭഗവതോ കിര ധമ്മദേസനാപരിനിട്ഠാനഞ്ച അരുണുട്ഠാനഞ്ച രസ്മിവിസ്സജ്ജനഞ്ച ഏകക്ഖണേ അഹോസി. ഭഗവാ കിര ദേസനം നിട്ഠപേത്വാവ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ വിസ്സജ്ജി, സകലകുമ്ഭകാരനിവേസനം ഏകപജ്ജോതം അഹോസി, ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ ജാലജാലാ പുഞ്ജപുഞ്ജാ ഹുത്വാ വിധാവന്തിയോ സബ്ബദിസാഭാഗേ സുവണ്ണപടപരിയോനദ്ധേ വിയ ച നാനാവണ്ണകുസുമരതനവിസരസമുജ്ജലേ വിയ ച അകംസു. ഭഗവാ "നഗരവാസിനോ മം പസ്സന്തൂ"തി അധിട്ഠാസി. നഗരവാസിനോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാവ "സത്ഥാ കിര ആഗതോ, കുമ്ഭകാരസാലായ കിര നിസിന്നോ"തി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ആരോചേത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസും.

രാജാ ആഗന്ത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ, "ഭന്തേ, കായ വേലായ ആഗതത്ഥാ"തി പുച്ഛി. ഹിയ്യോ സൂരിയത്ഥങ്ഗമനവേലായ മഹാരാജാതി. കേന കമ്മേന ഭഗവാതി? തുമ്ഹാകം സഹായോ പുക്കുസാതി രാജാ തുമ്ഹേഹി പഹിതം സാസനം സുത്വാ നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിത്വാ മം ഉദ്ദിസ്സ ആഗച്ഛന്തോ സാവത്ഥിം അതിക്കമ്മ പഞ്ചചത്താലീസ യോജനാനി ആഗന്ത്വാ ഇമം കുമ്ഭകാരസാലം പവിസിത്വാ നിസീദി, അഹം തസ്സ സങ്ഗഹത്ഥം ആഗന്ത്വാ ധമ്മകഥം കഥേസിം, കുലപുത്തോ തീണി ഫലാനി പടിവിജ്ഝി മഹാരാജാതി. ഇദാനി കഹം, ഭന്തേതി? ഉപസമ്പദം യാചിത്വാ അപരിപുണ്ണപത്തചീവരതായ പത്തചീവരപരിയേസനത്ഥം ഗതോ മഹാരാജാതി. രാജാ കുലപുത്തസ്സ

ഗതദിസാഭാഗേന അഗമാസി. ഭഗവാപി ആകാസേനാഗന്ത്വാ ജേതവനഗന്ധകുടിമ്ഹിയേവ പാതുരഹോസി.

കുലപുത്തോപി പത്തചീവരം പരിയേസമാനോ നേവ ബിമ്ബിസാരരഞ്ഞോ ന തക്കസീലകാനം ജങ്ഘവാണിജാനം സന്തികം അഗമാസി. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "ന ഖോ മേ കുക്കുടസ്സ വിയ തത്ഥ തത്ഥ മനാപാമനാപമേവ വിചിനിത്വാ പത്തചീവരം പരിയേസിതും യുത്തം, മഹന്തം നഗരം വജ്ജിത്വാ ഉദകതിത്ഥസുസാനസങ്കാരട്ഠാനഅന്തരവീഥീസു പരിയേസിസ്സാമീ"തി അന്തരവീഥിയം സങ്കാരകൂടേസു താവ പിലോതികം പരിയേസിതും ആരദ്ധോ.

ജീവിതാ വോരോപേസീതി ഏതസ്മിം സങ്കാരകൂടേ പിലോതികം ഓലോകേന്തം വിബ്ഭന്താ തരുണവച്ഛാ ഗാവീ ഉപധാവിത്വാ സിങ്ഗേന വിജ്ഝിത്വാ ഘാതേസി. ഛാതകജ്ഝത്തോ കുലപുത്തോ ആകാസേയേവ ആയുക്ഖയം പത്വാ പതിതോ. സങ്കാരട്ഠാനേ അധോമുഖട്ഠപിതാ സുവണ്ണപടിമാ വിയ അഹോസി, കാലങ്കതോ ച പന അവിഹാബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തി, നിബ്ബത്തമത്തോവ അരഹത്തം പാപുണി. അവിഹാബ്രഹ്മലോകേ കിര നിബ്ബത്തമത്താവ സത്ത ജനാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. വുത്തഞ്ഹേതം -

"അവിഹം ഉപപന്നാസേ, വിമുത്താ സത്ത ഭിക്ഖവോ;
രാഗദോസപരിക്ഖീണാ, തിണ്ണാ ലോകേ വിസത്തികം.

കേ ച തേ അതരും പങ്കം, മച്ചുധേയ്യം സുദുത്തരം;
കേ ഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, ദിബ്ബയോഗം ഉപച്ചഗും.

ഉപകോ പലഗണ്ഡോ ച, പുക്കുസാതി ച തേ തയോ;
ഭദ്ദിയോ ഖണ്ഡദേവോ ച, ബാഹുരഗ്ഗി ച സിങ്ഗിയോ;
തേ ഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, ദിബ്ബയോഗം ഉപച്ചഗു"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൫൦, ൧൦൫);

ബിമ്ബിസാരോപി "മയ്ഹം സഹായോ മയാ പേസിതസാസനമത്തം വാചേത്വാ ഹത്ഥഗതം രജ്ജം പഹായ ഏത്തകം അദ്ധാനം ആഗതോ, ദുക്കരം കതം കുലപുത്തേന, പബ്ബജിതസക്കാരേന തം സക്കരിസ്സാമീ"തി "പരിയേസഥ മേ സഹായക"ന്തി തത്ഥ തത്ഥ പേസേസി. പേസിതാ തം അദ്ദസംസു സങ്കാരട്ഠാനേ പതിതം, ദിസ്വാ ആഗമ്മ രഞ്ഞോ ആരോചേസും. രാജാ ഗന്ത്വാ കുലപുത്തം ദിസ്വാ - "ന വത, ഭോ, ലഭിമ്ഹാ സഹായകസ്സ സക്കാരം കാതും, അനാഥോ മേ ജാതോ സഹായകോ"തി. പരിദേവിത്വാ കുലപുത്തം മഞ്ചകേന ഗണ്ഹാപേത്വാ യുത്തോകാസേ ഠപേത്വാ അനുപസമ്പന്നസ്സ സക്കാരം കാതും ജാനനാഭാവേന ന്ഹാപകകപ്പകാദയോ പക്കോസാപേത്വാ കുലപുത്തം സീസം ന്ഹാപേത്വാ സുദ്ധവത്ഥാനി നിവാസാപേത്വാ രാജവേസേന അലങ്കാരാപേത്വാ സോവണ്ണസിവികം ആരോപേത്വാ സബ്ബതാളാവചരഗന്ധമാലാദീഹി പൂജം കരോന്തോ നഗരാ നീഹരിത്വാ ബഹൂഹി ഗന്ധകട്ഠേഹി മഹാചിതകം കാരേത്വാ കുലപുത്തസ്സ സരീരകിച്ചം കത്വാ ധാതുയോ ആദായ ചേതിയം പതിട്ഠപേസി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ധാതുവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. സച്ചവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൩൭൧. **ഏവം മേ സുത**ന്തി സച്ചവിഭങ്ഗസുത്തം. തത്ഥ **ആചിക്ഖനാ**തി ഇദം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം നാമ…പേ॰… അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ അരിയസച്ചം നാമാതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. അപിചേത്ഥ **പഞ്ഞാപനാ** നാമ ദുക്ഖസച്ചാദീനം ഠപനാ. ആസനം ഠപേന്തോ ഹി ആസനം പഞ്ഞപേതീതി വുച്ചതി. **പട്ഠപനാ**തി പഞ്ഞാപനാ. **വിവരണാ**തി വിവടകരണാ. **വിഭജനാ**തി വിഭാഗകിരിയാ. **ഉത്താനീകമ്മ**ന്തി പാകടഭാവകരണം.

അനുഗ്ഗാഹകാതി ആമിസസങ്ഗഹേന ധമ്മസങ്ഗഹേനാതി ദ്വീഹിപി സങ്ഗഹേഹി അനുഗ്ഗാഹകാ. **ജനേതാ**തി ജനികാ മാതാ. **ആപാദേതാ**തി പോസേതാ. പോസികമാതാ വിയ മോഗ്ഗല്ലാനോതി ദീപേതി. ജനികമാതാ ഹി നവ വാ ദസ വാ മാസേ ലോണമ്ബിലാദീനി പരിഹരമാനാ കുച്ഛിയാ ദാരകം ധാരേത്വാ കുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തം പോസികമാതരം ധാതിം പടിച്ഛാപേതി. സാ ഖീരനവനീതാദീഹി ദാരകം പോസേത്വാ വഡ്ഢേതി, സോ വുദ്ധിമാഗമ്മ യഥാസുഖം വിചരതി. ഏവമേവ സാരിപുത്തോ അത്തനോ വാ പരേസം വാ സന്തികേ പബ്ബജിതേ ദ്വീഹി സങ്ഗഹേഹി സങ്ഗണ്ഹന്തോ ഗിലാനേ പടിജഗ്ഗന്തോ കമ്മട്ഠാനേ യോജേത്വാ സോതാപന്നഭാവം ഞത്വാ അപായഭയേഹി വുട്ഠിതകാലതോ പട്ഠായ - ''ഇദാനി പച്ചത്തപുരിസകാരേന ഉപരിമഗ്ഗേ നിബ്ബത്തേസ്സന്തീ''തി തേസു അനപേക്ഖോ ഹുത്വാ അഞ്ഞേ നവേ നവേ ഓവദതി. മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോപി അത്തനോ വാ പരേസം വാ സന്തികേ പബ്ബജിതേ തഥേവ സങ്ഗണ്ഹിത്വാ കമ്മട്ഠാനേ യോജേത്വാ ഹേട്ഠാ തീണി ഫലാനി പത്തേസുപി അനപേക്ഖതം ന ആപജ്ജതി. കസ്മാ? ഏവം കിരസ്സ ഹോതി - വുത്തം ഭഗവതാ - ''സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, അപ്പമത്തകോപി ഗൂഥോ ദുഗ്ഗന്ധോ ഹോതി…പേ॰… അപ്പമത്തകമ്പി മുത്തം… ഖേളോ… പുബ്ബോ… ലോഹിതം ദുഗ്ഗന്ധം ഹോതി, ഏവമേവ ഖോ അഹം, ഭിക്ഖവേ, അപ്പമത്തകമ്പി ഭവം ന വണ്ണേമി അന്തമസോ അച്ഛരാസങ്ഘാതമത്തമ്പീ''തി (അ॰ നി॰ ൧.൩൨൦-൩൨൧). തസ്മാ യാവ അരഹത്തം ന പാപുണന്തി, താവ തേസു അനപേക്ഖതം അനാപജ്ജിത്വാ അരഹത്തം പത്തേസുയേവ ആപജ്ജതീതി. തേനാഹ ഭഗവാ - ''സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ജനേതാ ഏവം സാരിപുത്തോ. സേയ്യഥാപി ജാതസ്സ ആപാദേതാ, ഏവം മോഗ്ഗല്ലാനോ. സാരിപുത്തോ, ഭിക്ഖവേ, സോതാപത്തിഫലേ വിനേതി, മോഗ്ഗല്ലാനോ ഉത്തമത്ഥേ''തി. **പഹോതീ**തി സക്കോതി.

ദുക്ഖേ ഞാണന്തി സവനസമ്മസനപടിവേധഞാണം, തഥാ **ദുക്ഖസമുദയേ. ദുക്ഖനിരോധേ** സവനപടിവേധഞാണന്തി വട്ടതി, തഥാ **ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ** പടിപദായ. നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പാദീസു കാമപച്ചനീകട്ഠേന, കാമതോ നിസ്സടഭാവേന വാ, കാമം സമ്മസന്തസ്സ ഉപ്പന്നോതി വാ, കാമപദഘാതം കാമവൂപസമം കരോന്തോ ഉപ്പന്നോതി വാ, കാമവിവിത്തന്തേ ഉപ്പന്നോതി വാ **നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പോ**. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. സബ്ബേപി ചേതേ പുബ്ബഭാഗേ നാനാചിത്തേസു, മഗ്ഗക്ഖണേ ഏകചിത്തേ ലബ്ഭന്തി. തത്ര ഹി മിച്ഛാസങ്കപ്പചേതനായ സമുഗ്ഘാതകോ ഏകോവ സങ്കപ്പോ ലബ്ഭതി, ന നാനാ ലബ്ഭതി . സമ്മാവാചാദയോപി

പുബ്ബഭാഗേ നാനാചിത്തേസു, വുത്തനയേനേവ മഗ്ഗക്ഖണേ ഏകചിത്തേ ലബ്ഭന്തി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരേന പന സച്ചകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ച സമ്മാദിട്ഠിസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൮൯ ആദയോ) ച വുത്തായേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സച്ചവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. ദക്ഖിണാവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൩൭൬. ഏവം മേ സുതന്തി ദക്ഖിണാവിഭങ്ഗസുത്തം. തത്ഥ **മഹാപജാപതി ഗോതമീ**തി **ഗോതമീ**തി ഗോത്തം. നാമകരണദിവസേ പനസ്സാ ലദ്ധസക്കാരാ ബ്രാഹ്മണാ ലക്ഖണസമ്പത്തിം ദിസ്വാ - "സചേ അയം ധീതരം ലഭിസ്സതി, ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസീ ഭവിസ്സതി. സചേ പുത്തം ലഭിസ്സതി, ചക്കവത്തിരാജാ ഭവിസ്സതീതി ഉഭയഥാപി മഹതീയേവസ്സാ പജാ ഭവിസ്സതീ"തി ബ്യാകരിംസു. അഥസ്സാ **മഹാപജാപതീ**തി നാമം അകംസു. ഇധ പന ഗോത്തേന സദ്ധിം സംസന്ദിത്വാ **മഹാപജാപതിഗോതമീ**തി വുത്തം. **നവ**ന്തി അഹതം. **സാമം വായിത**ന്തി ന സഹത്ഥേനേവ വായിതം, ഏകദിവസം പന ധാതിഗണപരിവുതാ സിപ്പികാനം വായനട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ വേമകോടിം ഗഹേത്വാ വായനാകാരം അകാസി. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

കദാ പന ഗോതമിയാ ഭഗവതോ ദുസ്സയുഗം ദാതും ചിത്തം ഉപ്പന്നന്തി. അഭിസമ്ബോധിം പത്വാ പഠമഗമനേന കപിലപുരം ആഗതകാലേ. തദാ ഹി പിണ്ഡായ പവിട്ഠം സത്ഥാരം ഗഹേത്വാ സുദ്ധോദനമഹാരാജാ സകം നിവേസനം പവേസേസി, അഥ ഭഗവതോ രൂപസോഭഗ്ഗം ദിസ്വാ മഹാപജാപതിഗോതമീ ചിന്തേസി - "സോഭതി വത മേ പുത്തസ്സ അത്തഭാവോ"തി. അഥസ്സാ ബലവസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജി. തതോ ചിന്തേസി - "മമ പുത്തസ്സ ഏകൂനതിംസ വസ്സാനി അഗാരമജ്ഝേ വസന്തസ്സ അന്തമസോ മോചഫലമത്തമ്പി മയാ ദിന്നകമേവ അഹോസി, ഇദാനിപിസ്സ ചീവരസാടകം ദസ്സാമീ"തി. "ഇമസ്മിം ഖോ പന രാജഗേഹേ ബഹൂനി മഹഗ്ഘാനി വത്ഥാനി അത്ഥി, താനി മം ന തോസേന്തി, സഹത്ഥാ കതമേവ മം തോസേതി, സഹത്ഥാ കത്വാ ദസ്സാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി.

അഥന്തരാപണാ കപ്പാസം ആഹരാപേത്വാ സഹത്ഥേനേവ പിസിത്വാ പോഥേത്വാ സുഖുമസുത്തം കന്തിത്വാ അന്തോവത്ഥുസ്മിംയേവ സാലം കാരാപേത്വാ സിപ്പികേ പക്കോസാപേത്വാ സിപ്പികാനം അത്തനോ പരിഭോഗഖാദനീയഭോജനീയമേവ ദത്വാ വായാപേസി, കാലാനുകാലഞ്ച ധാതിഗണപരിവുതാ ഗന്ത്വാ വേമകോടിം അഗ്ഗഹേസി. നിട്ഠിതകാലേ സിപ്പികാനം മഹാസക്കാരം കത്വാ ദുസ്സയുഗം ഗന്ധസമുഗ്ഗേ പക്ഖിപിത്വാ വാസം ഗാഹാപേത്വാ - "മയ്ഹം പുത്തസ്സ ചീവരസാടകം ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമീ"തി രഞ്ഞോ ആരോചേസി . രാജാ മഗ്ഗം പടിയാദാപേസി, വീഥിയോ സമ്മജ്ജിത്വാ പുണ്ണഘടേ ഠപേത്വാ ധജപടാകാ ഉസ്സാപേത്വാ രാജഘരദ്വാരതോ പട്ഠായ യാവ നിഗ്രോധാരാമാ മഗ്ഗം പടിയാദാപേത്വാ പുപ്ഫാഭികിണ്ണം അകംസു. മഹാപജാപതിപി സബ്ബാലങ്കാരം അലങ്കരിത്വാ ധാതിഗണപരിവുതാ സമുഗ്ഗം സീസേ ഠപേത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം ഗന്ത്വാ **ഇദം മേ, ഭന്തേ, നവം ദുസ്സയുഗ**ന്തിആദിമാഹ.

ദുതിയമ്പി ഖോതി “സങ്ഘേ ഗോതമി ദേഹീ”തി വുത്തേ - “പഹോമഹം, ഭന്തേ, ദുസ്സകോട്ഠാഗാരതോ ഭിക്ഖുസതസ്സാപി ഭിക്ഖുസഹസ്സസ്സാപി ഭിക്ഖുസതസഹസ്സസ്സാപി ചീവരദുസ്സാനി ദാതും, ഇദം പന മേ ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ സാമം കന്തം സാമം വായിതം, തം മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ പടിഗ്ഗണ്ഹാതൂ”തി നിമന്തയമാനാ ആഹ. ഏവം യാവതതിയം യാചി, ഭഗവാപി പടിക്ഖിപിയേവ.

കസ്മാ പന ഭഗവാ അത്തനോ ദിയ്യമാനം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദാപേതീതി? മാതരി അനുകമ്പായ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - “ഇമിസ്സാ മം ആരബ്ഭ പുബ്ബചേതനാ മുഞ്ചചേതനാ പരചേതനാതി തിസ്സോ ചേതനാ ഉപ്പന്നാ, ഭിക്ഖുസങ്ഘമ്പിസ്സാ ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജന്തു, ഏവമസ്സാ ഛ ചേതനാ ഏകതോ ഹുത്വാ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ പവത്തിസ്സന്തീ”തി. വിതണ്ഡവാദീ പനാഹ - “സങ്ഘേ ദിന്നം മഹപ്ഫലന്തി തസ്മാ ഏവം വുത്ത”ന്തി. സോ വത്തബ്ബോ - “കിം ത്വം സത്ഥു ദിന്നതോ സങ്ഘേ ദിന്നം മഹപ്ഫലതരം വദസീ”തി ആമ വദാമീതി. സുത്തം ആഹരാതി. സങ്ഘേ ഗോതമി ദേഹി, സങ്ഘേ തേ ദിന്നേ അഹഞ്ചേവ പൂജിതോ ഭവിസ്സാമി സങ്ഘോ ചാതി. കിം പനസ്സ സുത്തസ്സ അയമേവ അത്ഥോതി ? ആമ അയമേവാതി. യദി ഏവം “തേന ഹാനന്ദ, വിഘാസാദാനം പൂവം ദേഹീ”തി ച (പാചി॰ ഢന്റൻ) “തേന ഹി ത്വ, കച്ചാന, വിഘാസാദാനം ഗുളം ദേഹീ”തി (മഹാവ॰ ഢവ്വർ) ച വചനതോ വിഘാസാദാനം ദിന്നം മഹപ്ഫലതരഞ്ച ഭവേയ്യ. ഏവമ്പി ഹി “സത്ഥാ അത്തനോ ദിയ്യമാനം ദാപേതീ”തി. രാജരാജമഹാമത്താദയോപി അത്തനോ ആഗതം പണ്ണാകാരം ഹത്ഥിഗോപകാദീനം ദാപേന്തി, തേ രാജാദീഹി മഹന്തതരാ ഭവേയ്യും. തസ്മാ മാ ഏവം ഗണ്ഹ -

“നയിമസ്മിം ലോകേ പരസ്മിം വാ പന,
ബുദ്ധേന സേട്ഠോ സദിസോ വാ വിജ്ജതി;
യമാഹുനേയ്യാനമഗ്ഗതം ഗതോ,
പുഞ്ഞത്ഥികാനം വിപുലഫലേസിന”ന്തി. -

വചനതോ ഹി സത്ഥാരാ ഉത്തരിതരോ ദക്ഖിണേയ്യോ നാമ നത്ഥി. ഏവമസ്സാ ഛ ചേതനാ ഏകതോ ഹുത്വാ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഭവിസ്സന്തീതി സന്ധായ യാവതതിയം പടിബാഹിത്വാ സങ്ഘസ്സ ദാപേസി.

പച്ഛിമായ ജനതായ സങ്ഘേ ചിത്തീകാരജനനത്ഥം ചാപി ഏവമാഹ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - “അഹം ന ചിരട്ഠിതികോ, മയ്ഹം പന സാസനം ഭിക്ഖുസങ്ഘേ പതിട്ഠഹിസ്സതി, പച്ഛിമാ ജനതാ സങ്ഘേ ചിത്തീകാരം ജനേതൂ”തി യാവതതിയം പടിബാഹിത്വാ സങ്ഘസ്സ ദാപേസി. ഏവഞ്ഹി സതി - “സത്ഥാ അത്തനോ ദിയ്യമാനമ്പി സങ്ഘസ്സ ദാപേസി, സങ്ഘോ നാമ ദക്ഖിണേയ്യോ”തി പച്ഛിമാ ജനതാ സങ്ഘേ ചിത്തീകാരം ഉപ്പാദേത്വാ ചത്താരോ പച്ചയേ ദാതബ്ബേ മഞ്ഞിസ്സതി, സങ്ഘോ ചതൂഹി പച്ചയേഹി അകിലമന്തോ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ സമണധമ്മം കരിസ്സതി. ഏവം മമ സാസനം പഞ്ച വസ്സസഹസ്സാനി ഠസ്സതീതി. “പടിഗ്ഗണ്ഹാതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ”തി വചനതോപി ചേതം വേദിതബ്ബം “സത്ഥാരാ ഉത്തരിതരോ ദക്ഖിണേയ്യോ നാമ നത്ഥീ”തി. ന ഹി ആനന്ദത്ഥേരസ്സ മഹാപജാപതിയാ ആഘാതോ വാ വേരം വാ അത്ഥി. ന ഥേരോ - “തസ്സാ ദക്ഖിണാ മാ മഹപ്ഫലാ അഹോസീ”തി ഇച്ഛതി. പണ്ഡിതോ ഹി ഥേരോ ബഹുസ്സുതോ സേക്ഖപടിസമ്ഭിദാപത്തോ ,

സോ സത്ഥു ദിന്നസ്സ മഹപ്ഫലഭാവേ സമ്പസ്സമാനോവ പടിഗ്ഗണ്ഹാതു, ഭന്തേ, ഭഗവാതി ഗഹണത്ഥം യാചി.

പുന വിതണ്ഡവാദീ ആഹ - "സങ്ഘേ തേ ദിന്നേ അഹഞ്ചേവ പൂജിതോ ഭവിസ്സാമി സങ്ഘോ ചാ"തി വചനതോ സത്ഥാ സങ്ഘപരിയാപന്നോ വാതി. സോ വത്തബ്ബോ - "ജാനാസി പന ത്വം കതി സരണാനി, കതി അവേച്ചപ്പസാദാ"തി ജാനന്തോ തീണീതി വക്ഖതി, തതോ വത്തബ്ബോ - തവ ലദ്ധിയാ സത്ഥു സങ്ഘപരിയാപന്നത്താ ദ്വേയേവ ഹോന്തി. ഏവം സന്തേ ച - "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, ഇമേഹി തീഹി സരണഗമനേഹി പബ്ബജ്ജം ഉപസമ്പദ"ന്തി (മഹാവ॰ ൩൪) ഏവം അനുഞ്ഞാതാ പബ്ബജ്ജാപി ഉപസമ്പദാപി ന രുഹതി. തതോ ത്വം നേവ പബ്ബജിതോ അസി, ന ഗിഹി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ ച ഗന്ധകുടിയം നിസിന്നേ ഭിക്ഖൂ ഉപോസഥമ്പി പവാരണമ്പി സങ്ഘകമ്മാനിപി കരോന്തി, താനി സത്ഥു സങ്ഘപരിയാപന്നത്താ കുപ്പാനി ഭവേയ്യും, ന ച ഹോന്തി. തസ്മാ ന വത്തബ്ബമേതം "സത്ഥാ സങ്ഘപരിയാപന്നോ"തി.

൩൭൭. ആപാദികാതി സംവഡ്ഢികാ, തുമ്ഹാകം ഹത്ഥപാദേസു ഹത്ഥപാദകിച്ചം അസാധേന്തേസു ഹത്ഥേ ച പാദേ ച വഡ്ഢേത്വാ പടിജഗ്ഗികാതി അത്ഥോ. **പോസികാ**തി ദിവസസ്സ ദ്വേ തയോ വാരേ ന്ഹാപേത്വാ ഭോജേത്വാ പായേത്വാ തുമ്ഹേ പോസേസി. **ഥഞ്ഞം പായേസീ**തി നന്ദകുമാരോ കിര ബോധിസത്തതോ കതിപാഹേനേവ ദഹരോ, തസ്മിം ജാതേ മഹാപജാപതി അത്തനോ പുത്തം ധാതീനം ദത്വാ സയം ബോധിസത്തസ്സ ധാതികിച്ചം സാധയമാനാ അത്തനോ ഥഞ്ഞം പായേസി. തം സന്ധായ ഥേരോ ഏവമാഹ. ഇതി മഹാപജാപതിയാ ബഹൂപകാരതം കഥേത്വാ ഇദാനി തഥാഗതസ്സ ബഹൂപകാരതം ദസ്സേന്തോ **ഭഗവാപി, ഭന്തേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഭഗവന്തം, ഭന്തേ, ആഗമ്മാ**തി ഭഗവന്തം പടിച്ച നിസ്സായ സന്ധായ.

൩൭൮. അഥ ഭഗവാ ദ്വീസു ഉപകാരേസു അതിരേകതരം അനുമോദന്തോ **ഏവമേത**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യം ഹാനന്ദ, പുഗ്ഗലോ പുഗ്ഗലം ആഗമ്മാ**തി യം ആചരിയപുഗ്ഗലം അന്തേവാസികപുഗ്ഗലോ ആഗമ്മ. **ഇമസ്സാനന്ദ, പുഗ്ഗലസ്സ ഇമിനാ പുഗ്ഗലേനാ**തി ഇമസ്സ ആചരിയപുഗ്ഗലസ്സ ഇമിനാ അന്തേവാസികപുഗ്ഗലേന. **ന സുപ്പടികാരം വദാമീ**തി പച്ചുപകാരം ന സുകരം വദാമി, അഭിവാദനാദീസു ആചരിയം ദിസ്വാ അഭിവാദനകരണം **അഭിവാദനം** നാമ. യസ്മിം വാ ദിസാഭാഗേ ആചരിയോ വസതി, ഇരിയാപഥേ വാ കപ്പേന്തോ തദഭിമുഖോ വന്ദിത്വാ ഗച്ഛതി, വന്ദിത്വാ നിസീദതി, വന്ദിത്വാ നിപജ്ജതി, ആചരിയം പന ദൂരതോവ ദിസ്വാ പച്ചുട്ഠായ പച്ചുഗ്ഗമനകരണം **പച്ചുട്ഠാനം** നാമ. ആചരിയം പന ദിസ്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ സീസേ ഠപേത്വാ ആചരിയം നമസ്സതി, യസ്മിം വാ ദിസാഭാഗേ സോ വസതി, തദഭിമുഖോപി തഥേവ നമസ്സതി, ഗച്ഛന്തോപി ഠിതോപി നിസിന്നോപി അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ നമസ്സതിയേവാതി ഇദം **അഞ്ജലികമ്മം** നാമ. അനുച്ഛവികകമ്മസ്സ പന കരണം **സാമീചികമ്മം** നാമ. ചീവരാദീസു ചീവരം ദേന്തോ ന യം വാ തം വാ ദേതി, മഹഗ്ഘം സതമൂലികമ്പി പഞ്ചസതമൂലികമ്പി സഹസ്സമൂലികമ്പി ദേതിയേവ . പിണ്ഡപാതാദീസുപി ഏസേവ നയോ. കിം ബഹുനാ, ചതൂഹി പണീതപച്ചയേഹി ചക്കവാളന്തരം പൂരേത്വാ സിനേരുപബ്ബതേന കൂടം

ഗഹേത്വാ ദേന്തോപി ആചരിയസ്സ അനുച്ഛവികം കിരിയം കാതും ന സക്കോതിയേവ.

൩൭൯. ചുദ്ദസ ഖോ പനിമാതി കസ്മാ ആരഭി? ഇദം സുത്തം പാടിപുഗ്ഗലികം ദക്ഖിണം ആരബ്ഭ സമുട്ഠിതം. ആനന്ദത്ഥേരോപി "പടിഗ്ഗണ്ഹാതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ"തി പാടിപുഗ്ഗലികദക്ഖിണംയേവ സമാദപേതി, ചുദ്ദസസു ച ഠാനേസു ദിന്നദാനം പാടിപുഗ്ഗലികം നാമ ഹോതീതി ദസ്സേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. **അയം പഠമാ**തി അയം ദക്ഖിണാ ഗുണവസേനപി പഠമാ ജേട്ഠകവസേനപി. അയഞ്ഹി പഠമാ അഗ്ഗാ ജേട്ഠികാ, ഇമിസ്സാ ദക്ഖിണായ പമാണം നാമ നത്ഥി. ദുതിയതതിയാപി പരമദക്ഖിണായേവ, സേസാ പരമദക്ഖിണഭാവം ന പാപുണന്തി. **ബാഹിരകേ കാമേസു വീതരാഗേ**തി കമ്മവാദികിരിയവാദിമ്ഹി ലോകിയപഞ്ചാഭിഞ്ഞേ. **പുഥുജ്ജനസീലവന്തേ**തി പുഥുജ്ജനസീലവാ നാമ ഗോസീലധാതുകോ ഹോതി, അസഠോ അമായാവീ പരം അപീളേത്വാ ധമ്മേന സമേന കസിയാ വാ വണിജ്ജായ വാ ജീവികം കപ്പേതാ. **പുഥുജ്ജനദുസ്സീലേ**തി പുഥുജ്ജനദുസ്സീലാ നാമ കേവട്ടമച്ഛബന്ധാദയോ പരം പീളായ ജീവികം കപ്പേതാ.

ഇദാനി പാടിപുഗ്ഗലികദക്ഖിണായ വിപാകം പരിച്ഛിന്ദന്തോ **തത്രാനന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തിരച്ഛാനഗതേ**തി യം ഗുണവസേന ഉപകാരവസേന പോസനത്ഥം ദിന്നം, ഇദം ന ഗഹിതം. യമ്പി ആലോപഅഡ്ഢആലോപമത്തം ദിന്നം, തമ്പി ന ഗഹിതം. യം പന സുനഖസൂകരകുക്കുടകാകാദീസു യസ്സ കസ്സചി സമ്പത്തസ്സ ഫലം പടികങ്ഖിത്വാ യാവദത്ഥം ദിന്നം, ഇദം സന്ധായ വുത്തം "തിരച്ഛാനഗതേ ദാനം ദത്വാ"തി. **സതഗുണാ**തി സതാനിസംസാ. **പാടികങ്ഖിതബ്ബാ**തി ഇച്ഛിതബ്ബാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - അയം ദക്ഖിണാ ആയുസതം വണ്ണസതം സുഖസതം ബലസതം പടിഭാനസതന്തി പഞ്ച ആനിസംസസതാനി ദേതി, അത്തഭാവസതേ ആയും ദേതി, വണ്ണം, സുഖം, ബലം, പടിഭാനം ദേതി, നിപ്പരിതസം കരോതി. ഭവസതേപി വുത്തേ അയമേവ അത്ഥോ. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബത്ഥ നയോ നേതബ്ബോ.

സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നേതി എത്ഥ ഹേട്ഠിമകോടിയാ തിസരണം ഗതോ ഉപാസകോപി സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ നാമ, തസ്മിം ദിന്നദാനമ്പി അസങ്ഖ്യേയ്യം അപ്പമേയ്യം. പഞ്ചസീലേ പതിട്ഠിതസ്സ തതോ ഉത്തരി മഹപ്ഫലം, ദസസീലേ പതിട്ഠിതസ്സ തതോ ഉത്തരി, തദഹുപബ്ബജിതസ്സ സാമണേരസ്സ തതോ ഉത്തരി, ഉപസമ്പന്നഭിക്ഖുനോ തതോ ഉത്തരി, ഉപസമ്പന്നസ്സേവ വത്തസമ്പന്നസ്സ തതോ ഉത്തരി, വിപസ്സകസ്സ തതോ ഉത്തരി, ആരദ്ധവിപസ്സകസ്സ തതോ ഉത്തരി, ഉത്തമകോടിയാ പന മഗ്ഗസമങ്ഗീ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ നാമ. എതസ്സ ദിന്നദാനം തതോ ഉത്തരി മഹപ്ഫലമേവ.

കിം പന മഗ്ഗസമങ്ഗിസ്സ സക്കാ ദാനം ദാതുന്തി? ആമ സക്കാ. ആരദ്ധവിപസ്സകോ ഹി പത്തചീവരമാദായ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസതി, തസ്സ ഗേഹദ്വാരേ ഠിതസ്സ ഹത്ഥതോ പത്തം ഗഹേത്വാ ഖാദനീയഭോജനീയം പക്ഖിപന്തി. തസ്മിം ഖണേ ഭിക്ഖുനോ മഗ്ഗവുട്ഠാനം ഹോതി, ഇദം ദാനം മഗ്ഗസമങ്ഗിനോ ദിന്നം നാമ ഹോതി. അഥ വാ പനേസ ആസനസാലായ നിസിന്നോ ഹോതി, മനുസ്സാ ഗന്ത്വാ പത്തേ ഖാദനീയഭോജനീയം ഠപേന്തി,

തസ്മിം ഖണേ തസ്സ മഗ്ഗവുട്ഠാനം ഹോതി, ഇദമ്പി ദാനം മഗ്ഗസമങ്ഗിനോ ദിന്നം നാമ. അഥ വാ പനസ്സ വിഹാരേ വാ ആസനസാലായ വാ നിസിന്നസ്സ ഉപാസകാ പത്തം ആദായ അത്തനോ ഘരം ഗന്ത്വാ ഖാദനീയഭോജനീയം പക്ഖിപന്തി, തസ്മിം ഖണേ തസ്സ മഗ്ഗവുട്ഠാനം ഹോതി, ഇദമ്പി ദാനം മഗ്ഗസമങ്ഗിനോ ദിന്നം നാമ. തത്ഥ സോണ്ഡിയം ഉദകസ്സ വിയ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നേ ദിന്നദാനസ്സ അസങ്ഖ്യേയ്യതാ വേദിതബ്ബാ. താസു താസു മഹാനദീസു മഹാസമുദ്ദേ ച ഉദകസ്സ വിയ സോതാപന്നാദീസു ദിന്നദാനസ്സ ഉത്തരിതരവസേന അസങ്ഖ്യേയ്യതാ വേദിതബ്ബാ. പഥവിയാ ഖയമണ്ഡലമത്തേ പദേസേ പംസും ആദിം കത്വാ യാവ മഹാപഥവിയാ പംസുനോ അപ്പമേയ്യതായപി അയമത്ഥോ ദീപേതബ്ബോ.

൩൮൦. സത്ത ഖോ പനിമാതി കസ്മാ ആരഭി? "സങ്ഘേ ഗോതമി ദേഹി, സങ്ഘേ തേ ദിന്നേ അഹഞ്ചേവ പൂജിതോ ഭവിസ്സാമി സങ്ഘോ ചാ"തി ഹി വുത്തം, തത്ഥ സത്തസു ഠാനേസു ദിന്നദാനം സങ്ഘേ ദിന്നം നാമ ഹോതീതി ദസ്സേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **ബുദ്ധപ്പമുഖേ ഉഭതോസങ്ഘേ**തി ഏകതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ, ഏകതോ ഭിക്ഖുനിസങ്ഘോ, സത്ഥാ മജ്ഝേ നിസിന്നോ ഹോതീതി അയം ബുദ്ധപ്പമുഖോ ഉഭതോസങ്ഘോ നാമ. **അയം പഠമാ**തി ഇമായ ദക്ഖിണായ സമപ്പമാണാ ദക്ഖിണാ നാമ നത്ഥി. ദുതിയദക്ഖിണാദയോ പന ഏതം പരമദക്ഖിണം ന പാപുണന്തി.

കിം പന തഥാഗതേ പരിനിബ്ബുതേ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഉഭതോസങ്ഘസ്സ ദാനം ദാതും സക്കാതി? സക്കാ. കഥം? ഉഭതോസങ്ഘസ്സ ഹി പമുഖേ സധാതുകം പടിമം ആസനേ ഠപേത്വാ ആധാരകം ഠപേത്വാ ദക്ഖിണോദകം ആദിം കത്വാ സബ്ബം സത്ഥു പഠമം ദത്വാ ഉഭതോസങ്ഘസ്സ ദാതബ്ബം, ഏവം ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഉഭതോസങ്ഘസ്സ ദാനം ദിന്നം നാമ ഹോതി. തത്ഥ യം സത്ഥു ദിന്നം, തം കിം കാതബ്ബന്തി? യോ സത്ഥാരം പടിജഗ്ഗതി വത്തസമ്പന്നോ ഭിക്ഖു, തസ്സ ദാതബ്ബം. പിതുസന്തകഞ്ഹി പുത്തസ്സ പാപുണാതി, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദാതുമ്പി വട്ടതി, സപ്പിതേലാനി പന ഗഹേത്വാ ദീപാ ജലിതബ്ബാ, സാടകം ഗഹേത്വാ പടാകാ ആരോപേതബ്ബാതി. **ഭിക്ഖുസങ്ഘേ**തി അപരിച്ഛിന്നകമഹാഭിക്ഖുസങ്ഘേ. ഭിക്ഖുനിസങ്ഘേപി ഏസേവ നയോ.

ഗോത്രഭുനോതി ഗോത്തമത്തകമേവ അനുഭവമാനാ, നാമമത്തസമണാതി അത്ഥോ. **കാസാവകണ്ഠാ**തി കാസാവകണ്ഠനാമകാ. തേ കിര ഏകം കാസാവഖണ്ഡം ഹത്ഥേ വാ ഗീവായ വാ ബന്ധിത്വാ വിചരിസ്സന്തി . ഘരദ്വാരം പന തേസം പുത്തഭരിയാ കസിവണിജ്ജാദികമ്മാനി ച പാകതികാനേവ ഭവിസ്സന്തി. **തേസു ദുസ്സീലേസു സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ ദാനം ദസ്സന്തീ**തി ഏത്ഥ ദുസ്സീലസങ്ഘന്തി ന വുത്തം. സങ്ഘോ ഹി ദുസ്സീലോ നാമ നത്ഥി. ദുസ്സീലാ പന ഉപാസകാ തേസു ദുസ്സീലേസു ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ സങ്ഘസ്സ ദേമാതി ദാനം ദസ്സന്തി. ഇതി ഭഗവതാ ബുദ്ധപ്പമുഖേ സങ്ഘേ ദിന്നദക്ഖിണാപി ഗുണസങ്ഖായ അസങ്ഖ്യേയ്യാതി വുത്തം. കാസാവകണ്ഠസങ്ഘേ ദിന്നദക്ഖിണാപി ഗുണസങ്ഖായേവ അസങ്ഖ്യേയ്യാതി വുത്താ. സങ്ഘഗതാ ദക്ഖിണാ ഹി സങ്ഘേ ചിത്തീകാരം കാതും സക്കോന്തസ്സ ഹോതി, സങ്ഘേ പന ചിത്തീകാരോ ദുക്കരോ ഹോതി.

യോ ഹി സങ്ഘഗതം ദക്ഖിണം ദസ്സാമീതി ദേയ്യധമ്മം പടിയാദേത്വാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ, - "ഭന്തേ, സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ ഏകം ഥേരം ദേഥാ"തി വദതി,

അഥ സങ്ഘതോ സാമണേരം ലഭിത്വാ "സാമണേരോ മേ ലദ്ധോ"തി അഞ്ഞഥത്തം ആപജ്ജതി, തസ്സ ദക്ഖിണാ സങ്ഘഗതാ ന ഹോതി. മഹാഥേരം ലഭിത്വാപി "മഹാഥേരോ മേ ലദ്ധോ"തി സോമനസ്സം ഉപ്പാദേന്തസ്സാപി ന ഹോതിയേവ. യോ പന സാമണേരം വാ ഉപസമ്പന്നം വാ ദഹരം വാ ഥേരം വാ ബാലം വാ പണ്ഡിതം വാ യംകിഞ്ചി സങ്ഘതോ ലഭിത്വാ നിബ്ബേമതികോ ഹുത്വാ സങ്ഘസ്സ ദേമീതി സങ്ഘേ ചിത്തീകാരം കാതും സക്കോതി, തസ്സ ദക്ഖിണാ സങ്ഘഗതാ നാമ ഹോതി. പരസമുദ്ദവാസിനോ കിര ഏവം കരോന്തി.

തത്ഥ ഹി ഏകോ വിഹാരസാമി കുടുമ്ബികോ "സങ്ഘഗതം ദക്ഖിണം ദസ്സാമീ"തി സങ്ഘതോ ഉദ്ദിസിത്വാ ഏകം ഭിക്ഖും ദേഥാതി യാചി. സോ ഏകം ദുസ്സീലഭിക്ഖും ലഭിത്വാ നിസിന്നട്ഠാനം ഓപുഞ്ജാപേത്വാ ആസനം പഞ്ഞാപേത്വാ ഉപരി വിതാനം ബന്ധിത്വാ ഗന്ധധൂമപുപ്ഫേഹി പൂജേത്വാ പാദേ ധോവിത്വാ തേലേന മക്ഖേത്വാ ബുദ്ധസ്സ നിപച്ചകാരം കരോന്തോ വിയ സങ്ഘേ ചിത്തീകാരേന ദേയ്യധമ്മം അദാസി. സോ ഭിക്ഖു പച്ഛാഭത്തം വിഹാരജഗ്ഗനത്ഥായ കുദാലകം ദേഥാതി ഘരദ്വാരം ആഗതോ, ഉപാസകോ നിസിന്നോവ കുദാലം പാദേന ഖിപിത്വാ "ഗണ്ഹാ"തി അദാസി. തമേനം മനുസ്സാ ആഹംസു - "തുമ്ഹേഹി പാതോവ ഏതസ്സ കതസക്കാരോ വത്തും ന സക്കാ, ഇദാനി ഉപചാരമത്തകമ്പി നത്ഥി, കിം നാമേത"ന്തി. ഉപാസകോ - "സങ്ഘസ്സ സോ അയ്യാ ചിത്തീകാരോ, ന ഏതസ്സാ"തി ആഹ. കാസാവകണ്ഠസങ്ഘസ്സ ദിന്നദക്ഖിണം പന കോ സോധേതീതി? സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാദയോ അസീതി മഹാഥേരാ സോധേന്തീതി. അപിച ഥേരാ ചിരപരിനിബ്ബുതാ, ഥേരേ ആദിം കത്വാ യാവജ്ജ ധരമാനാ ഖീണാസവാ സോധേന്തിയേവ.

ന ത്വേവാഹം , ആനന്ദ, കേനചി പരിയായേന സങ്ഘഗതായ ദക്ഖിണായാതി ഏത്ഥ അത്ഥി ബുദ്ധപ്പമുഖോ സങ്ഘോ, അത്ഥി ഏതരഹി സങ്ഘോ, അത്ഥി അനാഗതേ കാസാവകണ്ഠസങ്ഘോ. ബുദ്ധപ്പമുഖോ സങ്ഘോ ഏതരഹി സങ്ഘേന ന ഉപനേതബ്ബോ, ഏതരഹി സങ്ഘോ അനാഗതേ കാസാവകണ്ഠസങ്ഘേന സദ്ധിം ന ഉപനേതബ്ബോ. തേന തേനേവ സമയേന കഥേതബ്ബം. സങ്ഘതോ ഉദ്ദിസിത്വാ ഗഹിതസമണപുഥുജ്ജനോ ഹി പാടിപുഗ്ഗലികോ സോതാപന്നോ, സങ്ഘേ ചിത്തീകാരം കാതും സക്കോന്തസ്സ പുഥുജ്ജനസമണേ ദിന്നം മഹപ്ഫലതരം. ഉദ്ദിസിത്വാ ഗഹിതോ സോതാപന്നോ പാടിപുഗ്ഗലികോ സകദാഗാമീതിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. സങ്ഘേ ചിത്തീകാരം കാതും സക്കോന്തസ്സ ഹി ഖീണാസവേ ദിന്നദാനതോ ഉദ്ദിസിത്വാ ഗഹിതേ ദുസ്സീലേപി ദിന്നം മഹപ്ഫലതരമേവ . യം പന വുത്തം "സീലവതോ ഖോ, മഹാരാജ, ദിന്നം മഹപ്ഫലം, നോ തഥാ ദുസ്സീലേ"തി, തം ഇമം നയം പഹായ "ചതസ്സോ ഖോ ഇമാനന്ദ, ദക്ഖിണാ വിസുദ്ധിയോ"തി ഇമസ്മിം ചതുക്കേ ദട്ഠബ്ബം.

൩൮൧. ദായകതോ വിസുജ്ഝതീതി മഹപ്ഫലഭാവേന വിസുജ്ഝതി, മഹപ്ഫലാ ഹോതീതി അത്ഥോ. **കല്യാണധമ്മോ**തി സുചിധമ്മോ, ന പാപധമ്മോ. **ദായകതോ വിസുജ്ഝതീ**തി ചേത്ഥ വേസ്സന്തരമഹാരാജാ കഥേതബ്ബോ. സോ ഹി ജൂജകബ്രാഹ്മണസ്സ ദാരകേ ദത്വാ പഥവിം കമ്പേസി.

പടിഗ്ഗാഹകതോ വിസുജ്ഝതീതി എത്ഥ കല്യാണിനദീമുഖദ്വാരവാസികേവട്ടോ കഥേതബ്ബോ. സോ കിര ദീഘസോമത്ഥേരസ്സ തിക്ഖത്തുമ്പി പിണ്ഡപാതം ദത്വാ മരണമഞ്ചേ നിപന്നോ ''അയ്യസ്സ മം ദീഘസോമത്ഥേരസ്സ ദിന്നപിണ്ഡപാതോ ഉദ്ധരതീ''തി ആഹ.

നേവ ദായകതോതി എത്ഥ വഡ്ഢമാനവാസിലുദ്ദകോ കഥേതബ്ബോ. സോ കിര പേതദക്ഖിണം ദേന്തോ ഏകസ്സ ദുസ്സീലസ്സേവ തയോ വാരേ അദാസി, തതിയവാരേ ''അമനുസ്സോ ദുസ്സീലോ മം വിലുമ്പതീ''തി വിരവി, ഏകസ്സ സീലവന്തഭിക്ഖുനോ ദത്വാ പാപിതകാലേയേവസ്സ പാപുണി.

ദായകതോ ചേവ വിസുജ്ഝതീതി എത്ഥ അസദിസദാനം കഥേതബ്ബം.

സാ ദക്ഖിണാ ദായകതോ വിസുജ്ഝതീതി എത്ഥ യഥാ നാമ ഛേകോ കസ്സകോ അസാരമ്പി ഖേത്തം ലഭിത്വാ സമയേ കസിത്വാ പംസും അപനേത്വാ സാരബീജാനി പതിട്ഠപേത്വാ രത്തിന്ദിവം ആരക്ഖേ പമാദം അനാപജ്ജന്തോ അഞ്ഞസ്സ സാരഖേത്തതോ അധികതരം ധഞ്ഞം ലഭതി, ഏവം സീലവാ ദുസ്സീലസ്സ ദത്വാപി ഫലം മഹന്തം അധിഗച്ഛതീതി. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബപദേസു വിസുജ്ഝനം വേദിതബ്ബം.

വീതരാഗോ വീതരാഗേസൂതി എത്ഥ **വീതരാഗോ** നാമ അനാഗാമീ, അരഹാ പന ഏകന്തവീതരാഗോവ, തസ്മാ അരഹതാ അരഹതോ ദിന്നദാനമേവ അഗ്ഗം. കസ്മാ? ഭവാലയസ്സ ഭവപത്ഥനായ അഭാവതോ. നനു ഖീണാസവോ ദാനഫലം ന സദ്ദഹതീതി? ദാനഫലം സദ്ദഹന്താ ഖീണാസവസദിസാ ന ഹോന്തി. ഖീണാസവേന കതകമ്മം പന നിച്ഛന്ദരാഗത്താ കുസലം വാ അകുസലം വാ ന ഹോതി, കിരിയട്ഠാനേ തിട്ഠതി, തേനേവസ്സ ദാനം അഗ്ഗം ഹോതീതി വദന്തി.

കിം പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ദിന്നം മഹപ്ഫലം, ഉദാഹു സാരിപുത്തത്ഥേരേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ദിന്നന്തി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ദിന്നം മഹപ്ഫലന്തി വദന്തി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധഞ്ഹി ഠപേത്വാ അഞ്ഞോ ദാനസ്സ വിപാകം ജാനിതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. ദാനഞ്ഹി ചതൂഹി സമ്പദാഹി ദാതും സക്കോന്തസ്സ തസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ വിപാകം ദേതി. തത്രിമാ സമ്പദാ - ദേയ്യധമ്മസ്സ ധമ്മേന സമേന പരം അപീളേത്വാ ഉപ്പന്നതാ, പുബ്ബചേതനാദിവസേന ചേതനായ മഹത്തതാ, ഖീണാസവഭാവേന ഗുണാതിരേകതാ, തംദിവസം നിരോധതോ വുട്ഠിതഭാവേന വത്ഥുസമ്പന്നതാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ദക്ഖിണാവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുത്ഥവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

෬. സളായതനവഗ്ഗോ

൧. അനാഥപിണ്ഡികോവാദസുത്തവണ്ണനാ

൩൮൩. ഏവം മേ സുതന്തി അനാഥപിണ്ഡികോവാദസുത്തം. തത്ഥ **ബാള്ഹഗിലാനോ**തി അധിമത്തഗിലാനോ മരണസേയ്യം ഉപഗതോ. **ആമന്തേസീ**തി ഗഹപതിസ്സ കിര യാവ പാദാ വഹിംസു, താവ ദിവസേ സകിം വാ ദ്വിക്ഖത്തും വാ തിക്ഖത്തും വാ ബുദ്ധുപട്ഠാനം അഖണ്ഡം അകാസി. യത്തകഞ്ചസ്സ സത്ഥു ഉപട്ഠാനം അഹോസി, തത്തകംയേവ മഹാഥേരാനം. സോ അജ്ജ ഗമനപാദസ്സ പച്ഛിന്നത്താ അനുട്ഠാനസേയ്യം ഉപഗതോ സാസനം പേസേതുകാമോ അഞ്ഞതരം പുരിസം ആമന്തേസി. **തേനുപസങ്കമീ**തി ഭഗവന്തം ആപുച്ഛിത്വാ സൂരിയത്ഥങ്ഗമനവേലായ ഉപസങ്കമി.

൩൮൪. പടിക്കമന്തീതി ഓസക്കന്തി, തനുകാ ഭവന്തി. **അഭിക്കമന്തീ**തി അഭിവഡ്ഢന്തി ഓത്ഥരന്തി, ബലവതിയോ ഹോന്തി.

അഭിക്കമോസാനം പഞ്ഞായതി നോ പടിക്കമോതി യസ്മിഞ്ഹി സമയേ മാരണന്തികാ വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപരിവാതേ ജലിതഗ്ഗി വിയ ഹോതി, യാവ ഉസ്മാ ന പരിയാദിയതി, താവ മഹതാപി ഉപക്കമേന ന സക്കാ വൂപസമേതും, ഉസ്മായ പന പരിയാദിന്നായ വൂപസമ്മതി.

൩൮෬. അഥായസ്മാ സാരിപുത്തോ ചിന്തേസി - "അയം മഹാസേട്ഠിസ്സ വേദനാ മാരണന്തികാ, ന സക്കാ പടിബാഹിതും, അവസേസാ കഥാ നിരത്ഥകാ, ധമ്മകഥമസ്സ കഥേസ്സാമീ"തി. അഥ നം തം കഥേന്തോ **തസ്മാതിഹാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തസ്മാ**തി യസ്മാ ചക്ഖും തീഹി ഗാഹേഹി ഗണ്ഹന്തോ ഉപ്പന്നം മാരണന്തികം വേദനം പടിബാഹിതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ. **ന ചക്ഖും ഉപാദിയിസ്സാമീ**തി ചക്ഖും തീഹി ഗാഹേഹി ന ഗണ്ഹിസ്സാമി. **ന ച മേ ചക്ഖുനിസ്സിതം വിഞ്ഞാണ**ന്തി വിഞ്ഞാണഞ്ചാപി മേ ചക്ഖുനിസ്സിതം ന ഭവിസ്സതി. **ന രൂപ**ന്തി ഹേട്ഠാ ആയതനരൂപം കഥിതം, ഇമസ്മിം ഠാനേ സബ്ബമ്പി കാമഭവരൂപം കഥേന്തോ ഏവമാഹ.

൩൮൭. ന ഇധലോകന്തി വസനട്ഠാനം വാ ഘാസച്ഛാദനം വാ ന ഉപാദിയിസ്സാമീതി അത്ഥോ. ഇദഞ്ഹി പച്ചയേസു അപരിതസ്സനത്ഥം കഥിതം. **ന പരലോക**ന്തി ഏത്ഥ പന മനുസ്സലോകം ഠപേത്വാ സേസാ പരലോകാ നാമ. ഇദം - "അസുകദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അസുകട്ഠാനേ ഭവിസ്സാമി, ഇദം നാമ ഖാദിസ്സാമി ഭുഞ്ജിസ്സാമി നിവാസേസ്സാമി പാരുപിസ്സാമീ"തി ഏവരൂപായ പരിതസ്സനായ പഹാനത്ഥം വുത്തം. തമ്പി ന ഉപാദിയിസ്സാമി, ന ച മേ തന്നിസ്സിതം വിഞ്ഞാണം ഭവിസ്സതീതി ഏവം തീഹി ഗാഹേഹി പരിമോചേത്വാ ഥേരോ ദേസനം അരഹത്തനികൂടേന നിട്ഠപേസി.

൩൮൮. ഓലീയസീതി അത്തനോ സമ്പത്തിം ദിസ്വാ ആരമ്മണേസു ബജ്ഝസി അല്ലീയസീതി. ഇതി ആയസ്മാ ആനന്ദോ - "അയമ്പി നാമ ഗഹപതി ഏവം സദ്ധോ പസന്നോ മരണഭയസ്സ ഭായതി, അഞ്ഞോ കോ ന ഭായിസ്സതീ"തി മഞ്ഞമാനോ തസ്സ ഗാള്ഹം കത്വാ ഓവാദം ദേന്തോ ഏവമാഹ. **ന ച മേ ഏവരൂപീ ധമ്മീകഥാ സുതപുബ്ബാ**തി അയം ഉപാസകോ - "സത്ഥു സന്തികാപി

മേ ഏവരൂപീ ധമ്മകഥാ ന സുതപുബ്ബാ''തി വദതി, കിം സത്ഥാ ഏവരൂപി സുഖുമം ഗമ്ഭീരകഥം ന കഥേതീതി? നോ ന കഥേതി. ഏവം പന ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി ഛ ബാഹിരാനി ഛ വിഞ്ഞാണകായേ ഛ ഫസ്സകായേ ഛ വേദനാകായേ ഛ ധാതുയോ പഞ്ചക്ഖന്ധേ ചത്താരോ അരൂപേ ഇധലോകഞ്ച പരലോകഞ്ച ദസ്സേത്വാ ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതവസേന അരഹത്തേ പക്ഖിപിത്വാ കഥിതകഥാ ഏതേന ന സുതപുബ്ബാ, തസ്മാ ഏവം വദതി.

അപിചായം ഉപാസകോ ദാനാധിമുത്തോ ദാനാഭിരതോ ബുദ്ധാനം സന്തികം ഗച്ഛന്തോ തുച്ഛഹത്ഥോ ന ഗതപുബ്ബോ. പുരേഭത്തം ഗച്ഛന്തോ യാഗുഖജ്ജകാദീനി ഗാഹാപേത്വാ ഗച്ഛതി, പച്ഛാഭത്തം സപ്പിമധുഫാണിതാദീനി. തസ്മിം അസതി വാലികം ഗാഹാപേത്വാ ഗന്ധകുടിപരിവേണേ ഓകിരാപേതി, ദാനം ദത്വാ സീലം രക്ഖിത്വാ ഗേഹം ഗതോ. ബോധിസത്തഗതികോ കിരേസ ഉപാസകോ, തസ്മാ ഭഗവാ ചതുവീസതി സംവച്ഛരാനി ഉപാസകസ്സ യേഭുയ്യേന ദാനകഥമേവ കഥേസി - ''ഉപാസക, ഇദം ദാനം നാമ ബോധിസത്താനം ഗതമഗ്ഗോ, മയ്ഹമ്പി ഗതമഗ്ഗോ, മയാ സതസഹസ്സകപ്പാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ദാനം ദിന്നം, ത്വം മയാ ഗതമഗ്ഗമേവ അനുഗച്ഛസീ''തി. ധമ്മസേനാപതിആദയോ മഹാസാവകാപി അത്തനോ അത്തനോ സന്തികം ആഗതകാലേ ദാനകഥമേവസ്സ കഥേന്തി. തേനേവാഹ **ന ഖോ ഗഹപതി ഗിഹീനം ഓദാതവസനാനം ഏവരൂപീ ധമ്മീകഥാ പടിഭാതീ**തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഗഹപതി ഗിഹീനം നാമ ഖേത്തവത്ഥുഹിരഞ്ഞസുവണ്ണദാസീദാസപുത്തഭരിയാദീസു തിബ്ബോ ആലയോ തിബ്ബം നികന്തിപരിയുട്ഠാനം , തേസം - ''ഏത്ഥ ആലയോ ന കാതബ്ബോ, നികന്തി ന കാതബ്ബാ''തി കഥാ ന പടിഭാതി ന രുച്ചതീതി.

യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീതി കസ്മാ ഉപസങ്കമി? തുസിതഭവനേ കിരസ്സ നിബ്ബത്തമത്തസ്സേവ തിഗാവുതപ്പമാണം സുവണ്ണക്ഖന്ധം വിയ വിജ്ജോതമാനം അത്തഭാവം ഉയ്യാനവിമാനാദിസമ്പത്തിഞ്ച ദിസ്വാ - ''മഹതീ അയം മയ്ഹം സമ്പത്തി, കിം നു ഖോ മേ മനുസ്സപഥേ കമ്മം കത''ന്തി ഓലോകേന്തോ തീസു രതനേസു അധികാരം ദിസ്വാ ചിന്തേസി ''പമാദട്ഠാനമിദം ദേവത്തം നാമ, ഇമായ ഹി മേ സമ്പത്തിയാ മോദമാനസ്സ സതിസമ്മോസോപി സിയാ, ഹന്ദാഹം ഗന്ത്വാ മമ ജേതവനസ്സ ചേവ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച തഥാഗതസ്സ ച അരിയമഗ്ഗസ്സ ച സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ച വണ്ണം കഥേത്വാ തതോ ആഗന്ത്വാ സമ്പത്തിം അനുഭവിസ്സാമീ''തി. സോ തഥാ അകാസി. തം ദസ്സേതും **അഥ ഖോ അനാഥപിണ്ഡികോ**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **ഇസിസങ്ഘനിസേവിത**ന്തി ഭിക്ഖുസങ്ഘനിസേവിതം. ഏവം പഠമഗാഥായ ജേതവനസ്സ വണ്ണം കഥേത്വാ ഇദാനി അരിയമഗ്ഗസ്സ വണ്ണം കഥേന്തോ **കമ്മം വിജ്ജാ ചാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കമ്മ**ന്തി മഗ്ഗചേതനാ. **വിജ്ജാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞാ. **ധമ്മോ**തി സമാധിപക്ഖികോ ധമ്മോ. **സീലം ജീവിതമുത്തമ**ന്തി സീലേ പതിട്ഠിതസ്സ ജീവിതം ഉത്തമന്തി ദസ്സേതി. അഥ വാ **വിജ്ജാ**തി ദിട്ഠിസങ്കപ്പോ. **ധമ്മോ**തി വായാമസതിസമാധയോ. **സീല**ന്തി വാചാകമ്മന്താജീവാ. **ജീവിതമുത്തമ**ന്തി ഏതസ്മിം സീലേ പതിട്ഠിതസ്സ ജീവിതം നാമ ഉത്തമം. **ഏതേന മച്ചാ സുജ്ഝന്തീ**തി ഏതേന അട്ഠങ്ഗികേന മഗ്ഗേന സത്താ വിസുജ്ഝന്തി.

തസ്മാതി യസ്മാ മഗ്ഗേന സുജ്ഝന്തി, ന ഗോത്തധനേഹി, തസ്മാ. **യോനിസോ വിചിനേ ധമ്മ**ന്തി ഉപായേന സമാധിപക്ഖിയം ധമ്മം വിചിനേയ്യ. **ഏവം തത്ഥ വിസുജ്ഝതീ**തി ഏവം തസ്മിം അരിയമഗ്ഗേ വിസുജ്ഝതി . അഥ വാ **യോനിസോ വിചിനേ ധമ്മ**ന്തി ഉപായേന പഞ്ചക്ഖന്ധധമ്മം വിചിനേയ്യ. **ഏവം തത്ഥ വിസുജ്ഝതീ**തി ഏവം തേസു ചതൂസു സച്ചേസു വിസുജ്ഝതി.

ഇദാനി സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ വണ്ണം കഥേന്തോ **സാരിപുത്തോ വാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സാരിപുത്തോ വാ**തി അവധാരണവചനം. ഏതേഹി പഞ്ഞാദീഹി സാരിപുത്തോവ സേയ്യോതി വദതി. **ഉപസമേനാ**തി കിലേസഉപസമേന. **പാരങ്ഗതോ**തി നിബ്ബാനം ഗതോ. യോ കോചി നിബ്ബാനം പത്തോ ഭിക്ഖു, സോ ഏതാവപരമോ സിയാ, ന ഥേരേന ഉത്തരിതരോ നാമ അത്ഥീതി വദതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

അനാഥപിണ്ഡികോവാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഛന്നോവാദസുത്തവണ്ണനാ

൩൮൯. ഏവം മേ സുതന്തി ഛന്നോവാദസുത്തം. തത്ഥ **ഛന്നോ**തി ഏവംനാമകോ ഥേരോ, ന അഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖന്തത്ഥേരോ. **പടിസല്ലാനാ**തി ഫലസമാപത്തിതോ. **ഗിലാനപുച്ഛകാ**തി ഗിലാനുപട്ഠാനം നാമ ബുദ്ധവണ്ണിതം, തസ്മാ ഏവമാഹ. **സത്ഥ**ന്തി ജീവിതഹാരകസത്ഥം. **നാവകങ്ഖാമീ**തി ഇച്ഛാമി.

൩൯൦. അനുപവജ്ജന്തി അനുപ്പത്തികം അപ്പടിസന്ധികം.

൩൯൧. ഏതം മമാതിആദീനി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഗാഹവസേന വുത്താനി. **നിരോധം ദിസ്വാ**തി ഖയവയം ഞത്വാ. **നേതം മമ നേസോഹമസ്മി ന മേസോ അത്താതി സമനുപസ്സാമീ**തി അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി സമനുപസ്സാമി.

൩൯൩. തസ്മാതി യസ്മാ മാരണന്തികവേദനം അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ സത്ഥം ആഹരാമീതി വദതി, തസ്മാ. പുഥുജ്ജനോ ആയസ്മാ, തേന ഇദമ്പി മനസി കരോഹീതി ദീപേതി. **നിച്ചകപ്പ**ന്തി നിച്ചകാലം. **നിസ്സിതസ്സാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി നിസ്സിതസ്സ. **ചലിത**ന്തി വിപ്ഫന്ദിതം ഹോതി. **പസ്സദ്ധീ**തി കായചിത്തപസ്സദ്ധി, കിലേസപസ്സദ്ധി നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. **നതീ**തി തണ്ഹാനതി. **നതിയാ അസതീ**തി ഭവത്ഥായ ആലയനികന്തിപരിയുട്ഠാനേസു അസതി. **ആഗതിഗതി ന ഹോതീ**തി പടിസന്ധിവസേന ആഗതി നാമ ന ഹോതി, ചുതിവസേന ഗമനം നാമ ന ഹോതി. **ചുതൂപപാതോ**തി ചവനവസേന ചുതി, ഉപപജ്ജനവസേന ഉപപാതോ. **നേവിധ ന ഹുരം ന ഉഭയമന്തരേനാ**തി നയിധ ലോകേ, ന പരലോകേ, ന ഉഭയത്ഥ ഹോതി. **ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാ**തി വട്ടദുക്ഖകിലേസദുക്ഖസ്സ അയമേവ അന്തോ അയം പരിച്ഛേദോ പരിവടുമഭാവോ ഹോതി. അയമേവ ഹി ഏത്ഥ അത്ഥോ. യേ പന “ന ഉഭയമന്തരേനാ”തി വചനം ഗഹേത്വാ അന്തരാഭവം ഇച്ഛന്തി, തേസം ഉത്തരം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ.

൩൯൪. സത്ഥം ആഹരേസീതി ജീവിതഹാരകം സത്ഥം ആഹരി, കണ്ഠനാളിം ഛിന്ദി. അഥസ്സ തസ്മിം ഖണേ മരണഭയം ഓക്കമി, ഗതിനിമിത്തം ഉപട്ഠാസി. സോ അത്തനോ പുഥുജ്ജനഭാവം ഞത്വാ സംവിഗ്ഗോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ സങ്ഖാരേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ അരഹത്തം പത്വാ സമസീസീ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായി. **സമ്മുഖായേവ അനുപവജ്ജതാ ബ്യാകതാ**തി കിഞ്ചാപി ഇദം ഥേരസ്സ പുഥുജ്ജനകാലേ ബ്യാകരണം ഹോതി, ഏതേന പന ബ്യാകരണേന അനന്തരായമസ്സ പരിനിബ്ബാനം അഹോസി. തസ്മാ ഭഗവാ തമേവ ബ്യാകരണം ഗഹേത്വാ കഥേസി. **ഉപവജ്ജകുലാനീ**തി ഉപസങ്കമിതബ്ബകുലാനി. ഇമിനാ ഥേരോ, - ''ഭന്തേ, ഏവം ഉപട്ഠാകേസു ച ഉപട്ഠായികാസു ച വിജ്ജമാനാസു സോ ഭിക്ഖു തുമ്ഹാകം സാസനേ പരിനിബ്ബായിസ്സതീ''തി പുച്ഛതി. അഥസ്സ ഭഗവാ കുലേസു സംസഗ്ഗാഭാവം ദീപേന്തോ **ഹോന്തി ഹേതേ സാരിപുത്താ**തിആദിമാഹ. ഇമസ്മിം കിര ഠാനേ ഥേരസ്സ കുലേസു അസംസട്ഠഭാവോ പാകടോ അഹോസി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഛന്നോവാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. പുണ്ണോവാദസുത്തവണ്ണനാ

൩൯൫. ഏവം മേ സുതന്തി പുണ്ണോവാദസുത്തം. തത്ഥ **പടിസല്ലാനാ**തി ഏകീഭാവാ. **തം ചേ**തി തം ചക്ഖുഞ്ചേവ രൂപഞ്ച. **നന്ദീസമുദയാ ദുക്ഖസമുദയോ**തി നന്ദിയാ തണ്ഹായ സമോധാനേന പഞ്ചക്ഖന്ധദുക്ഖസ്സ സമോധാനം ഹോതി. ഇതി ഛസു ദ്വാരേസു ദുക്ഖം സമുദയോതി ദ്വിന്നം സച്ചാനം വസേന വട്ടം മത്ഥകം പാപേത്വാ ദസ്സേസി. ദുതിയനയേ നിരോധോ മഗ്ഗോതി ദ്വിന്നം സച്ചാനം വസേന വിവട്ടം മത്ഥകം പാപേത്വാ ദസ്സേസി. **ഇമിനാ ച ത്വം പുണ്ണാ**തി പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. ഏവം താവ വട്ടവിവട്ടവസേന ദേസനം അരഹത്തേ പക്ഖിപിത്വാ ഇദാനി പുണ്ണത്ഥേരം സത്തസു ഠാനേസു സീഹനാദം നദാപേതും **ഇമിനാ ച ത്വ**ന്തിആദിമാഹ.

൩൯൬. ചണ്ഡാതി ദുട്ഠാ കിബ്ബിസാ. **ഫരുസാ**തി കക്ഖളാ. **അക്കോസിസ്സന്തീ**തി ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസിസ്സന്തി. **പരിഭാസിസ്സന്തീ**തി കിം സമണോ നാമ ത്വം, ഇദഞ്ച ഇദഞ്ച തേ കരിസ്സാമാതി തജ്ജേസ്സന്തി. **ഏവമേത്ഥാ**തി ഏവം മയ്ഹം ഏത്ഥ ഭവിസ്സതി.

ദണ്ഡേനാതി ചതുഹത്ഥേന ദണ്ഡേന വാ ഘടികമുഗ്ഗരേന വാ. **സത്ഥേനാ**തി ഏകതോധാരാദിനാ. **സത്ഥഹാരകം പരിയേസന്തീ**തി ജീവിതഹാരകം സത്ഥം പരിയേസന്തി. ഇദം ഥേരോ തതിയപാരാജികവത്ഥുസ്മിം അസുഭകഥം സുത്വാ അത്തഭാവേന ജിഗുച്ഛന്താനം ഭിക്ഖൂനം സത്ഥഹാരകപരിയേസനം സന്ധായാഹ. **ദമൂപസമേനാ**തി ഏത്ഥ **ദമോ**തി ഇന്ദ്രിയസംവരാദീനം ഏതം നാമം. ''സച്ചേന ദന്തോ ദമസാ ഉപേതോ, വേദന്തഗൂ വുസിതബ്രഹ്മചരിയോ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൯൫; സു॰ നി॰ ൪൬൭) ഏത്ഥ ഹി ഇന്ദ്രിയസംവരോ ദമോതി വുത്തോ. ''യദി സച്ചാ ദമാ ചാഗാ, ഖന്ത്യാ ഭിയ്യോധ വിജ്ജതീ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬; സു॰ നി॰ ൧൯൧) ഏത്ഥ പഞ്ഞാ ദമോതി വുത്തോ. ''ദാനേന ദമേന സംയമേന സച്ചവജ്ജേനാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൬; മ॰ നി॰ ൨.൨൨൬) ഏത്ഥ ഉപോസഥകമ്മം

ദമോതി വുത്തം. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ ഖന്തി ദമോതി വേദിതബ്ബോ. **ഉപസമോ**തി തസ്സേവ വേവചനം.

൩൯൭. അഥ ഖോ ആയസ്മാ പുണ്ണോതി കോ പനേസ പുണ്ണോ, കസ്മാ പനേത്ഥ ഗന്തുകാമോ അഹോസീതി . സുനാപരന്തവാസികോ ഏവ ഏസോ, സാവത്ഥിയം പന അസപ്പായവിഹാരം സല്ലക്ഖേത്വാ തത്ഥ ഗന്തുകാമോ അഹോസി.

തത്രായം അനുപുബ്ബികഥാ - സുനാപരന്തരട്ഠേ കിര ഏകസ്മിം വാണിജകഗാമേ ഏതേ ദ്വേ ഭാതരോ. തേസു കദാചി ജേട്ഠോ പഞ്ച സകടസതാനി ഗഹേത്വാ ജനപദം ഗന്ത്വാ ഭണ്ഡം ആഹരതി, കദാചി കനിട്ഠോ. ഇമസ്മിം പന സമയേ കനിട്ഠം ഘരേ ഠപേത്വാ ജേട്ഠഭാതികോ പഞ്ച സകടസതാനി ഗഹേത്വാ ജനപദചാരികം ചരന്തോ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം പത്വാ ജേതവനസ്സ നാതിദൂരേ സകടസത്ഥം നിവാസേത്വാ ഭുത്തപാതരാസോ പരിജനപരിവുതോ ഫാസുകട്ഠാനേ നിസീദി.

തേന ച സമയേന സാവത്ഥിവാസിനോ ഭുത്തപാതരാസാ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ സുദ്ധുത്തരാസങ്ഗാ ഗന്ധപുപ്ഫാദിഹത്ഥാ യേന ബുദ്ധോ യേന ധമ്മോ യേന സങ്ഘോ, തന്നിന്നാ തപ്പോണാ തപ്പബ്ഭാരാ ഹുത്വാ ദക്ഖിണദ്വാരേന നിക്ഖമിത്വാ ജേതവനം ഗച്ഛന്തി. സോ തേ ദിസ്വാ ''കഹം ഇമേ ഗച്ഛന്തി''തി ഏകമനുസ്സം പുച്ഛി. കിം ത്വം അയ്യോ ന ജാനാസി, ലോകേ ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘരതനാനി നാമ ഉപ്പന്നാനി, ഇച്ചേസ മഹാജനോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മകഥം സോതും ഗച്ഛതീതി. തസ്സ ബുദ്ധോതി വചനം ഛവിചമ്മാദീനി ഛിന്ദിത്വാ അട്ഠിമിഞ്ജം ആഹച്ച അട്ഠാസി. അഥ അത്തനോ പരിജനപരിവുതോ തായ പരിസായ സദ്ധിം വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥു മധുരസ്സരേന ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ പരിസപരിയന്തേ ഠിതോ ധമ്മം സുത്വാ പബ്ബജ്ജായ ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. അഥ തഥാഗതേന കാലം വിദിത്വാ പരിസായ ഉയ്യോജിതായ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ സ്വാതനായ നിമന്തേത്വാ ദുതിയദിവസേ മണ്ഡപം കാരേത്വാ ആസനാനി പഞ്ഞപേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാ ഭുത്തപാതരാസോ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ ഭണ്ഡാഗാരികം പക്കോസാപേത്വാ, ഏത്തകം ഭണ്ഡം വിസ്സജ്ജിതം, ഏത്തകം ന വിസ്സജ്ജിതന്തി സബ്ബം ആചിക്ഖിത്വാ - ''ഇമം സാപതേയ്യം മയ്ഹം കനിട്ഠസ്സ ദേഹീ''തി സബ്ബം നിയ്യാതേത്വാ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനപരായണോ അഹോസി.

അഥസ്സ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തസ്സ കമ്മട്ഠാനം ന ഉപട്ഠാതി. തതോ ചിന്തേസി - ''അയം ജനപദോ മയ്ഹം അസപ്പായോ, യംനൂനാഹം സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സകട്ഠാനമേവ ഗച്ഛേയ്യ''ന്തി. അഥ പുബ്ബണ്ഹസമയേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ സായന്ഹസമയേ പടിസല്ലാനാ വുട്ഠഹിത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ കമ്മട്ഠാനം കഥാപേത്വാ സത്ത സീഹനാദേ നദിത്വാ പക്കാമി. തേന വുത്തം - ''അഥ ഖോ ആയസ്മാ പുണ്ണോ... പേ.... വിഹരതീ''തി.

കത്ഥ പനായം വിഹാസീതി? ചതൂസു ഠാനേസു വിഹാസി, സുനാപരന്തരട്ഠം താവ പവിസിത്വാ **അജ്ജുഹത്ഥപബ്ബതേ** നാമ പവിസിത്വാ വാണിജഗാമം പിണ്ഡായ പാവിസി. അഥ നം കനിട്ഠഭാതാ സഞ്ജാനിത്വാ

ഭിക്ഖം ദത്വാ, "ഭന്തേ, അഞ്ഞത്ഥ അഗന്ത്വാ ഇധേവ വസഥാ"തി പടിഞ്ഞം കാരേത്വാ തത്ഥേവ വസാപേസി.

തതോ **സമുദ്ദഗിരിവിഹാരം** നാമ അഗമാസി. തത്ഥ അയകന്തപാസാണേഹി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ കതചങ്കമോ അത്ഥി, തം കോചി ചങ്കമിതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. തത്ഥ സമുദ്ദവീചിയോ ആഗന്ത്വാ അയകന്തപാസാണേസു പഹരിത്വാ മഹാസദ്ദം കരോന്തി. ഥേരോ‌നം - "കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്താനം ഫാസുവിഹാരോ ഹോതൂ"തി സമുദ്ദം നിസ്സദ്ദം കത്വാ അധിട്ഠാസി.

തതോ **മാതുലഗിരിം** നാമ അഗമാസി. തത്ഥ സകുണസങ്ഘോ ഉസ്സന്നോ, രത്തിഞ്ച ദിവാ ച സദ്ദോ ഏകാബദ്ധോവ ഹോതി, ഥേരോ ഇമം ഠാനം അഫാസുകന്തി തതോ **മകുലകാരാമവിഹാരം** നാമ ഗതോ. സോ വാണിജഗാമസ്സ നാതിദൂരോ നച്ചാസന്നോ ഗമനാഗമനസമ്പന്നോ വിവിത്തോ അപ്പസദ്ദോ. ഥേരോ ഇമം ഠാനം ഫാസുകന്തി തത്ഥ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനചങ്കമനാദീനി കാരേത്വാ വസ്സം ഉപഗച്ഛി. ഏവം ചതൂസു ഠാനേസു വിഹാസി.

അഥേകദിവസം തസ്മിംയേവ അന്തോവസ്സേ പഞ്ച വാണിജസതാനി പരസമുദ്ദം ഗച്ഛാമാതി നാവായ ഭണ്ഡം പക്ഖിപിംസു. നാവാരോഹനദിവസേ ഥേരസ്സ കനിട്ഠഭാതാ ഥേരം ഭോജേത്വാ ഥേരസ്സ സന്തികേ സിക്ഖാപദാനി ഗഹേത്വാ വന്ദിത്വാ ഗച്ഛന്തോ, - "ഭന്തേ, മഹാസമുദ്ദോ നാമ അപ്പമേയ്യോ അനേകന്തരായോ, അമ്ഹേ ആവജ്ജേയ്യാഥാ"തി വത്വാ നാവം ആരുഹി. നാവാ ഉത്തമജവേന ഗച്ഛമാനാ അഞ്ഞതരം ദീപകം പാപുണി. മനുസ്സാ പാതരാസം കരിസ്സാമാതി ദീപകേ ഓതിണ്ണാ. തസ്മിം ദീപേ അഞ്ഞം കിഞ്ചി നത്ഥി, ചന്ദനവനമേവ അഹോസി.

അഥേകോ വാസിയാ രുക്ഖം ആകോടേത്വാ ലോഹിതചന്ദനഭാവം ഞത്വാ ആഹ - "ഭോ മയം ലാഭത്ഥായ പരസമുദ്ദം ഗച്ഛാമ, ഇതോ ച ഉത്തരി ലാഭോ നാമ നത്ഥി, ചതുരങ്ഗുലമത്താ ഘടികാ സതസഹസ്സം അഗ്ഘതി, ഹാരേതബ്ബകയുത്തം ഭണ്ഡം ഹാരേത്വാ ചന്ദനസ്സ പൂരേമാ"തി. തേ തഥാ കരിംസു. ചന്ദനവനേ അധിവത്ഥാ അമനുസ്സാ കുജ്ഝിത്വാ - "ഇമേഹി അമ്ഹാകം ചന്ദനവനം നാസിതം, ഘാതേസ്സാമ നേ"തി ചിന്തേത്വാ - "ഇധേവ ഘാതിതേസു സബ്ബം വനം ഏകം കുണപം ഭവിസ്സതി, സമുദ്ദമജ്ഝേ നേസം നാവം ഓസീദേസ്സാമാ"തി ആഹംസു. അഥ തേസം നാവം ആരുയ്ഹ മുഹുത്തം ഗതകാലേയേവ ഉപ്പാദികം ഉട്ഠപേത്വാ സയമ്പി തേ അമനുസ്സാ ഭയാനകാനി രൂപാനി ദസ്സയിംസു. ഭീതാ മനുസ്സാ അത്തനോ അത്തനോ ദേവതാ നമസ്സന്തി. ഥേരസ്സ കനിട്ഠോ ചൂളപുണ്ണകുടുമ്ബികോ - "മയ്ഹം ഭാതാ അവസ്സയോ ഹോതൂ"തി ഥേരസ്സ നമസ്സമാനോ അട്ഠാസി.

ഥേരോപി കിര തസ്മിംയേവ ഖണേ ആവജ്ജിത്വാ തേസം ബ്യസനുപ്പത്തിം ഞത്വാ വേഹാസം ഉപ്പതിത്വാ സമ്മുഖേ അട്ഠാസി. അമനുസ്സാ ഥേരം ദിസ്വാ "അയ്യോ പുണ്ണത്ഥേരോ ഏതീ"തി പക്കമിംസു, ഉപ്പാദികം സന്നിസീദി. ഥേരോ മാ ഭായഥാതി തേ അസ്സാസേത്വാ "കഹം ഗന്തുകാമത്ഥാ"തി പുച്ഛി. ഭന്തേ, അമ്ഹാകം സകട്ഠാനമേവ ഗച്ഛാമാതി. ഥേരോ നാവം ഫലേ അക്കമിത്വാ "ഏതേസം ഇച്ഛിതട്ഠാനം ഗച്ഛതൂ"തി അധിട്ഠാസി. വാണിജാ സകട്ഠാനം ഗന്ത്വാ തം പവത്തിം പുത്തദാരസ്സ ആരോചേത്വാ "ഏഥ ഥേരം സരണം ഗച്ഛാമാ"തി പഞ്ചസതാ അത്തനോ പഞ്ചമാതുഗാമസതേഹി സദ്ധിം തീസു സരണേസു

പതിട്ഠായ ഉപാസകത്തം പടിവേദേസും. തതോ നാവായ ഭണ്ഡം ഓതാരേത്വാ ഥേരസ്സ ഏകം കോട്ഠാസം കത്വാ - “അയം, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം കോട്ഠാസോ”തി ആഹംസു. ഥേരോ - “മയ്ഹം വിസും കോട്ഠാസകിച്ചം നത്ഥി, സത്ഥാ പന തുമ്ഹേഹി ദിട്ഠപുബ്ബോ”തി. ന ദിട്ഠപുബ്ബോ, ഭന്തേതി. തേന ഹി ഇമിനാ സത്ഥു മണ്ഡലമാളം കരോഥ, ഏവം സത്ഥാരം പസ്സിസ്സഥാതി. തേ സാധു, ഭന്തേതി തേന ച കോട്ഠാസേന അത്തനോ ച കോട്ഠാസേഹി മണ്ഡലമാളം കാതും ആരഭിംസു.

സത്ഥാപി കിര ആരദ്ധകാലതോ പട്ഠായ പരിഭോഗം അകാസി. ആരക്ഖമനുസ്സാ രത്തിം ഓഭാസം ദിസ്വാ “മഹേസക്ഖാ ദേവതാ അത്ഥീ”തി സഞ്ഞം കരിംസു. ഉപാസകാ മണ്ഡലമാളഞ്ച ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച സേനാസനാനി നിട്ഠപേത്വാ ദാനസമ്ഭാരം സജ്ജേത്വാ - “കതം, ഭന്തേ, അമ്ഹേഹി അത്തനോ കിച്ചം, സത്ഥാരം പക്കോസഥാ”തി ഥേരസ്സ ആരോചേസും. ഥേരോ സായന്ഹസമയേ ഇദ്ധിയാ സാവത്ഥിം പത്വാ, “ഭന്തേ, വാണിജഗാമവാസിനോ തുമ്ഹേ ദട്ഠുകാമാ, തേസം അനുകമ്പം കരോഥാ”തി ഭഗവന്തം യാചി. ഭഗവാ അധിവാസേസി. ഥേരോ ഭഗവതോ അധിവാസനം വിദിത്വാ സകട്ഠാനമേവ പച്ചാഗതോ.

ഭഗവാപി ആനന്ദഥേരം ആമന്തേസി , - “ആനന്ദ, സ്വേ സുനാപരന്തേ വാണിജഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിസ്സാമ, ത്വം ഏകൂനപഞ്ചസതാനം ഭിക്ഖൂനം സലാകം ദേഹീ”തി. ഥേരോ സാധു, ഭന്തേതി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ തമത്ഥം ആരോചേത്വാ നഭചാരികാ ഭിക്ഖൂ സലാകം ഗണ്ഹന്തൂതി ആഹ. തംദിവസം കുണ്ഡധാനത്ഥേരോ പഠമം സലാകം അഗ്ഗഹേസി. വാണിജഗാമവാസിനോപി “സ്വേ കിര സത്ഥാ ആഗമിസ്സതീ”തി ഗാമമജ്ഝേ മണ്ഡപം കത്വാ ദാനഗ്ഗം സജ്ജയിംസു. ഭഗവാ പാതോവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസീദി. സക്കസ്സ പണ്ഡുകമ്ബലസിലാസനം ഉണ്ഹം അഹോസി. സോ കിം ഇദന്തി ആവജ്ജേത്വാ സത്ഥു സുനാപരന്തഗമനം ദിസ്വാ വിസ്സകമ്മം ആമന്തേസി - “താത അജ്ജ ഭഗവാ തിമത്താനി യോജനസതാനി പിണ്ഡാചാരം കരിസ്സതി, പഞ്ച കൂടാഗാരസതാനി മാപേത്വാ ജേതവനദ്വാരകോട്ഠമത്ഥകേ ഗമനസജ്ജാനി കത്വാ ഠപേഹീ”തി. സോ തഥാ അകാസി. ഭഗവതോ കൂടാഗാരം ചതുമുഖം അഹോസി, ദ്വിന്നം അഗ്ഗസാവകാനം ദ്വിമുഖാനി, സേസാനി ഏകമുഖാനി. സത്ഥാ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമ്മ പടിപാടിയാ ഠപിതകൂടാഗാരേസു ധുരകൂടാഗാരം പാവിസി. ദ്വേ അഗ്ഗസാവകേ ആദിം കത്വാ ഏകൂനപഞ്ചഭിക്ഖുസതാനിപി കൂടാഗാരം ഗന്ത്വാ നിസിന്നാ അഹേസും. ഏകം തുച്ഛകൂടാഗാരം അഹോസി, പഞ്ചപി കൂടാഗാരസതാനി ആകാസേ ഉപ്പതിംസു.

സത്ഥാ സച്ചബന്ധപബ്ബതം നാമ പത്വാ കൂടാഗാരം ആകാസേ ഠപേസി. തസ്മിം പബ്ബതേ സച്ചബന്ധോ നാമ മിച്ഛാദിട്ഠികതാപസോ മഹാജനം മിച്ഛാദിട്ഠിം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേന്തോ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തോ ഹുത്വാ വസതി. അബ്ഭന്തരേ ചസ്സ അന്തോചാടിയം പദീപോ വിയ അരഹത്തസ്സ ഉപനിസ്സയോ ജലതി. തം ദിസ്വാ ധമ്മമസ്സ കഥേസ്സാമീതി ഗന്ത്വാ ധമ്മം ദേസേസി. താപസോ ദേസനാപരിയോസാനേ അരഹത്തം പാപുണി, മഗ്ഗേനേവാസ്സ അഭിഞ്ഞാ ആഗതാ. ഏഹിഭിക്ഖു ഹുത്വാ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരോ ഹുത്വാ കൂടാഗാരം പാവിസി.

ഭഗവാ കൂടാഗാരഗതേഹി പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം വാണിജഗാമം ഗന്ത്വാ കൂടാഗാരാനി അദിസ്സമാനാനി കത്വാ വാണിജഗാമം പാവിസി. വാണിജാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാ സത്ഥാരം മകുലകാരാമം നയിംസു. സത്ഥാ മണ്ഡലമാളം പാവിസി. മഹാജനോ യാവ സത്ഥാ ഭത്തദരഥം പടിപസ്സമ്ഭേതി, താവ പാതരാസം കത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി സമാദായ ബഹും ഗന്ധഞ്ച പുപ്ഫഞ്ച ആദായ ധമ്മസ്സവനത്ഥായ ആരാമം പച്ചാഗമാസി. സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേസി. മഹാജനസ്സ ബന്ധനമോക്ഖോ ജാതോ, മഹന്തം ബുദ്ധകോലാഹലം അഹോസി.

സത്ഥാ മഹാജനസ്സ സങ്ഗഹത്ഥം കതിപാഹം തത്ഥേവ വസി, അരുണം പന മഹാഗന്ധകുടിയംയേവ ഉട്ഠപേസി. തത്ഥ കതിപാഹം വസിത്വാ വാണിജഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ "ത്വം ഇധേവ വസാഹീ"തി പുണ്ണത്ഥേരം നിവത്തേത്വാ അന്തരേ നമ്മദാനദീ നാമ അത്ഥി, തസ്സാ തീരം അഗമാസി. നമ്മദാനാഗരാജാ സത്ഥു പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ നാഗഭവനം പവേസേത്വാ തിണ്ണം രതനാനം സക്കാരം അകാസി. സത്ഥാ തസ്സ ധമ്മം കഥേത്വാ നാഗഭവനാ നിക്ഖമി. സോ - "മയ്ഹം, ഭന്തേ, പരിചരിതബ്ബം ദേഥാ"തി യാചി, ഭഗവാ നമ്മദാനദീതീരേ പദചേതിയം ദസ്സേസി. തം വീചീസു ആഗതാസു പിധീയതി, ഗതാസു വിവരീയതി, മഹാസക്കാരപ്പത്തം അഹോസി. സത്ഥാ തതോ നിക്ഖമ്മ സച്ചബന്ധപബ്ബതം ഗന്ത്വാ സച്ചബന്ധം ആഹ - "തയാ മഹാജനോ അപായമഗ്ഗേ ഓതാരിതോ, ത്വം ഇധേവ വസിത്വാ ഏതേസം ലദ്ധിം വിസ്സജ്ജാപേത്വാ നിബ്ബാനമഗ്ഗേ പതിട്ഠാപേഹീ"തി. സോപി പരിചരിതബ്ബം യാചി. സത്ഥാ ഘനപിട്ഠിപാസാണേ അല്ലമത്തികപിണ്ഡമ്ഹി ലഞ്ഛനം വിയ പദചേതിയം ദസ്സേസി, തതോ ജേതവനമേവ ഗതോ. ഏതമത്ഥം സന്ധായ **തേനേവന്തരവസ്സേനാ**തിആദി വുത്തം.

പരിനിബ്ബായീതി അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി. മഹാജനോ ഥേരസ്സ സത്ത ദിവസാനി സരീരപൂജം കത്വാ ബഹൂനി ഗന്ധകട്ഠാനി സമോധാനേത്വാ സരീരം ഝാപേത്വാ ധാതുയോ ആദായ ചേതിയം അകാസി. **സമ്ബഹുലാ ഭിക്ഖൂ**തി ഥേരസ്സ ആളാഹനേ ഠിതഭിക്ഖൂ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

പുണ്ണോവാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. നന്ദകോവാദസുത്തവണ്ണനാ

൩൯൮. ഏവം മേ സുതന്തി നന്ദകോവാദസുത്തം. തത്ഥ **തേന ഖോ പന സമയേനാ**തി ഭഗവാ മഹാപജാപതിയാ യാചിതോ ഭിക്ഖുനിസങ്ഘം ഉയ്യോജേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം സന്നിപാതേത്വാ - "ഥേരാ ഭിക്ഖൂ വാരേന ഭിക്ഖുനിയോ ഓവദന്തൂ"തി സങ്ഘസ്സ ഭാരം അകാസി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. തത്ഥ **പരിയായേനാ**തി വാരേന. **ന ഇച്ഛതീ**തി അത്തനോ വാരേ സമ്പത്തേ ദൂരം ഗാമം വാ ഗന്ത്വാ സൂചികമ്മാദീനി വാ ആരഭിത്വാ "അയം നാമസ്സ പപഞ്ചോ"തി വദാപേസി. ഇമം പന പരിയായേന ഓവാദം ഭഗവാ നന്ദകത്ഥേരസ്സേവ കാരണാ അകാസി. കസ്മാ? ഇമാസഞ്ഹി ഭിക്ഖുനീനം ഥേരം ദിസ്വാ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി പസീദതി. തേന താ തസ്സ ഓവാദം

സമ്പടിച്ഛിതുകാമാ, ധമ്മകഥം സോതുകാമാ. തസ്മാ ഭഗവാ - “നന്ദകോ അത്തനോ വാരേ സമ്പത്തേ ഓവാദം ദസ്സതി, ധമ്മകഥം കഥേസ്സതീ”തി വാരേന ഓവാദം അകാസി. ഥേരോ പന അത്തനോ വാരം ന കരോതി, കസ്മാതി ചേ? താ കിര ഭിക്ഖുനിയോ പുബ്ബേ ഥേരസ്സ ജമ്ബുദീപേ രജ്ജം കാരേന്തസ്സ ഓരോധാ അഹേസും. ഥേരോ പുബ്ബേനിവാസഞാണേന തം കാരണം ഞത്വാ ചിന്തേസി - “മം ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനിസങ്ഘസ്സ മജ്ഝേ നിസിന്നം ഉപമായോ ച കാരണാനി ച ആഹരിത്വാ ധമ്മം കഥയമാനം ദിസ്വാ അഞ്ഞോ പുബ്ബേനിവാസഞാണലാഭീ ഭിക്ഖു ഇമം കാരണം ഓലോകേത്വാ ‘ആയസ്മാ നന്ദകോ യാവജ്ജദിവസാ ഓരോധേ ന വിസ്സജ്ജേതി, സോഭതായമായസ്മാ ഓരോധപരിവുതോ’തി വത്തബ്ബം മഞ്ഞേയ്യാ”തി. ഏതമത്ഥം സമ്പസ്സമാനോ ഥേരോ അത്തനോ വാരം ന കരോതി. ഇമാസഞ്ച കിര ഭിക്ഖുനീനം ഥേരസ്സേവ ദേസനാ സപ്പായാ ഭവിസ്സതീതി ഞത്വാ **അഥ ഖോ ഭഗവാ ആയസ്മന്തം നന്ദകം ആമന്തേസി**.

താസം ഭിക്ഖുനീനം പുബ്ബേ തസ്സ ഓരോധഭാവജാനനത്ഥം ഇദം വത്ഥും - പുബ്ബേ കിര ബാരാണസിയം പഞ്ച ദാസസതാനി പഞ്ച ദാസിസതാനി ചാതി ജങ്ഘസഹസ്സം ഏകതോവ കമ്മം കത്വാ ഏകസ്മിം ഠാനേ വസി. അയം നന്ദകത്ഥേരോ തസ്മിം കാലേ ജേട്ഠകദാസോ ഹോതി , ഗോതമീ ജേട്ഠകദാസീ. സാ ജേട്ഠകദാസസ്സ പാദപരിചാരികാ അഹോസി പണ്ഡിതാ ബ്യത്താ. ജങ്ഘസഹസ്സമ്പി പുഞ്ഞകമ്മം കരോന്തം ഏകതോ കരോതി. അഥ വസ്സൂപനായികസമയേ പഞ്ച പച്ചേകബുദ്ധാ നന്ദമൂലകപബ്ഭാരതോ ഇസിപതനേ ഓതരിത്വാ നഗരേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഇസിപതനമേവ ഗന്ത്വാ - “വസ്സൂപനായികകുടിയാ അത്ഥായ ഹത്ഥകമ്മം യാചിസ്സാമാ”തി ചീവരം പാരുപിത്വാ സായന്ഹസമയേ നഗരം പവിസിത്വാ സേട്ഠിസ്സ ഘരദ്വാരേ അട്ഠംസു. ജേട്ഠകദാസീ കുടം ഗഹേത്വാ ഉദകതിത്ഥം ഗച്ഛന്തീ പച്ചേകബുദ്ധേ നഗരം പവിസന്തേ അദ്ദസ. സേട്ഠി തേസം ആഗതകാരണം സുത്വാ “അമ്ഹാകം ഓകാസോ നത്ഥി, ഗച്ഛന്തൂ”തി ആഹ.

അഥ തേ നഗരാ നിക്ഖമന്തേ ജേട്ഠകദാസീ കുടം ഗഹേത്വാ പവിസന്തീ ദിസ്വാ കുടം ഓതാരേത്വാ വന്ദിത്വാ ഓനമിത്വാ മുഖം പിധായ - “അയ്യാ നഗരം പവിട്ഠമത്താവ നിക്ഖന്താ, കിം നു ഖോ”തി പുച്ഛി. വസ്സൂപനായികകുടിയാ ഹത്ഥകമ്മം യാചിതും ആഗമിമ്ഹാതി. ലദ്ധം, ഭന്തേതി. ന ലദ്ധം ഉപാസികേതി? കിം പനേസാ കുടി ഇസ്സരേഹേവ കാതബ്ബാ, ദുഗ്ഗതേഹിപി സക്കാ കാതുന്തി. യേന കേനചി സക്കാതി? സാധു, ഭന്തേ, മയം കരിസ്സാമ. സ്വേ മയ്ഹം ഭിക്ഖം ഗണ്ഹഥാതി നിമന്തേത്വാ ഉദകം നേത്വാ പുന കുടം ഗഹേത്വാ ആഗമ്മ തിത്ഥമഗ്ഗേ ഠത്വാ ആഗതാ അവസേസദാസിയോ “ഏത്ഥേവ ഹോഥാ”തി വത്വാ സബ്ബാസം ആഗതകാലേ ആഹ - “അമ്മ കിം നിച്ചമേവ പരസ്സ ദാസകമ്മം കരിസ്സഥ, ഉദാഹു ദാസഭാവതോ മുച്ചിതും ഇച്ഛഥാ”തി? അജ്ജേവ മുച്ചിതുമിച്ഛാമ അയ്യേതി. യദി ഏവം മയാ പഞ്ച പച്ചേകബുദ്ധാ ഹത്ഥകമ്മം അലഭന്താ സ്വാതനായ നിമന്തിതാ, തുമ്ഹാകം സാമികേഹി ഏകദിവസം ഹത്ഥകമ്മം ദാപേഥാതി. താ സാധൂതി സമ്പടിച്ഛിത്വാ സായം അടവിതോ ആഗതകാലേ സാമികാനം ആരോചേസും. തേ സാധൂതി ജേട്ഠകദാസസ്സ ഗേഹദ്വാരേ സന്നിപതിംസു.

അഥ നേ ജേട്ഠകദാസീ സ്വേ താതാ പച്ചേകബുദ്ധാനം ഹത്ഥകമ്മം ദേഥാതി ആനിസംസം ആചിക്ഖിത്വാ യേപി ന കാതുകാമാ, തേ ഗാള്ഹേന ഓവാദേന

തജ്ജേത്വാ പടിച്ഛാപേസി. സാ പുനദിവസേ പച്ചേകബുദ്ധാനം ഭത്തം ദത്വാ സബ്ബേസം ദാസപുത്താനം സഞ്ഞം അദാസി. തേ താവദേവ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ദബ്ബസമ്ഭാരേ സമോധാനേത്വാ സതം സതം ഹുത്വാ ഏകേകകുടിം ഏകേകചങ്കമനാദിപരിവാരം കത്വാ മഞ്ചപീഠപാനീയപരിഭോജനീയഭാജനാദീനി ഠപേത്വാ പച്ചേകബുദ്ധേ തേമാസം തത്ഥ വസനത്ഥായ പടിഞ്ഞം കാരേത്വാ വാരഭിക്ഖം പട്ഠപേസും. യോ അത്തനോ വാരദിവസേ ന സക്കോതി. തസ്സ ജേട്ഠകദാസീ സകഗേഹതോ ആഹരിത്വാ ദേതി. ഏവം തേമാസം ജഗ്ഗിത്വാ ജേട്ഠകദാസീ ഏകേകം ദാസം ഏകേകം സാടകം വിസ്സജ്ജാപേസി. പഞ്ച ഥൂലസാടകസതാനി അഹേസും. താനി പരിവത്താപേത്വാ പഞ്ചന്നം പച്ചേകബുദ്ധാനം തിചീവരാനി കത്വാ അദാസി. പച്ചേകബുദ്ധാ യഥാഫാസുകം അഗമംസു. തമ്പി ജങ്ഘസഹസ്സം ഏകതോ കുസലം കത്വാ കായസ്സ ഭേദാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തി. താനി പഞ്ച മാതുഗാമസതാനി കാലേന കാലം തേസം പഞ്ചന്നം പുരിസസതാനം ഗേഹേ ഹോന്തി, കാലേന കാലം സബ്ബാപി ജേട്ഠകദാസപുത്തസ്സേവ ഗേഹേ ഹോന്തി. അഥ ഏകസ്മിം കാലേ ജേട്ഠകദാസപുത്തോ ദേവലോകതോ ചവിത്വാ രാജകുലേ നിബ്ബത്തോ. താപി പഞ്ചസതാ ദേവകഞ്ഞാ മഹാഭോഗകുലേസു നിബ്ബത്തിത്വാ തസ്സ രജ്ജേ ഠിതസ്സ ഗേഹം അഗമംസു. ഏതേന നിയാമേന സംസരന്തിയോ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ കോലിയനഗരേ ദേവദഹനഗരേ ച ഖത്തിയകുലേസു നിബ്ബത്താ.

നന്ദകത്ഥേരോപി പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പത്തോ, ജേട്ഠകദാസിധീതാ വയം ആഗമ്മ സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ അഗ്ഗമഹേസിട്ഠാനേ ഠിതാ, ഇതരാപി തേസം തേസം രാജപുത്താനംയേവ ഘരം ഗതാ. താസം സാമികാ പഞ്ചസതാ രാജകുമാരാ ഉദകചുമ്ബടകലഹേ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ പബ്ബജിതാ, രാജധീതരോ തേസം ഉക്കണ്ഠനത്ഥം സാസനം പേസേസും. തേ ഉക്കണ്ഠിതേ ഭഗവാ കുണാലദഹം നേത്വാ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠപേത്വാ മഹാസമയദിവസേ അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേസി. താപി പഞ്ചസതാ രാജധീതരോ നിക്ഖമിത്വാ മഹാപജാപതിയാ സന്തികേ പബ്ബജിംസു. അയമായസ്മാ നന്ദകോ ഏത്താവ താ ഭിക്ഖുനിയോതി ഏവമേതം വത്ഥു ദീപേതബ്ബം.

രാജകാരാമോതി പസേനദിനാ കാരിതോ നഗരസ്സ ദക്ഖിണദിസാഭാഗേ ഥൂപാരാമസദിസേ ഠാനേ വിഹാരോ.

൩൯൯. സമ്മപ്പഞ്ഞായ സുദിട്ഠന്തി ഹേതുനാ കാരണേന വിപസ്സനാപഞ്ഞായ യാഥാവസരസതോ ദിട്ഠം.

൪൦൧. തജ്ജം തജ്ജന്തി തംസഭാവം തംസഭാവം, അത്ഥതോ പന തം തം പച്ചയം പടിച്ച താ താ വേദനാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

൪൦൨. പഗേവസ്സ ഛായാതി മൂലാദീനി നിസ്സായ നിബ്ബത്താ ഛായാ പഠമതരംയേവ അനിച്ചാ.

൪൧൩. അനുപഹച്ചാതി അനുപഹനിത്വാ. തത്ഥ മംസം പിണ്ഡം പിണ്ഡം കത്വാ ചമ്മം അല്ലിയാപേന്തോ മംസകായം ഉപഹനതി നാമ. ചമ്മം ബദ്ധം ബദ്ധം കത്വാ മംസേ അല്ലിയാപേന്തോ മംസകായം ഉപഹനതി നാമ. ഏവം അകത്വാ. **വിലിമംസം ന്ഹാരുബന്ധന**ന്തി സബ്ബചമ്മേ ലഗ്ഗവിലീപനമംസമേവ.

അന്തരാകിലേസസംയോജനബന്ധനന്തി സബ്ബം അന്തരകിലേസമേവ സന്ധായ വുത്തം.

൪൧൪. **സത്ത ഖോ പനിമേ**തി കസ്മാ ആഹാതി? യാ ഹി ഏസാ പഞ്ഞാ കിലേസേ ഛിന്ദതീതി വുത്താ, സാ ന ഏകികാവ അത്തനോ ധമ്മതായ ഛിന്ദിതും സക്കോതി. യഥാ പന കുഠാരീ ന അത്തനോ ധമ്മതായ ഛേജ്ജം ഛിന്ദതി, പുരിസസ്സ തജ്ജം വായാമം പടിച്ചേവ ഛിന്ദതി, ഏവം ന വിനാ ഛഹി ബോജ്ഝങ്ഗേഹി പഞ്ഞാ കിലേസേ ഛിന്ദിതും സക്കോതി. തസ്മാ ഏവമാഹ. **തേന ഹീ**തി യേന കാരണേന തയാ ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി, ഛ ബാഹിരാനി , ഛ വിഞ്ഞാണകായേ, ദീപോപമം, രുക്ഖോപമം, ഗാവൂപമഞ്ച ദസ്സേത്വാ സത്തഹി ബോജ്ഝങ്ഗേഹി ആസവക്ഖയേന ദേസനാ നിട്ഠപിതാ, തേന കാരണേന ത്വം സ്വേപി താ ഭിക്ഖുനിയോ തേനേവ ഓവാദേന ഓവദേയ്യാസീതി.

൪൧൫. **സാ സോതാപന്നാ**തി യാ സാ ഗുണേഹി സബ്ബപച്ഛിമികാ, സാ സോതാപന്നാ. സേസാ പന സകദാഗാമിഅനാഗാമിനിയോ ച ഖീണാസവാ ച. യദി ഏവം കഥം പരിപുണ്ണസങ്കപ്പാതി. അജ്ഝാസയപാരിപൂരിയാ. യസ്സാ ഹി ഭിക്ഖുനിയാ ഏവമഹോസി - ''കദാ നു ഖോ അഹം അയ്യസ്സ നന്ദകസ്സ ധമ്മദേസനം സുണന്തീ തസ്മിംയേവ ആസനേ സോതാപത്തിഫലം സച്ഛികരേയ്യ''ന്തി, സാ സോതാപത്തിഫലം സച്ഛാകാസി. യസ്സാ അഹോസി ''സകദാഗാമിഫലം അനാഗാമിഫലം അരഹത്ത''ന്തി, സാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേനാഹ ഭഗവാ ''അത്തമനാ ചേവ പരിപുണ്ണസങ്കപ്പാ ചാ''തി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

നന്ദകോവാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. രാഹുലോവാദസുത്തവണ്ണനാ

൪൧൬. **ഏവം മേ സുത**ന്തി രാഹുലോവാദസുത്തം. തത്ഥ **വിമുത്തിപരിപാചനീയാ**തി വിമുത്തിം പരിപാചേന്തീതി വിമുത്തിപരിപാചനീയാ. **ധമ്മാ**തി പന്നരസ ധമ്മാ. തേ സദ്ധിന്ദ്രിയാദീനം വിസുദ്ധികാരണവസേന വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''അസ്സദ്ധേ പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ, സദ്ധേ പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ പസാദനീയേ സുത്തന്തേ പച്ചവേക്ഖതോ ഇമേഹി തീഹാകാരേഹി സദ്ധിന്ദ്രിയം വിസുജ്ഝതി. കുസീതേ പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ ആരദ്ധവീരിയേ പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ സമ്മപ്പധാനേ പച്ചവേക്ഖതോ ഇമേഹി തീഹാകാരേഹി വീരിയിന്ദ്രിയം വിസുജ്ഝതി. മുട്ഠസ്സതീ പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ ഉപട്ഠിതസ്സതീ പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ സതിപട്ഠാനേ പച്ചവേക്ഖതോ ഇമേഹി തീഹാകാരേഹി സതിന്ദ്രിയം വിസുജ്ഝതി . അസമാഹിതേ പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ സമാഹിതേ പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ ഝാനവിമോക്ഖേ പച്ചവേക്ഖതോ ഇമേഹി തീഹാകാരേഹി സമാധിന്ദ്രിയം വിസുജ്ഝതി. ദുപ്പഞ്ഞേ പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ പഞ്ഞവന്തേ പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ

പയിരുപാസതോ ഗമ്ഭീരഞാണചരിയം പച്ചവേക്ഖതോ ഇമേഹി തീഹാകാരേഹി പഞ്ഞിന്ദ്രിയം വിസുജ്ഝതി. ഇതി ഇമേ പഞ്ച പുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജയതോ പഞ്ച പുഗ്ഗലേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ പഞ്ച സുത്തന്തക്ഖന്ധേ പച്ചവേക്ഖതോ ഇമേഹി പന്നരസഹി ആകാരേഹി ഇമാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി വിസുജ്ഝന്തീ''തി (പടി॰ മ॰ ഫ.ഫവ്വ൫).

അപരേപി പന്നരസ ധമ്മാ വിമുത്തിപരിപാചനീയാ - സദ്ധാദീനി പഞ്ചിമാനി ഇന്ദ്രിയാനി, അനിച്ചസഞ്ഞാ, അനിച്ചേ ദുക്ഖസഞ്ഞാ, ദുക്ഖേ അനത്തസഞ്ഞാ, പഹാനസഞ്ഞാ, വിരാഗസഞ്ഞാതി, ഇമാ പഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയാ സഞ്ഞാ, മേഘിയത്ഥേരസ്സ കഥിതാ കല്യാണമിത്തതാദയോ പഞ്ചധമ്മാതി. കായ പന വേലായ ഭഗവതോ ഏതദഹോസീതി. പച്ചൂസസമയേ ലോകം വോലോകേന്തസ്സ.

ർഫൻ. അനേകാനം ദേവതാസഹസ്സാനന്തി ആയസ്മതാ രാഹുലേന പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ പാദമൂലേ പാലിതനാഗരാജകാലേ പത്ഥനം പട്ഠപേന്തേന സദ്ധിം പത്ഥനം പട്ഠപിതദേവതായേവ. താസു പന കാചി ഭൂമട്ഠകാ ദേവതാ, കാചി അന്തലിക്ഖകാ, കാചി ചാതുമഹാരാജികാ, കാചി ദേവലോകേ, കാചി ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്താ. ഇമസ്മിം പന ദിവസേ സബ്ബാ ഏകട്ഠാനേ അന്ധവനസ്മിംയേവ സന്നിപതിതാ. **ധമ്മചക്ഖു**ന്തി ഉപാലിഓവാദ- (മ॰ നി॰ വ.ന്ദൻ) ദീഘനഖസുത്തേസു (മ॰ നി॰ വ.വംന്റ) പഠമമഗ്ഗോ ധമ്മചക്ഖുന്തി വുത്തോ, ബ്രഹ്മായുസുത്തേ (മ॰ നി॰ വ.ന്ന൪൫) തീണി ഫലാനി, ഇമസ്മിം സുത്തേ ചത്താരോ മഗ്ഗാ, ചത്താരി ച ഫലാനി ധമ്മചക്ഖുന്തി വേദിതബ്ബാനി. തത്ഥ ഹി കാചി ദേവതാ സോതാപന്നാ അഹേസും, കാചി സകദാഗാമീ, അനാഗാമീ, ഖീണാസവാ. താസഞ്ച പന ദേവതാനം ഏത്തകാതി ഗണനവസേന പരിച്ഛേദോ നത്ഥി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

രാഹുലോവാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ന്റ. ഛഛക്കസുത്തവണ്ണനാ

ർവം. ഏവം മേ സുതന്തി ഛഛക്കസുത്തം. തത്ഥ **ആദികല്യാണ**ന്തിആദിമ്ഹി കല്യാണം ഭദ്ദകം നിദ്ദോസം കത്വാ ദേസേസ്സാമി. മജ്ഝപരിയോസാനേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി ഭഗവാ അരിയവംസം നവഹി, മഹാസതിപട്ഠാനം സത്തഹി, മഹാഅസ്സപുരം സത്തഹിയേവ പദേഹി ഥോമേസി. ഇദം പന സുത്തം നവഹി പദേഹി ഥോമേസി.

വേദിതബ്ബാനീതി സഹവിപസ്സനേന മഗ്ഗേന ജാനിതബ്ബാനി. മനായതനേന തേഭൂമകചിത്തമേവ കഥിതം, ധമ്മായതനേന ബഹിദ്ധാ തേഭൂമകധമ്മാ ച, മനോവിഞ്ഞാണേന ഠപേത്വാ ദ്വേ പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി സേസം ബാവീസതിവിധം ലോകിയവിപാകചിത്തം. ഫസ്സവേദനാ യഥാവുത്തവിപാകവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താവ. **തണ്ഹാ**തി വിപാകവേദനാപച്ചയാ ജവനക്ഖണേ ഉപ്പന്നതണ്ഹാ.

൪൨൨. ചക്ഖു അത്താതി പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. ഹേട്ഠാ കഥിതാനഞ്ഹി ദ്വിന്നം സച്ചാനം അനത്തഭാവദസ്സനത്ഥം അയം ദേസനാ ആരദ്ധാ. തത്ഥ **ന ഉപപജ്ജതീ**തി ന യുജ്ജതി. **വേതീ**തി വിഗച്ഛതി നിരുജ്ഝതി.

൪൨൪. അയം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേതി അയമ്പി പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. അയഞ്ഹി ദേസനാ തിണ്ണം ഗാഹാനം വസേന വട്ടം ദസ്സേതും ആരദ്ധാ. ദുക്ഖം സമുദയോതി ദ്വിന്നം സച്ചാനം വസേന വട്ടം ദസ്സേതുന്തിപി വദന്തിയേവ. **ഏതം മമാ**തിആദീസു തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഗാഹാവ വേദിതബ്ബാ. **സമനുപസ്സതീ**തി ഗാഹത്തയവസേന പസ്സതി.

ഏവം വട്ടം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തിണ്ണം ഗാഹാനം പടിപക്ഖവസേന, നിരോധോ മഗ്ഗോതി ഇമേസം വാ ദ്വിന്നം സച്ചാനം വസേന വിവട്ടം ദസ്സേതും **അയം ഖോ പനാ**തിആദിമാഹ. **നേതം മമാ**തിആദീനി തണ്ഹാദീനം പടിസേധവചനാനി. **സമനുപസ്സതീ**തി അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താതി പസ്സതി.

൪൨൫. ഏവം വിവട്ടം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തിണ്ണം അനുസയാനം വസേന പുന വട്ടം ദസ്സേതും **ചക്ഖുഞ്ച, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഭിനന്ദതീ**തിആദീനി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേനേവ വുത്താനി. **അനുസേതീ**തി അപ്പഹീനോ ഹോതി. **ദുക്ഖസ്സാ**തി വട്ടദുക്ഖകിലേസദുക്ഖസ്സ.

൪൨൬. ഏവം തിണ്ണം അനുസയാനം വസേന വട്ടം കഥേത്വാ ഇദാനി തേസം പടിക്ഖേപവസേന വിവട്ടം ദസ്സേന്തോ പുന ചക്ഖുഞ്ചാതിആദിമാഹ. **അവിജ്ജം പഹായാ**തി വട്ടമൂലികം അവിജ്ജം പജഹിത്വാ. **വിജ്ജന്തി** അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജം ഉപ്പാദേത്വാ.

൪൨൭. ഠാനമേതം വിജ്ജതീതി ഏത്തകേനേവ കഥാമഗ്ഗേന വട്ടവിവട്ടവസേന ദേസനം മത്ഥകം പാപേത്വാ പുന തദേവ സമ്പിണ്ഡേത്വാ ദസ്സേന്തോ **ഏവം പസ്സം, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. **സട്ഠിമത്താനം ഭിക്ഖൂനന്തി** ഏത്ഥ അനച്ഛരിയമേതം, യം സയമേവ തഥാഗതേ ദേസേന്തേ സട്ഠി ഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പത്താ. ഇമഞ്ഹി സുത്തം ധമ്മസേനാപതിമ്ഹി കഥേന്തേപി സട്ഠി ഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പത്താ, മഹാമോഗ്ഗല്ലാനേ കഥേന്തേപി, അസീതിമഹാഥേരേസു കഥേന്തേസുപി പത്താ ഏവ. ഏതമ്പി അനച്ഛരിയം. മഹാഭിഞ്ഞപ്പത്താ ഹി തേ സാവകാ.

അപരഭാഗേ പന തമ്ബപണ്ണിദീപേ മാലേയ്യദേവത്ഥേരോ നാമ ഹേട്ഠാ ലോഹപാസാദേ ഇദം സുത്തം കഥേസി. തദാപി സട്ഠി ഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പത്താ. യഥാ ച ലോഹപാസാദേ, ഏവം ഥേരോ മഹാമണ്ഡപേപി ഇദം സുത്തം കഥേസി. മഹാവിഹാരാ നിക്ഖമിത്വാ ചേതിയപബ്ബതം ഗതോ, തത്ഥാപി കഥേസി. തതോ സാകിയവംസവിഹാരേ, കൂടാലിവിഹാരേ, അന്തരസോബ്ഭേ, മുത്തങ്ഗണേ, വാതകപബ്ബതേ, പാചിനഘരകേ, ദീഘവാപിയം, ലോകന്ദരേ, നോമണ്ഡലതലേ കഥേസി. തേസുപി ഠാനേസു സട്ഠി സട്ഠി ഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പത്താ. തതോ നിക്ഖമിത്വാ പന ഥേരോ ചിത്തലപബ്ബതം ഗതോ. തദാ ച ചിത്തലപബ്ബതവിഹാരേ അതിരേകസട്ഠിവസ്സോ മഹാഥേരോ, പോക്ഖരണിയം കുരുവകതിത്ഥം നാമ പടിച്ഛന്നട്ഠാനം അത്ഥി, തത്ഥ ഥേരോ ന്ഹായിസ്സാമീതി ഓതിണ്ണോ. ദേവത്ഥേരോ തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ന്ഹാപേമി, ഭന്തേതി ആഹ. ഥേരോ പടിസന്ഥാരേനേവ -

‘‘മാലേയ്യദേവോ നാമ അത്ഥീതി വദന്തി, സോ അയം ഭവിസ്സതീ’’തി ഞത്വാ ത്വം ദേവോതി ആഹ. ആമ, ഭന്തേതി. സട്ഠിവസ്സദ്ധാനം മേ, ആവുസോ, കോചി സരീരം ഹത്ഥേന ഫുസിതും നാമ ന ലഭി, ത്വം പന ന്ഹാപേഹീതി ഉത്തരിത്വാ തീരേ നിസീദി.

ഥേരോ സബ്ബമ്പി ഹത്ഥപാദാദിപരികമ്മം കത്വാ മഹാഥേരം ന്ഹാപേസി. തം ദിവസഞ്ച ധമ്മസ്സവനദിവസോ ഹോതി. അഥ മഹാഥേരോ - ‘‘ദേവ അമ്ഹാകം ധമ്മദാനം ദാതും വട്ടതീ’’തി ആഹ. ഥേരോ സാധു, ഭന്തേതി സമ്പടിച്ഛി. അത്ഥങ്ഗതേ സൂരിയേ ധമ്മസ്സവനം ഘോസേസും. അതിക്കന്തസട്ഠിവസ്സാവ സട്ഠി മഹാഥേരാ ധമ്മസ്സവനത്ഥം അഗമംസു. ദേവത്ഥേരോ സരഭാണാവസാനേ ഇമം സുത്തം ആരഭി, സുത്തന്തപരിയോസാനേ ച സട്ഠി മഹാഥേരാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. തതോ തിസ്സമഹാവിഹാരം ഗന്ത്വാ കഥേസി, തസ്മിമ്പി സട്ഠി ഥേരാ. തതോ നാഗമഹാവിഹാരേ കാളകച്ഛഗാമേ കഥേസി, തസ്മിമ്പി സട്ഠി ഥേരാ. തതോ കല്യാണിം ഗന്ത്വാ തത്ഥ ചാതുദ്ദസേ ഹേട്ഠാപാസാദേ കഥേസി, തസ്മിമ്പി സട്ഠി ഥേരാ. ഉപോസഥദിവസേ ഉപരിപാസാദേ കഥേസി, തസ്മിമ്പി സട്ഠി ഥേരാതി ഏവം ദേവത്ഥേരേയേവ ഇദം സുത്തം കഥേന്തേ സട്ഠിട്ഠാനേസു സട്ഠി സട്ഠി ജനാ അരഹത്തം പത്താ.

അമ്ബിലകാളകവിഹാരേ പന തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരേ ഇമം സുത്തം കഥേന്തേ മനുസ്സപരിസാ ഗാവുതം അഹോസി, ദേവപരിസാ യോജനികാ. സുത്തപരിയോസാനേ സഹസ്സഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പത്താ, ദേവേസു പന തതോ തതോ ഏകേകോവ പുഥുജ്ജനോ അഹോസീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഛഛക്കസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. മഹാസളായതനികസുത്തവണ്ണനാ

൪൨൮. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാസളായതനികസുത്തം. തത്ഥ **മഹാസളായതനികന്തി** മഹന്താനം ഛന്നം ആയതനാനം ജോതകം ധമ്മപരിയായം.

൪൨൯. അജാനന്തി സഹവിപസ്സനേന മഗ്ഗേന അജാനന്തോ. **ഉപചയം ഗച്ഛന്തീതി** വുഡ്ഢിം ഗച്ഛന്തി, വസിഭാവം ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. **കായികാതി** പഞ്ചദ്വാരികദരഥാ. **ചേതസികാതി** മനോദ്വാരികദരഥാ. **സന്താപാദീസുപി** ഏസേവ നയോ.

൪൩൦. കായസുഖന്തി പഞ്ചദ്വാരികസുഖം. **ചേതോസുഖന്തി** മനോദ്വാരികസുഖം. ഏത്ഥ ച പഞ്ചദ്വാരികജവനേന സമാപജ്ജനം വാ വുട്ഠാനം വാ നത്ഥി, ഉപ്പന്നമത്തകമേവ ഹോതി. മനോദ്വാരികേന സബ്ബം ഹോതി. അയഞ്ച മഗ്ഗവുട്ഠാനസ്സ പച്ചയഭൂതാ ബലവവിപസ്സനാ, സാപി മനോദ്വാരികേനേവ ഹോതി.

൪൩൧. തഥാഭൂതസ്സാതി കുസലചിത്തസമ്പയുത്തചേതോസുഖസമങ്ഗീഭൂതസ്സ. **പുബ്ബേവ ഖോ പനസ്സാതി** അസ്സ ഭിക്ഖുനോ വാചാകമ്മന്താജീവാ പുബ്ബസുദ്ധികാ

നാമ ആദിതോ പട്ഠായ പരിസുദ്ധാവ ഹോന്തി. ദിട്ഠിസങ്കപ്പവായാമസതിസമാധിസങ്ഖാതാനി പന പഞ്ചങ്ഗാനി സബ്ബത്ഥകകാരാപകങ്ഗാനി നാമ. ഏവം ലോകുത്തരമഗ്ഗോ അട്ഠങ്ഗികോ വാ സത്തങ്ഗികോ വാ ഹോതി.

വിതണ്ഡവാദീ പന "യാ യഥാഭൂതസ്സ ദിട്ഠീ"തി ഇമമേവ സുത്തപദേസം ഗഹേത്വാ "ലോകുത്തരമഗ്ഗോ പഞ്ചങ്ഗികോ"തി വദതി. സോ - "ഏവമസ്സായം അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതീ"തി ഇമിനാ അനന്തരവചനേനേവ പടിസേധിതബ്ബോ. ഉത്തരി ച ഏവം സഞ്ഞാപേതബ്ബോ - ലോകുത്തരമഗ്ഗോ പഞ്ചങ്ഗികോ നാമ നത്ഥി, ഇമാനി പന പഞ്ച സബ്ബത്ഥകകാരാപകങ്ഗാനി മഗ്ഗക്ഖണേ വിരതിവസേന പൂരേന്തി. "യാ ചതൂഹി വചീദുച്ചരിതേഹി ആരതി വിരതീ"തി ഏവം വുത്തവിരതീസു ഹി മിച്ഛാവാചം പജഹതി, സമ്മാവാചം ഭാവേതി, ഏവം സമ്മാവാചം ഭാവേന്തസ്സ ഇമാനി പഞ്ചങ്ഗികാനി ന വിനാ, സഹേവ വിരതിയാ പൂരേന്തി. സമ്മാകമ്മന്താജീവേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി വചീകമ്മാദീനി ആദിതോ പട്ഠായ പരിസുദ്ധാനേവ വട്ടന്തി. ഇമാനി പന പഞ്ച സബ്ബത്ഥകകാരാപകങ്ഗാനി വിരതിവസേന പരിപൂരേന്തീതി പഞ്ചങ്ഗികോ മഗ്ഗോ നാമ നത്ഥി. സുഭദ്ദസുത്തേപി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪) ചേതം വുത്തം - "യസ്മിം ഖോ, സുഭദ്ദ, ധമ്മവിനയേ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ"തി. അഞ്ഞേസു ച അനേകേസു സുത്തസതേസു അട്ഠങ്ഗികോവ മഗ്ഗോ ആഗതോതി.

൪൩൩. ചത്താരോപി സതിപട്ഠാനാതി മഗ്ഗസമ്പയുത്താവ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ. സമ്മപ്പധാനാദീസുപി ഏസേവ നയോ. **യുഗനന്ധാ**തി ഏകക്ഖണികയുഗനന്ധാ. ഏതേഹി അഞ്ഞസ്മിം ഖണേ സമാപത്തി, അഞ്ഞസ്മിം വിപസ്സനാതി. ഏവം നാനാഖണികാപി ഹോന്തി, അരിയമഗ്ഗേ പന ഏകക്ഖണികാ.

വിജ്ജാ ച വിമുത്തി ചാതി അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജാ ച ഫലവിമുത്തി ച. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാസളായതനികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. നഗരവിന്ദേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൪൩൫. ഏവം മേ സുതന്തി നഗരവിന്ദേയ്യസുത്തം. തത്ഥ **സമവിസമം ചരന്തീ**തി കാലേന സമം ചരന്തി, കാലേന വിസമം. **സമചരിയമ്പി ഹേത**ന്തി സമചരിയമ്പി ഹി ഏതം.

൪൩൬. കേ ആകാരാതി കാനി കാരണാനി? **കേ അന്വയാ**തി കാ അനുബുദ്ധിയോ? **നത്ഥി ഖോ പന തത്ഥാ**തി കസ്മാ ആഹ, നനു അരഞ്ഞേ ഹരിതതിണചമ്പകവനാദിവസേന അതിമനുഞ്ഞാ രൂപാദയോ പഞ്ച കാമഗുണാ അത്ഥീതി? നോ നത്ഥി. ന പനേതം വനസണ്ഡേന കഥിതം, ഇത്ഥിരൂപാദീനി പന സന്ധായേതം കഥിതം. താനി ഹി പുരിസസ്സ ചിത്തം പരിയാദായ തിട്ഠന്തി. യഥാഹ - "നാഹം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞം ഏകരൂപമ്പി സമനുപസ്സാമി, യം

ഏവം പുരിസസ്സ ചിത്തം പരിയാദായ തിട്ഠതി, യഥയിദം, ഭിക്ഖവേ, ഇത്ഥിരൂപം. ഇത്ഥിരൂപം, ഭിക്ഖവേ, പുരിസസ്സ ചിത്തം പരിയാദായ തിട്ഠതീ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൧) വിത്ഥാരേതബ്ബം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

നഗരവിന്ദേയ്യസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. പിണ്ഡപാതപാരിസുദ്ധിസുത്തവണ്ണനാ

൪൩൮. **ഏവം മേ സുതന്തി** പിണ്ഡപാതപാരിസുദ്ധിസുത്തം. തത്ഥ **പടിസല്ലാനാതി** ഫലസമാപത്തിതോ.

വിപ്പസന്നാനീതി ഓകാസവസേനേതം വുത്തം. ഫലസമാപത്തിതോ ഹി വുട്ഠിതസ്സ പഞ്ചഹി പസാദേഹി പതിട്ഠിതോകാസോ വിപ്പസന്നോ ഹോതി, ഛവിവണ്ണോ പരിസുദ്ധോ. തസ്മാ ഏവമാഹ. **സുഞ്ഞതവിഹാരേനാതി** സുഞ്ഞതഫലസമാപത്തിവിഹാരേന. **മഹാപുരിസവിഹാരോതി** ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധതഥാഗതമഹാസാവകാനം മഹാപുരിസാനം വിഹാരോ. **യേന ചാഹം മഗ്ഗേനാതി**ആദീസു വിഹാരതോ പട്ഠായ യാവ ഗാമസ്സ ഇന്ദഖീലാ ഏസ പവിട്ഠമഗ്ഗോ നാമ, അന്തോഗാമം പവിസിത്വാ ഗേഹപടിപാടിയാ ചരിത്വാ യാവ നഗരദ്വാരേന നിക്ഖമനാ ഏസ ചരിതബ്ബപദേസോ നാമ, ബഹി ഇന്ദഖീലതോ പട്ഠായ യാവ വിഹാരാ ഏസ പടിക്കന്തമഗ്ഗോ നാമ. **പടിഘം വാപി ചേതസോതി** ചിത്തേ പടിഹഞ്ഞനകിലേസജാതം കിഞ്ചി അത്ഥി നത്ഥീതി. **അഹോരത്താനുസിക്ഖിനാതി** ദിവസഞ്ച രത്തിഞ്ച അനുസിക്ഖന്തേന.

൪൪൦. **പഹീനാ നു ഖോ മേ പഞ്ച കാമഗുണാതി**ആദീസു ഏകഭിക്ഖുസ്സ പച്ചവേക്ഖണാ നാനാ, നാനാഭിക്ഖൂനം പച്ചവേക്ഖണാ നാനാതി. കഥം? ഏകോ ഹി ഭിക്ഖു പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ പത്തചീവരം പടിസാമേത്വാ വിവിത്തോകാസേ നിസിന്നോ പച്ചവേക്ഖതി ''പഹീനാ നു ഖോ മേ പഞ്ചകാമഗുണാ''തി. സോ ''അപ്പഹീനാ''തി ഞത്വാ വീരിയം പഗ്ഗയ്ഹ അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഞ്ചകാമഗുണികരാഗം സമുഗ്ഘാടേത്വാ മഗ്ഗാനന്തരം ഫലം ഫലാനന്തരം മഗ്ഗം തതോ വുട്ഠായ പച്ചവേക്ഖന്തോ ''പഹീനാ''തി പജാനാതി. നീവരണാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്തേസം പന അരഹത്തമഗ്ഗേന പഹാനാദീനി ഹോന്തി, ഏവം ഏകഭിക്ഖുസ്സ നാനാപച്ചവേക്ഖണാ ഹോതി. ഏതാസു പന പച്ചവേക്ഖണാസു അഞ്ഞോ ഭിക്ഖു ഏകം പച്ചവേക്ഖണം പച്ചവേക്ഖതി, അഞ്ഞോ ഏകന്തി ഏവം നാനാഭിക്ഖൂനം നാനാപച്ചവേക്ഖണാ ഹോതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

പിണ്ഡപാതപാരിസുദ്ധിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ഇന്ദ്രിയഭാവനാസുത്തവണ്ണനാ

൪൫൩. **ഏവം മേ സുതന്തി** ഇന്ദ്രിയഭാവനാസുത്തം. തത്ഥ **ഗജങ്ഗലായന്തി** ഏവംനാമകേ നിഗമേ. **സുവേളുവനേതി** സുവേളു നാമ ഏകാ രുക്ഖജാതി, തേഹി സഞ്ഛന്നോ മഹാവനസണ്ഡോ, തത്ഥ വിഹരതി. **ചക്ഖുനാ രൂപം ന**

പസ്സതി, സോതേന സദ്ദം ന സുണാതീതി ചക്ഖുനാ രൂപം ന പസ്സിതബ്ബം, സോതേന സദ്ദോ ന സോതബ്ബോതി ഏവം ദേസേതീതി അധിപ്പായേന വദതി.

അഞ്ഞഥാ അരിയസ്സ വിനയേതി ഇമിനാ ഭഗവാ അത്തനോ സാസനേ അസദിസായ ഇന്ദ്രിയഭാവനായ കഥനത്ഥം ആലയം അകാസി. അഥായസ്മാ ആനന്ദോ - ''സത്ഥാ ആലയം ദസ്സേതി, ഹന്ദാഹം ഇമിസ്സം പരിസതി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഇന്ദ്രിയഭാവനാകഥം കാരേമീ''തി സത്ഥാരം യാചന്തോ **ഏതസ്സ ഭഗവാ**തിആദിമാഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ ഇന്ദ്രിയഭാവനം കഥേന്തോ **തേന ഹാനന്ദാ**തിആദിമാഹ.

൪൨൦. തഥ **യദിദം ഉപേക്ഖാ**തി യാ ഏസാ വിപസ്സനുപേക്ഖാ നാമ, ഏസാ സന്താ ഏസാ പണീതാ, അതപ്പികാതി അത്ഥോ. ഇതി അയം ഭിക്ഖു ചക്ഖുദ്വാരേ രൂപാരമ്മണമ്ഹി ഇട്ഠേ ആരമ്മണേ മനാപം, അനിട്ഠേ അമനാപം, മജ്ഝത്തേ മനാപാമനാപഞ്ച ചിത്തം, തസ്സ രജ്ജിതും വാ ദുസ്സിതും വാ മുയ്ഹിതും വാ അദത്വാവ പരിഗ്ഗഹേത്വാ വിപസ്സനം മജ്ഝത്തേ ഠപേതി. **ചക്ഖുമാ**തി സമ്പന്നചക്ഖുവിസുദ്ധനേത്തോ. ചക്ഖാബാധികസ്സ ഹി ഉദ്ധം ഉമ്മീലനനിമ്മീലനം ന ഹോതി, തസ്മാ സോ ന ഗഹിതോ.

൪൨൧. **ഈസകംപോണേ**തി രഥീസാ വിയ ഉട്ഠഹിത്വാ ഠിതേ.

൪൨൯. **പടികൂലേ അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ**തിആദീസു പടികൂലേ മേത്താഫരണേന വാ ധാതുസോ ഉപസംഹാരേന വാ അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി. അപ്പടികൂലേ അസുഭഫരണേന വാ അനിച്ചതോ ഉപസംഹാരേന വാ പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. തദുഭയം അഭിനിവജ്ജേത്വാതി മജ്ഝത്തോ ഹുത്വാ വിഹരിതുകാമോ കിം കരോതീതി? ഇട്ഠാനിട്ഠേസു ആപാഥഗതേസു നേവ സോമനസ്സികോ ന ദോമനസ്സികോ ഹോതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

''കഥം പടികൂലേ അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി? അനിട്ഠസ്മിം വത്ഥുസ്മിം മേത്തായ വാ ഫരതി, ധാതുതോ വാ ഉപസംഹരതി, ഏവം പടികൂലേ അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി. കഥം അപ്പടികൂലേ പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി? ഇട്ഠസ്മിം വത്ഥുസ്മിം അസുഭായ വാ ഫരതി, അനിച്ചതോ വാ ഉപസംഹരതി, ഏവം അപ്പടികൂലേ പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി. കഥം പടികൂലേ ച അപ്പടികൂലേ ച അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി? അനിട്ഠസ്മിഞ്ച ഇട്ഠസ്മിഞ്ച വത്ഥുസ്മിം മേത്തായ വാ ഫരതി, ധാതുതോ വാ ഉപസംഹരതി. ഏവം പടികൂലേ ച അപ്പടികൂലേ ച അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി. കഥം അപ്പടികൂലേ ച പടികൂലേ ച പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി? ഇട്ഠസ്മിഞ്ച അനിട്ഠസ്മിഞ്ച വത്ഥുസ്മിം അസുഭായ വാ ഫരതി, അനിച്ചതോ വാ ഉപസംഹരതി, ഏവം അപ്പടികൂലേ ച പടികൂലേ ച പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി . കഥം പടികൂലേ ച അപ്പടികൂലേ ച തദുഭയം അഭിനിവജ്ജേത്വാ ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ? ഇധ ഭിക്ഖു ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നേവ സുമനോ ഹോതി ന ദുമ്മനോ, ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ...പേ॰... മനസാ ധമ്മം വിഞ്ഞായ നേവ സുമനോ ഹോതി ന ദുമ്മനോ, ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ. ഏവം പടികൂലേ

ച അപ്പടികൂലേ ച തദുഭയം അഭിനിവജ്ജേത്വാ ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ''തി.

ഇമേസു ച തീസു നയേസു പഠമനയേ മനാപം അമനാപം മനാപാമനാപന്തി സംകിലേസം വട്ടതി, നിക്കിലേസം വട്ടതി. ദുതിയനയേ സംകിലേസം, തതിയനയേ സംകിലേസനിക്കിലേസം വട്ടതി. പുന വുത്തം - ''പഠമം സംകിലേസം വട്ടതി, ദുതിയം സംകിലേസമ്പി നിക്കിലേസമ്പി, തതിയം നിക്കിലേസമേവ വട്ടതീ''തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഇന്ദ്രിയഭാവനാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപരിപണ്ണാസട്ഠകഥാ നിട്ഠിതാ.

യോ ചായം ''സബ്ബധമ്മമൂലപരിയായം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസിസ്സാമീ''തി ആരദ്ധത്താ **ആദികല്യാണോ,** മജ്ഝേ ''സുത്തം ഗേയ്യം വേയ്യാകരണം ഗാഥാ ഉദാനം ഇതിവുത്തകം ജാതകം അബ്ഭുതധമ്മം വേദല്ല''ന്തി വചനതോ **മജ്ഝേകല്യാണോ,** സന്നിട്ഠാനേ ''അരിയോ ഭാവിതിന്ദ്രിയോ''തി വചനതോ **പരിയോസാനകല്യാണോ**തി തിവിധകല്യാണോ മജ്ഝിമനികായോ ''മഹാവിപസ്സനാ നാമായ''ന്തി വുത്തോ, സോ വണ്ണനാവസേന സമത്തോ ഹോതി.

നിഗമനകഥാ

ഏത്താവതാ ച -

ആയാചിതോ സുമതിനാ ഥേരേന **ഭദന്തബുദ്ധമിത്തേന,**
പുബ്ബേ മയൂരദൂതപട്ടനമ്ഹി സദ്ധിം നിവസന്തേന.

പരവാദവിധംസനസ്സ **മജ്ഝിമനികായസേട്ഠസ്സ,**
യമഹം **പപഞ്ചസൂദനിമട്ഠകഥം** കാതുമാരഭിം.

സാ ഹി മഹാഅട്ഠകഥായ സാരമാദായ നിട്ഠിതാ ഏസാ,
സത്തുത്തരസതമത്തായ പാളിയാ ഭാണവാരേഹി.

ഏകൂനസട്ഠിമത്തോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗോപി ഭാണവാരേഹി,
അത്ഥപ്പകാസനത്ഥായ ആഗമാനം കതോ യസ്മാ.

തസ്മാ തേന സഹാ'യം ഗാഥാഗണനാനയേന അട്ഠകഥാ,
സമധികഛസട്ഠിസതമിതി വിഞ്ഞേയ്യാ ഭാണവാരാനം.

സമധികഛസട്ഠിസതപമാണമിതി ഭാണവാരതോ ഏസാ,
സമയം പകാസയന്തീ മഹാവിഹാരാധിവാസീനം.

മൂലട്ഠകഥാസാരം ആദായ മയാ ഇമം കരോന്തേന,

യം പഞ്ഞമുപചിതം തേന ഹോതു ലോകോ സദാ സുഖിതോതി.

പരമവിസുദ്ധസദ്ധാബുദ്ധിവീരിയപ്പടിമണ്ഡിതേന സീലാചാരജ്ജവമദ്ദവാദിഗുണസമുദയസമുദിതേന സകസമയസമയന്തരഗഹനജ്ഝോഗാഹനസമത്ഥേന പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയസമന്നാഗതേന തിപിടകപരിയത്തിപ്പഭേദേ സാട്ഠകഥേ സത്ഥുസാസനേ അപ്പടിഹതഞാണപ്പഭാവേന മഹാവേയ്യാകരണേന കരണസമ്പത്തിജനിതസുഖവിനിഗ്ഗതമധുരോദാരവചനലാവണ്ണയുത്തേന യുത്തമുത്തവാദിനാ വാദീവരേന മഹാകവിനാ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദാപരിവാരേ ഛളഭിഞ്ഞാദിപ്പഭേദഗുണപ്പടിമണ്ഡിതേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ സുപ്പതിട്ഠിതബുദ്ധീനം ഥേരവംസപ്പദീപാനം ഥേരാനം മഹാവിഹാരവാസീനം വംസാലങ്കാരഭൂതേന വിപുലവിസുദ്ധബുദ്ധിനാ **ബുദ്ധഘോസോ**തി ഗരൂഹി ഗഹിതനാമധേയ്യേന ഥേരേന കതാ അയം **പപഞ്ചസൂദനീ** നാമ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥാ -

താവ തിട്ഠതു ലോകസ്മിം, ലോകനിത്ഥരണേസിനം;
ദസ്സേന്തീ കുലപുത്താനം, നയം ദിട്ഠിവിസുദ്ധിയാ.

ബുദ്ധോതി നാമമ്പി, സുദ്ധചിത്തസ്സ താദിനോ;
ലോകമ്ഹി ലോകജേട്ഠസ്സ, പവത്തതി മഹേസിനോതി.

പപഞ്ചസൂദനീ നാമ

മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥാ സബ്ബാകാരേന നിട്ഠിതാ.